R. BIBL. NAZ.
Vitt. Emanuele III.
RACCOLTA
VILLAROSA
A
218
NAPOLI

Racc. Villarosa A. 218

Digitized by Google

[illegible]

PAVLI
OROSII
PRESBYTERI
HISPANI, ADVERSVS PAGANOS HISTORIARVM LIBRI SEPTEM.

VETVSTORVM LIBRORVM AVXILIO à mendis vindicati, & Annotationibus ex vtriuſq; linguæ hiſtoricis illuſtrati, opera & ſtudio
FRANC. FABRITII MARCODVRANI.
Addita nunc demum LVDOVICI LAVTII NOTÆ, & *R. P.* ANDREÆ SCHOTTI *è Societate Ieſu Sacerdotis Recenſio.*
Quibus etiam acceſſit eiuſdem OROSII Apologeticus contra Pelagium, de arbitrij libertate.

MOGVNTIÆ,
Sumptibus Petri Cholini.
ANNO M. DC. XV.
Cum Gratia & Priuilegio Sac. Caſ. Maieſt.

AND. SCHOTTVS ANTVERP. S. I. PETRO CHOLINO TYPOGRAPHO COLONIÆ Agrippinæ, in Vbijs, Sal.

QVi de legenda *Hiſtoria, hominum vitæ longè viliſsima, vtpote morũ magiſtra, præcepta parentum memoria tradiderunt, ij fere ab Epitomis atque Compendijs inchoandum eſſe, commodius arbitrati ſunt, ducendùmque cenſent initium, vel à C. Floro in Rom. Hiſtoria, vel à Scriptore de Viris Illuſtribus; vel deniq; in Græca Latinaque hiſtoria ab hoc* PAVLO OROSIO *auſpicandum exiſtimant, gradùmque paulatim faciendum ad vaſtos illos Hiſtoricos, maiorum gentium Romanæ Reip. ſcriptores, T. Liuium, Dionyſium Halicarnaſſeum, Plutarchum, Appianum, Dionem, Polybium, ac ceteros. De Epitomis L. Iulium Florum, ſiue is L. Annæi Senecæ labor eſt, (vt Vinetus putat, & membranæ, nomen illud præferunt) doctorum hominum Cõmentarij illuſtrarunt, Ioannis Cametris, Eliæ Vineti, Io. Stadij, Gruteri, Electáque Iuſti Lipſij V. C. In Auctorem de viris Illuſtribus Vrbis Romæ, vtcunque notarunt olim Dominicus Machanæus, Philippus Puncherius, & in Germania Lycoſthenes: nos denique* CORN. NEPOTI *manum addidimus, voluimus quidem certe, adornando. In* OROSIVM *vero, quem iam quartum aut eo amplius, optime Choline, tuis typis extrudere paras, vt mihi per epiſtolam Mylius noſter ſignificauit, ita eſt à Franc. Fabricio, homine eruditiſsimo, illuſtratus Commentario, vt non modo Paulo Oroſio, [illegible] Hiſtoriæ adeo vniuerſæ Græcorum, Romanorumque lucem prætuliſſe videatur. Eos tamen libros VII. denuo ad membranas tuas & Colonienſium Lodouicus Lautius Belga olim contulit. Quas Notas tuo potiſsimum rogatu recenſui, & magnam par-*

tem conſtare comperi Fabricij Notis. quas idcirco ſegregaui, ne & hic eadem lector cum medio legere cogeretur; & alienis ornata pennis Aeſopica cornicula riſum moueret, ſed propria illi attribui, mittoque ad te, vt ſi videbitur reliquis adiungas, cum acceſſione aliqua variantis ſcripturæ. Nam quæ nos obiter legendo, atque emendando ad oram adſcripſimus dum Faſtos Magiſtratuum, Annaleſque Rom. integros Stephani Vinandi Pighij typis edimus Plantinianis, eas æqui bonique vt facias, maiorem in modum rogo quæſoque. Illud interim coronidis vicem adiungemus, quod iſtorum nemini in mentem venit, cur hæc olim O R O S I I *hiſtoria inſcripta fuerit* O R M E S I A M V N D I: *vitioſè, vt equidem arbitror, ac Barbari ſæculi culpa, cum non Græcæ modo litteræ, ſed & Latinæ, perpaucorum hominum eſſent, iacerent, ac mutæ conticeſcerent.* O R C H E S T R A M *enim inſcribendam potius, nominandamque primus vidit doctiſs. idem Pighius in Hercule Prodicio: qui liber eſt de optima Principis inſtitutione & iter continet Romam verſus* C A R O L I *Ducis Cliuiæ ac Iuliæ filij, anno ſæculari ſacro* M. D L X X V. *quo anno in complexu Gregorij* X I I I. *Romæ Princeps ille ſummæ ſpei exſpirauit, conditusque iacet in æde* B. M A R I AE *Animarum, proxime ad tumulum Adriani* V I. *Belgæ Pont. Max. Sed cur* O R C H E S T R A, *inquies? An quia veluti theatrum rerum geſtarum repræſentat? an quia à Mundi deſcriptione orditur. Quid autem* O R C H E S T R A *ſit in Amphitheatro ſuo docet Lipſius noſter cap.* X I V. *& in Onomaſtico Iulius Pollux lib.* I V. *cap.* 19. *Vale mi Choline, & hac noſtra in Oroſium fruere, qualicunque induſtriâ. Antuerpiæ* M. D C. X I V.

A M-

AMPLISSIMO ORNATISSIMOQ. VIRO D. IOANNI VLATTENO, Præpoſito Aquenſi, Cranenburgenſi, & Carpenſi: Illuſtriß. Principis Guilielmi Ducis Iul. Cliu. Mont. &c. Cancellario, Patrono ſuo, Franc. Fabricius Marcoduranus S. D.

CVM omnes, qui res à ſe vel inuentas primum, vel deinde excultas ac illuſtratas literis conſignarunt, bene de poſteritate ſunt meriti, vir amplißime: tum haud ſcio an vlli melius, quàm qui res geſtas hiſtoriæ mandarunt, memoriæque propagarunt. Magni fiunt, vt merito fieri debent, quæ grauißimi viri Socrates, Plato, Ariſtoteles, aliique philoſophi de appetenda virtute, aſpernandaque vitioſitate literis prodiderunt: quæ tamen Herodotus, Thucydides, Theopompus, Ephorus, & cæteri hiſtorici monimentis annalium conſignarunt, maiorem vim ad res præclaras ſectandas, contrariasque declinandas habere, nemo inficias, opinor, ibit. illi enim quid agere homines debeant, hi quid præclare egerint, docent: illi de colenda iuſtitia, fortitudine, temperantia multa præcepta dederunt, hi, quis iuſtè, fortiter, moderatè vixerit, demonſtrant. Neq; vero qui ad iuſtitiam hortabitur, plus Socrarita ratione, quàm Ariſtidis, Fabricij, & alio-

rum documentis efficiet. Recte igitur Antonius apud Ciceronem hiſtoriam ſuis laudibus exornans, eam MAGISTRAM VITAE nominat. eſtq; magna gratia rerum geſtarũ ſcriptoribus habẽda, qui ſuo ſtudio effecerunt, vt rebus præteritis cognoſcendis, quid in vita hominum laudetur aut vituperetur, quid probetur aut offendat, tanquam in ſpeculo intueremur. Quanquam non eodem loco omnes, qui hiſtorias ſcripſerunt, habendos, neq; eandem vtilitatem ex omnium illorum ſcriptis expectandam, nemo rerum adeo ignarus, aut à literis ita alienus eſt, qui neſciat. Sed cum eorum alij rerum priſcarum narratione, aures tantum quaſi voluptate quadam perfundere, verborumque illecebris captare voluerint, alij res ſapienter, iuſtè, piè, fortiter, moderateque geſtas, ſint ſplendida & illuſtri oratione perſecuti; alij, neglecto verborum ornatu res, vtiles illas quidem, ſed orationis luminibus non illuſtratas propoſuerint: deligendi ſunt inprimis omnique ſtudio euoluendi, qui non modo linguam excolere, verum etiam pectus plurimarum & maximarum rerum copia inſtruere poſſunt. Quod ſi tamen eos non aſpernamur, à quibus præter verborum ornatum nihil omnino ſuppeditatur, certe valde lauti ſunt, qui ab illis abhorrẽt, qui breui ſimplicią; oratione res cognitione digniſsimas comprehenderunt, præſertim ſi conſtet, eos veritatis cancellos ita ſibi circumdediſſe, vt extra illos nunquam ſint egreſsi, nulla gratia, nulla ſimultate in ſcribendo ſint permoti. Quod quidem vt de PAVLO OROSIO in hoc tempore pluribus verbis planum faciam, neceſſarium eſſe non arbitror: ſed ea quæ adoleſcentes de hoc noſtro auctore ſcire laborabunt, mini-

ætermittam: Vita eius deſcripta breuiter à
adio in Catalogo illuſtrium virorum extat:
tiam in ſcriptis exemplaribus initio hiſtoriæ
itur, ſicut à nobis eſt edita. Fuit is Chriſtia-
n Hiſpania natus & educatus: ſed diſcendi
lus, ſuos patriamq; reliquit. atq; vt ea, quæ in
one enodatius ſcire cupiebat, plane cogno-
t, in Africam ad Aurelium Auguſtinum tra-
Fuit hoc circa annum Chriſti CCCC. cum
Auguſtinum eſſet, conſuluit eum de Priſcil-
lis, & de quibuſdam Originis ſenſibus. Cui
ıltationi ille reſpondit libro, qui extat ad O-
m contra Priſcillianiſtas & Origeniſtas. Ca-
interim Roma à Gothorum rege Alarico, &
ıam Romani cladem accipiunt: cauſamque
s Chriſtianæ religionis in eam cõferunt. ad-
s illos tum Oroſius Auguſtini iuſſu hos ſep-
ibros hiſtoriarum conſcripſit. de quibus Ge-
s primus cum LXX. epiſcopis ſententiam tu-
iusque decreti verba ſunt hæc: *Oroſium virum*
itiſsimum collaudamus, quia valde neceſſariã
r ſus paganorum calumnias ordinauit, miraq;
tate contexuit. Auguſtini deinde conſilio,
ſe ad Euodium ſcribit, Oroſius Bethleemum
ıiuum Hieronymum profectus eſt, cum hac
commendatione: *Ecce venit ad me religioſus*
ııs, catholica pace frater, ætate filius, honore
reſbyter noſter Oroſius, vigil ingenio, para-
'oquio, flagrans ſtudio, vtile vas in domo do-
eſſe deſiderans, ad refellendas falſas perni-
ſq; doctrinas, quæ animas Hiſpanorum multo
icius, quàm corpora barbaricus gladius tru-
 cida-

cidarum, &c. Non hic commemorabo, quàm ſæpe, quámque libenter homines eruditi, huius ſcriptoris auctoritate ac teſtimonio vtantur, quàm multarum rerum memoria in OROSIO extet, quæ apud alios poſt tantam Liuij, Taciti, atq; aliorum hiſtoricorum iacturam factam non inueniantur: hoc dico, dolendum fuiſſe, tanti viri tam fructuoſam hiſtoriam adeò mendoſè hactenus in manibus verſari. Contulerat eam cum aliquot manuſcriptis exemplaribus ante annos XXXV. Gerardus Bolſuinge: laborauit deinde in eadem emendanda doctiſſ. vir Ioannes Cæſarius: ſed profecto neceſſe eſt, vt vel eorum exemplaria non fuerint diligenter ſatis deſcripta, vel ipſi parum accurate opus perſpexerint. Tot menda relicta ab illis deprehendi, poſtquam eorum libros cum tribus manuſcriptis conferre cœpi. Neque vero ſatis habui vetuſtos libros ad huius tam præclaræ hiſtoriæ emendationem aduocare: ſed cum iampridem multorum Græcorum & Latinorum Auctorum collatione, didiciſſem, ipſos libros ſcriptos multis ſæpe mendis fœdatos eſſe, conduxi, & quaſi cõuocaui in vnum locum omnes, quos de his rebus, quas Oroſius attigit, ſcripſiſſe aliquid potui recordari. Qui autem illi, & quot fuerint, ex ANNOTATIONIBVS noſtris apparebit: in quibus non tantum hanc editionem fulcire, ſed & Hiſtoriã Rom. illuſtrare ſum conatus: vt adoleſcentes, qui cuperent ea, quæ OROSIVS breuiter complexus eſt, plenius cognoſcere, hac noſtra admonitione inſtructi ſcirent, vnde illa eſſent petenda, eorumque lectione ſitim ſuam explerent. Atq; hoc quidem ego magno conatu ſtudioq; egi: quid vero ſim conſecutus, alio-

rum

iudicio lubens permitto. In quibus vnus tu, que ampliſſ. es mihi inſtar omnium. Tua mihi euolentia, tuum iudicium harum vigiliarum ſtus erit vberrimus. Habui equidem in huius oris non modo ſuſceptione, verum etiam moline ac perfectione, publicam iuuentutis vtilitan mihi propoſitam, ſed in te ipſum ſimul, cum ROSIO operam darem, cum grata quadam neficiorum tuorum in me recordatione ſpectani c id fine cauſa: Si enim ab eo tempore, quo me rimum complexus es, tibi omnia, quæ à me proſciſcerentur, deberi ſtatui, quanto cumulatior nunc a voluntas eſſe debet, poſtquam filium meum ſacro ſancto baptiſmate ſuſcipere maxima beneuolentiæ ſignificatione voluiſti? Quod neceſsitudinis vinculum, quando Iuſtiniani Imperatoris ſanctione arctiſsimum habetur, ego illo grauiſſimum onus obſeruantiæ mihi impoſitum ſtatuo. Cuius teſtem Oroſium hoc tempore ad te mitto: quem in tuo nomine merito apparere exiſtimo, quod tu, qui ſummam iſtam prudentiam, qua in altiſsimo dignitatis gradu poſitus, patriæ trãquillitati benè conſulis & præſides, te Hiſtoriarum cognitione à prima ætate inchoaſſe, aluiſſe, auxiſſe, ac confirmaſſe meminiſti, ne nunc quidem, cum per grauiſsimas Reip. occupationes licet, hiſtoricorum lectionem refugere conſueuiſti: quod cum non cognoſcendi, ſed recolendi gratia facias, nulli cõmodius leguntur, quàm qui ὡς ἰσιτῳ μ ῖ res geſtas clarorum virorum ac populorum ſcripſerunt. Id vero cum OROSIVS grauiſsimorum virorum teſtimonio ſumma fide præſtiterit, opus eſſe non arbitror, vt hoc pluribus verbis hic demonſtrem:

nec dubito, quin tibi ſatis commendatus ſit is, qui Hiſtoriam ab initio mundi exorſus, ad ſua tempora per quinque millia annorum ſupra DC. ferè deduxit: confido etiam te noſtrum laborem approbaturum: vnde, vt Timanthes Agamemnonis dolorē, ſic nos amorem & obſeruantiam erga te noſtram, æſtimandam relinquimus. Chriſtum Opt. Max. precamur, vt te patriæ, nobiſque diu incolumem cōſeruet. Vale patrone mihi inprimis obſeruande. Duſſeldorpij. poſtridie Idus Mart. Anno à Chriſto nato M. D. LXI.

PAVLI

VLI OROSII
ESBYTERI VITA EX TALOGO ILLVSTRIVM VIRORVM GENNADII.

ROSIVS Presbyter Hiſpani generis, vir eloquens & hiſtoriarum cognitor, ſcripſit aduerſum querulos & infamatores Chri-nominis, qui dicunt defectum Romanæ Reip. ti doctrina inuectum, libros ſeptem, in quibus penè mundi calamitates & miſerias bello-inquietudines replicãs, oſtendit magis Chri-obſeruantiæ eſſe, quod contra meritum ſuum Romana adhuc duraret, & pace cultura Dei um retineret imperium. Sane in primo li-eſcripſit poſitionem Orbis, Oceani interfuſio-nai limitibus interciſum, ſitum locorum, no-rbium, moresq́ gentium, qualitates regio-nitia bellorum & tyrannidis, exordia ſiniti-n ſanguine dedicata. Hic eſt OROSIVS, *Auguſtino pro diſcenda animæ ratione ad-nymum miſſus, rediens reliquias B. Stephani martyrijs, tunc nuper inuentas, primus intu-cidenti: Claruit extremo Honorij Imperato-mpore.*

IN

IN PAVLI OROSII ORCHESTRAE LIBROS VII. NOTÆ LVDOVICI LAVTII.

LIBRO PRIMO.

P*Auli Oroſij Preſbyteri.*] Hanc eſſe veram inſcriptionem & finis harum hiſtoriarum inprimis declarat, & bibliothecæ Metropolitanæ Colonienſis vetuſtiſſimi codicis confirmat auctoritas.

Petioni ſuæ] vulgo: *Petioni tuæ*; ſed illud præ hoc rectius puto.

CAP. I.

Inter actores ſcriptoreſque] Editiones habent, *auctores*, ſed meam lectionem veram eſſe probat Saluſtius: *Quamquam par gloria ſequatur ſcriptorem, & actorem rerum.*

Quæ ſi,ut bona, ita & iuſta] Irrepſerat hic à gloſſemate neſcio quo, *& pia.*

In quantum ad cognitionem vacare ſuffecero] Vulgati & manuſcripti omnes, *vocare* tuentur: ſed vt ineptum illud verbum in Latiniſſimum *vacare* mutarem, monuit me doctiſſimus Palmetius, cui propter egregium in auctoribus reſtituendis iudicium lubens morem geſſi, & ſi non Oroſio ſuam vocem, ſaltem ſententiæ dedi.

CAP. II.

Qui de latere incipientis maris.] Olim *littore* legebatur, quo quid aridius?

Quem vtique prope fontem barbari Duran.] Auxilio lib. Colon. huic loco medicinam feci. Prius erat: *Quem vtique propriè*: ſane impropriè, probant hoc ea quæ ſequuntur: *Cæteri vero accolæ, Nuchul vocant. Prope fontem* ergo,id eſt,vbi oritur.

In quantum cognitione hominis conſcenditur] Ante edebatur: *cognitioni conceditur & concēditur* in ſcriptis, vnde hanc lectionem pro germana erui, & niſi fallor, ea maximè cum proxima dictione congruit.

Stylo peruagabor: cæli ſoliſque temperie.] vulgo, *cæli ſoliſque* Tautologia puerilis.

CAP.

CAP. III.

oſt fabricam, ornatumque mundi huius homo quem ...itque imma...ulatum fecerat Deus, morti ſe ſubſtrauiſ- ...inde humanum genus libidinis depravatum peccatis ... *obſorduiſſet* Illud, *morti ſubſtrauiſſet* habet Venetus ...reddidit. Similiter & illud *funditus*, omiſit vero ...uranus. Ego ex *obſorbuiſſet*, & *obſurbuiſſet* feci, ...*ſſet*. Recte fortaſſe. Poſſet & *obſorbuiſſet*, rectum ... *obſurduiſſet*.

...*io & collectura*.] Sic lego ex fide Cod. Colon. ...*iectura*.

CAP. IV.

...*acte iam pecudum, ſed ſanguinem hominum bibere*] Colon. habet ſic optime, & qui *viuere* impreſ- ...ſum, & pro *ſanguinem*. *ſanguine* poſuerunt, vete- ...uendi morem, quo *lacte*, accuſandi caſu vſurpa- ...perſpexerunt.

CAP. V.

...*ntumque de rebus, vt putatur, paruis diuinæ in- ...is accenſum eſt*] In quibuſdam libris eſt, *in- cenſum eſt*, alijs, *furor accenſus eſt*, quod retinuit Marcoduranus. puto vtrumque à ſcribæ cuiuſ- ...ſſemate in textum irrepſiſſe. Quapropter La- ...leganter, iubente etiam Colon. Codice eieci.

CAP. VI.

profugi, ignarique rerum, cedentes quo ſe.] Vulgo, *quia ſe*, ſine vlla ſententia, & pro hiſtoria inep-

CAP. X.

...*ſenſis pelagi vijs prouocati*] Sic mutaui codice ...i prouocante, qui habebat, *inoffenſis pelagi vijs* ... Et elici hæc ſcriptura poterat ex alijs quoq;, ...bus, quibus erat: *inoffenſi ſpe limitis prouocati*. ...*viſus attimittitur*] Editiones, & ſcripti, *admitti-* ...itrè, ſed Oroſ. forte, *admittit* poſuit, quod La-

CAP. XI.

...*um egentemque exceperant*] Præter Colon. Cod. ...bent, *ſuſceperant*, ineleganter.

CAP.

Europam maximam partem domuiſſet.] Sic Colon. Latinè. Quidam hic, *maxima ex parte* legerunt.

Getæ, qui & nunc Gothi] Sic B. Hieronymus in Geneſin *Gothos* ab eruditis antiquis *Getas* appellatos fuiſſe teſtatur, Claudianus etiam paſſim *Getarum* nomine *Gothos* intelligit: & *Getas* trans AEmum, apud Danubium ſedes habuiſſe auctor eſt Diod.lib.V. Sed Græci rerum Eccleſiaſticarum ſcriptores illos γόθοι vocant.

Ac totis viribus tot Roma:] feci ex *toti Romæ*.

CAP. XVII.

Seipſos ac pericula] Vulgo, *ad pericula*.

CAP. XIIX.

Ludi literalis diſciplinæ] pro *ludi literarij*. Dein *inuſtum* pro *inſitum*, omnes veteres libri rectè agnoſcunt.

Fatorum ignoti Thraces.] Colon. *fractorum* Materni lib *factorum*, vterque male, ex hiſtoria. Verum illud, *ignoti*, pro, *ignari*, quamuis multi ſuo loco turbarunt, Latine tamen à nobis eſt reſtitutum Plautus Pſeudolo: *Scio, notis prædicas*.

CAP. XX.

Cui fabrè ianuam] Editiones, *adfabrè*, ſed vetus illud vocabulum quoniam Colon. codex retinet, etiam nos maluimus.

LIBRO SECVNDO.

CAP. II.

Deſcendente autem Arbatto] Cod. duo veteres, & loci natura monent ita fuiſſe legendum pro *diſcedente*.

In mundo, & cardine] Poterat tolerari prius *ordine*; niſi, quod melius eſt, *cardine* Materni liber habuiſſet.

CAP. IV.

Sine more raptas.] Probat hanc lectionem Virgilius: etiamſi hic ſcripti libri *ſine mora* habeant.

Cum Veientibus prælium adhuc paruo nomine, ſed iam magnis viribus agitatum eſt] Quia omnes libri hic, *paruo nomine* legunt, nihil mutaui, tamen facilè adducar, vt credam Io. Guilielmo Suntzio legendum eſſe, *momine* pro momento: vel *molimine*. Is enim ingenioſiſſimus, & no-

tri litterarumque ſtudioſiſſimus adoleſcens, dum mecum hæc legit, offenſus antitheſi hac, *paruo ,ſed iam magnis viribus*, coniecit, in Oroſio repo-ım eſſe momine. Et certe quod poſtea Romani 'erentibus geſſerunt, mominis maioris fuit, anno CCC. LXVI.

CAP. V.

abat, minitaretur] Sic reſtitui: hoc ex *meditaretur, aretur*: & imitatio eſt Salluſtiana.

CAP. VI.

i partibus interfecit] Sic vnus Colon. quem propaſis elegantiam libenter ſequor. *Interficere ficcum* , pro exficcare dici, Plautus Latiniſſ. auctor eſt: *tepſo, illi puteo animam omnem intertraxero*: non tantentiam amiſeris, ſi *iter* retineas.

CAP VIII.

nonias ac templa Deorum polluit] Ex notis veteris on. ſic coniecì legendum; vulgatum erat, *depoſuit. de* in modum contractionis ſcriptum, ſuſpiciouit; & facile ex, *poſuit* fit *polluit*, mutatione litel.

CAP. X.

um captiuitatis ſuæ, vinctum ponte portaſſent] Hæc nio ſunt Andreæ Papij, quo in *Dionyſij orbe* ver: caſtigando tam feliciter verſatus eſt. Editi & artim: *Vincto Ponto*, item: *Victo Ponto*; partim *in*æ glandes.

CAP. XIIII.

uid vis perpeti] Ita Colon. Alij heic *Quiduis*. Sic rronem venuſtè & vetuſtè: *Quotquot annis*, & *Kal.* pro *Quotannis & Quot Kalendis* eſt.

ibribus pannis induti] Non male illud *pannis* in-'enetus codex, pro ipſis ſqualoribus. Terent. *niſque obſitus.*

CAP. XV.

des dux primum] Excuſi *pridem*: malè arguit hoc , *mox*, quæ ſequitur.

CAP. XVI.

Claſ-

Claſſemque numero prouehit] *Numerò* aduerbium hic eſt, pro celeriter: aut certè, claſſis numerus deeſt.

CAP. XVII.

Verum etiam ſpem reciperandi meditarentur] Ita cod. Colon pro quo inſcitè editiones verbum *recuperandi* occuparunt. In Iure & Pandectis Forent. frequens eſt *reciperare*, quo veteres vtebantur pro reparare: ſicuti *reciprocare*, pro, *reprocare*: & apud Gellium *reciperatores*.

LIBRO TERTIO.

CAP. II.

Lacedæmonij inquieti magis quam ſtrenui, & furore potius, quam virtute intolerabiles.] Ita cod Colon. & Materni perfectè, præ illo quod editur: *Lacedæmonij inquieti magis, quam virtute intolerabiles.*

CAP. IV.

Autumni diuitis indigeſta illecebra] *Colon. diuitijs* fortè legendũ: *Autumni diuitijs ingeſta illecebra.* Sed nihil eſſet.

CAP. V.

Vaſtoq; præruptu.] Sic lego ex *præruptè* & *prærupti*, quorum neutrum ſatis intelligo.

Marcus Curtius eques.] Impreſſi: *vir eques*, à ſcholijs nimirum intruſum *vir.*

Inopinatam ſatietatem.] Colon.codex *inopinam*, ex quo reſtituo *opimam*, ſi tamen docti probarint.

CAP. VI.

Otio & lentitudine] ſic pono, adiutus duobus m. ſſ. contra quam fuit in vulgatis, *lenitudine.*

CAP. VII.

Quamuis prius victus]Impreſſi *victam*. Sed quis hiſtoriam nouit, & non videt vtrum ſit melius?

CAP. VIII.

Parthicam pacem.] Benè: & contra vulgatam. *Partam* Suetonius habet.

CAP. X.

Inſl. teque.] Niſi hoc benè, prò illo *inſlicteque* & *impleteque* Oroſio reſtitui, nihil vſquam viderim.

His facinoribus conſciarum,] Paulò latinius eſt, hoc in lib.

on. quam in alijs, quibus legitur: *in his facinori*
lim tamen: *huius facinoris conſciarum.*

CAP. XII.

nas concertationes] hoc verum verbum eſſe, non *iones*, quòd heic limen tanquam cerberus obſe- tamſi ſcriptus Colon. non diceret, tamen facile , quæ ſequuntur: *contentiones bellorum fomites.* *cua ſua*] Ita Colon. nec muto illud in *pecora*. Ve- nc genu dicimus, ſic veteres *pecu*. Ergo vt nunc a tunc *pecua*.

CAP. XVI.

e metu ſoluit] Impreſſi, *multo metu*: ſcripſi, *multa* quibus de hiſtoria illud repoſui.

s cum inſulis occur] Editi, *inſulis*: quod forte, vt bilisſ. & Ornatiſſ. iuuenem Petrum à Broich enſem legi: ecquibus, inquit, tandem cum in- rrebant? Aut inſulas, & Regum inſigne puta- ius, ridendo ſane per ſcitè.

ceſti.] Sic ſcripti. Sed vt tolleretur quod vulga- eſt, *incerti*, quis non hoc conuenire melius *natri* dixerit?

CAP. XVII.

& in ſepulchris maiorum ſepeliri præcepit.] Vulga- *in ſepulcra*, barbarè. Colon. *efferri in ſepulchra*, d in textu eſt repoſui: nec ſane Apollo con- vtrum bene.

CAP. XIX.

murum exſcendiſſet] Impreſſi, *adſcendiſſet*. Scripti *iſſet*: ex quo rectène opem attuli Oroſio, vt ſu- rbum antiquum redderetur, alij iudicabunt.

CAP. XX.

Romaniæ ſunt] Scipſit heic Fabricius, *Romanis* s opinor, abſurditate vocis, *Romaniæ*. Sed cum er ſic habeat, non veritus ſum pro Oroſiano præſertim cum lib. VII. etiam ſic loquatur: *vulgariter loquar, Gothia, quod Romania fuiſſet.*

CAP. XXIII.

rtibus] Ita huic loco medicinam feci: ex

** Colon.

Colon libro in quo erat, *diuerſis partibus*, rectè opinor quia alij clam alij palam. Vulgo, *diuerſæ partis* editur. *Iterum ſocietate pacta.* Editi omnes, *facta*, de quo illi viderint.

LIBRO QVARTO

CAP. I.

Inuicti funere viri] Verſus vti in textu repoſui, indubiè Enniani ſunt, male prius cùm reliquis confuſi. *Fuuere* autem pro *fuere*, antiquum, qualia multa eleganter in ſuis Spicilegijs Palmerius noſter doctiſſime eruit.

Quippe XXXII. *eorum*] Ita conieci legendum, alioquin vt Oroſius intelligatur fieri non potuit. Excuſi & calamo exarati: *eorũ idem turbo proſtrauit, ſemineces relicti.*

CAP. VI.

Nec mora morboſis]Sic me monuit legendum eſſe, ex, *morbus is*, præſtantiſsimus Franciſcus Modius, cuius doctrinam & in auctoribus ſanãdis dexteritatem, in Curtio nuper ab eo edito miramur.

Vrbem Regi venditaſſet.] Sic feci ex *vindicaſſet* & *vendicaſſet*. Simile eſt apud Iuſtinum, vbi hoc verbum vſurpatur, pro *vendidiſſet*: nec dubito quin etiam probabit lector.

Nihil non ſubſiciuum, nihil non vulneroſum. [Editi, *in valnus ſuum*, quod in ſenſum, & in figuram, qua reliqua omnia, quæ in eadem periodo dicuntur, peccat: ſed illud *ſubſiciuum* ſeu *ſubſeciuum* quid ſibi hic velit neſcio. Neque enim puto Oroſium intelligere cum Franc. Fabricio, quod Græcis eſt πάρεργον & quod vere ſignificat *ſuperfluum*; tamen ſic in omnibus libris conſtanter legitur.

CAP. VII.

Cum ex infractis.]Vulgo, *ex infractis*, quod textus ipſe redarguit.

CAP. IX.

Adiurati ſeſe,]Hoc quia M. SS. habebant, Fabricius ad mariginem adſcripſerat, præ quo retinebat vulgatum, *tutius rati*. Ferri ſcripta lectio poteſt, ſi malle Greco more exaudias.

Inhumanatas ſtrages.] Vulgati inhumanas: inhumanè certè,

CAP.

CAP. XII.

...a continens:] ſic Colon. & quidem Oroſiane
...bis Romanus. Vulgo, *Romæ continens.*

CAP. XIV.

...ibus concluſus] alias, *nauibus.* Quod quidem ſi à vi-
...brariorum non fuerit, miror vnde ſit.

CAP. XV.

...o iam diu æger erat.] Colon. *egerat*, ex quo Fabri-
s *ægrotauerat.*

CAP. XVI.

Gallos miſſus] Sic Latinè erat in M.SS. tamen impreſ-
...diderant, *pugnare*, neſcio cur.
...pronius Gracchus Proconſule] Semel monuiſſe ſatis ſit,
...nos, & Oroſiũ paſsim nominandi caſu, *Proconſule*
...xiſſe: idq; in M.SS. omnes tueri: & ita imprimendum
enſeo.

CAP. XIIX.

Exercitus augebatur,] Sic malo ex Colon. quam
...gebatur.

Struens] Nolim hic tam munificus eſſe voluiſſet in Oroſium, qui *inſtruens* fecit.

CAP. XX.

Philopomenes Dux Achiuorum à Meſſanis captus, occiſuſque eſt. In Sicilia tunc.] Demiror Marcoduranum hic non vidiſſe vitium, quando turbatiſsimè hunc locum iſtis diſtinctionibus ediderit: *à Meſſanis captus, occiſuſque eſt in Sicilia.*

Pugna recepit.] Non dubia coniectura ex *pugnare cœpit*, quod in Colon. Veneto erat. Fabricius poſuerat, *pugnando cepit.*

LIBRO QVINTO.

CAP. IV.

Subſidijs & ritibus] Scripti & excuſi omnes habent: *Sibi Dijs & ritibus.* Sed me non prius temeritatis arguant, quam viderint quomodo illi ſuam tueantur ſententiam.

CAP. XVI.

Contentione diſceptant] Alij libri, *diſſertant* malum tamen *decertant.*

In æquor.] Ita Colon. diſertè; quodq; huius locum occupabat,

Digitized by Google

cupabat, *in æquos campos*, à mera gloſſa profectum eſt.

Quamſi viciſſent] Non placet hæc lectio, tamen vt ſine opibus codicum ſcribam, *Si viri eſſent*, non auſim, priuſquam codices, doctique iubeant.

CAP. XVII.

Tribunus plebi] Ita Colon & non ſemel Liuius, pro *plebis*.

CAP. XVIII.

Inſperatus oppreſſit]. *Inſperatos* malè ex hiſtoria.

Reſpirante ciuitate] Vox *ciuitate* neſcio qua ratione ab omnibus, præterquam libro Colonienſi, tam diu abfuerit.

CAP. XIX.

Sexcenteni] Hoc ſolus Colon. ex hiſtoria integrè ſcripſit, pro *ſexcenti*.

Adpendenda] meo periculo hoc, pro *appendenda* textus recipiat, & niſi, vt verum verbum dem Actionem iniuriarum à Prætore poſtulet.

CAP. XXIV.

Coacertaque:] ſic confidenter, hæc laudante Palmerio poſui, pro vulgari *coaceruata*, nec adhuc diffido, quin alij quoque ſint probaturi.

Exeatque in ſe ipſa, nec putet ſe incomparabiliter dilacerari.] Monſtra Herculis hic domini, Scripti omnes: *Ex ſe atq; in ſe incomparabiliter dilacerantium*, quibus quid confuſius? Sed tamen vt mihi tribuam, feciſſe, *exeatque in ſe ipſa* de *Ex ſe atque in ſe ipſa* ita Veneto libro illud: *nec putet ſe*, merito debeo.

LIBRO SEXTO

CAP. I.

Tametſi cum labore potuit] Addidit Fabricius, *deliberare*, non rectè. Abſolutè enim illud verbum eleganter ponitur. P. Virg. lib. II. AEneid.

Hactenus Acca ſoror potui.

CAP. V.

Vt quandocunque] Editi *quandoque*: ſed *quandocunque* verum eſt, & ponitur abſolutè pro, *quocunque tempore*, venerit.

Eum iam innoco qui eſt] Sic Colon. plenius paullò quam

alij,qui duo prima verba omittunt.

CAP. X.

ſ maximi periculi] Editi, *ſui maximè*, quod ... ollem.

CAP. XI.

iuerat] Ita rurſus hoc potius ſequendum dixi è olon. quam ex impreſsis, *adſciuerat*.

CAP. XII.

tiam hac æſtas quæ] Colon. & Materni optimè in hanc vocem, *aeſtas*.

CAP. XIII.

laque] vulgo *arteque*: ſanè vulgò.

CAP. XV.

et ſibi fatentur] Sine modo hæc prius confuſa leger ſic: *Non finget eſuriens? nam ficus ipſi. Fouit*] Sic feci *it, vouit*. Sic lib. VII. *occulto fœdere vouens*, reſtitue, forte nihil temere ſit murandum ſi *vouendi* vari- nſideres notionem

endatus exilio] Venetijs impreſſus legit *mulctatus*. nerclè, ſed illud tamen non alienum abs Oroſio.

CAP. XIX.

ati patris] Hoc feci in locum *violatæ partis*, & oc non præferat, qui intelligit Caſsium ex Iulij atis fuiſſe.

CAP XX.

ſet fons] Sic recte liber Materni, inter quę alicūde epierant: *in diebus ipſius*, quæ quod poſt etiam ſequantur, relegaui hinc, vnde venerant.

CAP. XXII.

quodam Mimo] Contra omnes ſcriptos fecit hæc us *à quodam* quaſi *Mimum* non perinde fabulam ctorem ſignificaret.

ſerenoque.]Editi, *puro, ſerenoque cœlo*, inconſide- æſertim cum cap. I. vltimi lib. etiam Oroſius atur: *deliciarum ſereno aſſuefacti*, & à M.SS. etiam ... Virg.

nimium cœli confiſus ſereno

LIBRO SEPTIMO.

CAP. IV.

em die Lunam cæli interiectu] Sic optimè Colon.

pro,

pro *ea die Lunam tota cœli regione interiecta*, quod neſcio à qua Philoſophia eſt.

Horum intumeſcentem] Hoc vocabulum, demiror non alibi quam in Colon. eſſe.

CAP. V.

Venenorum pocula continens] Duo hæc verba poſteriora in vno Veneto lib. erãt, deſiderantur aurẽ in omnib.

CAP. VI.

Indicium illud] Olim, *Biduum illud*: ſed Venetam hanc reſtitutionem probant, quæ ſequuntur illico: *omniumq; factorum, dictorumque in eo veniam, & oblivionem ſanxit.*

Profectionem] ita in Colon. inueni, & non ambigo, quin Oroſius ita ſcripſerit, pro *profectu.*

Redhibitos] rectiſsime Colon. & Maternus, pro *redditos.* At qui hoc verbum non recipiet, illum ad Iuriſconſultos relego.

CAP. VII.

Cerices] Editi *Ceritos*, & *ſcenicos*: quod vt genuinum ſit, ita illud bene repoſitum eſt. Græcis enim κήρυκες operæ theatrales ſunt.

Rerum vaſtarum] Sic ex Veneto: alijs omnibus *ſuarum* ſcribentibus; quod ſatius eſſe clamat Hiſtoria.

CAP. VIII

Ac tumulum dedit.] Vulgares *tumultum dedit.* Sanè illi dederunt.

CAP. XVII.

Creatus manſit annis ſex] Editi, *manſitque in eo annis ſex.* Quiſquiliæ.

CAP. XXII.

Pauperes ſedes. Colon. & Matern. *ſex*: libri editi, *edes.* Verum vt Stellioni illa rumpantur. Oroſius probat legendum eſſe, *ſedes*, cum dicit: *Ex quibus nos quoque in Hiſpania Tarraconem noſtram.* Tarraconenſis itaque ditionis, hoc eſt Citerioris Hiſpaniæ fuit Oroſius.

CAP. XXV.

Compoſuit] Melius hoc quadrat cum *confuſa manu*, quam prius, *compeſcuit.*

CAP. XXVII.

Exhalata eſt] Colon. *exhaltata.* Ex quo Fabricius fabricauerat

, *exaltata*, minus fabrè.

ues] ſic ex veſtigijs libri Colon. ſcripſi. Nam il-
*uientes*quod hic eratquo pertinet?

CAP. XXIIX.

u in ſinum eius, dum.] Libri plerique : *reuerſus in ſi-*
dem, in quibus dum ſenſum quæro, nec inuenio,
utaui. Audacter inquies, audacter ſanè, ſed nec
commodè.

CAP. XXXIII.

s Catholicæ fidei normam, quam prius habuerat de-
s, peruerſo Arianorum dogmati ſeſe illexit] Miror
or, hæc cum optimè in Venetijs expreſſo libro
tur, ab omnibus alijs exſulare.

CAP. XXXIV.

ſionem] Hic confusè omnes, *confuſionem* lege-

CAP. XXXV.

iæ dedit, ac ſe] Addidit Marcoduranus : *ac ſigno*
um prælio dedit, quod nec in Colon. erat, nec in
codicibus.

gnum inane portata] Colon. & editi : *manu in a-*
ta, ex quibus verbis legendum illud collegi:
iorum eſto iudicium.

Digitized by Google

OROSII HISTORIAM RE-VM MEMORABILIVM INDEX.

3deritæ 177
Aberne 20
Abraami ætas &tempus 5
s fl. 164.207
14
m bellum 314
aunii montes 12.14.54
n bellum 471
26
164 106
tus 19
ius Cos. mortuus 88 117
orum plagæ x. 32.33
ſterilitas & fames 28.29
vectigal 30
s 10.11.12
s Perſarum ſubiecta im-
142
Barbula Cos. 221.273
Mamercinus Dictator
Paullus Perſeum vincit
Paullus Cos. 244
Veſtalis inceſtus 352
duentus in Italiam 44
luat. 91. eius ignis, 103.
cendium 333.341.346
uropæ pars 18
maior, eiuſque res 258.
8 mors 262
minor, eiuſque res 275.
mors 341
ſcripto 9.20.22
ellum Cæſaris 461
es Syracuſanus rex 224.

284 eiuſque res 234
ageſilaus dux, eiuſque res 131 132
agis Lacedæmonius. 162
agrigentum, eiuſque obſidio 238
Agrippa, eiuſque res 468.471.472
agrippina Galliæ vrbs 534
Alania 14
alaricus rex Gothorum 69. 589. 593 Romam capit 595. 589
albania 13
albani 13.14
albinus Cæſar 542
alceta frater Perdiccæ. 175
alcibiades dux, eiuſque res geſtæ 94.95.96
alexander Epirota 145
alexander Magnus natus 14. 189. eius aræ 8. eiuſque res geſtæ 157 & deincepsvſque 166. crudelitas 163. mors 208.165. eius ſucceſſores. 172
alexander Seuerus Imp. 543
alexandria in Ægypto condita 160. & ſuper Tanaim amnem conſtituta 163
alexandrinum bellum Cæſaris 460
alexandri Epiri mors. 162
alia fl 104
alienſis dies 129
allobrogicum bellum. 256 308
Amaſis rex Ægyptiorum, dictus Diapolita 30
amazonum incurſus in Aſiam 48 earum regio. 13
amazones vnde dictæ 40. 52. ab

*** Ama-

Amazonibus conditæ vrbes. ibid.
ambroſius 587
amilcar dux Pœnorum 240.243
ammonis iouis templum 159
ammonis oraculum 32
ἀμνηςία 101.125
amomum vbi naſcatur 12.13
amphyction Athenienſium rex 31 38
anaſitæ 8
Ancus Marcius 72
androgrynus 146
annibal Pœnorum Imp. 254 eius res geſtæ. 255 eius reditus in Africam 267 eius mors. 272
annibal ſenior 237 eius mors 239 240
anno nouus Imperator Carthaginienſis 237.238
anno vir quidam Carthaginienſis 232 233
antalcidæ pax 193
antander Agathoclis frater 235
antichriſti apparitio 4
Antigoni res geſtæ 175.176.177. mors 178
antiochus rex Syriæ 178 vincitur à Romanis. 271
antiochium bellum 270
antiopa Amazon 41
antipater Macedon. præfectus 162. eius res geſtæ 174.175.
antoninus Caracalla Imper. 543
antonius Verus Imperator 538
antonius Mutinam obſidet 465 eius res geſtæ. 467.468. cum Auguſto ad Actium pugnat. 471. eius mors 472
antonius Pius Imp. 538
Apis Argiuorum rex. 30
Ap. Claudius Decemuir, 89. eius libido 90
ἀποβατήριον 55
L. Apuleius Saturnius. 359
Aquitannia 15
Arabicus ſinus 11
ararath, Armenia 6
arbatus Sardanapali præfectus 44.64
arbatus 67.106
arbela 202
arbis fl. 9.10
arcadius Imp. 586
archelaus dux Mithridatis 423
archidamus dux Laced. 134.135
ardea 73
arelas 16
aremulus Latinorum rex 47
argyraſpides qui? 196
ariobarzanes Cappadociæ rex 422
ariſtides Athenienſis 536
ariſtobulus Iudæorum rex 432
Ariſtonicus, eiuſque bellum cum Rom. 340.341.393
ariſtoteles 163
arius 565.566.567 568
armenia 9.10
armeniæ pilæ 14
arridæus rex Macedoniæ 176.216
artabanus Xerxem occidit 86
artarxerxes Ochus dictus 141.189
artarxerxis & Cyri fratrū bellū 102
artemidora regina Alicarnaſſi 84.115

artemiſia

ſia regina ibid.
Moloſſorum rex 147.192
Superbi filius 73 351
campi 225.285
s 19.53
al Annibalis frater occi-
165.dãnatur 245. victus 261
nor 10.11
ſcriptio 7.8.11.12
rum regnũ in Medos con-
t. 45
mons 19
17
s capitur 46
s Medorũ rex 67.45.46.65
us Goth. rex 605
ricus rex Gothorum 573
15. captæ à Sylla 421. in-
æ a Mardonio 85
n. & Lacedæm bellum 49
n. Lacedæmonijs ſe de-
98.112
nſium bellum cum Da-
81 113
nſ. & Cretenſium bellũ 38
nſium & Peloponnenſi
ellum 47
nſium profectio in Sici-
& res ibi geſtæ 92.93
nſium victoria de Laced.
2
ns 9. inſula facta 103.126
38
us 173
Eumenis filius populum
gredem facit 248. attyrus
arum rex 80. Auentinus
, & in eum ſeceſſio ple-
bis 90
auguſtini libri de Ciuitate Dei 351
auguſtus Cæſar eiuſque res 464. & ſeqq. Antonium ad Actium vincit 472 monarcha fit 474. res in Hiſpania geſtæ 477.478
auloles 20
aurelianus Imp. 550

B

Babylonia 10 eius magnitudo 76.77. capitur & euertitur 68.76
Bagrada flumen 240
baleares inſulæ 22
balearicum bellum 346
baleus Aſſyriorum rex 30
baſillus, non Baſilius Municiorum cognomen 502
baſternæ deleti. 275
Belgica 15
belus Nini pater 5
Bibuli mors 456
bituitus rex Gallorum victus 346
Bochoris Ægypti rex 32
bocchus rex Maurorum 349.375
boii deleti 270
bomilcar dux Pœnorum 235. eius mors 290
Brigantia Galleciæ 16.55
britannia 17
brutus primus Conſul, eiuſque. res 73 à Pompeio occiſus 376
D. Brutus Mutinæ obſiditur 465 occiditur ibid
M. Brutus 466 mortem ſibi conſciuit 467
bucephala 164.205
bura vrbs 137.186

bur-

burgundiones 573
buſiridis crudelitas 36.37.59
Byzacium 19 54
byzantium 14. à Philippo obſi detur. 151.152
C Aeninenſes 72
C. Cæſar Conſul Galliam ſortitur, eiuſque res geſtæ 433 vſq; ad 450 bellum ciuile cum Põpeio gerit 454 ad Dyrrachium vincitur 457. Pompeium vincit 459 Alexandrinum bellum gerit 460. Africanum gerit ibid. quatuor triumphos agit 461. occiditur 462
Calcartium 81
caligula Cæſar 518 occiditur 520
caligardamana promõtorium 9
calliſthenis interitus 161
calpe 20.51
calpurnius Flamma 239
calypſo Inſula 19.C.
cambyſes Cyri filius 80.112
camerina vrbs Siciliæ 259
camillus Dictator, eiuſque exilium 104 127.138
canuenſis pugna 257.258 331
cantabri 16
cantabricum bellum Auguſti. 477
cappadocia 10.11
capua capta 263
carbo 357 a Pompeio victus 408. occiſus. 373
carpathus 20
carpathij 28
carræ ciuitas 12
Carthago noua in litore maris poſita 16. quando condita 230 258
carthago noua capta 263. euerſa 279 reſtituta 344
carthaginis ſitus 277
carthaginienſiũ origo & res 230. eorum fœdus cum Romanis 140 141
caryatides virgines 65
caſpiæ portæ 12
caſpium mare ibid.
caſſander 173. eius res geſtæ 177
caſſiopa Inſula 14
C. Caſſius Syriam contra Parthos defendit 452.496. mortẽ ſibi conſciuit 385
catana Aetnæ incendio oppreſſa 346
catanenſes 92
cathæi 164.206
cathippi 12
catilina inceſti reus 426.488
catilinaria coniuratio 432.433
cato ſe Vticæ occidit 461
carus Imperator 552
caucaſus mons 12
caucaſi deſcriptio 11
caudinæ furculæ 155
Cecrops Athenienſ. rex 31.63
celia, potus 336
centauri 38.39.51
centenius Penula 260
cephalenia 14
ceſennius Lento 500
Chæronenſis pugna 196
chaldæa 9
chaldæorum regnum 68
charœades dux Athenien. 92.119

:ras 53
ſtus naſcitur 464. 481. 511.
.citur 517
tiani Roma exterminantur
6. ſupplicijs afficiuntur 526.
2. 547 548 555. vexantur 533.
5 538 545. 546. 551. 126 127.
ronis mater Heluia 399
o Arpini naſcitur Ibid Ma-
iliam legem ſuaſit 489 Con-
il. 432. Catilinam opprimit
33. proſcriptus occiditur 465.
66. amniſian ſuaſit 125. 521
cia 10. 11
ibricum bellum 352. 353. 354
brorum cædes 355. 356
imericum mare. 10. 11
nmeriorum incurſus in Aſiã
47
ına Cos. eiuſque facinora 365.
cædes 368. 407
:cenſes ludi 27
ta vrbs 349
uile bellum primum 365. Marianum & Syllanum 366. cinnanum & Octauianum 367. Lepidi & Catuli 376. Pompeij & Cæſaris 454 455
Claudius Cæſar 520. 521
leopatra Ægypti regina 461. 471
litus occiditur 163
cloelia virgo 74
clypea vrbs 240
clymax mons 10
Codri mors 44. 64
M. Cœlius 456. 497
colchi 12
commagena 10
commodus Imp. 540
Conon dux Athenienſ. 97. 131. 132
conſtans Conſtantini filius ex monacho Cæſar factus 599
conſtantinopolis 14
conſtantinopolis prius Byzantium 151. 152
conſtantius Imp. 556
conſtantinus Imperat. ibidem & 563
conſtantinus, Conſtantius, & Conſtans Impp. 567
Corinthius ſinus 14
corinthus ibidem. capta & euerſa 325 385
corſica 28
coruinus M. Valerius vnde 142. 189
coſconius illyrici proconſul 379
coſſura Inſula. 373. 410
cortiæ alpes 16
corta Cos. 244
M. Craſſus prætor fugitiuos vincit, & Spartacum occidit 381. In Parthos proficiſcitur 532. occiditur 452
Cremera fl. 110
creta 20. prouincia facta 428
creticum bellum ibid.
crœſus Babylonijs auxilio venit 77. à Crœſo capitur ibi.
Curius Cos. cum Pyrrho dimicat. 225
M Curtius 139
Cydnus fl. 158. 379
cyclades Inſulæ 20

cyprus Ibid.
Cyrus Babylonem euertit 68 Perſarum rex 45.46.76. eius res geſtæ 76
cyrus minor 97. eius bellum cum fratre 102.126 eius mors 79
cythera 20
Dædali montes 163
Dacia 13
Dacuſa 10 45
dalmatia 15
dalmatia domita 379
dalmatius Cæſar 567
damaſippus prætor 371
danaſi hiſtoria 36.59
danubius, qui & Iſter vocatur 13
dara 11
dardania 14
darius Perſarum rex 79. 80 victus ab Alexandro 158. 160 eius mors 81.160
daſcuſa 45
Decemuiri creantur procoſs 89. 118
decentius 569
decius Imp. 546 eius filij deuotio 77.210
P. Decij deuotio 144.190.
deiotarus rex Gallogræciæ 425
demaratus Lacedæ. 81
demetrius Antigoni filius, eiuſque res geſtæ. 178.179.217
demoſthenes dux Athen. 125.93. 119
demoſthenes Orator 157
deorum multitudo vnde 423.416 417
dercillidas dux Lacedæmoniorum 130
deucalion rex 31 ab eo genus humanum reparatum cur dicatur ibid.
Diana Taurica 322
Diapolita rex Ægyptiorum 30
dictator primus, eiuſque poteſtas 74 109
dido 289
diluuium ſub Noe 22
diluuium Ogygium in Achaia 28
diluuium Theſſaliæ 31
diocles Medorum rex 45.65
diocletianus Imp. 552
diſceſſio plebis 74.79
Domitianus Imp. 532
Doricetes rex thracum 178 218
Drepanum 245.246
dromichætes, rex Thracum 218
druſus Germanos vincit 479
druſus tribunuſpl. 360.404 eius mors 405
Duilij naualis victoria 238
duodecim tabulæ 89
Buſus 22
Ecbatana 429
Elephanti primum viſi Romanis 222
eleuſinæ conditor Ogygius 28
elis Græciæ vrbs 71
eliſa Carthaginem condidit 230
epaminondas Thebanus 135
epidaurius coluber 170.210
Eteocles 38
Euagoras Cyprius 98
eudoxius 573
eumenes 173 eius res geſtæ 175. 176

es Attali filius 271.390
vrus auctor belli ſeruilis
tes fl. 10
deſcriptio 8.9.13
es. 176
don dux Athenienſium
io.
eus Herculis dominus
a veſtalis 426.488
j CCCVI. occiſi 75
us Cons. ibid.
Gurges Cons. 170.225
iſtoricus 252.300
Maximus, eiuſque res 264
um bellum 248
omæ 513 524. In Syria
captæ 90.119
bellum 90
Marianus, eiuſque res
33.486. eius mors 424
72
rum bellum. 380.383.
tor Antonij 467
laccus cum C. Gracho
344 345
Nobilior Cos. 243
icilus Cos. 245
s filius, à patre occiſus
ius Pompeij legatus
52
72

gæſatæ 100
galaules 20
galba Imp. 517
gallia 15.16
gallienus Imp. 547
Gallicum bellum 249.251 & ſeq.
galli Romam capiunt 104
Galli ad Anienem cœſi 140
gallogræcia quæ 362 316
gallus & Galla viui defodiuntur 252
gallus Hoſtilianus Imp. 546
gandaridæ 18
ganges fl. ib.
ganymedis raptus 37
garamantes 19
gaugamela 208
T. Geganius Cos 74 110
Gelanor Argiuorum rex 59
gentiles 3
C. Genucius Clepſina Cos. 225
Germania 14
germani à Druſo victi 479. Quinctilium Varum vincunt 481
getæ, qui poſtea Gothi 42. 63
getuli 19
Gildo comes 586
Gladiatorum ludus Capuæ 380
glaucia prætor 358. eius cædes 359
Gomorra euerſa 26
gordianus Imp. 546
gordius nodus 199
gothia 14
gothi olim Gethæ 42 63. Valentem vincunt 576. 577 Rom. ſe dedunt

cedunt 571 Romam capiunt 595
C. Grachi ſeditio & cædes 345
Ti. Grachus Tribunuſpl. ſeditioſus 337. 389. eius interitus 338
Græciæ pax iuſſu Artaxerxis 129
Græciæ libertas erepta 150
græcorum claſſis 63
gratianus Imp. 573. 574 578
gratidius occiditur 366. 406
Gylippus Lacedæm. 93
gyndes fl. 76. 110
HAdrianus Imp. 536
Harpagus Aſtyagis exercitum Cyro prodit 45. 46
Helena Adiabenorum regina 523
helenæ raptus 43
helice vrbs 137
heliogabalus Imp. 544
heluia Ciceronis mater 399
L. Heluius eques Roman. 352. 399
heraclea Campaniæ vrbs 222
herculis prælium cum Amazonibus 41
herculis columnæ 73. 54
hercynio rex Ægypti 131
herdonius Capitolium occupat 88 117
hærodes Hieroſolymorum rex 568
herennius Samnis 156
Hiero Syracuſarum rex 237
hieronymus Presbyter 605
hieroſolyma à Pompeio capitur 432 à Veſpaſiano & Tito obſidetur atque euertitur 529. & ſeqq. inſtaurata ab Hadriano Ælia dicitur 536
hierta Numidiæ rex 373
himera vrbs Siciliæ 91
hippo regius 19
hippolitæ Amazonis cingulum 62
hirtus Cos. occiditur 465
hiſpaniæ deſcriptio 16 17
hiſpanienſe bellum Cæſaris 461 462
Homerus poeta clarus 43
honorius Imp. 586
Honoriaci barbari. 600
Hunni 12. 576
Hydaſpes flumen 9
Hircani 12. 13. 46.
Hircanus ſacerdos Iudæorum 432
IAni portæ clauſæ 5. 190. 249. 476 478. 481. 530. 531
Ilij expugnatio & clades 424
illyricum bellum 251
Imai montes 6
imaus mons 13
Imilco rex Carthaginienſium 232
Inarimi campi 425
incendium Romæ 453 497. 540. 541
Indiæ deſcriptio 9
indicus Oceanus ibid.
indus flumen ibid.
Ioannes Apoſtolus in Pathmum inſulam relegatur 533
iones victi à Dario 81
ioſeph 29. & ſeq.
ioſephus Iudæorum dux 529

Iphicra-

Iphicrates Athenienſium dux 134. 184
Iſauria 10
iſaurici cognomen 379
iſtre, idem qui Danubius 14
iſtria 15
iſtri hoſtes Romanorum 254
Italia 15
italicum bellum, ſiue Marſicum 360
Iuba rex 455
iudæi ob paſſionem Chriſti vexantur 519 520. 523 eorum furor, & clades 536
iugurtha rex Numidarum 348 capitur. 351
iugurthinum bellum 348
iulianus Carthaginenſis 3
iulianus imperator 541. 570
iuſtinus philoſophus & Martyr, 537

LÆtorius 345. 396. 410
Lacedæmoniorum bellum cum Meſſeniis 47 cum Athenienſibus 49 eorum auaritia 130
laches dux Athenienſium 92 119
lamachus dux Athenienſium 92. 93
lamiacum bellum 214
Laomedon Mitylenæus 173. 212.
lapithæ 38
laſer vbi naſcatur 12
lauro ciuitas 377
Lemniadum flagitia 38
Leonidas rex Spartanorum 82. 114
leonatus 173 eius mors 174. 214
leoſthenes Atheniẽſium dux 174
lepidus bellum ciuile mouet 376
leptis ciuitas magna 19
leuinus Cons. 222
Liber pater Indiam vaſtat 32 58
liburnicæ inſulæ 15
libya Cyrenaica 18
libyæ Ægyptiæ 11
libyætiopes 18
ligiris flu. 16
lipara inſula 238. 341
Locuſtarum multitudo in Africa 341
Lollius proſcriptus 372
Luceni 17
M. Luçulli res geſtæ 427
L. Lucullus Mithridaticum bellum gerit 424. & ſeq.
lugdunenſis Gallia 15
lutatius Catulus Conſul. 246. 296
Lyſander qui & Piſander dicitur eiuſque res geſtę 97 eius mors 133 182
lyſias Orator 125
lyſimachia vrbs 179
lyſimachus 173. 179 eius res geſtę 177 eius mors 180

MAcedonia 14
Macedonicum bellum 268
macedonicum bellum ſecũdum 316. 379
macedonicum bellum tertium 278. 317
meotides paludes 13
magnentius 569
malli 164
malua flumen 20

mamertum 237
mancinus, eiuſque res geſtæ 319. 330. 336
Cn. Manlius Cons. 75. eius mors ibid.
manlius Torquatus 140 filium ſuum occidit. 144
manilia lex 489
marcellus conſul cum Hannibale per triduum dimicauit 264
C. Marcius Rutilus Dictator 140
mardonius 84. & ſeq.
marianum bellum & Syllanum 365 366
marius Cons. Iugurtham vincit & capit 149 250 eius bellum Cimbricum 353. 354. Saturniũ & Glauciam occidit 358. 359. eius fuga 366. mors 369
marius minor cæſus 372
marpeſia regina Amazonum 41
marſicum bellum 361
maſſaniſa 166. eius mors 276
maſſilia à Cæſare capta 455
mauritania Sitifenſis & Cæſarienſis 19
maxentius 563
maximianus Imp. 555
maximinus Imp. 544
mazeus dux 231
Medeæ amor 38. 59
mediæ nomẽ in ſcripturis ſacris 9
medorum regnum 45
medorum imperij finis ibid.
memarmali mons vbi amomum naſcitur 12
memmius quæſtor Pompeij 378. 494
mena libertus Pompeij 468
menalippa Amazon 41
meroe 11
meſſana 237
meſſena expugnata 48
meſſeniacum bellum 49
meſopotamia 9
metellus Creticus 428
metellus Macedonicus 324. 325
metellus Numidicus 349. eius exilium 358. eius reditus 277
methona vrbs 147
mettus Fuſetius 72
meuania 17
Micipſa rex Numidiæ 343
milo exul 456
miltiadis victoria 81. 113
minas rex Cretenſium 51
minotaurus 38
minucia Veſtalis inceſtus damnata 144
minucius haſtatus 222. 284
L. Minutius Cos. 88
Mundi partes tres 8
Mithridaticum bellum 365. 405. 406
mithridates rex, eiuſque res geſtæ 422 mors 450
Mœſia 14
Moſſilon Emporium 11
moyſes 29. 33
Mummius Corinthum expugnat & euertit 325
mucius Scæuola vnde dictus 74. 116
P. Minutius Cos. 75. 110
Mycale mons vbi Perſæ à Græcis victi 86. 116

Na.

:æi 10
ıis dux Laced. 268
ɔdonoſor 68
enſis prouincia 15
ſit Gracchum interemit
as Chriſti 5
gium claſſis Roman. 243
hus 173
ɔd gigas 76.77
:olemi res geſtæ 174.175
otianus 569
Cæſar 170
ıa Imp. 532
æa 164.206.565
ɡnum concilium ibid.
ıas dux Athenienſium 92
opolis 429
us fl. 11
nus Beli F. 1.24 55.11.66.87
nias Nini F. 55
ıſibis capta 427
Noe egreſſus ex arca 54
ıoricus 15
Nuchul 11
numantia eiuſque euerſio 330. 334.335
numantinum bellum 328
numitor interfectus 71
Nyſſa vrbs 164.204
OBſidius 363 364
Ochus, qui & Artaxerxes dicitur 141
Ocricolũm 73.108
octauianus Cæſar 464
octauianum bellum 376
Oedipus 38
Ogygius rex 28
ogygium diluuium ibid.
Olbia c... dum 29
olympias quid 71
olympias Alexandri Magni mater 146.176
olympus 10
olynthus à Perſis expugnata 85. 115. à Philippo capta 149 194
Onomarchus 148
Ophellas rex Cyrenarum 297. 235 290
ophiuſſa inſula 28.56
opilius Macrinus Imp. 543
opimius Cos. Gracchum interficit. 345
oppia lex 270
oppia virgo veſtalis 113
Orcades inſulæ 17.522
oretani 17
origenes 544
orithya Amazon 41.52
orodes Albanorum rex 429 490
orodes rex Parthorum 451
oroſius quando ſcripſit 51. iuſſu Auguſtini ſcripſit 1. eius hiſtoriæ ſumma 243
Otho Imp. 528
ottorogorra fl. 9 12
Oxyartes 173 213
oxydrace 207.164
PAgani qui 3
Palæſtina 10.11
pandionis fuga 38
pannonia 15
panſa Cos. 465
L. Papyrius Samnites vincit 157
parapaſij 28 56

Paratonium 18,19
parchoatras 12.53
parmenio 159
parnaſſus 31.32
paropamiſadæ 12 53
parricidarum ſupplicium 357
parthia 9
parthi Auguſto ſededūt 480.481
paulus Apoſtolus occiditur 526
pauſanias dux Laced. 131
Peloponenſium & Athenien bellum 47.48
pelopis facta 38
pentapolis 18
pentapolis igne cæleſti arſit 25
penthesilea Amazon. 41.62
perdiccæ res geſtæ 174
pericles Athenienſium dux 50
perillus tauri ænei fabric 47.65
perperna non Perpenna 412.413
perſæ vnde dicti 36 59
perſepolis 160
perſeus Macedonum rex, eius res & mors 274 275
perſicum aurum corruptio Græciæ 86
pertinax Imp. 541.542
peſcennius Niger ibid.
peſtilentia Romæ 88. 89.117.138. 187.224.229.328.526
petrus Apoſtolus Romam venit 520. occiditur 526
Phaetontis fabula vnde 36.58
phalaris tyrannus 47
phanocles poeta 37
pharnabazus 131
pharnaces rex Ponti 461
pharſalicum prælium 458.459
philenorum aræ 1
philippenſe præliū. 456 466.50
philippus Macedonum rex eiuſque res geſtæ 146.147
philippus Imp. 54
philo Iudæus 51
Philomela 3
philomelus Phocenſium dux 14
philopœmen 27
philotas 17
phocicum bellum 148 19
Phœnicia 1
phoroneus Argiuorum rex 28.5
phraortes Medorum rex 4
phile Atticæ caſtellum 99.12
Picentes victi 22
Pilatus præſes Paleſtinæ 515. ſe interfecit 5
piræneí portus muri 98.13
piraticum bellum 48
Piſander dux 133.19
Plinius Secundus 53
plynos 40
Poblicius Malleolus matrem occidit 359
pœninæ Alpes 15.16
polybius 324
polymneſtor 312
polynices 38
Cn. Pompeius Carbonem occidit, & in Africam traiicit 17 Brutum occidit 176 Sertorianum bellum gerit 377. Piratas vincit Mithridaticum bellum ſuſcipit & gerit 429. eius res geſtæ in Syria & Iudæa 432 bellum ciuile cum Cæſare gerit 535. à Cæſare vincitur, & in Ægypto

gypto occiditur 459
Cn Pompeii F. occiditur 402
Pompeius Bithynicus 469.459
Sex. Pompeius Cn. F 461 proſcriptus Italiam vaſtat 467 occiditur 471
pontius Samnis 156 170
popillia virgo viua defoſſa. 181. 113
porus Indorum rex 164.205
porſena rex Etruſcorum 74. 109
Praſidę 164.206
probus Imp 551.
procas Latinorum rex 68
progne 36
proletarii qui 222
proſcriptio ſyllan 373. Triumuirorum 466
Pſeudophilippus 278
Ptolemæus Lagi, F. 173.211. eius res geſtæ 174
Punicum bellum primum 227. 291. eius exitus 245. ſecun 254 eius finis 268. tertium 277 317
Pyrenæi ſaltus 16
pyrrhus Epiri rex 270. in Italiam venit 222. victus Italia excedit 226
pythicum oraculum 456
pytho ſerpens 457
Quadi 549
Quadratus diſcipulus Apoſtolorum 536
quinctilius Varus à Germanis victus 480
T. Quinctius Cincinnatus 88. 186
quinque gentiani 187.554
Regulus Conſul 240
Religionis ius 4
remus interfectus 71
regna quatuor præcipua 67
Rhea Siluia 68
rheginorum diſcordia 92. clades 226
rhetia 15
rhodus 20. Ophiuſſa dicta 28. 56
Roma quando condita 71 108. à Gallis & Gotthis capta 104. 595
romæ & Sodomæ comparatio 27
romæ vrbis incendium 525 romani & Babylonii regni collatio 68.69.490
Rutilii exilium 359.360
Sabinæ raptæ 71
Sabini à Rom victi 171. bellum Romanis inferunt 74
ſacer mons ibid.
ſadrocottus 177.217
ſagunti expugnatio 254
ſalaſſi Galli App. Claudium vincunt 326.327
ſamara promontorium 9
ſamnites Rom. vincunt 156
ſamnatici belli tempus 171
ſaraceni 9.10
ſardanapalus 44.64
ſardi ſubacti 449
ſardinia 21
ſardis 157 158
ſarnus fl. 256
ſaturnini ſeditio & cædes 359.360

ſaxones 573.574
Scæuolæ cognomen vnde 74. 109
ſcænici ludi 139
ſcena fl. 17
ſceleratus campus 144
ſcipio Naſica 275
ſcipio Conſul 238
ſcipiones in Hiſpania occiſi 262. 307
ſcolopythus 40.51
ſcoti 17.18
ſcythæ 13
ſcythæ victi à Philippo 152
ſcytharum res geſtæ 39
Seboim 26
ſehor ibid.
ſegericus rex Gothor 605
ſeleucus, eiuſq; res 168. eius mors 171
Semiramis 24.55.67
ſempronius Blæſus Cos 243
ſenenſe prælium 310
C. Sentius prætor in Macedonia 59 365
Sericus oceanus 9.12
ſerpens miræ magnitudinis 149. 150
ſertorius 367. bellum in Hiſpania mouet 377. occiditur 378
P. Seruilius Cos. mortuus. 88
P. Seruilius Iſauricus 379
ſeruius Tullius rex 72
ſerui militant 259
ſeruorum Romanorum coniuratio 238
ſeruile bellum in Sicilia 333. 389. 391, 378
ſeuerus Imp. 54
ſextilia Veſtalis inceſti damna 226
Sibi 20
ſibyrtius 173.17
ſicilia 2
ſiciliæ res geſtæ 91.9
ſidon Phœniciæ 14
ſilarus fl. 3
ſitis fl. 22
ſitienſis Mauritania 2
Socrais mors 101.12
ſodoma cum finitimis ciuitatib euerſa 2
ſophocles 5
ſothimus rex Thracum 36
Sparta 49.50 9
ſpartaci bellum 38
ſpartacus victus & interfectu 381.
Staſanor 17
ſtatilius Taurus 458.46
ſthenelas Argiuorum rex 36
ſtilico 589.593.59
Sueſſa Pometia 73 109
ſueſſa Aurunca 109
ſueui 14
P. Sulpitius occiditur 366
C. Sulpicius Dictator 140.188
Sylla Iugurtham capit 351. Conſul Mithridaticum bellum ſortitur, & Marium fugat 365. crudelitas in ciues. 369 370.371. proſcriptio 371. Mithridaticum bellum gerit 423. eius mors 376

ſyphax

266
Marcello captæ 261
9.10
ıores 19
ıs Imp. 551
ali facta 37
ıe 9
ı Romanorum claſſem
unt 221
ı belli origo ibid & ſeq.
orum origo ibid.
ıus Priſcus 72
ıi Superbi regnum ibid.
22
158
us Sabinorum dux 71
ım crudelitas 384
173.174
ınes 28.56
ıs 20
ius Comicus 268
36
notus in Achaia 137. Aſia
Boſphoro. 429. Charia &
odó 253 Conſtantinopoli
Cypri 591
nes 353. eorum cædes 356.
heatrum lapideum Romæ
s
ani bellum Laced. inferunt
3. Bœotiorum imperium a-
ıtrunt 49
æ dirutæ ab Alexandro 157.
8
dosia vrbs 8
odoſius Imp. 581
ıuturii campi 9.10
miſcyra, & Campi Themiſcy-
rii. 40.52
themiſtocles dux Athenienſium 83
theramenes 99
thermopylarum anguſtiæ 82
theſei vxor Hyppolitē 41.62
theſſaliæ inundatio 31
thracia 14.15
thraſybulus 99.100.124
thule 17
thyeſtes 38
Tiberis inundatio 248
tiberius Imper 513. Pannonios delet 480. eius crudelitas 515
tigranes 427.428
tigris fl. 9.10
tigurini vincunt Romanos 352.353
tingitana Mauritania 19
thiſſafernes 95
titus Imper 532
Toloſa capta 352
toloſanum aurum ibid & 400
tomyris regina Scytharum 78.111
Traianus Imp. 534
ad Traſimenū lacum pugna 257
trebia fl. 215
trebonius occiditur 465
triginta tyranni Athenis 99
tripolis 189
tripolitana regio 19
troglodıtæ 18 & 19
trogus Pompeius 28.32
troianum bellum 43
Tuſciæ populi xij. 72.108
tyrus vrbs 133
tyrus capta 159.200
tyrtæus poeta 49.65

Vac-

Vaccæi 16
Vadimonis lacus 211
Valens Imp. 572
valentinianus Imp. ibid.
valentinus hæreſiarches 537
valerianus Imp. 548
M. Valerius Coruinus 141
M. Valerius Dictator 74.109
P. Valerius Poplicola Cos. 88.118
P. Vatinius Tribunuſpl. 491
Veientanum bellum 74
Teiorum obſidio & expugnatio 103
velabri 17
velites 355.310
ventidius Parthos vincit 468
verres 427
veſores rex Aegypti. 39.51
veſpaſianus Imper. 528
veſtæ ignis æternus 248
veſtales inceſtus damnatæ 352
veſuuij montis incendium 531
L. Vettius Iudex 433.491
Victorinus tyrannus 550
virdomarus Gallorum rex 253. 302
virginiæ ſtuprum ab Ap. Claudio illatum 90
virginius ibid.
viriathus, eiuſque bellum 326
vitelli iuuenes occiſi 74
vitellius Imp. 527
Vlpianus Iuriſcon. 544
Vulſinienſium clades 228
Xanthippus Lacedæmon. rex 242
Xerxes Perſarum rex, eiuſque res 81 eius copiæ 82.114. eius mors 86 117
Zeugis 1[illegible]
Zopyrion 161
Zoroaſtres. 2[illegible]

FINIS.

PAVLI

PAVLI OROSII PRESBYTERI HISPANI, HISTORIARVM

Liber primus.

AD AVRELIVM AVguſtinum.

PRæceptis tuis parui, beatiſsime pater Auguſtine: atque vtinam tam efficaciter quam libenter. Quanquam ego in vtramuis partem parum de explicito mouear, recte ne an ſecus egerim; tu enim iam iſto iudicio laboraſti, vtrum ne hoc, quod præciperes, poſſem; ego autem ſolius obedientiæ, ſi tamen eam voluntate conatuque decoraui, teſtimonio contentus ſum. nã & in magna magni patrisfamilias domo, cum ſint multa diuerſi generis animalia, adiumento familiaris rei commoda: non eſt tamen

men canum cura poſtrema: quibus ſolis natura inſitum eſt, voluntariè ad id ad quod præparantur vrgeri, & per inge..itam quandam obedientiæ formulam, ſola diſciplinati timoris expectatione ſuſpendi, donec ad peragendi licentiam nutu ſignòue mittantur. Habent enim proprios appetitus quantum brutis excellentiores, tantum rationabilibus propinquantes, hoc eſt, diſcernere, amare, ſeruire. Nam diſcernentes inter dominos atq; extraneos, non eos quos inſectātur, oderunt: ſed his, quos amant, zelant: & amātes dominum ac domum, non quaſi ex natura apti corporis vigilant, ſed ex conſcientia ſoliciti amoris inuigilant. Vnde etiam myſtico ſacramento in euangeliis, quod edant micas catelli ſub menſa dominorum ſuorū, & Chananæa non erubuit dicere, & dominus non faſtidiuit audire: Beatus etiam Tobias, ducem angelum ſequens, canem comitem habere non ſpreuit. Igitur generali amori tuo ſpeciali amore cōnexus, voluntati tuæ volens parui. Nam cum ſubiectio mea præcepto paternitatis tuæ factū debeat, totumq; tuum ſit, quod ex te ad te redit, opus meum hoc ſolo meo cumulatius reddi, quod libens feci. Præceperas mihi vt aduerſus vaniloquam prauitatem eorum, qui alieni à ciuitate Dei ex locorum agreſtium compitis & pagis pagani vocantur, ſiue gentiles, quia

terre-

*id, quò

ſena ſapiunt: qui cum futura non quærãt,
ſterita autem aut obliuiſcantur, aut neſci-
, præſentia tantum tempora veluti malis
ta ſolitum * infeſtiſsima, ob hoc ſolum, *infeſtatiſ-
ſima
od creditur Chriſtus, & colitur Deus, ido-
utem minus coluntur, infamant: præcepe
ergo, vt ex omnibus, qui haberi ad præ-
poſſunt, hiſt riarum at que annalium fa
quæcunque aut bellis grauia, aut corru-
morbis aut fame triſtia, aut terr rum
tibus terribilia, aut inundationibus a-
rum inſolita, aut eruptionibus ign um
uenda, aut ictibus fulminum plagisque
idinum ſæua, vel etiam parricidiis flagi-
que miſera, per tranſacta retro ſæcula re-
ſſem, ordinato breuiter voluminis tex-
xplicarem: maxime cum reuerentiam
n perficiendo aduerſum hos ipſos paga-
vndecimo libro inſiſtentem (quorum
decem * orientes radii, mox vt de ſpecu- *orientales
clesiaſticæ claritatis elati ſunt, toto orbe
runt) leui opuſculo occupari non opor-
t: & ſanctus filius tuus Iulianus Cartha-
nſis, ſeruus Dei, ſatis fieri ſuper hac
etitioni * tuæ eadem fiducia, qua po- *ſuæ
iſti, exigeret, dedi operam, & meipſum
rimis confuſione preſſi, cui plerun-
reputandi ſupra modum exæſtuauiſſe
entium clades temporum videbantur.
tus ſum enim præteritos dies non ſolum

 æque

æque vt hos graues, verumetiam tanto atrocius miſeros, quanto longius à remedio veræ religionis alienos: vt merito hac ſcrutatione claruerit, regnaſſe mortem auidã ſanguinis, dum ignoratur religio, quæ prohiberet à ſanguine: iſta conluceſcente, illam conſtupuiſſe: illam concludi, cum iſta iam præualet, illam penitus nullam futuram, cum hæc ſola regnabit. Exceptis videlicet ſemotiſque illis diebus nouiſsimis ſub fine ſæculi, & ſub apparitione Antichriſti, vel etiam ſub concluſione iudicii: quibus futuras anguſtias, quales ante non fuerint, dominus Chriſtus per ſcripturas ſanctas, ſua etiam conteſtatione prædixit: cum non ſecundum ipſum quidem, qui & nunc & ſemper eſt, modum, verum apertiore ac grauiore diſcrimine, per intolerabiles tribulationes temporum illorum, ſanctos probatio, impios perditio conſequetur.

CAP.

CAPVT I.

Vnde cæteri hiſtorias exorſi ſint, & vnde ipſe eam exordiri, quatenuſque proſequi velit, oſtendit: admiſcens interim de primis temporibus origineque ſeu cauſa malorum.

ET quoniam omnes propemodum tam
apud Græcos quam apud Latinos ſtu-
dioſi ad ſcribendum viri, qui res geſtas regũ
populorumq́; ob diuturnam memoriam ver
bis propagauerunt, initium ſcribendi à Nino
Beli filio, rege Aſſyriorum, fecêre: qui cùm o-
inione cæca mundi originem creaturamq́;
ominum ſine initio credi velint, cœpiſſe ta
ien ab hoc regna bellaq́; definiunt: quaſi ve-
ò eatenus humanum genus ritu pecudum
ixerit, & tunc primum veluti ad nouam
ouidentiam concuſſum ſuſcitatumq́; eui-
larit: ego initium miſerię hominũ ab initio
ccantis hominis ducere inſtitui, paucis dũ-
xat, iiſdemq́; breuiter delibatis. Sunt autẽ
Adam primo homine vſque ad Ninũ, ma-
im (vt dicunt) regem, quando natus eſt A-
am, anni tria millia * CLXXXIV. qui ab
nib. hiſtoriographis vel omiſſi, vel igno-
ſunt. A Nino autem vel Abraam vſque
æſarem Auguſtum, id eſt, vſque ad Nati-
tem Chriſti, quæ fuit anno imperij Cæſa
LII. cum, facta pace cũ Parthis, Iani por-
auſæ ſunt, & bella toto orbe ceſſarunt,
guntur anni duo millia XV. in quibus ſe
* auctores ſcriptoreſq́; omniũ otia ne-

*Hebræi hic à Græcis diſſident, vide Auguſt. de ciu. Dei lib. 11. c. 50.

*Actores vet. cod. &

 gotia-

Salluſtius. *Par gloria ſequitur ſcriptorem & actorem rerũ.* Lud.Laut.

gotiaq́ triuerunt. Quapropter res ipſa exigit ex his libris quam breuiſsime vel pauca contingere eorum, qui originem mundi loquentes, præteritorum fidẽ annuntiatione futurorũ, & pòſt ſubſequa probatione fecerunt: nõ quod auctoritatem eorum cuiquam videamur ingerere, ſed quod operæpretium ſit de opinione vulgata, quæ nobis cum omnibus communis eſt, commonere. Primum, quia ſi diuina prouidẽtia, quæ, ſicut bona, *(ita pia) & iuſta eſt, agitur mundus & homo: hominẽ aũt, qui conuertibilitate naturæ & libertate licentiæ & infirmus & cõtumax eſt, ſicut piè gubernari egenum opis oportet, ita iuſte corripi immoderatum libertatis neceſſe eſt: iure ab initio hominis per bona malaq́; alternantia, exerceri hunc mundum ſentit, quiſquis per ſe atq́; in ſe humanum genus videt: deinde cum ab ipſo primo homine peccatum punitionemq́; peccati cœpiſſe doceamur: porrò aũt cum etiam iſti de medijs temporibus inchoantes, quamuis ſuperiorum nuſquam meminerint, nihil niſi bella cladesq́; deſcripſerint (quæ bella quid aliud dicenda ſunt, niſi vrgentia in alterutrum mala: mala autẽ huiuſmodi quæ tunc erant, ſicut & nunc ſunt, in quantum ſunt, ſine dubio, aut manifeſta peccata ſunt, aut occultę punitiones peccatorum) quid impedimenti eſt, nos eius rei caput pandere cuius illi corpus expreſſerint? & priora illa ſæcula, quæ multo numeroſiora monſtrabimus, vel tenuiſsimo teſtari relatu ſimiles miſerias pertuliſſe? Dicturus igitur ab or-

*ita & iuſta eſt

ab orbe condito vſque ad vrbem conditam, dehinc vſq; ad Cæſaris principatum, natiuitatemq; Chriſti, ex quo ſub poteſtate vrbis orbis permanſit imperium: vel etiam vſq; ad dies noſtros, in quantum ad cognitionẽ* vacare ſuffecero, conflictationes generis humani & veluti per diuerſas partes ardentem malis mundum, face cupiditatis incẽſum, è ſpecula oſtentaturus, neceſſariũ reor, vt primũ ipſum terrarum orbem, quem inhabitat humanũ genus, ſicut eſt à maioribus trifariam diſtributus, deinde regionibus prouincijsq; determinatus; expediam: quo facilius cũ locales bellorum morborumq; clades oſtentabuntur, ſtudioſi quique non ſolum rerum ac temporum, ſed etiam locorum* ſcientiam conſequantur.

*Sic Palmer. alii *vocare.*

* notitiam

CAPVT II.

Maiores mundum in tres partes diuiſiſſe, quarum ſitum, regiones, locaque celebriora ſuccincte admodum deſcribit.

MAiores noſtri orbem totius terræ, Oceani limbo circumſeptum, triquadrum ſtatuere: eiuſque tres partes, Aſiam, Europam, & Africam; vocauerunt: quamuis aliqui duas, hoc eſt, Aſiam ac deinde Africam in Europam accipiendam putarint. Aſia tribus partibus Oceano circumcincta, per totam tranſuerſi plagã orientis extenditur. Hæc occaſum verſus, à dextra ſui, ſub axe ſeptentrionis incipientem contingit Europam: à ſini-

ſtra autem Africam dimittit: ſub AEgypto vero & Syria mare noſtrum, quod magnum generaliter dicimus, habet. Europa incipit, vt dixi, ſub plaga ſeptentrionis à flumine Tanai, qua Riphæi montes, Sarmatico auerſi oceano, Tanaim fluuium fundunt: qui prætericns aras ac terminos Alexandri Magni, in Roxolanorum finibus ſitos; Mæotidas auget paludes: quarum immenſa exundatio iuxta Theodoſiam vrbem Euxinum Pontum late ingreditur. Inde iuxta Conſtantinopolim longe emittuntur anguſtiæ, donec eas mare hoc quod dicimus noſtrum, accipiat. Europæ in Hiſpania occidentalis oceanus terminus eſt, maxime vbi apud Gades inſulas Herculis columnæ viſuntur, & Tyrrheni maris faucibus oceani æſtus immittitur. Africæ principium eſt à finibus Aegypti vrbiſque Alexandriæ, vbi Paratonium ciuitas ſita eſt; ſuper mare hoc magnum, quod omnes plagas terrasque medias interluit. Vnde per loca quæ accolæ Catabathmon vocant, haud procul à caſtris Alexandri Magni, & ſuper lacum Caleartium, deinde iuxta ſuperiorum fines Auaſitarum, miſſa in tranſuerſum per Aethiopica deſerta meridianum contingit oceanum. Termini Africæ ad occidentem ijdem ſunt qui & Europæ, id eſt, fauces Gaditani freti. Vltimus autē finis eius eſt mons Atlas, & inſulæ quas fortunatas vocant. Et quia breuiter generales tripartiti orbis diuiſiones dedi, ipſarum quoque partium regiones, ſicut pollicitus ſum

,ſignificare curabo. Aſia ad mediam frõ-
orientis habet in oceano Eoo oſtia flu-
is Gangis, à ſiniſtra promontorium Ca-
rdamna , cui ſubiacet ad Eurum inſula
robane: è qua oceanus Indicus vocari in
it, à dextra habet Imai montes, vbi Cau-
us deficit, promontorium Samaram : cui
aquilonem ſubiacent oſtia fluminis Or-
rogorræ: ex quo oceanus Sericus appella-
r. In his finibus India eſt, quæ habet ab oc-
dente flumen Indum, quod rubro mari ex-
pitur: à ſeptentrione montem Caucaſum:
liqua (vt dixi) Eoo & Indico oceano termi-
atur. Hęc habet gentes quadraginta quatu-
r, abſque inſula Taprobane, quæ habet de-
em ciuitates: & abſque reliquis inſulis habi-
abilibus plurimis. A flumine Indo, quod eſt
ab oriente vſq; ad flumen Tigrim, quod eſt
ad occaſum, regiones ſunt iſtę; Aracoſia, Par-
thia, Aſſyria, Perſis & Media: ſitu terrarum
montoſo & aſpero. Hę à ſeptentrione habent
montem Caucaſum, à meridię mare rubrum
& ſinum Perſicum: in medio autem ſui, flu-
mina præcipua Hydaſpem & Arbim. In his
ſunt gentes XXXII. Sed generaliter Parthia
dicitur, quantumuis ſcripturæ ſanctæ vniuer
ſam ſæpe Mediam vocent. A flumine Tigri,
vſque ad flumen Euphratem, Meſopotamia
eſt, incipiens à ſeptentrione inter montem
Taurum & Caucaſum: cui ad meridiem ſuc-
cedit Babylonia, deinde Caldæa, nouiſsime
Arabia eudæmon: quæ inter ſinum Perſicum
& ſinum Arabicum anguſto terræ tractu ori-

entem verſus extenditur. In his ſunt gentes viginti octo. A flumine Euphrate, quod eſt ab oriente, vſque ad mare noſtrum, quod eſt ab occaſu, deinde à ſeptentrione, id eſt, à ciuitate Dacuſa, quæ in confinio Cappadociæ & Armeniæ ſita eſt, haud procul à loco vbi Euphrates naſcitur, vſque ad Ægyptum & extremum ſinum Arabicum, qui eſt ad meridiem, longo anguſtoque ſulco ſaxis inſulisque creberrimo à rubro mari, id eſt, ab oceano occaſum verſus extenditur. Syria generaliter nominatur, habens maximas prouincias, Commagenam, Phœniciam & Palæſtinam, abſque Saracenis & Nabatæis, quorum gentes ſunt duodecim. In capite Syriæ Cappadocia eſt, quæ habet ab oriente Armeniam, ab occaſu Aſiam, ab aquilone Themiſcirios campos & mare Cymmericum: à meridie Taurum montem, cui ſubiacet Cilicia & Iſauria vſq; ad Cilicum ſinum, qui ſpectat contra inſulam Cyprum, Aſia regio, vel (vt propriè dicam) Aſia minor, abſq; orientali parte qua ad Cappadociam Syriamq; progreditur, vndiq; circũdata eſt mari: à ſeptentrione ponto Euxonio, ab occaſu Propontide atque Helleſponto, à meridie mari noſtro vbi eſt mons Olympus. Ægyptus inferior ab oriente habet Syriam Palæſtinam, ab occaſu Libyam, à ſeptentrione mare noſtrum, à meridie montem, qui appellatur Clymax, & Ægyptum ſuperiorem, fluuiumque Nilum, qui de * litore incipientis maris rubri videtur emergere in loco, qui dicitur Moſsilon

* latere.

em-

rium : deinde diu ad occaſum proflu-
faciens inſulam nomine Meroen in me-
i:nouiſsimè ad ſeptentrionem inflexus
eſtiuis auctus incrementis, plana Ægy-
gat. Hunc aliqui auctores ferunt, haud
il ab Atlante habere fontem , & conti-
renis mergi : inde interiecto breui ſpa-
aſtiſsimo laco exundare,atque hinc oce
enus,orientem verſus , per Æthiopica
ta prolabi, rurſuſque inflexum ad fini-
,ad Ægyptum deſcendere. Quod qui-
verum eſt, eſſe huiuſmodi fluuium ma-
1,qui tali ortu,talique curſu ſit,& re ve-
nia Nili monſtra gignet, quem vtique
priè fontem barbari Dara nominant , * propè,re-
i verò accolæ * Nuchul vocant. Sed hic ctius.
ione gētium, quæ Libyæ Ægyptijs vo- * Nuhul
ir, haud procul ab illo fluuio , quem à
re maris rubri prorumpere diximus im * latere,
ò lacu acceptus abſumitur : Niſi forte Lautius
to meatu in alueum eius, qui ab orien- melius.
cendit, eructat. Ægyptus ſuperior in
tem per longum extenditur,cui eſt à ſe-
rione ſinus Arabicus , à meridie Ocea-
Nam ab occaſu ex inferiore Ægypto
t , ad Orientem rubro mari termina-
vbi ſunt gentes vigintiquatuor. Et quo * ibi
meridianam partem vniuerſæ Aſiæ de-
mus,ſupereſt vt ab Oriente ad ſepten-
em pars,quæ reſtat ,expediatur. Mons
aſus inter Colchos,qui ſunt ſuper Cim
ium mare,& inter Albanos, qui ſunt ad
Caſpium,primum attollitur:cuius qui
dem

dem vſque in vltimum orientem vnum videtur iugum, ſed multa ſunt nomina: & multi hoc ipſum iugum Tauri montis credi volunt: quia re vera * Parchoatras mons Armeniæ, inter Taurum & Caucaſum medius, continuare Taurum cum Caucaſo putatur: ſed hoc ita non eſſe, diſcernit fluuius Euphrates, qui de radice Parchoatræ montis effuſus tendens in meridiem, ipſum ad ſiniſtram, Taurum excludit ad dexteram. Itaque ipſe Caucaſus inter Colchos & Albanos, vbi & * portas habet, mõs Caucaſus dicitur à portis Caſpijs vſque ad Armenias pylas, vel vſque ad fontem Tigridis fluminis, inter Armeniam & Iberiam, montes Acroceraunia dicuntur: à fonte Tigridis vſque ad Carras ciuitatem, inter Maſſagetas & Parthos, mons Ario barnazanes: à Carris ciuitate vſque ad oppidum Cathippi, inter Hyrcanos & Bactrianos, mons Memarmali, vbi amomum naſcitur: à quo proximum iugum, mons Parthau dicitur: ab oppido Cathippi vſque ad vicum Saphrim, inter Dahas ac Araucas & Parthyenas, mons Oſcobares, vbi Ganges fluuius oritur, & Laſer naſcitur: à fonte fluminis Gangis vſque ad fontes fluminis Ottorogorræ, qui ſunt à Septentrione, vbi ſunt montani Poropamiſadæ, mons Taurus: à fontibus Ottorogorræ vſque ad ciuitatem Ottorogorram, inter Hunnos & Scythas & Gandaridas, mons Caucaſus. Vltimus autem inter Eoas & * Paſiadras, mons Imaus, vbi flumen Chryſorrhoas, & promontorium Samara orien-

* Plinio, hic Choatras dicitur: Straboni Parachoatras dicitur.

* portus

* Peſſyadr.

rientali excipiuntur oceano. Igitur à monte Imao hoc eſt, ab imo Caucaſo, & dextra orientis parte, qua oceanus Sericus tenditur, vſque ad promontorium Boreum & flumen Boreum, inde tenus Scythico mari, quod eſt à ſeptentrione, vſq; ad mare Caſpium, quod eſt ab occaſu, & vſque ad extentum Caucaſi iugum, quod eſt à meridie, Hyrcanorum & Scytharum gentes ſunt quadraginta duę, propter terrarum infœcundam diffuſionem latè oberrantes. Mare Caſpium ſub Aquilonis plaga ab oceano oritur, cuius vtraq; circa oceanum littora, & loca deſerta incultaq; habentur: inde meridiem verſus, per longas anguſtias tenditur, donec per magna ſpatia dilatatum, Caucaſi montis radicibus terminetur. Itaq; à mari Caſpio quod eſt ad orientem, per oram oceani ſeptentrionalis vſq; ad Tanaim fluuium & Mæotidas paludes, quæ ſunt ad occaſum, per littus Cimmerici maris, quod eſt ab Africo vſq; ad caput & portas Caucaſi, quæ ſunt ad meridiem, gentes ſunt triginta quatuor. Sed generaliter regio proxima Albania vlterior, ſub mari & monte Caſpio, Amazonum nuncupatur.

Expliciti ſunt quam breuiſsime fines Aſię: nunc Europam, inquantum * cognitione hominis conſcenditur, ſtylo peruagabor.

* al. cog tioni con ceditur,

A montibus Riphæis ac flumine Tanai, Mæotidiſque paludidus, quæ ſunt ad orientem, per littus ſeptentrionalis oceani vſque ad Galliam Belgicam & flumen Rhenum, quod eſt ab occaſu, deinde vſque ad Danubium, quem

quem & Iſtrum vocant, qui eſt à meridie ad Orientem directus, ponto excipitur: ab Oriente Alania eſt, in medio Dacia, vbi & Gothia:, deinde Germania eſt, vbi plurimam partem Sueui tenent: quorum omnium gentes ſunt quinquaginta quatuor. Nunc quicquid Danubius à barbarico ad mare noſtrum ſecludit, expediam. Mœſia ab Oriente habet oſtia fluminis Danubij, ab Euro Thraciam, à meridie Macedoniam, ab Africo Dalmatiam ab occaſu Iſtriam, à circio Pannoniam, à ſeptentrione Danubium.

Thracia habet ab Oriente Propontidis ſinum & ciuitatem Conſtantinopolim, quæ Byzantium prius dicta eſt: à ſeptentrione partem Dalmatiæ, & ſinum Euxini ponti, ab occaſu & Africo Macedoniam, à meridie Ægæum mare. Macedonia habet ab Oriente Ægæum mare, à borea Thraciam, ab Euro Euboeam & Macedonicum ſinum, à meridie Achaiam, à fauonico montes Acroceraunios, in anguſtijs Adriatici ſinus, qui montes ſunt contra Apuliam & Brunduſium ab occaſu Dalmatiam, à Circio Dardaniam, à ſeptentrione Mœſiam. Achaia vndique propemodum cincta eſt mari: nam ab Oriente habet Myrtoum mare, ab Euro mare Creticum, à meridie Ionium mare, ab Africo & occaſu Cephaleniam & Caſsiopam inſulas, à ſeptentrione ſinum Corinthium, ab aquilone anguſtum terræ dorſum, quo Macedoniæ coniungitur, vel potius Articæ, qui locus Iſthmos vocatur, vbi eſt Corinthus, ha-

bens

bens in Attica ad Boream non longè Athenas ciuitatem. Dalmatia habet ab Oriente Macedoniam, ab aquilone Dardaniam: à ſeptentrione Mœſiam, ab occaſu Iſtriam, & ſinum Liburnicum, & inſulas Liburnicas: à meridie Adriaticum ſinum. Pannonia, Noricus, & Rhetia habent ab Oriente Mœſiam, à meridie Iſtriam, ab Africo Alpes Pœninas, ab occaſu Galliam Belgicam, à Circio Danubij fontem, & limitem, qui Germaniam à Gallia inter Danubium Galliamque ſecernit, à ſeptentrione Danubium & Germaniam. Italiæ ſitus à Circio in Eurum tenditur, habens ab Africo Tyrrhenum mare, à Borea Adriaticum ſinum: cuius ea pars qua continenti terræ communis & contigua eſt, Alpium obicibus obſtruitur: quæ à Gallico mari ſuper Liguſticum ſinum exurgentes, primum Narbonenſium fines, deinde Galliam Rhetiamque ſecludunt, donec in ſinu Liburnico deſigantur. Gallia Belgica habet ab Oriente limitem fluminis Rheni & Germaniam, ab Euro Alpes Pœninas, à meridie prouinciam Narbonenſem, ab occaſu prouinciam Lugdunenſẽ, à Circio Oceanum Britannicum, à ſeptentrione Britanniam inſulam. Gallia Lugdunenſis ducta per longum, & per anguſtum inflexa, Aquitanicam prouinciam ſemicingit. Hæc ab Oriente habet Belgicam, à meridie partem prouinciæ Narbonenſis, qua Arelas ciuitas ſita eſt, & mari Gallico Rhodani flumen excipitur. Narbonenſis prouincia, pars Galliarum, habet ab Oriente Alpes Cortias,

ab oc-

ab occidente Hiſpaniam, à circio Aquitaniam, à ſeptentrione Lugdunenſem, ab aquilone Belgicam Galliam, à meridie mare Gallicum, quod eſt inter Sardiniam & inſulas Baleares, habens in fronte qua Rhodanus fluuius in mare exit, inſulas Stechadas. Aquitanica prouincia obliquo curſu Ligeris fluminis, qui ex plurima parte terminus eius eſt, in orbem agitur. Hæc à circio oceanum qui Aquitanicus ſinus dicitur, ab occaſu Hiſpanias habet, à ſeptentrione & oriente Lugdunenſem, ab Euro & meridie Narbonenſem prouinciam contingit. Hiſpania vniuerſa terrarum ſitu trigona eſt, & circumfuſione oceani Tyrrhenique pelagi pene inſula efficitur. Huius angulus prior ſpectans ad orientem, à dextris Aquitanica prouincia, à ſiniſtris Balearico mari coartatus, Narbonenſium finibus inſeritur. Secundus angulus circium intendit: vbi Brigantia Calleciæ ciuitas ſita, altiſsimam pharum, & inter pauca memorandi operis, ad ſpeculam Britanniæ erigit. Tertius eius angulus eſt, qua Gades inſulæ intentæ in africum, Atlantem montem interiecto ſinu oceani proſpiciunt. Hiſpaniam citeriorem ab oriente incipientem, Pyrenæi ſaltus à parte ſeptentrionis vſq; ad Cantabros Aſtureſque deducunt, atque inde per Vaccæos & Oretanos, quos ab occaſu habet, poſita in noſtri maris littore Carthago determinat. Hiſpania vlterior habet ab oriente Vaccæos, Celtiberos, & Oretanos: à ſeptentrione oceanum, ab occaſu oceanum, à mo-

meridie Gaditanum oceani fretum : vnde mare noſtrum, quod Tyrrhenum vocatur, immittitur. Et quoniam oceanus habet inſulas, quas Britanniam & Hiberniam vocant, quæ in auerſa Galliarum parte ad proſpectum Hiſpaniæ ſitę ſunt, breuiter explicabuntur. Britannia oceani inſula, per longum in boream extenditur. A meridie Gallias habet, cuius proximum litus tranſmeantibus ciuitas aperit, quæ dicitur Rhutubi portus : vnde haud procul à Morinis in auſtro poſitos Menapios Batauoſque proſpectat. Hæc inſula habet in longo millia paſſuum octingenta, in lato millia ducenta : à tergo autem, vnde oceano infinito patet. Orcadas inſulas habet, quarum viginti deſertæ ſunt, tredecim coluntur. Deinde inſula Thule, quæ per infinitum à ceteris ſeparata, circium verſus medio ſita oceani, vix paucis nota habetur. Hibernia inſula inter Britanniam & Hiſpaniam ſita longiore ab africo in boream ſpatio porrigitur. Huius partes priores intentæ Cantabrico oceano, Brigantiam Calleciæ ciuitatem ab africo ſibi in circium occurrētem, ſpatioſo interuallo * procul ſpectant : ab eo præcipuè promontorio, vbi Scenæ fluminis oſtium eſt, & Velabri Lucenique conſiſtunt. Hæc propior Britanniæ, ſpatio terrarum anguſtior: ſed cœli * ſoliſque temperie magis vtilis, à Scotorum gentibus colitur. Huic etiam Meuania inſula proxima eſt, & ipſa ſpatio non parua, * ſolo commoda, æque à Scotorum

*proſpe

*ſoliqu melius.

* ſole.

B gentij-

gentibus habitatur. Hi ſunt fines totius Europæ. Africam, vt dixi, cum tertiam orbis partem maiores noſtri accipiendam deſcripſerint, non ſpatiorum menſuras, ſed diuiſionum rationes ſecuti ſunt. Mare hoc ſiquidem magnum, quod ab occaſu ex Oceano oritur, in meridiem magis vergens, anguſtiorem inter ſe & Oceanum coartatæ Africæ limitem facit. Vnde etiam aliqui, quamuis eam longitudine parem, tamen multo anguſtiorem intelligentes, inuerecundum arbitrati ſunt tertiam vocare partem, ſed potius in Europa Africam deputantes, ſecundæ portionis portionem appellare maluerunt. Præterea cum multo amplius terræ in Africa ardore Solis, quam in Europa rigore frigoris incultum atque incognitum ſit (quippe omnia penè animantia vel germinantia, patientius & tolerabilius ad ſummum frigoris quam ad ſummum caloris accedunt) ea ſcilicet cauſa eſt, Africam per omnia ſitu & populis minorem videri: quia & natura ſui minus habeat ſpatij, & cœli inclementia plus deſerti: cuius deſcriptio per prouincias & gentes hæc eſt: Libya Cyrenaica & Pentapolis, poſt Ægyptum in parte Africæ prima eſt. Hæc incipit à ciuitate Perætonio, & mõtibus Catabathmôn: inde *ſecundo mari vſque ad aras Philenorum extenditur. Poſt ſe habet vſque ad Oceanum meridianum, gentes Libyæthiopum & Garamantum. * Huic eſt ab Oriente Ægyptus, à ſeptentrione mare Libycum, ab occaſu Syr-

*al. ſecundum mare.

*Hinc.

Syrtes maiores & Troglodítæ, contra quos
inſula Calypſo eſt: à meridie Æthiopicus O-
ceanus. Tripolitana prouincia, quæ & Sub-
uentana, vel regio Arzugum dicitur, vbi Le-
ptis magna ciuitas eſt, quamuis Arzuges per
longum Africæ limitem generaliter vocen-
tur, habet ab Oriente aras Philenorum in-
ter Syrtes maiores & Troglodytas, à ſep-
tentrione mare Siculum, vel potius Adria- Pli. li.
ticum, & Syrtes minores, ab occaſu Byzaci-
um vſque ad lacum Salinarum, à meridie
barbaros Getulos, Nothabres, & Garaman-
tas, vſque ad Oceanum Æthiopicum pertin-
gentes. Byzacium, Zeugis, & Numidia. Zeu-
gis autem prius non vnius conuentus, ſed to
tius prouinciæ generale fuiſſe nomen inue-
nimus. Byzacium ergo, vbi Adrumetus ciui-
tas, Zeugis vbi Carthago magna, Numidia
vbi Hippo regius & Ruſiccada ciuitates ſunt:
habent ab Oriente Syrtes minores & lacum
Salinarum, à ſeptentrione mare noſtrum,
quod ſpectat ad Siciliam & Sardiniam inſu-
las, ab occaſu Mauritaniam Sitifenſem, à me-
ridie montes Vzaræ: & poſt eos Æthiopum
gentes: peruagantes vſque ad Oceanum Æ-
thiopicum.

Sitifenſis & Cæſarienſis Mauritania ha-
bent ab Oriente Numidiã, à ſeptentrione ma
re noſtrum, ab occaſu flumen Maluam, à me
ridie montem Aſtrixim, qui diuidit inter vi-
uam terram & arenas iacentes vſque ad Oce-
anum: in quibus & oberrant Gangines Æ-
thiopes. Tingitana Mauritania vltima eſt A-

fricæ. Hæc habet ab oriente flumen Maluam, à ſeptentrione mare noſtrum vſque ad fretum Gaditanum, quod inter Abennem & Calpen duo contraria ſibi promontoria coartatur: ab occidente Atlantem montem, & oceanum Atlanticum, ſub africo Heſperium montem, à meridie gentes Aulolum, quas nunc Galaules vocant, vſque ad oceanum Heſperium contingentes. Hic eſt vniuerſus terminus Africæ. Nunc inſularum quæ in noſtro mari ſunt, loca, nomina, & ſpatia dimetiar. Inſula Cypros ab Oriente mari Syrio, quem Iſsicum ſinum vocant, ab occidente mari Pamphylico, à ſeptentrione Aulone Cilico, à meridie Syriæ & Phœnices pelago cingitur: cuius ſpatium in longo tenet millia paſſuum centum ſeptuaginta quinque, in lato millia paſſuum centum vigintiquinque. Inſula Creta ſinitur ab oriente Carpathio mari, ab occaſu & ſeptentrione mari Cretico, à meridie Libyco, quod & Adriaticum vocant: habet in longo millia paſſuum centum ſeptuaginta duo, in lato quinquaginta. Inſulæ Cyclades, quarum eſt ab oriente prima Rhodos, à ſeptentrione Tenedos, à meridie Carpathos, ab occaſu Cythera, ab oriente finiuntur litoribus Aſiæ, ab occidente mari Icario, à ſeptentrione mari Ægæo, à meridie mari Carpathio. Sunt autem omnes Cyclades numero quinquaginta tres. Hæ tenent à ſeptentrione in meridiem millia paſſuum *quinquaginta, ab oriente in occaſum millia ducenta. Sicilia inſula tria habet promontoria,

*quingenta

toria, vnum quod dicitur Pelorum, & aſpicit
ad aquilonem, cui Meſſana ciuitas proxima
eſt: Secundum quod dicitur Pachynum, ſub
quo ciuitas Syracuſana reſpicit ad eurono-
tum: Tertium quod appellatur Lilybæum,
vbi & ciuitas eiuſdem nominis ſita eſt, dirigi
tur in occaſum. Hæc habet Peloro in Pachi-
num millia paſſuum centum * quinquagin- *XLIX
ta nouem, à Pachyno in Lilybæum centum
ſeptuaginta ſeptem. Hæc ab oriente cingi-
tur mari Adriatico, à meridie mari Africo,
quod eſt contra Subuentanos & Syrtes mi-
nores: ab occidente & ſeptentrione habet ma
re Tyrrhenum: à borea vſque ſubſolanum,
fretum Adriaticum, quod diuidit Taurome-
nitanos Siciliæ, & Bruttios Italiæ. Sardinia
& Corſica inſula paruo freto, hoc eſt, milli-
um viginti, diuiduntur: ex quibus Sardinia
habet à meridie contra Numidiam Caralita-
nos: contra Corſicam inſulam, hoc eſt, ſep-
tentrionem verſus, habet Vlbienſes: cuius in
longo ſpatium tenet millia paſſuum ducenta
triginta, in lato millia CCLXXX. Hæc habet
ab oriente & à borea Tyrrhenicũ mare, quod
ſpectat ad portum vrbis Romæ: ab occaſu
mare Surdum, ab africo inſulas Baleares lon-
gè poſitas, à meridie Numidicum ſinum, à
ſeptentrione (vt dixi) Corſicam. Corſica in-
ſula multis promontorijs anguloſa eſt. Hæc
habet ab oriente Tyrrhenicum mare, & por-
tum vrbis, à meridie Sardiniam, ab occaſu
inſulas Baleares, à circio & ſeptentrione Li-
guſticum ſinum. Tenet autem in longo mil-

lia paſſuum centum ſexaginta, in lato millia vigintiſex. Inſulæ Baleares duæ ſunt, maior & minor, quibus inſunt bina oppida: maior Tarraconem Hiſpaniæ ciuitatem, minor Barcinonem in ſeptentrionem verſus contra ſe habet. Maiori ſubiacet inſula Ebuſus. Deinde ab Oriente Sardiniam, ab aquilone mare gallicum, à meridie & Africo Mauritanicum pelagus, ab occaſu Ibericum pelagus ſpectat. Hæ ſunt inſulæ ab Helleſponto vſque ad Oceanum per totum magnum pelagus conſtitutæ: quæ & cultu & memoria magis celebres habentur. Percenſui breuiter (vt potui) prouincias & inſulas orbis vniuerſi: nunc locales gentium * ſingularum miſerias, ſicut ab initio inceſſabiliter extiterunt, & qualiter quibusq; exortæ ſunt, in quantum ſuffecero, proferam.

* inſulatumque.

CAPVT III.

De diluuio ſub Noe.

Geneſ. 6.

CVm poſt fabricam, ornatumque mundi huius, homo, quem ad imaginem ſuam rectum atque immaculatum fecerat Deus, † ac perinde humanum genus libidinibus deprauatum peccatis * obſorbuiſſet, continuo iniuſtam licentiam iuſta punitio conſecuta eſt. Sententiam creatoris Dei & iudicis, peccanti homini ac terræ propter hominem deſtinatam, ſemperque dum homines terram habitauerint duraturam, omnes, inuitilicet, aut

† morti ſe ſubſtrauiſſet. Ven.
* ſuditus ab ſorbuiſſet. al. pec obſurduiſſet.

aut probamus negando, aut confitendo toleramus: obſtinatiſque mentibus teſtis ſibi infirmitas ſua inurit, quibus fidelis ſcriptura non ſuaſerit. Deinde refuſo in omnem terram mari, immiſſoque diluuio, cum toto orbe contecto vnum ſpatium cœli eſſet ac pelagi, deletum fuiſſe vniuerſum humanum genus, paucis in arca fidei ſuæ merito ad ſubſtituendam originem reſeruatis, euidentiſsimè veraciſsimi ſcriptores docent. Fuiſſe tamen etiam illi conteſtati ſunt, qui præterita quidem tempora, ipſumque auctorem temporum neſcientes, tamen ex indicio *& coniectura lapidum, quos in remotis montibus conchis & oſtreis ſcabros, ſæpe etiam cauatos aquis viſere ſolemus, coniiciendo didicerũt. Et quamuis huiuſmodi adhuc & relatu di-*gna* & fide certa proferri à nobis queant, tamen hæc veluti principalia duo de præuaricatione primi hominis, & condemnatione generationis vitæque eius, ac deinde perditione totius generis humani dicta ſufficiant: tantum, vt ſi qua gentiles hiſtorici de noſtris aliquo ordine contigerunt, hæc plenius cum cæteris ipſo, quo incurrerint, ordine proferantur.

Gen. 7. Eccl. 44.

* & collectura. Lud. Lautius. ex cod. Colon.

CAPVT IV.

Nino & Semiramide, eorumque regnis.

Nte annos vrbis conditæ MCCC. Ninus rex Aſſyriorum, primus (vt ipſi nt) propagandæ dominationis libi-

dine arma foras extulit, cruentamque vitam quinquaginta annis per totam Aſiam bellis egit: à meridie atque à rubro mari ſurgens ſub vltimo ſeptentrione, Euxinum pontum vaſtando perdomuit, Scythicamque barbariem, adhuc tunc & imbellem & innocentem torpentemque excitauit: ſęuitiam, vires ſuas noſſe, & non lacte iam pecudum, ſed ſanguine hominum viuere, ad poſtremum vincere, dum vincit, edocuit. Nouiſsime Zoroaſtrem Bactrianorum regem, eundemque magicæ (vt ferunt) artis repertorem, pugna oppreſſum interfecit. Pòſt ipſe, dum deficientem à ſe oppugnat vrbem, ſagittæ ictu interijt. Huic mortuo Semiramis vxor ſucceſsit, virum animo, habitu filium gerens: auidoſque iam vſu ſanguinis populos, per duos & quadraginta annos cædibus gentium exercuit. Non contenta terminis mulier, quos à viro ſuo tunc ſolo bellatore, in quinquaginta annis acquiſitos ſuſceperat, Æthiopiam bello oppreſſam, ſanguine interlitam, imperio adiecit. Indis quoque bellum intulit: quo præter illam & Alexandrum Magnum nullus intrauit. Quod eo tempore ideo crudelius grauiuſque erat quam nunc eſt, perſequi & trucidare populos in pace viuentes: quia tunc apud illos nec foris erant vlla incendia bellorum, nec domi tanta exercitia cupiditatum. Hæc libidine ardens, ſanguinem ſitiens, inter inceſſabilia ſtupra & homicidia, cum omnes quos regiæ arceſsitos meretriciæ habitos concubitu oblectaſſet, occide-

ciderete, tandem filio flagitoſè concepto, impiè expoſito, inceſtè cognito, priuatam ignominiam publico ſcelere obtexit. Præcepit enim, vt inter parentes ac filios nulla delata reuerentia naturæ, de coniugijs appetendis vt cuique libitum eſſet, * liberum fieret. *lici

CAPVT V.

Pentapolim regionem ob nefandæ libidinis ſcelera cœlo tactam & exuſtam fuiſſe.

ANte annos vrbis conditæ MCLX. confinem Arabiæ regionem, quæ tunc Pentapolis vocabatur, arſiſſe penitus igne cæleſti, inter alios etiam Cornelius Tacitus refert, qui ſic ait: Haud procul inde campi quos ferunt olim vberes, magniſque vrbibus habitatos, fulminũ iactu arſiſſe: ſed manere veſtigia, terramque ipſam ſpecie ſolidam vim frugiferam perdidiſſe. Et cum hoc loco nihil de incenſis propter peccata hominum ciuitatibus quaſi iginarus expreſſerit, paulo poſt velut oblitus conſilij, ſubijcit & dicit: Ego ſicut inclytas quondam vrbes igne cœleſti flagraſſe conceſſerim: ita halitu lacus infici terram & corrumpi reor. Quo dicto, inuitus licet, de exuſtis vrbibus, quę procul dubio peccatorum noxa conflagrauerunt, & ſciſſe ſe & conceſſiſſe confeſſus, palàm prodidit, non ſibi cognitionis fidem defuiſſe, ſed exprimendæ fidei voluntatem: quod nunc à me plenius proferetur. In confinio Arabiæ & Palæſtinæ, qua dimiſſi altrinſecus montes, ſubiectis cā-

pis excipiuntur, quinque ciuitates fuére, So-
Gen 19. doma, Gomorra, Adama, Seboim, & Segor.
Iſai. 13. ſed Segor ex his parua, illæ amplæ & magnæ: quippe quibus & ſoli fœcunditas ſuberat, & Iordanis fluuius per plana diffuſus, ac peropportune diuiſus augmentis vbertatis impendebatur. Huic vniuerſæ regioni bonis male vtenti, abundantia rerum cauſa malorũ fuit. Ex abundantia enim luxuria, ex luxuria fœdæ libidines adoleuêre: adeo, vt maſculi in maſculos operantes turpitudinem, ne conſideratis quidem locis, conditionibus, ætatibusq́ue, proruerunt. Itaque iratus Deus, pluit ſuper hanc terram ignem & ſulphur, totamq́ue regionem cum populis atque vrbibus exuſtam, teſtem iudicii ſui futuram, æterna perditione damnauit: vt nunc quoque appareat quidem forma regionis, ſed inueniatur regio cineris, mediamq́ue conuallem quam Iordanis irrigauerat, nunc mare ſuperfuſum tegat. Tantumque de rebus (vt putatur) paruis diuinæ indignationis furor accenſus eſt, vt propter hoc quod illi male vtentes bonis, fructus miſeriarum, nutrimenta libidinum fecerant, terra quoque ipſa quæ has habuerat ciuitates, primum exuſta ignibus, poſt oppreſſa aquis, in æternam damnationem communi periret aſpectui.

):(

CAP.

CAPVT VI.

Comparatio cladis Sodomitæ & Romanæ.

ITaque nunc,ſi placet, hi qui in Chriſtum, quem nos iudicem ſæculorum oſtendimus,quantum in ipſis eſt, ſputa conijciunt, inter Sodomam & Romam diſcernant cauſas,& conferant pœnas;quæ à me vel maxime ob hoc retractandæ non ſunt,quia omnibus notæ ſunt. Et tamen quam libenter ſententias eorum acciperem,ſi illi fideliter ita vt ſentiunt faterentur : quanquam quid de temporibus Chriſtianis rari,& hoc in angulis murmurent, non vſque adeo moleſte accipiendum putem, cum totius populi Romani conſona voce, parique iudicio ſenſus ac ſermo ſit cognitus. Adeo autem paruo quodam & leui motu hæſitaſſe erga ſe parumper conſuetudinem voluptatum indubitatiſsime conteſtatus eſt,vt libere conclamaret,ſi reciperet Circum, nihil eſſe ſibi factum : hoc eſt, nihil egiſſe Romæ Gotthorum enſes, ſi concedatur Romanis ſpectare Circenſes. Niſi forte(vt ſe habet apud pleroſque hoc præcipuè tempore) qui ex longa requie vel paruam obortam ſolicitudinem,intolerabilem laborem putant,has clementiſsimas admonitiones: quibus omnes aliquando perſtringimur,aliorum punitionibus auditis lectiſque præponunt:quos ſaltem de hoc ipſo exitu Sodomorum & Go-

morræo-

morræorum moneo, vt diſcere atque intelligere queant, qualiter Deus peccatores punierit, qualiter punire poſsit, qualiter puniturus ſit.

CAPVT VII.

De prælio inter Telohines & Carpathios & Phoronaum regem. Item de diluuio Achaiæ.

ANte annos conditæ vrbis MLXX. Telchines & Carpathij peruicax prælium aduerſus Phoroneum regem Argiuorum, & Parapaſios ancipiti ſpe ſine fructu victoriæ geſſerunt. Ijdemque Telchines & Carpathij poſt paululum bello victi, patria profugi ignarique rerum, cedentes quo ſe penitus à congreſſu totius humanæ habitationis abſtraherent, Rhodum inſulam quæ Ophiuſſa antea vocabatur, quaſi tuta poſſeſsione ceperunt. Ante annos vrbis conditæ MXL. in Achaia ſæuum diluuium, vaſtatione plurima totius penè prouinciæ fuit. Quod quia Ogygij, qui tunc Eleuſinæ conditor & rex erat, temporibus effuſum eſt, nomen loco ac tempori dedit.

CAPVT VIII.

De ſterilitate & fame Aegypti, cui Ioſeph ſolertia ſua conſuluit: & de vanitate Aegyptiorum ſacerdotum.

ANte annos conditæ vrbis MVIII. fuiſſe apud AEgyptum primum inſolitam faſtidien-

amq; vbertatem, deinde iugem atq; ...bilem famē, cui Ioſeph vir iuſtus & diuina prouiſione ſubuenerit, Pom... iſtoricus, eiusque breuiator Iuſtinus qui inter cætera ſic ait: Minimus æta... r fratres Ioſeph fuit, cuius excellens in... m fratres veriti, incerceptum peregri... ercatoribus vendiderunt. A quibus de... tus in Aegyptum, cum magicas ibi ar... olerti ingenio percepiſſet, breui ipſi regi ...arus fuit. Nam & prodigiorum ſagaciſ... us erat, & ſomniorum primus intelligen... m condidit: nihilque diuini iuris huma... que ei incognitum videbatur: adeo, vt et... m agrorum ſterilitatem futuram ante mul... s annos proſpiciens, fruges cōgregaſſet: Tā ...q; experimenta eius fuerunt, vt non ab ho... nine, ſed à Deo reſponſa dari viderentur. Fi... ius Ioſeph Moyſes fuit, quem prēter paternę ſcientiæ hæreditatem etiam formæ pulchri... tudo commendabat. Sed Aegyptij cum ſca... biem & vitiliginē paterentur, reſponſo mo... niti, eum cum ægris, ne peſtis ad plures ſerpe... ret, terminis Aegypti pellunt. Hæc Iuſtinus. Sed quoniam hæc idem Moyſes, quem iſti ſa... pientem ſcientemque fuiſſe atteſtantur, ple... nius veriuſque tanquam per ſe ſuosq; geſta conſcripſit, primum fide eius atque auctori... tate, quam etiam iſti probant, horum igno... rantia ſupplenda eſt: dehinc ſacerdotū Ae... gyptiorum fallax malitia confutanda eſt, qui vel aſtu, quod manifeſtius eſt, euidentem irā miſericordiamque veri Dei memoriæ ſub... trahere

Iuſti. lib. 36.

...m ...ſo. ...gy... ...uiſſe ...a ſa... ...lien...

trahere conati ſunt, particulatim expoſitione confuſa, ne in contumeliam idolorum ſuorum eum colendum merito oſtenderent, cuius conſilio annuntiata hæc mala & auxilio euitata docuiſſent; vel forte, vt indulgentius accipiamus, obliti ſunt. Illius enim noſtri Ioſeph, qui fuit veri Dei ſeruus, & pro creatura domini ſui pie intenteq; ſolicitus, prouiſione ipſi abundabant frugibus quaſi ſacerdotes: ſed quia falſi ſacerdotes erant, cum cæteris eſurientibus non dolebant. Enimuero cui placet, obliuiſcitur: cui dolet, meminit. Quanquam huius temporis argumentum hiſtorijs faſtisque reticentibus, ipſa ſibi terra Aegypti teſtis pronuntiat: quæ tunc redacta in poteſtatem regiam, reſtitutaq; cultoribus ſuis, ex omni fructu ſuo vſque ad nunc quintæ partis inceſſabile vectigal exoluit. Fuit itaq; hæc fames magna ſub rege Aegyptiorum Diapolita, cui nomen erat Amaſis, quo tempore Baleus Aſſyrios, Argiuos Apis regebat. Fuerunt autem ante annos famis ſeptem, præcedentes alij ſeptem vbertatis anni: quorũ affluentiam tanto negligentius perituram, quanto vberius natam Ioſeph noſter ſolertia ſua collegit, & condidit, totamque Aegyptum conſeruauit. Acquiſiuit vniuerſam Pharaoni pecuniam, & Deo gloriam reddens diſpenſatione iuſtiſsima, cui vectigal, vectigal, cui honorem, honorem: omniumque pecora, terras, cenſusq; collegit: ipſos autem, qui ſemet cum terris ſuis accipiendæ ſtipis taxatione vendiderant, ſtatuta quintæ partis pactione laxauit.

ic Ioſeph, quem conſtituit Deus Ae-
conſeruatæ ſalutis auctorem, quis cre
in breui eorum excidiſſe memoria, vt
us atque vniuerſam cognationē pau-
ſeruitio addixerint, laboribus* affece- *afflixerint
ıternecionibus profligarint? Quamob-
on eſt mirandum, ſi nunc quoq; aliqui
iuntur, qui cum à ceruicibus ſuis impē-
em gladium prætento Chriſtiano nomi
ıerterint, ipſum nomen Chriſti, quo ſo-
lui ſunt, aut diſsimulent, aut infament:
ıarique ſe eorum temporibus aſſerant,
ɔrum meritis liberantur.

CAPVT IX.

e inundatione ſub Amphictyone & Deucalione regibus, peſte Aethiopica, Libero patre Indiam vaſtante.

ANno DCCCX. ante vrbem conditam, Amphictyon Athenis tertius à Cecro- ... regnauit, cum temporibus aquarum illuuies maiorem partem populorum Theſſaliæ abſumpſit, paucis per refugia montium liberatis, maxime in monte Parnaſſo, in cuius circuitu Deucalion tunc regno potiebatur: qui tunc ad ſe ratibus confugientes ſuſceptos, per gemina Parnaſsi iuga fouit aluitq;, à quo propterea genus humanum reparatū ferunt: Tunc etiam in Aethiopia peſtes plurimas dirosq; morbos, pene vsq; ad deſolationem exęſtuauiſſe, Plato teſtis eſt. Et ne forte di-

te diuiſa tempora credantur iræ Dei furoriſque bellici, ea tempeſtate ſubactam Indiam Liber pater ſanguine madefecit, cædibus oppleuit, libidinibus polluit, gentem vtiq; nulli vnquam hominum obnoxiam, vernacula tantum quiete contentam.

CAPVT X.

De populo Dei in Aegypto afflicto, X. plagis Ægyptiorum, & tranſitu ſinus Arabici, ac reliquiis eiuſdem, de ſolis ardore quodam infeſto.

ANno ante vrbem conditam DCCCV. infanda Aegyptijs mala, atq; intolerabiles plagas incubuiſſe, Pompeius Corneliusq; teſtãtur: qui quidem, cum hæc ambo de Iudæis referenda proponant, aliquantulum me pro ſua diuerſitate mouerunt. Ait enim Pompeius, ſiue Iuſtinus, hoc modo: Aegyptij cum ſcabiem & vitiliginem paterentur, reſponſo moniti, Moſen cum ægris, ne peſtis ad plures ſerperet, terminis Aegypti pellunt. Dux igitur exulum factus ſacra Aegyptiorum furto abſtulit: quę armis repetẽtes Aegyptij, domũ redire tempeſtatibus compulſi ſunt. At vero Cornelius de eadem re ſic ait: Plurimi auctores conſentiunt, orta per Aegyptum tabe, quę corpora fœdaret, regem Bocchorim adito Ammonis oraculo remedium petentem, purgare regnum, & id genus hominum, vt inuiſum diis, alias in terras auehere iuſſum: ſic con-

ſitum collectumque vulgus, poſtquã
ocis relictum ſit, cæteris per lachry-
rpentibus, Moyſen vnum exulũ mo-
, ne quam deorum hominúmue o-
xpectarent, ab vtriſq; deſerti, ſed ſibi
t duci cæleſti crederent, primo cuius
io credentes, præſentes miſerias pepuliſ
Itaq; Cornelius dicit, quod ipſis Aegy-
cogentibus, Iudæi in deſerta propulſi
& poſtea ſubiungit incautè, quod ope
ſi ducis in Aegypto miſerias pepuliſſent. *notitiam
are oſtenditur, quædam, quæ per Moy-
ſtrenue acta ſunt, fuiſſe celata. Item Iuſti-
s aſſerit, pulſum æque cũ populo Moyſen,
cra Aegyptiorum fuiſſe furatum: quæ Ae-
ptios armis recipere molientes, coactos tẽ
eſtatibus ac repulſos domum rediſſe. Et hic
liquid amplius, & ſi non totum, prodidit
uod ille celauit. Quapropter quia Moyſi ma
no illi duci teſtimonium ambo dixerunt, ab
ipſo ſicut per eum & geſta & dicta ſunt, pro-
ferentur. Cum populum Dei, hoc eſt, genus
Ioſeph, Aegyptij, cuius ope ſalui erant, ſerui-
tio oppreſſum labore cruciarent, inſuper et-
iam adnecandam ſobolem ſuam, crudeli im-
perio cogerent, dimitti Deus populum ſuum
liberum, ad ſeruiendum ſibi per Moyſen nũ-
cium iubet: contemptusq; duriſsimis contu-
maces ſupplicijs agit: qui decem plagis one-
rati ac protriti, tandem quos dimittere no-
luerant, etiam feſtinare coegerũt. Poſt aquas
in ſanguinem verſas, ardentibus ſiti grauio-
ra afferentes pœnarum remedia quã pœnas:

C poſt

poſt horridos ranarum ſqualores, per omnia munda immundaque reptantes: poſt ignitos ciniphes, & nuſquã, ſe toto aere vibrantes, euitabiles: poſt muſcas caninas, etiam per interiora membrorum horridis motibus curſitantes, acerbeque inferentes tam grauia tormenta quam turpia: poſt omnium pecorum & iumentorum repentinam ruinam, ſtragẽque generalem: poſt veſicas efferueſcentes, hulceraq; manantia, & (vt ipſi dicere maluerunt) ſcabiem ac vitiliginem totis corporibus erumpentem: poſt grandinem cum igne permixtam, paſsim homines, armenta atque arbores proterẽtem: poſt locuſtarum nubes, exhauſtis omnibus, ipſas quoq; radices ſeminum perſequentes: poſt tenebras imaginibus diras, craſsitudine palpabiles, diuturnitate ferales: poſtremo poſt vniformem in tota Aegypto primitiuæ ſobolis necem, paremque per vniuerſos orbitatum tempeſtatem, qui iubenti Deo non ceſſerant, ceſſere punienti: ſed mox peſsima pœnitentia dimiſſos perſequi auſi, vltima nefandæ peruicaciæ expendere ſupplicia. Nam rex eorum vniuerſum Aegypti exercitum, curribus atq; equitibus inſtructum, in circum errantes egit: cuius numerum hoc ſolo vel maxime argumẽto conijcere poſſumus, quod eum ſexcenta millia virorum timuerunt atque fugerunt. Sed protector depreſſorum, & vltor contumacium Deus diuiſit ſubitò rubrum mare, ac dilatatis vtrinq; marginibus rigentiũ vndarum, in montis faciem latera erecta ſuſpẽdit,

vt inoffenſi ſpe limitis prouocati, pii vi-
deſperatæ ſalutis, impii foueam inſpera-
mortis intrarent. Itaque Hebræis tutò per
a gradientibus, refuſis à tergo aquarum
antium molibus, obruta eſt & interfecta
m rege ſuo vniuerſa Aegypti multitudo:
taq; prouincia plagis ante cruciata, hac po
remo interfectione vacuata eſt. Extant et-
m nunc certiſsima horum monimenta ge-
orum. Nam tractus curruum rotarumque
rbitæ non ſolum in litore, ſed etiam in pro-
fundo, quouſq; viſus admittitur, peruiden-
ur: Etſi forte ad tempus vel caſu, vel curio-
ſitate turbantur, continuo diuinitus in priſti
nam faciem ventis fluctibusque reparantur.
vt quiſquis non docetur timorem Dei propa
latæ religionis ſtudio, iræ eius tranſactæ vl-
tionis terreatur exemplo. His etiam tempo-
ribus adeo iugis & grauis æſtus incanduit, vt
ſol per deuia tranſuectus, vniuerſum orbem
nō calore affeciſſe, ſed igne torruiſſe dicatur:
impreſſumq; feruorem & Aethiops plus ſo-
litum, & inſolitum Scytha nō tulerit: ex quo
etiam quidam, dum non concedunt Deo in-
effabilem potentiam ſuam, inanes ratiuncu-
las conquirentes, ridiculam Phaetontis fa-
bulam texuerunt.

CAPVT XI.

De parricidio Danaidum, de Buſiridis crudelitate, de Tereo, Progne, & Philomena, & Perſeo Aſiam populante.

ITem anno ante vrbē conditā DCCLXXV. inter Danai atque Aegypti fratrum filios quinquaginta parricidia vna nocte commiſſa ſunt. Ipſe deinde tantorum ſcelerum fabricator Danaus, regno, quod tot flagitijs acquiſierat, pulſus, Argos conceſsit. Ibique indigne perſuaſis in facinus Argiuis, Sthenelam, qui eum profugum egentemque * ſuſceperat, regno expulit, atque ipſe regnauit.

* exceperat

Buſiridis in Aegypto cruentiſsimi tyrãni crudelis hoſpitalitas, & crudelior religio tũc fuit: qui innocentum hoſpitum ſanguinem dijs, ſcelerum ſuorum participibus propinabat: quod execrabile ſine dubio hominibus videretur. Tunc etiã Terei Prognæ & Philomelæ inceſto parricidium adiunctum, atque execrabilius vtroq; conuiuium per infandos cibos, additum eſt: cum propter ſororis pudicitiã ereptam præciſamq; linguam filiũ paruulum mater occidit, pater comedit. Iiſdem temporibus Perſeus à Græcia in Aſiam tranſuectus, ibi barbaras gentes graui diuturnoque bello domuit, & nouiſsime victor nomen ſubiectæ genti dedit: namque à Perſeo Perſæ ſunt vocati.

CAPVT XII.

Congeries multorum facinorum per præteritionem.

AT ego nunc cogor fateri, me proſpiciendi finis commodo, de tanta malorum ſæculi circumſtantia præterire plurima, cuncta

breuia-

euiare. Nequaquam enim tam denſam aliiando ſiluam prætergredi poſſem, niſi etm crebris interdum ſaltibus ſubuolarem, am cum regnum Aſsyriorum per M C L X. nnos vſque ad Sardanapalum, per quinuaginta propemodum reges actum ſit, & unquam penè vel inferendis vel excipienlis vſque in id tempus bellis quieuerit, quis finis reperietur, ſi ea commemorare numerando, vt non dicam deſcribendo conemur? præſertim cum & Græcorum prætereunda non ſint, & Romanorum, vel maxime recenſenda ſint. Nec mihi nunc enumerare opus eſt Tantali & Pelopis facta turpia, & fabulas turpiores: quorum Tantalus rex Phrygiorum Ganymedem Trois Dardaniorum regis filium cum flagitioſiſsimè rapuiſſet, maiore conſerti certaminis fœditate detinuit, ſicut Phanocles poeta confirmat, qui maximum bellum excitatum ob hoc fuiſſe commemorat: ſiue quia huncipſum Tantalum, vtpote aſſeclam deorum, videri vult raptum puerum ad libidinem Iouis familiari lenocinio præparaſſe, qui ipſum quoque filium Pelopem epulis eius non dubitarit impendere. Tædet etiam ipſius Pelopis contra Dardanum atque Troianos, quamlibet magna referre certamina: quæ, quia in fabulis celebrari ſolita ſunt negligentius audiuntur. Illa quoque prætereo, quæ de Perſeo, Cadmo, Thebanis, Spartaniſque per inextricabiles alternantium malorum recurſus, Palæphato ſcribente, referuntur. Taceo flagitia Lemnia-

dum, prætermitto Pandionis Athenienſium regis flebilem fugam, Atrei & Thyeſtis odia. ſtupra & parricidia, cælo quoque inuiſa, diſſimulo. Omitto Oedipum interfectorem patris, matris maritum, filiorum fratrem, vitricum ſuum. Sileri malo Eteoclem atque Polynicem mutuis laboraſſe concurſibus, ne quis eorum parricida non eſſet. Nolo meminiſſe Medeæ amore ſæuo ſauciæ, & pignorum paruulorum cæde gaudentis, & quicquid illis temporibus perpetratum con iici datur: qualiter homines ſuſtinuerint, quod etiam aſtra fugiſſe dicuntur.

CAPVT XIII.

Certamen inter Cretenſes & Athenienſes, Lapithas & Theſſalos.

ANno ante vrbem conditam DLX. atrociſsimum inter Cretenſes & Athenienſes certamen fuit: vbi populis vtrinque infeliciter profligatis, cruentiorem victoriam Cretenſes exercuerunt: qui nobilium Athenienſium filios Minotauro, vtrum fero homini, an inhumanæ beſtiæ aptius dicam neſcio, deuorandos crudeliter addicebant, atque informe prodigium effoſsis Græciæ luminibus ſaginabant. Iiſdem diebus Lapithæ & Theſſali famoſis nimium certauêre conflictibus. Sed Theſſalos Palæphatus, in libro primo incredibilium, prodit ipſos à Lapithis creditos dictoſque fuiſſe centauros, eo quod diſcur-

rrentes in bello equites, veluti vnum
us equorum & hominum videren-

CAPVT XIV.

ores rex Aegypti Scythas bello infeſtans,
vincitur. Scythæ Aſiam ſibi ſubiiciunt.

ANno ante vrbem conditam CCCC
LXXX. Veſores rex Aegypti meridiem
t ſeptentrionem, diuiſas penè toto cælo ac
elago plagas, aut miſcere bello, aut regno
ungere ſtudens Scythis bellum primus indi-
xit, miſsis prius legatis, qui hoſtibus pa-
rendi leges dicerent. Ad quæ Scythæ legatis
reſponderunt, ſtolide opulentiſsimum re-
gem aduerſus inopes ſumpſiſſe bellum, quod
timendum ipſi magis verſa vice fuerit, pro-
pter incertos belli euentus: nulla præmia, &
damna manifeſta. Porro ſibi non expe-
ctandum, dum ad ſe veniatur, ſed vltro præ-
dæ obuiam ituros. Nec mora: nam dicta
factis inſequuntur. Primum ipſum Veſorem
territum refugere in regnum cogunt: deſti-
tutum vero exercitum inuadunt, omnem-
que belli apparatum capeſſunt. Vniuerſam
quoque Aegyptum populaſſent, niſi pa-
ludibus impediti, repulſi fuiſſent. Inde
continuo reuerſi, perdomitam infinitis cæ-
dibus Aſiam, veſtigalem fecere: vbi per XV.
annos ſine pace immorati, tandem vxorum

 flagi-

flagitatione reuocantur, denunciantium, ni redeant, ſobolem ſe à finitimis quæſituras.

CAPVT XV.

Amazonum origo, mores & facinora.

MEdio autem tempore, apud Scythas duo regij iuuenes Plynos & Scolopythus, per factionem optimatum domo pulſi, ingentem iuuentutem ſecum traxêre, & in Cappadociæ Ponticæ ora iuxta amnem Thermodoontem conſederunt, campis Themiſcyrijs ſibi ſubiectis: vbi diu proxima quæque populati, conſpiratione finitimorum per inſidias trucidantur. Horum vxores exilio ac viduitate permotæ, arma ſumunt, & vt omnibus par ex ſimili conditione animus fieret, viros qui ſuperfuerant, interficiunt: atque accenſæ in hoſtem, ſanguine ſuo vltionem cæſorum coniugum, finitimorum excidio conſequuntur. Tunc pace armis quæſita, externos concubitus ineunt, editos mares mox enecant, feminas ſtudioſe nutriunt, inuſtis infantium dexterioribus mamillis, ne ſagittarum iactus impedirentur: vnde Amazones dictæ. Harum duæ fuere reginæ, Marpeſia & Lampetoo, quæ agmine diuiſo in duas partes, vicißim curam belli & domus cuſtodiam ſortiebantur. Igitur cum Europam maxima ex parte domuiſſent, Aſiæ verò aliquantis ciuitatibus captis, ipſæ Epheſum, aliaſque vrbes condidiſſent, præcipuam exercitus ſui partem onuſtam opulen-

pulen-

pulentiſsima præda, domum reuocant: reliquæ ad tuendum Aſiæ imperium relictæ cum Marpeſia regina concurſu hoſtium trucidantur. Huius locum capeſsit Orithyia filia, quæ ſingularem virtutis gloriam perpetua virginitate cumulauit. Hac fama excitas gentes tanta admiratio & formido inuaſerat, vt Hercules quoque cum iuſſus fuiſſet à Domino ſuo exhibere arma reginæ, quaſi ad ineuitabile periculum deſtinatus, vniuerſam Græciæ lectam ac nobilem iuuentutem contraxerit, nouem longas naues præpararit: nec tamen contentus examine virium, ex improuiſo aggredi, & inſperatas circumuenire maluerit. Duæ tunc ſorores regno præerant, Antiope & Orithyia. Hercules mari aduectus, incautas inermeſque & pacis incuria deſides oppreſsit, Inter cœſas captaſque complurimas duæ ſorores Anthiopæ, Menalippe ab Hercule, Hippolyte à Theſeo retentæ. Sed Theſeus Hippolyten matrimonio aſciuit, Hercules Menalippen ſorori reddidit, & arma reginæ pretio redemptionis accepit. Poſt Orithyiam Pentheſilea regno potita eſt: cuius Troiano bello clariſsima inter viros documenta virtutis accepimus.

CAPVT XVI.

Epilogus hiſtoriæ Amazonum: in quo præſentem Romanorum cæcitatem inſectatur.

PRoh dolor, pudet erroris humani. Mulieres patria profugæ Europam atque Aſiam, id eſt, plurimas fortiſsimaſque mundi partes intrauerunt, peruagatæ ſunt, deleuerunt, centum penè annis euertendo vrbes plurimas, atque alias conſtituendo tenuerunt: nec tamen miſeriæ hominum preſſura temporum deputata eſt. Modo autem Getæ illi, qui & nunc Gothi, quos Alexander euitandos pronuntiauit, Pyrrhus exhorruit, Cæſar etiam declinauit, relictis vacuefactiſque ſedibus ſuis, ac totis viribus tot Romanas ingreſsi prouincias, ſimulque ad terrorem diu oſtentati ſocietatem Romani fœderis precibus ſperant: quam armis vindicare potuiſſent: exiguæ habitationis ſedem, non ex ſua electione, ſed ex noſtro iudicio rogant: quibus ſubiecta & patente vniuerſa terra, præſumere, quam eſſet libitum, liberum fuit: ſemetipſos ad tuitionem Romani regni offerunt, quos ſolos inuicta regna timuerunt. Et tamen cæca gentilitas, cum hæc Romana virtute geſta non eſſe videat, fide Romanorum impetrata non credit, nec acquieſcit, cum intelligat, confiteri beneficio Chriſtianæ religionis (quæ cognatam per omnes populos fidem iungit) eos viros ſine prælio ſibi eſſe ſubiectos, quorum feminæ maiorem terrarum partem immenſis cædibus deleuerunt.

CAP.

CAPVT XVII.

De raptu Helenæ, & Troiæ excidio, cum admonitione ad Lectorem.

AT vero ante vrbem conditam CCCC XXX. anno, raptus Helenæ, coniuratio Græcorum, & concurſus mille nauium, dehinc decennis obſidio, ac poſtremo famoſum Troiæ excidium prædicatur, In quo bello per decem annos cruentiſsimè geſto, quas nationes, quantoſque populos idem turbo inuoluerit, atque afflixerit, Homerus poëta, in primis clarus, luculentiſsimo carmine palam facit: nec per ordinem nunc retexere noſtrum eſt, quia & operi longum & omnibus notum videtur. Veruntamen qui diuturnitatem illius obſidionis, euerſionis atrocitatem, cædem, captiuitatemque dicerunt, videant, ſi rectè iſto, qualiſcunque eſt, præſentis temporis ſtatu offenduntur, quos hoſtes, occulta miſericordia Dei, cum per omnes terras inſtructis copijs bello perſequi poſsint, pacis gratia præſentis obſidibus per omnia maria ſequuntur: & ne forte hæc quietis amore facere credantur, ſeipſos ad pericula ſua pro Romanorum pace aduerſus alias gentes offerunt.

CAPVT XVIII.

Æneæ in Italiam aduentus, & variæ clades eiuſdem temporis.

PAucis præterea annis interuenientibus, Æneæ ex Troia profugi aduentus, in Italia quæ arma commouerit, qualia per triennium bella excitauerit, quantos populos implicuerit, odio excidioque affixerit, ludi literarij diſciplina noſtræ quoque memoriæ *inſitum eſt. Horum præterea temporum medio interiacente, exilia naufragiaque Græcorum, Peloponenſium clades Codro moriente, fatorum ignari Thraces, noua in bella ſurgentes, & generalis tunc per totam Aſiam Græciamque commotio.

* inuſtum.

CAPVT XIX.

De Sardanapalo rege Aſſyriorum, de Phraorte, Diocle, & Aſtyage regibus Medorum, de Cyro rege Perſarum.

ANno ante vrbem conditam LXIIII. nouiſsimus apud Aſſyrios regnauit Sardanapalus, vir muliere corruptior: qui inter ſcortorum greges *femineo habitu purpuram colo tractans, à præfecto ſuo Arbato, qui tunc Medis præerat, viſus atque execrationi habitus, mox etiam excitis Medorum populis ad bellum prouocatus, & victus, ardenti pyræ ſe iniecit. Exin regnum Aſſyriorum in Medos conceſsit. Deinde multis prælijs

* feminæ.

lijs vndique ſcateſcentibus, quæ per ordinem diſſerere nequaquam aptum videtur, per varios prouentus ad Scythas Chaldæoſque, & rurſus ad Medos parili via rediјt. In qua breuitate penſandum eſt, quantæ ruinæ, cladeſque gentium fuere, quanta bella fluxerunt, vbi toties tot & talia regna mutata ſunt. Poſt hæc Medis Phraortes imperitauit, qui creberrimis Perſarum Aſſyriorumque bellis viginti & duos regni ſui annos conſumpſit. Poſt hunc Diocles regnauit, vir armis experientiſsimus, ſemperque bellis immoratus, qui auctum latè imperium moriens Aſtyagi dedit. Aſtyages virili prole vacuus. Cyrum nepotem ad Perſas genitum habuit. Sed Cyrus, mox vt adoleuit, congregata Perſarum manu, auo certamen indixit. Porrò Aſtyages oblitus ſceleris ſui, quod in Harpagum dudum admiſerat, cum filium eius vnicum & paruulum interfecit, epulandumque patri appoſuit, ac ne quid infeliciſsimæ orbitati felix ignorantia ſubtraheret, infames epulas, oſtenſis patri cum capite manibus, improperauit. Huius ergo facti immemor, ipſi Harpago ſummam belli committit, qui acceptum exercitum ſtatim Cyro per proditionem tradit. Quo comperto, Aſtyages raptis ſecum copijs, in Perſas ipſe proficiſcitur, acriuſque certamen inſtaurat, propoſito ſuis metu, ſi quis è prælio cedere moliretur, ferro exciperetur. Qua neceſsitate inſtanter Medis pugnantibus, pulſa iterum Perſarum acies, cum paulatim cederet, matres & vxores eorum obui-

am

am occurrunt, orant, in prælium reuertantur: cunctantibus, ſublata veſte, obſcœna corporis oſtendunt, quærentes, num in vteros matrum vel vxorum vellent refugere. Quo facto erubeſcentes in prælium redeunt: & facta impreſsione, quos fugiebant, fugere compellunt. Ibi tunc Aſtyages capitur, cui Cyrus nihil aliud quam regnum abſtulit, eumque maximę Hyrcanorum genti præpoſuit. In Medos vero ipſe reuerti noluit. Is finis imperij Medorum fuit. Sed ciuitates quæ tributariæ Medorum erant, à Cyro defecerunt: quæ res Cyro multorum bellorum cauſa & origo extitit.

CAPVT XX.

De Phalaridis tyrannide, & Aremuli Latinorum regis flagitiis.

EA tempeſtatė Phalaris Siculus Agrigentinos arrepta tyrannide populabatur. Qui crudelis mente, commentis crudelior, omnia nefariè in innocentes agens, inuenit aliquando quem iuſtè puniret iniuſtus. Nam Perillus quidam æris opifex affectans tyranni amicitiam, aptum munus crudelitati illius ratus, taurum æneum fecit, cui adfabre ianuam è latere compoſuit, quæ ad contrudendos damnatos receptui foret: vt cum incluſus ibidem ſubiectis ignibus torreretur, ſonum vocis extortæ capacitas concaui æris augeret, pulſuque ferali competens imagini murmur emitteret, nefarioque ſpectaculo

mu-

mugitus pecudis, non hominis gemitus videretur. Sed Phalaris factum amplexus, factorem execratur, & vltioni materiam præbuit, & crudelitati: nam ipſum opificem ſua inuentione puniuit. Fuerat etiam paulò ſuperiore tempore apud Latinos rex Aremulus, qui per annos octodecim flagitijs impietatibuſque creſcens, ad poſtremum diuino iudicio fulmine interceptus, matura ſupplicia immatura ætate exoluit. Eligant nunc (ſi videtur) Latini & Siculi, vtrum in diebus Aremuli & Phalaridis eſſe maluiſſent, innocentum vitas pœnis extorquentium, an his temporibus Chriſtianis, cum imperatores Romani ipſa in primis religione compoſiti, poſt comminutas Reipublicæ bono tyrannides, ne ipſorum quidem iniurias exigunt tyrannorum.

CAPVT XXI.

Bellum inter Peloponenſes & Athenienſes: de Amazonum & Cimmeriorum in Aſiam incurſu: de diutina obſidione & expugnatione Meſſenæ. Bellum Athenienſium contra Lacedæmonios: Peloponenſium & Bœotiorum contra Athenienſes.

ANno ante vrbem conditam XXX. Peloponnenſium Athenienſiumque maximũ bellum totis viribus animiſque commiſſum eſt: in quo mutuis cædibus ad hoc coacti ſunt,

ſunt, vt velut victi ſe ab alterutro ſubtraherent, bellumq; deſererent. Tunc etiam Amazonum gentis & Cimmeriorum in Aſiam repentinus incurſus plurimam diu latè vaſtationem ſtragemque edidit.

Anno viceſimo ante vrbem conditam Lacedæmonij contra Meſſenios propter ſpretas virgines ſuas in ſolenni Meſſeniorum ſacrificio, per annos viginti indefeſſo furore bellantes, ruinæ ſuæ totas Græciæ vires implicuerunt: qui cum ſe magnis execrationibus deuouiſſent, ſacramentiſque obſtrinxiſſent, domum, niſi Meſſena expugnata, nunquam eſſe redituros, ac per decem annos longa fatigati obſidione, nec tamen aliquem vincendi fructum adepti: porro autem & querelis vxorũ ſuper longa viduitate, & periculo ſterilitatis conteſtantium permoti reuocarentur, conſultatione habita, veriti ne intercepta ſpe ſobolis ſibi magis hac perſeuerantia, quã Meſſenijs perditio nutriretur, ſelectos in exercitu eos, qui poſt iuſiurandum in ſupplementum militiæ venerant, Spartam remittunt, quibus promiſcuos omnium feminarum cõcubitus permiſere, infami ſatis, nec tamen inutili licentia. Ipſi autem propoſito inſiſtentes expugnant fraude Meſſenios, victos ſeruitio premunt. At illi cruentam diu dominationem inter verbera & vincula perpeſsi, iugum excutiunt, arma ſumunt, bellum inſtaurant. Lacedæmonij Tyrtæum poëtam Athenienſem ducem prælio legunt: qui tribus conflictibus fuſi, amiſſum exercitum vocata in liber-

bertatem ſeruorum manu, ſuppleuerũt. Sed
cum ſic quoque deſiſtendum certamini pro-
pter metum periculi arbitrarentur, Tyrtæi
poëtæ & ducis compoſito carmine & pro cõ-
cione recitato, rurſus accenſi, mox in certa-
men ruunt: tantaq; vi animorum concurſum
eſt, vt rarò vnquam cruentius prælium exar-
ſerit: ad poſtremum tamen victoria Lacedæ-
moniorum fuit. Tertio Meſſenii reparauere
certamen. Nec Lacedæmonijs mora. Multas
in auxilium copias vtrinq; duxerunt. Atheni
enſes vero Lacedæmonios alibi intentos è di
uerſo aggredi parant. Nec Lacedæmonij qui-
euere: nam ipſi in Meſſenios occupati, Pelo-
ponnenſes immiſerunt, qui Athenienſes prę-
lio exciperent. Athenienſes autem miſſa in
Ægyptum parua claſſe, impares viribus, na-
uali congreſſu facile vincuntur. Dehinc rece-
pta claſſe, aucti etiam militum robore, victo-
res in prælium vocant. Lacedæmonij quoq;
omiſsis Meſſenijs, in Athenienſes arma con-
uertunt. Diu graues & variæ pugnæ, & an-
ceps victoriæ ſtatus: ad poſtremum penden-
te euentu, vtrinq; diſceſſum eſt. Sciendum ta
men eſt, maximè ipſam eſſe Spartam, quam
& Lacedæmoniam ciuitatem dicunt, atque
inde Lacedæmonios, Spartanos dici. Igitur
inde reuocati Lacedæmonij ad Meſſeniorum
bellum, ne medium tempus otioſum Atheni
enſibus relinquerent, cum Thebanis paciſcũ-
tur, vt Bœotiorum imperium eis reſtituerẽt,
quod temporibus belli Perſici amiſerant, ſi
illi Athenienſium bella ſuſciperent. Tantus

furor Spartanorum erat, vt duobus bellis impliciti, ſuſcipere tertium non recuſarent, dummodo inimicis ſuis hoſtes acquirerent. Athenienſes tanta bellorum tempeſtate permoti, duos duces delegerunt: Periclem ſpectatæ virtutis virum, & Sophoclem ſcriptorem tragædiarũ: qui diuiſo exercitu, & Spartanorum fines latè populati ſunt, & multas Aſiæ ciuitates Athenienſium imperio adiecerunt. Hinc porro per annos quinquaginta incerta ſemper victoria terra marique pugnatum eſt, donec Spartani & opibus imminutis & fide profligata, ſocijs quoque probro fuere. Sed hæc per tot ætatum volumina incubuiſſe Græciæ parui penditur. Nunc autem interpellari interdum voluptates, & impediri parumper libidines non ſuſtinetur. Quanquam inter illius temporis homines atque iſtius hoc intereſt, quod illi æquo animo hæc intoleranda tolerabant, quia in his nati & nutriti erant, & meliora non nouerant: iſti autem perpetuo in vita ſua tranquillitatum & deliciarum ſereno aſſuefacti, ad omne vel modicum obductæ ſolicitudinis nubilum commouentur. Atque vtinam ipſum depulſorem huius vel modicæ inquietudinis precarentur, cuius munere hanc ignoratam alijs temporibus iugitatem pacis habuerunt. Et quoniam ſpopondiſſe memini, cùm veluti articulis quibuſdam dicendi ordinem definirem, dicturum me eſſe ab orbe condito vſque ad vrbem conditam, huic volumini, quod ab orbe condito explicuimus,

mus, finis hic ſit: vt ab vrbe condita ſequens libellus incipiat, qui contextiora illorum tẽporum mala, exercitatioribus quippe ad nequitiam atq; eruditioribus hominibus, continebit.

FRANC. FABRICII MARCODVRANI IN Pauli Oroſii Hiſtoriarum Librum Primum

Annotationes.

SEd his, quos amant, zelant.] His *non* hos, *eſt in noſtris manuſcriptis.* ζηλοῦν *etiam in ſacris literis cum datiuo legitur* Catelli ſub menſa] *Legitur &* de menſa. *Apud Matthæum capite decimoquinto eſt,* τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν. Beatus etiam Tobias] *Tobiæ ſexto.* Aduerſum hos ipſos] *Hinc cognoſcitur, quo tempore hanc hiſtoriam conſcripſerit Oroſius, nimirum poſt Romam captam ſub Honorio Imperatore, anno Chriſti* CCCCX. *qua de re dicemus libro vltimo capite vigeſimonono. Cum ergo Auguſtinus iam decimum de Ciuitate Dei perfeciſſet, atque iam vndecimum conſcriberet, tum Oroſius noſter hæc ſcribere aggreſſus eſt.*

In Caput primum.

Anni tria millia CLXXXIV.] *Hunc numerum nos in omnibus libris inuenimus, quod propter varietatem, quæ in primis temporibus inuenitur, teſtatum relinquere voluimus. Varietatem, Hebræorum & Græcorum librorum diuerſitas peperit: Lege præter alios Auguſt. de Ciuitate Dei libro decimoquinto capite decimo. Euſebius, Oroſius, Caßiodorus & poſteriores magis Græcos quàm Hebræos ſecuti ſunt. Abraham, auctore Euſebio, natus eſt anno XLIII. imperij Nini regis.*

In Caput ſecundum.

In hoc Capite, quo orbis terrarum ſummatim deſcribitur, ſunt nonnulla vocabula barbara, quæ apud alios ſcriptores non facile inuenias, in iis nos antiquorum librorum auctoritati plurimum tribuendum putauimus. In eo tamen quod hic legitur, In Roxolanorum finibus, *impreſſam lectionem retinuimus. Nam in manuſcriptis eſt,* Rhobaſcorum, *vt alij quoque annotarunt.* Super lacum Caleartium] *Gerardus Bolſuinge, qui primam Hittorpianam editionem è vetuſtis libris emendauit, ex illis annotauit legi,* Alearſum & Chalearſum, *nos in manuſcriptis,* Halearzum, Calearſum, & Caleartum, *inuenimus.* Promontorium Caligardamna.] *Sic eſt in vetuſtis, cum in vulgatis legatur,* Calligicum. A ciuitate Dacuſa.] *Ita nos ex iiſdem libris, pro quo vulgo,* Daſcuta, *&* Daguſa,

ſa,*legitur. Apud Plinium libro quinto capite vigeſimoquarto. & libro ſexto capite decimonono hoc oppidum*, Daſcuſa,*nominatur.* Libyæ Ægyptiæ.] *In duobus manuſcriptis*, Libyoægyptiæ: *apud Plinium libro quinto capite ſeptimo.*Libyægyptii,*eoſque ſuper Getulos habitare tradit.* Parchoatras.] *Hic Straboni eſt* Parachoatras,*Plinio* Choatras. Dahas ac Araucas.)*Ita Bolſuinge ſcripſit,cum ante* Dahaſſacaraucas, & Dachaſtauriocas *legeretur. Noſtri antiqui partim* Daaſſacauracas,*partim*, Daaſſacaraucas, *habent.* Montani Paropamiſadæ.]*Vulgo legitur*, montana Paropamiſſadæ:*nos libros vetuſtos ſecuti ſumus. Stephanus*, παροπάμισος πόλεως ὄρος ἐνδικῆς, ἀφ' οὗπερ παροπαμισάδαι οἱ παροικοῦντες. Ἀπολλόδωρος δ' ἐν δευτέρῳ περὶ γῆς, ἀπ' αὐτῶν φησι τὸ ὄρος κεκλῆσθαι, οἱ δ' τοῦτο κατοικοῦντες παροπαμισάδαι. *Apud Arrianum hoc nomen modo vnico* σ, *modo gemino* σσ *ſcribitur: ſed apud Diodorum & Euſtathium Dionyſii interpretem vnicum* σ *habet.* Montes Acroceraunios.]*Legitur &* Acroceraunia, *Horatius libro primo Carmin.* Qui vidit mare turgidum, & Infames ſcopulos Acroceraunia, *Diodorus libroquadrageſimoprimo*, ἐπεραιώθη πρὸς τὰ ἀκρα τὰ κεραύνια ὠνομασμένα. Vbi Brigantia Callæciæ.)*Ita ſcripſimus ex libro vetuſto, pro quo in vulgatis eſt*, Gallæciæ. *Diodorus libro trigeſimoſeptimo*, βριγάντιον πόλιν καλλαικίας *dicit.* In auerſa Galliarum parte.] Auerſa,*non* aduerſa, *recte eſt in manuſcriptis.* Regio Arzugum.] Azotum,

quod alij aſcripſerunt, nos in nullis antiquis inuenimus. Byzacium.] *Vulgo mendoſe* Byzantium *legitur.* De Byzacio *Plinius libr. 5. capit. 4. In vetuſto Indice iDgnitatum & adminiſtrationum Romanarum, iam* Byzacium, *iam* Biſacium *legitur.* Ruſiccada.] *Apud Plinium libr. 5 capit. 3. & Melam libr. 1. capit 7. eſt,* Ruſicade. Inter Abennen & Calpen] Hauennen, Habennen, & Abennen *ſcriptum inuenitur Intelligit duas columnas Herculis: quarum vna Europæa à Barbaris* Calpe, *à Græcis* ἀλύβα, *nominatur: altera Libyca ab illis* Abenne, *ab his* κυνηγετικὴ *dicitur, auctore Euſtathio in Dionyſium.* A Peloro in Pachynum millia paſſuum CLIX]*In vno manuſcripto eſt,* CXLIX. *in aliis* CLIX. *Si Strabonis ſtadia ſequamur, minor numerus verior videbitur.*

In Caput tertium.

Ac perinde humanum genus.] *Ante hæc verba in vulgatis additur,* morti ſe ſubſtrauiſſet: *quæ quando in nullis libris antiquis inuenimus, tanquam ſuppoſititia, nihil tamen præiudicantes, deleuimus.* Deinde refuſo ſub Noë] *Duæ poſtremæ voces in libr. vet non leguntur, & poſſunt non incommodè abeſſe.* Ex indicio & coniectura lapidum.] *Gen. 8. legimus arcã* Noe *requieuiſſe ſuper montes* Ararath, *id eſt Armeniæ, vbi, auctore Hieronymo, vſque hodie eius permanent veſtigia, De* Ararath *idem vndecimo Commentariorum in Eſaiam. Ioſephus lib. 1. Antiquit. ſcribit Armenos loco, in quo Noe ex arca egreſſus eſt,* ἀποβατήριον *nomen feciſſe.*

In

In Caput quartum.

Ninus rex Aſſyriorum]*Ninus non primus, ſed tertius Aſſyriorum rex fuit, vt ex Beroſo notum eſt. Sed quia* Ninus *eſt* πρῶτος τῶν εἰς ἱστορίαν καὶ μνήμην παραδεδομένων, *vt ſcribit* Diodorus *initio libr. 2. iccirco à Nino Hiſtorici, in quibus* Cteſias, *Diodorus, Euſebius, Iuſtinus, Oroſius, Caßiodorus & alij, initium fecerunt.* Torpentemque excitauit.] *Hunc locum nos ex fide librorum manuſcriptorum emendauimus, quamuis vulgata lectio ferri poſſe videretur.* Nouiſſimè Zoroaſtrem.]Zoroaſtrem *hunc regem Trogus Pompeius nominauit, qui in Græcis Diodori Siculi libris, quos beneficio Henrici Stephani habemus,* Ὀξυάρτης *appellatur, cum à Latino Interprete* Zoroaſtes *vocetur. Beroſus libro quinto* Cameſenum *nominat, qui in Bactrianis magno præſidio regnum ſtabiliuit, eumque non à Nino, ſed Ninya Nini filio victum & interfectum ſcribit.* Huic mortuo Semiramis ſucceſſit.]*De* Semiramide *copioſe Diodorus libro ſecundo.* Indis bellum intulit.]*Præter Diodorum lege Auguſtinum de Ciuitate Dei libr. 18. capit. 2 Strabo libr. 15. ex Megaſthene refert,* Semiramidem *prius quam ex India egrederetur, perijſſe.*

In Caput quintum.

Inter alios etiam Cornelius.]*In aliis mendoſe legitur,* inter alia. *Locus eſt apud Tacitum lib. 21. De hac regione legendus etiam Egeſippus lib. 4. ca 18.* Specie ſolidã.]*Vulgo legitur,* ſolida *In Tacito eſt,*

terramque ſpecie torridam. Ego ſicut inclytas.] Inclytas *eſt etiam in vetuſtis: At in Tacito eſt,* Iudaicas. In confinio Arabiæ. [*De euerſione harum ciuitatum Moſes Geneſis decimonono.* Indignationis furor accenſus.] *Vulgo legitur,* iudicium accenſum eſt. *Vocem,* iudicium, *in nullis manuſcriptis reperi: ſed quod eſt in optimo libro Cornelij Gualtheri repoſui.*

In Caput ſeptimum.

Telchines & Carpathii.] Telchines, *non* Telchiſes, *ideo ſcripſimus, quod ab his Rhodum occupatum Oræous ſtatim ſcribat: qui autem Rhodum occuparunt, ij à Græcis* Telchines *dicuntur, de quibus præter Strabonem Diodorus libro quinto,* τὴν δὲ νῆσον τὴν ὀνομαζομένην ῥόδον πρῶτοι κατώκησαν οἱ προσαγορευόμενοι τελχῖνες, *id eſt,* Rhodum inſulam primi tenuerunt qui Telchines appellantur. *In Euſebii Chronico hæc res ita deſcripta legitur:* Teltaphis & Carſatis aduerſus Phoroneum & Parrhaſios inſtituunt bellum. *In vno manuſcripto,* Carſatii *legitur.* Aduerſus Phoroneum. [*Secundus hic Argiuorum rex fuit, auctore Euſebio: cuius meminit Plato in Timæo. Pauſanias libro 2. ſcribit, hunc diſperſos antè Argiuos, & ſeorſum habitantes in vnius ciuitatis ius compuliſſe. Apud Dionyſium Alicarnaſſeum lib. 1. legimus,* αἰζειὸν καὶ φορωνέα *primos in Peloponeſo regnaſſe.* Parapaſios.] *Alii aſcripſerunt legi etiam,* Paphaſios: *Ego in vno manuſcripto,* Parapaſios, *ſcriptum inueni: in aliis,* Parphaſios, Quæ Ophiuſſa] *Steph.* ῥόδος νῆσος ἐπι-

ἐπιφανεστάτη. ἐκαλεῖτο ὀφιοῦσσα ἢ αἰθραία. *Apud Strabonem, & Dionyſii Afri interpretem* ὀφιοῦσσα *legitur.* Quod quia Ogygii.] *Auguſtinus libr.18. de Ciuit. Dei capit.3. ait inter ſcriptores non conuenire quando* Ogygius *ipſe fuerit, cuius temporibus diluuium fuit. Oroſius eandem rationem cum Euſebio ſecutus eſt.*

In Caput octauum.

Adeo vt etiam agrorum ſterilitatem.] *Apud Iuſtinum lib.36. hæc plenius ita leguntur, Adeo, vt etiam agrorum ſterilitatem ante multos annos prouiderit, periſſetque omnis Aegyptus fame, niſi monitu eius rex edicto ſeruari per multos annos fruges iuſsiſſet.* Scabiem & vitiliginem.] *Sic etiam infra cap.10. legitur, cum in vulgatis Iuſtini libris ſit,* ſcabiem & pruriginem. *Sed habeo manuſcriptū Iuſtini exemplar, in quo,* ſcabiem & vliginem, *mendoſe quidem legitur, ſic tamen vt vera lectionis veſtigia appareant.* Cui placet obliuiſcitur.] *Sententia Ciceronis ex oratione pro Murena.* Fuit itaque hæc fames.] *Hæc temporis notatio ex Euſebij Chronico ſumpta eſt, atque apud Auguſtin. quoque legitur lib.18. de Ciuit. c.4 Hiſtoria ipſa extat Gen.44. & lib.2. Antiq. Ioſephi.* Cui vectigal, vectigal.] *Locus eſt apud Paulum ad Rom.13.*

In Caput nonum.

Amphyction.] *Vulgo hic, & li.2. Iuſtini men-*

doſe, Amphitryon *ſcribitur, cum* Amphictyon, *legendum eſſe non modo è libris vet. verum etiã è Pauſania lib.1.conſtet: vbi ſcribit:* Cecrope mortuo Cranaum regno Athenarum potitum fuiſſe, quem Amphictyon per vim expulerit. *De hoc diluuio Auguſtinus de Ciui.Dei.lib.18.c.10. His temporibus, inquit, vt Varro ſcripſit, regnante Athenis Cranao ſucceſſore Cecropis, vt autem noſtri Euſebius & Hieronymus, adhuc eodem Cecrope permanente diluuium fuit, quod appellatum eſt* Deucalionis, *eò quòd ipſe regnabat in earum terrarum partibus, vbi maxime factum eſt* Tunc etiam in AEthiopia.] *Hæc ex Euſebii Chronico deſcripta ſunt.* Subactam Indiam Liber pater.] *Liberum patrem Indos ſubegiſſe Clitarchus quoque in ſuis hiſtoriis de Alexandro ſcripſit, vt refert Apollonii Rhodii Scholiaſtes lib.2.Argonaut. Verum quis hic* Liber pater, *ſiue* Διόνυσος, *fuerit, non ſine cauſa quærit Arrianus initio lib.5.*

In Caput decimum.

At vero Cornelius.] *Hæc ſunt Apud Cornelium Tacitum initio libr. 2. Quomodo autem nos locum deſcripſimus, ita in Taciti & Oroſii manuſcriptis libris legitur.* Ab vtriſque deſerti.] *Hæc verba, quamuis in noſtris vetuſtis non legantur, tamen quia ſunt apud Tacitum, reliquimus.* Sicut per eum dicta.] *Expoſuit hæc Moſes in Exodo.* Ridiculã Phaetontis fabulam] *Cum hac narratione conueniũt quæ Plato in Timæo de Phaetonte ſcribit.*

In Ca-

In Caput vndecimum.

Inter Danai atque AEgyptii.] *Danaitum notum facinus eſt, de quo etiam Virg lib.*10.*Aen.*

Impreſſumque nefas, vna ſub nocte iugali
Cæſa manus iuuenum fœdè, thalamique cruenti.

Sthenelam, qui eum profugum.] Sthelenum, *vulgò hic corrupte legitur, ſicut & in* Euſebij *Chronico hoc nomen deprauatum eſt. Cæterum Pauſanias in Corinthiacis ſcribit, Danaum ex AEgypto venientem, non* Sthenelam, *filium Gelanorem regno expuliſſe.* Buſiridis in Aegypto.] *De* Buſiridis ξενοκτονία *præter Iſocratem, Diodorus in poſteriore parte lib.*1.*Auguſtinus de* Ciuit.Dei, *lib.*18.*c.*12.*Illo, inquit, tempore vel rex, vel potius tyrannus,* Buſiris *ſuis diis ſuos hoſpites immolabat.* Quod execrabile hominibus] *Hic locus aliter in libris impreſſis legitur: ſed nos religioni habuimus à veteri ſcriptura vel vnguem diſcedere.* Terei *facinus notum eſt ex Ouidiana Metamorphoſi lib.*6.Iiſdem temporibus Perſeus.] *Perſeus Iouis & Danaes filius profectus ad Cepheum Beli. F. eius filiam Andromedam vxorem duxit, ex eaque filium Perſen ſuſtulit, à quo Perſæ, qui antea Cephenes & Artæi appellabantur, nomen ſortiti ſunt. Herodot.lib.*7.

In Caput duodecimum.

Tantalus rex.] *Quæ hoc capite de* Tantalo Cadmo, *aliiſq; dicuntur, de illis, cũ in vulgus nota ſint,*

ſint, putidum eſt aliquid ſcribere. Medeæ amore ſæuo ſauciæ.] *Reſpicit illum locum Ennij ex Medea,*

Nam nunquam hera errans mea domo efferret pedem
Medea animo ægra, amore ſęuo ſaucia.

Qui locus extat libr. 2. Rhetoricorum ad Herennium, atque de illis Euripidianis expreſſus eſt:

Οὐ γὰρ ἂν δέσποιν᾽ ἐμὴ
Μήδεια πύργους γῆς ἔπλευσ᾽ Ἰωλκίδος
Ἔρωτι θυμὸν ἐκπλαγεῖσ᾽ Ἰάσονος.

Meminit & Cicero in Cœliana.

In Caput decimumtertium.

Atrociſſimum inter Cretenſes.] *Hoc bellum Minos rex Cretenſium contra Athenienſes mouit propter* Androgei *interitum, de quo, &* Minotauro *Diod. lib. 4. Plutarchus in Theſeo, Pauſanias libr. 1.* Iiſdem diebus Lapithæ.] *De Lapithis &* Centauris *præter Palæphatum, quem Oroſius laudat, eſt legendus Diod. lib. 4.*

In Caput decimumquartum.

Veſores rex Aegypti.] *Libri veteres partim* Veſozes, *partim* Veſoges, *habent. In Iuſtini libris impreſſis eſt* Vexores, *in noſtro manuſcripto,* Vizores, *vt fortaſſe* Vezores *rectum ſit. Quidam putant hunc eſſe eum, quem* Herodot. *li. 2.* σέσωστριν *nominat, & Scythas domuiſſe ſcribit. Tu lege Iuſtinum lib. 2.*

In Caput decimumquintum.

Plynos & Scolopythus.] *Poſterius nomen variè hic & apud Iuſtin. à quo hæc deſumpta ſunt, ſcriptum inuenitur. Nam &* Scolpythus, *&* Scolopitus, *&* Scolopeſius, *&* Scolopetius *in diuerſis libris legitur.* In Cappadociæ Ponticæ ora.] *In Iuſtini libris eſt,* In Cappadociæ ora. *De Themiſcyra præter alios Diodor. lib. 2. & Stephanus,* θεμισκυρα πόλις, ἥ ἐστιν ἀντίον θερμώδοντος: καὶ οἱ οἰκοῦντες τὴν χῶραν θεμισκύριοι. Viros qui ſuperfuerant.] Superfuerant, *non*, ſupererant, *eſt in vetuſtis. Ephorus lib. 9 vt eſt in Scolijs Argonauticorum Apollonij, ſcripſit Amazonas contumelijs affectas à viris, cum illi ad bellum quoddam extra fines profecti eſſent, eos qui domi remanſerant interfeciſſe, cæterosque redeuntes non recepiſſe.* Inuſtis inf. dexterioribus mamillis.) *Sic Diodorus lib. 2 ſcribit, Amazonas,* τῶν θηλυτέρων τὸν δεξιὸν μαζὸν ἐπικαίειν, ἵνα μὴ κατὰ τὰς μάχας τῶν σωμάτων ἐπαιρόμενος ἐνοχλῇ. ἀφ᾽ ἧς αἰτίας συμβῆναι τὸ ἔθνος τῶν ἀμαζόνων ταύτης τυχεῖν τῆς προσηγορίας. *Hoc eſt,* Virginibus dextram mammam inurere, ne in prælijs tumore ſuo corporis agilitatem impediat, eaque de cauſa factum, vt Amazonum gens hoc nomen inuenerit. Marpeſia & Lampeto.] *Ita ſine vlla varietate in noſtris manuſcriptis libris Oroſii & Iuſtini harum reginarum nomina deſcripta leguntur, non vt in vulgatis,* Marthеſia & Lampedo. Ipſæ Epheſum aliaſque vrbes.] *Ab*

Ama-

Amazonibus, auctore Strab. lib. 11. *conditas & cognominatas ferunt,* Epheſum, Smyrnam, Myrrhinam & Paphon. *Meminit Euſtathius quoque in Dionyſium.* Huius locum capeſſit Orithyia.] *Sic Iuſtinus ſcribit, In locum Marpeſiæ filiam eius Orithyiam regno ſucceſſiſſe. Hic tamen in vetuſtis libris eſt,* Huius locum Sinope filia capeſſit.

Vt Hercules quoq; cum iuſſus, &c.] *Herculis dominus fuit* Euryſtheus, *qui illi duodecim labores exantlandos præſcripſit. Hunc autem laborẽ Diodorus lib.* 4. *exponens ait:* ἡρακλῆς δὲ λαβὼν πρόσταγμα τὸ ἱππολύτης τῆς ἀμαζόνος ἐνεγκεῖν ζωστῆρα, τὴν ἐπὶ τὰς ἀμαζόνας στρατείαν ἐποιήσατο. *Id eſt,* Cum Herculi mandatum eſſet, vt Hyppolytæ Amazonis cingulum afferret, expeditionem contra Amazonas ſuſcepit. *Itaque Oroſius per arma intelligit,* ἱππολύτης ζωστῆρα παναίολον, *vt Apollonius lib.* 2. *Argon. vocat. Lege etiam doctiſſimum Commentarium Iſacij Tzetzæ in Lycophronis Caſſandram* Duæ ſorores Antiopæ.] *Diodorus ſcribit, Herculem è captiuis* Antiopam *Theſeo donaſſe,* Menalippam *accepto baltheo liberaſſe. Apollonius Rhodius canit, Hippolytam Herculi baltheum donaſſe, vt Menolippam per inſidias captam liberaret. Tzetzes mauult,* Antiopam *fuiſſe, (ex qua Theſeus Hippolytum ſuſceperit) quam Hippolytam, vt Lycophron ſcripſit :* ἀλλὰ θαυμαστὸν οὐκ πράγμα σιν οὕτω παλαιοῖς πλανᾶσθαι ἱστορίαν, *ait Plutarchus in Theſeo de hoc ipſo agens : quem lege.*

Poſt Orithyiam Pentheſilea.] *Pentheſilea Amazonum*

zonum regina poſt Hectoris cædem Troianis auxilio venit: magnoque numero Græcorum occiſo, tandem ipſa fortiter pugnans ab Achille interfecta fuit, Diodorus lib.2. Dictys Cretenſis lib.4.

In Caput decimumſextum.

Getæ, qui & nunc Gothi.] *Sic Hieronymus in Geneſin.* Gothos *ab eruditis antiquis* Getas *nominatos eſſe teſtatur:* Getas *autem trans AEmum apud Danubium ſedes habuiſſe auctor eſt Dio libr.* 51. *& in Domitiano Xiphilinus ex eodem. Idem Dio librum de rebus Gothorum* γετικὸν *inſcripſerat, vt ex Suida cognoſcitur. Claudianus etiam paſſim* Getarum *nomine* Gothos *intelligit. Sed Græci rerum eccleſiaſticarũ ſcriptores illos* γότθους *vocant.* Quos Alexander euitandos.] *Strabo libr.7. ſcribit Alexandrum in ea expeditione, quam aduerſus Thracas trans AEmum incolentes ſuſcepit, ad* Getas *penetraſſe, eorumque ciuitatem in ſuam poteſtatem redegiſſe.*

In Caput decimumſeptimum.

CCCCXXX. anno.] *Ita ſcripſimus ex auctoritate librorum manuſcriptorum, cum vulgo legatur.* CCCCXXX. & amplius anno. *De hoc numero plura dicemus libro ſequente, cap.4.* Concurſus mille nauium] *Rotundus numerus claſſis Græcorum, vt apud Virg.2. Aeneid, & apud Ouid.13. Metamor.* mille carinæ. *Apud Euripidem in Oreſte Chorus Menelaum ſic affatur.* ὦ χιλιόναυν

ſpa-

στρατὸν ὁρμίσας. εἰς γῆν Ἀσίαν. χαῤ. vbi in Scolijs notatur, ἀπηρτισμένῳ ἐχρήσατο ἀριθμῷ, τοσαῦται γὰρ ἦσαν αἱ νῆες τῶν Ἑλλήνων, χίλιαι πρὸς ταῖς ρνε. Ergo ille voluit, naues fuiſſe, MCLV. Vide plura in Senecam Tragicum à Mart Delrio è varijs allata.

In Caput decimumoctauum.

Aeneæ ex Troia profugi.] *Quod Oroſius ſuæ memoriæ ludi litterarij diſciplina inſitum de Aenea ſcribit, id, hodie quoque ex Virgilio in Scholis pueri cognoſcunt.* Codro moriente.] *Nota hiſtoria, eſt ex Euſebij Chronico, Iuſtini lib. 2. Velleij 1. à quibus nonnihil diſcrepat Valerius Max. lib. 5. ca. 7. Elegantiſſime rem perſecutus eſt Lycurgus in Leocratē Pauſanias libr. 1. ſcribit,* Codrum *non longe ab Iliſſo à Peloponnenſibus interfectum.*

In Caput decimumnonum.

Sardanapalus.] *De* Sardanapalo *Iuſtin. lib. 1. Diodor. lib. 2 copioſe & Velleius Paterculus libr* 1. A præfecto ſuo Arbato.] *Vulgo hic* Arbaſto *&* Arbacto, *ſicut lib. ſeq. cap. 2.* Arbaſtus *&* Arbactus *legitur, ſed quod ſcripſimus, id eſt, in libris manuſcriptis vtroque loco.* Poſt hæc Medis Phraortes.] *Oroſius hic ſecutus neſcio quem, diſſentit ab Herodoto & Euſebio, qui* Phraortem *Deioclis. ſiue Deiocis filium faciunt, eique in regno Medorum ſucceſſiſſe tradunt. Apud Megaſthenem & Diodorum ſunt alia nomina horum regum.* Poſt hunc Diocles.] Diocles *eſt etiam in manuſcriptis. In Euſebii Chronico* Deio-

Deiocles *legitur ab Herodoto* Δηιόκης *nominatur.* Aſtyages virili prole vacuus) *Hæc hiſtoria ſcribitur ab Herodoto lib.1. & Iuſt. item lib.1.* Per proditionem tradit.) *Legitur &* tradidit; *vt eſt apud Iuſtinum, in cuius libris impreſſis mendoſe,* deditionem, *legitur, cum in antiquis recte ſit,* proditionē.

In Caput XX.

Nam Perillus) *Hic Perillus æris opifex Plutarcho in Parallelis eſt,* πέριλλος τῇ τέχνῃ χαλκουργὸς *quē Lucianus in Phalar.1.* πέριλλον *nominat. De eodem Plin. lib 34 c.8.* Aremulus.) *Fuit hic xij. rex Latinorum, qui in Liuij lib. dicitur,* Romulus Siluius. *Dio* ἀλλάδην *nominat, deque illius impietate plura ſcribit.*

In Caput XXI.

Propter ſpretas.] *Apud Iuſt. libr.3. vnde hæc deſcripta ſunt, legitur,* propter ſtupratas virgines. *Pauſ. lib.4. ſcribit in ipſo bello* Caryatidas *virgines, Dianæ, choros agitantes à Meſſenijs raptas fuiſſe, quas iuuetus quidem vino calefacta ſtuprare voluit, ſed Ariſtomenes dux integras ſuis reddidit.* Tirtæi c rm.) *Hoc carmen alternis verſibus longiuſculis compoſitum fuit, quod vt armatis militibus Spartanis ad regis gubernaculum conuocatis recitaretur, lege ſancitum fuit, vt ait Lycurgus:* κατὰ λεωκράτους, *vbi carmen illud extat.*

):(

E PAV-

PAVLI OROSII

Liber ſecundus.

CAPVT I.

De regnorũ mutatione Dei prouidentia facta.

NEminem iam eſſe hominũ arbitror, quẽ latere poſsit, quod hominem in hoc mũdo Deus fecerit rectum: vnde ẽt peccante homine mundus arguitur, ac propter noſtrã intemperantiam comprimendam terra hæc, in qua viuimus, defectu cæterorũ animaliũ, & ſterilitate ſuorũ fructuũ caſtigatur. Itaq; ſi creatura Dei, merito & diſpenſatio Dei ſumus, quis n. magis diligit, quã ille qui fecit? quis autem ordinatius regit; quã is qui & fecit & diligit? quis vero ſapientius & fortius ordinare & regere facta põt, quam qui & facienda prouidit, & prouiſa perfecit? Quapropter omnem poteſtatẽ à Deo eſſe, omnemq; ordinationem, & qui non legerunt ſentiunt, & qui legerunt cognoſcũt. Quod ſi poteſtates à Deo ſunt, quanto magis regna, à quibus reliquæ poteſtates prorediũtur? Si autẽ regna diuerſa, quanto æquius regnũ aliquod maximũ, cui reliquorum regnorũ poteſtas vniuerſa ſubijcitur? quale à principio Babyloniũ, & deinde Macedonicũ fuit. poſt etiã Africanum, atq; in fine Romanum, quod vſque ad nunc manet: eademque ineffabili ordinatione per quatuor mundi cardines,

dines,

dines, quatuor regnorum principatus diſtinctis gradibus eminentes: vt Babylonium regnũ ab Oriente, à meridie Carthaginenſe, à ſeptentrione Macedonicum, ab occidente Romanum: quorum inter primum & nouiſſimum, id eſt, inter Babylonium & Romanum, quaſi inter patrem ſenem ac filium paruum, Africanum & Macedonicum breuia & media, quaſi tutor curatorque venerunt, poteſtate temporis, non iure hæreditatis, admiſsi. Quod vtrum ita ſit, apertiſsime expedire curabo.

CAPVT II.

Supradictorum quaſi epilogus diuerſorumque regnorum ac temporum collatio, deque viciſsitudine regnorum.

REx primus apud Aſſyrios, qui eminere cæteris potuit, Ninus fuit: Occiſo Nino, Semiramis vxor eius, totius Aſiæ regina, Babyloniam vrbem inſtaurauit, caputque regni Aſſyrij vt eſſet inſtituit. Regnum Aſſyriorum diu inconcuſſa potentia ſtetit, ſed cum Arbatus, quem alij Arbacem vocant, præfectus Medorum, idemque natione Medus, Sardanapalum regem ſuum apud Babyloniam interfeciſſet, regni nomen & ſummam ad Medos tranſtulit. Ita Nini & Babylonis regnum eo anno in Medos deriuatum eſt, quo anno apud Latinos Procas Amulij & Numitoris pater, auus autem Rheæ Syluiæ, quæ mater Romuli fuit, regnare cœpit. Vt au-

tem omnia hæc ineffabilibus myſteriis & profundiſsimis Dei iudiciis diſpoſita, non autem humanis viribus, aut incertis caſibus accidiſſe perdoceam, omnes hiſtoriæ antiquæ à Nino incipiunt, omnes hiſtoriæ Romanæ à Proca * exoriuntur. Deinde à primo anno imperii Nini vſque quo Babylon à Semiramide inſtaurari cœpta eſt, interueniunt anni LXIV. Et à primo anno Procæ, cum regnare cœpit vſq; ad conditionem vrbis, factam à Romulo, interſunt anni æque LXIV. Ita regnante Proca futuræ Romæ ſementis iacta eſt, etſi nondum germen appareret. Eodem anno regni ipſius Procæ, Babylonis regnum defecit, etſi adhuc Babylon ipſa conſiſtit. * Diſcedente autem Arbato in Medos, partem regni penes ſe retinuere Chaldæi, qui Babyloniam ſibi aduerſum Medos vindicauerunt. Ita Babyloniæ poteſtas apud Medos, proprietas apud Chaldæos fuit: Chaldæi autem propter antiquam regiæ vrbis dignitatem, non illam ſuam, ſed ſe illius vocare maluerunt: vnde factum eſt, vt Nabuchodonoſor, cæterique poſt eum vſque ad Cyrum reges, quamuis Chaldæorum viribus potentes & Babyloniæ nomine clari legantur, in numero tamen & * ordine regum non habentur illuſtrium. Babylon itaque eo anno ſub Arbato præfecto dehonorata, quo Roma ſub Proca rege (vt propriè dixerim) ſeminata eſt. Babylon nouiſsimè eo tempore à Cyro rege ſubuerſa, quo primum Roma à Tarquiniorum regum dominatione libe-

ordiuntur.

*Deſcendente

*cardine

liberata eſt. Siquidem ſub vna eademque cõuenientia temporum illa cecidit, iſta ſurrexit; illa tunc primum *alienigenarum perpeſſa dominatum, hæc tum primum etiam ſuorum aſpernata faſtidium; illa tunc quaſi moriens, dimiſit hæreditatem: hæc vero pubeſcens, tunc ſe agnouit hæredem: tunc orientis occidit imperium, & ortum eſt occidentis. Et ne diutius verbis morer, committo me dentibus inſanientium, ſed veritatis præſidio liberandum. *alienor

CAPVT III.

Simile pene initium, conditio & ſtatus regni Babylonii & Romani, ſed exitus diuerſus.

REgnauit Ninus annis LII. Cui ſucceſsit (vt dixi) vxor ſua Semiramis: quæ cum & ipſa quadraginta & duobus annis regnaret, medio imperii ſui tempore Babyloniam caput regni condidit. * Ita Babylon poſt annos M. CLX. & propemodum quatuor, quã cõdita erat, à Medis, & Arabato rege eorum, præfecto autem ſuo, ſpoliata opibus & regno, atque ipſo rege priuata eſt: ipſa tamen poſtea aliquandiu manſit incolumis. Similiter & Roma poſt annos totidem, hoc eſt, M.C.LX, & ferè quatuor, à Gothis & Alarico rege eorum, comite autem ſuo, irrupta & opibus ſpoliata, non regno, manet adhuc, & regnat incolumis: quamuis in tãtum arcanis ſtatutis inter vtramq; vrbem conuenientiæ totius ordo ſeruatus ſit, vt & ibi præfectus e- *Item

nibus fœda, miſerijs continuatiſsima, quæ merito poſſunt horrere, quia fuêre, & neceſſario debent rogare ne ſint: eum ſane rogare ſolum Deum, qui & tunc occulta iuſtitia permiſit vt fierent, & nunc aperta miſericordia præſtet, vt non ſint: quæ modò à me plenius, ab ipſo vrbis exordio reuolutis per ordinem hiſtorijs proferentur.

CAPVT IV.

De Roma condita, & tempore quo regum imperio paruit.

ANno poſt euerſionem Troiæ CCCCXIV. Olympiade autem VI. quæ V. demum anno, quatuor in medio expletis, apud Elidem Græciæ ciuitatem, agone & ludis exerceri ſolet, vrbs Roma in Italia à Romulo & Remo geminis auctoribus condita eſt. Cuius regnum continuo Romulus parricidio imbuit: parique ſucceſſu crudelitatis* ſine more raptas Sabinas improbis nuptijs confœderatas, maritorum & parentum cruore dotauit. Itaque Romulus interfecto primum auo Numitore, dehinc Remo fratre, arripuit imperium, vrbemque conſtituit: regnum aui, muros fratris, templum ſoceri ſanguine dedicauit: ſceleratorum manum promiſſa impunitate collegit. Primus illi campus ad bellum, forum vrbis fuit, mixta ſimul externa ciuiliaque bella nunquam defutura ſignificans. Sabinorum, quos fœdere ludiſque pellexerat, feminas tam inhone-

*Virgi'. al. ſine mora

ius Arbatus regnũ inuaſerit, & hic huius præ-
fectus Attalus regnare tentauerit: tametſi a-
pud hanc ſolam merito Chriſtiani impera-
toris attentatio profana vacuata ſit: Itaqu
hæc ob hoc præcipue commemoranda cre
didi, vt tanto arcano ineffabilium iudicio
rum Dei ex parte patefacto, intelligãt hi, qu
inſipienter vtique de temporibus Chriſtia
nis murmurãt, vnum Deum diſpoſuiſſe tem
pora, & in principio Babylonijs, & in fin
Romanis, illius clementiæ eſſe, quod viui
mus: quod autem miſerè viuimus, intempe
rantiæ noſtræ. Ecce ſimilis Babyloniæ ortu
& Romæ, ſimilis potentia, ſimilis magnitu
do, ſimilia tempora, ſimilia bona, ſimilia ma
la, *tametſi non ſimilis exitus, ſimiliſue defe
ctus. Illa enim regnum amiſit, hæc retinet il
la interfectione regis orbata, hæc incolum
imperatore ſecura eſt. Et hoc quare? Quon
am ibi in rege libidinum turpitudo punit
hic Chriſtianæ religionis continentiſsima
quitas in rege ſeruata eſt: ibi abſque religio
nis reuerentia, auiditatem voluptatis licen
tia furoris impleuit: hic & Chriſtiani fuêr
qui parcerent, & Chriſtiani quibus parce
rent, & Chriſtiani propter quorum memo
riam, & in quorum memoria parceretu
Quapropter deſinant religionem lacerar
& laceſſere patiẽtiam Dei: propter quam ha
bent, vti & hoc quoque impunitum hab
ant, ſi aliquando deſiſtant. Recolant ſane m
cum maiorum ſuorum tempora bellis i
quietiſsima, ſceleribus execrabilia, diſſenſio
nibu

*tamen

nibus fœda, miſerijs continuatiſsima, quæ merito poſſunt horrere, quia fuêre, & neceſſario debent rogare ne ſint: eum ſane rogare ſolum Deum, qui & tunc occulta iuſtitia permiſit vt fierent, & nunc aperta miſericordia præſtet, vt non ſint: quæ modò à me plenius, ab ipſo vrbis exordio reuolutis per ordinem hiſtorijs proferentur.

CAPVT IV.

De Roma condita, & tempore quo regum imperio paruit.

ANno poſt euerſionem Troiæ CCCCXIV. Olympiade autem VI. quæ V. demum anno, quatuor in medio expletis, apud Elidem Græciæ ciuitatem, agone & ludis exerceri ſolet, vrbs Roma in Italia à Romulo & Remo geminis auctoribus condita eſt. Cuius regnum continuo Romulus parricidio imbuit: parique ſucceſſu crudelitatis* ſine more raptas Sabinas improbis nuptijs confœderatas, maritorum & parentum cruore dotauit. Itaque Romulus interfecto primum auo Numitore, dehinc Remo fratre, arripuit imperium, vrbemque conſtituit: regnum aui, muros fratris, templum ſoceri ſanguine dedicauit: ſceleratorum manum promiſſa impunitate collegit. Primus illi campus ad bellum, forum vrbis fuit, mixta ſimul externa ciuiliaque bella nunquam defutura ſignificans. Sabinorum, quos fœdere ludiſque pellexerat, feminas tam inhoneſte præ-

*Virgi. al ſine mora

ius Arbatus regnũ inuaſerit, & hic huius præ-
fectus Attalus regnare tentauerit: tametſi a-
pud hanc ſolam merito Chriſtiani impera-
toris attentatio profana vacuata ſit: Itaque
hæc ob hoc præcipue commemoranda cre-
didi, vt tanto arcano ineffabilium iudicio-
rum Dei ex parte patefacto, intelligãt hi, qui
inſipienter vtique de temporibus Chriſtia-
nis murmurãt, vnum Deum diſpoſuiſſe tem-
pora, & in principio Babylonijs, & in fine
Romanis, illius clementiæ eſſe, quod viui-
mus: quod autem miſerè viuimus, intempe-
rantiæ noſtræ. Ecce ſimilis Babyloniæ ortu
& Romæ, ſimilis potentia, ſimilis magnitu-
do, ſimilia tempora, ſimilia bona, ſimilia ma-
la, *tametſi non ſimilis exitus, ſimiliſue defe-
*tamen ctus. Illa enim regnum amiſit, hæc retinet il-
la interfectione regis orbata, hæc incolum
imperatore ſecura eſt. Et hoc quare? Quoni-
am ibi in rege libidinum turpitudo punit-
hic Chriſtianæ religionis continentiſsima
quitas in rege ſeruata eſt: ibi abſque religio-
nis reuerentia, auiditatem voluptatis licen-
tia furoris impleuit: hic & Chriſtiani fuẽ
qui parcerent, & Chriſtiani quibus parce-
rent, & Chriſtiani propter quorum memo-
riam, & in quorum memoria parceretu
Quapropter deſinant religionem lacerar
& laceſſere patiẽtiam Dei: propter quam h
bent, vti & hoc quoque impunitum hab-
ant, ſi aliquando deſiſtant. Recolant ſane m
cum maiorum ſuorum tempora bellis in-
quietiſsima, ſceleribus execrabilia, diſſenſi-
nibu

nibus fœda, miſerijs continuatiſsima, quæ merito poſſunt horrere, quia fuêre, & neceſſario debent rogare ne ſint: eum ſane rogare ſolum Deum, qui & tunc occulta iuſtitia permiſit vt fierent, & nunc aperta miſericordia præſtet, vt non ſint: quæ modò à me plenius, ab ipſo vrbis exordio reuolutis per ordinem hiſtorijs proferentur.

CAPVT IV.

De Roma condita, & tempore quo regum imperio paruit.

ANno poſt euerſionem Troiæ CCCCXIV. Olympiade autem VI. quæ V. demum anno, quatuor in medio expletis, apud Elidem Græciæ ciuitatem, agone & ludis exerceri ſolet, vrbs Roma in Italia à Romulo & Remo geminis auctoribus condita eſt. Cuius regnum continuo Romulus parricidio imbuit: parique ſucceſſu crudelitatis* ſine more raptas Sabinas improbis nuptijs confœderatas, maritorum & parentum cruore dotauit. Itaque Romulus interfecto primum auo Numitore, dehinc Remo fratre, arripuit imperium, vrbemque conſtituit: regnum aui, muros fratris, templum ſoceri ſanguine dedicauit: ſceleratorum manum promiſſa impunitate collegit. Primus illi campus ad bellum, forum vrbis fuit, mixta ſimul externa ciuiliaque bella nunquam defutura ſignificans. Sabinorum, quos fœdere ludiſque pellexerat, feminas tam inhoneſte præ-

*Virgi'. al. ſine mot.

ius Arbatus regnũ inuaſerit, & hic huius præfectus Attalus regnare tentauerit: tametſi apud hanc ſolam merito Chriſtiani imperatoris attentatio profana vacuata ſit: Itaque hæc ob hoc præcipue commemoranda credidi, vt tanto arcano ineffabilium iudiciorum Dei ex parte patefacto, intelligăt hi, qui inſipienter vtique de temporibus Chriſtianis murmurăt, vnum Deum diſpoſuiſſe tempora, & in principio Babylonijs, & in fine Romanis, illius clementiæ eſſe, quod viuimus: quod autem miſerè viuimus, intemperantiæ noſtræ. Ecce ſimilis Babyloniæ ortus & Romæ, ſimilis potentia, ſimilis magnitudo, ſimilia tempora, ſimilia bona, ſimilia mala, *tametſi non ſimilis exitus, ſimiliſue defectus. Illa enim regnum amiſit, hæc retinet: illa interfectione regis orbata, hæc incolumi imperatore ſecura eſt. Et hoc quare? Quoniam ibi in rege libidinum turpitudo punita, hic Chriſtianæ religionis continentiſsima æquitas in rege ſeruata eſt: ibi abſque religionis reuerentia, auiditatem voluptatis licentia furoris impleuit: hic & Chriſtiani fuêre qui parcerent, & Chriſtiani quibus parcerent, & Chriſtiani propter quorum memoriam, & in quorum memoria parceretur. Quapropter deſinant religionem lacerare, & laceſſere patiĕtiam Dei: propter quam habent, vti & hoc quoque impunitum habeant, ſi aliquando deſiſtant. Recolant ſane mecum maiorum ſuorum tempora bellis inquietiſsima, ſceleribus execrabilia, diſſenſionibus

*tamen

nibus fœda, miſerijs continuatiſsima, quæ merito poſſunt horrere, quia fuêre, & neceſſario debent rogare ne ſint: eum ſane rogare ſolum Deum, qui & tunc occulta iuſtitia permiſit vt fierent, & nunc aperta miſericordia præſtet, vt non ſint: quæ modò à me plenius, ab ipſo vrbis exordio reuolutis per ordinem hiſtorijs proferentur.

CAPVT IV.

De Roma condita, & tempore quo regum imperio paruit.

ANno poſt euerſionem Troiæ CCCCXIV. Olympiade autem VI. quæ V. demum anno, quatuor in medio expletis, apud Elidem Græciæ ciuitatem, agone & ludis exerceri ſolet, vrbs Roma in Italia à Romulo & Remo geminis auctoribus condita eſt. Cuius regnum continuo Romulus parricidio imbuit: parique ſucceſſu crudelitatis* ſine more raptas Sabinas improbis nuptijs confœderatas, maritorum & parentum cruore dotauit. Itaque Romulus interfecto primum auo Numitore, dehinc Remo fratre, arripuit imperium, vrbemque conſtituit: regnum aui, muros fratris, templum ſoceri ſanguine dedicauit: ſceleratorum manum promiſſa impunitate collegit. Primus illi campus ad bellum, forum vrbis fuit, mixta ſimul externa ciuiliaque bella nunquam defutura ſignificans. Sabinorum, quos fœdere ludiſque pellexerat, feminas tam inhone-

*Virgil. alii ſine mora

tem omnia hæc ineffabilibus myſteriis
profundiſsimis Dei iudiciis diſpoſita, non
tem humanis viribus, aut incertis caſibus a
cidiſſe perdoceam, omnes hiſtoriæ antiq
à Nino incipiunt, omnes hiſtoriæ Roma
ordiuntur. à Proca * exoriuntur. Deinde à primo an
imperii Nini vſque quo Babylon à Semir
mide inſtaurari cœpta eſt, interueniunt an
LXIV. Et à primo anno Procæ, cum regn
re cœpit vſq; ad conditionem vrbis, facta
à Romulo, interſunt anni æque LXIV. I
regnante Proca futuræ Romæ ſementis ia
eſt, etſi nondum germen appareret. E
dem anno regni ipſius Procæ, Babylonis r
*Deſcendente gnum defecit, etſi adhuc Babylon ipſa co
ſiſtit. * Diſcedente autem Arbato in M
dos, partem regni penes ſe retinuere Cha
dæi, qui Babyloniam ſibi aduerſum Med
vindicauerunt. Ita Babyloniæ poteſtas ap
Medos, proprietas apud Chaldæos fuit: Ch
dæi autem propter antiquam regiæ vrbis
gnitatem, non illam ſuam, ſed ſe illius voc
re maluerunt: vnde factum eſt, vt Nabuch
donoſor, cæterique poſt eum vſque ad C
rum reges, quamuis Chaldæorum virib
potentes & Babyloniæ nomine clari legan
*cardine tur, in numero tamen & * ordine regum no
habentur illuſtrium. Babylon itaque e
anno ſub Arbato præfecto dehonorata, qu
Roma ſub Proca rege (vt propriè dixerim
ſeminata eſt. Babylon nouiſsimè eo tempo
re à Cyro rege ſubuerſa, quo primum Ro
ma à Tarquiniorum regum domination

libe

liberata eſt. Siquidem ſub vna eademque cō-
uenientia temporum illa cecidit, iſta ſurre-
xit: illa tunc primum *alienigenarum perpeſ-
ſa dominatum, hæc tum primum etiam ſuo- *alieno
rum aſpernata faſtidium; illa tunc quaſi mo-
riens, dimiſit hæreditatem: hæc vero pube-
ſcens, tunc ſe agnouit hæredem: tunc orientis
occidit imperium, & ortum eſt occidentis.
Et ne diutius verbis morer, committo me
dentibus inſanientium, ſed veritatis præſi-
dio liberandum.

CAPVT III.

Simile pene initium, conditio & ſtatus regni Babylonii & Romani, ſed exitus diuerſus.

REgnauit Ninus annis LII. Cui ſucceſsit
(vt dixi) vxor ſua Semiramis: quæ cum
& ipſa quadraginta & duobus annis regna-
ret, medio imperii ſui tempore Babyloniam
caput regni condidit. * Ita Babylon poſt an- *Item
nos M. CLX. & propemodum quatuor, quā
cōdita erat, à Medis, & Arabato rege eorum,
præfecto autem ſuo, ſpoliata opibus & re-
gno, atque ipſo rege priuata eſt: ipſa tamen
poſtea aliquandiu manſit incolumis. Simili-
ter & Roma poſt annos totidem, hoc eſt,
M.C.LX, & ferè quatuor, à Gothis & Alarico
rege eorum, comite autem ſuo, irrupta & o-
pibus ſpoliata, non regno, manet adhuc, &
regnat incolumis; quamuis in tātum arcanis
ſtatutis inter vtramq; vrbem conuenientiæ
totius ordo ſeruatus ſit, vt & ibi præfectus e-

ius Arbatus regnũ inuaſerit,& hic huius præ-
fectus Attalus regnare tentauerit: tametſi a-
pud hanc ſolam merito Chriſtiani impera-
toris attentatio profana vacuata ſit: Itaque
hæc ob hoc præcipue commemoranda cre-
didi, vt tanto arcano ineffabilium iudicio-
rum Dei ex parte patefacto, intelligãt hi, qui
inſipienter vtique de temporibus Chriſtia-
nis murmurãt, vnum Deum diſpoſuiſſe tem-
pora, & in principio Babylonijs, & in fine
Romanis, illius clementiæ eſſe, quod viui-
mus: quod autem miſerè viuimus, intempe-
rantiæ noſtræ. Ecce ſimilis Babyloniæ ortu
& Romæ, ſimilis potentia, ſimilis magnitu-
do, ſimilia tempora, ſimilia bona, ſimilia ma-
la, *tametſi non ſimilis exitus, ſimiliſue defe-
*tamen ctus. Illa enim regnum amiſit, hæc retinet il-
la interfectione regis orbata, hæc incolum
imperatore ſecura eſt. Et hoc quare? Quoni-
am ibi in rege libidinum turpitudo punita
hic Chriſtianæ religionis continentiſsima æ-
quitas in rege ſeruata eſt: ibi abſque religio-
nis reuerentia, auiditatem voluptatis licen-
tia furoris impleuit: hic & Chriſtiani fuẽr
qui parcerent, & Chriſtiani quibus parce-
rent, & Chriſtiani propter quorum memo-
riam, & in quorum memoria parceretur.
Quapropter deſinant religionem lacerare
& laceſſere patiẽtiam Dei: propter quam ha-
bent, vti & hoc quoque impunitum habe-
ant, ſi aliquando deſiſtant. Recolant ſane m-
cum maiorum ſuorum tempora bellis in-
quietiſsima, ſceleribus execrabilia, diſſenſio-
nibus

nibus fœda, miſerijs continuatiſsima, quæ & merito poſſunt horrere, quia fuêre, & neceſſario debent rogare ne ſint: eum ſane rogare ſolum Deum, qui & tunc occulta iuſtitia permiſit vt fierent, & nunc aperta miſericordia præſtet, vt non ſint: quæ modò à me plenius, ab ipſo vrbis exordio reuolutis per ordinem hiſtorijs proferentur.

CAPVT IV.

De Roma condita, & tempore quo regum imperio paruit.

ANno poſt euerſionem Troiæ CCCCXIV. Olympiade autem VI. quæ V. demum anno, quatuor in medio expletis, apud Elidem Græciæ ciuitatem, agone & ludis exerceri ſolet, vrbs Roma in Italia à Romulo & Remo geminis auctoribus condita eſt. Cuius regnum continuo Romulus parricidio imbuit: parique ſucceſſu crudelitatis* ſine more raptas Sabinas improbis nuptijs confœderatas, maritorum & parentum cruore dotauit. Itaque Romulus interfecto primum auo Numitore, dehinc Remo fratre, arripuit imperium, vrbemque conſtituit: regnum aui, muros fratris, templum ſoceri ſanguine dedicauit: ſceleratorum manum promiſſa impunitate collegit. Primus illi campus ad bellum, forum vrbis fuit, mixta ſimul externa ciuiliaque bella nunquam defutura ſignificans. Sabinorum, quos fœdere ludiſque pellexerat, feminas tam inhone-

*Virgil. alij ſine mora

ſtè præſumpſit, quam nefariè defendit. D
cem eorũ Titum Tatium ſenẽ, honeſtis p
tatis cauſis inſiſtentem, diu armis propul
tum, mox vt in ſocietatem regni aſſump
occidit. Cum Veientibus prælium adhuc
uo * homine magnis viribus agitatũeſt. C
ninenſium captum ac dirutum oppidu
Aſſumptis ſemel armis, nunquam quies fu
quippe quibus egeſtas turpis, atque obſc
na fames domi timeretur, ſi vnquam paci
quieuiſſent. Iam hinc inceſſabilia certami
& iuxta quantitatem virium ſemper grau
quam breuiſsime ſtrinxerim. Tullum H
ſtilium militaris rei inſtitutorem, fiducia
ne exercitæ iuuentutis Albanis intuliſſe b
lum: & diu altrinſecus ſpe incerta, certa c
de, tandem peſsimos exitus & dubios eu
tus compendioſa Tergeminorum congr
ſione finiſſe. Rurſus pace dirupta, Mett
Fufetium Fidenate bello, meditata eti
proditione * ſuſpectum, curribus in diue
raptantibus duplicis animi noxam po
diuiſi corporis expendiſſe. Latinos A
Martio duce ſæpe congreſſos, aliquando
peratos. Tarquinium Priſcum omnes fin
mos & potentes tunc XII. Tuſciæ popu
innumeris concidiſſe conflictibus. Veien
Ser. Tullio inſiſtente, victos fuiſſe, nec
mitos. Tarquinii Superbi regnum, occiſi
ceri ſcelere aſſumptum, habita in ciues c
delitate detentum, flagitio adulteratæ
cretiæ amiſſum; & * intus domeſtica vi
virtuteſque forinſecus emicantes, id eſt,
p

*momine Io. Gul.

*ſuſpensũ

*inter

pida valida in Latio per eum capta, Ardeam, Ocricolum, Sueſſam Pometiam, & quicquid in Gabios vel fraude propria, vel pœna filij, vel Romanis viribus perpetrauit. Sed Romani quanta mala per CCXL. & III. annos continua illa regum dominatione pertulerint, non ſolum vnius regis expulſio, verum etiam * abiuratio regij nominis & poteſtatis oſtendit. Nam ſi vnius tantum ſuperbia fuiſſet in culpa, ipſum ſolum oportuiſſet expelli, ſeruata regia dignitate melioribus. Igitur regibus vrbe propulſis, Romani conſulendum ſibi quam cuiquam ſuæ libertati dominandum rati, conſules creauerunt: quibus veluti adulta reipublicę creſcentis ętas, robuſtioribus auſis exercebatur.

* ciuratio.

CAPVT V.

Bruti primi COS. facinora. Tarquinienſium & Sabinorum bellum. Diſceſſio plebis. Fames & peſtilentia ingens Romæ. Veientum & Etruſcorum bellum, quo familia illa Fabiorum interiit.

ANNO poſt vrbem conditam CCXLIV. Brutus primus apud Romanos conſul, primum conditorem regemque Romæ non ſolum exæquare parricidio, ſed & vincere ſtuduit, quippe duos filios ſuos adoleſcentes, totidemque vxoris ſuæ fratres Vitellios iuuenes, reuocandorum in vrbem regum placito inſimulatos, in concionem protraxit, virgis

cecidit,ſecuriq́; percuſsit.Ipſe deinde V
tum Tarquinienſiumq́; bello Arunte S
bi filio,congreſſo ſibi commortuoq́;, p
buit.Porſena Rex Etruſcorum, grauiſ
regij nominis ſuffragator, Tarquiniur
nu ingerens,tribus continuis annis tre
vrbem terruit,concluſit,obſedit:&niſi
vel Mucius conſtanti vrendæ manus pa
tia, vel virgo Cloelia admirabili tranſ
fluminis audacia permouiſſent,profect
mani compulſi * fuiſſent perpeti, aut ca
tatem,hoſte inſiſtente ſuperati:aut ſeru
recepto rege ſubiecti. Poſt hæc Sabini c
ſis vndiq́; copijs,magno apparatu belli
mam contendunt:quo metu conſterna
mani dictatorem creant, cuius auctori
potentia conſulem præiret:quæ res * ill
bello plurimum emolumenti tulit.Seq
diſceſsio plebis à patribus.Cum * M. Va
dictatore delectum militum agente, v
populus ſtimulatus iniurijs, Sacrum r
tem inſedit armatus.qua pernicie quid
cius,cum corpus à capite defectum perc
nem eius,per quod ſpirabat, * meditar
actumq́; de Romano nomine inteſtina p
cie foret,niſi maturata reconciliatio ſub
ſiſſet prius, quam ſe diſceſsio ipſa cogn
ret.Vrget ſe atq́; imminet ſibi extra illas
tas bellorum clades ſucceſſu miſero cla
ſtina pernicies: quippe T. Gaganio,& P
nucio conſulibus,duo vel maxima omn
malorum abominamenta,fames & peſt
ria feſſam vrbem corripuere.Ceſſatū eſt

* forent.

* in illo

* Manio Valerio,leg. Pighius annalium li.2. an.V. c.259.

* minitaretur,vt Salluſtius.

liſper à prælijs, ceſſatum tamen à mortibus non eſt: Veientes & Etruſci graues hoſtes, adiunctis ſibi finitimorum copijs, in bella ſurgentes, obuijs M. Fabio, & Gn. Manlio conſulibus excipiuntur: vbi poſt ſacramentum iurationis, quo ſe Romani deuouerant, non niſi poſt victoriam ad caſtra redituros, adeo atrox certamen fuit, & victis victoribusq; par forma, vt amiſſo plurimo exercitu, occiſisq; in pugna Manlio conſule & Fabio conſulari, M. Fabius conſul oblatum ſibi à ſenatu triumphum ſuſcipere recuſaret, quia tantis reipublicæ detrimentis luctus potius debebatur. Glorioſiſsima illa numero & viribus Fabiorum familia Veientanum ſortita certamen, quãtam reipublicæ orbitatem occaſu ſuo intulerit, infamibus vsq; ad nunc vocabulis, teſtes ſunt fluuius qui perdidit, & porta quæ emiſit. Nam cum ſex & CCC. Fabij verè clariſſima Romani ſtatus lumina, ſpeciale ſibi aduerſus Veientes decerni bellum expetiuiſſent ſpem timere ſumptæ expeditionis primis ſucceſsibus firmauerunt: dehinc inducti in inſidias, circumuentique ab hoſtibus, omnes ibidem trucidati ſunt: vno tantum ad enunciandam cladem reſeruato, vt miſerius audiret patria perditos, quàm perdidiſſet. Ad hæc nõ Romæ tantum talia gerebantur, ſed quæque prouincia ſuis ignibus æſtuabat: & quod poëta præcipuus in vna vrbe deſcripſit, ego de toto orbe dixerim: Crudelis vbiq; luctus, vbiq; pauor, & plurima mortis imago.

CAP.

CAPVT VI.

Cyrus rex Perſarum totum Orientem
tur, Babylonem vrbem munitiſſ.
pit. Crœſum vincit.

IGitur eodem tempore Cyrus re
rum, quem ſuperius explicandæ
cauſa commemoraueram, qui tun
Scythiam, totumque Orientem ar
uagabatur, cum Tarquinius Supe
bem vel rex vel hoſtis aut ſeruitio p
aut bello, Cyrus (vt dixi) cunctis, ad
quos ierat, perdomitis, Aſſyrios & B
am petit, gentem, vrbemque tunc c
pulentiorem: ſed impetum eius Gy
uius, ſecundæ poſt Euphratem mag
nis, intercepit. Nam cum vnum regi
quitum candore formaque excellen
meandi fiducia, perſuaſum, qua per
alueum offenſi vado vortices attolle
abreptum, præcipitatumque merſiſſ
ratus vlciſci in amnem ſtatuit, conte
um qui nunc tam præclarum equite
uiſſet, fœminis vix genua tingentibu
abilem relinquendum. Nec in perag
gnior, totis copijs perpeti anno Gyn
uium per magnas concisum deduct
foſſas, in CCCCLX. alueos commi
opere prædoctis foſſoribus, etiam E
tem longè validiſsimum, & mediam
niam interfluentem, deriuauit. Ac ſic
libus vadis ſiccum, etiam patentib

partibus iterfecit : cepitque vrbem, quam vel humano opere extrui potuiſſe, vel humana virtute deſtrui poſſe, vtrumque penè incredibile apud mortales erat. Namque Babyloniam à Nemrod gigante fundatam, à Nino vel Semiramide reparatam, multi prodidêre. Hæc campi planitie vndique conſpicua, natura loci lætiſsima, caſtrorum facie mœnibus paribus per quadrum diſpoſita, murorum eius vix credibilis relatu firmitas & magnitudo, id eſt, latitudine cubitorum quinquaginta, altitudine quater tanta. Cæterum ambitus eius CCCCLXXX. ſtadiis circumuenitur. Murus coctili latere atque interfuſo bitumine compactus, foſſa extrinſecus late patens, vice amnis circumfluit. A fronte murorum, C. portæ æreæ. Ipſa autem latitudo in conſummatione pinnarum vtroque latere habitaculis defenſorum æquè diſpoſitis, media intercapedine ſui * citas quadrigas capit. *actas.
Domus intrinſecus quatergeminæ, habitationis minaci proceritate mirabiles. Et tamen magna illa Babylon, illa prima poſt reparationem humani generis condita, nunc penè etiam minima mora victa, capta ſubuerſa eſt. Ibi tunc Crœſus rex Lydorum famoſus opibus; cum ad auxiliandum Babylonijs veniſſet, victus ſolicitè in regnum refugit. Cyrus autem poſteaquam Babyloniam vt hoſtis inuaſit, vt victor euertit, vt rex diſpoſuit, bellum tranſtulit in Lidyam : vbi conterritum ſuperiore iam prælio exercitum, nullo negotio ſuperauit. Ipſum etiam Crœſum cepit, ca-

captumq̀ & vita & patrimonio donauit. Exaggerare hoc loco mutabilium rerum inſtabiles ſtatus non opus eſt: quicquid enim eſt opere & manu factum, labi & conſumi vetuſtate, Babylon capta confirmat: cuius vt primum imperium ac potentiſsimum extitit, ita vt primum ceſsit, & veluti quodam iure ſuccedentis ætatis debita poſteris traderetur hæreditas, ipſis quoque eandem tradendi formulam ſeruaturis. Ita ad proxima aduentantis Cyri tentamenta ſuccubuit magna Babylon, & ingens Lydia, ampliſsima Orientis cum capite ſuo brachia, vnius prælij expeditione ceciderũt: & noſtri incircũſpecta anxietate cauſantur, ſi potentiſsimæ illæ quondam Romanæ reipublicæ moles, nunc magis imbecillitate propriæ ſenectutis, quam alienis concuſſæ viribus contremiſcunt.

CAPVT VII.

Cyrus Scythis bellum intulit, & à Tomyri Regina victus & occiſus eſt.

IGitur idem Cyrus proximi temporis ſucceſſu, Scythis bellum intulit: quem Tomyris regina, quæ tunc genti præerat, cum prohibere tranſitu Araxis fluminis poſſet, tranſire permiſit. Primum propter fiduciam ſui, de hinc propter opportunitatẽ ex obiectu fluminis hoſtis incluſi. Cyrus itaque Scythiam ingreſſus, procul à tranſmiſſo flumine caſtrametatus, inſuper aſtu eadem inſtructa vino epuliſque deſeruit, quaſi territus refugiſſet.

giſſet. Hoc comperto, regina tertiam partem copiarum & filium adoleſcentulum ad perſequendum Cyrum mittit. Barbari veluti ad epulas inuitati, primum ebrietate vincuntur: mox reuertente Cyro, vniuerſi cum adoleſcente obtruncantur. Tomyris exercitu ac filio amiſſo, vel matris vel reginę dolorē ſanguine hoſtium diluere * promptius, quā ſuis lachrymis parat. Simulat diffidentiam deſperatione cladis illatæ, paulatimque cedendo, ſuperbum hoſtem in inſidias vocat. Ibi quippe compoſitis inter montes inſidijs, CC.M. Perſarum cum ipſo rege deleuit: adiecta ſuper omnia illius rei admiratione, quod ne nuntius quidem tantæ cladis ſuperfuit. Regina caput Cyri amputari, atque in vtrem humano ſanguine oppletum conijci iubet non muliebriter increpitans: Satia te, inquit, ſanguine quem ſitiſti, cuius per annos triginta inſatiabilis perſeueraſti. * potius

CAPVT VIII.

Darius rex Perſarum Scythas infeſtans, fugatur: Aſiam, Macedoniam, & Ionas vincit. Athenienſes cum vitæ ſuæ multorumque diſcrimine aggreditur.

ANno ab vrbe condita CCXLV. Darius Cyro apud Scythas interfecto, poſt aliquantum interuallum forte regnum ade-

adeptus eſt. Regnauit enim medius ec
Cambyſes Cyri filius : qui deuicta Æg
cunctam Ægypti religionem abomina
cerimonias eius & templa depoſuit. Po
etiam Magi ſub nomine quem occiderai
gis, regno obrepere auſi: qui quidem mo
prehenſi & oppreſsi ſunt. Darius itaque
ex his qui Magorum audaciam ferro co
erant, conſenſu omnium rex creatus eſt
poſtquam Aſſyrios ac Babyloniam à I
rum regno deficientem, bello recupe
* Attyro regi Scytharũ hac vel maxime
ſa bellum intulit, quod filiæ eius petit
nuptias non obtinuiſſet. Magna ſcilicet
ſitas pro vnius libidine hominis DCC
rorum periculo mortis exponi. Incre
quippe apparatu cum DCCM. armat
Scythiam ingreſſus, non facientibus
bus iuſtæ pugnæ poteſtatem, inſuper r
tinis incurſibus extrema copiarum dila
tibus, metuens ne ſibi reditus interrupt
te Iſtri fluminis negaretur, amiſsis LXX
bellatorum, trepidus refugit, quamuis
amiſſorum numerum inter damna no
xerit: & quem habendum vix quiſquam
bire auſus eſſet perditum ille non ſenſit
Aſiam Macedoniamque aggreſſus perd
it. Ionas quoque nauali congreſsione ſu
uit. Deinde in Athenienſes quod Ionas a
ſum ſe auxilio iuuiſſent, impetum feci
que arma direxit. Porro Athenienſes, vb
uentare Darium compererunt, quamui
xilium à Lacedæmonijs popoſciſſent, t

* Antyro.

cum detineri quatriduanæ religionis otio cō pertum haberent,ſpem occaſione ſumentes, inſtructis tantum XM. armatorum ciuium, & Platæenſibus auxiliaribus M. aduerſum DC.millia hoſtium campisMarathonijs proruperunt.Miltiades ei tunc bello præfuit,qui celeritate magis quam virtute fretus, alacri ſatis expeditione prius hoſti comminus inhæſit,quam poſſet * expedito ſagittarum iactu propulſari. Tanta in eo bello diuerſitas certandi fuit,vt alia ex parte viri ad occidendum parati, ex alia pecudes ad moriendum præparatæ putarentur. CCM.Perſarum ad campos Marathonios ea tempeſtate ciderunt.Senſit Darius hoc damnum:nam victus fugatuſque arreptis nauibus, refugit in Perſas.Cum autem inſtauraret bellum,&vlciſci in victores moliretur,in ipſo apparatu concidit,olympiade ſeptuageſima quarta, hoc eſt, poſt vrbem conditam anno CCLXXV.quo tempore Romæ Popillia virgo ob crimen ſtupri viua defoſſa eſt.

* expeditio.

CAPVT IX.

Xerxes rex Perſarum cum numeroſiſſimo exercitu à Spartanis paucis duce Leonide,ingentem cladem accipit, aſtuque vincitur.

XErxes Dario patri in regnum ſuccedens, bellum aduerſus Græciam à patre ſuſceptum,per quinquennium inſtruxit:quodDe maratus Lacedæmonius qui tunc forte apud

Xerxẽ exulabat, per tabellas primũ ſcri
deinde ceratas, ſuis prodidit. Igitur X
DCCM. armatorum de regno, & CCCM
auxilijs, roſtratas etiam naues MCC. o
rias autem tria M. numero habuiſſe nar
vt merito inopinato exercitui immenſ
claſsi vix ad potum flumina, vix terras a
greſſum, vix maria ad curſum ſuffeciſſ
moratum ſit. Huic tam incredibili tem
bus noſtris agmini, cuius numerum nu
ficilius eſt aſtrui, quàm tunc fuit vinci,
nidas rex Spartanorum cum IV. M. h
num in anguſtijs Thermopilarum obſ
Xerxes autem contemptu paucitatis ob
iniri pugnam, cõſeri manum imperat. P
illi, quorum cognati & commanipula
campis Marathoniis occubuerant, & c
minis ſimul & cladis extitere princip
Deinde ſuccedens ſibi turba maior ac ſ
or, cum iam neque ad procurrendum li
neque ad pugnandum expedita, neque a
giendum prompta, ſolis mortibus ſubri
tur, triduo continuo non duorum pugna
cædes vnius populi fuit. Quarto auten
cum videret Leonidas vndique hoſtem
cunfundi, hortatur auxiliares ſocios, vt
trahentes ſe pugnæ, in cacumen montis
dant, ac ſe ad meliora tempora reſeruent
vero cum Spartanis ſuis aliam ſortem
ſubeundam: plus ſe patriæ debere quàm
tæ. Dimiſsis ſocijs, Spartanos admone
gloria plurimum, de vita nihil ſperand
neque expectandum, vel hoſtem, vel di

ſed occaſione noctis perrumpenda caſtra, cōmiſcenda arma, conturbanda agmina fore. Nuſquam victores honeſtius, quam in caſtris hoſtium perituros. Perſuaſi igitur mori malle, in vltionem futuræ mortis armantur, tanquam ipſi interitum ſuum & exigerent & vindicarent. Mirum dictu, ſexcenti viri caſtra ſexcentorum M. irrumpunt. Tumultus totis caſtris oritur. Perſæ quoque ipſi Spartanos adiuuant mutuis cædibus ſuis. Spartani quærentes regem, nec inuenientes: cædunt ſternuntque omnia, caſtra peruagantur vniuerſa, & inter denſas ſtrues corporum raros homines vix ſequuntur. Victores ſine dubio, niſi mori elegiſſent. Prælium à principio noctis in maiorem partem diei tractum: ad poſtremum vincendo fatigati, vbi quiſque eorum, deficientibus membris viſus eſt ſibi mortis ſuæ vltione ſatiatus, ibi inter impedimenta cadauerum, campumque craſſo & ſemigelato ſanguine palpitantem, laſſus, lapſus & mortuus eſt.

CAPVT X.

Xerxem Themiſtocles dux Athenienſium bello excepit. Dein, cum Ionas ab eo alienaſſet, fugat.

XErxes bis victus in terra, nauale prelium parat. Sed Themiſtocles dux Athenienſium, cum intellexiſſet Ionas (quibus dū auxilium ſuperiori bello præbet, in ſe Perſarum impetum verterat) in auxilium Xerxis inſtructam claſſem deducere, ſolicitare eos

partiſuę,hoſtique ſubtrahere ſtatuit. Et q
colloquendi facultas negabatur,locis quil
Iones acceſſuri nauibus videbantur,prop
ſymbolos,ſaxiſque affigi iubet, ſocios quc
dam & participes periculorum,nunc aut
* deſides. iniuſte * agentes apta increpatione corri
ens,atque ad antiquorum iura fœdorum
ligioſa adhortatione perſuadens: pręcipu
admonens, vti commiſſo prælio cedenti
vice inhibeant remos,ſeſeque bello aufera
Igitur Rex partem nauium ſibi detinens,ſ
ctator pugnæ in litore manet. Contra aut
*Artemiſia. * Artemidora regina Alicarnaſsi, quæ in
xilium Xerxi venerat, inter duces primo
cerrimè bello immiſcetur, ita vt verſa
in viro feminea cautela,in femina virilis
dacia ſpectaretur. Cum autem anceps pu
eſſet, Iones iuxta præceptum Themiſto
paulatim ſe certamini ſubtrahere cœperi
quorum defectio Perſas iam fugam circu
ſpicientes,aperte fugere perſuaſit. In qua
pidatione multæ naues captæ merſęque
plures tamen ſæuitiam regis, velut imma
tatem hoſtis timentes, domos dilabun
Anxium tot malis regem Mardonius ag
ditur,ſuadens regem in regnum redire op
tere,prius quam auerſa fama nouas res d
moliretur. Se autem,ſi reſiduę ſibi copiæ
derentur, & vltionem ab hoſte exactur
& ignominiam domeſticam propulſatur
aut ſi aduerſa belli perſeueraſſent, ceſſur
ſe quidem hoſti, ſed tamen ſine regis i
mia. Probato conſilio, exercitus Mardo
tr

traditur. Rex Abydum, vbi pontem veluti victor maris conſeruerat, cum paucis proficiſcitur. Sed cum pontem hibernis tempeſtatibus diſſolutum offendiſſet, piſcatoria ſcapha trepidus tranſit. Erat ſane quod ſpectare humanum genus & dolere debuerat, mutationes rerum hac vel maxime varietate permetiens, exiguo contentum latere nauigio, ſub quo ipſum pelagus antè latuiſſet, & iugum captiuitatis ſuæ iuncto ponte portaſſet, viliſſimo vnius ſeruuli egere miniſterio: cuius potentiæ, dum montes exciduntur, valles replētur, amnes exhauriuntur, ipſa etiam rerum natura ceſsiſſet. Pedeſtres quoq; copiæ, quæ ducibus commiſſæ fuerant, labore, fame, ac metu ita diſtabuerunt, & creſcente morbo, tanta peſtis, tantaq; fœditas morientium exorta eſt, vt viæ cadaueribus replerentur: diræ etiam alites atq; improbæ beſtiæ, eſcarum illecebris ſolicitatæ, moribundum ſequerentur exercitum.

CAPVT XI.

Mardonius Xerxis præfectus, dum reliqua belli exequitur, copiis amiſſis, aufugit. Xerxes dum à ſuis vt infortunatus contemnitur, occiditur.

AT verò Mardonius, cui reliqua belli Xerxes commiſerat, afflatus primum ſucceſſu breui, mox in extrema deiectus eſt. Olynthum ſiquidem Græciæ oppidum expugna-

uit. Athenienſes varia ſolicitatione adduc
re in ſpem pacis aggreſſus, vbi inexpugnab
lem eorum libertatem videt, incenſa vrb
parte, in Bœotiam omnem belli apparatu
deducit. Illuc quoque eum centum mill
Græcorum inſecuta ſunt, & commiſſo ſi
mora prælio, Mardonium, deletis copijs ip
us, velut è naufragio nudum, cum paucis f
gere compulerunt: caſtra regijs opibus refe
ta ceperunt, non paruo quidem antiquæ i
duſtriæ damno. Nam poſt iſtius prædæ diu
ſionem, aurum Perſicum prima Græciæ vi
tutis corruptio fuit. Vrget igitur inceptus n
ſeros extrema perditio. Nam fortè eode
die quo in Bœotia Mardonij copię deletę ſũ
pars Perſici exercitus in Aſia ſub monte M
cale nauali prælio dimicabat. Ibi nouus r
pente rumor vtriuſque claſsis & populi in
pleuit aures, Mardonij extinctas copias, Gr
cos extitiſſe victores. Mira diuini iudicij or
natio, in Bœotia Oriente ſole bellum fuiſ
commiſſum, in Aſia meridianis horis ſub e
dem die, tantis ſpatijs maris terræque int
iacentibus, nuntiatũ? * qui rumor ei vel m
xime rei aſtipulatus eſt, quod Perſas, audi
cladę ſociorum, primum dolore, dehinc d
ſperatione correptos, nec bello expedito
nec fugæ habiles reddidit. Atque ita conſte
natos profligatoſque, conſtantior factus h
ſtis ſucceſſu felicitatis, inuaſit. Xerxes bello
Græcia infeliciter geſto, contemptibilis ſu
factus, per Artabanum præfectum ſuum in
gia circumuentus occiditur. O tempora d

der

* et rumori vel maxime aſtipulatum eſt.

Digitized by Google

derio & recordatione digniſsima: O dies illos inoffenſæ ſerenitatis, qui nobis veluti è tenebris reſpiciendi proponuntur, quibus breuiſsimo interuallo de viſceribus vnius regni decies nouies centena millia virorum, tribus proximis regibus, tria bella rapuerunt: vt taceam de infeliciſsima tunc Græcia, quæ totum hunc, de quo nunc hebeſcimus, numerũ moriẽdo ſuperauit. Leonidas ille clariſsimus Lacedæmoniorũ in bello iſto aduerſus Xerxem, quod ſupremum ipſi atque hoſtibus fuit, cum ſexcentis ſuis famoſiſsima illa incitamenta dixiſſet. Prandete tanquam apud inferos cœnaturi. auxiliaribus tamen, quos excedere bello iubebat, miſericorditer ſuaſit, vt ſe ad meliora tempora reſeruarent. Ecce cum ille promiſit futura meliora, iſti aſſerũt meliora præterita, quid aliud colligi datur, vtroque in ſuis deteſtante præſentia, niſi aut ſemper bona eſſe, ſed ingrata, aut numquam omnino futura meliora?

CAPVT XII.

Roma graui peſtilentia, bellis intermiſsis, diuexata. De bello exulum & fugitiuorum, item Æquorum & Volſcorum.

AT Romæ, vt ad id tempus redeam vnde digreſſus ſum: (neque enim interuallo miſeriarum ad alios tranſire compellor, ſed ut ſe quondam efferueſcentia vbique malis ipſis actibus colligârunt, ita etiam permixta referuntur: nobis quippe conferre inter tempora orbis, non cuiuſquam partis eius

laboribus inſultare propoſitum eſt) Ro
ergo poſt vrbem conditam anno CCXC.
ſpenſo ad modicum bello, grauis peſtilen
quæ ſemper ibi raras inducias aut factas
tercepit, aut vt fierent coëgit, per vniuer
ciuitatem violenter incanduit, vt me
præcedente prodigio cœlum ardere vi
ſit, quando caput gentium tanto morbor
igne flagrauit. Nam eo anno Æbutium &
uilium ambos conſules peſtilentia conſu
pſit, militares copias plurima ex parte c
fecit: multos nobiles, præcipueq; plebem
da tabe deleuit: quamuis etiam ſuperi
quarto anno oborta iam lues, eundem po
lum depopulata ſit. Proximo de hinc a
ciues exules, ſeruique fugitiui, duce Her
nio viro Sabino, inuaſerunt, incenderu
Capitolium: vbi fortiſsimè quidem. Val
conſule & imperatore, obſtitere iunio
ſed adeo atrox & graue diſcrimen prælij
it, vt ipſe quoque conſul Valerius ibi fu
occiſus, & indignam de ſeruis victoriam
ſuper etiam ſua morte fœdauerit. Sequi
annus, in quo cum victo exercitu conſul
ſeſſus eſt. Nam Minucium conſulem cong
ſum prælio Æqui Volſcique ſuperarunt
fugientem, in Algido fame ferroque cin
runt: actumque infeliciter foret, ni Quin
us Cincinnatus, præcipuus ille dictator,
tatam obſidionem oppreſſo hoſte ſoluiſſ
qui repertus ruri, ab aratro accerſitus
faſces, ſumpto honore, inſtructoque exe
tu, mox victor effectus, iugum boum eq
i

impoſuit, victoriamque quaſi ſtiuam tenẽs, ſubiugatos hoſtes præ ſe primus egit.

CAPVT XIII.

Fames & peſtilentia Romæ. Poteſtas Conſulum in decem viros translata, pernicioſa reipublicæ. Crebri in Italia terræmotus. Fidenatium bellum.

ANno, qui proximus trecenteſimo ab v.c. fuit, dum legati ad Athenienſes propter Solonis leges deferendas miſsi expectantur, arma Romana fames peſtilentiaque compeſcuit. Ipſo autẽ trecenteſimo anno, hoc eſt, olympiade*nonageſimaquinta, poteſtas conſulum decemuiris tradita, conſtituendarum legum Atticarum gratia magnam perniciem Reip. inuexit: nam primus ex decemuiris, cedentibus cæteris, ſolus Appius Claudius ſibi continuauit imperium: ſtatimq́; aliorum cõiuratio ſubſecuta eſt, vt more contẽpto, quo inſigne imperij penes vnum, poteſtas autem communis erat, omnes omnia propriis libidinibus agitarent. Itaque inter cętera quæ inſolentiſsime cuncti præſumebant, repente ſinguli cum duodenis faſcibus cæterisq́;*imperij inſignibus proceſſerunt: & nouo improbæ ordinationis incepto ablegata religione conſulum, emicuit agmen tyrannorum duabus tabulis legum ad decem priores additis, agentes inſolẽtiſsimo faſtu plurima, die quo deponere magiſtratus mos erat, cum iiſdem inſignibus proceſſerunt. Maxima etiam Appij

*85.

*imperatoriis.

pij Claudij libido auxit inuidiam,qui vt V
giniæ virgini ſtuprum inferret,prius ſeru
tis cauſam intulit:quamobrem adactus V
ginius pater dolore libertatis, & pudore
decoris,protractam ad ſeruitutem filiam
conſpectu populi pius parricida proſtra
qua populus neceſsitatis atrocitate perm
tus & periculo libertatis admonitus,mo
Auentinum occupauit armatus. Nec tuer
bertatem armis deſtitit,niſi poſtquam ſe
iuratorum conſpiratio ipſis quoque hon
bus abdicauit. Tertia & quinta poſt cent
mam olympiade,per totum ferè annum
crebri,tamq; etiam graues in Italia terræn
tus fuerunt,vt de innumeris quaſſationib
ac ruinis villarum oppidorumq; aſsiduis
ma nuntijs fatigaretur: Deinde ita iugis
torrida ſiccitas fuit,vt pręſentis tunc futu
que anni ſpem gignẽdis terræ fructibus ab
garit. Iiſdemque temporibus,cum Fidena
hoſtes maximorum auxiliorum manu
pantes terribiles Romanis arcibus immi
rent. Aemilius III. dictator,magnã mali m
lem ipſis Fidenis vix captis depulit, & ſa
uit:tanta in ipſis erat malorum animoru
que contentio,vt vel domeſticas clades
perfuſa forinſecus bella obliterarent:vel p
damna bellorum inducias relaxatas diue
ſæ peſtes cœlo terraque excandeſ-
centes,inceſſabili infeſta-
tione corrumpe-
rent.

CA

CAPVT XIV.

De Siciliæ imperio, rebuſque in ea geſtis.

SIcilia ab initio patria Cyclopum, & * poſt *poſtea.
eos ſemper nutrix tyrannorum fuit. Sæ-
e etiam captiua ſeruorum, quorum primi
arnibus hominum, medij cruciatibus, po-
tremi mortibus paſcebantur: excepto eo,
uod externis bellis aut præda habebatur,
ut præmium. Hæc vt quàm breuiſsime ab-
oluam, requiem malorum, niſi nunc, neſcit:
mò vt euidentiùs diuerſitates temporum
leclarentur, ſicut antea vel inteſtinos vel ex-
ernos tumultus perpeſſa eſt inter omnes ſo-
a ſemper, ita nunc ex omnibus ſola nunquã
atitur. Nam etiam (vt ſileam de diuturnita-
e vel illius calamitatis, qua preſſa eſt, vel i-
ſtius è contrario, qua fruitur, paucis) Aetna
pſa, quæ tunc cum excidio vrbium atque a-
rorum crebris eruptionibus æſtuabat, nunc
antum innoxia ſpecie ad præteritorum fi-
dem fumat. Igitur vt prætermittam interim
ſe tyrannis, quorum mox qui fuit vltor, ſuc-
ceſſor effectus eſt, medio tempore, hoc eſt,
anno ab vrbe condita CCCXXXV. cum Rhe-
gini apud Siciliam diſcordia laborarent, ci-
uitasque per diſſenſionem diuiſa in duas
partes eſſet, pars vna veteranos ab Himera
vrbe Siciliæ in auxilium vocauit. Porro illi
pulſis ciuitate primum his, contra quos im-
plora-

plorabantur, deinde mox cæſis etiam illis, quibus ad auxiliandum conuenerāt, vrbem cum coniugibus & liberis ſociorum occupauêre, auſi facinus nulli tyranno comparandum; quippe cum Rheginis quiduis perpeti ſatius fuerit, quàm vt vltro inuitarent, quibus patriam, cōiuges, liberos ac penates, ipſi extorres ad prædam relinquerent. At etiam Catanenſes, cum Syracuſanos graues infeſtoſque paterentur, ab Athenienſibus auxilia popoſcerunt. Sed Athenienſes ſuo magis quàm ſociorum ſtudio inſtructam claſſem, in Siciliam miſere: cum & ſibi propagare molirentur imperium, & Syracuſanam claſſem nuper inſtructam Lacedæmonijs proficere vererentur. Et quoniā Athenienſes qui miſſi erant, cæſis hoſtibus, proſpera initia ſumpſerant, maiores copias robuſtioremque exercitum cum Lachete & Charœade ducibus in Siciliam reduxerunt. Sed Catanenſes belli tædio permoti, cum Syracuſanis fœdus ineunt, auxilia Athenienſiū ſpernunt: Poſt autem Syracuſanis, cōditio[illegible] pacis meditatione dominationis tran[illegible]tibus, denuo legatos Athenas m[illegible] capillo barbaque ſqualidi, &[illegible] nduti, miſericordiam [illegible] ſermone & ha[illegible] agna claſsis [illegible]ſtru[illegible] macho [illegible], vt ſuff[illegible] rauiſſe[illegible] pug[illegible] ſsi [illegible] tos[illegible] obiecta

ſe circumdatos,terra mariq; conclu
Syracuſani fractis feſsiſq; rebus,au-
à Lacedæmonijs petũt:à quibus mox
r Gylippus ſolus quidem,ſed in quo
præſidiorum inſtar præferebatur:qui
s,vt audiuit inclinatum iam belli ſta-
xilijs partim in Græcia,partim in Si-
r actis,opportuna bello loca occupa-
inde duobus præliis victus,nec terri-
rtio congreſſu Lamachum occidit,ho-
fugam vertit,ſocios obſidione libera-
Hinc Athenienſes terreſtri prælio victi,
menta maris ineunt,& nauali certami
ngredi putant,quo cognito,Gylippus
m inſtructam à Lacedæmonijs accerſit:
Athenienſes in locum amiſsi ducis,De-
henem & Eurymedonta cum ſupple-
o copiarum mittũt.Peloponneſij quo-
cum multarum vrbium conſenſu & de-
o ingentia Syracuſanis auxilia miſere.Ita
pecie ſocialis belli domeſticos motus
quuntur,& quaſi placito de Græcia trãſ-
m cer... men in Siciliam fuerit , ſic ex v-
... mmis viribus dimicatur.Igi-
... cum omni pecunia vel pu-
... ,& cum vniuerſo inſtructu
... tionis amittunt,fractis opi-
... um red... ,ſuadet Demoſt-
... dum ... res perditæ ſint,
... an... ,domum rede-
... ec... s autem pudore
... m ... itio deſperatior
... t.Reparãt nauale
certa-

certamen:& mox per inſcitiam in anguſtias Syracuſani maris deducti, inſidijs hoſtium circumueniũtur. Eurymedõ dux primus occiditur: vndecim naues incenduntur. Demoſthenes & Nicias claſſem dimittunt, quaſi tutius terrena expeditione fugituri. Gylippus autem primum naues eorum relictas CXXX inuadit: dehinc ipſos fugientes perſequi aggreſſus capit, cæditque quàm plurimos. Demoſthenes dedecus ſeruitutis voluntari morte declinat; Nicias vero indignam turpemque vitam dedecore captiuitatis accumulat.

CAPVT XV.

Athenienſes bello Lacedæmoniorum, adhortante ſeſeque ob exilium vlciſcente Alcibiade excipiuntur.

IGitur Athenienſes biennio apud Siciliam non ſine Lacedæmoniorum damno conflictati, alijs domi malis circumueniuntur. Alcibiades enim dux *pridem aduerſus Syracuſas pronunciatus, mox ad iudicium pro quadam inſimulatione detentus, voluntario exilio Lacedæmonem ſe contulit, impulitq; Spartanos, vt turbatis Athenienſib. nouo rurſus bello inſiſterent: neque eis reſpirandi ſpacium, quin opprimerentur, relaxarent, cui incepto ita Græcia omnis aſtipulata eſt, quaſi ad commune incendium reſtinguendum, bono publico congeſtis viribus conſuleretur. Darius etiam rex Perſarum memor paterni auitique in hanc vrbem odij, per

*primum.

per Thiſſafernem præfectum Lydiæ cum Lacedæmonijs fœdus paciſcitur, eiſque ſumptus belli & copias pollicetur. Mirum dictu Athenienſium tantas ea tempeſtate opes fuiſſe, vt cum aduerſus eos, hoc eſt aduerſus vnam vrbem Græciæ, Aſiæ totiuſque orientis viribus incurſum ſit, pugnando ſæpe, nec vnquam cedendo, conſumpti magis videantur fuiſſe quam victi. Principio enim Alcibiades omnes ſocios deficere ab his ad Lacedæmonios coegit: ſed & ab his quoque per inuidiam inſidijs appetitus aufugit, & ad Thiſſafernem in Mediam conceſsit: cui ſtatim accommodato ingenio & apti eloquij gratia familior factus, perſuadet, ne Lacedæmonios tam profuſis opibus iuuet: eum potius iſtius certaminis arbitrum ſpectatoremque fieri debere, integraſque Lydiæ vires aduerſus victorem reſeruãdas. Quamobrem Thiſſafernes partem claſsis cum aliquanta manu deduci Lacedæmonem iubet: ne vel abundãtes ſuffragijs alieno tuti periculo dimicarẽt, vel in totum deſtituti, ſuſceptum certamen omitterent.

CAPVT XVI.

Athenienſium aduerſus Lacedæmonios prælia grauia, horrendæque calamitates ac ſtrages vtrinque acceptæ.

APud Athenienſes verò cum diu domeſtica diſcordia agitaretur, imminente periculo, ſumma imperii ad ſenatum populi volunta-

voluntate transfertur, quippe otio diſcordię nutriuntur: at vbi neceſsitas incubuit, poſtpoſitis priuatis cauſis atque odiis, in commune conſulitur. Sed hoc ipſum, cum propter inſitam genti ſuperbiam & tyrannicas libidines pernicioſum foret; tandem Alcibiades exul ab exercitu reuocatur, & dux claſsis conſtituitur. Quo comperto, principes primo Spartanis vrbem prodere moliti ſunt: deinde cum id fruſtra cogitaſſent, in exilium ſponte ceſſerunt. Igitur Alcibiades patria liberata, claſſem in hoſtes dirigit. Commiſſo prælio, victoriam Athenienſes capeſſunt. Porro autem maior pars Spartani exercitus cæſa, duces quoque pene omnes interfecti, & octoginta naues captæ, abſque his, quæ in conflictu incenſæ dimerſæque perierunt: Rurſus bellum in terram translatum, Spartanis æque infeliciter ceſsit: quibus rebus fracti Lacedæmonij, petiere pacem, nec tamen impetrare potuerunt. Præterea Syracuſana præſidia in Siciliam, audita Carthaginenſis belli infeſtatione, reuocata ſunt. Quámobrem Alcibiades claſſe victrici totam Aſiam peruagatur, bellis, incendiis, cædibus rapit ſternitque omnia. Vrbes quæ dudum à ſocietate defecerant, capit, recipitque quámplurimas. Sic Alcibiades magni nominis factus, Athenas cum admiratione & gaudio omnium, victor ingreditur. Paruo poſt interuallo auget vires, exercitum claſſemque *numero prouehit, rurſuſque Aſiam petit. Lacedæmonij vero Lyſandrum ducem, claſsi bello-

*pro celeri ter, aut claſſis numerus deeſt.

belloque præficiunt. Cyrus etiam filius Darii in locum Thiſſafernis, Ioniæ Lydiæque præpoſitus, magnis eos opibus auxiliiſque confirmat. Lyſander itaque Alcibiadis exercitum prædæ intentum, ac per hoc vbique diſperſum ac vagum, repentino incurſu opprimit, ſine conflictu aliquo vincit, cæditque fugientem. Magna hęc clades Athenienſibus, & multo atrocius vulnus quàm dudum inflixerant, ſuſceperunt: quo comperto, Athenienſes opinati ſunt Alcibiadem antiquum exilii ſui dolorem, iſto ſcelere proditionis vindicare curaſſe: ideoque in locum eius Cononem conſtituunt, cui reſiduam manum & ſummam belli committunt, qui ſupplere ſaltem numero exhauſtas copias volens, ſenes ac pueros legit, exercitumque conſcribit. Sed huiuſmodi manus moram bello non attulit: quippe quod robore, non numero confici ſolet. Itaque ſtatim imbellis manus vel capta vel cæſa eſt, tantaque ſtrages occiſorum illo prælio facta eſt, vt deletum non ſolum regnum, ſed etiam nomen Athenienſium videretur: At illi deſperatis rebus, ſtatuunt vrbem peregrinis dare; vt qui per totam Aſiam paulo ante dominati ſunt, nunc ex hac colluuie muros ſaltem libertatemque tueantur: & quamuis vel ſuo iudicio ad hæc tuenda etiã obiectis muris non ſufficiant, iterum tamen experire nauale prælium parant. Expers conſilii furor, dolorem virtutem putat: quantũque meditatur ira, tantum promittit audacia. Itaque omnibus partim captis, partim in

perfectis, de ipſis quoque reliquiis nihil reliqui factũ eſt. Solus dux Conon ſuperſtes bello & populo, timens ciuium crudelitatem, ad Cyprium regem conceſsit Euagoram. At dux Lacedæmoniorum, ademptis omnibus ciuitatibus, nihil Athenienſibus præter inanem vrbem reliquit, nec hoc diu: nam & ipſam vrbem poſtea obſidione circundedit. Angebat intrinſecus fames, deſolatio & morbus obſeſſos. Et cum poſt omnia miſeriarum abominamenta, quæ etiam dicere horror eſt, nihil ſpei præter mortem occurreret, pacem petiuere.

CAPVT XVII.

Athenienſibus certis legibus ac conditionibus pax datur, trigintaque rectores conſtituuntur, qui cum tyrãnidem exercerent, Thraſybuli induſtria eiecti ſunt.

MAgna hinc inter Spartanos & ſocios deliberatio fuit, cum plurimi inquietiſsimam ciuitatem ſternendam ſolo, populumque infeſtiſsimum cum ipſo nomine abolendum pronuntiarent: Spartani negauerunt, ſe permiſſuros, vt è duobus Græciæ oculis vnus erueretur: inſuper etiam pacem promiſerunt, ſi Piræei portus ducentia in vrbem munimina euerterentur, nauesque reliquas vltro traderent: deinde ſi rectores ſibi triginta lectos ſuſciperent. Huic conditioni addictis & ſuccumbentibus, Lacedæmonii Lyſandrum

ſandrum ad componendas in vrbe parendi leges conſtituerunt. Inſignis hic annus & expugnatione Athenarum, & morte Darij Perſarum regis, & exilio Dionyſij Siciliæ tyranni fuit. Igitur triginta rectores Athenienſibus ordinati, triginta tyranni exoriuntur: qui primo ſe tribus millibus ſatellitum ſtipant, mox etiam ſeptingentos milites victoris exercitus lateribus ſuis circumponunt: cædem omnium paſsim futuram, occiſo Alcibiade auſpicantur: qui fugiens, in itinere clauſus cubiculo, viuus incenſus eſt, quo interfecto quaſi ſublato vltore ſecuri, miſeræ vrbis reliquias cædibus rapiniſque exhauriunt. Theramenem quoque vnum ex numero ſuo, cui hæc diſplicere ſenſerunt, in exemplum timoremque reliquorum trucidant. Itaque omnes paſsim ex vrbe diffugiunt, ſed interdictu Lacedæmoniorum, cum per totam Græciam exulibus negaretur hoſpitium, omnes ſe Argos ac Thebas contulerunt: vbi ita hoſpitalitatis obſequio foti ſunt, vt non ſolum dolorem amiſſæ patriæ lenirent, verum etiam ſpem *recuperandæ meditarētur. Erat inter exules Thraſybulus vir ſtrenuus, & generis nobilitate inter ſuos clarus, qui autor audendi pro patria fuit. Itaque caſtellum Phylen Atticorum finium collecti exules capiunt, multarumque ciuitatum opibus adiuti, vires capeſſunt: quibus Lyſias quoque Syracuſanus orator, quaſi in auxilium vrbis, quæ eſſet patria communis eloquentiæ, quingentos milites cum ſtipendiis

*al. recipirandi.

 ſuis

ſuis miſit. Atrox id prælium fuit, ſed his p
propria libertate illis pro aliena dominati
ne certantibus, animorum atque cauſaru
iudicium. ipſa quoque tulit pugna *indicium: nã vi
tyranni, in vrbem refugerunt, omnesq́; qu
ex Athenienſibus ſibi prius ſatellites leger
tunc ſuſpectos proditionis vrbis cuſtodia
mouerunt. Thraſybulum quoque ipſum
tare corruptione auſi ſunt: quod vbi fruſt
ſperatum eſt, accerſitis à Lacedæmone au
liis, rurſus in bellum ruunt; vbi duo ſæuiſ
mi omnium longe tyrannorum trucida
tur. Cæteros victos & in fugam verſos, Th
ſybulus vbi vel maxime Athenienſes eſſe i
telligit, clamore conſequitur, oratione re
net, precibus ligat, proponens ante oculos
rum, quos fugere vel ad quos refugere v
lent, ſibi aduerſus triginta dominos, non a
uerſus ciues miſeros bellum eſſe ſuſceptu
Quin potius omnes, qui ſe meminerint e
Athenienſes, ſequi oportere Athenienſiu
libertatis vltores. Itaque hæc adhortatio
tum apud eos valuit, vt mox reuerſi in ci
tatem tyrannos arce decedere atq; Eleuſi
migrare compulerint: qui poſtquam in
cietatem vrbis ciues ſuos, eatenus exules re
perunt, tyrannos in bellũ æmulatione ſuſ
*ſuorum. tant, quibus libertas aliorum quaſi *ipſoru
ſeruitus videbatur. Tunc indicta pugna,
prius quaſi ad colloquium conuenirent, c
cumuenti inſidiis, veluti pacis victimæ, tr
cidantur: ita reuocati in vnum, poſt inexp
biles magnorum lachrymas gaudiorum, h
prin

prima fundamina recuperatæ libertatis inſtaurant, propoſita iuriſiurandi conteſtatione, vti diſcordiæ, animoſitateſque præteritę, in obliuionem perpetuam atque immortale ſilentium deducantur. Quod pactionis genus quaſi nouam vitæ inſtitutionem, nouamque felicitatem ſtatus ſui informantes, Amneſtiam vocauerunt, id eſt, abolitionem malorum. Sapientiſsima Athenienſium, præſertim poſt tanta miſeriarum documenta, prouiſio: ſi quo pacto res humanæ manente cõſenſu hominum, vt ordinantur, valerēt. Sed adeo hoc idem placitum, inter ipſa penè placiti verba corruptum eſt, vt vix intercedente biennio, Socrates ille clariſsimus philoſophorum adactus malis, veneno ſibi apud eos vitam extorſit: deinde vix quadraginta annis interuenientibus, vt alia ſileam, iidem Athenienſes, adempta ſibi penitus libertate, ſub Philippo Macedonum rege ſeruierint. Verũtamen ſapientiſsimi omnium Athenienſes, etiam ſuis malis ſatis docti, concordia minimas res creſcere, diſcordia maximas labi, cũctaque vel bona, vel etiam mala, quæ foris geruntur, in ternis eſſe radicata & emiſſa principiis, domi abſterſere odia, & foris bella preſſerunt: reliqueruntque poſteris ſuis de ruina ſui exemplum, de reparatione conſilium: ſi tamen ob infirmiſsimam humanæ mentis mutabilitatem, quod in afflictis rebus conſulitur, in proſperis ſeruaretur.

CAPVT XVIII.

De bello ciuili inter Artaxerxem & Cyrum filios Darii, quod parricidio finitum fuit. De terramotu Siciliæ, & Atalante inſula facta.

Iſdem fere diebus bellum ciuile, immo etiam pluſquam ciuile, vix parricidio terminatum, ad Perſas gerebatur. Mortuo enim rege Dario, cum Artaxerxes, & Cyrus filii eius de regno ambigerent, tandem magnis apparatibus, magnis prouinciarum ac populorum ruinis eſt vtrinque certatum: in quo conflictu cum è diuerſo concurrentes ſibi ambo fratres mutuo caſus obiectauiſſet, prior Artaxerxes vulneratus à fratre, equi velocitate morti exemptus euaſit. Cyrus autẽ mox à cohorte regia oppreſſus, finem certamini dedit. Artaxerxes ergo & præda fraternæ expeditionis, & exercitu potitus, poteſtatem regni parricidio firmauit. Sic vniuerſa Aſia atque Europa, partim in ſe ſingulæ, partim *in ſe inuicẽ funeribus & flagitiis permiſcebãtur. Ecce paruiſsima pagina, verbiſque paucisſimis, quantos de tot prouinciis, populis atque vrbibus non magis explicui actus operum, quàm implicui globos miſeriarum. Quis enim cladem illius temporis, quis fando funera explicet, aut æquare lachrymis poſſet dolores? Veruntamen hæc ipſa, quia multo interiectu ſæculorum exoleuerunt, facta ſunt nobis exercitia ingeniorum, & oblectamen-

*inter.

ctamenta fabularum: quanquam ſi quis intẽtius adhibeat animum, ſeſeque toto mentis affectu ipſis penè cauſis belliſque permiſceat, ac rurſus velut in arce ſpectaculi conſtitutus: vtrunque in ſuis qualitatibus tempus permetiatur, facile dixerim eum iudicaturum, neq; illa, niſi irato atque auerſato Deo poſſe tã infeliciter perturbari ac permiſceri, neq; iſta ſic, niſi propitio & miſerante, cõponi. His deinde temporib. grauiſsimo motu terræ concuſſa Sicilia, inſuper exæſtuantibus Aetnæ montis ignib. fauilliſque calidis, cũ detrimẽto plurimo agrorũ villarumq; vaſtata eſt. Tunc ẽt Atalante ciuitas Locris adhærẽs, terræ cõtigua, repentino maris impetu abſciſſa, atq; in inſulã deſolata eſt. Athenienſiũ quoq; miſerabiles reliquias peſtis inuaſit, diuque populata eſt.

CAPVT XIX.

Romanorum parum honeſta ad Veios obſidio. Vrbs à Gallis capta & vaſtata. Collatio iſtius excidii cum præſenti Gothorum inuaſione.

ANno ab vrbe condita CCCLV. obſidio Veiorum decem continuis annis magis obſeſſores quam obſeſſos detriuit. Nam Romani repentinis ſæpe hoſtium eruptionibus comminuti, præterea in hibernis bella ſortiti, hyemare ſub pellibus, poſtremo famem ac frigus in conſpectu hoſtium perpeti coacti ſunt: vrbem nouiſsime ſine vllo di-

gno Romanæ virtutis teſtimonio, cuniculis & clandeſtina obreptione ceperunt. Hanc vtilem magis quàm nobilem victoriam, primo Dictatoris Camilli, qui eam de Veientibus patrauit, exilium, dehinc irruptio Gallorum, & incendium vrbis inſequitur: cui cladi audeat quiſquam, ſi poteſt, aliquos motus temporis huius comparare: quamuis non æque pendat præteriti mali fabulam præſentis iniuria. Igitur Galli Senones, duce Brenno, exercitu copioſo & robuſto nimis, cum vrbem Cluſini, quæ nunc Tuſcia dicitur, obſiderent, legatos Romanorum (qui tunc cõponendæ inter eos pacis gratia venerant) in acie aduerſum ſe videre pugnantes: qua indignatione permoti, Cluſini oppidi obſidione demiſſa, totis viribus Romam contendunt. Hos ita ruentes Fabius cum exercitu conſul excepit, nec tamen obſtitit, immò potius hoſtilis ille impetus, quaſi aridam ſegetem ſuccidit, ſtrauit & tranſijt. Teſtatur hanc Fabij cladem fluuius Alia, ſicut Cremera Fabiorum. Non enim facile aliquis ſimilem ruinã Romanæ militiæ recenſeret, etiam ſi Roma inſuper incenſa non eſſet. Patentem Galli vrbem penetrãt, trucidant rigentes ſimulacrorum modo in ſuis ſedibus ſenatores: eoſque incendio domorum crematos, lapſu culminum ſuorum ſepeliunt. Vniuerſam reliquam iuuẽtutem, quam cõſtat vix mille hominum tunc fuiſſe, in arce Capitolini montis latitantem obſidione concludunt: ibique infelices reliquias, fame, peſte, deſperatione, formi-

formidine* terrent, ſubigunt, vendunt: nam *terunt.
mille libris auri diſceſsionis pretium paciſcuntur: non quod apud Gallos Roma parui nominis fuerit, ſed quod illam ſic iam ante detriuerint, vt amplius tunc valere non poſſet. Exeuntibus Gallis remanſerat in illo quōdam vrbis ambitu informium ruinarum obſcœna congeries, & vndique impedita errantium, & inter ſua ignotorum offenſæ vocis imago reſpondens, trepidos ſuſpendebat auditus. Horror quatiebat animos, ſilentia ipſa terrebāt. Siquidem materia pauoris eſt raritas in ſpatioſis. Hinc illis mutare ſedes, aliud incolere oppidum, altero etiam cenſeri nomine cogitatum, placitum atque tentatum eſt. En tempora, quorum comparatione præſentia ponderantur: en quibus recordatio ſuſpirat: en quæ incutiunt de electa, vel potius de neglecta religione pœnitentiā. Re-uera pares ſunt & conferūtur inter ſe hę duæ captiuitates, illa ſex menſibus deſæuiens, & tribus diebus iſta tranſcurrens. Galli extincto populo, vrbe deleta, ipſum quoque Romæ nomen in extremis cineribus perſequentes, & Gothi relicta intentione prædandi, ad confugia ſalutis, hoc eſt, ſanctorum locorum agmina ignara cogentes. Ibi vix quenquam inuentum ſenatorem, qui vel abſens euaſerit: hic vix quenquam requiri, qui fortè vt latens perierit. Rectè ſanè compararim, hunc fuiſſe ibi ſeruatorum numerum, qui hic fuerit perditorum. Plane quod reproditur, fatendum eſt, in hac clade præſenti plus Deum

ſequiſſe,homines minus,cum peragendo
quod illi non impleuiſſent , cur eos mi
demonſtrauit : quippe cum ſupra hum
vires eſſet,incendere æneas trabes,& ſub
re magnarum moles ſtructurarum , ictu
minum forum cum imaginibus vanis,
ſuperſtitione miſerabili,vel Deum vel h
nem mentiuntur, abiectum eſt : horun
omnium abominamentorum,quod im
ſa per hoſtem flamma non adijt,miſſus
lo ignis euertit.Et quoniam vber dicen
teria eſt,quæ nequaquam hoc concludi
poteſt,hic præſentis voluminis finis ſit,
ſubſequentibus cetera * proſequamur.

*perſequemur.

FRANC. FABRIC
MARCODVRANI IN
Pauli Oroſii Librum ſecundum.

Annotationes.

In Caput ſecundum.

ARbatus, quem alii Arbacen vocan
ta eſſe in libris antiquis iam diximus. D
rus hunc lib.2, ἀρβάκην *nominat , ſicut & Eu*
in Chronico. Vnde impreſſi libri Velleij Patercul
emendandi,in quibus ſcriptum eſt, Sardanapa
Pharnaces Medus imperio vitaque priu

tam ſit legendum, Arbaces Medus. Ita Nini & Babylonis regnum.] *Hæc ex Euſebij Chronico apertè cognoſcuntur.* Partem regni penes ſe Chaldæi.] *Arbacem contra Sardanapalum iuuit Belochus Babyloniæ præfectus. Itaque victo Sardanapalo Arbaces Medorum & Perſarum regno potitus eſt, Belochus Babylonem cum Aſſyria retinuit.*

In Caput tertium.

Chriſtiani imperatoris.] *Nomen,* Honorii, *vulgo additur, ex gloſſemate, vt puto, illius qui exprimere voluit, quis hic Imperator eſſet, de quo libro 7. cap. 40.*

In Caput quartum.

Anno poſt euerſionem Troiæ CCCCXIV.] *Hunc numerum reſtituimus, non quod eum omnino verum iudicemus, ſed quia illum in omnibus libris veteribus inuenimus, atque ab Oroſio ſcriptum non dubitamus. Nam cum Eutropius ſcripſiſſet, Romam conditam XL. Kal Maias, Olympiadis ſextæ, anno tertio, CCCCXIX poſt Troiæ excidium: Deinde Paulus Diaconus ſubiecit,* Siue, vt placet Oroſio, CCCCXIV. *Scio hæc aliter & vulgo legi, & à Schonhouio edita: ſed ſequor fidem mei libri antiqui, in quo Eutropij hiſtoria ita deſcripta eſt, vt quæ Paulus adiecit, illius nominis appoſitione ſint ſeparata, Oroſio igitur ſua reſtituimus: quanquam non ſine cauſa certiora iudicamus, quæ ſunt apud Dionyſium*

ſi ποντίων *vocat: quanquam locus ille vulgo admo- um corruptus eſt. Hac autem* Sueſſa Pometia *di- ta eſt, ad differentiam illius, quæ in Campania* Su- ſſa Aurunca *dicebatur. Mendoſe igitur apud Meſ- ſallam legitur,* Oppida Sueſſam & Pometiam xpugnauit.

In Caput quintum.

Anno poſt vrbem conditam CCXLIV] *I- dem numerus eſt apud Eutropium, Meſſallam, & Sex. Rufum. Sed Dionyſius lib. 5. ſcribit, Romanos regio imperio paruiſſe annos CCXLIV. Liuius item libro 1. extremo ait,* Regnatum Romæ ab vrbe condi- ta ad liberatam annos CCXLIII. *Diuerſitatis cauſam Sigonius indicauit.* Porſena rex Etruſco- rum.] *Porſenæ nominis mediam ſyllabam Latini poe- tæ modo produxerunt, modo corripuerunt. Vnde & varie ſcriptum inuenitur. Apud Græcos* πορσίνας, *&* πορσίνα *legitur.* Tarquinium manu ingerens.] *Sic habent libri veteres, non,* Tarquinienſium ma num, *vt eſt in vulgatis.* Mucius conſtanti vren- dæ manus.] *Hic eſt* C. Mucius, *cui poſtea* Scæuo- læ *à clade dextræ manus cognomen inditum, Liuius, & alij.* Dictatorem creant.] *Eutropius,* Nono anno poſt reges exactos *&c. Liuius & Caßiodo rus ſcribunt, primum Dictatorem creatum Poſtumo Cominio & T. Lartio Coſſ. Tu lege Sigonij Commen tarium doctißimum in Faſtos.* Cum M. Valerio Dictatore.] *Huius* Valerii *prænomen eſt, non* Mar- cus, *ſed* Manius, *vt ex fragmentis Triumphorum*

cognoſci-

cognoſcitur. Dionyſius etiam libro ſexto illum appellat μάνιον οὐαλέριον ἀδελφὸν ποπλίου τοῦ πρώτου ὑπατεύσαντος. *Tu lege Ciceronem in Bruto*. T. Geganio & P. Mjnucio.] *Prioris Conſulis nomen mendoſè erat in libris Oroſii. Fuerunt hi Coſſ. an. ab v. c.* CCLXI. *Lege Dionyſium initio li. 7. & Liuium in 2.* Fluuius qui perdidit, & porta] *Fluuius* Cremera *fuit, porta* Carmentalis. *Liuius, Dionyſius, & Ouid libr. 2. Faſt.*

In Caput ſextum.

Nam cum vnum regiorum equitum] *Hunc locum, vt in omnibus libris antiquis deſcriptum inuenimus, ſic imprimendum curauimus. Oroſius rem ab Herodoto ſumpſit, qui de Gynde & Cyro ita ſcribit,* ἐνταῦθά οἱ τῶν τις ἱερῶν ἵππων τῶν λευκῶν ὑπὸ ὕβριος ἐσβὰς ἐς τὸν ποταμὸν, διαβαίνειν ἐπειρᾶτο ὁ δέ μιν συμψήσας ὑποβρύχιον οἰχώκεε φέρων. Hic vnus ſacrorum equorum candore excellens præ ferocia flumen ingreſſus tranſire conabatur: quem flumen vorticibus contorquens abripuit & merſit. Conteſtans eum qui nunc, &c.] *Herodotus,* καὶ οἱ ἐπηπείλησε, οὕτω δή μιν ἀσθενέα ποιήσειν, ὥστε τοῦ λοιποῦ καὶ γυναῖκάς μιν εὐπετέως τὸ γόνυ μὴ βρεχούσας διαβήσεσθαι. Minatus eſt, ſe illud adeo debilitaturum, vt in poſterum feminę genua non tingentes facile ſint tranſituri. In 460. alueos] *Scribendum potius, in* CCCLX. *Nam apud Herod. eſt,* ἐς τριηκοσίας καὶ ἑξήκοντά μιν διώρυχας διαλαβών. Ac ſi meabilibus vadis ſic-

dis ſiccum] *Hæc ſcribit etiam Xenophon lib. 7.* κύρου παιδείας. Latitudine cubitorum L.] *Q. Curtius lib. 5.* Murus inſtructus Paterculo coctili bitumine interlitus, ſpatium XXX. & duorum pedum latitudinem amplectitur, quadrigæ inter ſe occurrentes ſine periculo commeare dicuntur. Altitudo muri C. cubitorum eminet ſpatio: turres denis pedibus quam murus altiores ſunt. Totius operis ambitus CCCLXVIII, ſtadia complectitur. *Strab. libr 16. ſcribit, muros eſſe in craßitudinem pedum 32. in altitudinem cubitorum 50. Sed Oroſius Horodotum ſequitur. Plin. lib. 6. cap. 26. ſcribit Babylonis muros eſſe ducenos pedes altos, quinquagenos latos.* Media intercapedine ſui citas.] *Ita ſcripſi ex antiquo libro Cornelij Gualteri. Herodot. ita,* ἐπάνω δὲ τοῦ τείχους παρὰ τὰ ἔσχατα, οἰκήματα μουνόκωλα ἔδειμαν, τετραμμένα ἐς ἄλληλα, τὸ μέσον δὲ τῶν οἰκημάτων ἔλιπον τεθρίππῳ περιέλασιν. *Valla:* Super murum circa oras extruxerunt diętas ſingularias, altrinſecus conuerſas, inter quas tantum intercapedinis relinquebatur, vt quadriga interagi poſſet. *De rebus Cyri Perſarum regis exceptam hiſtoriam ex Cteſiæ Perſicis edidit H. Step. quæ cum Xenophontis narratione magis quàm cum Herodoti congruit.*

In Caput ſeptimum.

Tomyris regina.] *Græcè apud Herodotum libro primo eſt* τόμυρις *apud Lucian. in Charonte* τώμυρις.

μυςις. *Hiſtoria deſcribitur etiam à Iuſtino lib.* 1. *&* *Valerio Max lib* 9 *c*.10. Cum prohibere tranſitu] *Sic in manuſcripto libro Iuſtini eſt.* Cum prohibere eos tranſitu Araxis fluminis poſſet, tranſire permiſit, *cum vulgo aliter legatur.* Filium adoleſcẽtulum] *Hic filius ab Herodoto σπαργαπίσης nominatur.*

In Caput octauum.

Regnauit medius eorum Cambyſes] *Cambyſes regnauit annos ſeptem, menſes quinque. Herod. lib.* 3. *In Cteſia excerptis Cambyſis regno anni XVIII. tribuuntur. De hoc quoque Lucianus in Charonte.* Darius itaque vnus] *De Dario Herod. lib.* 3. *& Iuſt. lib.* 1. *extremo.* Attyro regi] *In libris veterib. partim* Anthiro, *partim,* Antyro *legitur. In impreßis Iuſtini (nam in noſtro manuſcripto nomen regis Scytharum non inuenitur) rex* Lanthinus *vocatur. Herodot. lib.* 4. *hoc bellum copioſe deſcribens, regem Scytharum* Ἰνδάθυρσον *nominat: ab aliis* σκυθάρχης *nominatur.* Ionas nauali congreſsione.] *De hoc prælio nauali, quo Iones à Perſis victi fuerunt, lege Herodotum libro ſexto.* Quod Ionas aduerſum ſe auxilio iuuiſſent.] *Hæc eadem Iuſtinus libro ſecundo. Plato in Menexeno,* αἰμασάμενος ὁ Δαρεῖος ἡμᾶς τε ϗ ἐρετριέας σάρδεσιν ἐπιϐουλεῦσαι προφασιζόμενος, *&c. Plutarchus in Ariſtide ait, Darium huius belli contra Athenienſes cauſam attuliſſe,* ὅτι σάρδεις ἐνέπρησαν. Cum detineri quatriduanæ religionis otio. *Fœdum mendum hic inſederat addita*

dita voce, Perſas. *Neque enim* Perſæ, *ſed* Lacedæmonii *quatridui religione tenebantur, vt ſcribit Iuſtinus & Herodotus lib.6. apertius his verbis,* ἦν γὰρ ἱσαμένη τοῦ μηνὸς εἰνάτη: εἰνάτῃ δὲ οὐκ ἐξελεύσεσθαι ἔφασαν, μὴ οὐ πλήρεος ἐόντος τοῦ κύκλου, *id eſt,* Erat enim eo menſe dies nonus lunæ, eo autem die ſe exercitum educturos negarunt, cum luna ſuum orbem nondum compleſſet. *Lucianus de Aſtrologia, de Lycurgo ait:* καὶ νόμον σφίσιν ἐποιήσατο. μηδαμὰ μηδὲ ἐς πόλεμον προχωρέειν, πρὶν τὴν σελήνην πλήρεα γενέσθαι. Legem iis ſcripſit, ne vſquam ad bellum ante plenilunium proficiſcantur. *Plato lib. 3. de legib. cur tardius Lacedæmona venerint, in cauſa fuiſſe putat bellum cum Meſſeniis geſtum.* CCM. Perſarum apud campos Marathonios.] *Hæc eſt nobilis illa in Marathone* Miltiadis *auſpiciis reportata victoria, de qua multa paſſim apud omnes.* Popillia virgo.] *Magna varietas eſt in huius Veſtalis nomine. Quam enim Oroſius hic* Popilliam, *Dionyſius lib.8.* ὀπιμίαν, *Liuius libr. 2.* Oppiam *nominat. Damnata inceſti fuit, M. Fabio, L. Valerio Coſſ. qui annus Dionyſio eſt poſt vrbem conditam* CCLXXI.

In Caput nonum.

Quod Demaratus Lacedæmonius.] *Hoc præter Iuſtinum ſcribit Herodotus lib. ſeptimo extremo.* Igitur Xerxes DCCM. *Herodotus ſcribit pedeſtres copias Xerxes fuiſſe* ἑβδομήκοντα καὶ ἑκατὸν μυριάδων *id eſt, decies ſepties centena millia. Iſocrates in Pana-*

Thenaico ait, Xerxem habuiſſe ἑβδομήκοντα μυ... τῶν μαχίμων, *id eſt, bellicoſorum* ↄↄↄ CCCIↄↄ... CIↄↄↄ. *Diod lib.* 11. ἠριθμήθησαν ὑπὸ τῆς πεζῆς δυ... ὡς μυριάδες πλείους τῶν ὀγδοήκοντα, pedeſt... copiarum ſupra octingenta millia num... ſunt. Roſtratas etiam naues M.DCC.] ... *& Iſocrates ſcribunt Xerxem in Græciam ap... claſſem M.DCC.nauium. Apud Diod. lib.* 11. ... *rantur eiuſdem claſſis* νῆες σύμπασαι μακρα... ους τῶν χιλίων δὲ διακοσίων, naues omne... ge am, lius MDCC. *Sed de hac re ex Herod... Aeſchylo plura diximus in Scholiis noſtris in...* ἐπιτάφιον. Onerarias autem tria M.] ... *Diodoro* τριηκόντοροι τρισχίλιαι. Vix ad p... flumina] *Notum eſt illud Iuuenalis Satyr.* 1...

—— Credimus altos

Defeciſſe amnes, epotaque flumina Me...
Prandente.

Leonidas rex Spartanorum cum IV... *Horum trecenti Spartani fuerunt. Cicero de ...* Leonidas rex Lacedæmoniorum ſe in ... mopylis trecentoſque eos, quos edu... Sparta, cum eſſet propoſita aut fuga t... aut glorioſa mors, oppoſuit hoſtibus. ... *de ratione pugnæ lege Herod. lib.* 7. *Diodorum ... ſaniam* 5. Conturbanda agmina fore] ... fore, *hic in* eſſe, *mutarunt, id equidem à ... ſibus factum credo, quaſi vero optimi ſcript... non ſint locuti, atque adeo parens linguæ lati... Tullius non dixerit:* Quaſi diuinarem fore...

aliquando expetendum ſtudium tuum, *&c.* Sexcenti viri caſtra] *Verba ſunt Iuſtini. Diod. ſcribit Leonidam ſecum habuiſſe,* οὐ πλείυς τῶν πεντακοσίων, *id eſt, non amplius quingentos.* Victores ſine dubio] *In vulgatis libris additur,* non eſſent, *quod in nullis manuſcriptis inuenio.*

In Caput decimum.

De prælio nauali, quod hoc capite deſcribitur, conſule Herodotum libro octauo. Aeſchylum πέρσαις. *Diodor. vndecimo, Plutarch. in Themiſtocle, & alios.* Proponi ſymbolos] Symbolos *non* ſymbola *libri veter. quomodo eſt etiam in impreßis Iuſtini libris. Plautus Bacchid.* Eo præſente homini ex templo oſtẽdit ſymbolum, Quẽ tute dederas ad eum. *Apud Herod. de Themiſtocle eſt,* ἐντάμνων ἐν τοῖσι λίθοισι γράμματα, *&c. Plutarchus,* ἐνεχάραττε κατὰ τῶν λίθων ἐπιφανῆ γράμματα τοὺς μὲν εὑρίσκων ἀπὸ τύχης τοὺς δὲ αὐτὸς ἱστὰς περὶ τὰ ναύλοχα καὶ τὰς ὑδρείας. i. literas perſpicuas lapidib. inſculpebat, quorum alios caſu offendebat, alios ipſe ad ſtationes & aquationes collocabat. Nunc autem iniuſte agentes] *Sic Herod.* ἄνδρες Ἴωνες οὐ ποιέετε δίκαια. *Iones iniuſte agitis. Verum in noſtris manuſcriptis eſt,* iniuſte deſides. Artemidora regina Alicarnaſſi] Artemidoræ *nomẽ, quod in omnibus libris inueni, reliqui. Cæterum non ſolum Her. verum etiam Iuſtin. & Pauſ. in Laconicis hanc reginam* Artemiſiam *nominat. Meminit & Plut.* ἀρτεμισίας *in Themi.* Iũcto põte portaſſet]

 Ita

Ita ſcripſimus ex libro Cor. Gualtheri: quam veram eſſe lectionem alij quoque ſuſpicati ſunt. Vinctum ponte portaſſet. Andr. Papius.

In Caput vndecimum.

Olynthum ſiquidem Græciæ oppidum] *Sequitur Oroſius Iuſtinum: Herodotus autem libr. 8. ſcribit, Olynthum non à Mardonio ſed altero præfecto Artabazo expugnatam eſſe.* Incenſa vrbis parte] *Partem illam intelligit, quam Athenienſes iam reædificare cœperant, auctore Iuſtino, Herodotus & Diodorus ſcribunt, Mardonium incenſis Athenis euertiſſe quidquid murorum ædiumque tam ſacrarum quam profanarum reliquum erat.* Mardonium deletis copiis ipſius, &c.] *Vereor equidem, ne Iuſtinus in ſua Epitoma deceptus, cum ea quæ Artabazo tribuenda erant, ad Mardonium retulerit, Oroſium quoque in errorem induxerit. Nam Artabazum aufugiſſe. Mardonium in pugna ad Plaæt as cecidiſſe, Herodotus, Diodorus, Plutarchus, aliique omnes ſcribunt. Pauſanias lib. 1. ait, Mardonium à Spartano milite interfectum fuiſſe, Interfectorem Herodotus lib. 9. ἀειμνηϛον. Plutarchus in Ariſtide ἀρόμνηϛον nominat. Verum ab his diſſentit Cteſias, qui Mardonium accepto vulnere fugiſſe tradit, ac deinde à Xerxe miſſum ad ſpoliandum Apollinis templum magna vi grandinis oppreſſum interiiſſe Eum igitur Iuſtinus & Oroſius ſequuntur.* Sub monte Mycale] *ἐν μυκάλῃ τῆς ἰωνίης, eſt apud Herodotum libro vltimo, vbi hiſtoria pluribus ſcribitur, ſicut & apud Diodorum libro vndecimo. Lege præterea Thucydidem libro primo.*

In

In Aſia Meridianis horis] *Herodotus* τὸ μὲν ἐν πλαταιῆσι, πρωὶ ἔτι τῆς ἡμέρης ἐγίνετο τὸ δὲ ἐν μυκάλῃ, περὶ δείλην, *id eſt*, Res ad Platæas matutino tempore geſta eſt, ad Mycalen veſpertino. *Oroſius Iuſtinum ſequitur.* Per Artabanum] *Artabanus Xerxem interfecit anno ante olympiadem ſeptuageſimonono, vt ſcribit Diodorus.* Prandete tanquam apud inferos] *Hoc apophtegma refertur à Plutarcho & M. Tullio lib.*1.*Tuſc.*

In Caput duodecimum.

Anno CCXC.] *Sic recte hic numerus deſcriptus eſt in manuſcriptis, cum vulgo mendoſè ſit impreſſum, CCLX. Nam etiam in antiquis faſtis Romanis, annus, quo P. Seruilius Priſcus & L. Aebutius Elua Coſſ. fuerunt poſt vrbem conditam CCXC numeratur. De grauiſſima hac peſte, Liuius libro tertio & Dionyſius libro nono vbi ſcribit eam cœpiſſe ad K. Septembr. ac toto illo anno duraſſe.* Proximo dehinc anno] *Appianus Herdonius Capitolium occupauit P. Valerio Poplicola, C. Claudio Coſſ. anno* CCXCIII *Hiſtoria eſt apud Liuium & Dionyſium libro decimo.* Incenderuntque Capitolium] *Capitolium hoc tempore conflagraſſe nemo tradit: quare puto contra fidem etiam librorum, legendum, inſcenderunt.* Sequitur annus] *Is annus conſules habuit L. Minucium & C. Nautium. De Quinctio Cincinnato plena ſunt omnia monumenta.* Iugum boum equis impoſuit] *Hunc locum Diaconus Eutropianæ hiſtoriæ inſeruit.*

In Caput decimumtertium.

Anno qui proximus trecenteſimo] *An ab vrbe condita CCXCIX. intelligit, Coſſ Sp. Ta io, & A. Aterio, quibus legatos in Græciam miſſo iſſe præter Liuium & Dionyſius Caßiodorus ſc* Ipſo autem tticeſimo] *Conſulare imperiu Decemuiros translatum eſſe anno ab vrbe condi CC. altero Liuius & Eutropius, ſcribunt, CC Auctores Faſtorum Roman. Euſebius & Solinu* lympiade XCV.] *Varietatem numeri ab ali tatam reliqui. In duobus manuſcriptis XCV: in in tertio XXC. Cum Oroſius Euſebium in hac r auctorem ſequatur, qui Decemuirûm creati confert in Olympiadem XXCII. vide num ita hi que ſcribendum ſit. Dionyſio Decemuiri creat Olympiadis XXCII. anno ſecundo. Diodorus duodecimo: Olympiade octogeſima quarta* Claudii libido] *Nota res eſt ex Dionyſii libro cimo, Diodori duodecimo, Liuij tertio, Eutrop mo.* Adactus Virginius pater] *Legitur & a ctus, Cicero libro ſecundo de finibus.* L. Virg ſexageſimo anno poſt libertatem recep Virginiam filiam ſua manu occidit pc quàm ea Appii Claudii libidini, qui erat ſummo in imperio, dederetur. R nuntiis fatigaretur] Nuntiis *rectè eſt in m ſcriptis, pro quo vulgo mendosè, intus, legitur. ſcribit his temporibus M. Cornelio, L. Papirio C bris motibus terræ in agris tecta corruiſſe, ſed hi*

ſules aliis cadunt in annum ſecundum Olympiadis 84. *Diodorus in tertium Olympiadis* 87. Ita iugis & torrida ſiccitas] *Siccitate plurimum laboratum fuiſſe A. Cornel. Coſſo, T. Quinctio Penno, Coſſ. anno* 325. *Liui. libr.* 4 *ſcribit.* Cum Fidenates hoſtes] *Legitur etiam* Fidenas hoſtis: *de quo Eutropius li.* 1 *An.* CCCXV. *ab v.c.* Fidenates, contra Romanos rebellauerunt. Auxilium præſtabant his Veientes, & rex Veientium Tolumnius, Cõiunxerunt ſe iis & Volſci, *Plura Liui. lib.* 4. Æmilius III. Dictator] *Mam. Aemilius Mamertinus Dictator primum an.* CCCXVI. *cum Fidenatibus acerrimè dimicauit, & triumphans in vrbem rediit. Idem Dictator tertium, an* CCCXXVII. *cum Fidenates iterum rebellarunt, Fidenas vrbem cepit atque excidit Hæc. Liu. lib.* 4. Domeſticas clades] *In vulgatis eſt* domeſt cæ, *noſtram lectionem ex libris antiquis acceptam ἀντιθέσις comprobat.*

In Caput decimumquartum.

Quæ hoc capite ab Oroſio explicantur, ea plenius à Iuſtino ex Trogo commemorantur lib. 4. *Antiquiſſimos eſſe in parte Siciliæ* Cyclopas *Thucydides initio li.* 6. *ſcribit.* Lachete & Charœade ducibus.] *Hi duces extrema æſtate anni quinti belli Peloponneſiaci in Siciliam miſſi fuerunt, auctore Thucydide l.* 3. *Apud Dio. lib.* 12. *mendosè* χαβρίας *pro* Charœade *nominatur.* Lugubribus induti.] Pannis, *quod vulgo additur, in li. vet non legitur* Ducibus Nicia & Lamach.] *Tertius dux fuit Alcibiad. ſed is nõ ita*

multò poſtquam in Siciliam peruenerat, dom
uocatus, in exilium abijt. Thucydides libr. ſexto
dorus libro decimotertio. Plutarchus in Alcibia
Nicia. Vnde hiſtoria plenior petenda. Demo
nem & Eurymedonta] δημοσθένην τὸν ἀλ
νους, καὶ εὐρυμέδοντα τὸν θυκλέους. *Thucyd. lib.*
rymedon dux primus occiditur] *Ita ex A*
nianorum libro ſcripſimus. Nam reliqui ab im
non diſcrepant: quomodo in manuſcripto noſtr
no Eurylochi *nomen etiam pro* Eurymed
legitur. Notum verò eſt ex Thucydidis lib. 7. D
13. & Plutarch. Nicia: Eurymedontem, *qui*
xtro cornu curabat, cum hoſtes circumuenire
interclusum à ſuis interijſſe. Vndecim nau
cenduntur] *Ita quidem conſtanter omnes libr*
ſii: at apud Iuſtin. à quo hæc deſumpta ſunt, le
Triginta naues, quibus præfuerat, incen
tur. *Thucydides & Diodorus incendij parati ab*
bus meminerunt, ſed de numero nauium, quæ
ma perierint, nihil ſcribunt. Naues eorum
ctas CXXX.] *Idem numerus eſt in Iuſt. Thuc*
ſcribit, Athenienſibus reliquas fuiſſe naues circit
Dio. L. naues relictas ait. Demoſthenes ded
Hac de re alij, præter Iuſtinum, nihil. Tantum
tarch. in Nicia hæc ſcribit: αὐτὸς δὲ δημοσθένης
σάμενος τὸ ξίφος ἔπληξε μὲν ἑαυτὸν, οὐ μὴν ἀ
νε, ταχὺ τῶν πολεμίων περισχόντων καὶ συλλαβ
Id eſt, Ipſe Demoſthenes ſtricto gladio ſe
dem percuſſit, verum non interfecit, l
ab hoſtibus circumuentus & captus. *De*

Demoſthenis & Niciæ Timæum diuerſa à Thucydide & Philiſto tradidiſſe, ibidem Plutarchus ſcribit.

In Caput decimumquintum.

Quæ hoc capite Oroſius narrat, ea præter Iuſtinum Thucydides li. 8. Diodorus 13. Plutarchus in Alcibiade. Darius rex Perſarum] *Sextus hic Perſarum rex fuit, qui Artaxerxi Xerxis filio in regno ſucceſſit.* Tiſſafernem præfectum Lydiæ] πισαφέρνης βασιλεῖ δαρείῳ τῷ ἀρταξέρξου στρατηγὸς ἦν τῶν κάτω. Tiſſafernes regis Darii Artaxerxis filii præfectus in ora maritima erat, *Thucydides.* Ad Tiſſafernem in Mediam conceſſit] *Thucydides* ὑποχωρεῖ δείσας παρὰ τισαφέρνην, *metu adductus clam ſe ad Tiſſafernem confert. Plutarchus,* τισαφέρνῃ δὲ τῷ βασιλέως σατράπῃ δοὺς ἑαυτὸν ὑπὲρ ἀσφαλείας εὐθὺς ἦν παρ' αὐτῷ πρῶτος καὶ μέγιστος, vbi ſe Tiſſaferni, vt extra periculum eſſet dedit, ſtatim apud eum ſummum locum obtinuit.

In Caput decimumſextum.

Summa imperii ad Senatum transfertur] *Quomodo ſumma imperii ad Senatum quadringentorum hominum tranſlata fuerit, item de reditu Alcibiadis copioſe Thucydides, Diodorus & Plutarchus locis citatis.* Commiſſo prælio.] *Duplicem victoriam deſcribit, vnam naualem, alteram terreſtrem, quas Athenienſes ad Cyzicum de Spartanis*

reportarunt, duce illorum Mindaro interfecto ... *nophon lib.1.de rebus Græcorum, Diod. libr.13* ... *tar. Alcibiade.* Lacedæmonii petiere pac... *Legationis de pace Athenas miſſæ princeps fui*... *dius: Athenis vero Cleophon maxime paci im*... *mento fuit. Lege Diod.* Syracuſana prælidia ... *Athenienſium cladem in Sicilia Aegeſtæi* ... *Athenienſium preſſi à Selinuntiis & Syracuſa*... *pem à Carthaginienſibus petierunt: hique illis* ... *ſidium um Annibale Geſconis F. duce miſerun*... *que Syracuſani ſuos, quos auxilio Lacedæmonii*... *tra Athenienſes miſerant, domum reuocarunt* ... *nophon & Diod.* Sic Alcibiades magni no... nis.] *Magnificum Albibiadis reditum in pat*... *præter Xenophontem, Diodorum & Plutar. d*... *bit Iuſtinus libr.5.* Cyrus etiam filius D... *Vulgo turpi errore legitur*, Cyrus autem f... Darii. Lyſander itaque Alcibiadis] *Hæc c*... *abſente Alcibiade, Antiochi, quem claſſi præfec*... *temeritate accepta fuit. Xenoph. lib. 1. Diod. 13.* ... *tarch. Alcibiade & Lyſandro. Pauſanias lib. 3.* ... que ſtatim imbellis manus &c. *Vltimum* ... *prælium nauale inter Lacedæmonios & Atheni*... *bello Peloponneſiaco (quod* XXVII.*annos dura*... *commiſſum fuit ad* AEgos flumina, *quo* At... *enſium claſſis deleta eſt: de quo eoſdem auctores* ... *ſule, quos modo nominaui* Statuunt vrbem p... grinis dare] *id eſt*, peregrinos ciuitate don... *Dio.* ἐποιήσαντο πολίτας τοὺς μετοίκους, καὶ τῶ... λων ξένων τοὺς βουλομένους συναγωνίσασθαι.

Cypr

Cyprium regem conceſſit Euagoram] *Huius loci mendum alij quoque animaduerterant, ac ſine vllo negotio ex Iuſtino emendari potuit. Xenoph. lib.* 2. Κόνων ὀκτὼ ναυσὶν ἀπέπλευσε παρ' Εὐαγόραν ἐς Κύπρον. *Sed ne in re minime dubia teſtibus videar vti non neceſſariis*, κόνωνα γὰρ τίς οὐκ οἶδεν, ὅτι δυστυχησάσης τῆς πόλεως ὡς Εὐαγόραν ἦλθε: *vt ait Iſocrates in Euagora.*

In Caput decimumſeptimum.

Spartani negauérunt.] *Sic quidem Iuſtin. at Xenophon. lib. 2. ita,* λακεδαιμόνιοι δὲ οὐκ ἔφασαν πόλιν ἑλληνίδα ἀνδραποδιεῖν, μέγα ἀγαθὸν εἰργασμένην ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις γενομένοις *(Sic enim legendum è vetuſtis non* γενομένην *vt eſt impreſſum.)* τῇ ἑλλάδι. Lacedæmonii negarunt ſe Græcam vrbem, quæ in ſummis Græciæ periculis optime de illa eſſet merita, euerſuros. S i Piræei portus) *Iuſti.* Si demiſſa Piræeũ verſus muri brachia deiecerint. *vbi* muri brachia *vocat, quæ Græci* μακρὰ σκέλη, μακρὰ τείχη. Darii Perſarum regis] *Darius non ita multo poſt pacem inter Athenienſes factam mortuus fuit, cum annos* XIX. *regnaſſet,* Diodorus *libr.* 13. *Dionyſius vero, vt idem ſcribit, non tam exulauit, quam in extremum diſcrimen amittendæ tyrannidis venit.* Occiſo Alcibiade.] *Trogus, cuius ſententiam Oroſius ſequitur, videtur ſcripſiſſe Alcibiadem à Triginta viris occiſum fuiſſe, quod illi, & præcipuè Critias, vt eſt apud Plutarch. Lyſandrum impulerint,*

vt Alcibiadem à Pharnabazo interficiendum
ret. Variæ tamen eius necis cauſæ commemo
à Plutarcho & Diodoro li. 14. Viuus incenſ
Plutarchus ſcribit Alcibiadem in Phrygiæ q
vico deprehenſum ab ijs, quibus Pharnabazu
cædem mandauerat, qui cum ad eum ingredi
derent, ædibus circunfuſi eas incenderunt, Alc
ſiniſtram manu pallio inuoluit, gladioque d
integer à flamma erupit, & ſubmotis interf
bus eminus ab ijs telis oppreſſus eſt. Sed Ephoru
vt eſt apud Diodor. tradidit ædibus incenſis
quidem eruptionem tentaſſe, verum flamma t
impeditum interijſſe. Theramenem quo
Theramenis præclara mors non tantum à
phonte eleganter deſcribitur, ſed & à Ciceron
1. *magnifice laudatur.* Thraſibulus vir ſtre
θρασύβουλος ὁ τιειεὺς ὀνομαζόμενος, ὢν ἀθη
Dio. Caſtellum Phylen.] *Vulgo mendoſe,*
lenen, *legitur, ſicut apud Iſocratem de pace* τ
λακὴν καταλαβόντων, *Apud Dionem lib.* 44.
φυλακὴν καταλαβόντες, *pro* φυλὴν, *Xenophon,*
χωρίον καταλαμβάνει ἰσχυρὸν. *Diod.* κατελ
χωρίον τῆς ἀττικῆς ὀνομαζόμενον φυλὴν, ἣν δὲ
ειους ὀχυρόντε σφόδρα καὶ τῶν ἀθηνῶν ἀπέχο
δίους ἑκατόν. *id eſt,* Occupauit Atticæ caſte
Phylen nomine: quod & bene munitu
rat, & Athenis aberat millia paſſuũ *ferre*
Quibus Lyſias quoque] *Extant optimi hu*
ratoris aliquot orationes quarum lepidiſſimar
nebrem *nos ante annos aliquot auxilio libri*

ſcripti integram edidimus, Latinamque vna cum Defenſione cædis Erathoſtenis *fecimus.* CCCCC.milites]*Plut.in Lyſia auctor eſt ipſum iuiſſe Thraſybulum duobus millibus drachmarum, ſcutis ducētis, & militib.à ſe conductis trecentis.* Thraſybulum quoque ipſum.]*Hunc conatum expoſuerat Diodorus lib.*14.*vbi poſt occupatum Piræeum ſcribit magnum numerum exulum ad Thraſybulum confluxiſſe: ac deinde in Henrici Stephani libris ſequitur,* φανερῶς μὲν περί τινων αἰχμαλώτων διαλεξόμενοι,*&c.vbi hæc verba.* ἦλθον δὲ καὶ ἀπὸ τῶν τριάκοντά τινες,*aut his ſimilia deſunt.* Duo ſæuiſsimi] Critias *nimirum &* Hippomachus, *Xenophon, & Iuſtinus.Diodorus* Critiæ *tantum meminit.* Thraſybulus clamore conſequitur]*Hæc Cleocriti præconis voce pronuntiata fuiſſe Xenophon ſcribit.* Amneſtiam]ἀμνηστίαν.*Valerius Max.lib.*4.*cap.*1.*de Thraſybulo:*Plebis ſcitum interpoſuit, ne qua præteritarum rerum mentio fieret.Hæc obliuio, quam Athenienſes ἀμνηστίαν vocant, *&c. Hinc Plutarchus in Ciuilibus præceptis ſcitum illud Athenienſium vocat* τὸ τῆς ἀμνηστίας ψήφισμα. *Hoc Græcum verbum vſurpauit M.Tullius, cum poſt cædem C.Iulij Cæſaris omnem memoriam diſcordiarum obliuione ſempiterna delendam cenſuit. Philip.* 1.*Hinc Paterculus lib.*2.Et illud decreti Athenienſium celeberrimi exemplum relatum à Cicerone obliuionis præteritarum rerum decreto patrum comprobatum eſt.*Vopiſcus in Aureliano,* Amneſtia etiam ſub eo delictorum publi-

publicorum decreta eſt de exemplo At enſiũ, cuius rei etiam Tullius in Phil meminit. *Hæc ideo pluribus, quod videam eſ affirment, (vt Muretus in Variis lib. 2. c. 15.) illud, quod Cicero vſurpauit, eſſe non* ἀμνηςία μὴ μνησικακεῖ. Socrates ille.] *Socrates ab A Melito impietatis accuſatus, & condemnatu num bibit, anno primo Olympiadis* xcv. *Lae 2. & Diodor.* 14. Concordia minimas res re] *Sententia Salluſtiana ex Iugurthino.*

In Caput decimumoctauum.

Bellum hoc inter duos fratres Cyrum & xerxem geſtum Xenophon eius particeps & ſo ptem libris κύρυ ἀναβάσεως *deſcripſit: quos b tinos fecit doctiſſimus Romulus Amaſæus. D Diodorus lib. 14. & Plutarch. in Artaxerxe* nim cladem] παρῳδία *Virgiliana è lib. 2.* His deinde temporibus.] *Hic terræmotus an. tertio Olymp.* xxcviii. *anno quinto belli neſiaci, de quo Diod. lib. 12.* τηλικούτους δὲ τοὺς σεισμοὺς γενέσθαι κατὰ πολλὰ μέρη τῆς ὥστε καὶ πόλεις τινὰς ἐπιθαλαττίους, ἐπικλυ τὴν θάλατταν διαφθεῖραι, καὶ κατὰ τὴν λοκρίδα νήσου καθεστώσης ῥῆξαι μὲν τὸν ἰσθμὸν, ποιῆσαι σον τὴν ὀνομαζομένην ἀταλάντην, i. Tũ in p Græcię partibus terra ita mouit, vt non vrbes maritimas ſuperinfuſa maria obru & Locridis latus, in quo Atalante opp

mare proiectum continenti adhærebat, maris impetu abſciſſum in inſulam abierit.]

In Caput decimumnonum.

Anno ab V. c. CCCLV.] *Cuſpinianus vult in hoc numero errorē ineſſe, quem ego, qui puto Oroſium reſpexiſſe non tempus cœptæ obſidionis Veiorum, ſed captæ vrbis, contra fidem librorum mutare nolui. Sigonio, cuius diligentiam in perficiendis Faſtis admiramur, annus captæ vrbis Veiorum eſt poſt R. cond.* CCCLVII. *De Veiorum obſidione & expugnatione copioſe Li. lib.* 5. Camilli exilium] *N. Furius Camillus. die dicta ab L. Appuleio Tribuno pl. ob prædā Veientanam inique diuiſam, in exilium abijt quinto anno poſtquam Veios ceperat, Liuius, & Plutarchus in Camillo.* Vrbem Cluſini quæ nunc Tuſcia.] *Oroſio hic ſuam lectionem reddidimus. Verum hoc oppidum ab aliis* Cluſium, *oppidanos* Cluſinos *dici, notius eſt, quam vt ſit admonendum.* Fabius cū exercitu conſul.] *Nullus Fabius hoc tempore Conſul fuit: ſed eo anno, quo Roma capta eſt, tres Fabii Tribuni militum Conſulari poteſtate fuerunt, Liuius lib.* 5. *Diod.* 14. *Plutarchus in Camillo.* Teſtatur hanc Fabii cladem.] *Eodem die nempe XV. Kal. Sext. vtraque clades accepta fuit; isq; dies à poſteriore Allienſis dictus eſt, Liuius lib.* 6. *Plutar. in Camillo, Tacitus lib.* 18. *Seruius in VII. Aeneid.* Et vndique per impedita] *Lectionē illam, quam hic Gerardus Bolſuenge in margine aſſcripſit, nos in antiquis non inuenimus: ſed quod in illis ſine vlla differentia legitur*

tur,nos bona fide deſcripſimus Hinc illis mu

ſ. des.]*Intelligit conſilium migrandi Veios:*

Liuius lib 5.extremo. Illa ſex menſibus de

cns:*Plutarchus Romam ſeptem menſibus in G*

poteſtate fuiſſe,his verbis in Camillo ſcribit, οὕτ

ἡ ῥώμη παραλόγως ἥλω, καὶ παραλογώτερον, ἐ

μῆνας ἑπτὰ τοὺς πάντας ὑπὸ τοῖς βαρβάροις

μέ·νη.

PAVLI OROS

HISPANI PRESBYT ri Hiſtoriarum

Liber tertius.

PRÆFATIO.

ET ſuperiore iam libro con
tus ſum, & nunc neceſſatie
to,ſecundũ præceptũ tuu
anteactis conflictationib.
li,nec omnia nec per omni
ſe quæ geſta,& ſicut geſta ſunt explicari
niã magna atq; innumera copioſiſsime
rimis ſcripta ſunt.Scriptores aũt etſi no
dẽ cauſas,eaſdem tñ res habuere propo
quippe cũ illi bella,nos bellorũ miſerias
uamus. Præterea ex hac ipſa,de qua qu
abũdantia,anguſtia oritur mihi, & cõc
me ſolicitudo nodoſior.Si n. aliquã ſt
breuitatis omitto,putabuntur aut mih
defuiſſe,aut in illo tunc tẽpore non fuiſ

Digitized by Google

vero ſignificare cuncta, nec exprimere ſtudens, compendioſa breuitate ſuccingo, obſcura faciam: & ita apud pleroſque erunt *du- *dicta. bia, vt nec dicta videantur: maxime cum è contrario nos vim rerum, non imaginem cõmendare curemus. Breuitas autem atque obſcuritas, imò vt eſt ſemper obſcura breuitas, etſi cognoſcendi imaginem præfert, aufert tamen intelligendi vigorem. Sed ego cum vtrumque vitandum ſciam, vtrunque faciam, vt quocunque modo alterutra temperētur, ſi nec multa prætermiſſa, nec multum conſtricta videantur.

CAPVT I.

De pace iuſſu Artaxerxis regis per Græciam facta, deque variis bellis ante illam pacem à Lacedæmoniis cum rege & Thebanis geſtis, vbi de Conone.

ANno ab vrbe condita CCC.LXIV. quem annum ſicut grauiſsimum propter ignotam ſibi captiuitatem Roma perſenſit, ita magnificum propter inſolitam pacem Græcia habuit. Eo ſiquidem tempore, quo Galli Romam captam in cenſamque tenuerunt ac vendiderunt. Artaxerxes Rex Perſarum diſcedere ab armis & quieſcere in pace vniuerſam Græciam per legatos præcepit, denuncians contradictorem pacis bello impetendum: quem ita iubentem potuiſſent vtique Græci tam conſtanter contemnere, quàm

fortiter ſæpe vicerunt, niſi porrectam vndecunque occaſionem, quàm auide deſiderauerant, tam libenter hauſiſſent: oſtenderunt enim quàm ægre admiſere illa quæ eatenus geſſerunt, quæ tam facile in digna etiam conditione depoſuerunt: nam quid tam indignũ liberis & fortibus viris, quam longè remoti, ſæpe etiam victi adhuc hoſtis, & deinde minitantis imperio arma deponere, pacique ſeruire, ſi non ipſo tantum annuntiatæ pacis ſono per corda cunctorum ægra belli tabuiſſet intentio: & poſt diuturnas laborum vigilias oſcitantes ac ſtupefactos quies inopinata laxaſſet, priuſquam ipſam quietem voluntas pacta componeret. Vnde autem tanta fatigatio, omnium per totam Græciam populorum corda corporaque oppreſſerit, quæ efferos animos ignoto acquieſcere otio tam facile perſuaſit, quam breuiſsimè oſtendam: Lacedæmonij, vtpote homines, & Græci homines, quo plura habebant, eo ampliora cupientes, poſtquam Athenienſium potiti ſunt, vniuerſam Aſiam ſpe dominationis hauſerunt. Itaque toti orienti bellum mouẽtes, Dercyllidam ducem in hanc militiam legunt: qui cum ſibi aduerſus duos potentiſsimos Artaxerxis Perſarum regis Præfectos, Pharnabazum & Thiſſafernem pugnãdum videret, prouiſo ad tempus conſilio, vt pondus geminæ congreſsionis eluderet, vnum denuntiato bello appetit, alterum pacta pace ſuſpendit. Pharnabazus Thiſſafernem apud Artaxerxem, communem tunc regem defert

vt

by Google

vt proditorem, præſertim qui cum hoſte belli tempore de fœderis conditione pepigiſſet: hortaturque regem vt in locum eius Cononem Athenienſem virum, qui tunc forte apud Cyprum exulabat, ducem nauali bello conſtituat. Acceptis igitur quingentis argenti talentis, Conon per Pharnabazum euocatur, claſsique præficitur: quibus compertis, Lacedæmonij & ipſi auxilia naualis belli, à rege Aegypti Hercinione per legatos petunt: quo centum instructas triremes & ſexcenta millia modiûm frumenti acceperunt, a ſociis etiam vndique magna contraxere ſubſidia. Cui militiæ conſenſu omnium, Ageſilaum ducem decreuerunt, virum pede claudum, ſed qui in difficillimo rerum ſtatu mallent ſibi regem claudicare quàm regnum. Raro vnquam ita pares omni induſtria duces in vnū coiere bellū, qui acerbiſſimis inuicem prælijs fatigati, & multo ſanguine obliti, velut inuicti ab alterutro receſſerunt. Igitur Conon accepto iterum per ſe ipſum à rege magno ſtipendio reuerſus ad claſſem, inuadit hoſtiles agros, turres, caſtella, cæteraque præſidia expugnat: & veluti effuſa tempeſtas, quacunque incubuit, cuncta proſternit. Lacedæmonij verò domeſticis malis circumuenti, externis inhiare deſiſtūt, abiiciuntque ſpem dominationis, imminente periculo ſeruitutis: Ageſilaum autem, quē cum exercitu in Aſiam miſerant, ad ſubſidium patriæ reuocant. Interea Piſander dux apud Spartam, per Ageſilaum regem relictus,

maximam munitiſsimamque claſſem tunc inſtruxerat, motus æmulatione virtutis Ageſilai, vt illo pedeſtrem expeditionem agitante, ipſe quoque nauali diſcurſu oram maritimam peruagaretur. Conon vero ſuſcepto negocio, duplicem curam impendebat, debens ſociis ſolicitudinem, patriæ fidem: vt huic exhiberet naturam, illis præberet induſtriam: in hoc propenſior ciuibus, quod quieti libertatique eorum alieni ſanguinis diſcrimen impenderet, & pugnaret aduerſus inſolentiſsimos hoſtes periculo regis, præmio patriæ. Conſerunt itaque nauale certamen Perſæ Conone, Spartani Piſandro duce: milites, remiges, ipſique ductores vno pariter in mutuam cædem ardore rapiuntur. Magnitudine atque atrocitate belli illius inclinatus, ex hoc ſemper in poſterũ Lacedæmoniorum ſtatus proruit. Namque ex illo fluere ac retro ſublapſa referri ſpes Spartanorũ viſa eſt, donec aſſurgendo, ægre ac miſere recidendo confecta, & poteſtate careret, & nomine. Athenienſibus vero hæc eadem pugna initium recuperandæ potentiæ, ſicut Lacedęmonijs amittendæ, fuit. Primi igitur Thebani, auxilio Athenienſium fulti, ſuperiore clade ſaucios ac trepidos aggrediuntur, multa animati fiducia propter virtutem atque induſtriam Epaminondæ ducis ſui, cum quo ſibi facile obtinere poſſe imperium totius Græciæ videbantur. Fit itaque terreſtre prælium, Thebanis minimo negocio vincentib.

* Piſander. Vincitur etiam hoc conflictu * Lyſander & occi-

occiditur. Pauſanias quoque dux alter Lacedæmoniorum, inſimulatus proditionis, in exilium truditur. Thebani autem victoria potiti, collecta vniuerſi exercitus manu, Spartam contendunt, putantes ſe vacuam præſidio ciuitatem, nullo intraturos negocio, cuius iam omnes penè copias cum ipſo rege deleſſent, atq; ab omnibus ſocijs deſtitutos viderent. Lacedæmonij periculo ciuitatis impulſi, habito inexercitati militis qualicunque delectu, obuiam hoſti procedunt. Sed victis ſemel, aduerſus victores obſiſtendi nec virtus nec animus erat. Cum igitur cæde vnius tantum penè partis ageretur, repẽte Rex Ageſilaus accerſitus ex Aſia, improuiſus bello ſuperuenit: Thebanos iam ſucceſſu duplicis victoriæ lætiores ſegnioreſque aggreditur: nec difficile ſuperat, maxime cum adhuc apud ipſum penè integræ vires haberentur. Ipſe tamen Ageſilaus grauiter vulneratur. At vero Athenienſes, cum comperiſſent inſperata Lacedæmonios victoria ſubleuatos, priſtinæ ſeruitutis, de qua tunc reſpirare vix cœperant, trepidi metu, exercitum contrahunt, eumque Bœotijs in auxilium adiungunt, commiſſum Iphicrati duci. qui adoleſcens admodum, vix dum annos viginti natus, infirmitatem ætatis maturitate animi muniebat. Conon quoque vir quidem Athenienſis, dux autem Perſici exercitus, audito Ageſilai reditu, ad populandos Lacedæmoniorum agros reuertitur. Ita Spartani ſtrepitu circunſonantium vndique

hoſtium clauſi atque exterriti, vltima propemodum deſperatione tabuerunt. Sed Conon poſtquam vaſta hoſtilis ſoli populatione ſatiatus eſt, Athenas pergit, in maximo gaudio ciuium ipſe triſtis: quippe cum videret vrbem populo quondam cultuque ornatiſsimam, nunc miſerabili ruinarum ac deſolationis ſqualore confectam. Itaque magnum pietatis miſerationiſque monimentũ in reparatione eius operatus eſt. Namque eã à Lacedæmonijs exinanitam, Lacedæmoniorum prædis repleuit. Perſis incendentibus concrematam, Perſis ædificantibus reformauit. Interea Artaxerxes rex Perſarum, ſicut principio dictum eſt, vniuerſis Græciæ populis per legatos, vt ab armis diſcederent, & paci acquieſcerent, imperauit: non quod miſericorditer feſsis conſuleret, ſed ne ſe in Aegypto bellis occupato, aliqua in regnum ſuũ tentaretur irruptio.

CAPVT II.

De Lacedæmoniorum offenſione in Arcadia. Victoria Thebanorum, Epaminondæ morte, cum Epilogo dictorum.

CVnctis igitur Græcis optatiſsima quiete reſolutis, domeſticoque otio torpentibus, Lacedæmonij inquieti magis quàm ſtrenui, & furore potius, quàm virtute intolerabiles, poſt bella depoſita tentant furta bellorum. Nam ſpeculati abſentiam Arcadum,

dum, caſtellum eorum repentina irruptione perfringunt. Arcades verò exciti iniuria, iū-ćto ſibi Thebanorum auxilio, amiſſa furto, bello repetunt. In eo prælio Archidamus dux Lacedæmoniorum vulneratus, cum etiam cædi ſuos iam vt victos videret, occiſorum corpora per præconem ad ſepulturam poſcit: quod ſignum victoriæ traditæ inter Græcos haberi ſolet. Thebani autem hac confeſsione cōtenti, dato parcendi ſigno, finem dedere certamini. Paucis deinde interuenientibus induciarū diebus, Lacedæmoniis ad alia bella conuerſis, Thebani cum Epaminonda duce, de inuadenda Lacedæmonia quaſi ſecura & deſtituta, cepere fiduciam. Taciti intempeſta nocte, Lacedæmonem veniunt: ſed non ita incautam vel indefenſam ſicut rebantur, offendunt. Armati enim ſenes cum reliqua turba imbellis ætatis, pręcognito aduentu hoſtium, in ipſis ſe portarum anguſtiis obiecerunt, & aduerſus quindecim millia militum, vix centum confecti æuo homines proruperunt. His itaque tantam molem belli ſuſtinentibus, iuuentus ſuperueniens, congredi aduerſus Thebanos aperto certamine incunctanter decreuit. Commiſſo prælio, cum Lacedæmonij vincerentur, repēte Epaminondas dux Thebanorum, incautius dimicans vulneratur. Quare dum his ex dolore metus, illis ex gaudio ſtupor naſcitur, veluti ex conſenſu tacito vtrinque diſceſſum eſt. Epaminondas autem grauiter ſaucius, cum de victoria ſuorum comperiſſet,

ſcutumque exoſculatus eſſet, remota manu quæ vulnus occluſerat, egreſſum ſanguinis ac mortis patefecit introitum: cuius mortẽ ſic Thebanorum perditio ſubſecuta eſt, vt non perdidiſſe ducem, ſed ipſi cum eo tunc periſſe viderentur. Contexui indigeſtæ hiſtoriæ inextricabilem cratem, atq; incertos bellorum orbes huc atque illuc lymphatico furore geſtorum verbis è veſtigio ſecutus implicui: quoniam tanto (vt video) inordinatius ſcripſi, quanto magis ordinem cuſtodiui. Improba dominandi Lacedæmoniorum cupiditas, quantis populis, qualibus vrbibus, quibus prouinciis, cuiuſmodi odiorum motus, quãtas cauſas certaminũ ſuſcitarit, quis vel numero, vel ordine, vel ratione diſponat? cum ipſi quoque non plus afflicti bellis quam bellorum confuſione referãtur: ſiquidem tracto per aliquot ætates hoc continuo bello, Athenienſes, Lacedæmonij, Arcades, Bœotij, Thebani, poſtremo Græcia, Aſia, Perſis, atque Aegyptus cum Lybia, inſulisq; maximis, nauales ſimul pedeſtreſque conflictus indiſcretis egere diſcurſibus. Referre cæſa hominum millia non poſſem, etiam ſi bella numerarem. At nunc increpet hæc tempora, atque ille collaudat, quicunq; neſcit hoſce omnes iſtarum vrbium prouinciarumq; populos, ita nunc in ſolis ludis ac theatris conſeneſcere, ſicuti tũc in caſtris maxime prælijſque tabuiſſe. Florentiſsima illa, & totius tũc imperium orientis affectans Lacedæmoniorum ciuitas, vix centum habere potuit ſenes: ita in-

ita inceſſabilibus circumuenta malis, immaturas miſerè expendebat ætates: & queruntur nunc homines, quorum refertæ pueris & ſenibus ciuitates, ſecura iuuentum peregrinatione ditantur, pacificiſque exercitijs ſtipendia domeſticæ voluptatis acquirunt? niſi fortè (vt aſſolent humanæ mutabilitati omnia ſordere præſentia) nouitates rerum actu auditúque prurientibus, ipſa etiam vita faſtidio eſt.

CAPVT III.

Terræmotus Achaiæ collatus cum Conſtantinopolitano. Romani ciuitates aliquot capiunt.

ANno ab vrbe condita CCCLXXVI. ſæuiſſimo terræmotu Achaia vniuerſa concuſſa eſt, & duæ tunc ciuitates, id eſt, Bura & Helice, abruptis locorum hiatibus deuoratæ ſunt. At ego nunc è contrario poteram ſimilia in diebus noſtris apud Conſtantinopolim, æque modo principem gentium, prædicta & facta, ſed non perfecta narrare, cum poſt terribilem denuntiationem conſcientiamque mali ſui præſciam, ſubter commota funditus terra tremeret, & deſuper fuſa cœlitus flamma penderet, donec orationibus Arcadij principis & populi Chriſtiani, præſentem perditionem Deus exoratus auerteret: probans ſe ſolum eſſe & conſeruatorem humilium, & punitorem malorum. Sed hæc vt commemorata ſint, magis quam explicata, ve-

ta, verecundiæ conceſſerim, vt & qui ſcit, recolat, & qui neſcit, inquirat. Interea Romani, qui per ſeptuaginta annos ab vrbe Volſcorum, præterea Faliſcorum; Æquorum, & Sutrinorum, ſubacti & attriti aſsiduis bellis conficiebantur, tandem in ſupraſcriptis diebus Camillo duce eaſdem cepere ciuitates, & rediuiuo finem dedere certamini. Prænestinos etiam eodem tempore, qui vſque ad portam Romæ bellando & cædendo peruenerant, ad flumen Aliam T. Quinctio pugnante, vicerunt.

CAPVT IV.

De peſtilentia grauiſſima, eiuſque expiatione.

ANno ab vrbe condita CCCLXXXIV. L. Genucio, & Q. Seruilio Conſulibus, ingens vniuerſam Romam peſtilentia corripuit: non (vt aſſolet) plus minuſve ſolito temporum turbata temperies, hoc eſt, aut intempeſtiua ſiccitas hyemis, aut repentinus calor veris, aut incongruus humor æſtatis, vel autumni diuitis indigeſta illecebra, insuper etiam expirata de Calabris ſaltibus aura corrumpens, repentinos acutarum infirmitatum afferret tranſcurſus, ſed grauis diuturnaque in nullo diſpar ſexu, in nulla ætate diſsimilis, generali cunctos per biennium iugiter tabe confecit: vt etiam quos non egit in mortem, turpi macie exinanitos afflictoſque dimiſerit. Conquerentur hoc (vt arbitror)

ror) loco obtrectatores temporis Chriſtiani, ſi forte ſilentio præterierim, quibus tunc cærimonijs Romani placuerint deos, & ſedauerint morbos, cum peſtilentia indies crudeſceret. Auctores ſuaſere pontifices, vt ludi ſcenici dijs expetentibus ederentur: & ita pro depellenda temporali peſte corporum, accerſitus eſt perpetuus morbus animorum. Vber nunc quidem mihi iſte doloris atque increpationis locus eſt, ſed in quo iam reuerentia tua ſtudium ſapientiæ & veritatis exercuit, mihi ſuper eo audere fas non eſt. Commonuiſſe me ſatis ſit, & ex qualibet intentione lectorem ad illius lectionis plenitudinem remiſiſſe.

CAPVT V.

Ingens terræ hiatus medio Romæ apparuit, quem Marcus Curtius præcipitio ſui auertit.

SEquitur hanc miſeram luem, miſerioremque eius expiationem proximo anno ſatis triſte prodigium. Repente ſiquidem medio vrbis terra diſsiluit, vaſtoque præruptè hiantia ſubito inferna patuerunt. Manebat diu ad ſpectaculum terroremque cunctorum patenti voragine impudens ſpecus, nefariamque viui hominis ſepulturam diis interpretibus expetebat. Satisfecit improbis faucibus præcipitio ſui Marcus Curtius, vir eques armatus: iniecitque crudeli terræ inopinatam ſatietatem, cui parum eſſet, quod ex tanta peſtilentia mortuos per ſepul-

ſepulchra ſuſciperet, niſi etiam viuos ſciſſa ſorberet.

CAPVT VI.

Galliarum ingentem multitudinem Romani ſternunt ac fugant. Tuſci ſuperantur. Galli tertio irruentes trucidantur.

ANNo ab vrbe condita CCCLXXXVIII iterum terribilis Gallorum inundatio iuxta Anienem fluuium, ad quartam ab vrbe lapidem conſedit, facile ſine dubio, pondere multitudinis & alacritate virtutis perturbatam occupatura ciuitatem, niſi otio & lentitudine torpuiſſet: vbi atrociſsimam pugnam Manlius Torquatus ſingulariter inchoauit, T. Quinctius Dictator cruentiſsima congreſſione confecit. Fugati ex hoc prælio plurimi Galli, inſtauratis iterum copijs in bellum ruentes, à C. Sulpicio Dictatore ſuperati ſunt. Poſt paululum quoque Tuſcorum pugna ſub C. Marcio conſecuta eſt: vbi conijci datur, quantum hominum cæſum ſit, quando octo millia ſunt capta Tuſcorum.

Tertia autem in ijſdem diebus Galli ſe in prædam per maritima loca, ſubiectoſque campos * ab Albanis montibus diffuderunt: aduerſum quos nouo militum delectu habito, conſcriptiſque legionibus decem, ſexaginta millia Romanorum, negatis ſibi Latinorum auxilijs, proceſſerunt. Confecit hanc pugnam, M. Valerius, auxiliante cor-

* aliàs deeſt, ab.

uo alite, vnde poſtea Coruinus eſt dictus. Occiſo enim prouocatore Gallo, hoſtes territi, ſparſimque fugientes, grauiter trucidati ſunt.

CAPVT VII.

Fœdus Romanorum cum Carthaginenſibus complurium malorum cauſa. Inter alia mira veris lapidibus pluit. Alexander Magnus naſcitur. Rex Perſarum Iudæos captiuos abducit.

NVmerandum etiam inter mala cenſeo, primum illud * ictum cum Carthagini- *initum.
enſibus fœdus, quod iiſdem temporibus fuit præſertim ex quo tam grauia orta ſunt mala, vt exin cœpiſſe videantur. Anno ſiquidem ab vrbe condita CCCCII. legati à Carthagine Romam miſsi ſunt, fœduſque pepigerunt. Quem ingreſſum Carthaginienſium in Italiam malorum grandinem ſecuturam, continuarumque miſeriarum tenebras iuges, hiſtoriarum fides, locorumque infamia, & abominatio dierum, quibus ea geſta ſunt, proteſtantur. Tunc etiam nox vſque ad plurimam diei partem tendi viſa eſt: & ſaxea de nubibus grando deſcendens, veris terram lapidibus verberauit. Quibus diebus etiam Alexander Magnus, magnus verè ille gurges miſeriarum, atque atrociſsimus turbo totius Orientis eſt natus. Tunc etiam Ochus, qui & Artaxerxes, poſt tranſactam in Ægypto maximum diuturnumque bellum plurimos Iu-

Iudæorum in tranſmigrationem egit, atque in Hyrcania ad Caſpium mare habitare præcepit: quos ibi vſque in hodiernum diem amplisſimis generis ſui incrementis conſiſtere, atque exinde quandoque erupturos, opinio eſt. Cuius etiam belli tempeſtate, tranſcurrens & Sidonem opulentisſimam Phœnicis prouinciæ vrbem deleuit: & Ægyptum quãuis prius victam tunc tamen ſubactam, comminutamque ferro Perſarum ſubiecit imperio.

CAPVT VIII.

Breuiter comprehendit ſequentium bellorum à Romanis geſtorum clades: & de Iani portis clauſis.

IAm hinc ſtatim à Romanis aduerſum Samnitas, gentem opibus armiſque validam, pro Campanis & Sidicinis bella ſuſcepta sũt. Samniticum bellum ancipiti ſtatu geſtum, Pyrrhus vel maximus Romani nominis hoſtis, excepit. Pyrrhi bellum mox Punicum cõſecutum eſt: & quamuis numquam poſt mortem Numæ à bellorum cladibus fuiſſe ceſſatum, ſemel patentes Iani portæ indicent, ex eo tamen, veluti per meridiem, toto impreſſus cœlo malorum feruor incanduit. Porro autem inchoato ſemel bello Punico vtrum aliquando bella, cædes, ruinæ atque omnia infandarum mortium genera, niſi Cæſare Auguſto imperante ceſſauerint, inquirat, inueniat,

rodat, quiſquis infamanda Chriſtia-
ora putat. Abſque illo tamen, inter
nica vnius anni, veluti auis præter-
excurſu, Romani propter Iani por-
ſis inter febres morboſque reipubli-
c breuiſsimo pacis ſigno, velut te-
o aquæ gelidæ hauſtu illecti ſunt, vt
ecaleſcentes, multo grauius vehe-
ſque afflictarentur. At vero ſi indu-
ne conſtat, ſub Auguſto primum
poſt * partam pacem vniuerſarum * Parthicā.
orbem poſitis armis, abolitiſque
s generali pace & noua quiete com-
Romanis paruiſſe legibus, Roma-
uàm propria arma maluiſſe, ſpretiſ-
s ſuis, iudices elegiſſe Romanos:
o omnibus gentibus, cunctiſque pro
nnumeris ciuitatibus, infinitis popu
terris vnam fuiſſe voluntatem, libe-
ſtoque ſtudio inſeruire paci, atque in
ne conſulere: quod prius ne vna qui-
itas, vnusve populus ciuiũ, vel quod
ſt, vna domus fratrum iugiter habe-
ſſet: quod ſi etiam cum imperante
ſta prouenerint, in ipſo imperio Cæ-
xiſſe ortum in hoc mundo Domini
ſu Chriſti, liquidiſsima probatione
feſtum, inuiti licet illi, quos in blaſ-
 vrget inuidia, cognoſcere fateriq;
, pacem iſtam totius mundi & tran-
nam ſerenitatem non magnitudine
, ſed poteſtate filij Dei, qui in diebus
apparuit, extitiſſe, nec vnius vrbis
im-

imperatori, ſed creatori orbis vniuerſi, orbem ipſum generali cognitione paruiſſe aperi ſicut ſol Oriens diem luce perfundit, ita aduenìens miſericorditer, extenta mundum pace veſtierit. Quod plenius cum ad ipſum perficiente Domino ventum fuerit, proferemus.

CAPVT IX.

Romani Latinis bellum inferunt. Manlius Torquatus filium occidit. Minucia veſtalis virgo inceſti damnata.

IGitur anno ab vrbe condita CCCCIX. Romani bellum Latinis rebellantibus intulerunt, Manlio Torquato, & Decio Mure conſulibus: in quo bello vnus conſul interfectus eſt, alter extitit parricida. Manlius enim Torquatus filium ſuum, iuuenem victorem, interfectoremque Metij Tuſculani nobilis equitis, & tum præcipuè prouocantis atque inſultantis hoſtis occidit. Alius vero conſul, cũ iterato conflictu illud cornu cui præerat, cædi atque affligi videret, in confertiſsimos hoſtes ſpontè prolapſus, occubuit. Manlius quamuis victor, occurſum tamen nobilium iuuenum Romanorum, qui legitimè exhiberi ſolet, triumphans parricida non meruit. Anno autem poſt hunc ſubſequente Minucia virgo Veſtalis ob admiſſum inceſtum damnata eſt, viuaque obruta in campo, qui nunc Scelera-tus vocatur.

CAPVT X.

Permultæ matronæ Romanæ veneficii accuſatæ & damnatæ ſunt.

AT vero paruo exin tempore interiecto, horreſco referre quod geſtum eſt: nam Claudio Marcello & Valerio Flacco conſulibus, incredibili rabie & amore ſcelerum Romanæ matronæ exarſerunt. Erat vtique fœdus ille ac peſtilens annus, inflictæque iam vndique cateruatim ſtrages egerebantur, & adhuc tamen penes omnes de corrupto aëre ſimplex credulitas erat, cum exiſtente quadã ancilla indice & conuincente, primum multæ matronæ vt biberent, quæ coxerant venena, compulſæ: deinde ſimul vt hauſere, conſumptæ ſunt. Tanta autem multitudo fuit matronarum in his facinoribus conſciarum, vt trecentæ ſeptuaginta damnatæ ex illis ſimul fuiſſe referantur.

CAPVT XI.

Alexander rex Epirotarum à Samnitibus victus & occiſus eſt.

ANNo ab vrbe condita CCCCXXII. Alexander rex Epirotarum, Alexaudri illius magni auunculus, traiectis in Italiam copijs cum bellum aduerſus Romanos pararet, & circa finitimas Romæ vrbes firmare vires exercitus ſui, auxiliaque vel ſibi acquirere vel hoſtibus ſubtrahere ſtudens bellis exer-

ceretur, à Samnitibus, qui Lucanæ genti ſuffragabantur, maximo bello in Lucania victus atque occiſus eſt. Sed quoniam aliquantum Romanas clades recenſendo progreſſus ſum, vel Alexandri iſtius mentione commonitus, de Philippo Macedonum rege, qui Olympiadem huius Alexandri Epirotæ ſororem vxorem habuit, ex qua Alexandrum Magnum genuit, paucisſimis annis retro repetitis, magna paruis, in quantum potero colligam.

CAPVT XII.

Philippi regis Macedoniæ res geſtæ, & quas gentes ſeu vrbes ſubegerit.

ANNo ab vrbe condita CCCC. Philippus Amyntæ filius, Alexandri pater, regnum Macedonum adeptus, viginti quinque annis tenuit: quibus hos omnes acerbitatum aceruos cunctaſque malorum moles ſtruxit. Hic primum ab Alexandro fratre obſes Thebanis datus, per triennium apud Epaminondam ſtrenuisſimum imperatorem, & ſummum Philoſophum eruditus eſt. Ipſo autem Alexandro ſcelere Eurydices matris occiſo, quamuis ea iam commiſſo adulterio, & altero primum filio interfecto, filiaque viduata, generi nuptias mariti morte pepigiſſet, compulſus à populo regnum, quod paruo occiſi fratris filio tuebatur, ſuſcepit, qui cum foris concurſu exurgentium vndique hoſtium, domi autem deprehenſarum tempe-

ne inſidiarum metu fatigaretur, primum bellum cum Athenienſibus geſsit. Quibus victis, arma ad Illyrios tranſtulit, multiſque millibus hoſtium trucidatis, Lariſſam vrbem nobiliſsimam cepit. Inde Theſſaliam non magis amore victoriæ, quam ambitione habendorum equitum Theſſalorum, quorum robur vt exercitui ſuo admiſceret, inuaſit. Ita Theſſalis ex improuiſo præoccupatis atque in poteſtatem redactis, iungendo equitum peditumque fortiſsimas turmas & copias inuictiſsimum fecit exercitum. Igitur victis Athenienſibus, ſubiectiſque Theſſalis, Olympiadem Arubæ regis Moloſſorum ſororem duxit vxorem. Qui Aruba per hoc quod ſocietatem Macedonum affinitate regis paciſcebatur, imperium ſuum ſe dilataturum putaret, per hoc deceptus amiſit, priuatuſque in exilio conſenuit. Deinde Philippus cum Methonam vrbem oppugnaret, ictu ſagittæ oculum perdidit. Ipſam vero vrbem mox expugnauit, & cepit. Exin Græciam totam prope, conſilijs præuentam, viribus domuit. Quippe Græciæ ciuitates, dum imperare ſingulæ cupiunt, imperium omnes perdiderunt: & dum in mutuum odium ſine modo ruunt, omnibus perire, quod ſingulæ amitterent, oppreſſæ demum ſeruientesque ſenſerunt: quarum dum inſanas* concurſationes Philippus, veluti è ſpecula obſeruaret, auxiliumque ſemper inferioribus ſuggerendo, contentiones, bellorum fomites, callidus doli artifex foueret, vi-

*concertationes.

ctos ſibi pariter victoreſque ſubiecit. Huic autem ad obtinendam totius Græciæ dominationem, immoderata Thebanorum dominatio facultatem dedit, qui victos Lacedæmonios ac Phocenſes, cædibus etiam rapiniſque confectos, cum inſuper in communi Græciæ concilio tanta pecuniæ multa onerauiſſent, quantam illi ſoluere nullo modo poſſent, ad arma confugere coëgerunt. Itaque Phocenſis Philomelo duce & auxilijs Lacedæmoniorum Athenienſiumque fulti, commiſſa pugna, hoſtibuſque fugatis, Thebanorum caſtra ceperunt. Sequenti prælio inter immenſas vtriuſque populi ſtrages Philomelus occiſus eſt: in cuius locum Phocenſes Onomarchum ducem creauerunt. Porro autem Thebani & Theſſali omiſſo delectu ciuium, Philippum Macedoniæ regem, quem hoſtem prius repellere laborabant, vltro ſibi ducem expetiuerunt. Commiſſo prælio, & Phocenſibus penè ad internecionem cæſis, victoria ad Philippum conceſsit. Sed Athenienſes, audito belli euentu, ne Philippus tranſiret in Græciam, auguſtias Termopylarum pari ratione ſicut aduentantibus ante Perſis, occupauere. Igitur Philippus præcluſum ſe ab ingreſſu Græciæ, præſidio in Thermopylis videt, paratum in hoſtes bellum vertit in ſocios: nam ciuitates quarum paulò ante dux fuerat ad gratulandum ac ſuſcipiendum parentes, hoſtiliter inuadit, crudeliter diripit: omnique ſocietatis conſcientia penitus abolita, coniuges liberoſque omni-

[illegible]

corona vendidit,templa quoque vni
buertit,ſpoliauitque, nec tamen vn-
er viginti quinque annos quaſi iratis
tus eſt. Poſt hæc in Cappadociam trã-
que bellum pari perfidia geſsit,captos
um finitimos reges interfecit,totam-
ppadociam imperio Macedoniæ ſub-
de poſt cædes,incendia deprædatio-
in ſocijs vrbibus geſtas, parricidia in
conuertit,quos patri ex nouerca geni
cohæredes regni vereretur,interfice
eſſus eſt. Cum autem vnum ex his oc-
dio Olynthum confugerunt: quam
hilippus hoſtiliter aggreſſus vrbem
mam & florentiſsimam, cædibus
me repletam,opibus hominibuſque
, abſtractos etiam fratres ſupplicio
edit.

cum excidio ſociorum & parricidio
elatus,licere ſibi omnia, quæ cogi-
putaret auraria loca in Theſſalia,ar-
etalla in Thracia inuaſit: ac ne quod
s inuiolatum præterm itteret, præ-
o mari & claſſe diſperſa, piraticam
exercere inſtituit. Præterea cum
res duo Thraciæ reges,de regni ter-
ntes,iudicem ex conſenſu pręe-
t, Philippus more ingenij ſui ad iu
tanquam ad bellum, cum inſtructo
ingreſſus, inſcios iuuenes vitare-
riuauit. Athenienſes vero,qui prius
ingreſſum Termopylarum muni-
pulerant, vltro pacem eius expeten-

tes, fraudulentiſsimum hoſtem de neglecta introitus cuſtodia commonuerunt. Cæteræ etiam Græciæ ciuitates, vt intentius ciuilibus bellis vacarent, ſub ſpecie pacis & fœderis, ſponte ſe externæ dominationi ſubiecerunt: maxime, cum Theſſali Bœotijque poſcerent Philippum, vt profeſſum ſe aduerſum Phocenſes ducem exhiberet, ſuſceptumque bellum gereret: contrà Phocenſes, adhibitis ſecum Athenienſibus & Lacedæmonijs, vel differri bellum, vel auferri, & precio & precibus laborarent. Philippus Tacitè vtriſque diuerſa promiſit, Phocenſibus pacem & veniam ſe daturum ſacràmento confirmans, Theſſalis vero affuturum ſe mox cum exercitu ſpondet: bellum tamen ab vtriſque [illegible] vetat. Igitur Philippus inſtructis copijs [illegible] ſtias Thermopylarũ ſecurus ingreditur, eaſque occupatas diſpoſitis præſidiis e[illegible]. Tunc primum ſe non Phocenſes ſoli, ſed & omnis Græcia captam eſſe perſenſit: ſiquidem primos Phocenſes Philippus, rupta a[illegible] calcatoque ſacramento, infandæ dilacerationi dedit. Inde omnium vrbes fineſque pe[illegible] latus, cruenta præſentia effecit, vt etiam abſens timeretur. Vbi verò in regnum rediit, more paſtorum, qui pecora ſua nunc per æſtiuos, nunc per hybernos ſaltus circum[illegible] populos & vrbes, vt illi replenda vel relinquenda quæque loca videbantur, ad libidinem ſuam transfert. Miſeranda vbique facies, & atrociſsimum miſeriarum genus obuerſabatur, perpeti excidium ſine i[illegible]

e bello captiuitatem, ſine crimine exi- ſine victore dominatum. Premit miſe- ter iniuriarum ſtimulos ſuperfuſus pa- ipſaque diſsimulatione dolor creſcit: ius demiſſus, quo minus profiteri li- entibus, ne ipſæ quoque lachrymæ pro macia accipiantur. Alios populos auul dibus ſuis, finibus hoſtium oppoait a- extremis regni terminis ſtatuit quoſ- mulatione virium, ne poſsint quod duntur, in ſupplementa exhauſta- biurn diuidit. Ita glorioſiſsimum il- ondam florentis Græciæ corpus in laceratasque particulas, extincta pri- bertate, concidit.

CAPVT XIII.

tium Philippus fruſtra obſidet. Scythi- bello aggreditur, & vincit. Triballi im ei eripiunt.

hæc cum per aliquantas Græciæ ciui- s exercuiſſet, & tamen omnes metu ret, coniiciens ex præda paucorum, o- nium, ad perficiendam æqualem in v- s vaſtationem, vtili emolumento ne- am maritimam vrbem ratus Byzan- obilem ciuitatem, aptiſsimum iudi- t receptaculum ſibi terra marique fie- que obſiſtentem illico obſidione cin autem Byzantium quondam à Pau- ge Spartanorum condita, poſt autem antino Chriſtiano principe in maius

aucta & Conſtantinopolis dicta, glorioſiſſimi nunc imperij ſedes & totius caput Orientis eſt. Philippus verò poſt longam & irritam obſidionem, vt pecuniam quam obſidendo exhauſerat, prædando repararet, piraticam aggreſſus eſt. Captas itaq; CLXX. naues mercibus confertas, diſtraxit, & anhelanti inopię parua recreatione ſubuenit. Inde propter agendam prędam & curandam obſidionem diuiſit exercitum. Ipſe autem cum fortiſſimis profectus, multas Cherroneſi vrbes cepit: profligatiſque populis opes abſtulit. Ad Scythiam quoque cum Alexandro filio prædandi intentione pertranſiit. Scythis tunc Etheas regnabat: qui cum Iſtrianorum bella premeretur, auxiſium à Pilippo per Apollonienſes petijt: ſed continuo Iſtrianorum rege mortuo, & belli metu, & auxiliorum neceſsitate liberatus, pactionem fœderis cum Philippo habitam diſſoluit. Philippus dimiſſa obſidione Byzantij, Scythicum bellum totis viribus aggreditur. Commiſſoque pręlio cum Scythæ & numero & virtute præſtarent, Philippi fraude vincuntur. In ea pugna XX. M. puerorum ac fœminarum Scythicæ gentis capta, pecorum magna copia abducta, auri atque argenti nihil repertum: & ea res primo fidem inopiæ Scythicæ dedit. XX. M. nobilium equarum ſufficiendo generi in Macedoniam miſſa, ſed reuertenti Philippo Triballi bello obuiant, in quo ita Philippus in femore vulneratus eſt, vt per corpus eius equus interficeretur. Cum omnes

occi-

m putarent, in fugam verſi, prædam a-
unt. Aliquantula deinde mora dū con-
it à vulnere, in pace conquieuit. Sta-
ero vt conualuit, Athenienſibus bellū
qui in tanto diſcrimine poſiti The-
quondam hoſtes, tunc ſocius adſci-
totiuſque Græciæ ciuitates legationi-
tigant, vt communem hoſtem, com-
bus viribus petant. Itaque aliquantæ
Athenienſibus ſeſe coniunxere, quaſdā
 Philippum belli metus traxit. Prælio
ſſo, cum Athenienſes longe maiori nu
militum præſtarent, aſſiduis tamen
indurata, Macedonum virtute vincun-
nam pugnam longè omnibus anterio-
bellis atrociorem fuiſſe, ipſe rerum
docuit. Nam hic dies apud vniuer-
æ & am acquiſitæ dominationis glo-
, & vetuſtiſsimæ libertatis ſtatum fini-

CAPVT XIV.

...pi crudelitas in Thebanos, & interi-
s.

...ea Philippus cruentiſsimam victoriā
Thebanos & Lacedæmonios exercuit:
...m principes ciuitatū alios ſecuri per-
alios in exilium egit, omnes bonis pri
. Pulſos dudum à ciuibus, in patriam
...: ex quibus CCC. exules iudices re-
...que præfecit, qui vt antiquum dolorē
potestate curarent, preſſos infeliciter

 popu-

populos in ſpem libertatis reſpirare non ſinerent. Præterea magno delectu militum in ſubſidium Regiæ diſpoſitionis, ex tota Græcia habito, CC. M. peditum, & XV. M. equitum, abſque exercitu Macedonum & infinita gentium barbarie, Perſicæ expeditioni in Aſiam miſſurus inſtruxit. Tres duces, hoc eſt, Parmenionem, Amyndam & Attalum, præmittendos in Perſas, legit. Et dum ſupraſcriptæ copiæ de Græcia congregantur, Alexandri, qui erat Olympiadis vxoris ſuæ frater, & poſt à Sabinis in Lucania proſtratus eſt, quem Epiri regem ob mercedem ſtupri in eum perpetrati conſtituerat, nuptias in copulando ei filiam ſuam Cleopatram, celebrare decreuit: qui cum pridie quàm occideretur interrogatus fuiſſet, quis omni homini eſſet magis optandus, reſpondiſſe fertur, eum eſſe optimum, qui viro forti poſt virtutum ſuarum gloriam in pace regnanti, ſine conflictatione corporis & deoccore animi ſubitus & celer, inopinato ferro potuiſſet accidere, quod ipſi mox contigit. Nec ab iratis diis, quos ſemper paruipenderat, quorumque aras, templa & ſimulacra ſubuerterat, quin lectiſsimam, vt ipſi videbatur, mortem adipiſceretur, potuit impediri. Nam die nuptiarum, cum ad ludos magnifice apparatos inter duos Alexandros filiū generumque contenderet, à Pauſania nobili Macedonum adoleſcente in anguſtiis ſine cuſtodibus circumuentus, occiſus eſt. Afferant nunc multiſque hæc vocibus efferant, quaſi viro-

rum fortium laudes & facta felicia, qui-
a mariſsimæ aliorũ calamitates in dulces
alas cedunt, ſi tamen nũquam ipſi iniuri-
quibus aliquando vexantur, relatu triſtio
eplorant. Si vero de propriis querimo-
s tantum alios audientes affici volunt,
antum ipſi perpetiendo ſenſerunt, prius
ĩ non præſentibus præterita, ſed geſtis ge-
i comparent: & vtraque ex auditu, velut
rũ alienorum arbitri iudicent, per XXV.
nnos incendia ciuitatum, excidia bellorũ,
lienationes prouinciarum, cædes homi-
ũm, opum rapinas, prædas pecorum, mor-
uorum venditiones captiuitateſque viuo-
rum vnius regis fraus, ferocia & dominatus
agitauit.

CAPVT XV.

Samnites Romanorum copias capiunt. Roma victum fœdus rumpunt. Satricum expugnant.

SVfficerent iſta ad exemplum miſeriarum inſinuata memoriæ noſtræ geſta per Philippum etiamſi Alexander ei non ſucceſsiſſet in regnum. Cuius bella, imo ſub cuius bellis mundi mala ordine ſequentia ſuſpendo paulisper, vt in hoc loco pro conuenientia temporum Romana ſubiiciam. Anno ab vrbe condita CCCCXXVI. Caudinas furculas latis celebres & famoſas, inſignis Romanorum fecit infamia. Nam cum ſuperiore bello viginti millia Samnitium, Fabio magiſtro equitum pugnam conferente ceci-
diſſent,

diſſent, circumſpectiore cura Samnites ac magis instructo apparatu apud Caudinas furculas conſederunt, vbi cum Veturium & Poſtumium conſules, omnesque copias Romanorum anguſtijs locorum armisque clauſiſſent, Pontius dux eorum in tantum abuſus eſt victoriæ ſecuritate, vt Herennium patrem conſulendum putaret, vtrum occideret clauſos, an parceret ſubiugatis: vt viuos tamen dedecori reſeruaret, elegit. Romanos enim antea ſæpiſsime vinci & occidi, nunquam autem capi, aut ad deditionem cogi potuiſſe conſtabat. Ita Samnites victoria potiti vniuerſum exercitum Romanum turpiter captum armis etiam veſtimentisque nudatum, tantum ſingulis vilioribus operimẽtis ob verecunda corporum tegenda conceſsis, ſub iugum miſſum ſeruitioque ſubiectum, longum agere pompæ ordinem præceperunt. Sexcentis autem equitibus Romanis in obſidatum receptis, oneratos ignominia, cæteris rebus vacuos, conſules remiſerunt. Quid de exaggeranda huius fœdiſsimi fœderis macula verbis laborem, qui tacere maluiſſem? Hodie enim Romani aut omnino non eſſent, aut Sãnio dominante ſeruirent, ſi fidem fœderis, quam ſibi ſeruari à ſubiectis volunt, ipſi ſubiecti Samnitibus ſeruauiſſent. Poſteriore anno infringunt Romani firmatam cum Samnitibus pactionem, eosque in bellum cogũt, quod Papyrio cõſule inſiſtente commiſſum, magnas ſtrages vtriuſque populi dedit. Cũque hinc ira recẽtis infamiæ, inde gloria proximæ

ximæ victoriæ pugnantes inſtimularet, tandē Romani pertinaciter moriendo vicerūt: nec cædi pariter vel cædere deſtiterunt, niſi poſtquam victis Samnitibus, & capto duce eorum, iugum repoſuerunt. Idem deinde Papyrius Satricum, expulſo inde Samnitico præſidio expugnauit, & cepit. Hic autem Papyrius adeo tūc apud Romanos bellicoſiſsimus ac ſtrenuiſsimus habebatur, vt cum Alexander Magnus diſponere diceretur ab oriente deſcendens obtinere viribus Africam, atque inde in Italiam tranſuehi, Romani inter cæteros duces tunc in republica ſua optimos, hunc præcipuum fore, qui Alexādri impetum ſuſtinere poſſet, meditarentur.

CAPVT XVI.

Alexander Philippo ſuccedens, Thebanos, Illyrios, Thracas, vrbesq́; alias perdomuit. Darium vincit.

Igitur Alexander, anno ab vrbe condita CCCCXXVI. patri Philippo ſucceſsit in regnum, qui primam experientiam animi & virtutis ſuæ, compreſsis celeriter Græcorum motibus, dedit: quibus auctor vt ab imperio Macedonum deficerent, Demoſthenes orator auro Perſarum corruptus extiterat. Itaque Athenienſibus bellum deprecantibus remiſit quos inſuper etiam * multo metu ſol- *mulctæ.
uit. Thebanos cum diruta ciuitate deleuit, reliquos ſub corona vendidit: cæteras vero vrbes Achaiæ & Theſſaliæ vectigales fecit. Illyrios

rios quoque & Thracas, translato mox ab hinc bello, domuit. Inde profecturus ad Perſicum bellum, omnes cognatos ac proximos ſuos interfecit. In exercitu eius fuêre peditum XXXII. millia, equitum IV. M. D. & naues C. LXXX. hac tam parua manu vniuerſum terrarum orbem, vtrum admirabilius ſit quod vicerit, an quod aggredi auſus fuerit, incertum eſt. Primo eius cum Dario rege congreſſu, DC. M. Perſarum in acie fuêre, quæ non minus arte Alexandri ſuperata, quam virtute Macedonum, terga verterunt. Magna igitur cædes Perſarum fuit. In exercitu autem Alexandri, CXX. equites, & nouem tantum pedites defuere. Deinde Gordien Phrygiæ ciuitatem, quæ nunc Sardis vocitatur, obſeſſam expugnatamque cepit, ac direptioni dedit. Inde nunciato ſibi Darii cum magnis copiis aduentu, timens anguſtias quibus inerat locorum, Taurum montem mira celeritate tranſcendit, & D. ſtadiis ſub vna die curſu tranſmiſsis, Tarſum venit: ibique cum ſudans in Cydnum præfrigidum amnem deſcendiſſet, obriguit, contractuque neruorum proximus morti fuit. Interea Darius cum CCC. M. peditum & C. M. equitum in aciem procedit. Mouebat hæc multitudo hoſtium etiam Alexandrum maxime reſpectu paucitatis ſuæ, quamuis iam pridem DC. M. hoſtium eadem paucitate ſuperatis, non ſolum non timere pugnam, ſed etiam victoriam ſperare didiciſſet. Itaq; cum intra iactum teli vterque conſtitiſſet exer-

tus

tus, & intentos ad ſignum belli populos diſcurrentes principes variis incitamentis acuerent, ingentibus vtrinque animis pugna cõmittitur. In qua ambo reges & Alexander & Darius vulnerantur: ac tam diu certamẽ anceps fuit quoadusque fugeret Darius. Exinde cædes Perſarum ſecuta eſt. Ibi tunc peditum octoginta millia, equitum decem millia cæſa, capta autem quadraginta millia fuere. Ex Macedonibus vero cecidere pedites centum viginta, equites CL. In caſtris Perſarum multum auri cæterarumque opum repertum eſt. Inter captiuos caſtrorum, mater & vxor eademque ſoror & filiæ duæ Darii fuere. Quarum redemptionem Darius cum etiam oblata regni dimidia parte non impetrauiſſet: tertio cunctis Perſarum viribus ſociorumque auxiliis contractis bellum inſtaurat. Sed dum hæc Darius agit, Alexander Parmenionem ad inuadendam Perſicã claſſem cum copiis * mittit, ipſe in Syriam proficiſcitur, ibi ex multis ſibi regibus cum * infulis vltro occurrentibus, alios allegit, alios mutauit, alios perdidit. Tyrum vrbem antiquiſsimam & florentiſsimam, fiducia Carthaginenſium cognatorum ſibi obſiſtentẽ, oppreſsit & cœpit. Exin Ciliciam, Rhodum atque Aegyptum pertinaci furore peruadit. Inde ad templũ Iouis Ammonis pergit, vt mendacio ad tempus compoſito, ignominiam ſibi patris* incerti & infamiam adulteræ matris aboleret. Nam accerſitum ad ſe fani ipſius antiſtitem, ex occulto monuit, quid ſibi tan-

*mittens.
*infulis.
*inceſti.

bi tanquam conſulenti reſponderi velit, ſicut hiſtorici eorum dicunt. Ita certus Alexander fuit, nobisq; prodidit, diis ipſis mutis & ſurdis, vel in poteſtate eſſe antiſtitis quid velit fingere: vel in voluntate conſulentis, quid malit audire. Reuertens ab Ammone ad tertium Perſicum bellum, Alexandriam in Aegypto condidit.

CAPVT XVII.

Darii vltimum cum Alexandro prælium, eiuſque interitus.

DArius vero ſpe pacis amiſſa, CCCCIV. millia peditum, & C. M. equitum Alexandro ab Aegypto reuertendi, apud Tarſum bello opponit. Nec pugnæ mora, omnes cæca rabie in ferrum ruunt. Macedones, toties ante victis hoſtibus, animoſi. Perſæ, niſi vincant, mori præoptantes. Raro in vllo prælio tantum ſanguinis fuſum eſt. Sed Darius cum vinci ſuos videret, mori in bello paratus, perſuaſu ſuorum fugere compulſus eſt. Hoc prælio Aſiæ vires & regna conciderunt, totusque oriens in poteſtatem Macedonici ceſsit imperij: atque ita attrita eſt in hoc bello Perſarum omnis fiducia, vt poſt hoc nullus rebellare auſus ſit, patienterque Perſæ poſt imperium tot annorum iugum ſeruitutis acceperint. Alexander trigintaquatuor continuis diebus caſtrorum prædam percenſuit. Perſepolim caput Perſici regni, vrbem famoſiſsimam cōfertiſsimamque opibus totius orbis, inua-

ſit.

fit. Darium vero cum à propinquis ſuis vinctum compedibus aureis teneri comperiſſet perſequi ſtatuit. Itaq; iuſſo vt ſubſequeretur exercitu, ipſe cum ſex millibus equitum profectus inuenit in itinere ſolum relictum, multis confoſſum vulneribus: & extrema vitæ per vulnera efflantem. Hunc mortuũ inani miſericordia referri in ſepulchra maiorum, ſepelirìq; præcepit: cuius non dicam matrem vel vxorem, ſed etiam paruulas filias crudeli captiuitate retinebat. In tanta malorum multitudine, difficillima dictis fides, tribus prælijs totidemq; annis quinquies decies centena millia peditum equitumq; conſumpta ſunt: & hæc quidem ex eo regno illiſq; populis, vnde iam ante annos non multo plures decies nouies centena millia profligata referuntur: quanquam extra has clades per eoſdem tres annos & Aſiæ ciuitates plurimæ oppreſſæ, & tota Syria tota vaſtata, Tyrus exciſa, Cilicia [illegible]a. Cappadocia ſubacta, Aegyptus addicta fuit. Rhodus quoque inſula vltrò ad ſeruitutem tremefacta ſucceſſerit, plurimæque ſubiectæ Tauro prouinciæ, atque ipſe mons Taurus, diu detrectatum iugum domitus victus acceperit.

CAPVT XVIII

De bellis Agidis regis Spartanorum Alexandri Epiri, Zopyrionis præfecti: de populis poſt Darii mortem ab Alexandro ſubactis, eiuſque in ſuos crudelitate.

ET ne forte nunc quiſquam opinetur, vel orientem ſolum Alexandri viribus ſubactam, vel Italiam tantummodo Romana inquietudine fatigatam, tunc etiam bellum Agidis, Spartanorum regis in Græcia, Alexandri regis Epiri in Lucania, Zopyrionis præfecti in Scythia gerebatur: quorum Agis Lacedæmonius, excitata & rebellante ſecum vniuerſa Græcia, cum Antipatri fortiſsimis copijs cógreſſus, inter magnas virorumque ſtrages & ipſe procubuit. Alexander autem in Italia affectans occidentis imperium, æmulans Alexandrum Magnum, poſt numeroſa & grauia bella ibidem geſta, a Bruttiis Lucanisq; ſuperatus eſt, corpusque eius ad ſepulturã venditum. Zopyrion vero præfectus Ponti, adunato XXX. M. exercitu, Scythis bellum inferre auſus eſt: & vſque ad internecionem cæſus, funditus cum omnibus copiis ſuis abraſus eſt. Igitur Alexander Magnus poſt Darii mortem Hyrcanos & Mardos ſubegit: vbi etiam illum adhuc bello intentum, Thaleſtris ſiue Minothæa regina excitata ſuſcipiendæ ab eo ſobolis gratia, cũ trecentis mulieribus procax Amazon inuenit. Poſt hæc Parthorum pugnam aggreſſus, quos diu obnitentes deleuit propemodũ antequam vicit. Inde Drangas, Euergetas, Parimas, Parapamenos, Adaſpios, cæterosque populos qui in radice Caucaſi morabantur, ſubegit, vrbe ibi Alexandria ſuper amnem Tanaim conſtituta. Sed nec minor eius in ſuos crudelitas, quam in hoſtem rabies fuit.

Docuit

Docent hoc Amyntas conſobrinus occiſus, nouerca fratresque eius necati, Parmenio & Philotas trucidati, Attalus, Eurylochus, Pauſanias, multique Macedoniæ principes extincti. Clitus quoque annis grauis, amicitia vetus nefarie interfectus. Qui cum in conuiuio fiducia amicitiæ regiæ aduerſus regem, ſua opera patri Philippo præponentem, memoriam patris tueretur, ab offenſo fruſtra rege venabulo transfoſſus, commune conuiuium moriens cruentauit. Sed Alexander humani ſanguinis inexſaturabilis, ſiue hoſtium ſiue etiam ſociorum, recentem tamen ſemper ſitiebat cruorem. Itaque pertinaci impetu in bella procurrens, Choraſmos & Dahas indomitam gentem in deditionē accepit. Callisthenem philoſophū, ſibique apud Ariſtotelem condiſcipulum, cum plurimis aliis principibus, quod eum depoſito ſalutandi more, vt Deum non adoraret, occidit.

CAPVT XIX.

Alexander Indiam domat: Porum regem ſuperat: Vrbes genteſque ſubigit.

POST hæc Indiam petit, vt Oceano vltimoque Oriente finiret imperium. Nyſſam vrbem adijt. Dædalos montes, regnaque Cleophidis reginæ expugnauit: quæ cum ſe dediſſet, concubitu regnum redemit. Peragrata perdomitaque Alexander India, cum ad ſaxum miræ aſperitatis & altitudinis, in

quod multi populi confugerant, peruenif
cognoſcit Herculem ab expugnatione e
dem ſaxi terręmotu prohibitum: æmula
ne permotus, vt Herculis acta ſuperaret
ſummo labore ac periculo ſaxo potitus, o
nes loci eius gentes in deditionem acc
cum Poro fortiſsimo Indorum rege cr
tiſsimum bellum geſsit: in quo Alex
cum ipſo Poro ſingulariter congreſſus, o
ſoque deiectus equo, concurſu ſatellitu
ſentiam mortis euaſit. Porus multis v
ribus confoſſus, & captus eſt: quo ob teſt
nium virtutis in regnum reſtituto, du
condidit ciuitates, Nicęam & Buceph
quam de nomine equi ſui ita vocari p
pit. Inde Adreſtas, Cathæos, Præſidas &
daridas, cæſis eorum exercitibus, Maced
expugnauêre: Cumq; ad Choſides vētu
ſet, ibi contra CC. millia equitum ho
pugnam conſeruerunt. Et cum iam æta
triti, animo ægri, viribus laſsi difficile v
ſent, caſtra ob memoriam plus ſolito m
fica conſiderunt. Exin Alexander ad a
Aceſinem pergit. Per hunc in oceanu
uehitur, ibi Geſſonas Siboſq;, quos He
condidit, oppreſsit. Hinc ad Mallos &
driacas nauigat: quæ gentes eum arma
ctoginta millibus peditum, & ſexaginta
libus equitum, excipiunt. Commiſſoqu
lio, diu anceps & cruenta pugna, tanden
ſtem pene omnem victoriam Macedo
dedit. Nam fuſis hoſtium copiis, Alex
exercitum ad vrbem duxit. Et cum m

a

Digitized by Google

aſcendiſſet primus vacuam ciuitatem ratus, ſolus introrſum deſiluit, quem cum vndique infeſti hoſtes circumdediſſent, incredibile dictu eſt, vt eum non multitudo hoſtium, non vis magna telorum, nō tantus laceſſentium clamor terruerit, ſolus tot millia ceciderit ac fugarit. At vbi ſe obrui à circumfuſa multitudine perſenſit, muri obice poſterioribus tutatus, contrarios facilius eo vſque ſuſtinuit, donec ad periculum eius clamoremque hoſtium, perfractis muris exercitus omnis irrumperet. In eo prælio ſagitta ſub mamma traiectus, fixo genu eatenus pugnauit, donec eum, à quo vulneratus eſſet, occideret. Inde conſcenſis nauibus cum Oceani littora peragraret, ad vrbem quandam, cui Ambira rex præerat, peruenit. Sed in expugnatione ciuitatis magnam partem exercitus ſagittis hoſtium veneno illitis, amiſit: ac poſt herba per ſomnum ſibi oſtēſa & in potum ſauciis data, cum reliquis ſubueniretur, vrbem expugnauit & cepit.

CAPVT XX.

Omnes prouinciæ ad Alexandrum territæ legatos pacem petentes, miſerunt. Alexander veneno interiit. Apoſtrophe ad lectores.

POſt quaſi circumacta meta, de Oceano Indum flumen ingreſſus, Babyloniam celeriter rediit: vbi eum exterritarum totius orbis prouinciarum legati operiebantur, hoc eſt, Carthaginenſium totiusque Africæ ciuitatum:

tum: ſed & Hiſpanorum, Gallorum, Siciliæ Sardiniæque: plurimæ præterea partis Italiæ. Tantus timor in ſummo Oriente conſtituti ducis populos vltimi Occidentis inuaſerat, vt inde peregrinam toto mundo cerneres legationem, quo vix crederes perueniſſe rumorem. Alexander vero apud Babyloniam, cum adhuc ſanguinem ſitiens, male caſtigata auiditate, miniſtri inſidijs venenũ potaſſet, interiit. O dura mens hominum, & cor ſemper inhumanum. Ego ipſe qui hæc pro aſſerenda omnium temporum *alternata calamitate percenſeo, in relatu tanti mali, quo vel ipſa morte vel formidine mortis accepta totus mundus intremuit, nunquid illachrymaui oculis? numquid corde condolui? nunquid reuoluens hæc, propter communem viuendi ſtatum, maiorum miſerias meas feci? cum tamen ſi quando de meipſo refero, vt ignotos primum barbaros viderim, vt infeſtos declinauerim, vt dominantibus eblanditus ſim, vt infideles præcauerim, vt inſidiantes ſubterfugerim, poſtremo vt perſequentes in mari ac ſaxis, ſpiculiſque appetentes, manibus etiam pene iam apprehendentes, repentina nebula circumfuſus euaſerim, cunctos audientes me, in lachrymas commoueri velim & tacitus de non dolentibus doleam, reputãs duritiem eorum, qui, quod non ſuſtinuere, non credunt. Hiſpanus Maurinus ad ſupplicandum Alexandro Babyloniam adiit, cruentumque vltro do-

[illegible]

*alternanti

num ne hoſtem *exciperet, per Aſſyriam Indiamque quæſiuit: terrarum metas luſtrans & vtroque infeliciter notus Oceano, & tamẽ iam violentæ neceſsitatis memoria, vel obliuione defecit, vel viluit vetuſtate. Et nos perpetuæ recordationi hæſurum putamus, quod plurima orbis parte ſecura, vnum angulum fugax latro violauit: quaſi vero Gothorum & Sueuorum pacem, vt non dicam verſa vice Indus vel Aſſyrius, ſed etiam vel ipſe qui hoſtem patitur, Hiſpanus orauerit. At vero ſi illa Alexandri tempora laudanda potius propter virtutem, qua totus orbis obtentus eſt, quàm deteſtanda propter ruinam, qua totus orbis euerſus eſt, iudicantur, inuenientur, & modo plurimi qui hæc laudanda cenſeant, quod multa vicerunt, & miſerias aliorum felicitatem ſuam reputent. Sed dicet quiſpiam: iſti hoſtes *Romanis ſunt. Reſpondebitur: Hoc & tunc toto Orienti de Alexandro videbatur: talesque & Romani aliis viſi ſunt, dum bellis quietos ignotoſque pulſauerunt. Sed illi acquirere regna, iſti euertere concludent. Separata ſunt hoſtis excidia, & iudicia victoris: ſiquidem & illi prius eos bello afflixerunt, quos poſtea ſuis legibus ordinarunt: & hi nunc hoſtiliter turbant regna, quæ *quod non permiſerit Deus, ſi edomita obtinuerent, ritu ſuo componere molirentur, dicendi poſteris magni reges, qui nunc nobis ſæuiſsimi hoſtes adiudicantur. Quolibet autem geſta talia nomine cẽſeantur, hoc

*a cciperet

*Romaniæ

*in quo nõ

eſt,ſiue dicantur miſeriæ,ſiue virtutes, vtraque prioribus comparata in hoc tempore minora ſunt:atque ita vtraque pro nobis faciunt in comparatione Alexandri atque Perſarum: ſi virtus nunc vocanda eſt, minor eſt hoſtium:ſi miſeria, minor eſt Romanorum.

CAPVT XXI.

Etruſcorum, Vmbrorum, Samnitium & Gallorum contra Romanos coniuratio & clades.

ANno ab vrbe condita CCCCL. Fabio Maximo V. Decio Mure IV. conſulibus quatuor fortiſsimi florentiſsimique Italiæ populi in vnum agmen fœduſque coierunt. Namque Eruſci, Vmbri, Samnites & Galli vno agmine conſpirantes, Romanos delere conati ſunt. Tremefacti hoc bello Romanorum animi, & labefactata fiducia eſt: nec auſi ſperare totum de viribus, dolo diuiſere hoſtes, tutius rati pluribus ſe bellis implicare quam grauibus. Itaque cum quibuſdam miſsis ad populandos hoſtiles agros, in Vmbriam Etruriamque præmiſsis, Vmbrorum Etruſcorumque exercitum redire ad tuitionem ſuorum coegiſſent, cum Samnitibus & Gallis bellum inire properant. In quo bello cum Gallorum impetu Romani premerentur, Decius conſul occiſus eſt. Fabius tandem poſt magnam Decianæ partis ſtragem tandem vicit. Eo prælio XL. millia Samnitum ſiue Gallorum cæſa, Romanorum

vero

vero ſeptem millia, ex Decij tantummodo [illegible] qui occiſus eſt, extincta referuntur. Fuiſſe autem abſque Etruſcis & Vmbris, quos [illegible] Romani bello auocauerunt, Gallorum & [illegible] peditum CXL. millia CCC-XX. equitum vero XLVI. millia, Liuius re-[illegible] carpentarios mille in armis contra a-[illegible] etiſſe Romanam. Sed, vt ſæpe dictum eſt, ſemper Romanorũ aut domeſticã quie-tem externis bellis interpellatam aut exter-[illegible] morbis interioribus aggrauata [illegible], vt * [illegible] ingentes animi [illegible] premerentur. Hanc cruentam tri-[illegible] peſtilentia ciuitatis onera-[illegible] & triumphales pompas obuiæ mortuo-rum exequiæ polluerunt. Nec erat cui de tri-umpho gaudium ſuaderetur, cum tota ciui-[illegible] ægris ſuſpiraret, aut mortuis.

* animo-de.

CAPVT XXII.

[illegible] à Samnitibus victi eoſdem vincunt: [illegible] ab iis Romanos peſtilentia affligit. Rurſum Samnites ſuperant, & cadunt. [illegible] conſul bellum in Sabinos feliciter ge-ſſit. Romani à Gallis ſociiſque eorum, fœ-dam cladem accipiunt.

SEquitur annus, quo Romani, inſtaurato à Samnitibus bello, victi ſunt, atque in-[illegible]ra ſuperant. Poſtea verò Samnites no-[illegible] animumque ſumentes, hæc [illegible], deargentatis armis ac veſtibus, paratoq;

 animo

animo, ni vincant, mori bello ſe offer
uerſum quos Papirius conſul cum ex
miſſus, cum à pullarijs auguribus va
iectantibus congredi prohiberetur, i
eos, tam feliciter confecit bellum, qu
ſtanter arripuit. Nam in hoc prælio d
cim millia hoſtium cæſa, tria millia ca
feruntur. Sed hanc quoque iſtius ve
dandam victoriam, quàm vani auſpi
pedire non potuerunt, oborti ſubito
pere morbi. Nam tanta ac tam intol
peſtilentia tunc corripuit ciuitatem,
pter eam quacunque ratione ſedanda
bros Sibyllinos conſulendos putarint,
rendumque illum Epidaurium colu
cum ipſo Æſculapij lapide aduexerint
verò peſtilentia aut antè ſedata non
pòſt orta non fuerit. Præterea altero
anno Fabius Gurges conſul male a
Samnitas pugnauit. Nam amiſſo ex
victus in vrbem refugit. Itaque cum
de ſubmouendo eo deliberaret, pa
Fabius Maximus ignominiam filij d
tus legatum ſe filio iturum vltro obtu
illi depellendæ ignominiæ, & geren
rum belli facultas daretur. Qua imp
prælioque conſerto, cum ſubito pugn
filium conſulem, inſiſtente Pontio Sa
um duce, & infeſtis hoſtium telis c
ſum videret, in medium ſe ignem pr
equo vectus ingeſſit. Quo facto p
Romani tota ibi incubuere acie, d
pſum ducem Pontium deleto hoſtili

Digitized by Google

ro victum oppreſſumque ceperunt. Cæſa ſunt in eo prælio Samnitium viginti millia, capta autem quatuor millia cum rege ſuo: tandemque Samniticum bellum , quod per XLIX. annos multa Romanorum clade trahebatur, capti ducis deſtitutione finitum eſt. Anno ſubſequente cum Sabinis Curio Conſule bellum geſtum eſt , vbi quot millia hominum interfecta,quot capta ſint, ipſe conſul oſtendit : qui cum in ſenatu magnitudinem acquiſiti agri Sabini, & multitudinem capti populi referre vellet, numerum explicare non potuit.Anno ab vrbe condita CCCCLXIII. Dolabella & Domitio conſulibus Lucani, Bruttij, Samnites quoque cum Etruſcis & Senonibus Gallis facta ſocietate, cum rediuiuum contra Romanos bellum molirentur , Romani ad exorandos Gallos miſere legatos : Quos cum Galli interfeciſſent , Cæcilius prætor ob vlciſcendam legatorum necem , & comprimendum tumultum hoſtium cum exercitu miſſus , ab Etruſcis Galliſque oppreſſus interijt. Septem præterea tribuni militum in ea pugna occiſi, multi nobiles trucidati , tredecim millia etiam militum Romanorum illo bello proſtrata ſunt. Ita autem quotieſcunque Galli exarſerunt , totis opibus ſuis Roma detrita eſt, vt ſub præſenti nunc concurſatione Gothorum magis debeat meminiſſe Gallorum.

Ann. V C. 470 ait St. Pighius in Faſtis.

CAPVT XXIII.

Veneno Alexandro rege Macedoniæ perempto, Duces eius totum inter ſe orbem diuiſerunt, ſeſeque mutuis bellis conſumpſerunt.

AT ego nunc reuocor, vt per hæc eadem tempora, quibus Romani iſta perpeſſi ſunt, quæ inter ſe bella geſſerint Macedonum duces, reuoluam: qui mortuo Alexandro diuerſas ſortiti prouincias, mutuis ſe bellis conſumpſerũt; quorum ego tumultuoſiſſimum tempus ita mihi ſpectare videor, quaſi aliqua immenſa caſtra per noctem de ſpecula montis aſpectans, nihil in magno campi ſpatio præter innumeros focos cernã: ita per totum Macedoniæ regnum, hoc eſt, per vniuerſam Aſiam & plurimam Europæ partem, Libyæque vel maximam, horrendi ſubito bellorum globi * colluxerunt: qui cum ea præcipuè loca, in quibus exarſere, populati ſunt, reliqua omnia terrore rumoris, quaſi fumi caligine turbauerunt. Sed nequaquam tantorum regum ac regnorum bella excidiaque explicabo, niſi prius ipſa cum regibus regna prodidero. Igitur Alexander per duodecim annos trementem ſub ſe orbem ferro preſſit. Principes verò eius XIV. annis dilaniauerunt, & veluti opimam prædam à magno leone proſtratam auidi diſcerpſere catuli: ſeque ipſos inuicem in rixam irritatos prædæ æmulatione fregerunt. Itaque prima Ptolemæo

* confluxerunt.

mæo

meo Ægypti & Africæ Arabiæque pars ſorte euenit. Confinem huic prouinciæ Syriam Laomedon Mitylinæus, Ciliciam Philotas. Philo Illyrios accipiunt. Mediæ maiori Atropatus, minori ſocer Perdiccæ præponitur. Suſiana gens Scyno, Phrygia maior Antigono Philippi filio aſsignatur. Lyciam & Pamphyliam Nearchus, Cariam Caſſander, Lydiam Menander ſortiuntur. Leonnatus minorem Phrygiam accipit. Thracia & regiones Pontici maris Lyſimacho, Cappadocia cum Paphlagonia Eumeni data: ſumma caſtrorum Seleuco Antiochi filio ceſsit: ſtipatoribus regis ſatellitibuſque Caſſander filius Antipatri præficitur. In Bactriana vlteriore & Indiæ regionibus Præfecti priores, qui ſub Alexandro eſſe ceperant, permanſerunt. Seras inter duos amnes Hydaſpem & Indum conſtitutos, Taxiles habuit. In colonias in Indis conditas Pithon Agenoris filius mittitur. Parapamenos fines Caucaſi montis Oxyartes accepit. Arachoſij Gedroſiique Sybirtio decernuntur. Drangas & Areos Staſanor, Bactrianos Amyntas ſortitur, Sogdianos Scythæus. Nicanor Parthos, Philippus Hyrcanos, Phrataphernes Armenios, Tlepolemus Perſas, Peuceſtes Babylonios, Archon Pelaſgos, Archelaus Meſopotamiam adepti ſunt. Igitur cauſa & origo bellorum epiſtola Alexandri regis fuit, qua iuſſit omnes exules patriæ libertatique reſtitui. Potentes enim ciuitatem Græciæ timentes, ne exules recepta libertate vltionem meditarentur, à re-

gno Macedonum defecerunt. Primi Athe-
nienſes contracto XXX. M. exercitu & CC.
nauibus, bellum cum Antipatro, cui Græcia
ſorte obuenerat, gerunt: per Demoſthenem
quoque oratorem Sicyona, Argos & Corin-
thum, cæteraſque ciuitates ſibi ſocias ad-
iungunt, Antipatrum obſidione cingunt.
Ibi dux eorum Leoſthenes telo è muris ia-
cto perfoſſus, occiditur. Athenienſes Leon-
nato, qui Antipatro auxilium ferebat, oc-
currunt, eiuſque copijs comminutis ipſum
interficiunt. Perdicca verò bellum Aria-
rathi Cappadocum regi intulit, eumque
vicit, in qua victoria nihil præter vulnera
& pericula conquiſiuit, nam omnes ante
irruptionem vrbis ſuæ, ſuccenſis domibus
ſuis, ſe ſuaque omnia concremauerant. poſt
hæc bellum inter Antigonum & Perdiccam
oritur grauiſsime, multis prouincijs & in-
ſulis ob auxilia vel negata, vel præſtita di-
laceratis. Diu deliberatum, vtrum in Ma-
cedoniam bellum transferretur, an in Aſia
gereretur: nouiſsimè ipſe Perdicca Ægy-
ptum cum ingenti exercitu petit. Sic Mace-
donia, in duas partes diſcurrentibus ducibus,
in ſua viſcera armatur. Ptolemæus Ægypti
viribus & Cyrenenſibus copijs inſtructus
occurrere bello Perdiccæ parat. Inter hæc
Neoptolemus & Eumenes cruentiſsimè in-
ter ſe prælio digladiati ſunt. Victus Neopto-
lemus, ad Antipatrum fugit: quem, vt Eume-
nem *de inſperato opprimat, perurget: quod
Eumenes futurum ratus, inſidiantes inſidijs

* deſperatò

capit

cepit. In eo bello Polyperchon occiditur, Neoptolemus & Eumenes mutuis vulneribus confoſsi: ſed Neoptolemus interijt, Eumenes victor euaſit. Perdicca cum Ptolomęo acerbiſsimo bello congreſſus, amiſsis copijs, ipſe quoque interfectus eſt. Eumenes, Phi-ton, & Illyrius, & Alceta frater Perdiccæ, à Macedonibus hoſtes pronuntiantur, bellum que aduerſum eos Antigono decernitur. Itaque Eumenes & Antigonus collatus aduerſum ſe maximis copijs conflixerunt: Eumenes victus, in quoddam caſtellum munitiſsimum fugit, vnde auxilia Antipatri tunc potentiſsimi per legatos popoſcit: quo nuncio territus Antigonus, ab obſidione diſceſsit. Sed nec ſic Eumeni ſpes firma aut ſalus certa. Quare vltimo conſilio Argyraſpidas, ob arma deargentata ſic dictos, hoc eſt, milites qui ſub Alexandro militauerant, in auxilium cogat. Qui faſtidioſè ducem in diſponẽdo bello audientes, ab Antigono victi, caſtriſque priuati, & vxores & liberos, ſimulque omnia, quæ ſub Alexandro acquiſiuerant, perdiderunt. Qui poſtea turpiter per legatos reddi ſibi quæ perdiderant, victorem rogant. Antigonus autem ſe redditurum pollicetur, ſi ſibi vinctum Eumenem pertraherent. Ita illi ſpe recuperationis illecti, [illegible] proditione ducem ſuum, cuius ſigna paulo antè ſecuti fuerant, captiui ipſi captum catenatumq́; duxerunt, & mox ipſi fœdiſsima ignominia in exercitu Antigoni diſperſi ſunt. Interea Eurydice Arridæi

dæi regis Macedonum vxor, multa ſub nomine viri * nefaria egit per Caſſandrum quem flagitioſè cognitum, ad ſummum faſtigium per omnes honorum gradus prouexerat, qui ex libidine mulieris multas Græciæ ciuitates afflixit. Tunc Olympias mater Alexandri regis, hortante Polyperchonte, cum ab Epiro in Macedoniam, proſequente Æacida rege Moloſſorum, veniret, & ab Eurydice finibus prohiberetur, adnitentibus Macedonibus, Arridæum regem & Eurydicen iuſsit occidi: quanquam & ipſa Olympias continuo meritas crudelitatis pœnas luit. Nam cum muliebri audacia multas principum cædes ageret audito aduentu Caſſandri, diffiſa Macedonibus, cum Rhoxane nuru ſua & nepote Hercule, in vrbem Pydnam concedit.* ibique continuo per Caſſandrum capta & interfecta eſt: Filius Alexandri Magni cum matre in Arcem Amphipolitanam cuſtodiendus eſt miſſus. Perdicca, Alceta & Polyperchonte, cæteriſque ducibus, quos comemorare lõgum eſt, * diuerſis partis occiſis, finita bella inter ſucceſſores Alexandri videbantur. Tum Antigonus ardens cupiditate dominandi, liberandum bello Herculem regis filium ab obſidione ſimulat. His cognitis Ptolemæus & Caſſander inita cum Lyſimacho & Seleuco ſocietate bellum terra marique * enixè inſtruunt. Antigonus in eo bello cum filio Demetrio vincitur. Caſſander Ptolemæo in victoria particeps factus, cum Appolloniam rediret in Sediti-

*nefariè gerit.

*vbi.

*diuerſis artibus.

*obnixè.

[illegible] in Abderitas : qui propter intolerandæ
multitudinis ranas & mures, relicto patrio ſo-
lo & antiquis habitaculis, emigrantes, nouas
[illegible] interim pace reſpirebant. Sed
Caſſander & virtutem, & multitudinem gen-
[illegible], ne adacti neceſsitate Macedo-
niam bello quærerent, atque inuaderent, rece-
ptos in ſocietatem, in vltimis Macedoniæ fini-
bus collocat. Inde cum iam Hercules Alexan-
dri filius XIV. eſſet annorum, timens ne eum [illegible]nes.
[illegible] quaſi legitimum regem præop-
[illegible], occidendum tacitè cum matre cura-
[illegible] iterum cum Demetrio naua-
li prælio conflixit, & cum omnem penè claſ-
ſem [illegible] perdidiſſet, victus in Æ-
gyptum refugit. Hac victoria elatus Antigo-
[illegible] ſe cum Demetrio filio appellari iu-
[illegible] exemplum omnes ſecuti, regium
[illegible] dignitatemque ſumpſerunt. Igitur
Ptolemæus & Caſſander ceterique alterius fa-
[illegible], cum decipi ſe ab Antigono ſin-
gulatim viderent, per epiſtolas ſe inuicem
[illegible], certum in vnum tempus lo-
cumque condicunt: & bellum aduerſus Anti-
gonum communibus viribus inſtruunt. Caſ-
ſander finitimorum bellis implicitus, Lyſi-
machum clariſsimum inter omnes ducem,
cum ingenti manu pro ſe ſocijs in auxilium
miſit. Seleucus quoque ex Aſia maiore deſcen-
dens, nouus Antigono hoſtis acceſsit. Hic Se-
leucus plurima per orientem inter
[illegible] Macedonici bella geſsit. Princi-
pio Babyloniam bello expugnauit & cepit. Ba

M [illegible]

ctrianos nouis motibus aſſurgentes perdo-
muit. Tranſitum deinde in Indiam fecit: quæ
poſt mortē Alexandri, veluti detracto excuſ-
ſoq; à ceruicibus iugo præfectos eius occide-
rat, Sadrocotto quodam ad vindicandam li-
bertatem duce: qui poſtea crudelitate in eos
agens, quos de externa dominatione defende-
rat, ipſe ſeruitio premebat. Cum hoc ergo Sa-
drocotto Seleucus quamuis multa & grauia
bella geſsiſſet, nouiſsime firmatis regni condi-
tionibus, & pacta pace diſceſsit. Adunatis ita-
que copijs Ptolemæi ſociorumq; eius pugna
cōmittitur: cuius quanto potentior appara-
tus, tanto ruina grauior fuit. Nā in eo tunc to-
tius penè Macedonici regni vires conciderūt.
In ipſo bello Antigonus occiſus eſt; ſed finis
belli huius initium alterius fuit. Nam cum vi-
ctoribus de præda non conueniret, iterum in
duas factiones diducuntur. Seleucus Deme-
trio. Ptolemæus Lyſimacho iungitur. Caſſan-
dro defuncto, filius Philippus ſuccedit. Sic
quaſi ex integro noua Macedoniæ bella naſ-
cuntur, Antipater Theſſalonicen matrem ſu-
am, Caſſandri vxorem, quamuis miſerabili-
ter pro vita precantem, manu ſua tranſuer-
berauit. Alexander frater eius, dum bellum
aduerſus fratrem ob vltionē matris inſtruit,
à Demetrio, cuius auxilium petierat circum-
uentus occiditur. Lyſimachus cum *Dorice-
tis regis Thracum infeſtiſsimo bello vrgetur,
aduerſus Demetrium pugnare nō poterat.
Demetrius augmento Græciæ, & totius Ma-
cedoniæ elatus, in Aſiam tranſire diſponit.

*Dori.

Pto-

Ptolemæus autem & Seleucus & Lyſimachus experti priore certamine, quantæ vires eſſent concordiæ, iterum ſocietate * facta. adunatiſque exercitibus, bellum in Europam transferunt aduerſus Demetrium. His ſe comitem belli ſocium Pyrrhus rex Epiri iungit, ſperans Demetrium Macedonia poſſe depelli, nec ſpes fruſtra fuit: quippe exercitu eius * corrupto, ipſoq; in fugam acto, regnum Macedoniæ Pyrrhus inuaſit. Deinde Lyſimachus generum ſuum Antipatrum inſidiantem ſibi, interfecit, filiumq; ſuum Agathoclem vltra humanum morem peroſus occidit. Quibus quidem diebus Lyſimachia ciuitas formidoloſiſſimo terræmotu euerſa, oppreſſoq; populo ſuo, crudele ſepulchrum fuit. Lyſimachum autem aſsiduis ſe parricidijs cruentantem omnes ſocij deſeruerũt, & ad Seleucum defecerunt, pronum iam regem æmulatione regni vt bellum Lyſimacho inferret, hortati ſunt. Res fœdiſsimi ſpectaculi erat, duos reges, quorum Lyſimachus annos natus LXXIV. Seleucus autem LXXVII. de eripiendis alterutrum regnis concurrere, in acie ſtare, arma gerere. Vltimum hoc quidem bellum Alexandri commilitonum fuit. Sed quod ad exemplum humanæ miſeriæ fuerit reſeruatum: quippe cum orbem terrarum extinctis iam XXXIV. ducibus Alexandri, ſoli poſsiderent, & anguſtiſsimos ſenectutis ac vitæ ſuæ terminos non aſpiciẽtes, anguſtiores eſſe imperio ſuo totius mundi terminos arbitrabantur. In eo bello Lyſimachus vel amiſſis vel interfe-

*pacta.

* corrupto.

terfectis prius ante hanc pugnam XV liberis, poſtremus occiſus eſt. Sic Lyſimachus finis pugnæ Macedonicæ fuit. Sed ne Seleucus quidem tanta victoria impune lætatus eſt, nam neq; ipſe poſt LXXVII. annos quietem naturalis mortis inuenit: ſed extortam ſibi infeliciter vitam velut immatura morte finiuit, quippe inſiſtente Ptolemæo, cuius ſororem Lyſimachus in matrimonio habuerat, inſidijs circumuentus & occiſus eſt. Hęc fuit inter parentes & filios, fratres ac ſocios conſanguinitatis ſocietatisq; commercia. Tantum apud illos diuina atque humana religio pendebatur. Erubeſcant ſane de recordatione præteritorum, qui nunc interuentu ſolius fidei Chriſtianæ, ac medio tantum iurationis ſacramento viuere ſe cum hoſtibus, nec pati hoſtilia ſciunt: quibus indubitatiſſime probatur, quia non ſicut illi antea, Cæſa immolabant fœdera porca, ſed quia nunc inter barbaros ac Romanos creatorem ac dominum ſuum conteſtantes, tantam fidem adhibitam ſacramentum ſeruant euangelia, quantam tunc nec inter parentes ac filios potuit ſeruare natura. Nunc autem finis Macedonici belli, finis etiam libri fiat, præſertim cum iam ab hinc Pyrrhi bella incipiant, & mox Punica conſequantur.

)?(

FRANC.

FRANC. FABRICII MARCODVRANI IN Pauli Oroſii Librum Tertium.

Annotationes.

In Caput primum.

ANno ab V.c. CCCLXIV.) *Hic numerus* [illegible] *apud* [illegible] *libr. 34 cap. 1. Liuius* [illegible] *Camilli, Romam captam ſignificat an* [illegible] V.c. CCCLXV. Propter inſolitam illam pacem.) *Quo anno Roma capta fuit, eo Lacedæmonij* [illegible] *κιδου γενομένην εἰρήνην πρὸς βασι*[illegible] *ἐκύρωσαν*, id eſt, pacem, per An[illegible] cum Rege Perſarum factam ratam [illegible], *ait Polybius libr. 1. Verum de hac pace* [illegible] Lacedæmonii, vtpote homi[illegible] *e Iuſtini libro 6 deſcripſit. Pluribus* [illegible] *Xenophon. libr. 3. Diodor. 14.* Dercyllidam ducem.) [illegible] Heraclides *nomina* [illegible] *δας*. Vnum de [illegible] bello appetit.) *Dercyllidas certis conditioni*[illegible] *ne, in Pharnabazi fines* [illegible] *& Iuſtinus.* Cononem Athenienſem.) *Hæc eadem leges apud Di*[illegible] *libr. 14.* Acceptis quingentis argenti talen[illegible]) *Sic Diodor. λαβὼν* [illegible] *τάλαντα* [illegible]

σια, A rege Ægypti Hercynione.] *Apud Iuſtinum eſt, à rege Ægypti Hercymone. Diodor. hunc regem, qui Lacedæmonijs dedit* σκευὴν ἑκατὸν τριήρεσι, σίτου δὲ μυριάδας πεντήκοντα, *vocat,* Νεφρέα, *vel vt eſt in alijs libris* Νεφερέα. Virum pede claudum.] *Nota eſt contentio de regno Spartano inter Leotychiden Agidis filium, & Ageſilaum eiuſdem fratrem: cum Leotychides Ageſilaum regno prohibere ex oraculo vellet, quòd altero pede claudicaret, ſed vicit hic illum, cum oraculum in eum conuenire contendiſſet, qui neque legitimus, neque ab Agide ſit genitus. Xenophon. libro 3. & in Ageſilao, Plutarch. in eodem & Lyſandro, Pauſanias libro 3.* Igitur Conon] *Quare Conon ad regem profectus fuerit, copioſè Iuſtin. libro 6.* Lacedęmonij vero domeſticis malis.] *Significat tempus illud quando circa Olympiadem XCVI. Lacedæmonios iniuſte imperantes, omnes ferè ſocij deſeruerunt, vt ait Cicero libro 2. de Offic. Tum Bœotij, Athenienſes, Corinthij, Argius & alij conſpiratione facta contra Lacedæmonios mouerunt bellum. Cuius cauſa Ageſilaus ex Aſia domum reuocatus fuit. Xenophon libro 3. & 4. Diodorus libro 14. Plutarchus in Ageſilao, Pauſanias libro 3.* Interea Piſander dux apud Spartanos, *Mirum profecto, qui factum fuerit, vt contra fidem librorum veterum tam apud Iuſtinum quàm Oroſium, hic dux* Lyſander *hactenus ſit dictus: cum tamen ex omnibus ſcriptoribus, quos ego nominaui, certum ſit,* Ageſilaum *claſsi præfectum*

Piſandrum *coniugis ſuæ fratrem, eumque relictum in Aſia & prælio nauali ſuperatum ad Gnidum a Pharnabazo & Conone periiſſe. Nam quod in vulgato* Diodori *libro* ναύαρχος *non* Πείσανδρος *ſed* Περίαρχος *appellatur, proculdubio mendoſum eſt.* Namque ex illo fluere.] παρωδία *Virgiliana ex libro 2. Aeneid.* Primi igitur Thebani] Belli *huius Bœotici dicti principes fuerunt Locri Ozolæ & Phocenſes, quorum hi a Lacedæmoniis, illi a Thebanis auxilia accerſiuerunt. Thebani Athenienſes in ſuas partes pertraxerunt. Prælio commiſſo ad Haliartum Lacedæmonij victi ſunt, & Lyſander occubuit. Xenophon libro tertio extremo. Diodorus decimoquarto, Pauſanias tertio & nono, Plutarchus in Lyſandro.* Propter virtutem atque induſtriam Epaminondæ] *Videtur Oroſius deceptus verbis Iuſtini, putaſſe huic prælio interfuiſſe Epaminondam, quod verum non eſt.* Pauſanias quoque dux alter] *Pauſaniæ, qui cum Lyſandro aduerſus Thebanos miſſus fuerat, crimini datum, quod ſerius in Bœotiam veniſſet, quodque cæſorum corpora fœdere quam prælio tollere maluiſſet, itaque capitis accerſitus ad cauſſæ dictionem non adfuit, ſed Tegeam in exilium aufugit. Xenophon & Pauſanias libro tertio.* Repente rex Ageſilaus] *De aduentu Ageſilai in Bœotiam, non omnino conuenit Iuſt. & Oroſio cum Xenophonte, Diodoro & Plutar. Pugna commiſſa fuit ad Coroneam. [illegible] enim in Plut. Ageſila. eſt,* περὶ τὴν Κορώνειαν

pro χορώνειαν. Iphicrati duci) *De Iph[illegible] phon libr. 4 & deinceps, Diodor. libr 14 & [illegible]* Conon poſtquam vaſta) *De Cononis be[illegible] Athenienſes, deq́; honore illi a ſuis habito [illegible] teros, quos iam ſæpe nominamus, eleg[illegible]nter [illegible] henes de immunitate contra Leptin[illegible]m. Le[illegible] que Iſocratis Euag[illegible]ras.* Interea Art[illegible]x[illegible] Perſa) *Cum Pharnabazus & Con[illegible] maritimam Laconicæ oram cum male[illegible] derent, & Athenæ muro cingerentur, pla[illegible] L[illegible] monis pacem facere cum rege Perſarum[illegible] talcidam ad Tiribazum regis præf[illegible]m [illegible] vt illius opera pax firmaretur. Hac de c[illegible] hanc Græci τὴν ἐπ' ἀνταλκίδου γενομ[illegible] cant, vt demonſtrauimus paul[illegible] [illegible] Po[illegible] lege Xenophontem libr. 5. Diod. 14. Pl[illegible]ta[illegible] Ageſilao & Artaxerxe. Meminit Strabo in[illegible] Pauſan. initio 9.*

In Caput ſecundum.

Nam ſpeculati abſentiam) *Quæ de [illegible] & Thebanorum bello hic & apud [illegible] Antalcidæ pacem ſubiiciuntur, ea n[illegible] [illegible]ſecuta ſunt. Nam illa facta eſt anno [illegible] lymp. XCVIII. Ar[illegible]ades autem b[illegible] [illegible] g[illegible]runt quarta & c[illegible]nteſima Olymp[illegible], [illegible] iam [illegible]auſan. ſcribit libro 5. Tum [illegible] c[illegible]libus, Lacedæmonios ſocios ſuos [illegible]pulerint [illegible] Archidamus Ageſilai filius cum [illegible]xercitu [illegible] Arcadiam Cromnum ceperit. Nam [illegible]*

Digitized by Google

tur caſtellum dicit. Xenophon, qui hanc hiſtoriam [illegible] ſcribit, [illegible] In eo prælio) *[illegible] Archidamus præfectus trium cohortiũ [illegible] reliquas [illegible] Sed cum [illegible] ab Arcadibus ex [illegible] obſideretur, Archidamum iterum miſit, vt [illegible] prælio commiſſo ὁ ἀρχίδαμος [illegible] inquit Xenoph.* Archidamus telo per femur traiecto vulneratus eſt. Occiſorum corpora per præconem) *Hoc græci dicunt,* [illegible] ὑπὸ [illegible] ἀναιρεῖσθαι *Exemplorum [illegible] monumenta.* Lacedæmoniis [illegible] bella commercis) *Montinenſis à Thebanis [illegible] tias venerant Lacedæmonij duce* Ageſilao, *vt Xenophon & Plutarchus ſcribunt: nam quod Diodor. li. 15.* Agidem *hunc nominat, quidem qui verum eſſe poſſit ignoro.* Præcognito aduentu hoſtium) *Euthynus enim Theſpi[illegible] Calliſthene, ſeu, Crexquidem, vt Xenophon ſcribit Epaminondæ conſilium Ageſilao enuntiauit. Lege Plutarchum in Ageſilao.* Commiſſo prælio) *[illegible] fuit ad Mantineam, ibiq; Epaminondas vulneratus ab Anticrate Lacedæmonio [illegible]* Remota manu) *Alius de vulneribus [illegible] Cic. epiſt. 12. lib. 5. ad [illegible] lib. 3. [illegible] Diod. 15.*

In Caput tertium.

Anno ab v. c. CCCLXXVI.) *E[illegible] in lib. de [illegible] centeſimæ.*

ſimæ. Strabo libro 8. ſcribit has vrbes euerſas biennio ante pugnam Leuctricam, id eſt, anno ante Olympiadem CII. Diodoro auctore, qui annus ex aliorum ſupputatione eſt CCCLXXX. Bura & Helice.] *Ita ſcripſimus ex Euſebij Chronico, Thucydidis libro 3. Strabonis libro 1. & 8. Pauſaniæ libro 7. Plinij libro 2. capit 92. cum in Oroſii libris eſſet,* Ebora & Helice. *Diodor. libro 15. hanc inauditam eluuionem deſcribens addit,* ἐγένετο δὲ τὸ πάθος τῆς Ἀχαΐας περὶ δύο πόλεις, Ἑλίκην τε καὶ Βοῦραν, *id eſt,* Hanc cladem duo Achaiæ oppida, Helice & Bura, experta ſunt. Interea Romani] *Camillus, cum Tribunus milit. III. anno CCCLIX. Faliſcos iuſtitia in ditionem populi R. redegiſſet, vt eſt apud Liuium libro 5 Plutarchum in Camillo, & Auctorem libri de viris illuſtribus: ſexto anno pòſt Dictator Volſcorum ciuitatem, quæ per LXX. annos bellum geſſerat, vicit, & Aequorum vrbem occupauit, Sutrinorum recuperauit, deletis Etruſcorum exercitibus, & tres ſimul triumphos egit. Hæc ita emendata à Cuſpiniano paucis Eutropius libro 2. pluribus Liuius libro 6.* Prænestinos etiam eodem tempore] *Præneſtini T. Quinct. Cincinnato Dictatore victi fuerunt anno 375. Liu. Eutrop. & Euſeb. in Chronico.*

In Caput quartum.

Anno ab v. c. CCCLXXXIV.] *Oroſius in numeris iſtis ſuam rationem ſequitur, nam hunc non*

eſſe

eſſe depravatum conſenſus librorum, & ſequentes nu- meri oſtendunt. Alij hunc annum CCCLXXXVIII. alij aliam faciunt. De hac peſtilentia Liuius initio li. 7. In quo iam reuerentia tua.) *Intelligit diſputationem Auguſtini contra Ludos ſcenicos libr. 3. c. 17. de Ciuit. Dei.*

In Caput quintum.

Proximo anno) *Curtius equo inſidens armatus ſe in ſpecum immiſit, L. Genucio, Q. Seruilio iterum Conſ. Liuius lib. 7. Valerius Max. lib. 5. cap. 6. Auguſt. de Ciuit. Dei lib.* 4. c. 20.

In Caput ſextum.

Annus, quo Galli Anienem tranſgreſſi non longe ab vrbe caſtra poſuerunt, Conſules habuit C. Sulpicium, & C. Licinium, atque ex Faſtis Conſularibus CCCXCI numeratur. Ad quartum ab vrbe lapidem) *Apud Liuium eſt,* ad tertium lapidem: *Eutropius ſcribit Gallos* quarto milliario *ab vrbe conſediſſe.* Manlius Torquatus) *Hic T. Manlius, qui cum Gallo apud Anienem depugnauit prouocatus, et cum ſpolijs ſibi & torquem & cognomen induit, vt Cicero libr. 1. de Finibus. Hiſtoria eſt apud Liuium libr. 7. & Eutropium 2. Elegantiſſime eam Quadrigarius libr. 1. Annalium deſcripſit, qui locus eſt apud Gellium lib. 9. ca. 13.* T. Quinctius Dictator) [illegible] *hoc anno a Quinctio Dictatore,* [illegible] *ſequenti a Q. Seruilio Ahala Dictatore, cum Quinctius Magiſter Equitum eſſet, cæſos ait.*

ait. Sed Oroſius alios auctores ſecutus eſt, ſicut & Appianus in Celtica, vbi ſcribit, καὶ τρίτη δὲ κελτικὴ στρατιὰ ἐμβέβληκεν εἰς τὴν ἰταλίαν, ἣν καὶ αὐτὴν Ῥωμαῖοι διεφθάρκασιν ὑφ' ἡγεμόνι τίτῳ κ[illegible]

Atque etiam tertius Gallorum exercitus in Italiam venit, quem Romani quoque ductu & auſpiciis T. Quinctii deleuerunt. A. C. Sulpicio) *C. Sulpicius Peticus Dictator an.* C[illegible] *Gallos vicit, ac de iis triumphauit Nonis Ma[illegible] in triumphis Capitolin. De arte qua Gallos vicit, [illegible] uius Frontinus li. 2. Stratagematum.* Sub C. Martio.) *C. Martius Rutilus Dictator primus e plebe [illegible] ennio poſt Sulpicium cum Tuſcis congreſſus IX. [illegible] libus captis cæteros aut cecidit, aut agro Romano ſegauit. Liuius & Eutropius. Eius triumphus in antiquis marmoribus ſic deſcriptus eſt.* C. MARCIVS. L.F.C.N. RVTILVS. DICT. AN. CCCXC. VII. DE TVSCEIS. PRIDIE. NON. MAI. Ab Albanis montibus) *Sic recte legi in libris vetuſtis è Liuio cognoſcitur. Meminit huius belli Polyb. lib. 2. Flor. li. 1 tit. 13.* M. Valerius) *De huius ſingulari certamine præter ſuperiores lege Valerium Max. lib. 8. ca. 16 & Gell. lib. 9. cap. 11 Eſt vero ſciendum hunc M. Valerium in antiquis lapidibus non Coruinum, ſed Coruum cognominari. M. tamen Manilij verſus de hoc ſunt.*

Et cum militia volucris Coruinus adeptus
Et ſpolia, & nomẽ, qui geſtat in Alite Phœbũ.

In Caput ſeptimum.

Anno ſiquidem ab V. C.) *Cum Carthaginienſibus*

ſibi us legatis, auctore Liuio libr. 7. Romæ fœdus ictũ, cum amicitiam ac ſocietatem petentes veniſſent, M. Valerio Coruo, M. Popillio Lanate IV. Coſſ. qui annus in Faſtis Capitolinis eſt ab v. c. CDV. Tunc etiam nox] *Hæc prodigia quarto anno poſt fœdus cum Carthaginienſibus ictum euenisse, cuius narrat Diaconus hic Eutropio ex Oroſio addidit.* Quibus diebus etiam Alexander Magnus] *Inter capita. Oroſius facit Alexandrum patri Philippo ſucceſſiſſe anno ab v. c.* CCCCXXVI *quare ſi Alexander natus annos XX. vt Plutarchus & Arrianus ſcribunt, regnum Macedoniæ ſuſcepit, certe circa idem tempus, quo prodigia illa euenerunt, hic natus fuit.* Tunc etiam Ochus, qui & Artaxerxes] *Artaxerxes ὁ ἐπικληθεὶς Ὦχος Euſebio eſt xij Perſarum Rex, ad cuius annum VI. hæc adſcripta leguntur:* Ochus Apodaſmo Iudæorum capta, in Hyrcaniam accolas tranſlatos iuxta mare Caſpium collocauit. Tranſcurrens & Sidonem] *Defecerat a rege Perſarum Tripolis, præſidioque a Nectanebo rege Ægyptiorum acceperat tria millia Rhodiorum. Ochus, cum Babylone in Ægyptum maximis copiis contenderet, Phœnicas primum adortus, Sidonem Mentoris Rhodii proditione in ſuam poteſtatem redegit atque euertit. Hæc pluribus Diodorus libr. 16 Gemiſthus Plętho lib. 2*

In cap.

In Caput octauum.

De Samnitico bello infra hoc lib. agetur : de Tarentino & Punico deinceps. Nunquam poſt mortem Numæ) *Numa Ianum ad infimum Argiletum indicem pacis bellique fecit: apertus, vt in armis ciuitatem, clauſus, pacatos circa omnes populos ſignificaret. Numa regnante Ianus 43. annos continenter clauſus fuit, Liuius lib. 1. Plutarch. in Numa.* Niſi Cæſare Auguſto imperante) *Poſt bellum Actiacum, pace terra marique parta libr. 6. cap. 25.* Inter bella Punica vnius anni) *Hic annus fuit T. Manlio Torquato, C. Atilio Bulbo Coſſ inf. lib. 4. c. 12.*

In Caput nonum.

Igitur an. ab v. c. ccccix.] *Hic annus quo T. Manlius & Q. Decius Conſules fuerunt : in antiquis Faſtis eſt* ccccxiv. *a quo numero cum hic longe abſit, vereor ne mendum hic lateat.* Decio Mure] *Vulgo errore manifeſto pro* Mure, *quod eſt in omnibus manuſcriptis, hic, & infra capit. 21.* Muræna *legitur, ſicut & apud Florum lib. 1. capit. 14.* Metii Tuſculani nobilis equitis.] *Sic eſt in manuſcriptis, non,* militis, *vt habent vulgati. Hunc præfectum* Equitum *Liui. lib 8. & Vale. 2. capit. 2.* Geminium Metium *vocant.* Alius vero Conſul] *Alterum Conſulem P. Decium patrem intelligit, qui ſe bello Latino deuouit, Cice. lib. 2 de Fin. & lib. 1. de Diui. & alii omnes.* Occurſum tamen nobilium

iuue-

ſtenum] *Liui*. Bello geſta, T. Manlius Romã redit, cui venienti ſeniores tantum obuiam exiſſe conſtat: iuuentutem & cum & omni vita deinde auerſatam eum execratamque. *Item Val. Max. lib. 9. c. 3.* Anno autem poſthunc ſubſequente] *Minucia damnata inceſtus fuit, non proximo anno poſt Manlium & Decium Conſules ſed tertio anno poſt auctore Liuio in* 8. De pœna Veſtalium *Dionyſ. libr. 2 Plut. in Numa.* De campo Scelerato *Feſtus.*

In Caput decimum.

Nam Claudio Marcello] *M. Claudius Marcellus & C. Valerius Flaccus Conſules fuerunt anno CDXXII. quo anno Romæ primum de veneficijs quæſitum eſt Liuius libr.* 8. Vt trecentæ ſeptuaginta damnatæ] *In numero conſentiunt manuſcripti libri Oroſii. Sed Liuius ſcribit damnatas fuiſſe ad* CLXX. *Valerius libr. 2. cap.* 1. Pars, *inquit*, capitali iudicio damnatæ centum & LXX. numerum expleuerunt.

In Caput vndecimum.

Quæ hoc capite de Alexandro Epiri rege Oroſius ſcribit, ea copioſe Liuius lib. 8. in Conſulatu L. Papirii & C. Petelij. Lege etiam ea quæ Diaconus Eutropio addidit. Strab lib. V. & inf. c. 18.

In Caput duodecimum.

Anno ab v. c. CCCC.] *Philippus Amyntæ filius Macedonum regnum, auctore Diod. lib 16. ſuſcepit,*

pſt, Olympiade cv. Conſulibus Romæ Cn. Genutio & L. Aemilio. Hi autem ex antiquis Faſtis referuntur ad annum poſt v. c. cccxc. quos tanquam [illegible] tiores duces ſequi malim. Hic primum Alex. fratre) Oroſius in his rebus exponendis Iuſtinum ſequitur. Plutarchus quoque in Pelopida ſcribit, Philippum ab Alexandro fratre obſidem Thebanis datum: ſed Diod. lib. 16. tradit ipſum Amyntam [illegible] ſuperatum ab Illyrijs Philippum minimum [illegible] filium victoribus obſidem dediſſe, eoſque illum apud Thebanos depoſuiſſe. Gemiſtus Pletho, qui tam Plutarchi quam Diodori ſententiam refert, ait Philippum primum patre viuo Thebis obſidis loco fuiſſe, ac deinde iterum a fratre datum, cum is [illegible] tem cum Pelopida [illegible] iuiſſet, cuius rei auctorem [illegible] do. lib. 15. habet Sed quærendum, quomodo Philippum triennio Thebis obſidem fuiſſe Iuſtinus & Oroſius ſcribant, ſi a fratre datus non ante [illegible] lapſus eſt, quam Perdiccas ab Illyrijs victus [illegible] vt Diodorus & Pletho tradunt. Nam Alexander [illegible] dem auctoribus cum annum regnaſſet [illegible] a Ptolemæo Alorite notho filio Amyntæ occiſus fuit: qui [illegible] triennium Macedoniæ regnum obtinuit: [illegible] Perdiccas frater germanus Alexandri interfecit [illegible] que annus in regno exactis ab Illyrijs victus [illegible]

Primum bellum cum Athenienſibus) Hoc bellum geſtum eſt duce Mantia, cum Athenienſes Argæo Macedoniæ regnum dare conarentur. Diodorus. Arma ad Illyrios tranſtulit) Illyrios Philippus anno 2. regni ſui vicit, Macedoniæque oppida [illegible] [illegible]

exegit, Diodorus & Plethon. Theſſalos Philippus quarto anno regni ſui ſibi adiunxit, iiſdem auctoribus.

Olympiadem Arubæ regis Moloſſorum] *Ita ſcripſimus ex optimo libro Cornelii Gualtheri, cũ vulgo* Eruchæ, *legeretur, credo ex eo quod in nonnullis manuſcriptis eſt,* Aruchæ. *Magna autem varietate huius regis nomen ſcriptum inuenitur. Iuſtini libri impreſſi partim* Arymbam, *alii* Ariſbam, *vetus manuſcriptus* Arybbam *nominat. Apud Demoſthenem Olynth. 1. & Diodor. li. 16 eſt* ἀρύμβας. *apud Plutarchum in Pyrrho* ἀρύβας, *apud Pauſan. li. 1.* ἀρύββας. *Eſt vero quærendum, quibus autoribus Oroſius* Olympiadem Arubæ *ſororem, & Iuſtinus* Arybbam *Olympiadis fratrem patruelem nominet: cum ex Pauſania & Plutarcho conſtet,* Arubam *fuiſſe patruum Olympiadis, nam* Aruba *& Neoptolemus pater Olympiadis Alcetæ ſatu editi fuerunt. Et Vlpianus Demoſthenis interpres,* Arymbam *Olympiadis Philippi vxoris* θεῖον. i. patruum, *non (vt Volfius putauit)* auunculum *nominat. Expeditionis Philippi contra* Arymbam *meminit Demoſt. Olynth. 1.* Ictu ſagittæ oculum perdidit.] Aſter *miles hic a Plutarcho & Vlpiano vocatur, qui Philippum oculo priuauit. Huius incommodi meminit præter Diodorum Strabo li. 8. Sagittam vero Philippi oculo extraxit Critobulus, & citra deformitatem eius curauit orbitatem luminis, auctore Plin. libr. 7. cap. 37.* In communi Græciæ conſilio] ἐν ἀμφικτύοσι, *Diodorus. Hoc autem bellum* Sacrum *&*

Phocicum *nominatum eſt, quo de Diodor. & Pauſanias lib. 10. vbi ſcribit fanum Apollinis Delphini à Phocenſibus occupatum fuiſſe Archonte Agathocle Olympiadis quintæ & centeſimæ anno quarto.* Philomelo duce.] φιλόμηλος ὁ θεοτίμου, *eſt Græce, qui hic vulgo* Philomenes *vocatur.* Onomarchum ducem] *Ita ab omnibus vocatur, cuius nomen hic vulgo corruptum eſt.* Commiſſo prælio.] *Hoc prælium commiſſum cum Phocenſibus fuit anno tertio belli* Sacri, *quo amplius ſex millia Phocici nominis cum Onomarcho duce cæſa, & ad tria millia capta ſunt, Diodor. libr.* 16. Sed Athenienſes audito belli euentu] *Philippus ſuperato Onomarcho ad Thermopylas contendebat, vt cum Phocenſibus bellum in eorum finibus gereret, ſed Athenienſes nauibus circumuecti eum tranſitu prohibuerunt. Diodorus, & Libanius in argumento orationis Demoſthenis* περὶ τῆς εἰρήνης. Duo Olynthum contigerunt.] *Hanc Olynthiaci belli cauſam facit Iuſtinus lib. 8. cuius neque Diodorus, neque Libanius mentionem vllam fecerunt. Geſtum autem eſt hoc bellum (vt ex Philochoro Dionyſius Halicarnaſſeus refert) anno ante Olympiadem* CVIII. *Archonte Callimacho. anno autem inſequente, auctore Diodoro Olynthus capta fuit.* Auraria loca in Theſſalia *Barbarus aliquis addiderat,* ſtatuas idolorum : & loca *à gloſſa eſt* : Fratres duo Thraciæ reges.] *Vide num* Cerſobleptem & Amadocum intelligat: *de quibus Demoſthenes* κατ' ἀριστοκράτους. Cerſobleptem *quidem certe a Philippo oppugnatum*

fuiſſe

fuiſſe, quando Athenienſes pacem cum eo fecerunt, ex Demoſthene, *Æſchine, & Plethone conſtat. Pax autem cum Philippo ab Athenienſibus facta Archonte Themiſtocle ſeptem annos durauit, vt ad Ammæum* Dionyſius *ſcribit.* Phocenſibus pacem & veniam ſe daturum] *Hoc Philippum ſibi confirmaſſe [illegible] reuerſus a Philippo Athenienſibus renunciauit qua de re* Domoſthenes [illegible]

In Caput decimumtertium.

Neceſſariam maritimam vr. ra. Byzantiorum.] *Amicitiæ & ſocietatis fœdera inter Philippum manſerunt vſque ad Nicomachi magiſtratum: anno autem ſequente, qui primus fuit Olympiadis* CX *Philippus primum Perinthum expugnare aggreſſus eſt, atque inde reiectus* Byzantium *obſedit, quo tempore Epiſtolam ad Athenienſes miſit, violati fœderis eos accuſans, & bellum denuntians, quæ omnia* Dionyſius *ex Philochoro perſpicue narrat. Epiſtola vero Philippi extat inter Philippicas orationes Demoſth.* Hæc autem Byzantium.] *Caſſiodorus ſcribit* Byzantium *conditum Tullo Hoſtilio regnante. Vnde* Byzantium *nomen inuenerit refert* Euſtathius *in Dionyſium.* Conſtantinopolis dicta.] *Lege infra capit.* 28. *libr.* 7. Scythis tunc Etheas regnabat.] *Regis nomen, quod in impreſſis erat, reliqui: nam in manuſcriptis* Atheas & Natheas *legitur: in vulgatis Iuſtini libris eſt,*

Mattheas, *in noſtro manuſcripto* Metheas. Thebanos quondam hoſtes.] Lacedæmonios *pro Thebanis manifeſto errore hic legabatur. Nam cum Philippus Elateam occupaſſet, Athenienſes, qui tempore excluſi ad reliquos ſocios legatos mittere non poterant, Thebanos Demoſthenes pro Cteſiphonte. Diodorus libr. 16. Plutarchus in Demoſthene.* Prælio commiſſo.] *Hoc prælium commiſſum fuit ad* Chæroneam, *Diodorus, Plutarchus, & Strabo lib. 9.*

In Caput decimumquartum.

In Thebanos & Lacedæmonios. *Sic eſt etiam in manuſcriptis: cum tamen nec alii crudelitatis in Lacedæmonios, & Iuſtinus, quem auctorem ſequitur, tantum Thebanorum meminerit.* Tres duces, hoc eſt Parmenionem, &c.] *Diodorus & Plutarchus duos duces præmiſſos ſcribunt, nempe* Attalum & Parmenionem; *qui de Philippi interitu ſatis multa.* A Sabinis in Lucania proſtratus] *Iuuene a Lucano exule occiſum ſcribit Gemiſth.* διαβὰς εἰς Ἰταλίαν Ταραντίνοις βοηθῶν ἔν τινι μάχῃ καλῶς ἠγωνισμένος ἐτελεύτησεν: Tranſgreſſus in Italiam vt Tarētinis opem ferret, in prælio quodam, cum ſtrenue rem geſſiſſet, occubuit.

In Caput decimumquintum.

Anno ab V. c. CCCCXXVI,] *Hic annus in Capitolinis Conſulibus eſt poſt vrbem conditam*

CCCC-

cccxxxii Viginti millia Samnitiũ Fabio magiſtro equitum] *Idem numerus cæſorum hoſtium eſt apud Liuium lib. 8. vbi hæc omnia ſatis copioſe* Q. Fabius Maximus Rullianus, *quem hic Oroſius ſignificat Magiſter Equitum fuit. L. Papirio Curſori Dictatori, quarto anno ante Caudinam ignominiam. Præter Liuium lege Eutropium libr 2. Valerium Max libr. [illegible] cap. 2.* Veturium & Poſtumium Conſules] *T. Veturius & Sp. Poſtumius iterum Conſules fuerunt, quando apud Caudium male pugnatum eſt & legiones ſub iugum miſſæ. Cice. li. 1. de Offic. Liuius lib. 6 Florus lib. 1. cap. 16. Auguſt. lib. 3. de Ciuit. cap. 17.* Pontius dux eorum.] *Hæc ex Oroſio Diaconus Eutropio addidit.* Quod Papirio Conſule inſiſtente.] *Oroſius & Eutropius eos auctores ſequuntur qui à L. Papirio Conſule, non Magiſtro Equitum, contra Samnites rem bene geſtã tradiderunt: nam de hoc ambigi Liuius ſcribit.*

In Caput decimumſextum.

Demoſthenes Orator auro Perſarũ corruptus] *Hoc AEſchines Demoſtheni obijcit in orat in Cteſiphontem his verbis :* νῦν μέντοι τὸ βασιλικὸν χρυσίον ἐπικέκλυκε τὴν δαπάνην αὐτοῦ. ἔσται δ' οὐδὲ τοῦθ' ἱκανόν, οὐδεὶς γὰρ πώποτε πλοῦτος τρόπου πονηροῦ περιεγένετο *Sic enim hæc legenda ſunt e manuſcriptis [illegible] & Diodori libro ab Henrico Stephano editis, atque his ſenſus.* Nunc vero auri Perſici affluens copia ſumptibus eius ſubuenit; quanquam

quam ne hoc quidem ſat erit: nullæ enim diuitiæ vnquam tantæ fuerunt, quæ improbos mores ſuperare potuerunt Thebanos cum diruta ciuitate.] *De Thebanorum excidio Diodorus, Plutarchus, Arrianus lib. 1 Pauſanias in Bœoticis.* Illyricos quoque & Thracas.] *Hos Alexander antequam Thebas euerteret ſua ditioni ſubiecit. Diodorus & Arrian.* In exercitu eius fuere.] *Arrianus ſcribit Alexandrum habuiſſe in exercitu peditum* πολλῷ πλείους τρισμυρίων, *equites,* ὑπὲρ τοὺς πεντακισχιλίους. *Plutarchus in Alexandro inter ſcriptores de numero copiarum non conuenire ait: ſed eos qui minimum numerum expreſſerunt, peditum xxx. millia, equitum v. millia; qui maximum, illorum* xxxiv. *millia, horum* iv *millia numerare. Diodor. peditum XXX. millia, equitum* IV M.D. *fuiſſe ſcribit.* Primo eius cum Dario rege congreſſu.] *Primum hoc prælium ad Granicum flumen commiſſum fuit. De numero Arrianus:* Περσῶν δὲ ἱππεῖς μὲν ἦσαν ἐς δισμυρίους, ξένοι δὲ πεζοί, μισθοφόροι ὀλίγον ἀποδέοντες δισμυρίων. *Diodorus:* οἱ δὲ σύμπαντες ἱππεῖς ὑπῆρχον πλείους τῶν μυρίων, οἱ δὲ πεζοὶ τῶν Περσῶν ἦσαν οὐκ ἐλάττους τῶν δέκα μυριάδων. Magna cædes Perſarum fuit.] *Perſarum peditum* XX M. *equitum, duo millia cecidiſſe referuntur, auctore Plutarcho.* In exercitu autem Alexandri] *In numeris Oroſius Iuſtinum ſequitur. Arrianus ſcribit in exercitu* Alexandri *primo congreſſu equites numero circiter* xxv. *cecidiſſe, & poſt eos amplius* lx. *pedites circiter* xxx. *Sed Ariſtobulo au-*

ctore

ctore Plutarcho, ſcripſit Alexandri copiis XXXIV. *interfectos, quorum nouem pedites fuerunt. Oroſius libr. ſeq. cap.* I. *ait,* Inter quadringenta fere millia hoſtium interfecta nouem tantummodo in exercitu Alexandri pedites defuiſſe. Deinde Gordien Phrygiæ] *Sic eſt etiam ſine vlla varietate in manuſcriptis. Meus quoque Iuſtinus habet,* poſt hæc Gordien vrbem petit, *vbi in impreſſis eſt,* Gordin. *Curtius lib.* 3. *oppidum* Gordium *nominat ſicut & Græci γόρδιον. De* Gordio vinculo *Plut. in Alexandro, Arrianus li.* 2. *Curtius* 3. *Iuſtinus* 11. *& Eraſmus in Chiliadibus.* Cum ſudans in Cydnum. De Cydno *legendus Curtius lib.* 3. *Sunt vero qui ſcribant, Alexandrum hunc morbum, è quo Philippi Arcananis arte recreatus fuit, non in Cydno flumine, ſed è labore contraxiſſe, lege Plutarchum & Arrianum Diodorus etiam Cydni fluminis mentionem nullam facit.* Darius cum CCCM.] *Arrianus:* ἐλέγετο ἡ πᾶσα ξὺν δαρείῳ στρατιὰ μάλιστα ἐς ἑξήκοντα μυριάδας μαχίμων. In Darii exercitu eorum qui pugnam capeſſere poſſent ad DC. millia eſſe dicebantur. Et Alexander & Darius vulnerantur.] *De Alexandri vulnere, quo dextrum eius femur perſtrictum eſt, Diodorus, Plutarchus, Arrianus & Curtius. De* Dario *in hoc prælio vulnerato præter Iuſtinum nemo quidquam.* Peditum LXXX millia, equitum decem millia. *Cæſorum equitum Perſarum numerus idem eſt in Diodori, Curtij, Iuſtini, & Oroſii libris;*

peditum vero Iuſtinus vnum & LX millia, Curtius centum millia, Diod. amplius CXX *millia cæſa fuiſſe ſcribunt. Plutar. ait Alexandrũ proſtrauiſſe.* ὑπὲρ ἑξήκοντα μυριάδας τῶν πολεμίων. Ex Macedonibus cecidere pedites C.XXX.] *Ita Iuſtinus, quicum facit Diodorus ſic ſcribens:* τῶν δὲ μακεδόνων ἐτελεύτησαν πεζοὶ μὲν εἰς τριακοσίους, ἱππεῖς δὲ περὶ ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα. *At Curtius:* Ex parte Alexandri quatuor & quingenti ſaucii fuere, triginta omnino & duo ex peditibus deſiderati ſunt, equitum centum quinquaginta interfecti. Alios alleg t] *Sic eſt in noſtris manuſcriptis, non elegit. Iuſtinus dixit,* alios in ſocietatem recepit. *Præfecit vero Syriæ Alexander Parmenionem, Curtius libro quarto. Arrianus* 2. Tyrum vrbem antiquiſ.] *Syrus Olympiade* C. XII. *ſeptimo menſe quam oppugnari cœpta erat, ab Alexandro capta fuit, vt copioſe Diodorus libr.17. Arria.2. Curtius ſcribunt.* Inde ad templum Iouis Ammonis.] *De hoc templo, & profectione Alexandri ad Ammonem tam multa Diodor Plutar. Arrianus, Curtius & Iuſtinus, vt putidum ſit velle aliquid admonere* Alexandriam in Aegypto condidit.] *C. Poetelio & L. Papirio Coſſ Anno ab vrbe condita* CDXXVII. Alexandriam *in Aegypto conditam ſcribit Liuius libro octauo, Solinus & Caßiodorus. De altero inf. cap.*18.

In Caput decimumſeptimum.

Darius

Darius ſpe pacis amiſſa CCCIV. millia peditum.] *Rectius ergo in meo Iuſtino eſt:* Tum ſpe pacis amiſſa, bellum Darius reparat: cum quadringentis millibus peditum, *&c. quam vt vulgo legitur,* cum XL. millibus peditum *Eſt tamen nonnulla varietas inter eos, qui exercitum Darij recenſent. Plutarch. in Alexandro ſcribit, Darium Alexandro obuiam proceßiſſe ἑκατὸν μυριάσιν ςρατοῦ, id eſt,* cum decies centenis millibus *copiarum, in quibus, vt Diodorus numerat, peditum* DCCC. *millia, equitum* CC. *millia fuerunt. Arrianus lib. 3. ſcribit, Darium habuiſſe equitum ad XL. millia, equitum* CCCIↃↃↃↃ. *In Curtij libris ita legitur:* Summa totius exercitus equites XLV. millia, pedeſtris acies ducenta millia expleuerat, *ſed vereor ne hic* ducenta millia *mendosè ſit, pro,* decies centena millia. Apud Tarſum bello opponit.] *Non puto vllum eſſe hiſtoriæ ſtudioſum, cui hic locus ſcrupulum non inijciat, cum præſertim omnes loquantur, vltimum hoc prælium inter Alexandrum & Darium non in Cilicia, vbi Tarſus eſt, ſed in Aſſyria commiſſum fuiſſe, & tamen Oroſium ita ſcriptum reliquiſſe, teſtimonio ſunt omnes libri. Quid ergo dicemus? Vereor equidem ne Oroſio Iuſtin. quem auctorem ſequitur, impoſuerit: cumque ille Darium in fuga pontem Cydni fluminis (quod Tarſum perlabitur) tranſiſſe ſcripſerit, hic apud* Tarſum *pugnatum eſſe crediderit. Sed hoc prælium commiſſum fuit in Aſſyria trans Lycum in Aturiæ campis ad vicum nomine* Gaugamela, *auctore Strabone libro*

decimoſexto. Quanquam enim Dionyſius Alicarnaſſeus ad Ammæum hanc pugnam τὴν ἐν ἀρβήλοις μάχην. *Curtius* prælium apud Arbela *nominat, & Diodorus narrationem eius ita concludat,* ἡ μὲν οὖν περὶ ἄρβηλα γενομένη παράταξις τοιοῦτον ἔσχε τὸ πέρας: *Plutarchi tamen in Alexandro verba ſunt,* τὴν δὲ μεγάλην μάχην πρὸς δαρεῖον οὐκ ἐν ἀρβήλοις, ὥσπερ οἱ πολλοὶ γράφουσιν, ἀλλὰ ἐν γαυγαμήλοις γενέσθαι συνέπεσεν, *id eſt,* accidit vt magnum illud prælium cum Dario non in Arbelis, ſicut plerique ſcribunt, ſed in Gaugamelis committeretur. *Cum Strabone & Plutarcho facit Arrianus libro tertio vbi tradit, Darium castra in* Gaugamelis *ad Bumadum fluuium ab Arbelis oppido ſtadia circiter LX. poſuiſſe. Lege eundem libro ſexto.* Alexander XXXIV. continuis diebus. *Idem numerus eſt apud Iuſtinum, in meo manuſcripto & Roberti Stephani impreſſo libro, cum vulgo in aliis XL. in alius LXXXIII. legatur.* Perſepolim caput Perſici regni.] *De* Perſepoli *capta & direpta, eiuſque immenſis opibus legendus Diodorus in poſteriore libr. decimoſeptimo, &* Curtius *libro quinto. Meminit Strabo libro decimoquinto.* Darium verò cum à propinquis.] *Darium in fuga Beſ-*ſus & Nabarſanes *vinxerũt aureis, vt* Curtius *& Iuſtinus ſcribunt, compedibus, multiſque confoſſum vulneribus in via reliquerunt, quo de copiosè Diodorus, Plutarchus, Arrianus, Curtius & Iuſtinus.*

In

In Caput decimum octauum.

Quorum Agis Lacedæmonius.] *Hoc bellum Græcorum cum Antipatro Macedoniæ præfecto, deſcripſerat pluribus verbis Curtius libro ſexto, ſed ad nos tantum prælij euentus peruenit. Scribit idem præter Iuſtinum Diodorus libr. 17. Meminit Pauſanias libr. 3.* Alexander autem in Italia.] *De rebus geſtis ab Alexandro Epiri rege legendus Liu. lib. 8. & Strab. 5. & nos ſupr. c. 11.* Hyrcanos & Mardos ſubegit] *De Hyrcanorum & Mardorum gente confini Hyrcaniæ ſubacta,* Diodorus *in 17. Arrianus 3. Curtius 6.* Thaleſtris ſiue Minothæa. *Hanc reginam Amazonum Diodorus* θάληστριν, *Curtius* Thaleſtrim *nominat: hique eam ad Alexandrum veniſſe tradunt ſecuti nimirum Clitarchum, Polycritum, Oneſicritum, Antigenem & Iſtrum. At Ariſtobulus, Ptolemæus, & ceteri ſcriptores, quos Plutarchus nominat, hoc commentitium eſſe dixerunt.* Inde Drangas.] *Sic recte hic eſt. malè autem in vulgatis Iuſtini libris Dracas: Nam & Arrianus ipſos* δράγγας, *& Diodorus eorum regionem* τὴν δραγγινὴν *appellat.* Euergetas.] *Hoc nomen beneficij ergo à Cyro Perſarum rege acceperunt, cum prius A*riaſpæ, *vt eſt in Arriani & Curtij libris, ſeu A*rimaſpi, *vt habet Diodorus nominarentur.* Parimas, Parapamenos, Adaſpios.] *Ita hæc in manuſcriptis Oroſii & Iuſtini libris inuenio: nec tamen amplius quod de illis dicam habeo.* De Alexandria *ſuper amnem Tanaim condita præter Iuſtinum*

Il-

libro duodecimo, Curtius libro ſeptimo, Arrian. quarto. Docent hoc Amyntas.] *De his omnes qui res Alexandri deſcripſerunt. De Parmenione eiuſque filio Philota interfectis Diodorus libro decimoſeptimo poſteriore Plutarchus in Alexandr. Arrianus libro 3. Curtius libro 6. & 7. De Alexandria Aegypti, ſupr. extremè cap. 16.* Clitus quoque annis grauis.] *Græcè eſt* κλεῖτος*: male igitur vulgo* Clitum *ſcribunt. De Clito, Curt. li. 8. Arr. 4. Cicer. Tuſc. 4.* Alexander Rex cum interemiſſet Clitum familiarem ſuum, vix è ſe manus abſtinuit. Venabulo transfoſſus.] *Haſta Alexandrum Cliti latus trãsfixiſſe Curtius ſcribit. Arrian. tradit alios prodidiſſe Clitum occiſum* λόγχῃ, *alios* σαρίσσῃ, *Plut.* αἰχμῇ *vocat.* Choraſinos ad Dahas] *Dahas non* Dacas *eſt in manuſcriptis Oroſii & Iuſtini libris:* ita aliter *eos nominat Curtius lib. 7. & 8 Græci* Δάας *vocant. Quos autem Iuſtinus & Oroſius* Choraſinos, *eos Arri. l. 4. & Strab. li. 11.* χωρασμίους *appellant, ad quos Spitamenes confugerat. Plin. lib. 6. c. 16.* hi ſunt Choraſinii. Calliſthenem philoſophum.] *De Calliſthenis Olynthij interitu copioſe Arr. lib. 4. Plut. in Alexandr. Curtius lib. 8. De eodem M. Tullius pro Rabirco Poſthumo:* Calliſthenem doctum hominem, comitem Magni Alexandri ab Alexandro necatum accepimus.

In Caput decimumnonum.

Nyſſam vrbem adiit.] Νύσσαν *hanc Indiæ vrbem Strabo, Arrianus, Dionyſius & Euſtathius vocant*

Google

tant de qua multa Arrianus initio libri 3. Dædalos montes.] *Curtius lib.*8. Hinc ad regionem, quæ Dædala vocatur, peruentum eſt. Regnaque Cleophidis.] Cleophis *mater Aſſacani, filio mortuo, illius regioni præſuit quo tempore Alexander in Indiam venit Iuſtinus lib.*12. *Curt.*8 *Eius regionis caput fuit oppidum, quod Arrianus* μάσαγα, *Diodorus* μάσακα *Strabo* μαγβσα. *Curtius* Mazaga *nominat: idque Alexander obſeſſum deditione cepit.* Ad Saxum miræ aſperitatis.] *Hoc ſaxum: auctoribus Diodoro & Arriano* πέτρα ἄορνος, *dictum fuit. Vnde emendandi Curtij libri, in quibus eſt:* Incolæ armati petram Dorinim nomine occupauerunt, *cum ſit legendum* Aornon, *vel,* Aornim, *quomodo eſt in quibuſdam Diodori exemplaribus.* Cum Poro fortiſſimo.] *Bellum cum Poro non ſine clade Macedonum geſtum ſcribunt Diodorus libro decimoſeptimo, Arrianus quinto; Curtius extremo libro octauo. Rem cum Poro geſtam Plutarchus ex Alexandri Epiſtolis refert.* Occiſoque deiectus equo.] Bucephalum *Alexandri equum in hoc bello occiſum quidam tradiderunt, Plutarchus & Arrianus.* Duas ibi condidit ciuitates] τὴν μὲν νίκαιαν, τῆς νίκης τῆς κατ' ἰνδῶν ἐπώνυμον ὠνόμασε, τὴν δὲ βουκεφάλαν, ἐς τοῦ ἵππου τοῦ βουκεφάλου τὴν μνήμην, ἐς ἀποθανεῖν αὐτοῦ. Alteram Nicæam à victoria de Indis reportata, alteram in memoriam Bucephali equi ibi mortui Bucephalam nominauit. *Idem ſcribit Diodorus. Strabo libr.* 15. *verum hic alteram non cum Diodoro & Arriano*

riano βυκεφάλαν, *ſed cum Plutarcho* βυκεφαλίαν *vocat. In noſtris manuſcriptis eſt,* Nicæam & Bucephalen. Inde Adræſtas.] *Sic eſt in vetuſtis non vt vulgo legitur,* Areſtas. *Diodorus hos* ἀνδρεστας, *Arrianus* ἀδραιστὰς *nominat.* Cathæos.] *In vulgatis eſt,* Stathenos, *in vetuſtis* Cathenos, *vnde ſecutus Arrianum,* Cathæos *ſcripſi. In Diodori libro mendoſè legitur* εἰς τὴν τῶν καθαρῶν χώραν, *pro* καθαίων, *ρ poſito pro αι, id quod ex Strabonis libro perſpicue cognoſcitur,* Præſidas & Gandaridas.] *In manuſcriptis Oroſii non,* Paſſidas, *ſed,* Præſidas *legitur: In Iuſtini antiquis,* Præſidias. *Plutarchus in Alexandro* γανδαρίτας καὶ πραισίους *dicit, quamquam ſtatim* οἱ πραισιαίων βασιλεῖς *legitur. In Diodoro ſic eſt,* πέραν δὲ τούτου κατοικεῖν τό, τε τῶν πραισίων καὶ γανδαριδῶν ἔθνος· τῶν δὲ βασιλεῦσιν ξανδράμην. *In Curtio ita:* Vlteriores ripas colere gentes Gandaridas & Pharaſios, eorumque regem eſſe Aggraminen. *His inter ſe collatis apud Diodorum ſcribendum videtur* πραισιων, *apud Curtium,* Præſios, *&* Xandramen. Ad Choſides.] *Legitur &* Coſides, *atque in Iuſtini libris,* Euphites, *vel* Cuphites. *Ego in hoc nomine hæreo: forsitan ſis intelligendus eſt is qui à Curtio* Sophites, *à Diodoro & Strabone* σωπείθης *nominatur: nam cum in illius regno Alexander ad Hyphaſin fluuium proceſſiſſet, militum precibus reuocatus fuit, ſed de pugna alij nihil.* Ad amnem Aceſinem.] *De hoc Dionyſius Afer.*

T

Digitized by Google

Τῇδι λοξὸν ἀπὸ σκοπέλων ἀκεσίνην
στρεφόμενον δέχεται πλωτὸς ὑδάσπης.

Ibi Geſſonas, Siboſque.] *In impreſſis Iuſtini libris eſt*, Ib. Geſſonas Aſyboſque, *in noſtro antiquo*, Ibi Iacenſanos Siboſque. *De prioribus ego nihil, de poſterioribus Diodorus ita:* ὡς δ' ἦλθεν ἐπὶ τὴν ἀκεσίνου καὶ ὑδάσπου συμβολὴν ἐκβιβάσας τοὺς στρατιώτας προῆγεν ἐπὶ τοὺς ὀνομαζομένους σίβους: *id eſt*, Vbi peruenit in regionem, in qua Hydaſpes amnis Aceſini committitur, expoſitis militibus, copias in eos, qui Sibi nominantur duxit. *Curtius libro* 9. Peruentum erat in regionem, in qua Hydaſpes amnis Aceſini committitur, hinc decurrit in fines Siborum. *Vulgo tamen hic* Sobiorum, *& illic* ἴβους *mendoſè legitur.* Hinc ad Mallos & Oxydracas.] *Ita emendauimus ſecuti veſtigia deprauatæ lectionis antiquæ in Oroſii & Iuſtini libris. Sic autem legendum eſſe ex hiſtoria quæ eſt apud Curtium libro nono, Arrianum* 6. *Diodor.* 17. *cognoſces. Nam quod in Diodoro legitur*, συρακούσας: *id mendoſè eſſe Henricus Stephanus animaduertit, ſed* ὀξυδράκας *reponendum eſſe, erudiſſimũ hominẽ nõ vidiſſe miror.* Octoginta millibus peditum] *Diodor. etiam ſcribit hos habuiſſe* πεζοὺς πλείους τῶν ὀκτακισμυρίων, amplius LXXX millia peditum. *Vnde emendandi Curtij libri, in quibus eſt*, Nouem millia iunctorum peditum in armis erant. *In numero equitum Oroſius & Iuſtinus non conuenit cum Diodoro & Curtio.* Sagitta ſub mammã traiectus.] Dio. τοξευθεὶς ὑπὸ

τὸν

τὸν μαςὸν. Plutarchus. περὶ τὸν μαςὸν. Arrianus, ὑπὲρ τὸν μαςὸν. Curtius: Indus duorum cubitorum ſagittam ita excuſſit, vt per thoracem paulùm ſuper latus dextrum infigeret. Cui Ambira rex præerat,] Ambira *eſt etiam in noſtris vetuſtis, apud Iuſtinum lib.12. legitur:* cum veniſſet ab vrbem Ambigeri regis. *Strabo libr.15 hoc in Oritarum finibus accidiſſe ſcribit, Diodorus ad Brachmanum vrbem* Harmatelia *nominatam, Curtius in* Sambi *regno.*

In Caput vigeſimum.

Legati operiebantur.] *Horum legatorum meminit Arrian.lib.7.ac præter eos, quos Iuſtinus & Oroſius commemorant, ſcribit veniſſe ad Alexandrum legationes Aethiopum, & Schytarum, qui ſunt in Europa.* Diodor. *meminit etiam Illyriorum, Adriatici maris accolarum, Thracum finitimorumque illis Gallorum.* Plurimæ partis Italiæ] *Ex Italia venerunt legati à Bruttiis, Lucanis & Etruſcis. Nonnulli etiam e Romanis veniſſe ſcripſerunt: ſed Arrianus id verum non putat.* Cum venenum potaſſet, interiit.] *Iuſtinus & Oroſius ſequuntur eos, qui Alexandrum veneno ſublatum ſcripſerunt. Plutarcho & Arriano hic interitus non placet, quos lege.* Hiſpanus Maurinus.] *In noſtris antiquus eſt,* Hiſpanus & marinus.

In Caput vigeſimumprimum.

Anno

Anno ab vrbe condita CCCCL.] *Hic annus quo Qu. Fabius Maximus Rullianus V. & P. Decius Mus. IV. Conſules fuerunt, in Faſtis Capitolinis eſt ab V. c. CDLVIII. Liuio idem eſt, CCCCLVII. qui lib. 10. hoc bellũ deſcribit.* Vmbrorũque Etruſcorum que exer.] *Liuius tantum* Etruſcos *populationi fam. ad ſuos fines tuendos redire coactos ſcribit. Vmbros tamen prælio non interfuiſſe ex eodem cognoſcitur.* Bellum inire.] *Hoc bellum geſtum fuit in agro Sentinate,* ἐν τῇ τῶν σεντινατῶν χώρᾳ, *vt ait Polybius libro 2.* Decius conſul occiſus eſt.] *Hic eſt alter è Deciis, quos ad voluntariam mortem curſum equorum incitaſſe Cicero in Catone ait, Filius enim patrem imitatus, in quarto Conſulatu ſe deuouit, libro 2. de Finibus Quod verò idem Tuſc. 1. ſcribit,* Decium filium cum Etruſcis decertantem ſe hoſtium telis obieciſſe, *in eo diſſentit ab aliis, qui Decium hunc cum Gallis decertaſſe ſcribunt.* Peditum CXL. millia CCCCXXX. equitum verò XLVI. millia.] *Ita hæc leguntur in optimo libro Cornelij Gualteri idemque numerus eſt à Liuio ex aliorum ſcriptorum annalibus relatus.* Aut externos prouentus.] τὰς ἔξωθεν εὐτυχίας καὶ εὐημερίας *Vulgo,* euentus, *contra fidem librorum antiquorum legitur.* Peſtilentiæ, *qua hic annus grauis fuit, meminit etiam Liuius.*

In Caput vigeſimum ſecundum.

Sequitur annus.] *Conſules hic annus habuit*

*L.Poſtumium Megellum, M. Atilium Regulum: eſtque illius parum conſtans memoria, inquit Liuius lib.*10.*quem lege.* Nouum habitum animumque.] *Habitus armaturæ, animuſque paratus ad dimicandum hic breuiter indicatur: ſed Liuius omnia copioſe libro* 10.*extremo.* Papirius Coſ.] *Hic eſt L. Papirius Curſor Sp. Caruilij collega in Conſulatu, anno poſt* R. *cond.*CDLX.*de quo & Pullario præter Liuium Valerius Max. libr.*7.*cap.* 2. Epidaurium colubrum.] *Hanc rem libro decimo extremo ſcripſit Liuius, libroque vndecimo perſecutus fuit, vt ex epitoma cognoſcitur, in qua mentio eſt* colubri ſiue anguis. *Tu lege Pauſaniam libr.*2.*& Ouid. libr.*15. *Metamor.* Præterea altero ab hinc anno] *Altero anno, id eſt, proximo poſt L.Papirium, quo Q. Fabius Maximus Gurges, & D. Iunius Brutus Scæua Coſſ. fuerunt. Fallitur certe Robortellus, qui* alterū *vbique pro* ſecundo *accipit.* Namque amiſſo exercitu] *Tria millia hominum occiſa refert Eutropius lib.* 2. Quod per XLIX.] *In alijs male LIX legitur. Nam ſi annus, quo Q Fabius V.P. Decius IV. Conſules fuerunt, recte XLVI. belli Samnitici à Liuio nominatur, hic XLIX. ſit neceſſe eſt.* Anno ſubſequente.] *Anno ab V.c.* CDLXIII. *Conſul cum P. Cornelio Rufino fuit M. Curius Dentatus, eoſque ambos Samnitas viciſſe Eutropius ſcribit. Curium etiam de Samnitibus triumphaſſe, Cicero in Catone oſtendit, & in libro de Viris illuſtribus ſcribitur. Oroſius tantum rei in Sabinis geſtæ meminit, ſicut*

& Flo-

& Florus libro primo, capit. 15. Anno ab V.c. CD-LXIII.] *Hic annus ſecundum Faſtos Capitolinos, quos tanquam certiſsimos duces ſequimur, eſt,* CD-LX*.quo P. Cornelius Dolabella, & Cn. Domicius Caluinus Coſſ. fuerunt.* Romani ad exorandos.] *Polybius libro ſecundo ſcribit, hos legatos à M. Curio in Galliam miſſos ὑπὲρ τῶν αἰχμαλώτων,* pro redimendis captiuis: *quos illi παρασπονδήσαντες ἀνείλοντο, id eſt,* violato iure gentium interfecerunt. *Verum hic Liuii amiſsione magnū damnum fecit hiſtoria. Ille enim copioſe initio libr. 12. expoſuerat.* Cæcilius prætor.] *Huius* Cæcilii Prætoris *meminit Auguſtinus de Ciuit. lib. 3. ca. 17. & in Liuiana Epitoma L. Cæcilius prætor nominatur. Vnde cognoſcitur error Sipontini, qui quod Polybius dixit, λευκίου τοῦ στρατηγοῦ τελευτήσαντος, vertit,* Lucio Conſule amiſſo *Ceterum Gallorum reliquias P. Dolabella deleuit in Etruria ad lacum Vadimonis, vt ait Florus lib. 1 cap. 13. περὶ τὴν οὐάδμονα προσαγορευομένην λίμνην. Polybius.*

In Caput vigeſimumtertium.

Alexander per XII. annos.] Alexander Macedo, *inquit Cic. Philip. V.* cum ab ineunte ætate res maximas gerere cœpiſſet, tertio & trigeſimo anno mortem obiit. *Vixit enim annos XXXII. menſes VIII. Regnauit A. XII. Menſ. VIII. Arrianus libr. 7. extremo.* Primo Ptolomæo.] *Hic eſt* Πτολομαῖος ὁ λάγου, Ptolomęus Lagi F. *Primus Rex Aegypti, à quo deinceps qui*

Aegyptum obtinuerunt vſque ad Auletem (*quem regno pulſum ab Alexandrinis A. Gabinius reſtituit*) *eiuſque filium* (*quem C Iulius Cæſar interemit*) Ptolemæi *nomen tulerunt.* Laomedon Mitylenæus.] λαομέδων ὁ μιτυληναῖος: *cui Syriam cum Phœnice datam, Curtius lib. vlt. ſcribit.* Ciliciam Philotas, Phylo Illyrios.] *Ita legitur quoque in noſtro manuſcripto Iuſtini libr.* 13 *pro quo in impreßis,* Ciliciam Philotas cum filio, & Illyrios accipiunt, *mendosè legitur.* Mediæ maiori Atropatus.] ἀτροπάτης ὁ τῆς μηδίας σατράπης, Atropatus Mediæ præfectus, *eſt apud Arrianum lib.* 7. *Vnde non ſolum Iuſtinus & Oroſius emendandi, verum etiam Diodorus, apud quem lib.* 18. *eſt,* Ατράτῃ δὲ μηδίαν, *duabus literis* οπ *in medio prætermißis.* Minori ſocer Perdiccæ.] *Sic eſt etiam in manuſcriptis: ſed Iuſtinus habet*, minori Alceta frater Perdiccæ præponitur. Αλκέτας ὁ ἀδελφὸς περδίκκου, *nominatur à Diodoro lib.* 18. Suſiana gens Scyno, De Scyno] *præter Iuſtinum & Oroſium alij, quod ſciam, nihil. Antipater poſtea* Antigono τὴν συσιανὴν *dedit, cui Perdiccas primo* παμφυλίαν, καὶ λυκίαν, τὴν μεγάλην καλουμένην φρυγίαν *attribuerat, auctore Diodoro. Oroſius vero Iuſtinum ſecutus ſcribit,* Pamphyliam & Lyciam Nearcho datam, *quem vulgo* Learchum *vocant. De* Nearcho *Diod. Plutarch. Arrianus,* Lydiam Menander.] Menander *eſt etiam in manuſcriptis Iuſtini & Oroſii libris, ſed verendum, ne notus* Menander *pro ignoto* Meleagro *in has ſedes migrauerit. Nam*

Melea-

Meleagro Lydiam aßignatam ſcribit Diodorus. Minorem Phrygiam.] τὴν ἐφ᾽ ἑλλησπόντῳ φρυγίαν *Diodorus* Thracia & regiones Ponti.] λυσιμάχῳ ἐδόθη θρᾴκη καὶ τὰ συνορίζοντα τῶν ἐθνῶν παρὰ τὴν ποντικὴν θάλασσαν. *Diodo.* Seleuco Antiochi.] *Hic eſt* Seleucus ὁ τῆς ἀσίας τῆς περὶ εὐφράτην βεβασιλευκὼς, *vt inquit Appianus in Syriacis: qui in Aſia maiore & Syria regnauit.* Pithon Agenoris.] πείθων *ſiue* πίθων ὁ ἀγήνορος, *eſt apud Diodorum & Arrian. Vnde quomodo hoc nomen ſcribendum ſit cognoſcitur.* Seras] *habet etiam noſter manuſcriptus Iuſtinus, pro quo in impreßis,* Sed res, *legitur.* Oxyartes]*Ita hoc nomen in Gualtheri libro recte ſcriptum eſt, ex quo vulgò,* Axiarches, *fecerũt. Diodorus,* τὴν δὲ παρὰ τὸν καύκασον κειμένην, ὀνομαζομένην δὲ παροπισαδῶν, προσώρισεν ὀξυάρτῃ τῷ βακτριανῶν βασιλεῖ, οὗ τὴν θυγατέρα ῥωξάνην γεγαμηκὼς ἦν ἀλέξανδρος. *id eſt,* Fines ad Caucaſum montem, qui Paropamiſadarum dicũtur, attribuit Oxyartæ Bactrianorum regi: cuius filia Roxane cum Alexandro fuerat. *Ergo Trogus,* Parapamenos fines *dixit* τὴν τῶν παροπαμισαδῶν χώραν. Sibyrtio.] *Diodor.* σιβιρτίῳ ἔδωκεν ἀραχωσίαν, καὶ κεδρωσίαν: *Arrianus libr. 6. de eodem* Sibyrtio *agens,* τούτῳ ἀραχωτῶν τε δὲ γεδρωσίων ἄρχειν ἐδόθη. *Plutar. quoque* γεδρωσίαν *nominat, quam Diodorus* κεδροσίαν. *In noſtris manuſcriptis,* Cedroſique, *legitur.* *Apud Iuſtinum locus mutilatus eſt, qui in noſtro antiquo integre legitur hoc modo:* Aracholii, Cedroſique Sibyrtio traduntur,

duntur, Drangæ & Aræ Staſanori. *σασάνορ ὁ ἀρείων καὶ δράγγων σατράπης vocatur ab Arriano li. 6 De eodem Diodor. σασάνορι δὲ τῷ σολίῳ τὴν ἀρείαν καὶ δραγγηνήν.* Amyntas.] *Hic Diodoro eſt* Philippus, *apud quē ſic legimus: φιλίππῳ προσώρισε βακτριανὴν καὶ σογδιανὴν· φραταφέρνῃ παρθυαίαν καὶ ὑρκανίαν· πευκέστῃ περσίδα, τληπολέμῳ καρμανίαν, ἄρχωνι βαβυλωνίαν, ἀρκεσιλάῳ μεσοποταμίαν. Vbi vides, nullam* Scythæ & Nicanoris *mentionem fieri. Deinde noſtra emendatio illius quoque authoritate munitur, quam in* Arcelai *nomine, quod eſt in vetuſtis, neglexi:* Epiſtola Alexandri.] *Hæc epiſtola recitata fuit in mercatu Olympiaco, vt ait Iuſt. li. 13. ὀλυμπιάσιν, vt Græci dicunt, extatque apud Diodorum li* 18 Primi Athenienſes] *Hoc bellũ quod Græci cum Antipatro geſſerunt,* Lamiacum *dictum fuit, & à Diodo. lib. 18. copioſe deſcriptum eſt.* Per Demoſthenem.] *Propter hoc beneficium Demoſthenes, qui propter pecuniam ab Harpalo captam damnatus ſolum verterat, ab exilio reuocatus fuit. Plutarchus in Demoſthene, Iuſtinus li. 13. Pauſan. li. 1.* Antipatrum obſ. cingunt] *Iuſtinus, Antipatrum Heraclea obſeſſum à Leoſthene ſcribit. Diodorus lib. 18. Strabo 9. Pauſan. 1. & Plutarch. in Demoſth. & Eumene,* Lamię, *vnde Lamiacum bellum.* Telo è muris iacto perfoſſus.] *πληγεὶς εἰς τὴν κεφαλὴν λίθῳ παραχρῆμα ἔπεσε. Diod. quem de Leonnati cæde etiam conſule.* Ariaratho Capp.] *Ἀριαράθην τὸν καππαδοκίας δυνάστην, Diodorus nominat.*

minat. Meminit Plutarchus in Eumene. Nam omnes ante irruptio.] *En vtilitatem Epitomarum! Nam cum Trogus rem primum in Cappadocia cum Ariarathe rege, deinde in Piſidia cum Larandæis & Iſauriis a Perdicca geſtam expoſuiſſet Iuſtinus hæc ita detruncauit, vt ex duobus quaſi corporibus vix vnum reliquerit. Iſaurii ergo hanc crudelitatem in ſe ſuaſque exercuerunt, vt ſcribit Diodorus lib. 18. vbi & bellum inter Antigonum & Perdiccam exponit.* Neoptolemus & Eumenes.] *Neoptolemus Eumeni in auxilium relictus à Perdicca conſilio cum aduerſariis communicato, inſidias Eumeni parabat, qua re patefacta prælio cum ipſo dimicare coactus in extremum diſcrimen venit & copias fere omnes amiſit. Diodorus, Plutarchus in Eumene. Iuſtinus li.* 13. Polyperchon occiditur.] *De Polyperchonte in hoc prælio occiſo alii, excepto Iuſtino, nihil quidquam. Diodorus & Plutarchus Craterum ducem à Perdiccæ partibus in hoc prælio cecidiſſe, memoriæ prodiderunt, quos de congreſſu Eumenis cum Neoptolemo, ac mutuis vulneribus lege.* Eumenes Pliton, &c.] *Hi quatuor ita nominantur à Iuſtino: Plutarchus* Eumenis *tantum meminit: Diodorus ſcribit Eumenem cum L. viris illuſtribus, in quibus* Alcetas *frater Perdiccæ erat, à Macedonibus capitis condemnatos.* Antigono decernitur] Ab Antigono, *mendosè eſt in impreſſis. Diodor.* Ἀντιγόνω προσεταγμένον ἦν καταπολεμῆσαι εὐμένη τὲ ϗ ἀλκίταν. In caſtellum quoddam.] *Plutarch.*

Gazam oppidum manus conſeruit, victusque fuit: Diodorus libr 19 Pauſanias 1. Plutarchus in Demetrio. Hercules Alexandri] *Hunc Polyperchon in regnum reſtituere parabat, ſed a Caſſandro magnis pollicitationibus adductus eum interfecit, Diodorus libr.* 20. *qui addit Herculem tum fuiſſe natum annos circiter XVII.* Ptolemæus iterum cum Demet.] *Hoc prælium nauale, quo Ptolemæus victus in Aegyptum refugit, ad Cyprum commiſſum fuit, & accurate a Diodoro libr.* 2o. *Plutarcho in Demetrio deſcribitur. Meminit Pauſan libr. 1. de regio nomine, Diodorus & Plutarchus.* Sadrocotto] *Legitur etiam* Androcotto, *& apud Iuſtinum,* Sandrocotto *Sed Strabonis autoritate libr. 15. noſtra lectio confirmatur. Prælium hoc, in quo Antigonus cecidit, deſcribit Plutarchus in Demetrio. Meminit Pauſanias lib. 1. Commiſſam pugnam fuiſſe ἐν Ἰψῷ legimus in Arrian. lib.* 7. Seleucus Demetrio] *Duxit tum Seleucus vxorem* Stratonicen *filiam Demetrii & Phila Plutarchus in Demetrio.* Caſſandro defuncto] *Caſſander ex morbo aquæ intercutis, viuens etiam adhuc, erumpentibus vndique vermibus, extabuit, Philippus filius eius natu maximus regno iam inito tabidi corporis lue periit. Pauſanias lib 9.* Antipater Theſſalonicen] *Caſſander Macedoniæ rex tres filios moriens reliquit,* Philippum, Antipatrum & Alexandrum. *Horum Philippus initio regni periit. Antipater matrem Theſſalonicen, Philippo Amyntæ filio & Nicaſipolide genitam, ideo interfecit, quod ea Alexandro propenſior eſſet: Alexander*

 Pyrrhi

*Pyrrhi & Demetrij auxilio implorato, ab hoc interē-
ptus fuit. Plutarchus in Pyrrho, & Demetrio, Pauſa-
nias libro nono Iuſtinus decimoſexto* Doriceti [Ori-
*ri, eſt in Gualtheri libro, quod alij quoque in ſuis
manuſcriptis inuenerunt. Rectum puto,* Dromiche-
tis: *ſic enim Pauſanias libro primo nominat. Plutar-
chus quoque in Demetrio* δρομιχαίτου *mentionem fa-
cit, ab eoque Lyſimachum captum fuiſſe ſcribit, &
humanè, regieque tractatum. De eodem Strabo libro
ſeptimo.* His ſe comitem] *Quæ hic de Pyrrho Oro-
ſius ſcribit, ea Plutarchus in illius vita pluribus perſe-
quitur.* Generum ſuum Antipatrum] Antipa-
trum *Caſſandri filium intelligit, de quo paulo ante
dixi.* Filiumque ſuum Agathoclem] *Agathocles
dolo & inſidiis Arſinoes, vxoris quidem Lyſimachi,
ſororis vero Lyſandræ, quæ cum Agathocle erat, occi-
ſus fuit, vt ſcribit Pauſanias libro primo. Strabo libro
decimotertio ait Lyſimachum ab improbis familiari-
bus coactum filium Agathoclem interfeciſſe.* Lyſima
chia ciuitas] *Hanc Lyſimachus euerſa Cardiano-
rū vrbe in Iſthmi Thraciȷ Cherſoneſo cōdiderat, Pauſa
nias libro primo. De eius interitu. Strab. libro decimo.
De Lyſimachi & Seleuci morte lege Pauſaniam libro
primo. Polybius libro ſecundo ſcribit hos interijſſe cir-
ca Olympiada* CXXIV. Cuius ſororem
Lyſimachus] *Ptolemæi ſoror,
vxor Lyſimachi fuit* Ly-
ſandra, *Pauſa-
nias.*

PAVLI OROSII HISPANI PRESBYTERI Hiſtoriarum

Liber quartus.

PRÆFATIO.

DIXISSE Æneam, Virgilius refert, cum poſt pericula ſua ſuorumque naufragia reſiduos ægrè ſocios ſolaretur. Forſan & hæc olim meminiſſe iuuabit. Hæc ſententia ſemel aptè dicta, ſemper vim ſuam triplicem diuerſiſsimis * affectibus refert, *effectibus
cum & præterita tanto gratiora habentur in verbis, quanto grauiora referuntur in geſtis: & futura dum deſiderabilia faſtidio præſentium fiunt, ſemper meliora creduntur: ipſis autem præſentibus ob hoc nulla in parte miſeriarum iuſta comparatio adhiberi poteſt, quia multò maiore moleſtia afficiunt, quantulacunque ſint iſta, quæ ſunt, quàm illa, quæ ſiue tranſacta ſiue ventura: & ſi magna dicuntur, interim omnino tunc non ſunt: veluti ſi quis nocturnis pulicibus titillatus, atq; ex eo vigilijs anxius, alias forte, quas aliquando ex ardentiſsimis febribus diu ſuſtinuit, vigilias recordetur, procul dubio impatientius feret iſtarũ inquietudinem, quàm illarũ recordationem. Sed quamuis apud omnium ſenſus pro captu temporũ ita videri queat, nũquid tamen

tamen aliquis exiſtet, qui vel in ipſa anxietate pronunciet, grauiores pulices eſſe quàm febres? aut acerbius accipiat, ſe vigilare ſanum, quàm dormire non potuiſſe moriturum? Quæ cum ita ſint, delicatis iſtis & querulis noſtris vtcunque concedo, vt hæc, quibus nunc, quia ſic expedit, interdum admonemur ſentiendo grauia putent. Non tamen * cohibeo, vt etiam adſerant comparando grauiora. Quemadmodum ſi quis molliſſimis è ſtratis cubiculoque percommodo matutinus egrediens, nocturno gelu lacunarium dorſa obriguiſſe herbaſque incanuiſſe proſpiceret, & inopinato viſu admonitus diceret, frigus eſt hodie; hic mihi nequaquam reprehendendus videretur, quia vel communi * vſu, vel proprio ſenſu locutus eſſet. At ſi trepidus in cubiculum recurrens, ſtratiſque ſeſe adoperiens, vel magis abdens, clamaret tantum omnino frigus eſſe, quantum nec in Apennino aliquando fuerit, cum Annibal elephantos, equos, plurimamque exercitus ſui partem, niuibus clauſus atque oppreſſus amiſit; hunc ego puerilibus licentijs nauſeantem, non modo dicentem iſta non ferrem, ſed etiam ab ipſis ſtratis, otij ſui teſtibus, in populum publicumque protraherem: eique foras producto infantes in eo atque ex eo gelu ludentes, iucundantes, ſudanteſque monſtrarem, vt verboſa nugacitas delicatis vitiata nutrimentis non in tempore violentiam, ſed in ſe eſſe ſegnitiem doceretur, & in comparatione rerum dijudicanda, non maiores

*conniueo

* viſu.

[illegible]res parua toleraſſe, ſed ſe nec parua tolerare ſufficere probaretur. Quod euidentius ipſis in memoriam reuolutis præteritorum cladibus, approbabo, Pyrrhi bello in primis, ſicut ordo eſt, prodito : cuius cauſa & origo hæc fuit.

CAPVT I.

De bello Tarentinorum, quibus Pyrrhus Epirota auxilio fuit aduerſus Romanos.

ANno ab vrbe condita CCCCLXIV. Tarentini Romanam claſſem forte prætereuntem, ſpectaculo theatri proſpectam hoſtiliter inuaſerunt, quinque tantum nauibus vix per fugam elapſis: cætera retracta in portum claſsis, & profligata eſt; præfecti nauium trucidati, omnes bello vtiles cæſi, reliqui pretio venditi ſunt. Continuo miſsi Tarentum à Romanis legati, vt de illatis quærerentur iniurijs, pulſati ab ijſdem, auctas inſuper iniurias retulerunt. His cauſis bellum ingens exortum eſt. Romanos, cum quaquaque hoſtes circumſtreperent permetientes, vltima adegit neceſsitas, proletarios quoque in arma cogere, hoc eſt, eos qui in vrbe ſufficiendæ ſemper prolis cauſa vacabant, militiæ aſcribere: quippe cum fruſtra de prole cura ſit, niſi rebus præſentibus conſulatur. Itaque irruit in vniuerſos Tarentinorum fines cum Æmilio conſule Romanus exercitus, igni ferroque vaſtat omnia, plurima expugnat oppida, iniuriam inſolenter

ter acceptam crudeliter vindicat. Continuo Tarentinos plurimis finitimorum præſidijs fultos maxime Pyrrhus auxit, qui etiam in ſe ob magnitudinem virium conſiliorumque ſummam belli nomenque traduxit: nam Tarentum, vtpote ex Lacedæmonijs conditam cognatamque Græciæ ciuitatem, vindicaturus, totas vires Epiri, Theſſaliæ & Macedoniæ, elephantos etiam vſque in id tempus inuiſos Romanis, numero XX. in Italiam primus inuexit: terra, mari, viris, equis, armis, beluis ad poſtremum viribus ſuis doliſque terribilis: niſi quod Delphici illius vaniſsimi ſpiritus, & mendaciſsimi nebulonis, quē magnum ipſi vatem ferunt, reſponſo circumuentus ambiguo, exitum fecit eius, qui non conſuluiſſet. Itaque apud Heracleam Campaniæ vrbem, fluuiumque Sirim, prima inter Pyrrhum regem & Læuinum conſulem pugna commiſſa eſt. Conſumptus eſt grauiſsimo certamine dies, vtrinque omnibus morti intentis, fugere neſcijs. Introductos autem inter concurrentia agmina elephantos, forma truces, odore graues, mole terribiles, vt videre Romani, nouo pugnandi genere circumuenti & territi, equis maxime pauitantibus diffugerunt. Sed poſtquam Minucius quartæ legionis primus haſtatus protentam in ſe manum beluæ gladio deſecuit, & conturbatam dolore vulneris auerti bello atque in ſuos ſæuire compulit, eiuſque immoderato diſcurſu perturbari ac permiſceri cœpere, finis pugnæ etiam beneficio noctis impoſitus eſt. Victos

ctos fuiſſe Romanos turpis fuga prodidit, quorum tunc cecidiſſe referuntur peditum XIV. millia octingenti octoginta: capti MC-CCX. Equites autem cæſi CCXLII. capti D-CCCII. ſigna amiſſa XXII. Nam quantus è diuerſo numerus ſociorum Pyrrhi fuerit extinctus, memoriæ traditũ non eſt. maximè quia ſcriptorum veterum mos eſt, ex ea parte quæ vicerit, occiſorum non cõmemorare numerum, ne victoriæ gloriam maculent damna victoris: niſi forte cum adeo pauci cadunt, vt admirationem terroremque virtutis augeat paucitas perditorum, ſicut in prima Perſici belli congreſſione apud Alexandrum Magnũ fuit: cum inter quadringenta ferè millia hoſtium interfecta, nouem tantummodo in exercitu eius pedites defuiſſe referuntur. Sed Pyrrhus atrocitatem cladis, quam hoc bello exceperat, dijs ſuis hominibusque teſtatus eſt, affigens titulum in templo Tarentini Iouis, in quo hæc ſcripſit:

Qui ante hac inuicti fuere viri, pater optime Olympi,
Hos ego in pugna vici, victusque ſum ab iiſdem.

Et cum a ſociis increparetur, cur ſe victum diceret qui viciſſet, reſpondiſſe fertur: Ne ego, ſi iterũ eodem modo vicero, ſine vllo milite Epirum reuertar. Interea Romanus exercitus poſtquã victus clam fugit è caſtris, miſerabilẽ belli cladẽ grauioribus monſtris auctã accumulatãq; perſenſit. Nã pabulatores forte progreſſos, velut hoſtilis ꝗdã oborta tẽpeſtas, cũ hor-

horribili fragore cœli correptos, diris fulminibus exuſsit: quippe XXXIV. eorum * idem turbo proſtrauit, XXII. ſemineces relicti, iumenta exanimata & capta quàm plurima, vt merito contigiſſe non ſignum vaſtationis futuræ, ſed vaſtatio ipſa referatur. Secunda inter Pyrrhum & Romanos conſules pugna in Apuliæ finibus fuit: vbi clades belli ad vtroſque, ſed maxime ad Pyrrhum, victoria ad Romanos conceſsit. Nam cum diu obnixe cunctis in mutuam cædem ruentibus, anceps belli penderet euentus, Pyrrhus trasfixo brachio, ſaucius prior ceſsit è prælio. Sed & Fabricius legatus tunc vulneratus eſt. Elephanti prima pugna vulnerari, atque in fugam cogi poſſe deprehenſi: deinde ſubiectis inter poſteriora ac mollia ignibus exagitati, ardentes inſuper machinas furore trepido circumferentes, exitio ſuis fuere. Cęſa ſunt in ea pugna quinq; millia Romanorum: de exercitu vero Pyrrhi viginti millia proſtrata ſunt. Regis ſigna ablata LIII. Romanorum vndecim amiſſa ſunt: Pyrrhus bello fractus, Agathocle mortuo rege Syracuſano, ad Siciliæ acceriſitus imperium, Syracuſas conceſsit.

* quidem.

CAPVT II.

Romani horrenda peſte corripiuntur. Cum Pyrrho tertium bellum geritur, fugatur & interit.

SEd Romanorum miſeria nullis ceſſat inducijs. Conſumitur morborū malis inter cape-

capedo bellorum: & cum foris ceſſatur à prælio, agitur introrſum ira de cœlo. Nam Fabio Gurgite iterum, C. Genucio Clepiſina conſulibus, peſtilentia grauis vrbem ac fines eius inuaſit, quæ cum omnes, tū præcipuè mulieres pecudeſque corripiens, necatis in vtero fœtibus, futura prole vacuabat, & immaturis partubus cum periculo matrum extorti abortus proijciebantur: adeo vt defectura ſucceſsio, & defuturum animantium genus, adempto vitalis partus legitimo ordine crederetur. Interea reuerſum ex Sicilia Pyrrhum Curius conſul excepit; tertiumque id bellum contra Epirotas, apud Lucaniam in Aruſinis campis geſtum eſt. Itaque primo concurſu, cum Pyrrhi milites Romanorum impreſsionem trepidarent, circunſpectanteſque fugam bello cedere molirentur, Pyrrhus elephantes ex ſubſidijs iuſsit induci. Romani aſſueti iam pugnare cum beluis, cum malleolos ſtupa inuolutos, ac pice oblitos, vncis inſuper aculeis tenaces præparauiſſent, eoſq; flammatos in terga beluarum turreſq; vibrarent, non difficile furentes ardenteſq; beluas in eorum excidia, quorum ſubſidia fuerant, retorſerunt. Octoginta millia peditum in illo prælio habuiſſe regem dicunt, equitum vero ſex millia. Ex his cæſa referuntur trigintatria millia, capti autem ſunt mille trecenti. Pyrrhus quinto demum anno,* quàm venerat, ab Italia victus aufugit, qui poſt multa grauiſsimaq; bella, quæ geſsit, in Græcia apud Argos Achaiæ floren- * quo

P tiſsi-

tiſsimam vrbem, Spartani regni auiditate ſeductus, ſaxo ictus occubuit. Tūc quoq; apud Romanos Sextilia virgo Veſtalis, conuicta damnataq; inceſti, ad portam Collinam viua defoſſa eſt.

CAPVT III.

Romani Tarentinos cum auxiliis Carthaginienſium vincūt, & in octauam legionem animaduertunt.

ANno ab vrbe condita CCCCLXXV. Tarentini Pyrrhi morte comperta, iterum noua aduerſum Romanos arma ſolicitant, Carthaginienſium auxilia per legatos poſcunt, atque accipiunt. Conſerto prælio, vicere Romani: vbi iam tunc Carthaginienſes, quamuis nondum hoſtes adiudicati, vinci tamen à Romanis ſe poſſe ſenſerunt. Sequenti anno magnam viſcerum ſuorum partem ſeueritas Romana concidit. Nam aduentante dudum Pyrrho octaua legio diffidens Romanæ ſpei, nouum ſcelus auſa. Rheginos omnes, quibus ſubſidio præerat, interfecit: prædam ſibi omnem atque ipſum oppidum vindicauit. Hoc facinus in tam ſceleratos defectores puniendum Genucio conſuli * iuſſum eſt: qui obſeſſa Rheginorum vrbe, captiſque omnibus, ipſe quidem in reliquos perfugas, & latrones exercuit digna ſupplicia: Romanos vero milites integræ legionis Romam miſit: qui populi iuſſu medio in foro virgis cæſi, ſecurique percuſsi ſunt. Viſa ſibi

* viſum.

Google

ſibi eſt tunc Roma vincere, cum *legationem ſuam integram occidit., quæ ſine dubio victa fuiſſet, ſi eam hoſtili prælio perdidiſſet. *legion

CAPVT IV.

De horrendis quibuſdam prodigiis & de bello Picenti.

ANno ab vrbe condita CCCCLXXVII. obſcœna & dira prodigia vel viſa Romæ vel nuntiata ſunt. Ædes Salutis ictu fulminis diſſoluta, pars muri ſub eodem loco de cælo, vt dicunt, tacta eſt. Lupi tres ante lucem ingreſsi vrbem, ſemeſum cadauer intulerunt, ſparſumque membratim in foro, ipſi ſtrepitu hominum exterriti, reliquerunt. Apud Formias multis ictibus fulminũ mœnia vndique ambuſta & diſſoluta ſunt. Apud agrum Calenum repente flamma, ſciſſo hiatu terrę eructata, tribus diebus tribuſque noctibus terribiliter exæſtuans, quinque agri iugera, exhauſto penitus ſucco vbertatis, in cinerem extorruit, ita vt non fruges ſolum, ſed & arbores cum imis ſtirpibus abſumpſiſſe referatur. Sequenti adhinc anno, Sempronius conſul aduerſus Picentes duxit exercitum. Et cum directa intra iactum teli vtraque acies conſtitiſſet, repente ita cum horrendo fragore terra tremuit, vt ſtupore miraculi vtrunque pauefactum agmen hebeſceret. Diu attonitu vtrinque populi hæſitauere. Præiudicata incepti conſcientia, tan-

dem procurſu concito iniere certamen. Triſte adeo id bellum fuit, vt meritò dicatur tantum humanum ſanguinem ſuſceptura etiam cum gemitu horriſono tunc terra tremuiſſe. Romani pauci admodum eo prælio qui euaſere, vicerunt.

CAPVT V.

Rurſum prodigia viſa. Vulſinienſium libertini conſpirant aduerſus dominos, quibus Romani ſubuenerunt. Roma iterum peſte corripitur.

ANno ab vrbe condita CCCCLXXX. inter multa prodigia, ſanguis è terra, lac viſum eſt manare de cœlo. Nam & plurimis locis ſcaturiens è fontibus cruor fluxit, & de nubibus guttatim in ſpeciem pluuiæ lacte demiſſo, diri, vt ipſis viſum eſt, terram imbres irrigauerunt. Eo tempore Carthaginienſes dato aduerſum Romanos auxilio Tarentinis cum à ſenatu per legatos arguerentur, turpiſſimam rupti fœderis labem præſumpto accumulauere periurio. Tunc etiam Vulſinienſes Etruſcorum florentiſsimi, luxuria pene perierunt. Nam cum licentia in conſuetudinem prorogata, ſeruos ſuos paſsim liberos facerent, conuiuijs allegarent, coniugijs honeſtarent, libertini in partem poteſtatis recepti, plenitudinem per ſcelus vſurpare meditati ſunt, & liberati ſeruitutis iugo: ambitu dominationis arſerunt: & quos dominos ſubditi æquanimiter dilexerunt, eos

os iam liberi, * quos dominos fuiſſe meminerant, execrati ſunt. Itaque conſpirantes in facinus libertini (quorum tanta manus fuit, vt ſine controuerſia auſu potirentur) correptã vrbem ſuo tantum generi vindicant: patrimonia, coniugiaq́ dominorum ſibi per ſcelus vſurpant, extorres dominos procul abigunt, qui miſeri, exules egenteſque Romam deferuntur: vbi oſtentata miſeria querelaque defleta per Romanorum ſeueritatem & vindicati ſunt & reſtituti. Anno ab vrbe condita CCCCLXXXI. peſtilentia ingens apud Romam conflagrauit, cuius atrocitatem ſignificare contentus ſum, quia verbis implere non poſſum. Si enim ſpatium temporis quo manſit inquiritur, vltra biennium vaſtando porrecta eſt: ſi depopulatio quam egerit, cenſus indictus eſt, qui non quantum hominum deperiſſet, ſed quantum ſuperfuiſſet inquireret: ſi violentia qua adfecerit, Sibyllini libri teſtes ſunt, qui eam cœleſti ira impoſitam reſponderunt. Sed ne quem tentata vſurpatio tranſlationis offendat, quod cum Sibylla iratos deos dixerit, nos iram cœleſtem dixiſſe videamur, audiat & intelligat, * quid hæc etſi plerunque per aërias poteſtates fiunt, tamen ſine arbitrio omnipotentis Dei omnino non fiunt. Eodem tempore Capparonia virgo Veſtalis inceſti rea, ſuſpendio perijt: corruptor eius, conſcijque ſerui ſupplicio affecti ſunt. Ecce continuatim quæ & quanta numeramus accidiſſe annis ſingulis plurima, inter quos certe raro

* quod.

* quia

aut penè nullo nihil triſte geſtum eſt. Et hoc cum ijdem ſcriptores, propoſito ſibi magis laudandi negotio, cauerent numeroſitates miſeriarum, ne eoſdem quibus hæc & de quibus ſcribebantur offenderent, auditoreſque ſuos exemplis præteritorum terrere potius quam * inſtruere viderentur. Porrò autem nos in vltimo temporum poſiti, mala Romanorum ſcire non poſſumus, niſi per eos, qui laudauere Romanos. Ex quo intelligi datur quanta illa fuerint, quæ ſtudio propter horrorem repreſſa ſunt, cum tanta inueniantur, quæ tenuiter inter laudes emanare potuerunt.

* inſtituere [vi]dentur.

CAPVT VI.

De Carthaginienſium origine, variaque fortuna, qua ante bellum Punicum primum ſunt vſi.

ET quoniam ex hoc etiam Punica bella ſuccedunt, res ipſa exigit, vt de Carthagine, quæ ante vrbem Romam duos & ſeptuaginta annos ab Eliſa condita inuenitur, eiuſque cladibus ac domeſticis malis, ſicut Pompeius Trogus & Iuſtinus exprimunt, vel pauca referantur. Carthaginienſes vernaculum atque inteſtinum ſemper inter ſe malum habuere diſcordiam: qua infeliciter exagitante, nulla vnquam tempora vel foris proſpera, vel domi quieta duxerunt. Sed cum inter cætera mala etiam peſtilentia laborarent, homicidijs pro remedijs vſi ſunt: quip-

pe

pe homines vt victimas immolabant, ætatemque impuberem, quę etiam hoſtium miſericordiā prouocaret, aris admouebant. De quo ſacrorum, immo ſacrilegiorum genere quid potiſsimum diſcutiendum ſit, non inuenio. Si enim huiuſmodi ritus aliqui dæmones præcipere auſi ſunt, vt mortibus hominum occiſione hominum ſatisfieret, intelligendum fuit, ſe operarios atque adiutores peſtilentiæ conduci: vt ipſi, quos illa non corripuiſſet, occiderent: ſanas enim atque incorruptas offerri hoſtias mos eſt, ita autem illi non ſedarent morbos ſed præuenirent. Itaq; Carthaginienſes *aduerſis diis propter iſtiuſmodi ſacra, ſicut Pompeius Trogus & Iuſtinus fatentur, ſicut autem apud nos cōſtat, propter præſumptionem impietatemque ipſorum irato Deo, cum in Sicilia diu infeliciter dimicaſſent, translato in Sardiniam bello, iterum infelicius victi ſunt: propter quod ducem ſuum Mazeum & paucos qui ſuperfuerant milites, exulare iuſſerunt. Exules veniam per legatos petentes repulſi, patriam bello & obſidione cinxerunt. Ibi tunc Mazeus dux exulum, Carthalonem filium ſuum ſacerdotem Herculis, quod ſibi velut inſultans purpuratus occurrerat, in crucem ſub oculis patriæ, ita vt erat, cum purpuris infuliſque ſuſpendit. Poſt paucos dies vrbem ipſam cepit, qui cum, interfectis plurimis ſenatorum, cruentè dominaretur, occiſus eſt. Hæc temporibus Cyri regis Perſarum geſta ſunt. Poſt hæc verò Imilco rex Carthagini-

* auerſis.

ginienſium, cum in Sicilia bellum gereret, repente horribili peſte exercitum amiſit. Nec mora, morbis populo cateruatim cadente, cito quiſque correptus, mox mortuus, iam nec ſepeliebatur: cuius mali nuntius cum attonitam repentino luctu Carthaginem repleuiſſet, non ſecus ac ſi capta eſſet, turbata ciuitas fuit. Omnia vlulatibus perſonabant, clauſæ vbique ianuæ, cuncta priuata publicaque officia damnata, vniuerſi ad portum decurrunt, egredienteſque de nauibus paucos qui cladi ſuperfuerant, de ſuis percontantur. Poſtquam de clade ſuorum * dicentibus illis vel gementibus miſeri intelligunt, tunc toto litore plangentium voces, tunc infelicium matrum vlulatus & flebiles querelæ audiebantur. Inter hæc procedit & ipſe de naui ſua Imperator, ſordida ſeruilique tunica diſcinctus: ad cuius conſpectum plangentium iunguntur agmina. Ipſe quoque manus ad cœlum tendens, nunc ſuam, nūc publicam infelicitatem accuſat & deflet: ad poſtremum vociferans per vrbem, tandem ingreſſus domum, cunctos qui lachrymantes proſequebantur, vltimo dimiſit alloquio: ac deinde obſeratis ianuis, excluſiſque etiam filijs, gladio dolorem vitamque finiuit. Hæc Darii temporibus geſta ſunt. Poſt hæc Anno vir quidam Carthaginienſis, priuatis opibus reipub. vires ſuperans, inuadendæ dominationis hauſit cupiditatem. Cui rei conſilium vtile ratus eſt, vt ſimulatis vnicæ filiæ nuptijs, omnes ſenatores quorum dignitatem

* tacentib.

tem obſtaturam inceptis ſuis arbitrabatur, inter pocula veneno necaret. Quæ res per miniſtros prodita, ſine vltione vitata eſt, ne in viro tam potenti plus negocii faceret res cognita, quam cogitata. Hoc conſilio eluſus Anno, alio machinamento facinus aggredi parat: Seruitia concitat, quibus repente incautam vrbem opprimeret. Sed cum ante ſtatutam cædibus diem proditum ſe præuentumque intellexiſſet, caſtellum quoddam cum viginti millibus ſeruorum * armatus occupat. Ibi dum Afros regemque Maurorum concitat, captus eſt: ac primo virgis cæſus, deinde effoſsis oculis, & manibus cruribuſque fractis, velut à ſingulis membris pœna exigeretur, in conſpectu populi necatus eſt. Corpus verberibus lacerum cruci ſuffixum, filii cognatique omnes ſupplicio traditi: ne quis eum eiuſdem familiæ vnquam aut imitari, aut vlciſci meditaretur. Hæc temporibus Philippi geſta ſunt. Poſt hæc Carthaginiēſes cum Tyrum vrbem auctorem originis ſuæ, ab Alexandro Magno captam euerſamque didiciſſent, timentes tranſitum eius in Africam futurum, Amilcarem quendam cognomento Rhodanum, virum facundia ſolertiaque præcipuum, ad perſcrutandos Alexandri actus direxerunt: qui per Parmenionem quaſi transfuga exceptus, dehinc in militiam regis admiſſus, omnia ciuibus ſuis per tabellas ſcriptas, & poſt cera ſuperlitas enunciabat. Hunc mortuo Alexandro Carthaginem reuerſum, quaſi vrbem re-

*armatis:

gi*vindicaſſet, non ingrato tantum animo, verumetiam crudeli inuidia necauerunt. Deinde cum aſsidua, nec vnquam ſatis proſpera aduerſus Siculos bella gererent, & Syracuſas vrbem Siciliæ tunc florentiſsimam obſidione cinxiſſent, per Agathoclem Siciliæ regem miro circumuenti ingenio, vſque ad extrema deſperationis *adacti ſunt. Namque Agathocles cum apud Syracuſas à Carthaginienſibus obſideretur, ac ſe neque bello parem inſtructu copiarum, neque obſidionis patientem ſtipendiorum ſufficientia videret, bene prouiſo, ac melius diſsimulato conſilio, in Africam cum exercitu tranſit, ibi ſuis, quid moliatur, aperit: deinde quid facto opus ſit, docet. Illico vnanimiter naues primùm, in quibus venere incendunt, ne qua ſpes refugiendi foret. Dehinc cum omnia in quæ direxiſſet, proſterneret, villas caſtellaque incenderet, Annonem quendam cum triginta millibus Pœnorum obuium habuit. quem cum duobus millibus ſuorum interfecit. Ipſe autem duos tantum in eo bello perdidit. Qua pugna & Afrorum animis incredibiliter fractis, & ſuorum in immenſum auctis, vrbes caſtellaque expugnat, prædas ingentes agit, hoſtium multa millia trucidat. Caſtra deinde ad quintum lapidem à Carthagine ſtatuit, vt damna rerum opulentiſſimarum vaſtationemque agrorum & incẽdia villarum de muris ipſius vrbis ſpecularentur. Adiicitur præſentibus malis triſtior fama. Nam & apud Siciliam deletus cum imperato-

*ædificaſſet.
*adducti.

peratore Afrorũ exercitus nuntiatur: quem reuera incautum ac pene otioſum Antander Agathoclis frater oppreſſerat. Hoc per totam Africam rumore diſperſo, non tributariæ tantum vrbes ab his, verumetiam ſocii reges deficiebant: inter quos rex quoque Cyrenarum Ophellas, pactus eſt cum Agathocle communionem belli, dum regnum Africæ ardenter affectat. Sed poſtquam in vnum exercitus & caſtra iunxerunt, per Agathoclem blandimentis & inſidiis circunuentus, occiſus eſt. Carthaginienſes, contractis vndique copiis, in bellum exarſere. Quibus Agathocles habens ſecum Ophellæ copias congreditur, eoſque magno vtriuſque exercitus ſanguine & graui prælio ſuperat. Hoc certaminis diſcrimine tãta deſperatio illata Pœnis eſt, vt niſi in exercitu Agathoclis orta ſeditio fuiſſet, transfugiturus ad eum Bomilcar dux Pœnorum cum exercitu fuerit. Ob quam noxam in medio foro iuſſu Carthaginienſium patibulo ſuffixus, crudele ſpectaculum ſuis præbuit. Deinde cum poſt mortem Agathoclis Carthaginienſes Siciliam inſtructa claſſe vaſtarent, à Pyrrho rege Epiri ab Italia accerſito, terreſtri naualique certamine ſæpe ſuperati nouiſsime ad Romana bella conuerſi ſunt. Proh dolor, legunt ne iſta de veteribus, qui de recentibus conqueruntur? Immo legunt, & ea non æquitate, ſed æmulatione coniiciunt. Maximo enim illo & ineffabili, quem nec ipſi *decernunt, ſtimulo compunguntur, non *diſcernũt

pro-

propter tempora mala, ſed propter tempora Chriſtiana: & deriuatio eſt inuidi hulceris, vt quicquid ſub execrabili agitur, atrocius eſſe videatur: ſicut etiam inter nos ſæpe inimicorum oculis videri ſolet, eos quos execrantur, nihil non paruum, nihil non turpe, nihil non ſubciſiuum, nihil non in vulnus ſuum dicto factóue agere, & hoc* tamen pene ſimpliciter. In tantũ enim captum cor obliquat inuidia, vt rectum natura non videat, de quorum numero ſunt iſti: ſed multo miſeriores, quia inimici Dei, ac perinde inimici veritatis, de quibus flentes hæc dicimus, & quos miſericorditer, ſi patiantur, arguimus, vt ſanemus, qui vitioſo oculo hæc vident, atque ideo duplicia illis videntur, quæ vident: & confuſi caligine nequitiæ, in id cadunt, vt minus videndo plus videant, cum tamen id quod eſt, ita vt eſt, videre non poſſint: qui grauiora arbitrantur flagella patris, quàm hoſtis incendia: qui acerbiorem vocant blandientem, admonentem, & redimentem Deum, quàm perſequentem, dominantem, trucidantemque diabolũ. Quanquam ſi de patre intelligerent, de caſtigatione gauderent: & ſi præuideretur fructus eruditionis, eſſet diſciplina tolerabilis: ac propter ſpem, quæ nunc gentibus data eſt, antea vero non fuerat, leuiora ducerent, etſi grauiora paterentur: quanquã contemptum miſeriarum poſſunt etiam à ſuis diſcere, apud quos ſumma mala pro ſummis bonis æſtimata ſunt, tantũ vt gloriam famæ celebrẽ atque illuſtrem cõſeque-

*iam plane

ſequerẽtur: per quos colligi datur, quanta nobis, quibus æternitas beata promittitur, ſint toleranda pro vita, cum illi tanta potuerint tolerare pro fama.

CAPVT VII.

Romanorum aduerſus Syracuſanos & Pœnos res geſtæ, bellorumque variorum ſucceſſus. Seruorum ſociorumque naualium coniuratio.

ANno ab vrbe condita CCCCLXXXIII. Appio Claudio, Q. Fabio Conſulibus, Mamertinis, quorum Meſſana nobilis Siciliæ ciuitas erat, auxilio contra Hieronem Syracuſanum regem, & Pœnorum copias Hieroni iunctas, Ap. Claudium conſulem cum exercitu miſere Romani: qui tam celeriter Syracuſanos Pœnosq́ superauit, vt ipſe quoque rex rerum magnitudine perterritus, ante ſe victum quàm congreſſum fuiſſe prodiderit: qui ex infractis viribus amiſſaque fiducia, cum pacem ſupplex rogaret, ducentis argenti talentis iuſſu conſulum multatus, accepit: Conſules Agrigentum Siciliæ ciuitatem, ibique præſidia Pœnorum operibus valloq́ cinxerunt. Cumque incluſus ea obſidione ſenior Annibal imperator Pœnorum ad ſummam egeſtatem redactus eſſet, Anno imperator nouus Carthaginenſium cum equitibus mille quingentis, & triginta millibus peditum, triginta etiam elephantis ex improuiſo inter-

Imo an. 489 vt in Faſtis St. Pighius.

interceſsit,expugnationemque ciuitatis paulisper diſtulit:ſed continuo ciuitas capta eſt. Pœni maximo bello victi & profligati,vndecim elephanti in poteſtatem redacti, Agrigentini ſub corona omnes venditi ſunt. Annibal ſenior facta cum paucis eruptione, diffugit.Cn.Cornelio Aſina, C.Duilio conſulibus,cùm Annibal ſenior oram Italiæ maritimã,inſtructa ſeptuaginta nauium claſſe vaſtaret,Romani & ipſi claſſem fabricari atque inſtrui præceperunt: quod Duilius conſul celeriter impleuit. Nam intra LX. diem, quàm arbores cæſæ erant, centum XXX. nauium claſsis deducta in ancoris ſtetit. Cornelius Aſina conſul alter cum ſedecim nauibus Liparam inſulam petit,vbi ab Annibale,quaſi ad colloquium pacis euocatus, Punica fraude captus atque in vinculis necatus eſt,Quod vbi Duilius alter conſul audiuit,cũ triginta nauibus aduerſus Annibalem profectus eſt.Commiſſo nauali prælio,Annibal amiſſa naui,qua vehebatur,ſcapha ſubductus aufugit,triginta & vna naues eius captæ tredecim merſæ,tria millia hominum occiſa,ſeptem millia capta referuntur. Poſtea Carthaginienſes C.Aquillio Floro, & L. Cornelio Scipione conſulibus,Annonem in locum Annibalis ſubrogatum pro Sardis & Corſis defenſandis,nauali prælio præfecerunt: qui à Scipione conſule victus,amiſſo exercitu,ipſe confertiſsimis hoſtibus ſe immiſcuit, ibique interfectus eſt. Eodem anno tria millia ſeruorum, & quatuor millia naualium ſocio-

ſociorum in vrbis Romæ excidium coniurarunt: & niſi maturata proditio conſiliũ præueniſſet, deſtituta præſidio ciuitas ſeruili manu periiſſet.

CAPVT VIII.

Romani Camerinam vrbem temere petunt: Annibal ſenior à ſuis lapidatur. Regulus Lyparã Melitamque vaſtat. Clypea ſe Romanis dedit. Regulus ingentis magnitudinis ſerpente confecto, è Carthaginienſibus victoriam refert.

ANno ab hoc proximo, Calatinus conſul Camerinam Siciliæ vrbem petens temerè in anguſtias deduxit exercitum, quas Pœnorum copiæ iam dudum præſtruxerant. Cui cum omnino nulla vel obſiſtendi vel euadendi facultas eſſet, Calpurnij Flammæ virtute & opera liberatus eſt: qui lecta ter centum virorum manu, inſeſſum ab hoſtibus tumulum occupauit, & in ſe Pœnos omnes pugnando, conuertit, donec Romanus exercitus obſeſſas anguſtias, hoſte non vrgente, tranſiret. Cæſi ſunt in eo prælio omnes trecenti, ſolus Calpurnius quamuis multis confoſſus vulneribus, & cadaueribus obtectus, euaſit. Annibal ſenior Carthaginienſium iterum claſsi præpoſitus, infeliciter cum Romanis nauali prælio cõgreſſus & victus, ab exercitu ſuo, ſeditione orta, lapidibus coopertus interiit. Atilius conſul Lyparã Meli-

Melitamq; inſulas Siciliæ nobiles peruagatus euertit. Conſules in Africam iuſsi transferre bellum, cum trecentis triginta nauibus Siciliam petierunt, quibus Amilcar Pœnorum imperator & Anno claſsi præfectus occurrit. Conſerto nauali prælio Carthaginienſes in fugam verſi, ſexaginta quatuor naues perdiderunt. Victores conſules in Africam tranſuecti ſunt, primamq; omnium Clypeá vrbem in deditionem receperunt. Inde Carthaginem petentes, trecenta aut eo amplius caſtella populati ſunt, infeſta Carthagini ſigna circumtulerunt. Manlius conſul ab Africa cũ victrici claſſe decedẽs, viginti ſeptẽ millia captiuorum cum ingentibus ſpoliis Romam reuexit. Regulus bellum Carthaginienſe ſortitus, iter cum exercitu faciens, haud procul à flumine Bagrada caſtra conſtituit, vbi cum plurimos militum aquandi neceſsitate ad flumen deſcendentes ſerpens miræ magnitudinis deuoraret; Regulus ad expugnandam beſtiam cum exercitu profectus eſt. ſed nihil in tergo eius proficientibus iaculis, atque omni telorum ictu irrito, quæ per horrendam ſquamarum cratem quaſi per obliquam ſcutorum teſtudinem labebantur, mirumque in modum, ne corpus læderent ab ipſo corpore pellebantur, cum inſuper magnam multitudinem morſu comminui, impetu proteri, halitu etiam peſtifero exanimari videret, baliſtas deferri imperauit, per quas ſaxum murale ſpinæ eius incuſſum, compagẽ totius corporis ſoluit. Talis ſiquidem eſt natura ſer-

ſerpentis, vt cùm pedibus carere videatur, coſtis tamen & ſquamis, quas à ſummo gutture vſque ad imam aluum parili modo diſpoſitas habet, ita inſtruitur, vt ſquamis quaſi vnguibus, coſtis quaſi cruribus innitatur. Non enim vt vermis, cui ſpinæ rigor non eſt, & indirectum corpuſculi ſui partes gradatim porrigendo contractas, contrahendo porrectas, motum explicat, ſed alternis intenta conatibus latera ſinuoſa circũfert, vt per exteriorem ſpinæ curuaturam, rigentem coſtarũ aciem tendat, coſtis autem natura ad ſummum rectis ſquamarum vngulas figat: quod viciſsim & celeriter agendo non ſolum plana perlabitur, ſed etiam conuexa cõſcendit, tot veſtigiis inſtructa quot coſtis. Huius itaq; rei cauſa eſt, vt ſi in qualibet corporis parte ab aluo vſque ad caput ictu aliquo collidatur, debilis reddita curſum habere non poſſit, quia vbicunque illi ictus inciderit, ſpinam ſoluit, per quam coſtarum pedes & motus corporis agebantur, vnde etiam hic ſerpens, qui tandiu tot iaculis inuulnerabilis obſtitit, ad vnius ſaxi ictum debilis ceſsit, ac mox circumuentus telis facile oppreſſus eſt. Corium autem eius Romam deuectum (quod fuiſſe centum viginti pedum ſpatio ferunt) aliquandiu cunctis miraculo fuit. Regulus aduerſus tres Imperatores, id eſt, Aſdrubales duos & accitum ex Sicilia Amilcarem, atrociſsimum bellũ geſsit, in quo cæſa ſunt Carthaginenſium XVII. millia, capta autem quinque millia, elephanti decem & octo abducti,

Q oppi-

oppida octoginta duo in deditionem ceſſere Romanis.

CAPVT IX.

Carthaginienſes negata ſibi pace, auxilia vndique contraxiſſe, ac Xantippo Lacedæmonio duce Romanos ſtrauiſſe, Regulum cepiſſe, eamque iniuriam Æmilium & Fuluium vltos fuiſſe.

CArthaginiẽſes fracti bellis, & cladibus exinaniti, pacem à Regulo popoſcerũt: ſed cum intolerabiles & duras conditiones pacis audiſſent, * tutius rati ſeſe armatos mori quam miſeros viuere, pretio non ſolum Hiſpanorum vel Gallorum auxilia, quæ iam dudum plurima habebant, ſed etiam Græcorum comparanda duxerunt. Itaque. Xanthippum Lacedæmoniorum regem cum auxilijs accitum, ducem bello præfecerunt Xantippus inſpectis Pœnorum copijs atque in campum deductis, longe in melius mutato apparatu pugnam cum Romanis conſeruit. Ingens ibi ruina Romanorum virium fuit: nam triginta millia Romanorum in illa tunc cõgreſsione proſtrata ſunt. Regulus ille dux nobilis cum quingentis viris captus eſt, & in catenas coniectus, decimo demum anno Punici belli nobilem triumphum Carthaginienſibus præbuit. Xanthippus tam audacis facti conſcius rerum inſtabilium mutationem timẽs, ilicò ex Africa migrauit in Græciam. Igitur

* adiurati ſeſe.

Igitur AEmilius Paulus & Fuluius Nobilior conſules, audita captiuitate Reguli & ciade exercitus Romani, tranſire in Africam cum claſſe CCC nauium iuſsi, Clupeam petunt. Eò confeſtim Carthaginienſes cum pari claſ-ſe venerunt, nec differri potuit nauale certamen. CIV. naues Carthaginienſium demerſæ, triginta cum pugnatoribus captæ, præterea, triginta quinque millia militum ex ipſis cæſa ſunt: Romanorum autem nouem nauibus depreſsis, mille centum periere milites. Conſules apud Clupeam caſtra poſuerũt. Duo Annones imperatores Pœnorum eò rurſum cum magno exercitu conuenerunt, prælioque commiſſo, nouem millia militum perdiderunt. Sed & tunc apud Romanos nunquam diuturna felicitas erat, & qualeſcunque ſucceſſus magnis continuo malorum molibus obruebantur. Cum Romana claſsis ad Italiam prædis onuſta remearet, infando naufragio euerſa eſt: nam de trecentis nauibus CCXX. perierunt, octoginta vix abiectis oneribus liberatæ ſint. Amilcar dux Pœnorum cum exercitu in Numidiam Mauritaniamque miſſus, poſtquam hoſtiliter cruenteque in vniuerſos egit, quod Regulum libenter ſuſcepiſſe dicerentur, mille argenti talentis, & viginti millibus boum reliquos condemnauit. Principes autem omnium populorum patibulo ſuffixit. Tertio anno, ſicut ſemper indomitus furor cito periculorũ obliuiſcitur, Seruilius Cępio & Sempronius Blæſus conſules ducentis ſexaginta

millia Carthaginienſium in eo prælio cæſa ſunt. Elephanti quoque viginti ſex interfecti *centum & quatuor capti, & per Italiam ducti maximum Italicis gentibus ſpectaculum præbuerunt. Aſdrubal cum paucis Lilybæum profugit, atque abſens à Pœnis capitis damnatus eſt.

*centum XX. Liui Zonaras, neca. Pighius: an ſ Infr Er. Fabricius:

CAPVT X.

Quod Pœni pace ſibi negata Regulum crudeliter interemerunt. Romanos parum feliciter in Siciliam ſemel atque iterum pugnantes, tandem viciſſe.

POſt hæc feſsi tot malis Carthaginienſes, petendam eſſe à Romanis pacem decreuerunt. Ad quamrem Attilium Regulum antea ducem Romanum, quem iam per quinque annos captiuum detinebant, inter cæteros legatos præcipue mittendum putauerunt: quem, non impetrata pace ab Italia reuerſum, reſectis palpebris, illigatum in machina, vigilando necauerunt. Alter de inde Attilius Regulus, & Manlius Vulſo, ambo iterum conſules, cum claſſe ducentarum nauium & quatuor legionibus Lilybęum profecti ſunt: quod oppidum in promontorio ſitum, Romani obſidere conati, ſuperueniente Annibale, qui Amilcaris filius fuit, victi, maiore exercitus ſui parte perdita, ipſi ægre euaſerunt. Poſt hos Claudius conſul cum claſſe CXX. nauium ad Drepani portum con-

tra hoſtem profectus, *ibique mox exceptus claſſe Pœnorum ſuperatus eſt. Et ipſe quidem cum triginta nauibus Lilybæum in caſtra confugit: reliquæ omnes, hoc eſt, XC. aut captæ, aut demerſæ fuerunt: octo millia militum cæſa, viginti millia capta referuntur. Caius quoque Iunius collega Claudii, vniuerſam claſſem naufragio amiſit: Anno etiam conſequenti claſsis Punica in Italiam tranſiit, eiuſque plurimas partes longe lateq; vaſtauit. Interea Lutatius cum claſſe trecentarum nauium in Siciliam tranſuectus, dum apud Drepanum ciuitatem pugnã inter primores Siciliæ cieret, transfixo femore, ægerrime, cum iam obrueretur, ereptus eſt. Porro autem Pæni cum quadringentis nauibus magniſque copiis ad Siciliam, duce Annône, concurrunt. Nec Lutatius ſegnior, immo cõſilia Pœnorũ celeritate mira præuenit. Poſtquam proxime ſibi vtrorumque claſſes apud Aegates inſulam, per totã noctem intertextis propemodum ancoris conſtiterunt, orta luce, prior Luctatius ſignum bello dedit. Crudeſcente pugna, victus Anno nauem auertit, & dux fugæ primus fuit. Aliquanta cum eo pars exercitus ſui Africam petit alij confugere Lilybæum, ſexaginta tres Punicæ naues captæ ſunt, centum vigintiquinque demerſæ, trigintaduo millia hominum capta, cæſa quatuordecim millia fuêre. Romanorum autẽ duodecim naues demerſæ ſunt. Lutatius deinde ad Erycinã ciuitatem, quam

Pœni

Pœni tenebant, venit; ibiq; duo millia Carthaginienſium, conſerta pugna interfecit.

CAPVT XI.

Carthaginienſes conditionibus pretioq; pacem impetraſſe: calamitoſam Tiberis inundationem, igniſque cuiuſdam vaſtationem Romæ fuiſſe. De bello in Faliſcos.

TVnc Carthaginienſes præcipiti feſtinatione ad Lutatium conſulem, ac deinde Romam mittunt, orant pacem: quam conditionibus ante propoſitis illico conſequuntur. Conditiones autem erant, vt Sicilia Sardiniaque decederent, proque impenſis bellicis puri argenti tria millia * talentorum Euboicorum, æquis penſionibus, per annos viginti penderent. Huius pacis conditio eſt habita poſt annum tertium & vigeſimum, ex quo bellum Punicum primum fuerat inchoatum. Quis, rogo, duarum ciuitatum vnum bellum per annos vigintitres geſtum fando explicet? quot reges Carthaginienſium, quot conſules Romanorum, quot agmina exercituum, quantum numerum nauium cõtraxerit, profligarit, oppreſſerit? & tum demum, ſi illa ad plenum perpenſa videantur, de præſentibus iudicetur. Anno ab Vrbe condita DVII. repentina ſubuerſio ipſius Romæ præuenit triumphum Romanorum: neque enim temere dixerim, quando non vel modicam lætitiam

*talentum.

Romæ ſuperueniens repente quam grauiſſimus luctus oppreſſerit. Si quidem Q. Lutatio, A. Manlio conſulibus, diuerſæ ignium aquarumque clades pene abſumpſere vrbem
a.V.C.512
Nam Tiberis inſolitis auctus imbribus, & vltra opinionem vel diuturnitate vel magnitudine redundans, omnia Romæ ædificia in plano poſita deleuit. Diuerſæ qualitates locorum, ad vnam conuenere perniciem: quoniam & quæ ſegnior redundatio tenuit, madefacta diſſoluit, & quæ curſus torrentis inuenit, impulſa deiecit. Aquarum grauiſſimam cladem grauior ignis ſecuta vaſtatio eſt: qui ignis incertum vnde ſurrexerit, plurimas ciuitatis partes peruagatus, cum hominum domorumque miſerabilem ſtragem fecit, tum etiam tantum opum vno conſumpſit incendio, quantum plurimæ & peregrinæ victoriæ conferre vix poſſent, Dehinc cum omnia in circuitu fori popularetur, ædem Veſtæ corripuit. Et ne ſibi quidem diis ſubuenientibus, ignem illum, qui æternus putabatur, temporarius ignis oppreſsit: vnde etiam Metellus dum arſuros deos eripit, vix brachio ſemiuſtulatus aufugit. T. Sempronio Graccho, P. Valerio Faltone Conſulibus, cum Faliſcis bellauere Romani, eoque prælio quindecim millia Faliſcorum interfecta ſunt.

CAPVT XII.

Gallos Ciſalpinos, Romanis nouos infeſtosque hoſtes, cæſos: Sardiniam rebellantem ſubactam

actam, Pœnos ægre pacem impetraſſe, Iani portas vno anno fuiſſe clauſas.

EOdem anno Galli Ciſalpini noui extitere hoſtes, aduerſum quos varia ſorte bellatum eſt: nam in primo conflictu Valerij cõſulis tria millia quingenti cecidere Romani, ſecundo quatuordecim millia Gallorum cæſa, duo millia capta ſunt, ſed ob priorem cladem triumphus conſuli denegatus eſt. T. Manlio Torquato, C. Attilio Bulbo conſulibus, Sardinia inſula rebellauit, auctoribus Pœnis, vnde mox Sardi ſubacti & oppreſsi ſunt. Carthaginienſibus autem violatoribus pacis, quam ipſi popoſciſſent, inferri bellum decretum eſt. Contrà Carthaginienſes pacem ſuppliciter popoſcerunt: & cum bis miſsis legatis nihil profeciſſent, poſt etiam decem principibus bis æquè ſupplicantibus, nec impetrarent, nouiſsimè Annonis, hominis minimi inter legatos, oratione meruerunt. Hoc anno porta Iani Gemini clauſa eſt, quia nuſquam eodem anno bellum erat, quod ſub Numa ſolum Pompilio rege prouenerat. Hinc demum nobis tacendum eſt, & tempora quibus conferri noſtra nullo modo poſſunt, ſilentio tranſmitti expedit; ne obtrectatores dierum vitæ ſuæ, ad inſultandum potius ſibi hoc ſtrepitu ſuſcitemus. Ecce portæ Iani clauſæ fuerunt, foris bellum Romanorum non fuit, omnem ſobolem ſuam in gremio ſuo conquieſcentem Roma continens non An.V.C.51.

ſuſpirauit. Et hoc quando? poſt primum bellum Punicum: poſt quantum temporis? poſt annos quadringentos XL. quandiu? anno vno: & quid altero ſubſecutum eſt? vt de ceteris taceam, bellum Gallicum, & Annibal cum bello Punico ſecundo. Hei mihi cognouiſſe hęc & denudaſſe quàm etiam me pudet. Pax iſta vnius anni, vel magis vmbra pacis, lenimentum miſeriarum, an incentiuum malorum fuit? ſtillicidium illud olei, in medium magnæ flammæ cadens extinxit fomitem tantæ ignis, an aluit? Parum aquæ frigidæ ardentiſsimis hauſtum in febribus, ſanauit ægrotum, an potius incendit? per annos prope DCC. id eſt, ab Hoſtilio Tullo vſque ad Cæſarem Auguſtum, vna tantummodo æſtate, Romana ſanguinem viſcera non ſudarunt: & inter plurimas magnorum ſæculorum ætates miſera ciuitas, verè miſera mater, vix vno tempore à timore luctuum, vt non dicam ab ipſis luctibus, conquieuit. Hoc ſi quiſquam hominum tam parum in vita ſua quietis habuiſſet, numquid vel vixiſſe diceretur? Aut ſi quiſquam per totum annum doloribus & cruciatibus * angatur, medio autem anni ipſius ſpatio vnum tantùm diem tranquillum, & ſine conflictationibus tranſigat, numquid ex eo leuamentum malorum accipiet, ac non totum annum miſerijs deputabit? Sed illi, inquit, hunc annum pro glorioſo ſigno infatigabilis virtutis collocauerunt, atque vtinam pro obliuione calamitatis continuæ præterijſſent. Nam ſicut in

* angatur.

ut in corpore hominis ita demum lepra dignoſcitur, ſi variatim inter ſanas cutis partes color diuerſus appareat? at ſi ita ſe vbique diffundat, vt omnia vnius coloris quamuis adulteri facias, perit illa diſcretio: ita ſi labor continuus æquali tolerantia, ſine reſpirandi appetitu perfluxiſſet, intentio voluntatis & electio conſuetudinis diceretur. Cum autem in hoc pauxillulum otij tantopere vel maiorum gaudia, vel minorum ſtudia reclinantur, profecto diſcernitur, & quam iucunditatem habuerit hęc breuitas, & quam amaritudinem illa prolixitas: hoc eſt, & quies illa quàm grata fuiſſet, ſi diuturna manſiſſet, & hæc inceſſabilis miſeria quàm etiam vitanda fuerit, ſi vitari quacumque arte potuiſſet.

CAPVT XIII.

De interitu Amilcaris, & bello Romanorum in Illyrios, eiuſque cauſa, De bello in Gallos Ciſalpinos: Item in Inſubres Gallos. De prodigiis variis. De noua Gallorum clade, belloque in Iſtros.

ANno ab vrbe condita DXVII. Amilcar dux Carthaginienſium, ab Hiſpanis in bello, cum aliud bellum aduerſus Romanos clam pararet, occiſus eſt. Sequenti anno legati Romanorũ ab Illyrijs interfecti ſunt. Poſt cũ ipſis Illyrijs atrociſſimum bellum geſtum eſt: in quo multis oppidis, populiſque deletis reli-

reliqui ſe Fuluio Pôſthumioque conſulibus dediderunt. Tertio deinceps anno miſeram ciuitatem ſacrilegis ſacrificijs male potentes funeſtauere pontifices, namque decemuiri conſuetudinem priſcæ ſuperſtitionis *aggreſsi, Gallum virum & Gallam fœminam cum muliere ſimul Græca in foro boario viuos defoderunt. Sed obligamentum hoc magicum in contrarium continuo verſum eſt. Namque diras illas quas fecerant externorum mortes, fœdiſsimis ſuorum cædibus expiauerunt, ſiquidem L. Æmilio Papo, C. Attilio Regulo Conſulibus, magna formidine conſternatus ſenatus defectione Ciſalpinæ Galliæ, cum etiam ex vlteriore Gallia ingens aduentare exercitus nuntiaretur, maxime Gæſatorum, quod nomen non gentis, ſed mercenariorum Gallorum eſt. Itaque permoti conſules, totius Italiæ ad præſidium imperij contraxere vires. Quo facto, in vtriuſque conſulis exercitu octingenta millia armatorum fuiſſe referuntur, ſicut Fabius hiſtoricus, qui eidem bello interfuit, ſcripſit. Ex quibus Romanorum & Campanorum fuerunt peditum trecenta quadraginta octo millia ducenti, equitum vero viginti ſex millia ſexcenti: cetera multitudo ſociorum fuit. Commiſſo prælio apud Aretium, Atilius conſul occiſus eſt: DCCC. millia Romanorum, nec ſaltem tanta, quanta eos terrere debuit, cæſa ſui parte, fugerunt: nam tria millia eorum tunc interfecta hiſtoriæ tradunt, quod ideo ignominioſius

* egreſſi.

ſius turpiuſque eſt, tam paucis amiſsis, tanta agmina diffugiſſe, quia ſe in alijs victorijs nō viribus animorum prȩualuiſſe, ſed bellorum prouentibus, prodiderunt. Quis enim rogo in exercitu Romanorum crederet numerum iſtum fuiſſe ſaltem, non dico fugiſſe? Poſt hæc ſecundum cum Gallis prælium geſtum eſt, in quo plane quadraginta millia Gallorum trucidata ſunt. Sequenti anno Manlius Torquatus & Fuluius Flaccus conſules, primi trans Padum Romanos duxere legiones. Pugnatum eſt ibi cum Inſubribus Gallis, quorum interfecta ſunt viginti tria millia, quinque millia capta ſunt. Eo deinde anno, qui huic proximus fuit, dira miſeram vrbem terruere prodigia. Miſeram vtique, quæ hinc fremitu hoſtium, inde nequitia dæmonum terrebatur, namque in Piceno flumen ſanguine effluxit, & apud Tuſcos cœlum ardere viſum eſt, & Arimini nocte multa lucem claram effulſiſſe, ac tres lunas diſtantibus cœli regionibus exortas apparuiſſe. Tunc quoque magno terræmotu Caria & Rhodus inſulæ adeo concuſſæ ſunt, vt labentibus vulgo tectis, ingens quoque ille Coloſſus rueret. Eodem anno Flaminius Coſ. contemptis auſpicijs quibus pugnare prohibebatur, aduerſum Gallos conflixit, & vicit. In quo bello nouem millia Gallorum cæſa, decem & ſeptem millia capta ſunt. Poſt hoc Claudius cōſul gæſatorum triginta millia deleuit, vbi etiam ipſe Virdomarum regem in primam aciem progreſſus occidit: & inter multa Inſubri-

brium, quos ad deditionem coëgerat, oppida, Mediolanum quoq; vrbem florentiſsimā cepit. Deinde Iſtri noui hoſtes excitati ſunt, quos Cornelius Minuciusq; conſules multo quidem Romanorum ſanguine ſubegerunt. Emergit hic paululum antiquus ille Romanorum improbæ laudis etiam de parricidijs appetitus. Nam Fabius Cenſorius Fabium Butreonem filium ſuum furti inſimulatum interfecit, dignum ſ. facinus, quod pater vel parricidio plectendum duceret, quod ne leges quidem, niſi multa pecuniæ, aut ad ſummum exilij, circa quemlibet hominum cenſuerunt.

CAPVT XIV.

De bello Punico ſecundo. Annibal ingentes ſtrages in Romanos edidit, per Gallos viam aperiens.

ANno ab vrbe condita DXXXIV. Annibal Pœnorum imperator Saguntum, florentiſsimam Hiſpaniæ ciuitatem, amicam populi Romani, primum bello impetitam, deinde obſidione cinctam, & fame excruciatam, omniaque fortiter contemplatione fidei, quam Romanis deuouerant, digna indignaque tolerantem, VIII. demum menſe deleuit. Legatos Romanorum ad ſe miſſos, iniurioſiſsime etiam à conſpectu ſuo abſtinuit. Exinde odio Romani nominis, quod patri Amilcari, cum eſſet nouem annos natus, fideliſsime, alias infideliſsimus, ante aras iurauerat,

rata

rat, P. Cornelio Scipione, & Ti. Sempronio Longo conſulibus Pyrenæum montem trāſgreſſus, inter ferociſsimas Gallorū genter ferro viam aperuit, & nono demum die à Pyrenæo ad Alpes peruenit, vbi, dum montanos Gallos repellere ab aſcenſu obnitentes bello ſuperat, atque inuias rupes igni ferroque reſcindit, quatriduum commoratus, quinta demum die cum maximo labore ad plana peruenit. Fuiſſe tunc exercitum eius centum millium peditum, & XX. millium equitum definiunt. Scipio conſul Annibali primus occurrit, commiſſoque prælio apud Ticinum. ipſe grauiter vulneratus per Scipionem filium admodum prætextatum, qui poſt Africanus cognominatus eſt, ab ipſa morte liberatus euaſit. Cæſus eſt ibi penè omnis Romanus exercitus. Pugnatum deinde eodem conſule ad flumen Trebiam, iterumque Romani pari clade ſuperati ſunt. Sempronius conſul cognito collegæ caſu, à Sicilia cum exercitu redijt, qui ſimiliter apud eundem fluuium congreſſus, amiſſo exercitu, pene ſolus euaſit. In eo tamen bello etiam Annibal ſauciatus eſt: qui poſtea cum in Etruriam primo vere tranſiret, in ſummo Apennino tempeſtate correptus, biduo continuo immobiliter cum exercitu niuibus concluſus & onuſtus, obriguit: vbi magnus hominum numerus, iumenta complurima, elephanti autem penè omnes frigoris acerbitate perierunt. At vero alter tunc Scipio frater conſulis Scipionis, in Hiſpania plurima bella geſsit. Magonem

caſtris Flaminij conſulis fuit, vaſtatione circumiacentium locorum Flaminium in bellum excitauit. Hæc pugna ad Traſimenum lacum facta eſt: vbi exercitus Romanus infelicisſime arte circumuentus Annibalis, funditus trucidatus eſt: ipſe quoq; cõſul occiſus, vigintiquinq; millia Romanorum in eo prælio cæſa, ſex millia capta referuntur. De exercitu vero Annibalis duo millia ceciderunt. Famoſum hoc ad Traſimenũ lacum certamẽ fuit tanta clade Romana, maxime cum ita intentus pugnantium ardor extiterit, vt grauiſsimum terræmotum, qui tunc forte tam vehemens factus eſt, vt vrbes diruiſſe, mõtes tranſtuliſſe, diſcidiſſe rupes, & flumina retrorſum coëgiſſe referatur, pugnantes omnino non ſenſerint. Factam ad Traſimenum ruinam, ſequitur pugna Cannenſis, quamuis Fabij Maximi dictatoris tempus medium fuerit, qui impetum Annibalis cunctando tardauit.

CAPVT XVI.

De miſeranda Romanorum clade ad Cannas: de conſilio relinquendi Italiam, quomodo Romani reſpirarint, exercitumque repararint. Item de variis prœliis.

ANNo ab vrbe condita DXL. L. Æmilius Paullus, & C. Terentius Varro conſules, contra Annibalem miſsi impatientia Varronis conſulis infelicisſime apud Cannas Apuliæ vicum pene omnes Romanæ ſpei vires

perdiderunt. Nam in ea pugna quadraginta quatuor millia Romanorum interfecta ſunt quanquam & de exercitu Annibalis magna pars cæſa eſt: nullo tamen Punico bello Romani adeo ad extrema internecionis adducti ſunt. Perijt enim in eo conſul Æmilius Paullus, conſulares aut prætorij viri viginti interfecti ſunt, ſenatores vel capti vel occiſi ſunt triginta, nobiles viri trecenti, pedeſtrium militum quadraginta millia, equitum tria millia quingenti. Varro conſul cum quinquaginta equitibus Venuſiam fugit. Nec dubium eſt, vltimum illum diem Romani ſtatus futurum fuiſſe, ſi Annibal mox poſt victoriam ad peruadendam vrbem contendiſſet. Annibal in teſtimonium victoriæ ſuæ tres modios annulorũ aureorum Carthaginem miſit, quos ex manibus interfectorum equitum Romanorum ſenatorumque detraxerat. Vſque adeo autem vltima deſperatio Reipublicæ apud reſiduos Romanos fuit vt ſenatores de relinquenda Italia, ſedibuſque quærendis conſilium ineundum putarint. Quod auctore Cæcilio Metello confirmatum fuiſſet, niſi Cornelius Scipio tribunus tunc militum, idem poſt Africanus, diſtricto gladio deterruiſſet, ac potius pro patriæ defenſione in ſua verba iurare coëgiſſet. Romani ad ſpem vitæ, quaſi ab inferis reſpirare auſi, dictatorem Decimum Iunium creant: qui delectu habito ab annis decem & ſeptem, immaturæ inordinatæq́; militiæ quatuor legiones vndecunque contraxit. Tunc etiam

etiam ſeruos ſpectati roboris ac voluntatis, vel oblatos, vel ſi ita opus fuit, publico pretio emptos ſub titulo libertatis, ſacramento militiæ adegit. Arma, quæ deerant, templis detraxerunt, egenti ærario priuatæ opes refuſæ ſunt. Ita equeſter ordo, ita plebs trepida oblita ſtudiorum in * communi conſulit. Iunius quoque dictator antiquum Romanæ miſeriæ factum recolens, pro ſupplemento exercitus edicto, velut aſylo patefacto, homines quicunque ſceleribus ac debitis obnoxij eſſent, impunitate promiſſa, militiæ mancipauit, quorum numerus ad ſex millia virorum fuit. Campania vero vel potius omnis Italia ad Annibalem, deſperata penitus Romani ſtatus reparatione: defecit. Poſt hoc Lucius Poſtumius prætor aduerſum Gallos pugnare * iuſſus, cum exercitu cæſus eſt. Deinde Sempronio Graccho, Q. Fabio Maximo conſulibus, Claudius Marcellus ex prætore proconſul deſignatus, Annibalis exercitum prælio fudit, primuſque poſt tantas Reipublicæ ruinas ſpem fecit, Annibalem poſſe ſuperari. Scipiones autem in Hiſpania Aſdrubalem Pœnorum imperatorem ad Italiam exercitum comparantem, grauiſsimo bello oppreſſerunt. Nam triginta quinque millia militum de exercitu eius vel cæde vel captione minuerunt. Celtiberos milites, quam primã externam manum Romani in caſtris habere cœperunt, pretio ſolicitatos, ab hoſtium ſocietate in caſtra ſua duxerunt. Sempronius Gracchus proconſul, ab hoſpite ſuo Luca-

*commun conſuluit.

*miſſus.

no quodam inductus in inſidias, occiſus eſt. CenteniusPenula centurio decerni ſibi vltro bellum aduerſum Annibalem petijt: à quo cum octo millibus militum, quos in aciem duxerat, cæſus eſt. Poſt hunc Cneus Fuluius prætor ab Annibale victus, amiſſo exercitu, vix euaſit. Pudet recordationis. Quid enim dicam improbitatem magis, an miſeriam Romanorum? imo verius vel improbam miſeriam vel miſeram improbitatem. Quis credat eo tempore, quo ærarium populi Romani egenam ſtipē priuata collatione poſcebat, miles in caſtris nonniſi aut puer, aut ſeruus, aut ſceleratus, aut debitor, & ne ſic quidē numerus idoneus erat, ſenatus in curia omnis pene nouitius videbatur: poſtremò cùm ita imminutis fractisq; omnibus deſperaretur, vt cōſilium de relinquenda Italia ſubiretur, eo tēpore cum vnum domeſticum bellum, vt diximus, ferri nullo modo poſſet, tria inſuper tranſmarina bella fuiſſe ſuſcepta? vnū in Macedonia contra Philippum potentiſsimum Macedoniæ regem, alterum in Hiſpania contra Aſdrubalem Annibalis fratrem, tertium in Sardinia contra Sardos & alterum Aſdrubalem Carthaginienſium ducem: extra hoc quartum Annibalis, quo in Italia premebantur: & tamen fortis in alterutrum deſperatio in meliora profecit, nam in his omnibus deſperando pugnarunt, pugnando vicerunt. Ex quo euidenter oſtenditur, non tempora tunc fuiſſe tranquilliora otijs, ſed homines miſerijs fortiores.

CAP.

CAPVT XVII.

Claudius Marcellus Syracuſas capit. Annibal ad Anienem Romanos terret, nec obruendi copia datur.

ANno ab vrbe condita DXLIII. Claudius Marcellus Syracuſas opulentiſsimam vrbem Siciliæ ſecunda oppugnatione vix cepit: quam cum iam pridem obſediſſet, Archimedis Syracuſani ciuis admirabili ingenio præditi machinis repulſus, expugnare non potuit. Decimo anno poſtquam Annibal in Italiam venerat, Cn. Fuluio, Sulpicio conſulibus, Annibal de Campania mouit exercitum: & cum ingenti clade omnium per Sidicinum Sueſſanumque agrum via Latina profectus, ad Anienem fluuium tribus millibus ab vrbe conſedit, incredibili totius ciuitatis, metu, cum ſenatu populoque diuerſis curis trepido, matronæ quoque amentes pauore per propugnacula currerent, & conuehere in muros ſaxa, primæque pro muris pugnare geſtirent. Ipſe autem cum expeditis equitibus vſque ad portam Collinam infeſtus acceſsit, deinde omnes copias in aciem direxit. Sed & conſules, Fuluiuſque proconſul non detrectauere pugnam. At vbi expoſitæ vtrinque acies conſtiterunt, in conſpectu Romæ præmium victoris futuræ, tantus ſubito ſe imber è nubibus grandine mixtus effudit, vt turbata agmina, vix armis retentis, in ſua ſe Caſtra colligerent. Deinde

cum ſerenitate reddita in campum Copię atque in aciem rediſſent, rurſum violentior fuſa tempeſtas, maiore metu mortalium audaciam coërcuit, territoſque exercitus in tentoria refugere coëgit. Tunc conuerſus in religionem Annibal, dixiſſe fertur, potiundæ ſibi Romæ modo voluntatem non dari, modo poteſtatem. Reſpondeant nunc mihi obtrectatores veri Dei hoc loco, Annibali à capeſſenda ſubruendaque Roma vtrum Romana obſtitit fortitudo, an diuina miſeratio, aut forſitan conſeruati iſti dedignantur fateri, quod Annibal & victor extimuit, & cedens probauit? At ſi iſtam diuinam tutelam per pluuiam de cœlo veniſſe manifeſtum eſt, ipſam autem pluuiam opportunis & neceſſarijs temporibus non niſi per Chriſtum, qui eſt verus Deus, miniſtrari, etiam ab huiuſmodi ſatis certo ſciri, nec negari poſſe exiſtimo, maxime nunc, quando ad documentum potentiæ eius cum ſiccitate turbante, pluuiam poſcere aſsiduè contingit, & alternis vicibus nūc gentiles, nunc Chriſtiani rogant: nec vnquam etiam ipſis teſtibus factum eſt, vt optati imbres ſuperueniant niſi in die, quo rogari Chriſtum & Chriſtianis rogare permittitur: proculdubio conſtat, vrbem Romam per hunc eundem verum Deum, qui eſt Chriſtus Ieſus, ordinantem ſecundum placitum ineffabilis iudicij ſui, & tunc ad futuræ fidei credulitatem ſeruatam fuiſſe, & nunc pro parte ſui incredula caſtigatam. At verò in Hiſpania ambo Scipiones à fratre Aſdrubale inter-

interfecti ſunt. In Campania Capua capta eſt à Q. Fuluio proconſule: principes autem Campanorum veneno mortem ſibi conſciuerunt. Senatum omnem Capuæ, etiam prohibente ſenatu Romano, Fuluius ſupplicio necauit. Interfectis in Hiſpania Scipionibus, cùm omnibus incuſſo pauore cunctantibus, Scipio ſe admodum adoleſcens vltro obtuliſſet, & pudenda penuria eſſet ærarij, Claudio Marcello & Valerio Læuino auctoribus, qui tunc conſules erant, aurum argentumq́ſ ſignatum ad quæſtores palam omnes ſenatores in publicum contulerunt, ita vt nihil præter annulos ſingulos, bullasq́ſ ſibi ac filijs, & deinde * per filias vxoresq́ſ ſuas ſingulas tantum auri vncias, & argẽti non amplius quam ſingulas libras relinquerent. * filiabus vxoribusq ſuis.

CAPVT XVIII.

De variis cladibus inter Romanos & Pœnos vtrinque acceptis, modo huc modo illuc victoria inclinante.

SCipio annos natus vigintiquatuor, imperium in Hiſpaniam proconſulare ſortitus vltionem præcipuè patris & patrui animo intendens, Pyrenæum tranſgreſſus primo impetu Carthaginem nouam cepit: vbi ſtipendia maxima, præſidia valida, copiæ auri argentique magnę Pœnorum habebantur, ibi etiam Magonem fratrem Annibalis captum, cum cæteris Romam miſit. Lęuinus conſul ex Macedonia rediens, Agrigentum

vrbem Siciliæ expugnauit: ibique Annonem Afrorum ducem cepit, quadraginta ciuitates in deditionem accepit, viginti ſex expugnauit. Annibal in Italia Cn. Fuluium proconſulem, vndecim prӕterea tribunos, XVII millia militum interfecit. Marcellus conſul cum Annibale triduum continuum dimicauit. Primo die pari pugna diſceſſum eſt, ſequenti victus conſul, tertio victor octo millia hoſtium interfecit, ipſumque Annibalem cum reliquis fugere in caſtra compulit. Fabius Maximus conſul Tarentum, quæ à Romanis deſciuerat, iterum expugnauit & cepit: ibique ingentes copias Annibalis cum ipſo duce eius Carthalone deleuit, triginta millia hominum captiuorum vendidit, pretia in fiſcum retulit. Sequenti anno in Italia Claudius Marcellus conſul ab Annibale cum exercitu occiſus eſt. Scipio in Hiſpania Pœnorum ducem Aſdrubalem vicit, & caſtris exuit. Præterea octoginta ciuitates, aut deditione, aut bello in poteſtatem redegit. Afris ſub corona venditis, ſine pretio dimiſit Hiſpanos. Annibal vtrunque conſulem Marcellum & Criſpinum inſidijs circumuentos, interfecit. Claudio Nerone & M. Liuio Salinatore conſulibus, cum Aſdrubal Annibalis frater ab Hiſpanijs per Gallias ad Italiam veniret, iuſſuſque à Carthaginienſibus, vt fratri cum copijs iungeretur, magna ſecum auxilia Hiſpanorum Gallorumque deduceret, cum maturato aduentu deſcendiſſe iam ex Alpibus conſulibus proditus

ditus fuiſſet, ab exercitu Romano, ignorante Annibale, præuentus, cum omni exercitu ſuo interfectus eſt. Diu quidem incertus belli euentus fuit, elephantis maxime Romanã infeſtantibus aciem, qui à militibus Romanis occiſi ſunt, quos à volitando volites vocant: quod genus militiæ paulo ante repertum fuerat, vt lecti agilitate iuuenes, cum armis ſuis poſt terga equitum ſederent: & mox cum ad hoſtem ventum eſſet, equis deſilirẽt, & continuo pedites ipſi ex alia parte equitibus, per quos aduecti fuerant dimicantibus, hoſtem perturbarent. Ab his ergo volitibus elephanti retroacti, cum regi iam à ſuis non poſſent, fabrili ſcalpro inter aures adacto, necabantur. Id genus occidendæ, cum opus eſſet, beluæ, idem dux Aſdrubal primus inuenerat. Fuit hoc prælio Pœnis Metaurus flumen, vbi Aſdrubal eſt victus, quaſi Traſimenus lacus: & Sena Piceni ciuitas, vt vicus ille Cannenſis: Nam LVIII. millia de exercitu Aſdrubalis ibi occiſa ſunt, capta ſunt quinque millia quadringenti. Quatuor millia ciuium Romanorum inter eos reperta atque reuocata ſunt, quod victoribus conſulibus ſolatio fuit. Nam & ab exercitu eorum octo millia ceciderunt Annibali caput fratris ſui Aſdrubalis, ante caſtra proiectum eſt. Quo viſo & ſimul clade Pœnorum cognita, anno XIII. quàm in Italiã venerat, refugit in Bruttios. Poſt hæc anno continuo inter Annibalẽ & Romanos quies à tumultu bellorum interceſsiſſe viſa eſt, quia inquietudo morbo-

rũ in caſtris, & grauiſsima peſtilentia vterq́ exercitus agebatur. Interea Scipio, vniuerſa Hiſpania à Pyrenæo vſque ad Oceanum in prouinciam redacta, Romam venit, conſul cum Licinio Craſſo creatus in Africam traſ-iit, Annonem Amilcaris filium, ducem Pœnorum interfecit, exercitum eius partim cæde, partim captiuitate diſperdidit: nã vndecim millia Pœnorum eo prælio occidit. Sempronius conſul cum Annibale congreſſus & victus, Romam refugit. Scipio in Africa aggreſſus hyberna Pœnorum, atq́ alia Numidarum, quæ vtraque haud procul ab Vtica erant, nocte concubia fecit incendi. Pœni trepidi cum caſu accidiſſe ignem putarent, inermes ad extinguendum concurrerunt: quare facile ab armatis oppreſsi ſunt. In vtriſq́ caſtris quadraginta millia hominum igni ferroq́ conſumpta ſunt, capta quinque millia, duces ipſi miſerabiliter ambuſti, ęgrè effugerunt. Aſdrubal imperator Carthaginem profugus venit. Itaque Syphax & Aſdrubal mox plurimum reparauere exercitum, atque iterum cum Scipione congreſsi ſunt, victiq́ fugerunt. Syphacem fugientem Lælius & Maſſaniſa ceperunt, cætera multitudo Cirtam confugit, quam Miſſaniſa oppugnatam in deditionem recepit, Syphacem ad Scipionem catenis vinctum deduxit, quem Scipio cum ingentibus ſpoliis, plurimiſque captiuis Romam perducendum Lælio tradidit.

CAP.

CAPVT XIX.

Annibalem in Africam reuocatum, à Scipione ſuperatum, fugatumq́; fuiſſe: & Carthaginienſibus pacem conceſsiſſe Romanos.

ANnibal in Africam redire iuſſus, vt feſsis Carthaginienſibus ſubueniret, flens reliquit Italiam, omnibus Italici generis militibus, qui ſequi nollent, interfectis, cui ad Africanum litus propinquanti, iuſſus quidam è nauticis aſcendere in arborem nauis, atque inde ſpeculari, quam regionem teneret, ſepulchrum dirutum ſe proſpexiſſe reſpondit. Abominatus dictum Annibal, deflexo curſu ad Leptim oppidum, copias expoſuit: vbi continuo refecta multitudine, Carthaginem venit, deinde colloquium Scipionis petiit. Vbi cum ſe diu attoniti admiratione mutua duo clariſsimi duces ſuſpexiſſent, infecto pacis negotio prælium conſertum eſt: quod diu magnis ducum artibus diſpoſitum, magnis copiarum molibus geſtum, magnis militum viribus conſummatum, Romanis victoriam contulit. Octoginta ibi elephanti vel capti vel occiſi ſunt, Carthaginienſium interfecta ſunt viginti millia quingenti, Annibal omnia & ante prælium & in prælio expertus, cum paucis, hoc eſt, vix quatuor equitibus, inter tumultum elapſus, Adrumetum confugit. Poſtea Carthaginem poſt ſex & triginta

ginta annos, quàm inde paruus cum patre exierat, venit: conſultantique ſenatui, nullam eſſe reſiduam ſpem, niſi in petenda pace, perſuaſit. Cn. Cornelio Lentulo, P. Aelio Pæto conſulibus, Carthaginienſibus pax per Scipionem voluntate ſenatus populique conceſſa eſt. Naues tamen plus quam quingentæ in altum productæ, in conſpectu ciuitatis incenſæ ſunt. Scipio iam tunc cognomento Africanus, triumphans vrbem ingreſſus eſt, quem Terentius [qui poſtea comicus* ex nobilibus Carthaginienſium captiuis] pileatus (quod indultæ ſibi libertatis inſigne fuit) triumphantem poſt currum ſecutus eſt.

*Gloſſema hoc tollit Pighius ad An. V.C. 542

CAPVT XX.

De bello Macedonico, in quo cum variis ac diuerſis Romani, præcipue aduerſus Macedones & Antiochum Syriæ regem, varie pugnauerunt.

ANno ab vrbe condita DXLVI. bellum Punicum ſecundum finitum eſt, quod geſtum eſt annis ſeptendecim: cui Macedonicum continuo ſucceſsit, quod Quinctius Flamininus Coſ. ſortitus, poſt multa & grauiſsima prælia, quibus Macedones victi ſunt, pacem Philippo dedit. Deinde cum Lacedæmonijs pugnauit, victo Nabide duce ipſorum, nobiliſsimos obſides Demetrium Philippi filium & Armenem Nabidis filium, ante currum duxit. Romani captiui, qui ſub

Annibale per Græciam venditi fuerant, vniuerſi recepti capitibus raſis ob deterſam ſeruitutem, currum triumphantis ſecuti ſunt. Eodem tempore Inſubres, Boij atque Cænomani, contractis in vnum viribus, Amilcare Pœno duce, qui in Italia remãſerat, Cremonam Placentiamque vaſtantes, difficillimo bello à L. Furio prætore ſuperati ſunt. Poſtea Flamininus proconſul, Philippum regem & cum eo Thracas, Macedones, Illyrios, multaſque præterea gentes, quæ in auxilium ei venerant, bello ſubegit. Victi Macedones caſtra amiſerunt, octo millia hoſtium eadem die cæſa, quinque millia capta Polybius ſcribit. Valerius dicit quadraginta millia trucidata. Claudius vero trigintaduo millia interfecta commemorat. Sed hæc varietas ſcriptorum vtique fallacia eſt. Fallaciæ autem cauſa, profecto adulatio eſt, dum victoris laudes accumulare, virtutemque patriæ extollere vel præſentibus vel poſteris ſtudent: alioquin ſi inquiſitus non fuiſſet numerus, nec qualiſcũque fuiſſet expreſſus. Quod ſi glorioſum eſt duci & patriæ, plurimos hoſtium peremiſſe, quanto magis lætum patriæ, & duci beatum poteſt videri, ſuorum vel nullos vel paucisſimos perdidiſſe. Ita lucidisſime patet, quod ſimili impudentia mentiendi, qua occiſorũ hoſtium numero adijcitur, ſociorum quoq; amiſſorum damna minuuntur, vel etiam omnino reticentur. Igitur Sempronius Tuditanus in Hiſpania citeriore, bello oppreſſus, cum omni exercitu Romano interfectus eſt:

Con-

Conſul Marcellus in Etruria à Boiis oppreſſus, magnam partem exercitus perdidit, cui poſtea Furius alter conſul auxilio acceſsit: atque ita vniuerſam Boiorum gentem igni ferroque vaſtantes, propemodum vſque ad nihilum deleuerunt. L. Valerio Flacco, M. Porcio Catone conſulibus, Antiochus rex Syriæ bellum contra populum Romanum inſtruens, in Europam tranſijt ex Aſia. Tunc etiam Annibal propter excitandi belli rumores, qui de eo apud Romanos ferebantur, exhiberi Romam à ſenatu iuſſus, clam ex Africa profectus, ad Antiochum migrauit: quem cum apud Epheſum inueniſſet cunctantem, mox in bellum impulit. Tūc etiam lex quæ ab Oppio tribuno plebis lata fuerat, ne qua mulier plus quam ſemiunciam auri haberet, neve verſicolori veſtimento, nec vehiculo per vrbem vteretur, poſt viginti annos abrogata eſt. P. Scipione Africano iterum, Ti. Sempronio Longo conſulibus, apud Mediolanum decem millia Gallorum cæſa: ſequenti autem prælio vndecim millia Gallorum, Romanorum verò quinq; millia occiſa ſunt. Publius Digitius prætor in Hiſpania citeriore, penè omnem amiſit exercitum. M. Fuluius prætor Celtiberos cū proximis gentibus vicit, regemque eorum çepit. Minucius à Liguribus in extremum periculi adductus, & inſidiis hoſtium circunuentus, vix Numidarum equitum induſtria liberatus eſt. Scipio Africanus inter cæteros legatos ad Antiochum miſſus etiam cū Annibale

nibale colloquium familiare habuit. Sed infecto pacis negotio, ab Antiocho diſceſsit. In vtraque Hiſpania ad Flaminium, Fuluiumque prætores, bella multum horrida cruentaque vtriſque populis geſta ſunt. P. Cornelio Scipione, M. Acilio Glabrione conſulibus, Antiochus quamuis Thermopylas occupaſſet, quarum munimine tutior propter dubios belli euentus fieret, tamen commiſſo bello, à conſule Glabrione ſuperatus, vix cum paucis fugit è prælio, Epheſumque peruenit. Is habuiſſe fertur armatorum ſexaginta millia, ex quibus quadraginta millia cæſa, capta plus quàm quinque millia fuiſſe referuntur. Alter conſul Scipio cum Boiorum gente conflixit, in quo prælio viginti millia hoſtium interfecit. Sequenti anno Scipio Africanus habens in auxilio Eumenem Attali filium aduerſus Annibalem, qui tunc Antiochi claſsi præerat, bellum nauale geſsit, Antiochus, victo Annibale atque in fugam acto, ſimulque omni exercitu amiſſo, pacem rogauit: filiumque Africani, quem vtrum explorantem, an in prælio cepiſſet, incertum eſt, vltrò remiſit. In Hiſpania vlteriore L. AEmilius proconſul à Luſitanis cum vniuerſo exercitu cæſus interiit. L. Bæbius in Hiſpaniam proficiſcens, à Liguribus circunuētus, cum vniuerſo exercitu occiſus eſt: vnde adeo ne nuntium quidem ſuperfuiſſe cōſtat, vt internecionem ipſam Romæ Maſſiliēſes nuntiare curauerint. Fuluius Coſ. de Græcia in Gallogræciam, quæ nunc eſt Galatia,

latia, tranſuectus ad Olympum mõtem peruenit, ad quem vniuerſi Gallogræci cum cõiugibus & liberis confugerant, ibique acerbiſsimum bellum geſsit, namque de ſuperioribus locis ſagittis, grandibus ſaxis, ceteriſq; telis Romani grauiter contriti, tandem vſq; ad congreſſum hoſtium perruperunt, quadraginta millia Gallogræcorum eo prælio interfecta referuntur. Marcius conſul aduerſus Ligures profectus, ſuperatuſque, quatuor millia militum amiſit: & niſi victus, celeriter refugiſſet in caſtra, eandem internecionis cladem, quam Bæbius dudum ab eiſdem hoſtibus acceperat, pertuliſſet. M. Claudio Marcello, Q. Fabio Labeone conſulibus, Philippus rex, qui legatos populi Romani interfecerat, propter Demetrii filii ſui, quem legatum miſerat, verecundiſsimas preces, veniã meruit: eundemque continuo velut Romanis amicum, ſuique proditorem, fratre quoq; ipſius ad parricidium patris miniſtro, nihil de vtroque miſerum male ſuſpicantem, veneno necauit. Eodem anno Scipio Africanus ab ingrata ſibi vrbe diu exulans, apud Liternum oppidum morbo perijt. Ijſdem etiam diebus Annibal apud Pruſiam Bithyniæ regem, cũ à Romanis repoſceretur, veneno ſeſe necauit. Philopœmen Dux Achiuorum à Meſſanis captus, occiſuſque eſt. In Sicilia, tunc Vulcani inſula, quæ ante non fuerat, repente in mari edita cum miraculo omnium, vſque ad nunc manet, Q. Fuluius Flaccus prætor, in citeriore Hiſpania maximo prælio viginti

tria

tria millia hominum fudit, quatuor millia cepit. Ti. Sempronius Gracchus in Hiſpania vlteriore centum quinque oppida vacuata quaſſataque bellis, ad deditionem coegit, eadem æſtate etiam L. Poſtumius in citeriore Hiſpania quadraginta millia hoſtium bello interfecit. Gracchus prætor ibidem iterum ducenta oppida expugnauit & cepit. Lepido & Mucio conſulibus, Baſternarum gens ferociſsima, auctore Perſeo Philippi filio, prædarum ſpe ſolicitata, & tranſeundi Iſtri fluminis facultate, ſine vlla pugna vel aliquo hoſte deleta eſt. Nam tunc forte Danubius, qui & Iſter, craſſa glacie ſuperſtratus, pedeſtrem facile tranſitum patiebatur. Itaque cum improuide toto & maximo ſimul agmine inæſtimabilis hominum vel equorum multitudo tranſiret, enormitate ponderis & concuſsione gradientium concrepans gelu, & glacialis cruſta diſsiluit: vniuerſumque agmen, quod diu ſuſtinuerat, mediis gurgitibus victa tandem & comminuta deſtituit: atque eadem rurſus fragmentis impedientibus ſuperducta, ſubmerſit. Pauci ex omni populo per vtramque ripã vix conciſis viſceribus euaſerunt. P. Licinio Craſſo & G. Caſsio Longino conſulibus Macedonicum bellum geſtum eſt, meritò inter maxima bella referendum. Nam in auxilio Romanorum tota primum Italia, deinde Ptolemæus rex Aegypti, & Ariarathes Cappadociæ, Eumenes Aſiæ, & Maſſaniſa Numidiæ fuerunt. Perſeum & Macedonas ſecuti ſunt Thraces cum rege

Cotye, & vniuerſi cum rege Gentio Illyrii. Itaq́ aduenienti Craſſo conſuli Perſeus occurrit: cõmiſſoque prælio, miſerabiliter victi fugere Romani. Sequenti pugna penè pari clade partis vtriuſque in hyberna diſceſſum eſt. Deinde Perſæus profligato multis præliis exercitu Romano in Illyricum tranſgreſſus, Sulcanum oppidũ defenſum à præſidiis Romanis *pugnando cepit: vbi magnam Romanorum præſidiorum multitudinem partim occidit, partim ſub corona vendidit: partim ſecum in Macedoniam duxit. Poſtea cum eo L. Aemilius Paulus conſul dimicauit, & vicit. Nam viginti millia peditum in eo bello interfecit. Rex cum equitatu ſubterfugit, ſed continuo captus atque in triumpho cũ filiis ante currum actus eſt: & poſt apud Albam in cuſtodia defecit. Filius eius iunior fabricam ærariam ob tolerandam inopiam Romæ didicit, ibique conſumptus eſt. Plurima præterea & ſatis diuerſis prouentibus bella multarum vbique gentium geſta ſunt, quæ breuitatis cauſa prætermiſsi.

*pugna recepit.

CAPVT XXI.

Scipionem Africanum Hiſpaniam vaſtaſſe: Scipionem Naſicam theatri ædificationem diſſuaſiſſe Galbam parum honeſte Luſitanis impoſuiſſe.

Anno ab vrbe condita DC. L. Licinio Lucullo, & A. Poſtumio Albino conſulibus,

cum

cum omnes Romanos ingens Celtiberorum metus inuaſiſſet , & ex omnibus non eſſet, qui ire in Hiſpaniam vel miles vel legatus auderet, P. Scipio, qui poſtea Africanus eſt dictus, vltro ſeſe militaturum in Hiſpaniā obtulit, cum tamen in Macedoniam ſorte iā deputatus eſſet. Itaq; profectus in Hiſpaniā magnas ſtrages gentium dedit, ſæpius etiam militis quàm ducis vſus officio. Nam & barbarum prouocantem ſingulariter congreſſus occidit. Ser. autem Galba prætor, à Luſitanis magno prælio victus eſt: vniuerſoque exercitu amiſſo, ipſe cum paucis vix elapſus euaſit. Eodem tempore cenſores theatrum lapideum in vrbe conſtrui cenſuerunt: quod ne tūc fieret, Scipio Naſica grauiſsima oratione obſtitit, dicens, inimiciſsimum hoc fore bellatori populo ad nutriendam deſidiam, laſciuiæque commentum: adeoque mouit ſenatum, vt non ſolum vendi omnia theatro comparata iuſſerit, ſed etiam ſubſellia ludis poni prohibuerit. Quamobrē intelligant noſtri, (quibus quicquid extra oblectamentum libidinis occurrit, offenſio eſt) propter hoc quod ſe infirmiores eſſe hoſtibus ſuis ipſi ſentiunt & fatentur, theatra incuſanda, non tempora : nec blaſphemandum Deum verum, qui vſque ad nunc ea prohibet, ſed abominandos Deos vel dæmones ſuos, qui iſta petierunt, profundo quidem ſatis malignitatis ſuæ argumento, tale ſacrificium flagitantes, quo non magis fuſo cruore pecudum,

quam profligata virtute hominum paſceren tur. Nam vtique tunc nec hoſtes, nec fames, nec morbi, nec prodigia deerant, immo tunc plurima erant, ſed theatra non erant, in quibus, quod incredibile dictu eſt, ad aram luxuriæ virtutum victimæ trucidantur. Carthaginienſibus aliquando viſum eſt, homines immolare, ſed male præſumpta perſuaſio breui prætermiſſa eſt, à Romanis verò exactum eſt, vt ſemetipſos perditioni impenderent. Factum eſt, fit, amatur, & clamatur vt fiat: qui pro mactanda gregis ſui pecude fortaſſe offenderentur, pro interficienda cordis ſui virtute lætantur: quin potius Naſicæ erubeſcant, qui Chriſtianis exprobrandum putant: & non nobis de hoſtibus, quos ſemper habuerunt, ſed illi de theatro quod haberi prohibuerat, conquerantur. Igitur in Hiſpania Ser. Galba prætor Luſitanos citra Tagum flumen habitantes, cùm voluntarios in deditionem recepiſſet, per ſcelus interfecit: ſimulans enim de commodis eorum ſe acturum fore, circumpoſitis militibus cũctos inermes incautoſque proſtrauit: quæ res poſtea vniuerſæ Hiſpaniæ propter Romanorum perfidiam, cauſa maximi tumultus fuit.

CAPVT XXII.

De tertio bello Punico. Conſules ad delendam Carthaginem profectos, fugatos fuiſſe. Interim de ſitu eiuſdem.

Anno

ANNo ab vrbe condita DCII. L. Cenſorino, & M. Manilio conſulibus, tertium Punicum bellum exortum eſt. Igitur cum ſenatus delendam Carthaginem cenſuiſſet, profecti in Africam conſules, & Scipio tunc tribunus militum, prope Vticam maioris Africani caſtra tenuerunt. Ibi Carthagnienſibus euocatis, iuſsiſque vt arma & naues traderent, nec moratis, tanta vis armorum repente tradita eſt, vt facile tota ex his Africa potuiſſet armari. Sed Carthaginienſes poſtquã arma tradiderunt, & relicta vrbe recedere procul à mari decem millibus paſſuum iuſſi ſunt, dolorem ad deſperationem contulerunt, aut defenſuri ciuitatem, aut cum ipſa per ipſam ſepeliendi: duceſque ſibi duos Aſdrubales creauerunt, armaque primum facere aggreſsi, æris ferrique inopiam, auri argentique metallis ſuppleuerunt. Conſules oppugnare Carthaginem ſtatuunt, cuius ſitus fuiſſe huiuſmodi dicitur: Viginti millia paſſuum muro amplexa, tota penè mari cingebatur, abſque faucibus, quæ III. millibus paſſuum aperiebantur. Is locus murum triginta pedes latum habuit, ſaxo quadrato, in altitudinem cubitorum quadraginta. Arx, cui Byrſæ nomen erat, paulò amplius quam duo millia paſsuum tenebat. Ex vna parte murus communis erat vrbis & Byrſæ imminens mari, quod mare ſtagnum vocabant, quoniam obiectu protentæ linguæ ſtagnabatur. Conſules igitur quamuis aliquantam muri partem quaſſatam machinis diruiſſent,

tamen à Carthaginienſibus victi ac repulſi ſunt: quos fugientes Scipio repulſo intra muros hoſte defendit. Cenſorinus in vrbem rediit. Manilius omiſſa Carthagine ad Aſdrubalem arma conuertit. Scipio, Maſſaniſſa mortuo, inter Maſſaniſſæ filios tres Numidiæ regnum diuiſit: quocirca Carthaginem reuerſo, Manilius Tezagam vrbem expugnauit atque diripuit. Duodecim millia ibi Afrorum cæſa, ſex millia capta ſunt. Aſdrubal Pœnorum Imperator, Maſſaniſſæ nepos, ſubſelliorum fragmentis in curia à ſuis propter ſuſpicionem proditionis occiſus eſt. Iuuentius prætor in Macedonia aduerſus Pſeudophilippum congreſſus, cũ maxima clade totius Romani exercitus interfectus eſt.

CAPVT XXIII.

De Carthaginis miſeranda deiectione ac deletione.

ANno ab vrbe condita DCVI. id eſt, anno L. poſt bellum Punicum ſecundum, Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummio Coſſ. P. Scipio ſuperioris anni Coſ. delere Carthaginem ſuprema ſorte molitus, Cothonem ingreditur: vbi dum ſex continuis diebus noctibuſque pugnatur, vltima Carthaginienſes deſperatio ad deditionem traxit, petentes, vt quos belli clades reliquos fecit, ſaltem ſeruire liceat. Primum agmen mulierum ſatis miſerabile, virorum poſt magis deforme deſcen-

deſcendit. Nam fuiſſe mulierum vigintiquinque millia, virorum triginta millia, memoriæ traditum eſt. Rex Aſdrubal ſe vltro dedit transfugæ, qui AEſculapii templum occupauerant, voluntario præcipitio dati, igne conſumpti ſunt. Vxor Aſdrubalis ſe duoſque filios ſecum virili dolore & furore fœmineo in medium iecit incendium: eundem nunc mortis exitum faciens nouiſsima regina Carthaginis, quem quondam prima feciſſet. Ipſa autem ciuitas decem & ſeptem diebus continuis arſit, miſerũque ſpectaculum de varietate conditionis humanæ victoribus ſuis præbuit. Diruta eſt autem Carthago, omni murali lapide in puluerem comminuto, D C C. pòſt anno quàm condita erat. Multitudo omnis captiuorum, exceptis paucis principibus, venundata eſt, Ita I V. quàm inceptum fuit anno, bellum Punicum tertium terminatum eſt. Sed mihi quamlibet ſtudioſe quærenti, veruntamen homini tardioris ingenij, nuſquam omnino cauſa belli Punici tertij, quam in tantum Carthago accenderit, vt iuſte euerti decerneretur, eluxit. Illudq́ꝫ me vel maxime mouet, quod ſi ita, vt in ſuperioribus bellis euidens in aſſurgentem cauſa & dolor accendebat, conſultatione nõ opus erat. At verò cum alii Romanorum propter perpetuam Romæ ſecuritatem delendam eſſe decernerent, alii vero propter perpetuam Romanæ virtutis curam, quæ ſibi ſemper ex ſuſpicione æmulæ vrbis impen-

xercita-
s.

deret, ne vigor Romanus bellis ſemper* exercitus, in languidam ſegnitiem ſecuritate atque ocio ſolueretur, incolumem Carthaginem ſtatui ſuo permittendam eſſe cenſerent: cauſam non ex iniuria laceſſentium Carthaginienſium, ſed ex inconſtantia torpeſcẽtium Romanorum ortam inuenio. Quod cũ ita ſit, cur Chriſtianis temporibus imputant hebetationem ac rubiginem ſuam, qua foris craſſi, intus exeſi ſunt? qui porro ante ſexcentos ferè annos, ſicut ſui prudentes timenteſque prædixerant, cotem illam magnam ſplẽdoris & acuminis ſui Carthaginem perdiderunt. Itaque finem volumini faciam, ne forſitan collidendo vehementius, diſcuſſa ad tempus rubigine, vbi neceſſarium acumen elicere non poſſum, ſuperuacuam aſperitatẽ inueniam: quanquam obuiantem aſperitatem nequaquam expaueſcerem, ſi interioris ſpem acuminis inuenirem.

FRANC. FABRICII MARCODVRANI IN Pauli Oroſii Librum Quartum

Annotationes.

DIxiſſe Æneam) *Locus eſt apud Virgilium lib.1. Aeneid.* Cum Annibal elephantos.) *De trãſitu Annibalis in Italiam, & detrimento accepto dicetur infrà cap.*14.

In Caput primum.

ANno ab vrbe condita CCCCLXIV.) *LXIV. eſt in omnibus manuſcriptis, non, LIV. vt vulgo legitur. Sed Oroſius ſuo more hic quoque pauciores, quàm cæteri, annos numerat. Gellius libr.* 17 *cap.vlt.* Poſt annum vrbis conditæ CCCC fere & LXX. bellum cum rege Pyrrho ſumptum eſt. *Bellum Tarentinum & cum Pyrrho rege nonnulli ad annum LXXII. vt in Faſtis Annalium Steph.Pighii: alii ad LXXIII.ſupra quadringenteſimum referunt.* Spectaculo theatri.) Theatrum *hoc portui Tarentino ad proſpectum maris imminebat, vbi dum ludos celebrant, adremiganteſque litori Romanas claſſes vident, hoſtes rati emicant, & ſine diſcrimine inſultant. Florus libro primo capit.* 18. Pulſati ab iiſdem.) *Legatos Romanos pulſatos fuiſſe à Tarentinis, ſcribit etiam Liuius libr.12. Valerius libr.*

us libro 12. capit. 2. ait, Præter grauiſſimas iniurias acceptas vnum etiam vrina reſperſum fuiſſe. Proletarii.) *De Proletariis lege elegantiſſimum cap. 10. libro 16. Auli Gellij.* Cum Æmilio Conſule.) *Si Æmilius iniuriarum actionem à prætore poſtulaſſet contra eos qui ante nos hunc auctorem ediderunt, nemo negaret, cum præſertim illos reos peragere non modo Annalium memoria, verum etiam vetuſtorum librorum omnium teſtimonio poſſet, ac conuincere, ſe hanc rem contra Tarentinos geſſiſſe, non* Læuinum, *cui illi eam tribuerunt quaſi ſolus Læuinus rem cum Tarentinis ſociisque eorum geſſerit. At in Liuiana Epitoma libro duodecimo legimus ante Læuinum aduerſus eos aliquot prœliis à compluribus ducibus bene pugnatum eſſe. In his ergo fuit L. Aemilius Barbula Conſul cum Q. Marcio Philippo anno vrbis* CDLXXII. *iisque re bene geſta proximo anno poſt Conſulatum triumphauit, qua de re in Capitolinis Triumphis ita eſt:* L. ÆMILIVS. Q. F. Q. N. BARBVLA. AN. CDLXXIII. PROCOS. DE TARENTINEIS. SAMNITIBVS. ET SALLENTINEIS. VI. IDVS. QVINT. Nam Tarentum vtpote ex Laced.) *De Tarentinorum origine & opibus Strabo libro 6.* Elephantos etiam.) *Lege Plinium libro 8. capite 6. Solinum capite* 38. Reſponſo circumuentus.) *Reſponſum intelligit, quod Ennius hoc verſu comprehendit,* Aio te Æacida Romanos vincere poſſe. *Cicer. libro 2. de Diuinat. Arnubius libro vltimo. De Pyrrho Ennius Apollinis Pythij reſpōſa confinxit, cum iam Apollo ver-*

lo verſus facere deſiſſet. Exitum fecit eius, qui non Conſul.) *Sic eſt in omnibus antiquis hoc ſenſu: Pyrrhus deceptus oraculo Apollinis eo fato perijt, quo etiam ſi oraculum non conſuluiſſet, periturus erat.* Apud Heracleam.) *De loco huius pugnæ idem ſcribit Florus libro 1. capite 18. & Plutarchus de Pyrrho in eius vita,* κατέςρατοπέδευσεν ἐν τῷ μεταξὺ πεδίῳ πανδοσίας πόλεως καὶ ἡρακλείας, *id eſt,* caſtra poſuit in campo, qui eſt inter Pandoſium vrbem & Heracleam. Fluuiumque Sirim.) Lyrim, *vulgo hic & in Floro mendosè legitur: eſt enim* σίρις *fluuius apud Plutarchum & Strabonem libro 6. & Stephanum de vrbibus. Plin. libro 3. capite 11.* Eſt inter S rin & Acirin Heraclea. Læuinum Conſul.) *P. Valerius Læuinus Conſul cum Ti. Coruncanio fuit anno CDLXXIII. in Plutarchi libris prima ſyllaba nominis* Læuini *eſt deprauata: legitur enim* ἀλβῖνος *pro* λαιβῖνος *Sic in poſtrema quoq́ editione Baſilieſi eſt,* πρoῖππευσε τῷ ποταμῷ *pro* προσίππευσε. *Hoc quoque quaſi præteriens monebo, Ferentanæ turmæ præfectum, qui in Plutarchi libris* ὄπλακος *nominatur, in meo Floro manuſcripto* Obſidium *dici, quod nomen in impreſſis libris deſideratur.* Sed Poſtquam Minucius) *De hoc Florus:* C. Minucius quartæ legionis haſtatus vnius proboſcide abſciſſa mori poſſe belluas oſtenderat. Peditum XIV. millia.) *Hic numerus eſt in omnibus manuſcriptis, Dionyſius tradit, Romanorum cecidiſſe paulò minus XV. millibus, Hieronymus tantum VII. millia.* Capti M CC-

CX)

CX.) *Hic numerus in vno manuſcripto integer eſt: in ceteris vulgaris numerus ſcriptus eſt, cum alius antea fuerit. Eutropius ait*, Pyrrhum cepiſſe Roman. mille octingentos. Equites autem cæſi CC. XLIII.) *In Gualtheri lib. eſt, CCXLVI. Varietas nata eſt ex eo quod II. in V. ſæpe coeunt, ſicut & contra fieri ſolet.* Nam quantus è diuerſo numerus.) *Numerum extinctorum ſociorum Pyrrhi, quem Oroſius memoriæ traditum non eſſe ait, Dionyſius & Hieronymus prodiderunt: illi enim XIII. millia, hic non plane* quatuor millia *cæſa ſcripſit, auctore Plutarcho.* In prima Perſici belli.) *De hoc diximus libro ſuperiore cap.* 16. Secunda inter Pyrrhum & Roman.) *Secunda hæc pugna cum Pyrrho commiſſa eſt, P. Sulpicio, P. Decio Mure Coſſ. anno CDLXX. IV. de qua Eutropius ita:* Miſſi ſunt contra Pyrrhum ducem P. Sulpicius, & Decius Conſules. Certamine commiſſo, Pyrrhus vulneratus eſt, elephanti interfecti, XX. millia cæſa hoſtium, & ex Romanis tantum quinque millia. In Apuliæ finibus.) *Pugnam commiſſam* περὶ ἄσκλον *ſcribit Plutarchus in Pyrrho, & Florus ita,* In Apulia deinde apud Aſculum melius dimicatum eſt. Agathocle mortuo) *Quis hic Agathocles fuerit, quibuſque viis ad regnum aſcenderit, è Diodori Siculi lib. 19. abundè cognoſces: de eodem cap. 6. plura.*

In Caput ſecundum.

Nam Fabio Gurgite.) *Q. Fabius Maximus Gurges*

Gurges & C. Genucius Clepſina Conſules ex Capitolinis Tabulis fuerunt anno vrbis CDLXXVII. *De huius anni peſtilentia Auguſtinus de Ciuitate Dei lib.3.cap.17.* Reuerſum ex Sicilia Pyrrhum) *M. Curio Dentato, L. Cornelio Lentulo Coſſ. Pyrrhus à Tarentinis & Samnitibus in Italiam reuocatus rediit. Curius Conſul contra eum miſſus exercitum eius cecidit, ipſumque Italia expulit Plutarchus in Pyrrho, Liuius libr.14. Iuſtinus, 23. Eutropius, 2.* Apud Lucaniam in Aruſinis campis) *Supremam pugnam cum Pyrrho commiſſam fuiſſe* in Aruſinis campis Lucaniæ, *ſcribit etiam Florus. Frontinus quoque libr. 4. exponens rationem aciei inſtructæ à Pyrrho, eum victum in campis Aruſinis ad Beneuentum ait.* Cæſa referuntur XXXIII. millia.) *Eutropius*, Ea die cæſa hoſtium *XXIII.* millia. Pyrrhus quinto demum anno) *Plutarchus* οὕτω μὲν ἐξέπεσε τῶν ἰταλικῶν καὶ σικελικῶν ἐλπίδων ὁ πύῤῥος, ἑξαετῆ χρόνον ἀναλώσας περὶ τοὺς ἐκεῖ πολέμους. *id eſt*, Ita Pyrrhus ſpe Italiæ & Siciliæ deiectus eſt , cum ſex annos in bellis ibi geſtis conſumpſiſſet. Saxo ictus occubuit) *Pyrrhum ictu tegulæ proſtratum ſcribit Auctor de viris illuſtribus: Plutarchus etiam* κεραμίδα *nominat, quam Argiua mulier de tecto in illius caput deiecit.* Tunc quoque Sextilia) Sextiliam *inceſti damnatam fuiſſe poſt ſocietatem cum Ptolemæo Ægypti rege initam cognoſcitur ex Epitoma Liuiana 14. Hæc autem ſocietas, auctore Eutropio, facta fuit C. Fabricio Luſcino C. Claudio Canina Coſſ. qui fuit annus vrbis* CDLXXX.

CDLXXX. *ſecundum Faſtos Capitolinos, quos ſequimur.*

In Caput tertium.

Anno ab v. c. CDLXXV) *Alius hic annus eſt poſt v. c CDLXXXI. quo L. Papirius Curſor, & Sp. Caruilius Maximus iterum Conſules aduerſus Samnites, Bruttiosque & Lucanum cum Tarentino populum declarati fuerunt, vt ait Liuius libro 14. hique bellum Tarentinum & Samniticum confecerunt, ac de Tarentinis, Samnitibus, Lucanis & Bruttijs triumpharunt, vt ex tabulis Capitolinis cognoſcitur.* Carthaginienſium auxilia) *Hinc recte Carolus Sigonius acerrimi ingenij, ſummaque doctrina vir in Liuiana Epitoma lib. 14. emendauit:* Carthaginienſium claſſis auxilio Tarentinis venit, quo facto ab iis fœdus violatum eſt. *cum antea,* Mamertinis, *pro,* Tarentinis, *mendoſe legeretur.* Sequenti anno) *qui fuit ab v. c. CDLXXXII. & L. Genucium Clepſinam ac C. Quinctium Conſules habuit.* Aduentante dudum Pyrrho) *Nempe ante annos nouem. Tum enim legio Campana in præſidium Rheginorum cum præfecto D. Iubellio miſſa occiſis Rheginis, Rhegium occupauit, Liuius libr. 12. & Polybius libr. 1. pluribus verbis. De eadem re Valerius libr. 2. capit. 2.* Nouum ſcelus auſa, Rheg. omnes) Auxit, *pro* auſa, *vulgo mendoſe legitur. Polybius de huius legionis militibus,* ὧ τοὺς μὲν ἐκβαλόντες, τοὺς δὲ ἀποσφάξαντες τῶν πολιτῶν, κατέσχον τὴν πόλιν, *id eſt*, Ciuibus partim eiectis, partim in-

terfectis, vrbem occuparunt. Captiſque omnibus ipſe quidem) *Polybius:* κρατήσαντες δὲ τοὺς μὲν πλείστους ἐν αὐτῇ τῇ καταλήψει διέφθειραν, ἐκθύμως ἀμυνομένους διὰ τὸ προορᾶσθαι τὸ μέλλον, ζωγρείᾳ δ᾽ ἐκυρίευσαν πλειόνων ἢ τριακοσίων, ὧν ἀναπεμφθέντων εἰς τὴν ῥώμην οἱ στρατηγοὶ προαγαγόντες εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ μαστιγώσαντες ἅπαντας κατὰ τὸ πάτριον αὐτοῖς ἔθος ἐπελέκισαν. id eſt: Victoria potiti maximam eorũ partem, cum prouiſo periculo acriter reſiſterent, in expugnatione oppida oppreſſerunt, & trecentos amplius viuos captos Romam remiſerunt, quos Prætores in forum productos, virgiſque cæſos ad vnum omnes more patrio ſecuri percuſſerunt.

In Caput quartum.

Anno ab vrbe condita CDLXXVII.) *Hic annus proximus ante Sempronium Sophum Conſulem aliis eſt ab vrbe condita* CDLXXXIV. Sequenti ab hinc anno) *P. Sempronius Sophus Conſul cum App. Claudio Craſſo fuit anno* C-DLXXXV. *& vterque de Picentibus triumphauit.* Cum horrendo frag. terra tremuit) *Huius terræmotus ſicut & belli Picentis meminit Florus libro* 1. *capite* 19. *Quomodo Sempronius milites terræmotu perterritos confirmauerit, ſcribit Frontinus lib.* 1.

In Caput quintum.

Inter multa prodigia) *Horum prodigiorum mentionem Diaconus in ſuis additionibus*

ad

ad Eutropium fecit. Tunc etiam Vulſinienſes) *De hac re Florus libr. 1. cap. 21. Poſtremi Italicorum in fide manſere Vulſini opulentiſſimi Etruſcorum implorantes opem aduerſus ſeruos quondam ſuos, qui libertatem à dominis datam in ipſos erexerant, translataque in ſe Republic. dominabantur. Sed hi quoque duce Fabio Gurgite pœnas dederunt. In Capitolinis Triumphis legimus, M. Valerium Flaccum Coſſ. de Vulſinienſibus triumphaſſe anno CDLXXXIX. initio belli Punici primi.* Itaque conſpirantes) *De Vulſinienſium ſeruorum inſolentia lege Valerium lib. 9. cap. 1* Peſtilentia ingens) *Huius peſtilentiæ meminit Auguſtinus de Ciuitate Dei libr. 3. cap. 17.* Sed ne quem tentara) *Hæc lectio eſt in Gualtheri libro, quam nos reiectis iis, quæ vulgo leguntur, cupide recepimus*, Capparonia.) *In libris ſcriptu eſt*, Capparronia.

In Caput ſextum.

Ante vrbem Romam duos & LXX. annos) *Sic Iuſtinus libr. 18 de Carthagine, Condita eſt. vrbs hæc LXXII. annis antè quàm Roma. In Liuiana Epitoma libr. 51 legimus Carthaginem captam ſeptingenteſimo anno poſtquam erat condita. Vnde cum Scipio Carthaginẽ expugnauerit an. ab v. c. DCVII. cõdita ante Romã annis XCIII. inuenitur, ſed in Euſebij Chronico Carthago condita ante Troiàm captam annis fere XL. reperitur. Appianus Libycam ſiue Carthaginienſ. hiſtoriam ſic orditur,* καρχηδόνα τὴν ἐν λιβύῃ φοίνικες ᾤκισαν ἔτεσι πεντήκοντα πρὸ ἁλώ-

ἁλώσεως Ἰλίου. Carthaginem, quæ eſt in Africa, Phœnices condiderunt annis L. ante Ilium captum. Ab Eliſa] *Quæ Dido cognominata fuit.* οἰκισταὶ δ' αὐτῆς, *inquit Appianus*, ἐγένοντο Ζῶρός τε καὶ Καρχηδών. ὡς δὲ ῥωμαῖοι καὶ αὐτοὶ καρχηδόνιοι νομίζουσι διδὼ γυνὴ τυρία. Conditores eius fuerunt Xorus & Carchedon, ſeu vt Romani, atque adeo ipſi Carthaginenſes putant, Dido mulier Tyria. *Plura Virgilius li.1. AEneid.* Sicut Pompeius Trogus] *Quæ Oroſius hoc capite de Carthaginienſibus ſcribit, ea ſunt apud Iuſtinum ex Trogo libr 18. & deinceps.* Ætatemque impub.] *Conſueuerant Carthaginienſes Saturno præſtantiſſimos filios ſuos immolare, auctore Diodoro li.20.* Ducem ſuum Mazeum] *In vulgatis Iuſtini libris hic dux* Machæus *nominatur: noſter manuſcriptus cum Oroſij libris conſentit.* Ita vt erat] ὡς εἶχεν, ὡς ἔτυχε: *Male igitur vulgo contra fidem librorum antiquorum ſcripſerunt,* Ita vt erat dignus. Imilco rex Carthag.] *Hic in impreſſis Iuſtini libris* Amilco, *in ſcriptis* Imilco, *à Græcis* ἰμίλκων *dicitur. Fuit is rex Carthaginienſium Olympiade* XCVII. *& rem in Sicilia contra Dionyſium ſeniorem infeliciter geſſit, quod capta Achradina vna parte Syracuſarum Cereris & Proſerpinæ templa ſpoliauit, peſteque grauiſſima inde exercitus laborauit, auctor Diodorus lib.14.* Inter hæc procedit & ipſe.] *Diodorus de Imilcone,* εἰς τοσοῦτο δ' ἦλθεν ἀτυχίας, ὥστε μετὰ τὸ συντελεστάτης ἑαυτοῦ περιῄει τοὺς κατὰ πόλιν ναοὺς, κατηγορῶν τῆς ἰδίας ἀσεβείας, καὶ περὶ τῶν εἰς θεοὺς ἁμαρτημάτων ὁ-

μολογουμένην διδοὺς τιμωρίαν τῷ δαιμονίῳ. τὸ δὲ τέλος, ἑαυτοῦ καταγνοὺς θάνατον, ἀπεκαρτέρησε. *id eſt:* Adeo miſera eius fortuna eſſe cœpit, vt cum viliſſima veſte vrbis templa obiens ſuam ipſe impietatem damnaret, atque teſtatas violati numinis, pœnas perſolueret, ad extremum ſe capitis damnauit, inediaque vitam abrupit. Cum Tyrum vrbem.] *De Tyri expugnatione dictum libro ſuperiore capite 16. Carthaginem vero Tyri condiderunt, ſemper parentum loco culti, ait Curtius libro 4. Vnde Diodorus libro 17.* καρχηδονίους τυρίων ἀπογόνους *vocat. Virgilius 1. Aeneid.* Vrbs antiqua fuit Tyrii tenuere coloni, Carthago. Námque Agathocles.] *Diodorus initio libri 20. a Troia capta vſque ad profectionem Agathoclis in Africam numerat annos* DCCCLXXXIII. Annonem quendam cum XXX millibus.] *Hæc quidem ita Iuſtinus libro 22. At Diodorus ſcribit, non ſolum Annonem, ſed & Bomilcarem contra Agathoclem miſſum cum exercitu, in quo pedites non panciores XL. millibus, equites mille, curruum duo millia fuerint. quibus Agathocles oppoſuit primum filium ſuũ Archagathum cum duobus millibus peditum & quingentis: deinde Syracuſanorum tria millia L. tum Græcorum millia tria. totidemq́ Samnitium, Etruſcorũ & Gallorum. Cecidiſſe idem in prælio ait, Græcos ducentos, Carthaginenſes non amplius* mille, *tametſi quidam* ſex millia *ſcripſerint.* Antander Agathoclis frater.] Andro. *in vulgatis corruptè legitur. Tu lege Diodorum, qui hæc omnia copioſe exponit.*

xit. Rex Cyrenarum Ophellas.] *Diodor. lib.* 20. ὁ δ' ὀφέλλας ἦν μὲν τῶν φίλων τῶν συνεστρατευμένων ἀλεξάνδρῳ, κυριεύων δὲ τῶν περὶ κυρήνην πόλεων καὶ δυνάμεως ἁδρᾶς, περιεβάλλετο ταῖς ἐλπίσι μείζονα δυναστείαν. *id eſt:* Ophellas erat ille quidem ex iis amicis Alexandri, qui cum ipſo militauerant, ſed cum Cyrenaicas vrbes, magnaſque copias in ſua poteſtate haberet, maius imperium ſpe conceperat. Bomilcar dux Pœnorũ] Amilcar *vulgo hic malè nominatur. Eſt n* βομίλκας, *qui cum Carthagine regnum occuparet, interfectus fuit, vt ſcribit Diodor.* Deinde cũ poſt mortẽ Agathi] *Plenior hiſtoria petenda ex Iuſtini li.* 23. *Nã quæ Diodorus de his rebus litteris conſignauit, ad nos non peruenerũt.* Nihil non ſubſiciuũ, nihil non in vulnus ſuum.] *Hæc eſt omnium librorum vetuſtorum lectio. Eſt autem* ſubſiciuum, *ſiue* ſubſeciuum, *quod Græci* πάρεργον *dicunt, à re principali, vt ita dicam, alienum, & quaſi ſuperfluum. Translatione ſumpta ab iis, quæ in agrorum aßignationib.* ſubſeciua *nominantur. de quibus Frontinus.*

In Caput VII.

Anno ab vr. con. CDLXXXIII] *Hic annus, quo bellum Punicum primum geri cœptum, cum varium numerum apud ſcriptores habeat, in Faſtis Capitolinis eſt CDLXXXIX.* Q. Fabio] *Solus Oroſius, quod ſciam, cum Ap. Claudio* Fabium *Coſ. comparat: pro quo alia omnia monimenta* Flaccum *habẽt qui in Faſtis Capit. ita deſcribitur,* M. FVLVIVS Q. F. M. N. FLACCVS. *De re geſta ab* Appiano

Claudio cum Pœnis & rege Hierone, Polybius libr. 1. Liuius libr. 16. Florus lib. 2. cap. 2. Conſules Agrigentum] *Conſules anni tertij huius belli L. Poſtumium Megellum, Q. Mamilium Vitulum intelligit. Hi enim ad Agrigentum rem geſſerunt, oppidumque ceperunt, Polybius lib. 1.* Cn. Cornelio Aſina, C. Duilio] *Hi anno quinto huius belli, & poſt vr. con. CDXCIII. Conſules fuerunt. Quod de celeritate in claſſe comparata Oroſius ſcribit, eſt apud Florum lib. 2.* CXXX. nauiũ claſſis] *Apud Florum eſt.* CLX. Punica fraude captus.] *Ita de Cornelio capto ſcripſit Liuius lib. 17. ſed Polybius* fraudis *nullius mentionem facit* Quod vbi Duilius] *Hic eſt C Duilius. M. F. qui Pœnos primus claſſe deuicit. Cicero in Catone, Valer. li. 3. c. 3. Plin lib. 34. c 5.* Triginta & vna naues.] *Idem numerus eſt in Eutropio, niſi quod XIV. naues merſas ſcribit Polybius tradit, Pœnos in hoc prælio naues L. amiſiſſe.* Ibiq; interfectus eſt.] *Anno dux Carthaginienſium pro* Olbia *oppido fortiſſimè pugnans occidit, Valerius lib. 5 cap. 1.*

In Caput octauum.

Anno ab hoc proximo] *Hic annus in Faſtis Capitol. eſt ab vr. con. CDXCV. quo A. Atilius Calatinus, C. Sulpicius Paterculus Coſſ. fuerunt.* Calpurnii Flammæ.] *Sic nominant hunc tribunum Liuius libro 22. Florus libr. 2. Auctor de viris illuſtribus Plinius libro 22. capite 6.* M. Calpurnium Flammam, *appellat. Cato illum* Q. Cædicium. *Quadrigarius* Laberium *vocauit: Lege Gellium libr. 3 cap. 7.*

capite 7. & Frontinum lib. 1. Lapidibus coopertus interiit.] *In Epitoma Liuiana lib. 17. de Annibalis interitu ita ſcriptum eſt:* Annibal dux Pœnorum victa claſſe, cui præfuerat, à militibus ſuis in crucem ſublatus eſt. *De eodem Polybius,* χρόνοις δ' οὐ πολλοῖς, κατόπιν ἐν τῇ σαρδόνι συγκλεισθεὶς ὑπὸ ῥωμαίων ἐν τινι λιμένι, καὶ πολλὰς ἀποβαλὼν τῶν νεῶν, παραυτίκα συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν διασωθέντων καρχηδονίων ἀνεσταυρώθη. *id eſt:* Tempore non ita longo poſt in Sardinia circumuentus à Romanis in quodam portu, cum magnum numerum nauium amiſiſſet continuo a Carthaginenſibus, qui euaſerant comprehenſus atque in crucem ſublatus eſt. Atilius Conſul] *C. Atilius Regulus ſignificatur, qui anno octauo huius belli cum Cn. Cornelio Blaſione Conſul fuit, & de Pœnis triumphum naualem egit, vt eſt in tabulis Capitolinis.* Conſules in Africam] *Conſules hi fuerunt. M. Atilius Regulus, & L. Manlius Vulſo, Polybius, Eutropius & Florus, quos lege.* Serpens miræ magnitudinis] *Hanc hiſtoriam de ſerpente à T. Liuio curiosè pariter ac facunde relatam initio lib. 18. ſcribit Valerius libro 1. extremo. Recitat eandem è Tuberone Gellius libr. 6. cap. 3.* Regulus aduerſus tres Imp.] *Eutropius tres duces ſine nomine edit, Polybius,* ασδρούβαν: βώσταρον καὶ ἀμίλκαν *nominat.* Cæſa XVII. millia] *Eutropius, X. & IX. millia hoſtium cecidit.* Oppida LXXXII.] *Eutropius, LXXIV. ciuitates in fidem accepit.*

In Caput nonum.

Duras conditiones.] *Idem ſcribit Polyb. lib. 1. Eutrop. 2.* Xanthippum Laced. regem.] *Regem hunc Lacedæmoniorum fuiſſe, nemo, quod ſciam, ſcribit, ducem miſſum Carthaginienſibus omnes. Cicero 3. de Offic.* Xanthippum Lacedæmonium *vocat. Polybius*, ξάνθιππόν τινα λακεδαιμόνιον ἄνδρα, τῆς λακωνικῆς ἀγωγῆς μετεσχηκότα, καὶ τριβὴν ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἔχοντα σύμμετρον. *id eſt:* Xanthippum virum Lacedæmonium, qui Spartano more educatus mediocrem in re militari vſum habeat. Non XXX. millia.] *Appianus in Lybica:* ἀπὸ τρισμυρίων ἀνδρῶν, ὧν ὁ ἀτίλιος ἦγεν, ὀλίγοι μόλις αὐτῶν ἐς ἀσπίδα πόλιν διέδρασαν. οἱ δὲ λοιποὶ πάντες, οἱ μὲν ἀπώλοντο, οἱ δ' ἐζωγρήθησαν. Et triginta millibus, quorum Atilius dux præerat, pauci Aſpidem ægre confugerunt: reliqui omnes partim cæſi, partim capti ſunt. *Duo millia euaſiſſe Polybius & Eutropius tradunt.* Decimo demum anno] *Decimus annus huius belli fuit poſt Conſulatum Reguli & Manlij, Fuluio & Aemilio Coſſ. quo anno Regulum captum recte putat Sigonius. Nam & Appianus de captiuis agens*, καὶ μετ' αὐτῶν, *inquit*, ὁ στρατηγὸς ἀτίλιος, ὕπατος γεγονώς, αἰχμαλωτὸς ἦν. *Cicero tamen lib. 3. de Offic. ita ſcribit.* M. Atilius Regulus, cum Conſul iterum in Africa ex inſidiis captus eſſet, &c. Xanthippus tã audacis.] *De cauſis, quare Xanthippus ſubito ex Africa diſceſſerit, Polybius legendus, & Appianus.* Cũ

claſſe

claſſe CCC. nauium] *Idem numerus eſt in Eutropio. Polybius:* τριακόσια καὶ πεντήκοντα σκάφη *habet.* Præterea XXXV. millia] *In impreſſis Eutropij libris eſt:* Quindecim millia hoſtium aut occidit aut cepit. *Sed cum in noſtro manuſcripto ſit:* V. millia *puto numerum, quo* triginta ſignificata *fuerunt, intercidiſſe.* Nam de CCC. nauibus] *Eutro. aliter. Tanta tempeſtas fuit, vt ex CCCCLXIII. nauibus, LXXX. ſeruari vix potuerint. Sic & Polybius:* τῶν γὰρ ἑξήκοντα, καὶ τεττάρων πρὸς ταῖς τριακοσίαις ναυσὶν ὀγδοήκοντα μόνον συνέβη περιλειφθῆναι σκάφη. Tertio anno] *Oroſius hic duos annos extremos connumerat. Nam inter hos Conſules ac ſuperiores Paullum & Nobiliorem vnus tantum annus interfuit. De rebus ab his Coſſ geſtis Polybius & Eutrop.* Præterea Cotta Conſul] *C. Aurelius Cotta Conſul cum P. Seruilio Gemino fuit anno vrbis D I. quo eum de Pœnis & Siculis triumphaſſe Capitolinis tabulis eſt proditum.* C. Furio Pacilo] Pacilus, *non* Placidus *Furij cognomen eſt in Faſtis Capit. quorũ auctoritas nobis grauiſſima eſt. De re à Metello geſta Polyb. & Eutro.* C I V. capti & per Italiã ducti.] *In Eutropio eſt,* Metellum per Italiam duxiſſe elephantos *CXXX. Plin. lib. 8. c 6. ſcribit.* Metellũ in Italiã tranſuexiſſe *CXLII. At in Epitoma li.* 19. *legimus in Metelli triumpho ductos* cxx.

In Caput decimum.

Ad quam rem Atilium.] *Victis à Metello Carthaginienſibus Regulus Romam ad Sena-*

tum miſſus eſt iuratus, & captiuos reddendas negauit, Carthaginemq́; ad ſupplicium rediit, qua de re diſputat Cic. lib. 3. de Offic. multiſq́; aliis locis mentionem facit. Vide Liuium libr. 18. Eutropium 2. Valerium 1. cap. 1. Gellium libr. 6. cap. 4. Horat. libr. 3. Car. Oda 5. Silium lib. 6. Reſectis palbebris] Verba ſunt Ciceronis de ſupplicio Reguli in orat. in Piſonem. Quod verò M. Tullius ait, Regulum in machina eſſe necatum, id Appianus ſic expreſſit, καὶ αὐτὸν οἱ Χαρχηδόνιοι καθείρξαντες ἐν γαλεάγρᾳ, κέντρα πάντοθεν ἐχούσῃ διέφθειραν. Aliter deinde Regulus] C. Atilius Regulus & L. Manlius Vulſo Conſules iterum fuerunt anno D III. Horum Conſulum nomina in meo manuſcripto Iuſtino libr. 41. integra ſunt, niſi quod pro Vulſone more antiquo ſcriptum eſt, Bulſone: vnde in vulgatis factum eſt Piſone. Ea quæ hi Conſules cum Pœnis geſſerunt, multis verbis narrat Polybius. Poſt hos Claudius Cos.) Hic eſt P. Claudius Ap. F. qui cum cauea liberati pulli non paſcerentur, mergi eos in aquam iuſſit, vt biberent, quoniam eſſe nollent, Cic. lib. 2. de Natur. Cum claſſe cxx. nauium] His tres addit Polybius, qui omnem rem copioſe narrat. Anno etiam conſequenti] Hæc à Diacono Eutropii hiſtoriæ inſerta pro Eutropianis vulgo leguntur. Lutatius cum claſſe ccc nauium] C. Lutatius Catulus Coſſ. cum A. Poſtumio Albino fuit anno ab vr. con. DXI. ex ratione Faſtorum Capitol. Nam Oroſio eſt annus DVI. Catulum cum claſſe C C C nauium tranſuectum ex vetuſtis libris ſcripſimus, cum vulgo ſit claſſis CC

nauium

nauium. *Eutropius quoque auctor eſt, Catulum cum* CCC. *nauibus in Siciliam profectum fuiſſe. Neq; vero adduci poſſum vt credam populum R. præter* CC *illas quinqueremes, quas à priuatis ædificatas ſcribit Polybius, nullas alias naues publicas habuiſſe.* Apud Ægates inſulam] *Polybius,* ἔπλευσε πρὸς τὴν αἴγουσαν νῆσον τὴν πρὸ τῆς λιλυβαίου κειμένην. *Silius lib.* 1. Auet Ægates abolere parentum Dedecus. *Pugnatum eſt VI. Idus Martias, inquit Eutropius.* LXIII Punicæ naues captæ ſunt.] *In numeris Oroſij libri cum Eutropianis fere conſentiunt. Polybio cum his magna diſſenſio eſt.*

In Caput vndecimum.

Vt Sicilia Sardiniaque decederent] *Polybius,* ἐκχωρεῖν τῆς σικελίας ἁπάσης, καρχηδονίους, καὶ τῶν νήσων, ὅσαι μεταξὺ τῆς ἰταλίας κεῖνται καὶ σικελίας. Pœni omni Sicilia & inſulis, quæ inter Italiam & Siciliam ſunt decedunto. *Liuius libro* 21. *Pœni nauali ad Aegates clade accepta, Sicilia & Sardinia ceſſere.* Proque impenſis bellicis] ἀργυρίου κατενεγκεῖν καρχηδονίους ῥωμαίοις ἐν ἔτεσιν εἴκοσι δισχίλια καὶ διακόσια τάλαντα εὐβοϊκά. Pœni Romanis in annos XX. duo millia & ducenta talenta Euboica pendunto. *Sed decem legatos tempus ſtipendij mutaſſe, ac mille talenta addidiſſe, idem ſubiicit.* Poſt annum tertium ac vigeſ.] *Polybius & Liuius, qui tempus huius belli excitati reſpiciunt, ſcribunt id geſtum annis XXIV. ſed Oroſius numerat ab Ap. Claudio & Q. Fuluio Coſſ. quibus bellum puni-*

cum primum geri cœptum eſt. Anno ab vrbe cõdita DVII.] *Hic annus, quo Q. Lutatius & A. Manlius Coſſ. fuerunt, in Faſtis Capitolinis eſt DXII. Vides Oroſium, vt ſuperius, ita hic quoq; annos quinque minus numerare.* Q. Lutatio A. Manlio Coſ.] Catuli *nomen, quod Lutatio in Oroſij libris datur, nos deleuimus: cum ille non ex Catulorum, ſed* Cerconum *familia fuerit, atque in Capitolinis Faſtis ſic deſcribatur,* Q. LVTATIVS C. F. C. N. CERCO. Ædem Veſtæ corripuit] *De æde Veſtæ incenſa Liuius lib. 19 nocte eam arſiſſe tradit Valer. lib. 1. c. 4 L. Metellus Pont. Max. hoc incendio, cum Palladium raperet ex æde Veſtæ lumina amiſit, auctor Plinius libr. 7. ca. 43. & Plutarchus in Parallelis.* Ti. Sempronio Graccho, P. Valerio Faltone Coſſ.] *Conſules hi ex Capitolin. Faſtis an. DXV. fuerunt. Quod autem Oroſius bellum Faliſcorum ad hunc annum refert, in eo diſſentit ab Eutropio, qui id triennio antè Cercone & Torquato Coſſ. geſtum ſcribit, eoſque de Faliſcis triumphaſſe notatum eſt in tabulis Capitolinis.*

In Caput XII.

Sardinia inſula rebellauit.] *De hac re Polyb. in fin. lib. 1. Eutrop. 3.* Hoc anno porta Iani.] *Huius rei mentionem fecimus in c. 8. lib. 3 Plutar. in Numa:* μάρκου ἀτιλίου καὶ τίτου μαλλίου ὑπατευόντων ὁ νεὼς τοῦ ἰανοῦ ἐκλείσθη χρόνον οὐ πολὺν, εἶτα εὐθὺς ἀνεῴχθη πολέμου συῤῥαγέντος. *M. Atilio, & T. Manlio Coſſ.*

tem-

templum Iani clauſum non diu fuit, ſed continuo bello exorto rurſus apertũ eſt. Poſt annos CCCXL.] *legitur etiam,* CCCCL. *ſed alter numerus verior, cum tot fere anni à principio regni Hoſtilij ad Manlium & Atilium numerentur.*

In Caput XIII.

Anno ab vr. con. DXVII. *Amilcar pater Annibalis, auctore Caßiodoro, in Hiſpania occiſus eſt, M. Aemilio Barbula, M Iunio Pera Coſſ. qui annus in Faſtis Capitolinis eſt ab vrb. con.* DXXII. *De Amilcaris interitu plura Polybius initio lib.* 2. Sequenti anno Romanorum.] *Legatos Polybius lib.* 2. *nominat* γάϊον καὶ λεύκιον κοϱογκανίυς: *qui ad Teutam reginam Illyriorum, ob iniurias Italicis mercatoribus illatas miſsi fuerunt, atque alter eorum iuſſu reginæ interfectus fuit, vt idem ſcribit. In epitoma quoque libro vigeſimo legitur, Bellum Illyriis propter vnum ex legatis, qui ad eos miſsi erant, occiſum, indictum eſt. Appianus item Coruncanij ab Illyriis interfecti meminit in Illyrico. Florus verò libro ſecundo capite* 5. *Legatos Romanos imperante Teuta occiſos ſcribit. Plinius libro trigeſimo-quarto, capite ſexto nominat Legatos P Iunium & T. Coruncanium, quibus à Teuta Illyriorum regina interfectis ſtatuæ in roſtris poſitæ fuerunt.* Gallum virum & Gallam.] *Romani, inquit Plutarchus in Quæſtionibus* δύο μὲν ἄνδρας· δύο δὲ γυναῖκας ἐν τῇ βοῶν ἀγορᾷ λειπομένῃ τοὺς μὲν ἕλληνας, τοὺς δὲ γαλάτας ζῶντας κατώρυξαν, *Id verò eos ex libris Sibyllinis feciſſe initio belli Gallici*

lici Ciſalpini ſcribit. Idem in Marcello. L. Æmilio Papo.] *Aemilio* Catuli *cognomen vulgò corrupte hic additur, ſicut* Pauli *apud Plin. libro 3. cap. 20. In Faſtis Capitolinis hi Conſules an. DXXIIX. ſic nominantur,* C. ÆMILIVS. Q. F. CN. N. PAPVS. C. ATILIVS. M. F. M. N. REGVLVS. *Hoc bellum Gallicum deſcribunt Polybius libro 2. Plutarchus in Marcello, Liuius libro 20. Florus lib. 2. capite 4. Eutropius libro 3.* Maxime gæſatorum.] *Ita hoc nomen ex optimo Corn. Gualteri libro deſcripſi. Polybius:* διόπερ εὐθέως τὰ μέγιστα τῶν ἐθνῶν, τὸ ἰνσόβρων καὶ βοΐων συμφρονήσαντα διεπέμποντο πρὸς τοὺς κατὰ τὰς ἄλπεις καὶ τὸν ῥοδανὸν ποταμὸν κατοικοῦντας γαλάτας, προσαγορευομένους δὲ διὰ τὸ μισθοῦ στρατεύειν, γαισάτους, ἡ γὰρ λέξις αὕτη τοῦτο σημαίνει κυρίως, *id eſt:* Quocirca maxime gentes Inſubrium & Boiorum, facta inter ſe ſocietate, legatos miſerunt ad Gallos, qui Alpes Rhodanumque accolunt, & à mercede, qua ad militiam conducuntur, gæſatæ appellantur: id enim proprie hoc nomen ſignificat. *Apud Plutarchum in Marcello hoc nomen corruptū eſt: legitur enim,* καὶ μετεπέμποντο γαλατῶν τοὺς μισθοῦ στρατευομένους, οἳ γεσάται καλοῦνται, *quod mendum ego illis acceptum fero, qui* παρὰ τὸ γέρας, *hoc nomen deduci putarunt, Virgilius 8. Aeneid.*

Duo quiſque Alpina coruſcant. Gæſa manu.

Sicut Fabius hiſtoricus.] *Hic eſt Quinctius Fabius pictor, qui his temporibus vixit, & non tantum huic bello, ſed & paulo poſt ſecundo Punico, vt*

Liuius ſcribit, interfuit. De hoc Eutropius. Traditum eſt à Fabio hiſtorico, qui ei bello interfuit DCCC *millia hominum parata ad id bellum fuiſſe. Plinius libro 3. capite vigeſimo ſcribit, Italiam hoc tempore armaſſe equitum LXXX. millia, peditum DCC. millia.* Ex quibus Rom. & Camp.] *Polybius* ῥωμαίων δὲ καὶ καμπανῶν πλῆθος, πεζῶν μὲν εἰς εἴκοσι καὶ πέντε κατελέχθησαν μυριάδες, ἱππέων δ᾽ ἐπὶ ταῖς δύο μυριάσιν ἐπῆσαν ἔτι τρεῖς χιλιάδες. Romanorum & Campanorum multitudo erat peditum ad CCL. millia, equitum millia XXIII. DCCC. millia Romanorum.] *Vulgo contra fidem librorum manuſcriptorum legunt,* & octoginta millia Romanorum. *non attendentes Oroſium in hac hiſtoria exponenda ſequi eos, qui primum prœlium, in quo Galli ſuperiores fuerunt, ſcripſerunt commiſſum iunctis vtriuſque Conſulis copiis: ideoque cum ſignificare vellet, vniuerſum exercitum in fugam coniectum fuiſſe, ait,* DCCC. *millia Romanorum fugiſſe: tot enim fuiſſe paulo antè ex Fabio retulit. Polybius verò aliter de his rebus ſcribit, qui cum noſter neque in iis quæ ſequũtur, cõſentit.* Primi trans Padum.] *Huius rei mentio eſt in Epitoma Liuiana libro vigeſimo.* Namque in Piceno.] *Horum prodigiorum mentionem Eutropio Diaconus inſeruit: ſed loco alieno. De iiſdem Plutarchus in Marcello,* φλαμινίου δὲ καὶ φουρίου τῶν ὑπάτων μεγάλαις ἐκστρατευσάντων δυνάμεσιν ἐπὶ τοὺς ἰνσόβρας, ὤφθη μὲν αἵματι ῥέων ὁ διὰ τῆς πικηνίδος χώρας ποταμὸς, ἐλέχθη δὲ τρεῖς σελήνας φανῆναι περὶ πόλιν ἀρίμινον, *id eſt,* Cum Flaminius

nius & Furius Coſſ. magnas copias aduerſus Inſubres eduxiſſent, flumen quod per Picenum labitur, ſanguine fluere viſum eſt, nunciatumque circa Ariminum tres lunas apparuiſſe. Ingens ille Coloſſus.] *De hoc* Coloſſo *Strabo lib.*14.*Plinius lib.*34.*cap.*7. Flaminius Coſ. contem. auſpiciis.] *Hinc Liuius libro* 21.*ait, Flaminium Conſulem in auſpicato factum, reuocantibus ex ipſa acie diis hominibuſque non paruiſſe. Tu lege Plutarchum.* Poſt hoc Claudius Coſ.] *Hic eſt M. Claudius Marcellus, qui poſt quinquies Conſul fuit. De victoria eius contra Inſubres, Plutarch. Polybius, Eutropius & alij.* Virdomarum regem.] *Hunc regem vulgo male*, Viridomarum *nominat. Propertius libr.*4.

Virdomari genus hic Rheno iactabat ab ipſo.

Apud Plutarchum in Marcello legitur, τῶν γεσατῶν ὁ βασιλεὺς βειόματος, *pro* βιρδόμαρος *In Capitol. triumphis dux hoſtium* Virdumarus *nominatur.* Deinde Iſtri.] *Eutropius, Minucio Rufo, P. Cornelio Coſſ. Iſtris bellum illatum eſt, quia latrocinati naues Romanorum fuerant, quæ frumenta exhibebant, ac multo Romanorum ſanguine fuſo perdomiti ſunt.* Fabius Cenſorius.] *N. Fabium Buteonem, ex cenſoriis, qui viuerent, vetuſtiſſimum Dictatorem factum anno DXXXVII. ſcribit Liuius libro* 23. *Rectè ergo Sigonius hunc Fabium C. Aurelio Cotta in Cenſura anni DXII. collegam dedit, cum illius nomen in tabulis Capitolinis intercidiſſet.*

In Caput XIV.

Anno ab vrb.co. DXXXIV.] *Hoc anno Coſſ. fuerunt M. Liuius, & L. Aemilius, quibus Saguntum ab Annibale expugnatum fuiſſe Polybius ſcribit libro 3. Tu lege quæ Sigonius diligentiſſimè in Liuij libr. 21. annotauit* A conſpectu ſuo abſtinuit.] Abſtinuit, *non* abſtituit, *eſt in manuſcriptis. Liuius libr.* 8. Quanquam Romano bello eum fortuna abſtinuit. XX. millium equitum.] *XXX* milliũ *vulgo malè legitur. Nam in magna varietate qui plurimum, centum millia peditum, viginti equitum fuiſſe ſcribunt, Auctore Liuio, quem de his rebus conſule.* Commiſſo prælio apud Ticinum.] *De hoc prælio Polybius, Liuius, Appianus de rebus ab Annibale geſtis, Silius libro quarto, & alij.* Pugnatum deinde eodem Coſſ.] *Hinc Diaconus Eutropium interpolauit, cum ille cæterique ſcriptores paulo aliter de his rebus ſcripſiſſent.* In eo tamen bello.] *Sauciatus Annibal fuit in oppugnatione* Emporii *prope Placentiam, Liuius libro vigeſimo-primo. Appianus de rebus Annibalis.* In ſummo Apennino.] *De hac re Liuius libro vigeſimo-primo extremo.* Magonem Pœnor. ducem.] *Magonem habent etiam libri manuſcripti, cum tamen è Polybio & Liuio certum ſit, non* Magonem, *ſed* Annonem *à Cn. Cornelio P. Scipionis fratre captum fuiſſe.*

In Caput XV.

Diris tunc prodigiis.] *Hæc prodigia ſunt apud*

Liuium

Liuium initio libri 22. & Plutarch. in Fabio. Annibal ſciens Flaminium.] *C. Flaminius Conſul cũ Cn Seruilio fuit anno vrbis DXXXVI. huius belli II. Caſtra habuit ad Aretium, Polybius & Liuius.* Et quæ rigat æquora.] *Hemiſtichium Virgilianum eſt è lib. 7. Aeneid,* Hæc pugna ad Traſimenum lacum.] *Apud Plutarch. in Fabio mendosè eſt, περὶ τὴν καλουμένην θρασυωίαν λίμνην. Polybius, τὴν τραμένην λίμνην vocat. Tu lege Silium libro 5. & Valerium libro 1.* XXV. millia Roma.] *In pugna ad Traſimenum Romanorum millia XXV. cæſa, & cæteros diffugiſſe ſcribit Eutropius; Polybius & Liuius, XV. millia cæſa, & ſex in Maharbalis poteſtatem veniſſe referunt: Appianus tradit, XX. millia cum Flaminio cecidiſſe. X. millia à Maharbale capta. De Annibalis copiis cæſis ſcriptores quoq; diſſentiunt.* Vt grauiſſimum terræmotum.] *De hoc Liuius libro 22. & Plutarchus in Fabio.* Fabii Maximi.] *De hoc Ennius:*

Vnus homo cunctando nobis reſtituit rē.

Cic. de Offic. & in Catone.

In Caput XVI.

Anno ab vrbe condita DXL.] *Ita numerat Eutropius, quem in Cannenſi clade exponenda Oroſius ſequitur. Alius hic annus eſt DXXXVII. vt Pighio in Annal. Rom.* Quadraginta quatuor millia.] *Liuius.* Quadraginta millia peditum, duo millia ſeptingenti equites cæſi dicuntur. *Appianus & Plutarchus ſcribunt in hac pugna cæſa fuiſſe quinquaginta*

quaginta millia. Tres modios annulorum.] *Tri modi a annulorum, ab Annibale Carthaginem miſſa tradit Plin. libr. 33. cap 50. Tu vide Liuium lib. 23. Annibal apud Lucianum iactat ſe vno die tot Romanos interfeciſſe:* ὥστε τοὺς δακτυλίους αὐτῶν μεδίμνοις ἀπομετρῆσαι. Vt Senatores de relinquenda Italia.] *Hoc Conſilium de relinquenda Italia non Romæ Senatores, ſed reliquiæ Cannenſis cladis, quæ Canuſium perfugerant, inierunt, auctore Liuio libr. 22.* Dictatorem Decimum Iunium.] *Hunc Dictatorem Liuius & Plut. in Fabio* M Iunium *vocant, eumq́ viri docti eſſe putãt, qui Conſul anno* DXXIII. *In Faſtis Capitolinis ſic deſcribitur,* M. IVNIVS. D. F. D. N. PERA, Vel oblatos, vel publico pretio emp.] *Indicat Oroſius non idem de ſeruitiis armatis auctores tradidiſſe Liuius ait Dictatorem octo millia ex ſeruitiis publicè empta armaſſe. Appian. de reb. Annibalis, auctor eſt, Senatum octo millia ſeruorum, dominis vltro donantibus, manumiſiſſe.* Annibalis exercitum prælio fudit.] *Hoc præliũ à Marcello ad Nolam commiſſum fuit, Liuius libr. 23. Plutarchus in Marcello.* Nam triginta quinque millia.] *Hunc numerum expreſſit Eutropius. Liuius tantum magnam vim hominum occiſam ſcribit. De Celtiberis Liuius in fine libri* 24. Ab hoſpite ſuo Lucano.] Flauuium Lucanum *hunc nominat Appianus & Liuius libro 25. vbi hiſtoriam de Centenio & Fuluio etiam inuenies.* Contra Philippum] *De re geſta cum Philippo Macedoniæ rege, Liuius libro 23. & 24. Eutropius libro tertio. De re in*

tit Appianus, qui in libro de rebus Annibalis ſcribit, ipſum XXXII. ab vrbe ſtadia ad Anienem fluuium caſtra poſuiſſe. At Polyb. li.9. ἔλαθε διαβὰς τὸν ἀνίωνα ποταμὸν καὶ συνεγγίσας ὥστε μὴ πλεῖον τετταράκοντα σταδίων ἀποσχὼν τῆς ῥώμης ποιήσασθαι τὴν παρεμβολήν. Annibal inſciis Romanis Anienem fluuium tranſgreſſus tam prope acceſſit, vt caſtra ſtadiis XL. ſiue millibus paſſuum V. non amplius ab vrbe fecerit. Vſque ad portã Collinam.] *Cicero Philip* 1. Annibal, credo, erat ad portas. *Sed de his omnibus Liuius copioſe.* Sed & Conſules, Fuluiuſque proconſule.] *Ita hic locus recte in omnibus manuſcriptis legitur, vt mirari ſatis non poſſim negligentiam eorum qui ſecuri de hiſtoria tam multa contra libros vetuſtos corruperunt. Conſules erant Cn. Fului. Centumalus & P. Sulpitius Galba. At Q. Fuluius Flaccus, qui ſuperiore anno Conſul fuerat, & iam proconſule Capuam cum Appio obſidebat, inde accitus inter Eſquilinam Collinamq́; portam caſtra habebat, Liuius & alij omnes. Liuij verba ſunt:* Nec Flaccus conſuleſque certamen detrectauere. A fratre Aſdrubale.] *Ita legendum, non,* Aſdrubalis. *Aſdrubal Barchinus Annibalis frater P. Scipionem cum exercitu deleuit, ac vndetrigeſimo die poſt coniunctis copiis cum Magone & altero Aſdrubale Giſconis F. Cn. Scipionem oppreſſit, Liuius libr. 25. Appianus de rebus Hiſpanicis, Silius lib. 13. Valerius libro 3. cap. 7. Eutropius libr. 3. Cicero pro Balbo:* Cum duo fulmina noſtri imperij ſubito in Hiſpania Cn. & P. Sci-

Cn. Fuluium Procoſ.] *Fuluius ab Annibale ad Herdoneam cæſus fuit, Liuius initio libr.27.& Appian de rebus Annibalis. Vndecim tribunos militum cum Fuluio cecidiſſe etiam Plutarchus in Marcello tradit, cum in Liuio ſint XII. Verum Sigonius id recte: nos hic,* XVII. millia militum *interfecta, non ſex, vt vulgo legitur, ſcripſimus primum, quia ita eſt in omnibus ſcriptis libris. deinde quia non eſt ſimile vero, Oroſium, qui id ſibi ſtudio habuit, vt calamitates augeat, hic numerum ab aliis traditum minuere voluiſſe. Liuius ait alibi, millia X I I I. alibi haud plus quam V I I. cæſa inueniri. Appianus & Eutropius V I I I. millia cecidiſſe referunt, Plutarchus,* τῶ̃ ϛρατιῶ̃ς τὸ πλεῖϛον. Marcellus Conſul.] *Hæc Liuius libro vigeſimo-ſeptimo, & Plutarchus in Marcello.* Fabius Maximus Conſul] *Q. Fabius Maximus Conſul V. Tarentum per proditionem recepit, vt ſcribit Liuius libro 27. Plutarchus in Fabio, Appianus de rebus Annibalis, quos auctores etiam de Marcelli cæde lege.* Scipio in Hiſpania] *De hac re extat fragmentum Polybij ex libro octauo, vnde Liuius ſumpſit. Conſule quoque Appianum in Hiſpanicis.* Claudio Nerone, & M. Liuio.] *Conſules hi fuerunt anno Vrbis conditæ DXLVI. Annibalisque fratrem Aſdrubalem cum magnis copiis oppreſſerunt, quod ſcribit Polybius libro vndecimo, Liuius 27. Appianus de rebus Annibalis, Silius libro 15. Suetonius in Tiberio Florus, Eutropius & alij.* Quos à volitando Velites.] *Feſtus,* Velites dicũtur expediti milites, quaſi volites,

 id eſt,

& Appianum in Lybico. In vtriſque caſtris XL. millia.] *Hunc numerum edit Liuius: Appianus ita,* ἀπέθανον ἢ τῶν ἐχθρῶν ὀλίγῳ δέοντες τρισμύριοι, καὶ αἰχμάλωτοι ἐγένοντο διχίλιοι καὶ τετρακόσιοι, *id eſt:* cęſa ſunt hoſtium millia fere XXX. capta duo millia. *&* CCCC. Itaque Syphax & Aſdrubal.] *Hæc omnia Liuius & Appianus copioſè, quos lege.*

In Caput XIX.

Flens reliquit Italiam] *Sic Eutropius: Liuius eum* vix lachrymis temperaſſe *ait.* Omnibus Italici g-net.] *Hac de re Appianus in fine libri de rebus Annibalis.* Sepulchrum dirutum ſe proſpex-ſſe.] *Liuius:* Cum dix-ſſet ſepulchrum dirutum proram ſpectare, abominatus, præteruehi iuſſo gub-rnatore, ad L-ptim appulit claſſem. Carthaginem venit. *Non ad vrbem acceſſit, ſed* Zamam *quæ iter di-rum quinque abeſt à Carthagine, Liuius libro* 30 *Polyb* 15. *vbi de colloquio ducum plura.* Carthaginiēſium interf. XX. millia. D.] *Sic Appianus,* ἀπέθανον τῶν πολεμίων δισμύριοι καὶ πεντακισχίλιοι. *Polybius & Liuius ſcribunt Carthaginienſium cæſa ſupra millia viginti. De Annibalis fuga eoſdem auctores lege, ſicut & de pace eiuſque conditionibus.* Terentius qui poſtea Comicus.] *Quod Oroſius hic de* Terentio Comico, *id Liuius libro trigeſimo & trigeſimo-octauo. de* Q. Terentio Culleone *Senatore Romano, quem Scipio inter captiuos recepit, ſcriptum reliquit. Feneſtella quoque eos refutauit, qui* Terentium *ca-*

ptum ex Africa Romam perductum ſcripſerant.

In Caput XX.

Anno ab vrbe condita DXLV.] *In Faſtis Capitolinis hic annus eſt ab vrbe condita DLII. Bellum autem primum* Macedonicum, *quod hoc anno Romani ſuſceperunt, etiam* Philippicum *à rege, qui cum geſtum eſt, nominatur, de quo Liuius lib.31. & deinceps, Florus lib.2.cap.7. Eutropius 4.* Quod Quinctius Flamininus.] T. QVINCTIVS T. F. L. N. FLAMININVS *Coſ. in Faſtis Capitolinis inuenitur anno DLV. Is ſortitus Macedoniam aduerſus Philippum in faucibus Epiri proſpere pugnauit: annoque inſequenti victo ei pacem dedit, Polybius libro decimo-ſeptimo, Liuius 32.& 33. Plutarchus in Flaminino. Quinctij cognomen* Flamininus *in Cornelij Gualtheri libro rectè ſcribitur, cum in alijs, & vulgo paßim malè ſcribatur:* De Nabide *præter Liuium & Plutarchum, Pauſanias libro 4. Iuſtinus trigeſimo & trigeſimo-primo.* Eodem tempore Inſubres.] *Hæc res contra Gallos à L. Furio Purpureone prætore geſta eſt P. Sulpicio Galba, C. Aurelio Cotta Coſ. anno vrbis DLIII Liuius libro 30.* Victi Macedones.] *Prælium intelligit, quo Philippus rex Macedonum ad Cynoſcephalas victus eſt à T. Quinctio. Quod à Liuio expoſitum fuit initio libri 33 ſed cum ibi non ſine iactura hiſtoriæ interciderit, in Polybij fragmentis libro decimo ſeptimo ſingulari beneficio conſeruatum eſt. vbi quod à Polybio ſcriptum Oroſius refert, ſic legitur,* τῶν δ᾽ μακεδόνων

ἀπέθα-

ἀπέθανον μὲν οἱ πάντες εἰς ὀκτακισχιλίους. ζωγρείᾳ δ' ἑάλωσαν οὐκ ἐλάττους πεντακισχιλίων. *Idem numerus cæſorum eſt apud Plutarchum.* Igitur Sempronius]*C. Sempronius Tuditanus Prætor in citeriore Hiſpania prælio victus ex graui vulnere haud ita multo poſt expirauit, Liuius libro 33. Appianus in Hiſpanicis* Sempronium Tudertinum *appellat.* Conſul Marcellus.]*M. Claudius Marcellus, & L. Furius Purpureo Conſules fuerunt anno DLVII. in eoq́; magiſtratu rem in Etruria geſſerunt. Liuius libr. 33.* Antiochus rex Syriæ.]*De hoc & Annibalis tranſitu ad ipſum Liuius, Appianus de rebus Annibalis, & in Syriacis, Iuſtinus libro trigeſimo-primo.* Lex quæ ab Oppio.] *Contentiones de* lege Oppia *ortas, commemorat Liuius initio lib. 34. Lata fuit anno ab Vrbe condita DXL. abrogata DLVIII.* X. millia Gallorum cæſa.]*Hanc victoriam de Gallis reportauit L Valerius Flaccus Procoſ. Alterum prælium in quo Romanorum non incruenta victoria fuit, commiſſum eſt à Ti. Sempronio Coſ Liuius lib.* 34. P. Digitius.]*In Gualtheri libro* Digitius *prænomen nullum habet. Liuius initio lib.* 35. Sex. Digitium *nominat. vbi cætera, quæ hic breuiter Oroſius, ordine commemorantur* Africanus inter cæteros leg.] *De hac legatione Liuius, & Appian. in Syriaca, qui narrant Africani ſermonem cum Annibale habitum* de ſummo Imperatore. *Vnde Lucianus argumentũ ſumpſit Dialogi, qui de hac re ἐν τοῖς νεκρικοῖς legitur.* P. Corn Scip M. Acilio.]*Hi Coſſ. fuerunt anno vrbis DLXI. Acil. in Capitolin. tabulis prænomẽ. M.*

Fuluio bellum in Gallogræcia geſtum ſcribit Liuius 38. Florus lib.2.cap.11. Appianus in Syriaca. De Gallogræcia *Liuius, & Iuſtinus lib.25* Marcius Coſ. aduerſus Lig.] *Q. Marcius Philippus Conſul cum Sp. Poſtumio Albino anno DLXVII. profectus aduerſus Ligures magnam cladem accepit, Liuius libro 39.* Qui legatos p. p. Rom. interf. *Philippus non legatos R. interfecit, ſed Maronitas, quibus libertatem reſtituendam ſenatus cenſuerat, crudeliter trucidauit, Liuius lib.39. De Demetrio interfecto idem libr. 40 & Plutarchus in Aemilio Paullo.* Apud Liternum] *De Africani morte lege Liuium libr. 39. Vbi etiam Annibalis & Philopœmenis interitum ſcribit, quemadmodum Plutarchus in Flaminino & Philopœmene, Iuſtin libr.32* Q. Fuluius Flaccus.] *Hic Bæbio & Aemilio Coſſ. prætor ſortitus Hiſpaniam citeriorem anno inſequenti Celtiberos vicit, Liuius lib.40. Appianus in Hiſpanicis rem geſtam ſcribit à Fuluio Conſule, ſi modo Beraldus rectè vertit. nam Græcum librum ab Henrico Stephano editum nondũ vidi.* Ti. Sempronius Gracch.] *Gracchus Fuluio in Hiſpania ſucceſſit, auctore Appiano. Vide Epitomẽ 41.* Lepido & Mucio Coſſ.] *M. Aemilius Lepidus & P. Mucius Scæuola Conſules fuerunt anno ab vrbe condita DLXXVIII.* Macedonicum bellum.] *Secundum bellum* Macedonicum *exponit Liuius libro 41. & quatuor ſequentibus. De eodem Plutarch. in Aemilio Paullo, Florus lib.2 cap 12 Eutropius libro 4. De auxiliis vtriuſque partis, Liuius libro 42.* Commiſſoque prælio miſerab. victi] *De hoc*

prælio Liuius libr. 42. & Plutarch. in Apophteg. ita, πόπλιος λικίνιος ὕπατος στρατηγὸς ἡττηθεὶς ὑπὸ περσέως τῶν μακεδόνων βασιλέως ἱππομαχίᾳ, δισχιλίους ὀκτακοσίους ἀπέβαλε, τοὺς μὲν πεσόντας, τοὺς δὲ ἁλόντας, *id eſt*, P. Licinius Coſ. Imperator victus à Perſeo Macedonū rege duo millia DCCC. amiſit, quorum alij ceciderunt, alij capti ſunt. Sulcanum oppidum.] Sulcanum, *eſt in Gualtheri libro, Liuius libro 43. ſcribit* Vlcanam *à Perſeo captam, ibique præſidium Romanum in illius poteſtatem veniſſe.* Nam XX. millia ped.] Cæſa, *inquit Liuius li.* 44. ad XX. millia hominum ſunt. *Plutarchus,* λέγονται ὑπὲρ δισμυρίους πεντακισχιλίους ἀποθανεῖν. Cæſa referuntur millia XXV. amplius. Apud Albam in cuſtodia.] *Perſeus primū apud Albam in cuſtodiam datus, poſtea Aemilij Paulli ſententia exemptus è carcere, cum decem annos miſeram vitam egiſſet, mortuus fuit, auctore Diodoro Siculo libro 31. Velleius ſcribit Perſeum quadriennio poſt in libera cuſtodia Albæ deceſſiſſe.*

In Caput XXI.

Anno ab vrbe condita DC.] *Alijs hic annus eſt DCII. Oroſij locum hunc Diaconus Eutropij hiſtoriæ inſeruit.* P. Scipio.] *De hac Scipionis Aemiliani militia lege Epitomam Liuianam lib.* 48. Nam & barbarum prouocantem] *Hoc in obſidione* Intercatiæ *oppidi factum ſcribit Appianus in Hiſpanicis, & auctor de viris illuſtrib. In Epitoma Liuiana vulgo male,* captæ vrbis, *& in vetuſtis,* interceptę

legitur,

*legitur,pro,*Intercatiæ.Ser. autem Galba.] *Hic eſt Ser. Sulpic. Galba,de quo Appian.& Suetonius in Galba.*Sergius Galba,*pro* Seruius,*hic antea mendosè legebatur.* Eodem tempore Cens.] *De hac re lege Epitomam* 48.Igitur in Hiſpania Ser.Galba.] *Hanc rem à Lucullo geſtam ſcribit Appianus: ſed cum Oroſio facit Cicero in Bruto, Suetonius in Galba & Valer.Max.lib.9.c.6.*

In Caput XXII.

Tertium Punicum bellum.] *Hoc bellum exponitur in Epitoma Liuiana lib.*49. 50. & 51.*Scribitur ab Appiano in Libyca, à Plutarcho in Catone, ab Eutropio lib. 4. à Floro lib. 2. cap.* 15. Maioris Africani caſtra.) *Caſtra Corneliana intelligit, de quibus Cæſar lib.2 Comment. de bello ciuili, & Lucanus lib.*4. X.millia paſſuum.] *LXXX. ſtadia habet Appian quod huic numero reſpondet.* Viginti millia.] *In vetuſtis noſtris eſt, XXII. millia. Appianus in Libyca ſitum Carthaginis accuratè deſcripſit, qui in primis legendus de rebus tertio bello Punico geſtis.* Cenſorinus in vrbem rediit.] *Appianus,* Κηνσωρῖνος ἐς ῥώμην ᾤχετο ἀρχαιρεσιάσων, *Cenſorinus Romam ad comitia habenda profectus eſt.* Meſſaniſſæ nepos.] θυγατριδοῦς μασσανάσου, *habet Appianus.* Iuuentius prætor.] *In Epitoma Liuiana eſt* M. Iuuentius, *quem Eutropius* P.Iuuentium *vocat. atque illi hoc tertium bellum* Macedonicum *ſcribunt, ſicut & Florus libro 2. capite* 14.

attendant, plus damni inuenient accidiſſe, quam commodi, neque enim paruipendenda ſunt tot bella ſeruilia, ſocialia, ciuilia, fugitiuorum, nullorum vtique fructuum, & magnarum tamen miſeriarum. Sed conniueo, vt quemadmodum volunt, ita fuiſſe videatur, vnde arbitror eſſe dicturos: Ecquid his temporibus beatius, quibus continui triumphi, celebres victoriæ, diuites prædæ, nobiles pompæ, magni ante currum reges, & longo ordine victæ gentes agebantur? Quibus breuiter reſpondebitur, & ipſos de temporibus ſolere cauſari, & nos pro iiſdem temporibus inſtituiſſe ſermonem: quæ tempora non vni tantum vrbi attributa, ſed orbi vniuerſo conſtat eſſe communia. Ecce quam feliciter Roma vincit, tam infeliciter quicquid extra Romam eſt, vincitur. Quanti igitur pendenda eſt gutta hæc laborioſæ felicitatis, cui aſcribitur vnius vrbis beatitudo in tanta mole infelicitatis, per quam agitur totius orbis euerſio? Aut ſi ideo felicia putantur, quia vnius ciuitatis opes auctæ ſunt, cur non potius infeliciſsima iudicentur, quibus miſerabili vaſtatione multarum ac bene inſtitutarum gentium potentiſsima regna ceciderunt? An forte aliud tunc Carthagini videbatur, cum poſt annos CXX. quibus modo bellorũ clades, modo pacis conditiones perhorreſcens, nunc rebelli intentione, nunc ſupplicijs belli pacem, nunc pace mutabat bella, nouiſsimè miſeris ciuibus paſsim ſe in ignẽ vltima deſperatione iacientibus, vnus rogus tota

tota ciuitas fuit? cui etiam nunc ſitu paruæ, mœnibus deſtitutæ, pars miſeriarum eſt, audire quid fuerit. Edat Hiſpania ſententiam ſuam, cum per annos ducentos vbique agros ſuos ſanguine ſuo rigabat, importunumque hoſtem vltro oſtiatim inquietantem, nec repellere poterat, nec ſuſtinere: cum ſe, ſui, diuerſis vrbibus ac locis fracti, cęde bellorum, obſidionum fame exinaniti, interfectis coniugibus ac liberis ſuis, ob remedia miſeriarũ concurſu miſero ac mutua cæde iugulabant. Quid tunc de ſuis temporibus ſentiebat, ipſa poſtremo dicat Italia? cur per annos quadringentos Romanis vtique ſuis contradixit, obſtitit, repugnauit, ſi eorum felicitas, ſua infelicitas non erat, Romanosq́ꝫ fieri rerum dominos bonis cõmunibus non obſtabat? Non requiro de innumeris diuerſarum gentium populis, diu antea liberis, tunc bello victis, patria abductis, pretio venditis, ſeruitute diſperſis, quid tunc ſibi maluerint, quid de Romanis opinati ſint, quid de temporibus iudicarint. Omitto de ręgibus magnarum opum, magnarum virium, magnæ gloriæ, diu potentiſsimis, aliquando captis, ſeruiliter catenatis, ſub iugũ miſsis, ante currum actis, in carcere trucidatis: quorum tam ſtultum eſt exquirere ſententiam, quam durum non dolerę miſeriam. Nos, nos inquam ipſos, vitęque noſtrę electionem, cui acquieuimus, conſulamus. Maiores noſtri bella geſſerunt, bellis fatigati, pacem petentes, tributa obtulerunt. Tributum, pretium pacis eſt.

Nos

Nos tributa dependimus, ne bella patiamur: ac per hoc in portu, ad quem illi tandem pro euadendis malorum tempeſtatibus confugerunt, nos conſiſtimus & manemus. Igitur noſtra tempora viderimus, vtrum felicia? certe feliciora illis ducimus, quia quod illi vltimo delegerunt, nos continuè poſſidemus. Inquietudo enim bellorum, qua illi attriti ſunt, nobis ignota eſt. In otio autem, quod illi poſt imperium Cæſaris, natiuitatemque Chriſti tenuiter guſtauerunt, nos naſcimur & ſeneſcimus: quod illis erat debita penſio ſeruitutis, nobis eſt libera collatio defenſionis: tantumque intereſt inter præterita præſentiaque tempora, vt quod Roma in vſum luxuriæ ſuæ ferro extorquebat à noſtris, nunc in vſum communis reipublicæ conferat ipſa nobiſcum. Aut ſi ab aliquo dicitur, tolerabiliores parentibus noſtris Romanos hoſtes fuiſſe, quàm nobis Gothos eſſe: audiat & intelligat, quanto aliter, quàm circa ſeipſum agitur, ſibi eſſe videatur. Olim cum bella toto orbe feruebant, quæque prouincia ſuis regibus, ſuis legibus, ſuisque moribus vtebatur: nec erat ſocietas affectionum, vbi diſsidebat diuerſitas poteſtatum. Poſtremo ſolutas & barbaras gentes quis tandem ad ſocietatem adduceret, quas diuerſis ſacrorum ritibus inſtitutas, etiam religio ſeparabat? Si quis igitur tunc acerbitate malorum victus, patriam cum hoſte deſeruit, quem tandem ignotum locum ignotus adijt? Quam gentem generaliter hoſtem

X hoſtis

hoſtis oráuit? Cui ſe congreſſu primo credidit, non ſocietate nominis inuitatus, non cō- addictus. munione iuris* adductus, non religionis vnitate ſecurus? An parum exempli dederunt, Buſiris in Ægypto peregrinorum infeliciter incurrentium impijſsimus immolator, crudeliſsima circa aduenas Dianæ Tauricæ * li- litora. tatura, ſeu magis crudelia ſacra, Thracia cum Polymneſtore ſuo vſque ad propinquos hoſpites ſcelerata? Et ne antiquitatibus videar immorari, teſtis eſt Roma de Pompeio interfecto, teſtis Ægyptus de interfectore Ptolemæo.

CAPVT II.

Oroſio, vtpote Chriſtiano homini, vbique patria, & quouis ſecurus acceſſus.

MIhi autem prima qualiſcunque motus perturbatione fugienti, quia de cōfugiendi ſtatione ſecuro, vbique patria, vbique lex & religio mea eſt: nunc me Africa tam libenter excepit, quàm confidenter acceſsi: nunc me, inquam, iſta Africa excepit pace ſimplici, ſinu proprio, iure communi: de qua Virgil 1. Eneid. aliquando dictum, & verè dictum eſt, Hoſpitio prohibemur arenæ, Bella cient, primaque vetant conſiſtere terra: nunc vltro ad ſuſcipiendos ſocios religionis & pacis ſuæ beneuolum late gremium pandit, atque vltro feſſos, quos foueat, inuitat. Latitudo Orientis, ſeptentrionis copioſitas, meridiana diffuſio, magnarum inſularum largiſsimæ tu-

tutiſsimæq́; ſedes, mei iuris & nominis ſunt: quia ad Chriſtianos & Romanos, Romanus & Chriſtianus accedo. Non timeo deos hoſpitis mei, non timeo religionem eius nece mea, non habeo talem quem pertimeſcam locũ, vbi & poſſeſſori liceat perpetrare quod velit, & peregrino non liceat adhibere quod conuenit: vbi ſit ius hoſpitis, quod meum non ſit. Vnus Deus, qui temporibus, quibus ipſe innoteſcere voluit hanc regni ſtatuit vnitatem, ab omnibus & diligitur & timetur. Eædem leges, quæ vni Deo ſubiectæ ſunt, vbique dominantur: vbicunque ignotus acceſſero, repentinam vim tanquam deſtitutus non pertimeſco. Inter Romanos, vt dixi, Romanus, inter Chriſtianos Chriſtianus, inter homines homo, legibus imploro rempub. religione conſcientiam, communione naturam. Vtor temporariè omni terra quaſi patria: quia quæ vera eſt, & illa, quam amo patriam in terra penitus non eſt. Nihil perdidi, vbi nihil amaui: totumque habeo, quando quem diligo, mecum eſt. maxime quia & apud omnes idem eſt, qui me non modo notum omnibus, verum & proximum facit: nec egentem deſerit, quia ipſius eſt terra & plenitudo eius, ex qua omnibus omnia iuſsit eſſe communia. Hæc ſunt noſtrorum temporum bona, quæ in totum vel in tranquillitate præſentium, vel in ſpe futurorum, vel in perfugio communi non habuere maiores: ac per hoc inceſſabilia bella geſſerunt, quia mutandarum ſedium cõmunione non libera, perſi- Pſalm. 23

 ſten-

ſtendo in ſedibus ſuis, aut infeliciter necati ſunt, aut turpiter ſeruierunt. Quod clarius promptiuſque ipſis veterum geſtis per ordinem explicitis, aperietur.

CAPVT III.

De bello Achaico, & Corinthi euerſione.

ANno ab vrbe condita ſexcenteſimoſexto, hoc eſt, eodem anno, quo & Carthago deleta eſt, Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummio Coſſ. ruinam Carthaginis euerſio Corinthi ſubſecuta eſt, duarumque potentiſsimarum vrbium paruo vnius temporis interuallo per diuerſas mundi partes miſerabile colluxit incendium. Nam cum Metellus prætor Achæos Bœotioſque coniunctos duobus bellis, hoc eſt, primo apud Thermopylas, iterum in Phocæis deuiciſſet: quorum priore bello occiſa eſſe viginti millia, ſecundo ſeptem millia cæſa, Claudius hiſtoricus refert. Valerius Antias in Achaia pugnatum, & viginti millia Achæorum cum duce ſuo Diæo, cecidiſſe confirmat. Polybius Achiuus, quamuis tunc in Africa cum Scipione fuerit, tamen quia domeſticam cladem ignorare non potuit, ſemel in Achaia pugnatum Critolao duce aſſerit. Diæum vero adducentem ex Arcadia milites ab eodem Metello prætore oppreſſum cum exercitu docet. Sed de varietate diſcordantium hiſtoricorum aliquanta iam diximus, quorum ſufficiat detecta hæc & male nota menda-

daciorum nota : * quia parum credendum *quare.
eſſe in cæteris euidenter oſtendunt , qui in his quoque quæ ipſi videre, diuerſi ſunt. Igitur poſt extincta totius Achaiæ præſidia, deſtitutarum vrbium euerſionem Metello prætore meditante , conſul Mummius repentinus cum paucis venit in Caſtra : qui dimiſſo ſtatim Metello Corinthum ſine mora expugnauit, vrbem toto tunc orbe longe omnium opulentiſsimam: quippe quæ velut officina omnium artificum atque artificiorum, & emporium commune Aſiæ atque Europæ per multa retro ſæcula fuit. Permiſſa crudeliter etiam captiuis prædandi licentia, ſic omnia cædibus ignibuſque completa ſunt , vt de murorum ambitu quaſi è camino in vnum apicem coartatum exundaret incendium. Itaque plurima parte populi ferro flammiſque conſumpta, reliqua ſub corona vendita eſt. Vrbe incenſa, muri funditus diruti ſunt. Muralis lapis in puluerem redactus, præda ingens erepta eſt. Sane cum propter multitudinem & varietatem ſtatuarum ſimulacrorumque in illo ciuitatis incendio permixta in vnum auri argentique atque æris omniaque ſimul metalla fluxiſſent , nouum genus metalli factum eſt , vnde vſque in hodiernum diem, ſiue ex ipſo, ſiue ex imitatione eius, æs Corinthium , ſicut memoriæ traditum eſt, & Corinthia vaſa dicuntur.

CAPVT IV.

De bello in Hiſpania cum Viriatho, deque Luſitanorum, & Salaſſorum Gallorum cruento conflictu, & ingenti Romæ peſtilentia, aliisque bellis Romanorum cum Numantinis, item Mithridatis.

IIſdem conſulibus, Viriathus in Hiſpania, genere Luſitanus, homo paſtoralis & latro, primum infeſtando vias, deinde vaſtando prouincias, poſtremo exercitus prætorum & conſulum Romanorum vincendo, fugando, ſubigendo, maximo terrori Romanis omnibus fuit: ſiquidem Iberum & Tagum maxima & diuerſiſsimorum locorum flumina late tranſgredienti & peruaganti C. Vetilius prætor occurrit: qui continuo cæſo vſque ad internecionem penè omni exercitu ſuo, vix ipſe prætor cum paucis fuga lapſus, euaſit. Deinde C. Plautium prætorem idem Viriathus multis prælijs fractum fugauit. Poſt etiam Claudius Vnimanus cum magno inſtructu belli contra Viriathum miſſus, quaſi pro abolenda ſuperiore macula, turpiorem ipſe auxit infamiam. Nam congreſſus cum Viriatho, vniuerſas, quas ſecum deduxerat, copias, maximaſque vires Romani exercitus amiſit. Viriathus trabeas, faſces, cæteraque inſignia Romana in mótibus ſuis trophæa præfixit. Eodem tempore trecenti Luſitani cum mille Romanis in quodam ſaltu

tu cōtraxere pugnam, in qua ſeptuaginta Luſitanos, Romanos autē trecentos viginti cecidiſſe, Claudius refert. & cum victores Luſitani ſparſi ac ſecuri abirent, vnus ex ijs longè à cæteris ſegregatus, cum à circunfuſis equitibus *pedeſtris ipſe deprehenſus, vnius eorum equo lancea perfoſſo, ipſius equitis advnum gladij ictum caput deſecuiſſet, ita omnes metu perculit, vt proſpectantibus cūctis, ipſe contemptim atque otioſus abſcederet. *pedes.

App. Claudio, Q. Cæcilio Metello conſulibus, Appius Claudius aduerſus Salaſſos Gallos congreſſus, & victus, *decem millia militum perdidit. Reparata pugna, quinque millia hoſtium occidit. Sed cum iuxta legem, qua conſtitutum erat, vt quiſquis quinque millia hoſtium peremiſſet, triumphandi haberet poteſtatem, iſte quoque triumphum expetiſſet, propter damna vero ſuperiora non impetrauiſſet, infami impudentia atque ambitione vſus, priuatis ſumptibus triumphauit L. Cæcilio Metello, Q. Fabio Maximo Seruiliano conſulibus; inter cætera prodigia androgynus Romæ viſus, iuſſu aruſpicum in mare merſus eſt: ſed nihil impiæ expiationis procuratio profecit. Nam tanta ſubito peſtilentia exorta eſt, vt miniſtri quoque faciendorum funerum primum non ſufficerent, deinde non eſſent. *Itaque etiam magnæ domus vacuæ viuis, plenæ mortuis remanſerunt. Largiſsimæ introrſum hæreditates, & nulli penitus hæredes. Deniq; iam non ſolum in vrbe viuendi, ſed etiam ap- *quinque. *Iamque.

propinquandi ad vrbem negabatur facultas, tam ſæui per totam vrbem tabeſcentium ſub tectis, atque in ſtratis ſuis cadauerum putores exhalabantur. Expiatio illa crudelis, & viam mortibus hominum morte hominis inſtruens, tandem Romanis inter miſerias ſuas erubeſcentibus, quam miſera & vana eſſet innotuit. Ante enim in ſuffragium præueniendæ cladis eſt habita, & ſic peſtilentia conſecuta eſt: quæ tamen ſine vllis ſacrificiorum ſatisfactionibus, tantummodo ſecundum menſuram arcani iudicij expleta correptione, ſedata eſt. Quam ſi artifices illi circumuentionum aruſpices, ſub ipſa (vt aſſolent) declinatione morborum forte celebraſſent, proculdubio * ſibi dijs & ritibus ſuis reductæ ſanitatis gloriam vindicaſſent. Ita miſera & ad ſacrilegia male religioſa ciuitas, mendacijs, quibus liberari non poterat, ludebatur. Igitur Fabius conſul contra Luſitanos & Viriathum dimicans, Bacciam oppidum, quod Viriathus obſidebat, depulſis hoſtibus liberauit, & in deditionem cum plurimis alijs caſtellis recepit. Fecit facinus etiam vltimis barbaris Scythiæ, non dicam Romanæ fidei & moderationi, execrabile. Quingentis enim principibus eorum, quos ſocietate inuitatos, deditionis iure ſuſceperat, manus præcidit. Pompeius ſequentis anni conſul fines Numatinorum ingreſſus, accepta maxima clade diſceſsit, non ſolum exercitu penè omni profligato, verum etiam plurimis nobilium, qui ei militiæ aderant inter-

* ſubſidiis.

interemptis. Viriathus autem cum per quatuordecim annos Romanos duces atque exercitus protriuiſſet, inſidiis ſuorum interfectus eſt: in hoc ſolo Romanis circa eum fortiter agentibus, quod percuſſores eius indignos præmio iudicarunt. At ego non modo nunc, verumetiam ſæpe intertexere Orientis illa inextricabilia bella poteram, quæ raro vnquam niſi ſceleribus aut incipiũt, aut terminantur: ſed Romanorum, cum quibus nobis actio eſt, tanta ſunt, vt iure faſtidiantur aliena.

Mithridates tunc ſiquidem rex Parthorum, ſextus ab Arſace, victo Demetrio præfecto, Babyloniam vrbem fineſque eius vniuerſos victor inuaſit. Omnes præterea gentes, quæ inter Hydaſpem fluuium & Indum iacent, ſubegit. Ad Indiam quoque cruentum extendit imperium. Demetrium ipſum ſibi ſecundo bello occurrentem, vicit & cepit: quo capto, Diodotus quidam cum Alexandro filio, regnum eius & regium nomen vſurpauit: qui poſtea ipſum Alexandrum filium, quem participem periculi in peruadendo regno habuerat, ne in obtinendo conſortem haberet, occidit.

M. AEmilio Lepido, C. Hoſtilio Mancino Coſſ. prodigia apparuere diuerſa, & quantum in ipſis fuit, ex more curata ſunt: ſed non ſemper aucupatoribus euentuum & ſtructoribus fallaciarum aruſpicibus, opportuni caſus ſuffragãtur. Namq; Mancinus Conſul poſt quam à Popillio apud Numantiam ſuſcepit

menti dederunt vel emittendo a& Hiſpani
nimicum exercitum, vel ad pœnam eſererēt
cipiendo Mancinum. Mancinuſne rogant,&
dendus fuit, qui victi exercitus impendieti
trucidationem, prætento vmbone pacti fœderis diſpulit, qui periclitantes patriæ vires in meliora tempora reſeruauit? Aut ſi diſplicuit fœdus quod pactum eſt, cur miles hoc pignore redemptus, aut cum reuerteretur, receptus eſt, aut cum repeteretur, redditus non eſt? Aut ſi placuit ſeruati militis qualiſcunq; prouiſio, cur Mancinus, qui hoc pepigit, ſolus deditus fuit?

Nuper Varro vt præpropera pugna iniretur, collegam Paullum obluctantem impulit, trepidantem præcipitauit exercitum, infelices copias apud infames illas Romanis cladibus Cannas non diſpoſuit certamini, ſed oppoſuit morti, plus quam quadraginta millia ibi militum Romanorum ſola impatientia ſua, de qua ſibi victoriam iamdudum Annibal præſumebat, amiſit. * Collega etiam Paullo (quo tandem viro?) perdito, nouiſsime in vrbem penè ſolus impudentiſsimè redire auſus eſt, meruitque ſuæ impudentiæ præmium. Nam gratiæ ei, quòd de rep. non deſperaſſet, quam tamen ipſe fecerat deſperatam, publicè in ſenatu actæ ſunt. Porro autem Mancinus, qui ſorte bellica circunuentum exercitum ne perderet, laborauit, ab eodem ſenatu deditione dānatus eſt. * Sic Romanis & illud in Varrone diſplicuit, ſed tempori conceſſum eſt: & in hoc Mancino placuit,

*Scio Romani.

exercitum, adeo infeliciter prælia cūcta geſſit, atque in id ſuprema deſperatione perductus eſt, vt turpiſsimum fœdus cum Numantinis facere cogeretur: quamuis & Pompeius iam aliud æque infame fœdus cum iiſdem Numātinis paulo antè pepigiſſet. Senatus diſſolui fœdus, & Mancinum dedi Numantinis præcepit, qui nūdato corpore, manibus poſt tergum reuinctis, ante portas Numantinorum expoſitus, ibique vſque in noctem manens, à ſuis deſertus, ab hoſtibus autem non ſuſceptus, lachrymabile vtriſque ſpectaculū præbuit.

CAPVT V.

Quam iniuſte Romani Mancinum Numantinis dediderint. De Bruti in Gallæcos ſtrage, Lepidi à Vaccæis clade.

EXclamare hoc loco dolor exigit. Cur falſo vobis Romani magna illa nomina iuſtitiæ, fidei, fortitudinis & miſericordię vindicatis? A Numantinis hęc verius diſcite. Fortitudine opus fuit? pugnando vicerunt. Fides exigebatur? credentes aliis ſecundum ſe, quos occidere potuerant, pacto fœdere dimiſerunt. Iuſtitia probanda erat? probauit eam vel tacitus ſenatus, cum iidem Numantini per legatos ſuos aut inuiolatam pacem ſolam, aut omnes quos pignore pacis accepto viuos dimiſerant, repoſcebant. Miſericordia examinanda videbatur? ſatis documenti

menti dederunt vel emittendo a& Hiſpani nimicum exercitum, vel ad pœnam eſererēt cipiendo Mancinum. Mancinusne rogint,& dendus fuit, qui victi exercitus impendeieti trucidationem, prætento vmbone pacti fœderis diſpulit, qui periclitantes patriæ vires in meliora tempora reſeruauit? Aut ſi diſplicuit fœdus quod pactum eſt, cur miles hoc pignore redemptus, aut cum reuerteretur, receptus eſt, aut cum repeteretur, redditus non eſt? Aut ſi placuit ſeruati militis qualiſcunq; prouiſio, cur Mancinus, qui hoc pepigit, ſolus deditus fuit?

Nuper Varro vt præpropera pugna iniretur, collegam Paullum obluctantem impulit, trepidantem præcipitauit exercitum, infelices copias apud infames illas Romanis cladibus Cannas non diſpoſuit certamini, ſed oppoſuit morti, plus quam quadraginta millia ibi militum Romanorum ſola impatientia ſua, de qua ſibi victoriam iamdudum Annibal præſumebat, amiſit. Collega etiam Paullo (quo tandem viro?) perdito, nouiſſime in vrbem penè ſolus impudentiſſimè redire auſus eſt, meruitque ſuæ impudentiæ præmium. Nam gratiæ ei, quòd de rep. non deſperaſſet, quam tamen ipſe fecerat deſperatam, publicè in ſenatu actæ ſunt. Porro autem Mancinus, qui ſorte bellica circunuentum exercitum ne perderet, laborauit, ab eodem ſenatu deditione dānatus eſt. * Sic Romanis & illud in Varrone diſplicuit, ſed tempori conceſſum eſt: & in hoc Mancino placuit,

**Scio Romani.*

exercitum,adeo infeliciter prælia cũcta geſſit,atque in id ſuprema deſperatione perductus eſt,vt turpiſsimum fœdus cum Numantinis facere cogeretur:quamuis & Pompeius iam aliud æque infame fœdus cum iiſdem Numãtinis paulo antè pepigiſſet.Senatus diſſolui fœdus,& Mancinum dedi Numantinis præcepit,qui nudato corpore,manibus poſt tergum reuinctis, ante portas Numantinorum expoſitus,ibique vſque in noctem manens,à ſuis deſertus, ab hoſtibus autem non ſuſceptus,lachrymabile vtriſque ſpectaculũ præbuit.

CAPVT V.

Quam iniuſte Romani Mancinum Numantinis dediderint.De Bruti in Gallacos ſtrage,Lepidi à Vaccæis clade.

EXclamare hoc loco dolor exigit. Cur falſo vobis Romani magna illa nomina iuſtitiæ,fidei,fortitudinis & miſericordię vindicatis?A Numantinis hęc verius diſcite. Fortitudine opus fuit? pugnando vicerunt. Fides exigebatur? credentes aliis ſecundum ſe,quos occidere potuerant,pacto fœdere dimiſerunt. Iuſtitia probanda erat? probauit eam vel tacitus ſenatus,cum iidem Numantini per legatos ſuos aut inuiolatam pacem ſolam,aut omnes quos pignore pacis acceptos viuos dimiſerant,repoſcebant. Miſericordia examinanda videbatur? ſatis documenti

menti dederunt vel emittendo a nimicum exercitum, vel ad pœnam cipiendo Mancinum. Mancinusne ro dendus fuit, qui victi exercitus impende trucidationem, prætento vmbone pacti fœderis diſpulit, qui periclitantes patriæ vires in meliora tempora reſeruauit? Aut ſi diſplicuit fœdus quod pactum eſt, cur miles hoc pignore redemptus, aut cum reuerteretur, receptus eſt, aut cum repeteretur, redditus non eſt? Aut ſi placuit ſeruati militis qualiſcunque prouiſio, cur Mancinus, qui hoc pepigit, ſolus deditus fuit?

Nuper Varro vt præpropera pugna iniretur, collegam Paullum obluctantem impulit, trepidantem præcipitauit exercitum, infelices copias apud infames illas Romanis cladibus Cannas non diſpoſuit certamini, ſed oppoſuit morti, plus quam quadraginta millia ibi militum Romanorum ſola impatientia ſua, de qua ſibi victoriam iamdudum Annibal præſumebat, amiſit. Collega etiam Paullo (quo tandem viro?) perdito, nouiſsime in vrbem penè ſolus impudentiſsimè redire auſus eſt; meruitque ſuæ impudentiæ præmium. Nam gratiæ ei, quòd de rep. non deſperaſſet, quam tamen ipſe fecerat deſperatam, publicè in ſenatu actæ ſunt. Porro autem Mancinus, qui ſorte bellica circunuentum exercitum ne perderet, laborauit, ab eodem ſenatu deditione dānatus eſt. * Sic Romanis & illud in Varrone diſplicuit, ſed tempori conceſſum eſt: & in hoc Mancino placuit, *Scio Romani.

exercitum, adeo infeliciter prælia cũcta geſſit, atque in id ſuprema deſperatione perductus eſt, vt turpiſsimum fœdus cum Numantinis facere cogeretur: quamuis & Pompeius iam aliud æque infame fœdus cum iiſdem Numãtinis paulo antè pepigiſſet. Senatus diſſolui fœdus, & Mancinum dedi Numantinis præcepit, qui nudato corpore, manibus poſt tergum reuinctis, ante portas Numantinorum expoſitus, ibique vſque in noctem manens, à ſuis deſertus, ab hoſtibus autem non ſuſceptus, lachrymabile vtriſque ſpectaculũ præbuit.

CAPVT V.

Quam iniuſte Romani Mancinum Numantinis dediderint. De Bruti in Gallæcos ſtrage, Lepidi à Vaccæis clade.

EXclamare hoc loco dolor exigit. Cur falſo vobis Romani magna illa nomina iuſtitiæ, fidei, fortitudinis & miſericordię vindicatis? A Numantinis hęc verius diſcite. Fortitudine opus fuit? pugnando vicerunt. Fides exigebatur? credentes aliis ſecundum ſe, quos occidere potuerant, pacto fœdere dimiſerunt. Iuſtitia probanda erat? probauit eam vel tacitus ſenatus, cum iidem Numantini per legatos ſuos aut inuiolatam pacem ſolam, aut omnes quos pignore pacis acceptos viuos dimiſerant, repoſcebant. Miſericordia examinanda videbatur? ſatis documenti

menti dederunt vel emittendo a& Hiſpani
nimicum exercitum, vel ad pœnam ſererēt
cipiendo Mancinuni. Mancinusne ro nt,&
dendus fuit, qui victi exercitus impende ieti
trucidationem, prætento vmbone pacti fœ
deris diſpulit, qui periclitantes patriæ vires
in meliora tempora reſeruauit? Aut ſi diſpli-
cuit fœdus quod pactum eſt, cur miles hoc
pignore redemptus, aut cum reuerteretur, re
ceptus eſt, aut cum repeteretur, redditus non
eſt? Aut ſi placuit ſeruati militis qualiſcunq;
prouiſio, cur Mancinus, qui hoc pepigit, ſo-
lus deditus fuit?

Nuper Varro vt præpropera pugna inire-
tur, collegam Paullum obluctantem impu-
lit, trepidantem præcipitauit exercitum, in-
felices copias apud infames illas Romanis cla
dibus Cannas non diſp oſuit certamini, ſed
oppoſuit morti, plus quam quadraginta mil-
lia ibi militum Romanorum ſola impatien-
tia ſua, de qua ſibi victoriam iamdudum An-
nibal præſumebat, amiſit. Collega etiam
Paullo (quo tandem viro?) perdito, nouiſsi-
me in vrbem penè ſolus impudentiſsimè re-
dire auſus eſt, meruitque ſuæ impudentiæ
præmium. Nam gratiæ ei, quòd de rep. non
deſperaſſet, quam tamen ipſe fecerat deſpe-
ratam, publicè in ſenatu actæ ſunt. Porro au-
tem Mancinus, qui ſorte bellica circunuen-
tum exercitum ne perderet, laborauit, ab eo-
dem ſenatu deditione dānatus eſt. * Sic Ro- *Scio Ro-
manis & illud in Varrone diſplicuit, ſed tem mani.
pori conceſſum eſt: & in hoc Mancino pla-
cuit,

propinquandi ad vrbem negabatur facultas,tam ſæui per totam vrbem tabeſcentium ſub tectis,atque in ſtratis ſuis cadauerum putores exhalabantur. Expiatio illa crudelis, & viam mortibus hominum morte hominis inſtruens, tandem Romanis inter miſerias ſuas erubeſcentibus, quam miſera & vana eſſet innotuit. Ante enim in ſuffragium præueniendæ cladis eſt habita,&ſic peſtilentia conſecuta eſt: quæ tamen ſine vllis ſacrificiorum ſatisfactionibus, tantummodo ſecundum menſuram arcani iudicij expleta correptione,ſedata eſt. Quam ſi artifices illi circumuentionum aruſpices, ſub ipſa (vt aſſolent) declinatione morborum forte celebraſſent, proculdubio * ſibi dijs & ritibus ſuis reductæ ſanitatis gloriam vindicaſſent.Ita miſera & ad ſacrilegia male religioſa ciuitas,mendacijs,quibus liberari non poterat,ludebatur.Igitur Fabius conſul contra Luſitanos & Viriathum dimicans, Bacciam oppidum,quod Viriathus obſidebat,depulſis hoſtibus liberauit, & in deditionem cum plurimis alijs caſtellis recepit. Fecit facinus etiam vltimis barbaris Scythiæ, non dicam Romanæ fidei & moderationi, execrabile. Quingentis enim principibus eorum, quos ſocietate inuitatos, deditionis iure ſuſceperat,manus præcidit.Pompeius ſequentis anni conſul fines Numatinorum ingreſſus, accepta maxima clade diſceſsit, non ſolum exercitu penè omni profligato, verum etiam plurimis nobilium, qui ei militiæ aderant

* ſubſidiis.

inter-

interemptis. Viriathus autem cum per quatuordecim annos Romanos duces atque exercitus protriuiſſet, inſidiis ſuorum interfectus eſt: in hoc ſolo Romanis circa eum fortiter agentibus, quod percuſſores eius indignos præmio iudicarunt. At ego non modo nunc, verumetiam ſæpe intertexere Orientis illa inextricabilia bella poteram, quæ raro vnquam niſi ſceleribus aut incipiũt, aut terminantur: ſed Romanorum, cum quibus nobis actio eſt, tanta ſunt, vt iure faſtidiantur aliena.

Mithridates tunc ſiquidem rex Parthorum, ſextus ab Arſace, victo Demetrio præfecto, Babyloniam vrbem fineſque eius vniuerſos victor inuaſit. Omnes præterea gentes, quæ inter Hydaſpem fluuium & Indum iacent, ſubegit. Ad Indiam quoque cruentum extendit imperium, Demetrium ipſum ſibi ſecundo bello occurrentem, vicit & cepit: quo capto, Diodotus quidam cum Alexandro filio, regnum eius & regium nomen vſurpauit: qui poſtea ipſum Alexandrum filium, quem participem periculi in peruadendo regno habuerat, ne in obtinendo conſortem haberet, occidit.

M. AEmilio Lepido, C. Hoſtilio Mancino Coſſ. prodigia apparuere diuerſa, & quantum in ipſis fuit, ex more curata ſunt: ſed non ſemper aucupatoribus euentuum & ſtructoribus fallaciarum aruſpicibus, opportuni caſus ſuffragãtur. Namq́ꝫ Mancinus Conſul poſt quam à Popillio apud Numantiam ſuſcepit

exercitum, adeo infeliciter prælia cũcta geſſit, atque in id ſuprema deſperatione perductus eſt, vt turpiſsimum fœdus cum Numantinis facere cogeretur: quamuis & Pompeius iam aliud æque infame fœdus cum iiſdem Numãtinis paulo antè pepigiſſet. Senatus diſſolui fœdus, & Mancinum dedi Numantinis præcepit, qui nudato corpore, manibus poſt tergum reuinctis, ante portas Numantinorum expoſitus, ibique vſque in noctem manens, à ſuis deſertus, ab hoſtibus autem non ſuſceptus, lachrymabile vtriſque ſpectaculũ præbuit.

CAPVT V.

Quam iniuſte Romani Mancinum Numantinis dediderint. De Bruti in Gallacos ſtrage, Lepidi à Vaccæis clade.

EXclamare hoc loco dolor exigit. Cur falſo vobis Romani magna illa nomina iuſtitiæ, fidei, fortitudinis & miſericordię vindicatis? A Numantinis hęc verius diſcite. Fortitudine opus fuit? pugnando vicerunt. Fides exigebatur? credentes aliis ſecundum ſe, quos occidere potuerant, pacto fœdere dimiſerunt. Iuſtitia probanda erat? probauit eam vel tacitus ſenatus, cum iidem Numantini per legatos ſuos aut inuiolatam pacem ſolam, aut omnes quos pignore pacis accepto viuos dimiſerant, repoſcebant. Miſericordia examinanda videbatur? ſatis documenti

menti dederunt vel emittendo ad vitam inimicum exercitum, vel ad pœnam non recipiendo Mancinum. Mancinuſne rogo dedendus fuit, qui victi exercitus impendentē trucidationem, prætento vmbone pacti fœderis diſpulit, qui periclitantes patriæ vires in meliora tempora reſeruauit? Aut ſi diſplicuit fœdus quod pactum eſt, cur miles hoc pignore redemptus, aut cum reuerteretur, receptus eſt, aut cum repeteretur, redditus non eſt? Aut ſi placuit ſeruati militis qualiſcunq; prouiſio, cur Mancinus, qui hoc pepigit, ſolus deditus fuit?

Nuper Varro vt præpropera pugna iniretur, collegam Paullum obluctantem impulit, trepidantem præcipitauit exercitum, infelices copias apud infames illas Romanis cladibus Cannas non diſpoſuit certamini, ſed oppoſuit morti, plus quam quadraginta millia ibi militum Romanorum ſola impatientia ſua, de qua ſibi victoriam iamdudum Annibal præſumebat, amiſit. Collega etiam Paullo (quo tandem viro?) perdito, nouiſſime in vrbem penè ſolus impudentiſsimè redire auſus eſt, meruitque ſuæ impudentiæ præmium. Nam gratiæ ei, quòd de rep. non deſperaſſet, quam tamen ipſe fecerat deſperatam, publicè in ſenatu actæ ſunt. Porro autem Mancinus, qui ſorte bellica circunuentum exercitum ne perderet, laborauit, ab eodem ſenatu deditione dānatus eſt. * Sic Romanis & illud in Varrone diſplicuit, ſed tempori conceſſum eſt: & in hoc Mancino placuit, *Scio Romani.

cuit,ſed ſecundum tempus præſumptum eſt: atque ideo ab initio perfeciſtis, vt nec ciuis conſulat conuenienter ingratis,nec hoſtis fideliter credat infidis.Interea Brutus in vlteriore Hiſpania, ſexaginta millia Gallæcorum,qui Luſitanis auxilio venerant,aſperrimo bello & difficili, quamuis incautos circunueniſſet,oppreſsit.Quorum in eo prælio quinquaginta millia occiſa, ſex millia capta referuntur,pauci fuga euaſerunt.In citeriore Hiſpania Lepidus proconſule Vaccæos innoxiam gentem & ſupplicem,etiam ſenatu prohibente,pertinaciter expugnare tẽtauit.Sed mox accepta clade grauiſsima improbæ pertinaciæ pœnas luit.Sex millia quippe Romanorum in hoc iniuſto bello iuſtiſsimè cæſa ſunt: reliqui exuti caſtris,armis etiam perditis euaſerũt.Nec minus turpis hæc ſub Lepido clades, quam ſub Mancino fuit. Ita nunc ſibi hæc tempora loco felicitatis aſcribant,vt non dixerim Hiſpani tot pulſati fatigatique bellis,ſed vel ipſi ſaltem Romani tam continuis ſubacti cladibus, totieſque ſuperati: vt non exprobrem, quot prætores eorum,quot legati, quot conſules, quot legiones,quantiq; exercitus conſumpti ſint.Illud ſolum reuoluo, quanta fuerit timoris amentia.Miles Romanus hebetatus,vt iam ne ad * exprimentum quidem belli cohibere pedem, aut obfirmare animum poſſet: ſed mox conſpecto Hiſpano ſpecialiter hoſte, diffugiens,vinci ſe pene prius crederet,quam videri.Quo argumento patet,apud vtroſque

*experimentum.

miſera

miſera illa tempora iudicata, cum & Hiſpani etſi vincere poterant, inuiti tamen desererēt otia ſua dulcia, & bella externa tolerarent, & Romani quanto impudentius alienæ quieti ſeſe ingererent, tanto turpius vincerentur.

CAPVT VI.

De monſtroſo puero Romæ nato, de AEtnæ eructatione, & bello ſeruili in Sicilia.

SER. Fuluio Flacco, Q. Calpurnio Piſone conſulibus, Romæ puer ex ancilla natus eſt quadrupes, quadrimanus, oculis quatuor, auribus totidem, natura virili duplex. In Sicilia mons Aetna vaſtos ignes eructauit, ac fudit: qui torrentum modo per prona præcipites, proxima quæque corripientibus exuſſere flammis; longinquiora autem fauillis calidis cum vapore graui late volitantibus, torruerunt, quod Siciliæ ſemper vernaculum genus monſtri, non portendere malū aſſolet, ſed inferre. In Bononienſi agro fruges in arboribus natæ ſunt. Igitur in Sicilia bellum ſeruile ortum eſt, quod adeò graue & atrox multitudine ſeruorum, inſtructu copiarum, & magnitudine virium fuit, vt, non dicam prætores Romanos, quos penitus profligauit, ſed conſules quoque terruerit. Nam ſeptuaginta millia ſeruorum, tum in arma conſpirantium fuiſſe referuntur, excepta vrbe Meſſana; quæ ſeruos liberaliter habitos in pace continuit Ceterum Sicilia in hoc quoq; miſe-

miſerior, quia inſula & nunquam erga ſtatum ſuum iuris idonei, nunc tyrannis ſubiecta, nunc ſeruis: vel illis dominatu improbo exigentibus ſeruitutem, vel iſtis præſumptione peruerſa commutātibus libertatem, maxime quia clauſo vndiq; mari, egerere foras non facile poteſt inteſtinū malum. Viperinam quippe conceptionē perditionis ſuæ aluit, ſua libidine auctam, ſua morte victuram. In hoc autem ſeruilis tumultus excitatio, quanto rarior cæteris, tanto truculentior eſt: quia intentione commouetur libera multitudo, vt patriam augeat; ſeruilis vt perdat.

CAPVT VII.

De Numantia, eiuſque per Scipionem Africanum deletione.

ANno ab vrbe condita DCXX. cum maior pene infamia de fœdere apud Numantiam pacto, quàm apud Caudinas quondam furculas pudorem Romanæ frontis oneraret, Scipio Africanus conſenſu omnium tribuum Conſul creatus, atque ad oppugnādam Numantiam cum exercitu miſſus eſt. Numantia autem citerioris Hiſpaniæ haud procul à Vaccæis & Cantabris in capite Gallæciæ ſita vltima Celtiberorum fuit. Hæc per annos quatuordecim cum ſolis quatuor millibus ſuorum, quadraginta millia Romanorum non ſolum ſuſtinuit, ſed etiam vicit, pudendiſque fœderibus affecit. Igitur Scipio Afri-

Africanus Hiſpaniam ingreſſus non ilico ſe ingeſsit hoſtibus, vt quaſi incautos circunueniret, ſciens nunquam id genus hominum adeo in ocium corpore atque animo reſolui, vt non ipſa qualitate habitudinis ſuæ apparatus aliorum præcelleret, ſed aliquandiu militem ſuum in caſtris velut in ſcholis exercuit. Et cum partem æſtatis totamque hyemem, ne attentata quidem pugna tranſegiſſet, ſic quoque parum propemodum hac profecit induſtria. Namque vbi copia pugnandi facta eſt, exercitus Romanus oppreſſus impetu Numantinorum, terga cõuertit: ſed imprecatione & minis obiectantis ſeſe Conſulis, manuque retinentis, tandẽ indignatus in hoſtem rediit: & quem fugiebat, fugere compulit. Difficilis tunc in relatu fides. Numantinos & fugere, & fugientes videre Romani. Vnde quamuis Scipio, quia præter ſpem acciderat, lætatus & gloriatus eſſet, tamen vltra bellum aduerſus eos audendum non eſſe, profeſſus eſt. Itaque Scipio inſiſtendum inopinatis prouentibus cenſuit, vrbem ipſam obſidione concluſit, & foſſa circumdedit: cuius latitudo pedibus decem, altitudo viginti fuit. Ipſum deinde vallum ſudibus præſtructum, crebris turribus communiuit: vt ſi qua ab erumpẽte hoſte in eum tentaretur irruptio, iam non quaſi obſeſſor cum obſeſſo, ſed verſa vice obſeſſus cum obſeſſore pugnaret. Numantia autem in tumulo ſita, haud procul à flumine Durio, tria millia paſsuum ambitu muri amplexabatur; quam-

quamuis aliqui afferant eam & paruo ſitu & ſine muro fuiſſe. Vnde credibile eſt, quia hoc ſpatij cura alendorum cuſtodiendorumque pecorum, vel etiam exercendi ruris commodo cum bello premerentur, incluſerint, ipſi arcem paruam natura munitam obtinentes. Alioqui tantam paucitatem hominum, tam amplum vrbis ſpatium non munire magis, quàm prodere videbatur. Igitur concluſi diu Numantini, & fame trucidati, deditionem ſui obtulerunt, ſi tolerabilia iuberentur, ſæpe etiam orantes iuſtæ pugnæ facultatem, vt tanquam viris mori liceret. Vltimo omnes duabus ſubito portis eruperũt, larga prius potione vſi, non vini, cuius ferax is locus non eſt, ſed ſucco tritici per artem confecto, quem ſuccum à calefaciendo Celiam vocant. Suſcitatur enim illa ignea vis germinis madefactæ frugis, ac deinde ſiccatur & pòſt in farinam redacta, molli ſucco admiſcetur, quò fermento ſapor auſteritatis & calor ebrietatis adiicitur. Hac igitur potione poſt longam famem recaleſcentes, bello ſeſe obtulerunt. Atrox diu certamen & vſque ad periculum Romanorum fuit: iterumque Romani pugnare ſe aduerſum Numantinos fugiendo probauiſſent, niſi ſub Scipione pugnaſſent. Numantini interfectis ſuorum fortiſsimis bello cedunt: compoſitis tamen ordinibus, non ſeparantes ſe, nec ſicut fugientes, in vrbem reuertuntur, corpora interfectorum ad ſepulturam oblata, accipere noluerũt. Nouiſsime ſpe deſperationis in mortẽ

omnes

omnes deſtinati, clauſam vrbem ipſi introrſum ſuccenderunt, cunctique pariter ferro, veneno, atque igne conſumpti ſunt. Romani nihil ex his penitus habuere victis, præter ſecuritatem ſuam. Neque enim euerſa Numantia viciſſe ſe magis Numantinos, quàm euaſiſſe dixerunt. Vnum Numantinum victoris catena non tenuit, vnde triumphum dederit, Roma non vidit. Aurum vel Argentũ; quod igni ſupereſſe potuiſſet, apud pauperes non fuit. Arma & veſtem ignis abſumpſit.

CAPVT VIII.

De Gracchorum ſeditione, Attalique regis Pergami hæreditate.

IGitur ea tempeſtate cum hæc apud Numãtiam geſta ſunt, apud Romam Gracchorum ſeditiones agitabantur. Scipio autem, cum deleta Numantia ceteras Hiſpaniæ gentes pace componeret, Tireſum quendam Celticum principem conſuluit, qua ope res Numantina aut prius inuicta duraſſet, aut poſt fuiſſet euerſa: Tireſus reſpondit; Concordia inuicta, diſcordia exitio fuit: quod Romani tanquam ſibi ac de ſe dictum, exempli loco acceperunt, quippe quibus iam de ſeditione diſcordantis totius vrbis nuntiabatur. Carthagine Numantiaque deleta, oritur apud Romanos vtilis de prouiſione collatio, & oritur infamis de ambitione contentio. Gracchus tribunus plebis iratus nobilitati,

quòd inter auctores Numantini fœderis notatus eſſet, agrum à priuatis eatenus poſſeſſum, populo diuidi ſtatuit. Octauio tribuno plebis obſiſtenti ademit imperium, & ſucceſſorem Minucium dedit. His cauſis ſenatum ira, populum ſuperbia inuaſit. At tunc forte Attalus, Eumenis filius, moriens, teſtamento populum Romanum imperio Aſiæ ſuccedere hæredem iuſſerat. Gracchus gratiam populi pretio appetens, legem tulit, vti pecunia quæ fuiſſet Attali, populo diſtribueretur. Obſiſtēte Naſica, etiam Pompeius ſpopondit, ſe Gracchum, cum primum magiſtratu abiiſſet, accuſaturum.

Plut. *Mu-*... St Pigh. ... *Mummi-* ..., ad ann. ...o. ex Ap-... iano.

CAPVT IX.

De interitu Gracchi, & bello ſeruili in Sicilia, apud Athenienſes, & Delum.

GRacchus cum eniteretur, vt ipſe tribunus plebis ſubſequenti anno permaneret, cumque comitiorum die ſeditiones populi accenderet, auctore Naſica inflammata nobilitas, fragmentis ſubſelliorum plebē fugauit. Gracchus per gradus, qui ſunt ſuper Calpurnium fornicem, detracto amiculo fugiens, ictus fragmento ſubſellij corruit. Rurſuſque aſſurgens, alio ictu clauæ cerebro impactæ exanimatus eſt. Ducenti præterea in ea ſeditione interfecti, eorumque corpora in Tiberim proiecta ſunt: ipſius quoque Gracchi inhumatum cadauer extabuit. Orta præterea in Sicilia belli ſeruilis contagio mul-

multas late infecit prouincias. Nam & Minturnis CCCCL. ſerui in crucem acti, & Sinueſſæ ad quatuor millia ſeruorum à Q. Metello & Cn. Seruilio Cæpione oppreſſa ſunt. In Metallis quoque Athenienſium idem tumultus ſeruilis ab Heraclito prętore diſcuſſus eſt. Apud Delum etiam ſerui nouo motu intumeſcentes, oppidanis præuenientibus preſsi ſunt, abſque illo primo Sicilienſis mali fomite, à quo iſtæ velut ſcintillæ emicantes, diuerſa hæc incẽdia ſeminauit. In Sicilia enim poſt Fuluium conſulem Piſo conſul Mamertium oppidum expugnauit, vbi octo millia fugitiuorum interfecit: quos autem capere potuit, patibulo ſuffixit, cui cum Rupillus conſul ſucceſsiſſet, idem quoque Taurominium & Ennam firmiſsima fugitiuorum refugia bello recepit, vbi amplius quàm viginti millia tunc ſeruorum trucidata referuntur. Miſera profecto talis belli & inextricabilis cauſa. Pereundum vtique dominis erat, niſi inſoleſcentibus ſeruis, ferro obuiam iretur. Sed tamen in ipſis quoque infelicisſimis dãnis pugnæ, & infelicioribus lucris victoriæ, quanti periere victi, tantum perdidere victores.

CAPVT X.

De bello Ariſtonici. De Ptolemai regis Alexandrinorũ flagitiis, & Antiocho à Phraate victo. De que Aetnæ & Liparæ incendiis.

ANno ab V.c. DCXXII. P. Licinius Craſſus conſul & Pontifex maximus, aduerſus Ariſtonicum Attali fratrem, qui traditam per teſtamentum Romanis Aſiam peruaſerat, cum inſtructiſsimo miſſus exercitu: præterea à magnis regibus, hoc eſt, Nicomede Bithyniæ, Mithridate Ponti & Armeniæ, Ariarathe Cappadociæ, Pylemene Paphlagoniæ, eorumque maximis copiis adiutus, conſerto tamen bello victus eſt: & cum exercitu poſt plurimam cædem in fugam acto, ipſe iam circunuentus ab hoſtibus, & pene captus eſſet, virgam, qua erat vſus ad equum, in oculum Thracis impegit. Barbarus autem, cùm ira & dolore exarſiſſet, latus Craſsi gladio tranſuerberauit. Ita ille excogitato genere mortis, effugit & dedecus & ſeruitutem. Perperna conſul, qui Craſſo ſucceſſerat, audita morte Craſsi, & clade exercitus Romani, raptim in Aſiam peruolauit Ariſtonicum recenti victoria feriatum, improuiſo bello adortus, nudatumque omnibus copijs, in fugam vertit. Cumque Stratonicen vrbem, ad quam ille confugerat, obſidione cinxiſſet trucidatum fame ad deditionem coegit. Perperna conſul apud Pergamum correptus morbo, diem obiit. Ariſtonicus Romæ iuſſu ſenatus in carcere ſtrangulatus eſt. Eodem anno Ptolemæi Alexandrinorum regis vita miſera, miſeriorem vitæ exitum dedit. Is enim ſororem ſuam ſtupro cognitam, ac deinde in matrimonium receptam, nouiſsime turpius quam duxit, abiecit. Priuignam vero ſuam, hoc eſt, filiam

filiã ſororis & coniugis, coniugem aſciuit: filiumq; ſuũ quem ex ſorore ſuſceperat, nec non & filium fratris, occidit. Quamobrem tantis inceſtis parricidiisque execrabilis, ab Alexandrinis regno pulſus eſt. Iiſdem temporibus Antiochus non contentus Babylonia atque Ecbatana, totoque Mediæ imperio, aduerſus Phraatem Parthorum regem congreſſus & victus eſt. Qui cum in exercitu ſuo centum millia armatorum habere videretur, ducenta millia amplius calonum atque lixarum immixta ſcortis & hiſtrionibus trahebat. Itaque facile cum vniuerſo exercitu ſuo Parthorum viribus oppreſſus interiit. C. Sempronio Tuditano, & M. Aquillio Coſſ. P. Scipionem Africanum pridie pro concione de periculo ſalutis ſuæ conteſtatum, quod ſibi pro patria laboranti ab improbis & ingratis denuntiari cognouiſſet, alio die mane exanimem in cubiculo ſuo repertum, non temere inter maxima Romanorum mala recenſuerim, præſertim cum tantum in ea vrbe Africani vigor & modeſtia valeret, vt facile viuo eo, neque ſociale neque ciuile bellum poſſe exiſtere crederetur. Hunc quidam vxoris ſuæ Semproniæ Gracchorum autem ſororis dolo necatum ferunt, ne ſcelerata (vt credo) familia, atque in perniciem patriæ ſuæ nata, inter impias ſeditiones virorum, non etiam facinoribus mulierum eſſet immanior. M. AEmilio, L. Oreſte conſulibus, AEtna vaſto tremore concuſſa exundauit igneis globis. Rurſuſque alio die Lipara inſula, & vicinum

circa eam mare in tantum efferbuit, vt adustas quoque rupes diſſoluerit, tabulata nauium liquefactis ceris extorruerit: exanimatos piſces ſupernatanteſque excoxerit: homines quoque, niſi qui longius potuere diffugere, reciprocato anhelitu calidi aeris aduſtis introrſum vitalibus ſuffocarit.

CAPVT XI.

De ingenti & pernicioſa vi locuſtarum in Africa, quarum interitu infectioneque horrenda ac inaudita peſtis orta.

M. Plautio Hypſæo, & M. Fuluio Flacco conſulibus, vix dum Africam à bellorum excidiis quieſcentem, horribilis & inuſitata perditio conſecuta eſt. Namque cum per totam Africam immenſæ locuſtarũ multitudines *coaluiſſent, & non modo iam ſpẽ cunctam frugum abraſiſſent, herbaſque omnes cum parte radicum, & folia arborum cum teneritudine ramnorum cõſumpſiſſent, verumetiam amaros cortices atque arida ligna perroſiſſent, repentino arreptæ vento, atque in globos coactæ, portatæque diu per aerem, Africano pelago immerſæ ſunt. Harum cum immenſos aceruos longe vndis vrgentibus fluctus per extenta late litora propuliſſent, tetrum nimis atque vltra opinionem peſtiferum odorem, tabida & putrefacta congeries exhalauit, vnde omnium pariter

*conualuſſent.

riter

riter animantium tanta peſtilentia conſecuta eſt, vt auium, pecudum ac beſtiarum corruptione aeris diſſolutarum, putrefacta paſſim cadauera, vitium corruptionis augerent. At vero quanta fuerit hominũ lues, ego ipſe dum refero, toto corpore perhorreſco: ſiquidem in Numidia, in qua tunc Micipſa rex erat, octingenta millia hominum: circa oram vero maritimam, quæ maxime Carthaginienſi atque Vticenſi litori adiacet, plus quam ducenta millia periiſſe traditum eſt. Apud ipſam vero Vticam ciuitatem triginta millia militum, quæ ad præſidium totius Africæ ordinata fuerant, extincta atque abraſa ſunt: Quæ clades repentina ac tam violenta inſtitit, vt tunc apud Vticam ſub vna die per vnam portam ex illis iunioribus plus quàm MD. mortuos elatos fuiſſe narretur. Veruntamen pace & gratia omnipotentis Dei dixerim, de cuius miſericordia, & in cuius fiducia hæc loquor, quamuis & temporibus noſtris exoriantur aliquando, & hoc diuerſis partibus locuſtæ, & plerunque etiam, ſed tolerabiliter, lædant, nunquam tamen temporibus Chriſtianis tanta vis inextricabilis mali accidit, vt pernicies locuſtarum, quæ nullo modo ferri viua potuiſſet, mortua plus noceret: & qua diu viuente peritura erant omnia, ea perdita, pereuntibus magis omnibus optandum fuerit, ne periret.

CAPVT XII.

De Carthagine reſtituta. De C. Gracchi ſeditione & interitu.

Faſt. Cap. a. 630. ANno ab vrbe condita DCXXVII. Q. Cæcilio Metello, & T. Quinctio Flaminino Coſſ. Carthago in Africa reſtitui iuſſa, vigeſimo & ſecundo demum anno, quam fuerat euerſa, deductis ciuium Romanorum familiis, quæ eam incolerent, reſtituta & repleta eſt, magno ante prodigio præcedente. Nam cum menſores ad limitandum Carthaginienſem agrum miſsi, ſtipites terminorum indices fixos, & nocte à lupis reuulſos mordicus, corroſosque reperiſſent, aliquandiu hæſitatum eſt, vtrum Romanæ paci expediret, Carthaginem reformari. Eodem anno C. Grachus, Gracchi illius, qui iam occiſus in ſeditione fuerat, frater, tribunus plebis per tumultum creatus, magna reipublicæ pernicies fuit. Nam cum ſæpe populum Romanum largitionibus promiſsiſque nimiis in acerbiſsimas ſeditiones excitauiſſet, maximè legis agrariæ cauſa, pro qua etiam frater eius Ti. Gracchus fuerat occiſus, tandem à tribunatu, Minucio ſucceſſore, deceſsit. Minucius tribunus plebis, cùm maxima ex parte deceſſoris ſui Gracchi ſtatuta conuulſiſſet, legesque abrogaſſet, Caius Gracchus cum Fuluio Flacco ingenti ſtipatus agmine, Capitolium vbi concio * agitabatur, aſcendit: ibi maximo tumultu excitato, quidam

* ...agebatur.

dam præco à Gracchanis interfectus, velut ſignum belli fuit. Flaccus duobus filijs armatis cinctus, comitante etiam Graccho togato, breuemque gladium ſub ſiniſtra occultante, quamuis & præconem fruſtra præmiſiſſet, qui ſeruos ad libertatem vocaret, Ianium tanquam arcem occupauit: contra quem D. Brutus vir conſularis à cliuo publico cum ingenti certamine irruit. Ibi Flaccus diu obſtinatiſsimè dimicauit. Gracchus poſtquam in templum Mineruæ ſeceſſerat, gladio incumbere volens, interuentu Lætorii retentus eſt. Itaque cum diu anceps bellum agitaretur, tandem ſagittarij ab Opimio miſsi, conſertam multitudinem diſturbauerunt. Duo Flacci pater filiuſque cum per ædem Lunæ in domum priuatam deſiluiſſent, foreſque obieciſſent, reſciſſo cratitio pariete, confoſsi ſunt. Gracchus diu pro ſe amicis pugnantibus ac pereuntibus, ægre ad pontem ſublicium peruenit: ibique ne viuus caperetur, ceruicem ſeruo ſuo præbuit. Caput Gracchi exciſum, conſuli allatum eſt, corpus ad Corneliam matrem Miſenum oppidum deuectum eſt. Hæc autem Cornelia Africani maioris filia Miſenum, vt dixi, prioris filij morte ſeceſſerat. Bona Gracchi publicata ſunt. Flaccus adoleſcens in robore necatus eſt. Ex factione Gracchi, ducenti quinquaginta in Auentino cæſi referuntur. Opimius conſul ſicut in bello fuit fortis, ita in quæſtione crudelis. Nam amplius quàm tria millia hominum ſupplicijs necauit: ex quibus plu-

rimi, ne dicta quidem cauſa, innocẽtes interfecti ſunt.

CAPVT XIII.

Baleares inſulas à Metello ſubactas, Allobroges à Domitio victos fuiſſe, Ætnamque rurſus exarſiſſe.

IIſdem temporibus Metellus Baleares inſulas bello peruagatus edomuit, & piraticam infeſtationem, quæ ab ijſdem tunc exoriebatur, plurima incolarum cæde compreſsit. Cneus quoque Domitius proconſul Allobroges Gallos iuxta oppidum Vindalium grauiſſimo bello vicit, maxime cum elephantorum noua forma equi hoſtium hoſteſque conterriti, diffugiſſent: viginti M. ibi Allobrogum cæſa referuntur, tria millia capta ſunt. Eodem tempore Aetna mons vltra ſolitum exarſit, & torrentibus igneis ſuperfuſis lateque circunfluentibus, Catanam vrbem fineſque eius oppreſsit, ita vt tecta ædium calidis cineribus præuſta & prægrauata corruerent: cuius leuandæ cladis cauſa, ſenatus decem annorum vectigalia Catanenſibus remiſit.

CAPVT XIV.

Fabius conſul Bituitum regem Aruernorum, magnis copiis inſtructum, cum paucis fudit, Q. Marcius alios Gallos fudit.

ANno ab vrbe condita DCXXVIII. Fabius

bius conſul Bituito regi Aruernorum Galliæ ciuitatis bellum maximo inſtructu comparanti, adeo cum paruo exercitu occurrit, vt Bituitus paucitatem Romanorum vix ad eſcam canibus, quos in agmine habebat, ſufficere poſſe iactaret. Qui cum ſibi ad transferendas copias, vnum pontem Rhodani fluminis parum eſſe intelligeret, alium compactis lintribus cateniſque connexum, ſuperſtratis confixiſque tabulis inſtruxit. Conſerta pugna, & diu grauiter agitata, victi Galli, conuerſique in fugam, dum quiſque ſibi timet, coaceruatis inconſulte agminibus, & præpropero tranſitu pontis vincula ruperũt, ac mox cum ipſis lintribus merſi ſunt. Centum octoginta millia armatorum in exercitu Bituiti fuiſſe tradũtur, ex quibus centum quinquaginta millia vel cæſa vel merſa ſunt. Q. Marcius conſul Gallorum gentem ſub radice Alpium ſitam, bello aggreſſus eſt: qui cum ſe Romanis copijs circunſeptos viderent, belloque impares fore intelligerent, occiſis coniugibus ac liberis, in flammas ſeſe proiecerunt. Qui vero præoccupantibus Romanis peragendæ tunc mortis ſuæ copiam non habuerant, captique fuerant, alij ferro, alij ſuſpẽdio, alij abnegato cibo ſeſe conſumpſerunt: nulluſque omnino vel paruulus ſuperfuit, qui ſeruitutis conditionem vitæ amore tolerare.

CAP.

CAPVT XV.

De bello Iugurthino, in quo Romani variè cum Iugurtha rege Numidarum pugnarunt.

ANNo ab vrbe condita DCXXXIX. P. Scipione Naſica, & L. Calpurnio Beſtia conſulibus, Iugurthæ Numidarum regi bellum conſenſu populi Romani ſenatus indixit. Sed ego de Iugurtha ordinis tantum loco, & cauſa commemorationis breuiter perſtrinxerim, quia vt de natura eius varia atque intolerabili, ita & de rebus tam doloſe, quàm ſtrenue geſtis, propter opimam ſcriptorum luculentiam ſatis ſufficiens apud omnes notitia eſt. Igitur Iugurtha Micipſæ Numidarum regis adoptiuus, hæreſque inter naturales eius filios factus, primum cohæredes ſuos, id eſt, Hiempſalem occidit, Adherbalem bello victum, Africa expulit. Calpurnium deinde conſulem aduerſum ſe miſſum, pecunia corrupit, atque ad turpiſsimas conditiones pacis adduxit. Præterea cùm Romam ipſe veniſſet, omnibus pecunia aut corruptis, aut attentatis, ſeditiones diſſenſioneſque permiſcuit: quam cum egrederetur, infami ſatis notauit elogio, dicens: O vrbem venalem & mature perituram, ſi emptorem inuenerit. Inſequenti anno A. Poſtumium, Poſtumij conſulis fratrem, quem is quadraginta millibus armatorum exercitui præfecerat, apud Galamam vrbem theſauris regijs conditis

ditis inhiantem bello oppreſsit: cuique victo ignominioſiſsimum fœdus exegit, vniuerſam pene Africam à Romanis deficientem, regno ſuo iunxit. Poſtea tamen Metelli conſulis integritate & diſciplina coërcitus, duobus etiam prælijs victus, vidit præſente ſe & vaſtari Numidiam ſuam & non poſſe defendi: à quo ad deditionem coactus, CCC. obſides dedit, frumentum atque alios commeatus perſoluturum ſeſe ſpopondit, tria millia amplius perfugarum reddidit. Exin cum incertus in pace improbos non prohiberet excurſus, C. Marij conſulis, non minore pene quàm ipſe præditus erat aſtutia, Romaniſque viribus fractus eſt: maxime poſtquam Marius vrbem Capſam ab Hercule Phœnice (vt ferunt) conditam, regijs tunc theſauris confertiſsimam, dolo circumuenit & cepit. Diffidens deinde & proprijs rebus & viribus Iugurtha, ſocietatem cum Boccho Maurorum rege fecit, cuius equitatu in immenſum auctus, Marianum exercitum creberrimis incurſionibus fatigauit. Poſtremo apud Cirtam vrbem antiquam Maſſaniſæ regiam, aduerſus Romanos expugnationẽ eius parantes ſexaginta millibus equitum inſtructus occurrit. Nunquam vlla Romano militi tumultuoſior pugna & terribilior fuit, adeo vt diſcurſu & fremitu circuncurſantium & impetentium equitum ſuſcitatus puluis, cœlum ſubtexuerit, diem ademerit, noctemque obduxerit: tantus autem telorum nimbus ingruerit, vt nul-

la

la pars corporis ab ictu tuta eſſet, quippe quibus & viſus ad proſpiciendum impedimento caliginis, & expeditio ad cauendum compreſsionē multitudinis deerat. Nec laborabat eques Maurus ac Numida, vt bene collocatum hoſtem opportuno teli impetu rimaretur, ſed potius in incertum pila mittebant, certi quod vulnera incerta non eſſent. Ita coacti in vnum Romani pedites denſabantur. Intercapedinem tanti periculi nox interueniens dedit. Eadem poſtera die & belli & periculi facies. Erumpere in hoſtem, quamuis ſtricto miles gladio non valebat: eminus enim iaculis repellebatur. Fugere non poterat, vndique enim velocior ad perſequendum eques incluſerat. Iam tertia dies, & nullum vndecunque ſuffragium, dira vndique mortis facies obijciebatur; tandem Marius conſul forti deſperatione ſpei viam fecit, vniuerſo ſimul agmine prorupit è vallo, campoque ſeſe ſimul & prælio dedit. Et cum iterum circunfuſi hoſtes non ſolum agminis extrema laniarent, verum etiam media excuſsis procul telis cæderent: turbatoſque Romanos inſuper etiam æſtus ſolis, intolerantia ſitis, mortis circunſtantia, vſque ad extremum deſperationis defatigarent, ſubito notum illud Romanorum aduerſus Afros tempeſtatum imbriumque ſuffragium cœlo miſſum, inſperatæ ſaluti fuit: ſiquidem repentina pluuia ſitientibus Romanis & æſtuantibus refrigerium potumque præbuit. Porro autem Numidis haſtilia telorum

rum,quæ manu intorquere ſine amentis ſolent,lubrica ac per hoc inutilia reddidit:Scuta etiam,quæ elephanti corio extento atque durato habilia & tuta geſtabant, cuius ea natura eſt,vt acceptum imbrem, tanquam ſpongia ebibat,ac per hoc intractabile repentino pondere fiat,quia circunferri non poterant,defendere nequiuerunt. Ita ex inſperato conturbatis deſtitutiſq; Mauris & Numidis:Bocchus & Iugurtha fugerunt. Poſt hoc XC. millia armatorum nouiſsimo bello ab ijſdem regibus obiecta,hæc quoque vſque ad internecionem Romanis vincentibus cæſa referuntur. Ex eo Bocchus ſpem belli abijciens,pacem petiuit:atque in pretium pacis Iugurtham dolo captum,catenisque obrutum, per Syllam legatum miſit ad Marium:qui in triumpho ante currum cum duobus filijs ſuis actus,mox in carcere ſtrangulatus eſt. Ijſdem diebus obſcœnum prodigium ac triſte viſum eſt. L. Heluius eques Romanus cum vxore & filia, Roma in Apuliam rediens, tempeſtate correptus, cum filiam conſternatam videret, vt citius propioribus tectis ſuccederent,relictis vehiculis,arreptiſq; equis filiam virginem equo inſidentem, in medium agmen accepit. Puella continuo ictu fulminis exanimata eſt. Sed omnibus ſine ſciſſura aliqua veſtimẽtis ademptis,ac pectoris pedumque vinculis diſſolutis, monilibus etiam anulisque diſcuſsis,ipſo quoque corpore illæſo, niſi quod obſcœnum in modum nuda, & lingua paululum exerta iacuit,equus quo-

que

que ipſe quo vtebatur, ſtraturis, frenis & cingulis diſſolutis paſsim ac diſperſis, exanimis procul iacuit. Paruo poſt hoc interceſſu temporis L. Veturius eques Romanus Æmiliam virginem Veſtalem furtiuo ſtupro polluit. Duas præterea virgines Veſtales eadem Æmilia ad participationem inceſti ſolicitatas, contubernalibus ſui corruptoris expoſuit ac tradidit. Indicio per ſeruum facta, ſupplicium de omnibus ſumptum eſt. Iiſdem præterea Iugurthini belli temporibus L. Caſsius conſul in Gallia Tigurinos vſque ad Oceanum perſecutus, rurſumque ab eiſdem inſidijs circunuentus, occiſus eſt. Lucius quoque Piſo vir conſularis, legatus Caſsij conſulis, interfectus. * Q. Publius alter legatus, ne reſidua exercitus portio quæ in caſtra confugerat, deleretur, obſides & dimidiam partem rerum omnium Tigurinis turpiſsimo fœdere dedit, qui Romam reuerſus, à Cœlio tribuno plebis die dicta, ea quod Tigurinis obſides dederat, in exilium profugit. Cœpio proconſule capta vrbe Gallorum, cui nomen eſt Toloſæ, centum M. pondo auri, & argenti CXM. è templo Apollinis ſuſtulit: quod cum ad Maſsiliam amicam populo Romano vrbem cum præſidijs miſiſſet, interfectis clam (ſicut quidam conteſtantur) quibus ea cuſtodienda & peruehenda commiſerat, cuncta per ſcelus furatus fuiſſe narratur: vnde etiam magna quæſtio pòſt Romæ acta eſt.

* C. Popill. Pig ad ann. 646.

CAP.

CAPVT XVI.

De bello Romanorum aduerſus Cimbros. Teutonas, aliasque gentes geſto: vbi & variè vtrinque pugnatum, ſed Marii induſtria Romani ſuperarunt.

ANno ab vrbe condita DCXLII. C. Manlius Conſul & Q. Cæpio proconſul aduerſus Cimbros & Teutonas & Tigurinos & Ambronas Gallorum & Germanorum gentes, quæ tunc, vt imperium Romanum extinguerent, conſpirauerant, miſsi, prouincias ſibi Rhodano flumine medio diuiſerunt. Vbi dum inter ſe grauiſsima inuidia & contentione diſceptant, cum magna ignominia & periculo Romani nominis victi ſunt: ſi quidem in ea pugna M. Aurelius conſularis captus atque interfectus eſt. Duo filij conſulis cæſi, octoginta millia Romanorum ſociorumque ea tempeſtate trucidata, quadraginta millia calonum atque lixarum interfecta, Antias ſcribit. Ita ex omni penitus exercitu decem tantummodo homines, qui miſerum nuntium ad augendas miſerias reportarent, ſuperfuiſſe referuntur. Hoſtes binis caſtris atque ingenti præda potiti noua quadam atque inſolita execratione cuncta quæ ceperant, peſſum dederunt. Veſtis diſciſſa & proiecta eſt, aurum argentumque in flumen abiectum, loricæ virorum conciſæ, phaleræ equorum *diſperditæ, equi ipſi gurgiti- *diſpertitę

gitibus immerſi, homines laqueis collo inditis ex arboribus ſuſpenſi ſunt, ita, vt nihil prædæ victor, nihil miſericordiæ victus agnoſceret. Maximus tunc Romæ non ſolum luctus, verumetiam metus fuit, ne confeſtim Cimbri alpes tranſgrederentur. Italiamque delerent. Iiſdem temporibus Q. Fabius maximus filium ſuum adoleſcentem rus relegatum, cum duobus ſeruis parricidij miniſtris interfecit, ipſoſque continuo ſeruos in pretium ſceleris manumiſit. Die dicta, Cn. Pompeio accuſante, damnatus eſt. Igitur Marius quartùm conſul, cum iuxta Iſaræ Rhodanique flumina, vbi in ſeſe confluunt, caſtra poſuiſſet, Teutones, Cimbri, & Tigurini & Ambrones, poſtquam continuo triduo circa Romanorum caſtra pugnarunt, ſi quo pacto eos excuterent vallo, atque in * æquos campos effunderent, tribus agminibus Italiam petere deſtinarunt. Marius poſt digreſſum hoſtium, caſtra mouit, & collem occupauit: qui campo & fluuio, vbi hoſtes ſeſe diffuderant, imminebat. Cumque exercitui eius aqua ad potandum deeſſet, quereliſque omnium coargueretur, aquam quidem in conſpectu eſſe reſpondit, ſed eam ferro vindicandam. Primis itaque calonibus cum clamore in pugnam ruentibus, ſubſequutus exercitus, mox iuſto certamine compoſitis ordinibus bellum geſtum, & vicere Romani. Quarto die rurſus productæ vtrinque in campum acies vſque ad meridiem pene pari pugnauere diſcrimine. Poſt vbi incaleſcente ſole flu-

* æquor.

fluxa Gallorum corpora in modum niuium diſtabuerunt, vſque in noctem cædes potius quàm pugna protracta eſt: Ducenta millia armatorum in eo bello interfecta ſunt octoginta millia capta, vix tria millia fugiſſe referuntur. Dux quoque eorum Teutobodus occiſus eſt. Mulieres eorum conſtantiore animo quàm ſi viciſſent, conſuluerunt conſulem, vt ſi inuiolata caſtitate virginibus ſacris ac dijs ſeruiendum eſſet, vitam ſibi reſeruarent. Itaque cum petita non impetraſſent, paruulis ſuis ad ſaxa colliſis, cunctæ ſeſe ferro ac ſuſpendio peremerunt. Hæc de Tigurinis & Ambronibus geſta ſunt. Teutones autem & Cimbri integris copijs Alpium niues emenſi. Italiæ plana peruaſerant: ibique cum rigidum genus diu blandioribus auris, poculis, cibis ac lauacris emolliretur, Marius quintùm conſul & Catulus aduerſum eos miſsi, die ad pugnam & campo dato, Annibalis ſecuti ingenium, in nebula diſpoſuere pugnam, in ſole pugnarunt. Prima ſiquidem perturbatio Gallorum fuit, quod Romanam aciem prius offendere diſpoſitam, quā adeſſe ſenſerunt. Cumque illico vulnerati equites retro in ſuos cogerentur, totamque multitudinem indiſpoſite adhuc aduentantem conturbarent, & ſol cum vento ortus ex aduerſo emicuiſſet, viſus eorum puluis oppleuit, & ſplendor hebetauit, ita factum eſt, vt tanta ac tam terribilis multitudo, minima Romanorum clade, ſua autem vltima

internecione cæderetur. Centum quadraginta millia eorum tunc in bello cæſa, LX. millia capta dicuntur. Mulieres grauiorem pene excitauere pugnam, quæ plauſtris in modum caſtrorum circuminſtructis, ipſæ autem deſuper propugnantes, diu repulere Romanos. Sed cum ab nouo cædis genere terrerentur (abſciſsis enim cum crine verticibus, inhoneſto ſatis vulnere turpes relinquebantur) ferro quod in hoſtes ſumpſerant, in ſe ſuosque verterunt. Namque aliæ concurſu mutuo iugulatæ, aliæ apprehenſis inuicem faucibus ſtrangulatæ, aliæ funibus per equorum crura conſertis, ipſisque continuo equis extimulatis, poſtquam ſuas iiſdem funibus, quibus equorum crura nexuerant, indidere ceruices, protractæ atque exanimatæ ſunt, aliæ laqueo de ſubrectis plauſtrorum temonibus pependerunt. Inuenta eſt etiam quædam, quæ duos filios, traiectis per colla eorum laqueis, ad ſuos pedes vinxerit: & cum ſeipſam ſuſpendio morituram dimiſiſſet, ſecum traxerit occidendos. Inter hæc multa & miſerabilia mortis genera, reguli quoque duo ſtrictis in ſe gladijs concurriſſe referuntur. *Lucius & Boiorix reges in acie ceciderunt. Claudicus & Ceſorix capti ſunt. Ita in his duobus prælijs trecenta quadraginta millia Gallorum occiſa, & centum quadraginta millia capta ſunt, abſque innumera mulierum multitudine, quæ ſe ſuosque paruulos fœmineo furore, vi autem virili necauerunt. Igitur talem Marij tri-

*Lugius.

triumphum Romanamque victoriam incredibile facinus, & nunquam antea Romanis cognitum, Romæ ſubito perpertatum, verſa in horrorem ac mœrorem tota vrbe, fuſcauit. Publicius ſiquidem Malleolus, ſeruis annitentibus, matrem ſuam interfecit. Damnatus parricidij, inſutuſque in culleum & in mare proiectus eſt: impleueruntque Romani facinus & pœnam; vnde Solon Athenienſis decernere non auſus fuerat, dum fieri poſſe non credidit: & Romani, qui ſe ortos à Romulo ſcirent, etiam hoc fieri poſſe intelligentes ſupplicium ſingulare ſanxerunt.

CAPVT XVII.

De ingenti Romæ ſeditione, auctoribus L. Apuleio Saturnio, C. Mario, cæterisque orta.

ANNo ab vrbe condita DCXLV. poſt Cimbricum & Teutonicum bellum & quintum Marij conſulatum, quo ſtatus imperij Romani iure conſeruatus iudicatur, ſexto conſulatu eiuſdem C. Marij ita labefactatus eſt, vt pene vſque ad extremum inteſtina clade conciderit. Euoluere ac percurrere mihi diſcordiarum ambages & inextricabiles ſeditionum cauſas incommodum ſimul ac lõgum videtur: ſane breuiter ſtrinxiſſe ſufficiat quod primus L. Apuleius Saturnius excitati tumultus auctor extiterit, Q. Metello Numidico, viro ſane primario acerrimus inimicus,

qui eum cenſorem creatum protractum domo, atque in Capitolium confugientem armata multitudine obſedit, vnde equitum Romanorum indignatione deiectus eſt, plurima ante Capitolium cæde facta. A. Nonium deinde competitorem ſuum Saturninus & Glaucia fraude C. Marij conſulis occiderũt. Subſequente anno Marius ſextùm Conſul, & Glaucia prætor, & Saturninus tribunus plebis conſpirauerunt. Metellum Numidicum in exilium quacunque vi agere. Die dicta, à ſuppoſitis eiuſdem factionis iudicibus per ſcelus innocens Metellus damnatus, in exilium cum totius vrbis dolore diſceſsit. Idem Saturninus Memmium virum acrem & integrum, fieri conſulem timens, orta ſubito ſeditione fugientem per P. Mettium ſatellitem informi ſtipite comminutum interfecit. Fremente pro tantis reipublicæ malis ſenatu populoque Romano, Marius conſul ac commodato ad tempus ingenio conſenſui bonorum ſeſe immiſcuit, commotamque plebem leni oratione ſedauit. Saturninus infamibus * auſibus concionem domi ſuæ habuit, ibique ab alijs rex, ab alijs Imperator eſt appellatus. Marius manipulatim plebe deſcripta, alterum conſulem cum præſidijs in colle diſpoſuit, ipſe portas communiuit. In foro prælium commiſſum eſt. Saturninus à Marianis foro pulſus, in Capitolium confugit. Marius fiſtulas, quibus eo aqua deducebatur, incidit. Bellum deinde in aditu Capitolij horridum ſatis actum eſt, multique

*auſis.

circa

circa Saufeium & Saturninum cæſi. Saturninus palàm clamitans, Marium auctorem eſſe omnium molitionum ſuarum conteſtatus eſt. Cum autem ipſe Saturninus & Saufeius & Labienus cogente Mario, in curiam confugiſſent, per equites Romanos effractis foribus, occiſi ſunt. C. Glaucia extractus è domo Claudij, trucidatus eſt. Furius tribunus plebis bona omnium publicanda decreuit. Cn. Dolabella Saturnini frater, per forum olitorium fugiens, cum L. Geganio interfectus eſt. Itaque auctoribus tantæ ſeditionis occiſis, quies populo fuit. Tunc Cato atque Pompeius rogationem de reditu Metelli Numidici totius vrbis gaudio promulgarunt: quæ ne præferretur, Marij conſulis, & Furij tribuni plebis factionibus interceſſum eſt. Rutilius quoque vir integerrimus, adeo fidei atque innocentiæ conſtantia vſus eſt, vt die ſibi ab accuſatoribus dicta, vſque ad cognitionem neque capillum barbamve promiſerit, neque ſordida veſte humilive habitu ſuffragatores conciliarit, inimicos permulſerit, iudices temperarit, orationem quoque à prætore conceſſam nihilo ſummiſsiorem quàm animum habuerit. Cum euidenti oppugnaretur calumnia, & opinione bonorum omnium iure abſoluendus putaretur, periurio iudicum condemnatus eſt: qui Smyrnam commigrans, litterarum ſtudijs intentus conſenuit.

CAPVT XVIII.

De bello ſociali, quo Italici populi à Romanis deficientes rebellarunt. Item de prodigiis variis.

ANno ab vrbe condita ſexcenteſimo LIX. Sex. Iulio Cæſare, & L. Marcio Philippo conſulibus, inteſtinis cauſis ſociale bellum tota commouit Italia, ſiquidem Liuius Druſus tribunus plebis, Latinos omnes ſpe libertatis illectos, cum placita explere non poſſet, in arma excitauit. Eo acceſsit, vt mæſtam vrbem prodigia dira terrerent. Nam ſub ortu ſolis globus ignis à regione ſeptentrionis cum maximo cœli fragore emicuit. Apud Arretinos cum panes per conuiuia frágerentur, cruor è medijs panibus, quaſi è vulneribus corporum fluxit. Præterea per ſeptem continuos dies grando lapidum, immixtis etiam teſtarum fragmentis, terram latiſſime verberauit. In Samnitibus vaſtiſsimo hiatu terræ, flamma prorupit, & vſque in cœlum extendi viſa eſt. Complures præterea in itinere videre Romani globum coloris aurei, cœlo ad terram deuolui, maioremque factum, rurſus à terra in ſublime ad Orientem ſolem ferri, ac magnitudine ſua ipſum ſolem obtexiſſe. Druſus tantis malis anxius, domi ſuæ, incerto quidem auctore, interfectus eſt. Igitur Picentes, Veſtini, Marſi, Peligni, Marrucini, Samnites, Lucani, cùm adhuc occultam defectionem meditarentur,

C. Ser-

C. Seruilium prætorem legatum ad ſe miſſum, apud Aſculum occiderunt: ſtatimque clauſa ciuitate, omnes ciues Romanos indicta cæde iugulauerunt. Continuo atrociſsimam perniciem infamiſsima præceſſere prodigia. Namque omnium generum animalia, quæ manus hominum blande perpeti, atque inter homines viuere ſolita erant, relictis ſtabulis paſcuiſque, cum balatu, hinnitu, mugituque miſerabili, ad ſyluas monteſque fugerunt. Canes quoque, quorum natura eſt extra homines eſſe non poſſe, lachrymoſis vlulatibus vagi luporum ritu oberrarunt. Igitur Cn. Pompeius prætor cum Picentibus iuſſu ſenatus bellum geſsit, & victus eſt. Poſtquam ſibi Samnites Papium Mutilum Imperatorem præfecerant, Marſi autem Agamemnonem archipiratam præoptauerant. Iulius Cæſar Samnitium pugna victus, cæſo fugit exercitu. Rutilius Conſul Marium propinquum ſuum legatum ſibi legit: quem aſſidue ſubmonentem moram bello vtilem fore, & pauliſper in caſtris exerceri militem oportere tironem, dolo id eum agere ratus cōtempſit: ſeſeque in inſidias Marſorum, & vniuerſum agmen exercitus ſui incautus iniecit, vbi & ipſe conſul occiſus, & multi nobiles interfecti, & octo millia Romanorum cæſa ſunt. Arma & corpora interfectorum in conſpectum Marii legati Tolenus fluuius pertulit, atque in teſtimonium cladis euexit. Marius raptis continuo copiis, victores inſperatus oppreſsit, octo millia & ipſe Marſorum

interfecit. Cæpio autem à Veſtinis & Marſis deductus in inſidias, cum exercitu trucidatus eſt. L. verò Iulius Cæſar, poſtquam apud AEſerniam victus aufugerat, contractis vndique copijs, aduerſus Samnites & Lucanos dimicans, multa hoſtium millia interfecit. Cumque ab exercitu Imperator appellatus eſſet, Romamque nuntios de victoria miſiſſet, ſenatus ſagum, hoc eſt, veſtem mœroris, quam exorto ſociali bello ſumpſerat, hac ſpe arridente depoſuit, atque antiquum togæ decorem recuperauit. Marius deinde ſex millia Marſorum cecidit, ſeptem millia armis exuit. Sylla cum viginti quatuor cohortibus AEſerniam miſſus, vbi arctiſsima obſidione Romani ciues & milites premebãtur, maximo bello & plurima cæde hoſtium vrbem ſociosque ſeruauit. Cn. Pompeius Picentes graui prælio fudit, qua victoria Senatus laticlauia & cætera dignitatis inſignia recepit, cum togas tantummodo victoria Cæſaris primum * reſpirante ſumpſiſſet. Portius Cato prætor Etruſcos, Plotius legatus Vmbros, plurimo ſanguine impenſo, difficillimo labore vicerunt. Cn. Pompeio, & L. Porcio Catone conſulibus. Pompeius diu obſedit Aſculum ciuitatem: nec tamen expugnauiſſet, niſi populum in campum prorumpentẽ grauiſsima oppreſsione viciſſet. Decem & octo millia Marſorum in ea pugna cum Franco Imperatore ſuo cæſa ſunt, capta tria millia. Quatuor autem millia Italicorum virorum ex ea

*reſpirante ciuitate.

ex ea cæde profugorum, iugum montis coacto in vnum agmine fortè conſcenderant: vbi oppreſsi exanimatique niuibus, miſerabili morte riguerunt. Namque ita vt attoniti timore hoſtium ſteterant, alij ſtirpibus vel ſaxis reclines, alij armis ſuis innitentes, patētibus cuncti oculis, dentibuſque nudatis, viuentium in modum viſebantur: nec vllum erat procul intuentibus mortis indicium, niſi diuturna immobilitas, quam nullo modo humanæ vitæ vegetatio diu perpeti poteſt. Eadem die Picentes congreſsi & victi ſunt; quorum dux Iudacilius conuocatis principibus ſuis, poſt magnificas epulas largaque pocula, cunctos ad exemplum ſui prouocās, hauſto veneno abſumptus eſt, cunctis factum eius laudantibus, ſed nemine ſubſequente. Anno ab vrbe condita ſexcenteſimo LXI. cum ad obſidēdos Pompeios Romanus iſſet exercitus, & Poſtumius Albinus vir cōſularis tunc L. Syllæ legatus, intolerabili ſuperbia omnium in ſe militum odia ſuſcitaſſet, lapidibus occiſus eſt. Sylla conſul ciuilem cruorem nonniſi hoſtili ſanguine expiari poſſe teſtatus eſt: cuius rei conſcientia permotus exercitus, ita pugnā adortus eſt, vt ſibi vnuſquiſque pereundum videret, niſi viciſſet. XVIII. millia Samnitium eo prælio cæſa ſunt. Iuuentium quoque Italicum ducem, & magnum ipſius populū perſecutus occidit. Portius Cato conſul Marianus copias habens, cum aliquāta ſtrenuè geſsiſſet, gloriatus eſt, C. Marium non maiora feciſſe: & ob hoc

cum

Google

cum ad lacum Fucinum contra Marſos bellum gereret, à filio C. Marii in tumultu belli, quaſi ab incerto auctore proſtratus eſt. C. Gabinius legatus in expugnatione hoſtilium caſtrorum interfectus eſt. Marrucini Veſtiniq́; Sulpicio legato Pompeij perſequente, vaſtati ſunt. Pompædius & Obſidius Italici imperatores ab eodẽ Sulpicio apud flumen Theanum horribili prælio oppreſsi & occiſi ſunt. Pompeius Aſculum ingreſſus, præfectos, cẽturiones, cunctoſque principes eorum virgis cecidit, ſecurique percuſsit, ſeruos prædamq́; omnem ſub haſta vendidit, reliquos liberos quidem, ſed nudos & egentes abire præcepit: & cum de hac præda opitulationem aliquam in vſum ſtipendii publici ſenatus fore ſperaret, nihil tamen Pompeius ex ea egenti ærario contulit. Namque eodem tempore, cùm penitus exhauſtum eſſet ærarium, & ad ſtipendium frumenti deeſſet expenſa, loca publica quæ in circuitu Capitolii pontificibus, auguribus, decemuiris & flaminibus in poſſeſsionem tradita erant, cogente inopia, vendita ſunt, & ſufficiens pecuniæ modus, qui ad tempus inopiæ ſubſidio eſſent, acceptus eſt. Et quidem tunc in ſinus ipſius ciuitatis euerſarum omnium vrbium, nudatarumque terrarum abraſæ vndique opes congerebantur, cum ipſa Roma turpi adigente inopia, præcipuas ſui partes auctionabatur. Quamobrem conſideret tunc tempora ſua, cum quaſi inexplebilis venter cuncta conſumens & ſemper eſuriens, cunctis vrbibus, quas miſeras

facie-

faciebat, ipſa miſerior, nihil relinquens, nihil habebat, & ſtimulo domeſticæ famis ad continuationem bellicæ inquietudinis trudebatur Iiſdem temporibus rex Sothimus cū magnis Thracum auxiliis Græciam ingreſſus, cunctos Macedoniæ fines depopulatus eſt: tandemque à C. Sentio prætore ſuperatus, redire in regnum coactus eſt.

CAPVT XIX.

De bello ciuili Mariano & Mithridatico. in quo Sylla & Marius maximos tumultus calamitatesque reipublicæ inuexerunt.

ANno ab vrbe condita ſexcenteſimo ſexageſimoſecundo, nondum finito ſociali bello, Romæ primum bellum ciuile commotum eſt: eodemque anno Mithridaticum bellum, etſi minus infame, non tamen minus graue ceptum eſt. Et quidem de Mithridatici belli ſpatio variè traditum eſt, vtrum abhinc primum ceperit, at tunc præcipue exarſerit, maxime cum alii XXX. alii XL. annis geſtum ferant. Sed quamuis iiſdem temporibus geſta perplexis coaceruata malis exarſerint, à me tamen ſpeciatim, etſi breuiter, ſingula proferentur. Marius Sylla conſule, & contra Mithridatem in Aſiam cum exercitu profecturo, in Campania tamen propter ſocialis belli reliquias conſiſtente affectauit ſeptimum conſulatum, & bellum ſuſcipere Mithridaticum, quo Sylla cognito, impatiens reuera iuuenis intemperataque ira percitus, cum

cum quatuor legionibus primum ante vrbẽ conſedit, vbi Gratidium Marij legatum quaſi primam victimã belli ciuilis occidit, mox vrbem cum exercitu irrupit, faces ad inflammandam vrbem popoſcit. Omnibus metu abditis, per ſacram viam citato agmine in forum venit. Marius, cum permouere nobilitatem, inflammare plebem, equeſtrem denique ordinem perarmare aduerſus Syllam fruſtra attentaſſet, poſtremo ſeruis ſpe libertatis & prædæ ad arma ſolicitatis, ne quicquam repugnare auſis, tandem in Capitolium conceſsit. Sed cum eò Syllanæ cohortes irruiſſent, magna* ſuorum cæde diffugit. Ibi tunc Sulpicius Marij collega, ſeruo ſuo prodente proſtratus eſt. Seruum vero ipſum, quod hoſtem indicauerat, manumitti; quod verò dominum prodiderat, ſaxo Tarpeio deijci conſules decreuerunt. Marius fugiens, cum perſequentium inſtantia circunſeptus eſſet, in Miturnenſium paludibus ſeſe abdidit, è quibus infeliciter luto oblitus, ignominioſeque protractus, turpi autem ſpectaculo Minturnas deductus, contruſuſque in carcerem, percuſſorem ad ſe miſſum ſolo vultu exterruit. Deinde lapſus è vinculis, in Africam transfugit, ſolicitatoque ex Vtica filio, vbi is cuſtodia obſeruabatur, continuo Romam regreſſus, Cinnæ conſuli ſocietate ſcelerum coniunctus eſt. Igitur ad profligandam vniuerſam Rempublicam, exercitum ſibi in quatuor partes diuiſerunt. Tres ſiquidem legiones Mario datæ, parti copiarum

*ſeruorum.

Cn.Car-

Cn. Carbo præpoſitus eſt, partem Sertorius accepit: ille ſcilicet Sertorius iam hic ciuilis belli incentor & particeps, qui etiam hoc finito, aliud poſt in Hiſpania bellum excitauit, quod per multos annos maximis Romanorum cladibus traxit. Cætera vero exercitus portio Cinnam ſecuta eſt. Porro autem Cn. Pompeius, qui à ſenatu cum exercitu accerſitus, vt reipublicæ opitularetur, & diu ſeſe nouarum rerum aucupatione ſuſpenderat, contemptus à Mario vel Cinna, ad Octauium alterum conſulem ſeſe contulit, & mox cum Sertorio conflixit. Infelicem pugnam interuentus noctis diremit. * Sexcenti ex vtraque parte milites trucidati ſunt. Poſtera autem die cum permixtim corpora ad ſepulturam diſcernerentur, miles Pompeianus fratris ſui, quem ipſe interfecerat, corpus agnouit. In concurſu enim vtrique cognitionē vultus galea, conſiderationem furor ademerat: quamuis parum ſit culpæ circa ignorantiam, vt videatur neſciſſe de fratre, quem non ambigitur ſciſſe de ciue. Itaque victor victo infelicior, vbi & fratris corpus agnouit, parricidium ſuum, execratus bella ciuilia, ilico pectus ſuum gladio tranſuerberans, ſimulque lachrymas & ſanguinem fundens, ſuper fraternum ſeſe cadauer abiecit. Et quid hoc profuit ad confuſionem crudelis incepti, quod in primo ſtatim bellorum ciuilium exordio infamis fama percrebuit, concurriſſe ignaros quidem fratres, ſed conſcios ciues: petijſſe fratrem ſcelere victorem ſpolia fratris

*Sexcēteni.

tris occiſi: ac mox tantæ immanitatis reum, eodem gladio atque eadem manu per ſuam necem parricidium, quod admiſerat, vindicaſſe? Nunquid in tanta tum animoſitate partium tam triſte mouit exemplum? Nunquid apud quenquam periculum ſceleris repulit terror erroris? Nunquid hæc quæ communis eſt etiam cum beluis pietas & reuerentia naturæ, quod vnus perimendo ac pereundo cõmiſit, quia in ſe agi poſſet intremuit, ſeſeque ab huiuſmodi incepto, conſcientia victus remouit? Quin potius annis fere quadraginta conſequentibus, in tantum continuata ſunt bella ciuilia, vt magnitudo laudis, *appetenda ex magnitudine ſceleris putaretur. Oēs enim poſt tale documentũ in tali militia parricidiorũ pericula refugiſſent, niſi parricidia ipſa voluiſſent. Igitur Marius coloniam Oſtienſem vi ingreſſus, omnia ibi genera libidinis, auaritiæ, crudelitatis exercuit. Pompeius, fulmine afflatus interiit: exercitus verò eius peſtilentia correptus, pene totus abſumptus eſt. Nam vndecim millia virorum de caſtris Pompeii mortua, ſex millia autem de parte Octauii conſulis deſiderata ſunt. Marius Antium & Ariciam ciuitates hoſtiliter irrupit, cunctoſque in his pręter proditores interfecit, bona ſuis diripiēda permiſit. Pòſt Cinna conſul cum legionibus, & Marius cum fugitiuis vrbem ingreſsi, nobiliſsimos quoſque è ſenatu, & plurimos conſulares viros interfecerunt. Sed quota hæc portio oſtentatæ miſeriæ eſt, vno verbo definiſſe cædem bono-

*appendenda.

bonorum, cuius fuit tanta numeroſitas, tanta diuturnitas, tāta crudelitas, tantaq́; diuerſitas? Veruntamē æquius eſt, me aliquid vtilitatis ſubtraxiſſe cauſæ, quàm tantum horroris ingeſsiſſe notitiæ, ſiue peritis hæc, ſiue imperitis obiiciantur. De patria ſiquidem, de ciuibus, & de maioribus noſtris hæc loquimur: qui his exagitati malis, tam abominanda geſſerunt, de quibus etiam auditis poſteri perhorreſcant, qui profecto nolūt iſta nimis exaggerari, aut ſufficientis notitiæ moderatione; ſi ſciunt; aut miſericordis reuerentiæ contemplatione, ſi neſciunt. Igitur Marius cum interfectorum ciuium capita illata conuiuijs, oblata Capitolio, * collocata roſtris, *collata: ad ſpectaculum, ornatumque congereret, ac ſeptimum conſulatum cum Cinna tertiùm conſule peruaſiſſet, in exordio conſularis imperij ſera tādem morte præreptus eſt. Cinna bonorum neces, malorū cæde ſuppleuit. Nā cum introducta per Marium fugitiuorū manus inſatiabilis prædandi eſſet, nullamq́; partem auctoribus prædæ conſulibus miniſtraret, in forum quaſi ſtipendii cauſa ſolicitata, militibuſque circundata, inermis extincta eſt. Cæſa ſunt illa die in foro vrbis octo millia fugitiuorum: idemque Cinna quartùm conſul, ab exercitu ſuo interfectus eſt.

CAPVT XX.

Quomodo Sylla à ſenatoribus reuocatus fuerit ad ſubueniendum perditæ patriæ quoſque ipſe cum ſuis ſubegerit.

INterea reſidui ſenatorum, qui potentiam Cinnæ, Marij crudelitatem, inſaniam Fimbriæ, Sertorijque audaciam fuga euaſerant, tranſuecti in Græciam, coegere precibus Syllam, vt periclitanti, immo iam perditæ patriæ opem ferret. Igitur Sylla mox vt Campanum littus attigit, Norbanum conſulem prælio oppreſsit, ſeptem M. tunc Romanorũ Romani interfecerunt, ſex M. eorundem ab ijſdem capta ſunt, centum XXIV. de Syllana parte ceciderunt. Fabius vero Adrianus, cui imperium pro prætore erat, regnum Africæ ſeruorum manu affectans, à dominis eorum apud Vticam, congeſtis ſarmentis, cum omni familia viuus incenſus eſt. Damaſippus prætor, incentore Mario conſule, Q. Scæuolam, C. Carbonem, L. Domitium, P. Antiſtium, in curiam quaſi ad conſultandum vocatos crudeliſsime occidit. Corpora interfectorum per carnifices vnco tracta, atque in Tyberim miſſa ſunt. Eodem tempore Syllæ duces plura prælia aduerſus Marianas partes infeliciſsima felicitate geſſerunt. Nam & Q. Metellus Carrinatis copias cecidit, & caſtra peruaſit, & Cn. Pompeius Carbonis equitatum grauiter trucidauit. Syllæ etiam & Marij adoleſcentis maximum tunc prælium apud Sacriportum fuit, in quo de exercitu Marij cæſa ſunt vigintiquinque millia, ſicut Claudius ſcribit. Pompeius Carbonem etiam caſtris exuit, fugientemque inſecutus, nunc cædendo, nunc ad deditionẽ cogendo, plurima exercitus parte priuauit. Metellus

Nor-

Digitized by Google

Norbani agmen oppreſsit: Vbi nouem millia Marianæ partis occiſa ſunt. Lucillus cum à Quinctio obſideretur, erupit, & repentina pugna obſeſſorem deleuit exercitum. Nam plus quàm decem millia ibi tunc cæſa referuntur. Sylla deinde cum Lamponio Samnitium duce, & Carrinatis reliquis copiis, ante ipſam vrbem portamque Collinam ad horã diei nonam ſigna cõtulit, grauiſsimoq; prælio tandem vicit, octoginta millia hominum ibi fuſa dicuntur, XII. millia ſeſe dediderunt: reliquam multitudinem in fugam verſam, inſatiabilis victorum ciuium ira cõſumpſit.

XXI.

De proſcriptione Syllana & aliis que crudelibus facinoribus.

SYlla mox vt vrbem victor intrauit, tria millia hominum, qui ſe per legatos dediderant, contra fas contraq; fidem datam inermes ſecurosque interfecit. Plurimi tunc quoque vt non dicam, innocentes, ſed etiam ipſius Syllanæ partis occiſi ſunt, quos fuiſſe plus quàm nouem millia ferunt. Ita liberæ per vrbem cædes percuſſoribus paſsim vagantibus, vt quemque vel ira vel præda ſollicitabat, agitabantur. Igitur cunctis iã quod ſinguli timebant aperte frementibus, Q. Catulus palam Syllę dixit, cum quibus tandem victuri ſumus, ſi in bello armatos, in pace inermes occidimus? Tunc Sylla auctore L. Fur

ſidio primipilari, primus infamem illam tabulam proſcriptionis induxit. Prima proſcriptio octoginta hominum fuit, in quibus quatuor conſulares erant, Carbo, Marius, Norbanus, & Scipio, interque eos Sertorius tunc maxime pertimeſcendus. Item alia cum D nominibus propoſita eſt, quam cum Lollius, quippe ſecurus nihilque ſibi conſcius legeret, vbi ſuum repente nomen offendit, dum ſe trepidus adoperto capite foro ſubtrahit, interfectus eſt. Sed ne in ipſis quidem tabulis fides ac finis malorum videbatur. Namque alios, quos proſcripſerant, iugulabant: alios autem, poſtquam iugulauerant, proſcribebant. Nec ipſius mortis erat via ſimplex, aut vna conditio, vt in nece ciuium ſaltem ius hoſtium ſeruaretur, qui nihil à victis præter vitam exigunt. M. Marium ſiquidem de caprili caſa extractum, vinciri Sylla iuſsit: ductumque trans Tiberim ad Lutatiorum ſepulchrum effoſsis oculis, membriſque minutatim deſectis, vel etiam fractis, trucidari. Poſt hunc P. Lætorius ſenator, & Venuleius triumuir, occiſi. M. Marii caput Præneſte eſt miſſum. quo viſo, C. Marius vltima deſperatione correptus, vbi à Lucretio obſidebatur, ne in manus incideret inimicorum, cum Teleſino mutua morte concurrit. Dumque violentius ipſe in concurrentem manus adegit, circa ſuum vulnus manũ percutientis hebetauit. Ita eo interfecto, ipſe leuiter vulneratus, ceruicẽ ſeruo ſuo præbuit. Carrinatem prætorem Sylla iugulauit. Inde

Præne-

Præneſte profectus, omnes Marianæ militiæ principes, hoc eſt legatos, quæſtores, præfectos, & tribunos iuſsit occidi. Pompeius Carbonem à Coſſura inſula in Aegyptum fugere conantem, in Siciliam ad ſe retractum, & complures cum eo ſocios eius occidit. Sylla dictator creatus eſt, vt dominationis & crudelitatis libido, honeſti præcipuique nominis reuerentia & armaretur & velaretur. Pompeius in Africam tranſgreſſus, eruptione circa Vticam facta, XVIII. millia hominum interfecit. Quo bello Domitius dux Marianus, dum inter primores repugnat, occiſus eſt. Idemque Pompeius Hiertam Numidiæ regem perſecutus, fugientem, à Bogude Bocchi Maurorum regis filio, ſpoliari omnibus copijs fecit: quem continuo Bullam reuerſum, tradito ſibi oppido, interfecit.

CAPVT XXII.

Dictorum velut epilogum recitat auctor. De nouo tumultu per Lepidum excitato.

CReatis itaque P. Seruilio & Ap. Claudio conſulibus, viſus eſt tandem Sylla priuatus. Hoc fine concluſa ſunt duo bella funeſtiſſima, ſociale Italicum & ciuile Syllanũ. Hæc per annos decem tracta, plus quàm centum quinquaginta millia Romanorum conſumpſerunt, tantumque lectiſsimorum virorum vernaculorumque militum Roma hoc ciuili bello perdidit, quantum in ea ſuperiore

 tempo-

tempore, cum ſe iam aduerſus Alexandrum Magnum circumſpiceret, in diſcretis ætatibus cenſus inuenit. Præterea viros conſulares vigintiquatuor, prætorios ſex, ædilitios ſexaginta, ſenatores fere ducentos, abſque innumeris totius Italiæ populis, qui paſsim ſine conſideratione deleti ſunt, quos neget quiſquam, ſi valet, quin eodem damno ſuo vicerit Roma, quo amiſit Italia. Proh pudor. Num quidnam & hic comparatione ambigua egent tempora? Immo vel maxime, inquiunt. Nam quid tam apte quàm bellis ciuilibus bella ciuilia comparantur? An forte dicetur, etiam in his temporibus bella ciuilia non fuiſſe? Quibus à nobis reſpondebitur, iuſtius quidem ſocialia vocari oportere: ſed nobis proficere, ſi ciuilia nominentur. Cum enim cauſis vocabuliſque ac ſtudijs paria docentur omnia, tum ſibi in his tanto plus vindicat reuerentia Chriſtianę religionis, quanto minus præſumpſerit poteſtas irata victoris. Nam cum plerunque improbi tyranni temere inuadentes rempub. vſurpatoque regio ſtatu, Romani imperij corpus abruperint, atque ex eo bella vel per ſe iniuſta importarint vel in ſe iuſta commouerint. Britannis Gallisque populis erecti & inſtructi, hæc bella quantum externis proxima, tantum longinqua ciuilibus, quid niſi ſocialia iure vocitentur, cum ipſi Romani ne Sertorij quidem, aut Perpernæ, aut Crixi, aut Spartaci bella, ciuilia vſpiam nominarint? In tali ergo defectu, vel

vel per duellione ſociorum, minore nunc vtique inuidia laboraret, ſi fortaſsis exiſteret vel grauis pugna, vel cruenta victoria. Verũtamen cum in hiſce temporibus omnia plus neceſsitatis afferant & minus pudoris, hoc eſt, cauſa, pugna, victoria, vel pro extinguenda inſolentia tyrannorum, vel pro cohibendo ſociorum defectu, vel pro inurendo vltionis exemplo, cui tandem dubium eſt, quanto nunc mitius, quantoque clementius excitata (vt dicunt) bella ciuilia geruntur, immò reperimuntur potius quàm geruntur? Quis enim vnum ciuile bellum per decem annos his temporibus agitatum audierit? Quis vno bello centum quinquaginta M. hominum, vel hoſtium ab hoſtibus, vt non dicam ciuium à ciuibus, cæſa meminerit? Quis illam, quam explicare longum eſt, optimorum atque illuſtrium virorum multitudinem trucidari in pace cognouerit? Poſtremo quis illas infames interficiendorum tabulas timuerit, legerit, ſenſerit? ac non potius omnibus notum ſit, vna cunctos pace compoſitos, atque eadem ſalute ſecuros, victos victoreſque pariter communi exultaſſe lætitia, ac etiam in tantis totius imperij Romani prouincijs, vrbibus ac populis, vix paucos aliquando exſtitiſſe, quos iuſta vltio inuitó etiam victore damnarit? Et vt verbis verba non onerem, non temere dixerim, tantam vel in Bello ſaltem extinctam modo fuiſſe gregariorum militum manum, quanta tunc cæſa eſt in pace nobilium. Igitur Syl-

Digitized by Google

la mortuo, Lepidus Marianæ partis aſſertor, aduerſus Catulum Syllanum ducẽ ſurgens, rediuiuos bellorum ciuilium cineres ſuſcitauit. Bis tunc acie certatũ eſt. Plurimi Romanorum iam ipſa paucitate miſerorum, & adhuc illo furore inſaniẽtium cæſi ſunt. Albanorum ciuitas obſidione oppugnata atq; excruciata fame vltima miſerabilium reliquiarum deditione ſeruata eſt. Vbi tunc Scipio Lepidi filius, captus atque occiſus eſt. Brutus in ciſalpinam Galliam fugiens, perſequente Pompeio, apud Rhegium interfectus eſt. Ita hoc bellum ciuile non magis clementia Catuli, quam tædio Syllanæ crudelitatis, vt ignis in ſtipula, eadem celeritate qua exarſit, euanuit.

CAPVT XXIII.

De quatuor nouis bellis à Romanis ſuſceptis, Hiſpanico, Pamphylico, Macedonico & Dalmatico.

ANNo ab vrbe condita ſexcenteſimo ſeptuageſimotertio, ſonantibus vndique bellorum fragoribus, quorum vnum in Hiſpania erat, aliud in Pamphylia, in Macedonia tertium, quartum in Dalmatia, exanguis adhuc atque exhauſta inteſtina pernicie tanquam febribus Romana reſpublica, propulſare armis Occidentis ſeptentrioniſque fortiſsimas gentes cogebatur. Sertorius ſiquidem vir dolo atque audacia potens,

tens,cum partium Marianarum fuiſſet, Syllam fugiens, ex Africa dilapſus in Hiſpanias bellicoſiſsimas gentes in arma excitauit. Aduerſus hunc,vt breuiter definiam,duo duces miſsi,Metellus & Domitius:quorum Domitius ab Hirculeio Sertorij duce,cum exercitu oppreſſus eſt. Manilius proconſul Galliæ in Hiſpaniam cum tribus legionibus & mille quingentis equitibus tranſgreſſus, iniquam cum Hirculeio pugnam conſeruit: à quo caſtris copijsque nudatur, in oppidum Ilerdam pene ſolus refugit. Metellus multis prælijs fatigatus, per deuia oberrans,hoſtem mora fatigabat, donec Pompeij caſtris conſociaretur. Pompeius contracto apud Pallantiam exercitu, Lauronem ciuitatem,quam tunc Sertorius oppugnabat, fruſtra conatur defendere,victus aufugit. Sertorius ſuperato fugatoq; Pompeio, Lauronem captam cruentiſsime depulatus eſt:reliquum agmen Lauronenſium,quod cædibus ſuperfuerat, miſerabili in Luſitaniam captiuitate tranſduxit.Pompeium autem,hoc eſt,illum Romanorum ducem, à ſe victum fuiſſe gloriatus eſt:quem magna præditum fiducia,ad hoc bellum non pro conſule,ſed pro conſulibus Roma miſiſſet. Fuiſſe tunc Pompeio triginta millia peditum & mille equites, Galba ſcribit:Sertorium autem ſexaginta millia peditum,* octo millia equitum habuiſſe commemorat. Poſtea vero Hirculeius cum Metello congreſſus,apud Italicam Beticę vrbem viginti millia militum perdidit:victusque in

*nouem.

Digitized by Google

Luſitaniam cum Paucis refugit. Pompeius Segidam nobilem Celtiberiæ vrbem cepit. Sertorius deinde cum Pompeio congreſſus, decem millia militum eius interfecit. Ex alio cornu vincente Pompeio, tantundem pene ipſe perdidit. Multa inter eos præterea prælia geſta ſunt. Memmius quæſtor Pompeij, idemque vir ſororis eius, occiſus eſt. Hirculei fratres interfecti. Perperna, qui ſe Sertorio iunxerat, comminutus eſt. Poſtremo ipſe Sertorius decimo demum anno belli inchoati, iiſdem, quibus & Viriathus, ſuorum dolis interfectus, finem bello fecit, Romaniſque victoriam ſine gloria dedit: quamuis Perpernam poſtea pars exercitus eius ſecuta ſit, qui à Pompeio victus, cum vniuerſo exercitu ſuo interfectus eſt. Ciuitatibus vero cunctis vltro ac ſine mora per deditionem receptis, duæ tantum reſtiterunt, hoc eſt, Vxama & Calaguris: quarum Vxamam Pompeius euertit; Calagurim Afranius iugi obſidione confectam, atque ad infames eſcas miſeranda inopia coactam, vltima cæde incendioque deleuit. Percuſſores Sertorij præmium ne petendum quidem à Romanis eſſe duxerunt, quippe qui meminiſſent antea Viriathi percuſſoribus denegatum. Et quamuis nullo tunc præmio patrauerint Romanam ſecuritatem, tamen fortis fide ac viribus ſemper Hiſpania, cum optimos inuictiſſimoſque reges reipublic. dederit, nullum vnquam tyrannorum ab initio vſque in hodiernum diem vel de ſe editum miſit, vel in ſe extrinſecus in-

incurrentem viuum potentemue dimiſit. Interea Macedonicum bellum Claudius ſortitus, varias gentes, quæ Rhodopæis montibus circunfuſæ ſunt, ac tunc Macedoniam crudeliſsime populabantur * : (nam inter cætera dictu audituque horrida, quæ in captiuos agebant, raptis, cum poculo opus eſſet, humanorum capitum oſsibus, cruentis capillatiſque adhuc, ac per interiores cauernas male effoſo cerebro oblitis, auidè ac ſine horrore tanquam veris poculis vtebantur, quarum cruentiſsimi atque immaniſsimi Scordiſci erant) has itaque, vt dixi, Claudius pellere Macedoniæ finibus bello attentauit, magniſque ſe malorum molibus obiecit: vnde cum animo æger, & curis circunſeptus, morbo inſuper correptus eſſet, interijt. Huius ſucceſſor Scribonius attentatarum ſuperiore bello gentium vim declinans, in Dardaniam arma conuertit, eamque ſuperauit.

* pellere iuſſus eſt.

Publius vero Seruilius ex conſule, Ciliciam & Pamphyliam crudeliſsime adortus, dũ ſubdere ſtudet, penè deleuit. Lyciam & vrbes eius obſeſſas oppreſſasque cepit. Prætereà Olympum montẽ peruagatus. Phaſelim euertit, Corycũ diruit, Tauri quoq; montis latera in Ciliciã vergentia perſcrutatus, Iſauros bello fractos, in ditionẽ redegit: primus Romanorum per Taurũ duxit exercitum, ac limitẽ itineris fecit. Triennio emenſo, quo bellum geſtũ eſt, Iſaurici nomen aſſumpſit. Coſconius proconſule ſortitus Illyricũ, protrita ſubactaq; Dalmatia, Salonas vrbem florẽtiſsimam

mam, poſt biennium tandem expugnauit & cepit.

CAPVT XXIV.

De bello fugitiuorum ſeu gladiatorum, & cladibus eius.

ANno ab vrbe condita ſexcenteſimo LXXIX. Lucullo & Caſsio conſulibus, gladiatores LXXIV. Capuæ à ludo Cn. Lentuli diffugerunt : qui continuo, ducibus Crixo, & Oenomao Gallis, & Spartaco Thrace, Veſuuium montem occuparunt; vnde erumpentes Clodij prætoris, qui eos obſidione cinxerat, caſtra expugnarunt: ipſoque in fugam acto, cuncta in prædam verterunt. Inde per Conſentiam & Metapontum circunducti, ingentia breui agmina collegerunt. Nam Crixo X. millium multitudo, Spartaco autem triplex tunc numerus fuiſſe fertur. Oenomaus enim iam in ſuperiore bello fuerat occiſus. Itaque cùm cædibus, incendijs, rapinis, ſtuprisque omnia miſcerent, in exequijs captiuæ matronæ, quæ ſe dolore violati pudoris necauerat, munus gladiatorum ex quadringentis captiuis ſcilicet, qui ſpectandi fuerant, ſpectaturi, vtpote laniſtæ, gladiatorum potius quàm militum principes, ediderunt. Deinde conſules Gellius & Lentulus aduerſus eos cum exercitu miſsi, quorum Gellius Crixum acerrime pugnantem prælio oppreſsit. Lentulus à Spartaco ſuperatus aufugit. Pòſt etiam collatis fruſtra ambo con-

Digitized by Google

conſules copijs, accepta graui clade, fugerũt. De hinc C. Caſsium proconſulem idem Spartacus oppreſſum bello interfecit. Itaque exterrita ciuitate non minore propemodum metu, quàm ſub Annibale circa portas fremente trepidauerat, ſenatus Craſſum cum legionibus conſulum nouoque ſupplemento militum miſit. Is mox vt fugitiuorum pugnam inijt, ſex millia eorum interfecit, nongentos verò cepit. Inde prius quàm ipſum Spartacum ad caput Silari fluminis caſtrametantem bello aggrederetur, Gallos auxiliatores eius Germanoſque ſuperauit, è quibus triginta millia hominum cum ipſis ducibus occidit. Nouiſsimè ipſum Spartacum diſpoſita acie congreſſum, maximasque cum eo fugitiuorum copias perculit. Nam ſexaginta millia eorum cæſa, ſex millia capta referuntur: tria millia ciuium Romanorum recepta ſunt. Cæteri qui ex hoc bello lapſi oberrabãt, per complures duces frequenti indagine attriti ſunt. At ego iterum ac ſæpius repeto, nunquidnam & hic comparatione aliqua egent tempora? Quis rogo audire non horreat non dicam bella talia, ſed vel nomina * tanta bellorum, externa, ſeruilia, ſocialia, ciuilia, fugitiuorum? quæ ne ſic quidem ſaltém ſeſe, vt commoti maris fluctus, quamuis molibus magnis ſequuntur, ſed vndique diuerſis cauſis, vocabulis, formis, maliſque excitata, coaceruataque concurrunt. Vt è proximo repetam, & infame illud ſeruile præteream, Iugurthinum bellum nondum adhuc ab Africo

* tantum.

co

co detonuerat, iam Cimbricum à circio fulminabat. De Cimbricis illis nubibus adhuc fœdi vaſtique torrentes effuſi ſanguinis agebantur, iam ſocialis belli nebulas in magna continuò malorum nubila coituras, miſera exhalabat Italia. Adhuc vero poſt infinitam crebamque Italici belli tempeſtatem diſcurri tutò per Italiam minime poterat: ita omnes abſque illis periculoſiſsimis inimicarum vrbium voraginibus, diſſoluta ac lubrica pace titubabant: iam ſibi Marianum atque Cinnanum Roma parturiebat excidium, & aliud è diuerſo Oriens atque Aquilo, hoc eſt Mithridaticum minabatur, quod quidem Mithridaticum à ſuperioribus cœptum porro in vlteriora porrigitur. De Mariana face rogos Syllanæ cladis accenſus eſt, de iſto rogo funeſtiſſimo Syllani & ciuilis belli per plurimas terrarum partes ardentes ſudes ſparſi ſunt, multaque incendia ex vno fomite diffuderunt. Nam Lepidus & Scipio in Italia, Brutus in Gallia, Domitius, Cinnæ gener in Africa, Carbo in Coſſura & Sicilia, Perperna in Liguria, & pòſt cum Sertorio in Hiſpania, omniumque atrociſsimus Sertorius in eadem Hiſpania, hæc tunc ciuilia, vel quo alia dicenda ſunt nomine, bella excitantes, de vno multa, de paruo magna fecerunt; abſque illis tribus vaſtiſsimis bellis, quę tunc externa vocabantur, hoc eſt, Pamphylico, Macedonico atque Dalmatico, diſsimulato etiam magno illo Mithridatico longe omnium diuturniſsimo, infeſtiſsimo, ac formidoloſiſsimo: deinde

de adhuc Hiſpanienſi Sertoriano nondum finito immò adhuc ipſo viuente Sertorio, hoc fugitiuorum, & vt verius dicam, gladiatorum bellum inhorruit, iam non ſpectandum paucis, ſed vbique metuendum. Quod quia fugitiuorum bellum dicitur, nemini vile habeatur ex nomine. Sæpe in eo ſinguli & aliquando ſimul cum agminibus fruſtra iunctis ambo conſules victi ſunt, plurimique nobiles trucidati. Ipſi autem fugitiui plus quàm centum millia fuere, qui cæſi ſunt. Ex quo admonemus, vt ipſa conſoletur ſe Italia de vexatione externorum præſentium, per recordationem præteritorum, ex ſe atque in ſeipſam incomparabiliter crudelius dilacerantium. Quamobrem huic quinto volumini iam finem fecerim, vt bella ciuilia exteruis vbique permixta, vel quæ dicta ſunt, vel etiam quæ ſequuntur, quia ſic ſibi ſerie temporum & malis ſequacibus cohæſerunt, libri ſaltem termino ſeparentur.

FRANC.

FRANC. FABRICII MARCODVRANI IN Pauli Oroſii Librum Quintum.

Annotationes.

In Caput primum.

IN carcere trucidatis] *In quibuſdam vetuſtis legitur,* In carcerem truſis. Buſiris in Ægypto] *De crudeli hoſpitalitate Buſiridis lege ca.* 11. *libro* 1. Crudeliſsima circa aduenas] Tauris Ponticis, *ait Minucius Felix in Octauio,* & Ægyptio Buſiridi ritus fuit, hoſpites immolare. *Sed de Taurorum immanitate Mela libro ſecundo capite primo. De ara, ad quam* Tauri Dianæ *aduenas immolabant, Ouidius in tertio de Ponto, Iuuenalis Satyra decimaquinta. Valerius Flaccus Argonauticôn ſecundo.* Thracia cum Polymneſtore] *De Polymneſtore Thracum rege, qui Polydorum ſuæ fidei commiſſum interfecit, Euripedes in Hecuba, & Virg. 3. Aeneid.*

In Caput tertium.

Metellus Prætor] *Hic eſt Q. Metellus, cui ex virtute* Macedonici *nomen inditum, vt ait Velleius libro primo, vbi bellum Achaicum ſcribit, de quo Liuius libro 52. Florus libro ſecundo capite decimoſexto.*

Eu-

Eutropius lib.4. Pauſanias lib. 7. Iuſtinus 34 Duce ſuo Diæo.] *Nomen ducis vulgo corruptum in Dienum, in vetuſtis recte legitur: nã & Pauſanius* Δίαιον *hunc nominat.* Corinthum ſine mora expugnauit.] *De Corinthi euerſione etiam Cicero lib.1. de Officiis, & Verrina tertia. Plinius lib.34. cap 2 ſcribit, Corinthum captam Olympiadis CLVI. anno tertio, vrbis Romæ anno DCVIII.* Æs Corinthium.] *De ære Corinthio lege Plinium lib.34. Sed de origine æris Corinthij, quæ tradita ſunt à veteribus, ſi cupis cognoſcere, lege Muretum Variarum lect. lib.3. c.5.*

In Caput quartum.

Viriathus in Hiſpania.] Viriathus, *eſt in antiquo lapide, qui in Luſitania effoſſus continet teſtamentum Galli Fauonij. In excerptis è Diodori libr. 32.* οὐϊρίατθος *eſt, in quo* τ, *redundare videtur: vbi multa de eo ſcribit, illudque inprimis de æquitate in præda diuidenda,* ἦν δὲ καὶ δίκαιος ἐν ταῖς διανομαῖς τῶν λαφύρων, καὶ κατ' ἀξίαν τοὺς ἀνδραγαθήσαντας, ἐξαιρέτοις δώροις. *Vnde Tullius de Officiis 2. ait:* Viriathum Luſitanum propter æquabilem prędæ partitionem magnas opes habuiſſe. *De re geſta cum Viriatho Appianus in Hiſpanicis, Liuius lib.52. & 54. Florus libr.2. cap.17. Velleius 2. Eutropius 4.* C. Vetilius prætor.] C. Vetilius *eſt quoque in Appiani Iberica à Beraldo conuerſa,* M. Vetilius *in Liuiana epitoma lib 52* Sex. Vetilius *in Diaconi additionibus ad Eutropium, Diodorus,* στρατηγὸν οὐϊτέλλιον *habet.* Fuga lapſus euaſit.] *At contra Li-*

nius ſcribit Vitellium *captum, Diodorus & Appia-nus, captum atque interfectum.* Deinde C. Plautium.] *Hunc Vetilio ſucceßiſſe auctor eſt Appianus, qui etiam de clade ab eo accepta.* Claudius Vnimanus.] *Claudij meminit quoque Florus, & Auctor de viris illuſtrib. qui poſt* Claudium C. Nigidium *à Viriatho oppreſſum ſcribit.* App. Claudio, Q. Cæcilio Metello Coſſ.] *App. Claudius Pulcher, & Q. Metellus Macedonicus Conſules fuerunt anno DCX. Appium in bello cōtra Salaſſos, quinque millia militum amiſiſſe, eſt in noſtris vetuſtis: vt par numerus ſit amiſſorum atque cæſorum. Vnde iure triumphus Appio negatus fuit. Valerius libro 2. cap. 3.* Priuatis ſumptibus trium.] *Alioquìtriumphantibus ſumptus ex ærario erogabatur, vt indicat Liuius libro trigeſimotertio, quod adoleſcentibus rerum Romanarum ſtudioſis obſeruandum eſt.* Androgynus Romæ viſus.] *Hic Androgynus* Lunæ, *non* Romæ *natus fuit.* Lunæ *quoque his Conſulibus tantam peſtilentiam fuiſſe, vt, iacentibus in publico paſſim cadaueribus, qui funerarent, defuerint, ſcribit Iulius Obſequens.* Igitur Fabius Coſ.] *De Fabij Seruiliani rebus geſtis contra Viriathum Appianus.* Quingentis enim principibus.] *De hac Fabij ſeueritate Valerius Max. lib. 2. cap. 2. & Frontinus libro* 4. Pompeius ſequ. anni Coſ.] *Q. Pompeius Coſ cum Cn. Seruilio Capione anno DCXII. à Numantinis victus, pacem turpem fecit, Liuius libro 54. Velleius libro 2. Eutropius 4. iſque Romam reuerſus deprecando pœnam effugit, Cicero de Offic. 3.*

Mithri-

Mithridates tunc ſiquidem.] *De hoc lege Iuſtinum libro 41. Plura fuerunt apud Liuium libro 52. vt ex Epitoma cognoſcitur.* Diodotus quidam.] Diodotus *eſt in omnibus vet. pro quo in impreſſis,* Theodotus, *legitur. Sigonius quoque in vet. libris Epitomæ 52* à Dioto quodam, *legi teſtatur. Appianus quoque in Syriaca eundem* διότοτον, *nominat.* M. Æmilio Lepido, C. Hoſtilio.] *Conſules hi fuerunt anno ab vrbe condita DCXVI. Prodigia, quæ tum euenerunt, exponit Obſequens.* Poſtquam à Popillio.] Popillio, *recte eſt in vetuſt. vnde alij* Pompilio, *alij* Pompeio fecerunt. *M. Popilio Lænati ſuperioris anni Conſuli Mancinum ad Numantiam ſucceſſiſſe, tradit etiam Appianus.* Turpiſſimum fœdus.] *De hoc fœdere à Mancino cum Numantinis facto, omnes. Tu lege Ciceronem libr. 3. de Offic.*

In Caput V.

Nuper Varro.] *Bello Punico ſecundo, ſed de Cannenſi clade libro ſuperiore, capite decimo-ſexto dictum eſt.* Nam gratiæ ei.] *Varroni redeunti in vrbem gratias à Senatu actas ſcribit Liuius libro vigeſimo-ſecundo. Valerius libro tertio, capite quarto.* Brutus in vlteriore.] *D. Iunius Brutus Conſul anno vrbis DCXV. ſortitus Hiſpaniam vlteriorem deuictis* Gallæcis *cognomen inde meruit, Appianus in Iberica, Strabo libro tertio, Liuius libro 55. & 56. Florus libro ſecundo, capite decimo-ſeptimo, Vellei. 2.*

Digitized by Google

Etiam Senatu prohibente.] *Cinna & Cæcilius legati in Hiſpaniam ad Lepidum miſſi attulerunt S C. quo cauebatur: ne Lepidus Vaccæos bello peteret, Appianus.* Hæc ſub Lepido.] *In vulgatis legitur,* ſub Metello. *In Epitoma 56. ita legitur:* Diſſimili euentu M. Æmil us Lepidus Procoſ. aduerſus Vaccæos rem geſſit, cladeque ſimilem Numantinæ paſſus eſt.

In Caput VI.

Ser. Fuluio Flacco, Q. Calpurnio.] *Hi Conſules fuerunt anno vrbis DCXVIII. Ceterum Obſequens puerum illum natum non his Conſulib. ſed ſuperioribus, P. Furio & Sex Atilio Serrano ſcribit. Ad hos vero Coſſ. Aetnæ incendium aliaq; prodigia refert* In Sicilia bellum.] *Hoc* bellum ſeruile *excitauit* Eunus Syrus *ex vrbe Apamea ſeruus Antigenis Ennenſis. Cuius belli cauſam, cladem, omnemque rationem à Diodoro Siculo libro 34. deſcriptam Latinè edidit Henricus Stephanus. De eodem Florus lib. 3. c. 19. & Liuius lib. 56. Meminit Appianus lib. 1.* Non dicam prætores.] *Quatuor prætorum,* Manilij, Lentuli, Piſonis, Hypſæi *caſtra à ſeruis capta ſcribit Florus. Diodorus vnum* L. Hypſæum *nominat, qui Roma in Siciliam cum VIII. millibus Siculorum militum profectus, commiſſo prælio victus eſt à ſeruis. De Conſulibus infra dicetur.*

)?(

In

In Caput VII.

Anno ab Vrb.cond.DCXX.] *Hoc anno alij non* Scipionem *Conſulem factum & ad Numantiam oppugnandam profectum, ſed Numantiam ab eo expugnatam ſcribunt.* Conſenſu omnium tribuum.] *Neſcio equidem, quibus rationibus moti alij correctores ſcripſerunt.* Conſenſu omnium ex Tribuno Conſul creatur, *cum in manuſcriptis ſecus legatur.* Hæc per annos XIV.] *Florus libr.2. cap.18.* Numantia quatuor millibus Celtiberorum XL. millium exercitũ per annos XIV. ſola ſuſtinuit. *Appianus in Hiſpanicis ſcribit Numantinorum ante bellum non fuiſſe amplius VIII. millia. Eos de rebus à Scipione ad Numantiam geſtis lege.* Tria millia paſſuum ambitu.] *Sic Appianus ſcribit, Numantiæ Ambitum fuiſſe XXIV. ſtadiorũ.* Celiam vocant.] *Huius potionis meminit etiam Florus.* Vnum victoris catena non tenuit. *Idem ſcribit Florus ſed Appianus tradit Scipionem, quinquaginta triumpho reſeruatis, reliquos ſub corona vendidiſſe. Atque hac ratione* Scipio Africanus, Æmilianus Numantiam *intra annum ac tres menſes quàm eo venerat circundatam operibus, excìſamq́; æquauit ſolo, Velleius libro 2.*

In Caput VIII.

Gracchorum ſeditiones.] *Ti. Sempronius Gracchus P. Mucio L. Calpurnio Coſſ quo anno Scipio Numantiam excidit Tribunus pleb. propter ſedi-*

Digitized by Google

tiones concitatas occiſus eſt, Plutarchus in Gracchis, Appian. lib. 1. de bellis Ciuilib. Liuius, Velleius, Florus & alij. Tireſum quendam.] *In Corn. Gualtheri libro hic* Thyreus *nominatur. cum in aliis variè legatur.* Inter auctores Numantini fœderis] *Hanc cauſam Gracchanæ ſeditionis lege apud Plutarchum, Appianum, Liuium & Velleium. Hinc Cicero de Aruſp. reſp.* Nam Ti. Graccho inuid a Numantini fœderis, cui feriendo, quæſtor C. Mãcini Coſ. cum eſſet, interfuerat, & in eo fœdere improbando Senatus ſeueritas dolori & timori fuit: iſtaque res illum fortem & clarum virum à grauitate patrum deſciſcere coegit. Agrum populo diuidi.] *Ferebat Gracchus legem agrariam,* μηδένα τῶν πεντακοσίων πλέθρων πλέον ἔχειν. Ne quis ex agro publico plus quã D. iugera poſſideret. *Quod autem amplius poßidebatur, id plebi diuidendum erat, Plutarchus & Appianus.* Octauio Tribuno.] *M. Octauium Appianus, Plutarchus & Liuius lib. 58. nominant. In impreßis Flori libris eſt, Cn. Octauius, in meo manu ſcripto eſt, Caius* Minucium ſucceſſorem.] *Plutarchus,* μούκιον, *habet, pro* μινούκιον. *Apud Appianum* κοΐντος μούμμιος *eſt.* Attalus Eumenis F.] *De Attalo eiuſque hæreditate lege Plutarchum in Gracchis: Strabonem lib 13. Liuium 58. Velleium, Sex Rufum, & alios.* Magiſtratu abiiſſet.] *Ita rectè eſt in Gualtheri libro, cum in aliis mendosè legatur,* Magiſtratum adiiſſet.

In

In Caput IX.

Auctore Naſica] *Sic Liuius. Cicero duce Naſica Gracchum occiſum ait in Bruto. De Naſica lege Velleium Paterculum.* Per gradus qui ſunt ſuper Calp.] *ſic legitur in vet. lib. omnibus, pro quo in vulgatis eſt*, quibus itur ſuper Calpurnium fornicem. *Appian.* ἀνῃρέθη περὶ τὰς θύρας περὶ τοὺς τῶν βασιλέων ἀνδριάντας. Interfectus eſt Tiberius non longe ab ingreſſu Capitolij, vbi ſunt regum ſtatuæ. Detracto amiculo fugiens.] *Plutarchus:* αὐτοῦ δὲ τοῦ Τιβερίου φεύγοντος ἀντελάβετό τις τῶν ἱματίων· ὁ δὲ τὴν τήβεννον ἀφεὶς καὶ φεύγων ἐν τοῖς χιτῶσιν ἐσφάλη, *ideſt:* Ti. fugientem quidam veſtibus apprehendit. Tum ille relicta toga, tum in tunica fugit, corruit. Ictus fragmento ſubſellij.] *Velleius:* Fugiens, decurrenſque cliuo Capitolino fragmine ſubſellij ictus, vitam quam glorioſiſſime degere potuerat, immatura morte finiuit. *Plutarchus* Saturejum vnũ *è collegis nominat, à quo primum ictus fuerit*, ποδὶ δίφρου. Ducenti præterea.] *Plutarchus*, τῶν δὲ ἄλλων ἀπέθανον ὑπὲρ τριακοσίους. Ex reliqua multitudine amplius trecenti interfecti ſunt. Seruilis contagio multas.] *Diodor interprete Henrico Stepha.* Cum victoriæ ſeruorũ diſſipatus eſſet rumor, iam ſerui Lucij Romæ conſpiratione inter ſe facta ad defectionem incenſi erant, in Attica autem plus quam mille: itidem verò

 apud

Digitized by Google

apud Delum multiſque aliis in locis. *Huc pertinet illud Obſequentis:* In Italia multa millia ſeruorum, quæ coniurauerant, ægre comprehenſa, & ſupplicio conſumpta. Poſt Fuluium Cõſulem.] *Bellum ſeruile in Sicilia ortum cum opprimi à prætoribus minime valuiſſet, C. Fuluio Conſuli mandatum eſt, Liuius libro 56. Fuit autem Fuluius Conſul cum Africano minore anno* DCXIX. Piſo Conſul.] *L. Calpurnius, Piſo Conſul anno proximo poſt Fuluium rem cum fugitiuis in Sicilia proſperè geſſit, quod præter Oroſium docet Valerius lib. 2. cap. 2. & libr. 4 cap. 3.* Cui cum Rutilius Coſ.] Rutilius *hic Conſul paſſim ab omnibus vocatur etiam à Diodoro. Sed in Faſtis Capitol. anno* DCXXI. *cum P. Popillio Lænate Conſul eſt* P. RVPILIVS. P. F. P. N. *Cicero quoque Verr. ait:* Tenuerunt P. Popillio, P. Rupilio Coſſ. illum locum ſerui fugitiui, barbari, hoſtes. *Vbi agit de Enna, quam hic vulgo imperitè in Æ*tnam *mutauerant. De* Taurimonio & Enna *à Rupilio expugnatis, & ſeruili bello confecto Diodorus copioſè. qui ſcribit Eunum auctorem huius belli in carcere apud Morgantiam, in magnam vim pediculorum reſoluto corpore, miſerè periiſſe, Plutarchus in Sylla,* λέγεται τόν ἄρξαντα τοῦ δουλικοῦ πολέμου περὶ σικελίαν δραπέτην Εὔνουν ὄνομα μετὰ τὴν ἅλωσιν εἰς Ῥώμην ἀγόμενον ὑπὸ φθειριάσεως ἀποθανεῖν, *id eſt:* Traditum eſt Eunum fugitiuum illum, qui ſeruile bellum in Sicilia concitauit, cum iam captus Romam perductus eſſet, pediculorum morbo extabuiſſe.

Digitized by Google

In Caput decimum.

Ariſtonicum Attali fratrem.] Ariſtonicus *erat Eumenis filius non iuſto matrimonio, ſed ex pellice Epheſia citharistæ cuiuſdam filia genitus, auctore Iuſtino libro 36 vbi de bello Ariſtonici, quo de Liuius lib. 59. Florus lib. 2. cap. vltimo. Velleius & Eutropius. Legendus quoque Cicero Philipp.* 11. Virgã, qua erat vſus ad equum.] *Hoc ſcribit etiam Valerius libro 3. cap. 2.* Perperna Coſ.] *Hic proximo anno poſt Craſſum Conſul fuit, eoq; Conſule Craſſus iam Proconſul occiſus fuit, auctor Obſequens. De re à Perperna geſta, omnes quos modo nominaui* Ptolomæum ſeptimum Alexandr. regis.] Ptolomæum *ſeptimum Alexandrinorum regem intelligit, qui ſecundus* Euergetes & Phyſco *dictus fuit, ac flagitioſiſſimè vixit, vt ſcribit Strabo lib.* 17. *Quæ autem Oroſius hic de Ptolemæo & Antiocho ſcribit, ea ſumpſit de Liuij libr. 59. cuius rei teſtis eſt Epitoma.* Centum millia arma.] *Magna mollities regis atque ignauia ſignificatur, qui duplo plus turbæ inutilis, quam armatorum ad bellum duxerit: neque vlla cauſa eſt, cur veterum librorum numerus mutetur.* Sempronio Tuditano M. Aquillio.] *Cicero de Nat 2.* Tum ſole geminato, quod vt à patre audiui, Tuditano & Aquillio Coſſ. euenerat, quo quidem anno P. Africanus ſol alter extinctus eſt. *De eiuſdem morte in Lælio, & pro Milone Hiſtoria eſt apud Liuium lib. 59 Velleiũ 2. Appianum 1. Plutarchum in Gracchis.* Hunc

quidam vxoris ſuæ.] *Suſpicio de Sempronia vxore eſt in Epitoma Liuiana,* de Sempronia & Cornelia *ſocru in Appiani libro* 1. *Hinc Cicero in Somnio Scipionis dixit;* Si impias propinquorum manus effugeris *Exiſtimatus eſt quoque* C. *Carbo tribunus plebis, Africano vim attuliſſe, vt ſcribit ad Pætum epiſtola 21.* M. Æmilio, L. Oreſte.] *De prodigiis quorum hic Oroſius meminit, lege Obſequentem.*

In Caput XI.

Quæ hoc capite de immani vi locuſtarum in Africa & peſte inde exorta ſcribit Oroſius, ea fuerunt à Liuio expoſita libr. 60. in cuius Epitoma ſic legitur: Peſtilentia in Africa à maxima multitudine locuſtarum, & deinde necatarum ſtrage fuiſſe traditur. *Meminit eiuſdem rei Obſequens.* Micipſa rex] *De quo infra cap. 15.*

In Caput XII.

Anno ab vrbe condita DCXXVII.] *Aliis eſt annus DCXXX. Conſulum nomina vulgo miſere deprauata ſunt, quæ in optimis libris rectè habent, niſi quod* Metello Luci *non* Quinti *prænomen male dant.* Carthago in Africa reſtitui iuſſa.] *Carthaginem iuſſu Senatu reparatam ſcribit Eutropius. A ſenatu id decretum fuiſſe indicat Appianus.* Rubrium *tribunumpl. rogationem ad populum de colonia Carthaginem deducenda pertuliſſe, auctor eſt Plutarchus in Gracchis.* Nam cum menſores.]

De

Digitized by Google

De hoc prodigio Appianus & Plutarchus. Eodem anno C. Gracchus. C. *Sempronius Gracchus tribunatum plebis per biennium continuauit, vt notauimus in Argumento orationis de prouinciis Coſ. eoq́; tempore multas leges tulit, de quibus Appianus, Plutarchus, Liuius, Aſconius & Velleius.* Minucio ſucceſſore.] *Hunc videntur collegæ in Gracchi locum ſubieciſſe, cum ille plurimis ſuffragiis Tribunus pleb. tertiùm creatus eſſet, quo de Plutarch.* Minuc.] *huius meminit Florus lib. 3. cap. 15. Auctor de viris illuſ.* Minucium Rufum *nominat* Quidam præco.] Atilius *præco Opimij conſulis eſt in libro de viris illuſtribus qui à Plutarcho* ὀπιμίου ὑπηρέτης κόιντος ἀντίλλιος *nominatur, in Appiani libris idem* ἀτίλλιος *&* ἀντίλιος *dicitur.* Ianium tanquam arcem.] *Hæc ita leguntur in veteribus libris omnibus, Auentinum occupatum omnes ſcribunt, cumque intelligendum oſtendit, quod ſequitur de cliuo publico, per quem in Auentinum aſcendebatur.* D. Brutus.] *De quo ſupra capite quinto.* In templum Mineruæ.] *Oroſius hic* Mineruæ *templum poſuit pro* Dianæ: *in quod Gracchum confugiſſe, auctores ſunt Appianus, & is qui de viris illuſtribus ſcripſit. Item Plutarchus his verbis:* ὁ δὲ γάϊος ὤφθη μὲν ὑπ' οὐδενὸς μαχόμενος, ἀλλὰ δυσαναγχετῶν τοῖς γινομένοις, ἀνεχώρησεν εἰς τὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν, ἐκεῖ δὲ βουλόμενος ἑαυτὸν ἀνελεῖν, ὑπὸ τῶν πιστοτάτων ἑταίρων ἐκωλύθη, Πομπωνίου καὶ Λικιννίου. παρόντες γὰρ οὗτοι τότε ξίφος ἀφείλοντο καὶ φεύγειν ἐπῆγεν αὐτοί, i. Pugnantē Gracchū nemo vidit: ſed is gra-

is grauiter ferens eum rerum ſtatum in Dianę ſeceſſit, vbi dum ſibi manus inferre parat, à fideliſſimis amicis Pomponio & Licinnio eſt prohibitus. Hi enim coram cum adeſſent, gladium ademerunt, & vt fugæ ſe mandaret, impulerũt. Interuentu Lætorij.] Lætorij *reſtituimus ex optimo libro Gualtheri, pro quo in cæteris mendoſè,* Lictoris *legitur. Origo erroris inde venit, quod vulgo,* Lectorium, *pro* Lætorio *ſcribunt. at in optimo illo libro non modo hic, verum etiam infra capite vigeſimo-primo eſt* Lætorius, *vbi ita hoc nomen ſcribi debere oſtendemus. In Plutarchi loco, quem modo adduximus,* λικιννίυ *haud dubiè corruptè legitur, pro* λαιτωρίυ. *Nam qui ibi* Pomponius & Licinnius, *ij ab Auctore de viris illuſtribus & Valerio Maximo, libro quarto capite 7.* Pomponius & Lætorius *dicuntur: De Pomponij equitis Romani, fide in Gracchum lege Paterculum.* Tandem ſagittarij.] *τοξόται κρῆτες, Plutarchus.* In domum priuatam.] ἐς ἐργαστήριον ἀνδρὸς γνωρίμυ, in officinã hominis noti, *Appianus* Gracchus diu profe. *Appianus:* γράκχος δὲ διὰ τ ξυλίνης γεφύρας ἐς τὸ πέραν τ ποταμον καταφυγὼν εἰς ἄλσος τι μεθ᾽ ἑνὸς θεράποντος, παρέσχε τῷ θεράποντι τὴν σφαγὴν καταλαμβανόμενος, *id eſt:* Gracchus per pontem ſublicium trans Tiberim confugiens in lucũ quendam cum vno ſeruo, cum ibi iam comprehenderetur, ceruicem ſeruo præbuit. *Auctor de viris illuſtribus* lucum Furinæ *vocat: forte* Furiarum. *nam Plutarchus,* ἱερὸν ἄλσος τῶν ἐριννύων.

ϋίων. Seruum Velleius, & is qui de viris illuſtribus ſcripſit, Euporum *nominant, Plutarchus* Philocratem.*lege Valerium lib. 6.c.8.* Flaccus adoleſcens.]Q.Flaccum *nominat Appianus.quem impuberem legatum à patre miſſum, in carcere necatũ ait Cicero in Catilinam. Velleius:* Iuuenis ſpecie excellens, necdum duodeuiceſimum tranſgreſſus annum, immuniſque delictorum paternorum,Fuluii Flacci filius, quem pater legatum de conditionibus miſerat, ab Opimio interemptus eſt.In robore.] Robur *in carcere dicitur is locus, quo præcipitatur maleficorum genus, Feſtus. Liuius libr.* 38. Vt in carcere inter Fures nocturnos & latrones vir clariſſimus includatur,& in robore & tenebris expiret. Ducẽti quinquaginta.] *Hoc ſimilius verò, quam quod Plutarchus ſcribit τετρακισχιλίους fuiſſe interfectos.*

In Caput XIII.

Metellus Baleares.]*De* Balearico bello *Liuius lib.*60.*Florus libr.*3.*c.*8. Domitius proconſul.] *Cneus Domitius Ahenobarbus Conſul cum C. Fannio fuit anno DCXXXI. De bello quod cum Allobrogibus geſſit Liuius lib.*61.*Eutropius lib.* 4. *Suetonius in Nerone.*

In Caput XIV.

Anno ab vrbe condita DCXXVIII.] *Aliis hic annus eſt ab vrbe condita DCXXXIII. De* bello Allobrogico *Appianus in Celtica, Strabo libr.*4. *Liuius* 61.*Florus libro* 3 *cap.*2 Conſerta pugna.] *Pugna-*

Pugnatum eſt apud flumen Iſaram ante diem VI. Id. Auguſt. Plinius libro 7 capite 50 Centum L. millia.] *Hic numerus eſt in noſtris manuſcriptis omnibus. Liuius ait ex Bituiti exercitu cæſa millia hominum* CXX. *Appianus quoque* δώδεκα μυριάδας *edit.* Q. Marcius Conſul.] Q. Marcius Rex *Conſul cum M. Porcio Catone fuit anno* CCXXXV. *De re à* Marcio geſtà, *Liuius lib. 62.*

In Caput XV.

Anno ab Vrb. cond. DCXXIX.] *Alius eſt annus hic* DCXLII. Bellum Iugurthinum, *ex Salluſtio notum eſt. Legenda Epitoma Liuiana 64. vna cum ſequentibus. In Oroſio inuenies quædam à Salluſtio non ita expreſſa.* Capſam ab Hercule Phœnice.] Hercules Libys *dicitur à Salluſtio. Strabo l b. vlt.* κάψαν τὸ γαζοφυλάκιον τοῦ ἰυγούρθα *vocat.* Tumultuoſior pugna.] *Hac pugna Marius Iugurtham & Bocchum apud Cirtham cæcidit, vt ait Florus libr. 3. cap. 1.* XC. millia armatorum.] *In magna varietate numerum, qui eſt Gualtheri libro recepi. Nam & in meo ſcripto Eutropio, poſtquam ſcriptum eſt,* Iugurtham & Bocchum à Mario pariter ſuperatos eſſe, *deinde additur,* XC. *millia armatorum ad internitionem cæcidit.* Per Syllam legatum.] Syllam *quæſtorem* Marij *omnes alij appellant.* Iiſdē diebus obſcœnū prod.] *Hoc prodigium triennio ante bellum Iugurthinum euenit, M. Acilio Balbo, C. Portio Catone Coſſ. anno* DCXXXIX. *vt ſcribit Obſequens.* L. Heluius eques

ques Romanus.] *Vulgo mendoſè contra omnium veterum librorum auctoritatem legitur*, L. Ælius. *Eadem iniuria* Heluio *facta erat ab* Ælio *apud Liuium lib.* 22. *quam Sigonius vir acerrimus in huiuſmodi monſtris conficiendis vindicauit. In Obſequentis prodigiis* Pompeius Heluius *vitioſo priore nomine legitur.* Heluium *recte hunc nominari etiam ex Quaeſtionibus Romanis Plutarchi cognoſcitur: vbi virgo haec fulmine icta* ἑλβία *nominatur. Diaconus hoc prodigium cum Ciceronis ortu coniungit, credo, quod virgo illa* Heluiae *matris M. Tullij gentilis eſſet. qua de re plura dixi in* Ciceronis Vita: *quam iam publicaui.* L. Veturius.] Βουτέτιος βάρβαρος *nominatur in libris Plutarchi. ſed ego mallem legere* βετούτιος βάρρος. *Nam Porphyrio interpres Horatij in illud Satyr. 6. lib. 1. Sermonum:*

Vt ſi qui ægrotet quo morbo Barrus haberi,
Et cupiat formoſus:

Scribit Barrum *inceſtum cum* Æmilia *Veſtali feciſſe.* T. Betutius, Barrus Aſculanus *illis temporibus agnoſcitur à Cicerone in Bruto.* Duas præterea virgines.] Liciniam & Marciam, *Plutar. & Liu. li. 63. Aſc. in Milonianam.* L. Caſſius Coſ.] *Caſſius Conſul cum C. Mario anno DCXLVI in Gallia à Tigurinis occiſus fuit, Liu. libr. 65. Cæſar lib. 1. de bello Gallico.* L. quoque Piſonis.] *Auus L. Piſonis Cæſonini, in quem extat Ciceronis oratio.* Cæpio proconſ.] *Q. Seruilius Cæpio Conſul cum Serrano fuit anno DCXLVII. quo Marcus Tullius Cicero Arpini eſt natus, Gellius libro 15. capite 28.* Centum

M. pon-

M.pondo auri.] *Lege Eraſmum in Prouerbio, Aurum habet Toloſanum.*

In Caput XVI.

Anno ab Vr.con. DCXLII. *Aliis hic annus eſt ab V.con.DCXLVIII. De re geſta cum Cimbris à Manilio & Cæpione Salluſtius de bello Iugurthino, Liuius libro 67. Florus lib.3.capite 3. Eutropius lib.5. Velleius & alij.* C. Manilius Conſul. & Q. Cæpio proconſul.] *Ita hæc in noſtris exemplarib. ſcriptis omnibus leguntur, niſi quod pro* Manilio, *quem Gualteri liber agnoſcit, alij* Manlium *habent. Manilius hoc anno Conſul erat, Cæpio, qui anno ſuperiore Conſul fuerat, iam prorogato imperio proconſul erat. Recte igitur Sigonius in Liuiana Epitoma reſtituit:* Ab iiſdem hoſtibus C.Manilius Cōſul, & Q.Cæpio proconſul victi prælio, caſtriſque binis exuti ſunt. *In noſtro manuſcripto Eutropio initio lib 5. duæ voces,* Romani Conſules, *non leguntur, & rectè abſunt. Apud Velleium ego lego:* Cum Cæpionem Manliumque Coſ. *non, vt eſt impreſſum* Coſſ. M. Aurelius.] *M. Aurelium Scaurum intelligit, qui ante triennium Conſul fuerat, Liuius lib. 67. vulgo mendosè* M. Æmilius *legitur.* Q. Fabius Maximi filium.] *Fabius Seruilianus vir Cenſorius à filio dubiæ caſtitatis pœnas exegit, & punito pependit, voluntario ſeceſſu conſpectu patriæ vitando, Valer. lib.6.c.1.* Cum iuxta Iſaræ Rhodanique flumina. *Sic habent lib. vet. omnes. Plutarchus in Mario,* τειχίσας στρατόπεδον παρὰ τῷ ῥοδανῷ

ῥοδανῷ ποταμῷ. Caſtris munitis ad Rhodanũ flumen. Aqua ad potandum deeſſet.] *Hæc omnia accuratè ſimul & copioſè à Plutarcho explicata ſunt*. Ducenta millia armat.] *Idem numerus cæſorum & captorum eſt apud Eutropium. In Epitoma Liuiana 68. capta dicuntur millia X C. Plutarchus ait cæſorum & captorum fuiſſe amplius centum millia. Velleius amplius* CL. millia hoſtium trucidata *refert*. Teudobodus.] *In quibuſdam antiquis eſt* Teutodobus, *ſed in Eutropij libris eſt* Teutobodus: *apud Florum* Teutobochus. Mulieres eorum.] *Lege Valerium Max. lib. 6. cap. 1.* Hæc de Tigurinis & Ambronibus.] *Liuius, Florus & Plutarchus Teutonas cum Ambronibus coniungunt, eoſque à Mario cæſos ad aquas Sextias, Cimbros verò à Mario & Catulo in Italia victos, Tigurinos, qui Noricos Alpes inſederant, fuga dilapſos tradunt*. Annibalis ſecuti ingenium.] *Vide Frontinum lib. 2. cap. 2.* Sol cum vento ortus.] *De hac re Plutarchus, qui ſcribit cum Cimbris pugnatum a. d. III. K. Sextil.* LX. millia capta.] *LX. non XL. eſt in vetuſtis noſtris: item apud Liuium & Eutropium. Plutar.* ἑάλωσαν ὑπὲρ ἓξ μυριάδας. Capti ſunt ſupra LX. millia. Inuenta eſt etiam quædam.] *De hac muliere Plutarchus,* μίαν δέ φασιν ἐξ ἄκρου ῥυμοῦ κρεμαμένην, τὰ παιδία τῶν αὐτῆς σφυρῶν ἀφημμένα βρόχοις ἑκατέρωθεν ἠρτῆσθαι. *id eſt*, Vnam aiunt de ſummo temone ſuſpenſam, filios pedibus eius laqueis alligatos vtrinque pependiſſe. Publicius, ſiquidem Malleolus.] *De hoc Publicio*

Cornificius ad Herennium libr. 1. Malleolus iudicatus eſt matrem necaſſe. ei damnato ſtatim folliculo lupino os obuolutum eſt, & ſoleæ ligneæ pedibus inductæ ſunt, & in carcerem ductus eſt. *Hic fuit è nobili familia, ex quo* M. Poblicius Malleolus *Conſul anno vrbis* DXXI. *in Capitolinis Faſtis inuenitur. In Liuij vetuſtis exemplaribus eſt etiam,* Poblicius Malleolus, *vt teſtatur Sigonius.* Inſutusque in culleum.] *De hac pœna parricidarum Modeſtinus c.* 9. *D. de lege Pompeia de parricidiis. Meminit Cicero pro Roſcio Amerino.*

In Caput XVII.

Anno DCXLV.] *Sextus Marij Conſulatus ex aliis Annalibus cadit in annum* DCLIII. Qui eum Cenſorem.] *Q. Metellus Cenſor Marco V. Conſule Saturninum Tribunicium notauit. tumq́, à multitudine incitata contumeliis affectus fuit, Cicero pro Sextio, Valerius lib.* 9. *cap.* 7. *Appianus lib.* 1. A. Nonium.] *Ita ſcripſi, cum in manuſcriptis quibuſdam* Annonium, *in aliis* Anunium *legeretur. Nam Appianus hunc* νώνιον *vocat, & in Plutarchi Mario* ὁ ὀνίου φόνος, *pro* ὁ Νονίου *mendoſè legitur. Corrupte etiam apud Florum lib.* 3. *capite* 16. *eſt.* Annio, *vna litera omiſſa, cum ſit legendum,* A Nonio. Die dicta.] *Diem Metello Saturninus dixit, quod in eius legem agrariam iurare noluiſſet. Cicer pro Sext. Liu. lib.* 69. *Appianus, Plutarchus & alij.* P. Mettium] *In hoc nomine deſcribendo ſecutus ſum optimum librum Corn. Gualtheri.* Alterum Conſulem.] L.

Vale-

Valerium Flaccum. Nam C. Mario L. Valerio Coſſ. Senatus Remp. defendendam dederat, Cicero Catil. 1. Philip. 8. Sed hiſtoriam pleniorem lege in Orat. pro Rabirio perduellionis reo. Marius fiſtulas.] *Cicero:* Marius fiſtulas, quibus aqua ſuppeditabatur Iouis Opt. Max. templis ac ſedibus, præcidi imperauit. *Plutarchus,* τοὺς ὀχετοὺς ἀπέκοψεν. Circa Saufeium.] C. Saufeium, *Cicero,* γάϊον σαυφήιον, *Appianus.* In curiam.] In curiam Hoſtiliam, *Velleius Paterc.* C. Furius Tribunus pl.] ὁ ὅπλιος φούριος δήμαρχος οὐδ᾽ ἐλευθέρου πατρὸς, ἀλλ᾽ ἐξελευθέρου, P. Furius Tribunus p. ne patre quidem ingenuo, ſed libertino natus, *Appianus, Cicero, pro Rabirio,* hominem omnibus inſignem notis turpitudinis *appellat* Rutilius vir integerrimus.] *P. Rutilius Rufus, qui Coſ. fuit an. DCXLVIII. cum illo nemo neque integrior eſſet in ciuitate, neque ſanctior, conſpiratione publicanorum (quibus nihil agere in Aſia prouincia ſua permiſerat) in iudicium vocatus, Socratem imitatus nemini ſupplicare voluit, ſed ne ornatius quidem aut liberius cauſam dici ſuam, quam ſimplex ratio veritatis ferebat. Lege Ciceronem libr. 1 de Orat. & in Bruto, Valer. lib. 6. c. 4. Aſcon. Velleium & alios.* Qui Smyrnam commigrans.] *Hinc. Ouid. lib. 1. de Ponto:*

Et graue magnanimi robur mirare Rutili,
Non vſi reditus conditione dati,
Smyrna virum tenuit, &c.

Rutilium vero cum Smyrnæ exularet, ciuitatis eius ciuem factum fuiſſe, Cicero pro Balbo auctor eſt.

In Caput XVIII.

Anno ab vrb.con.DCLIX.] *In Faſtis Capit. hic annus eſt ab vrb.cond.DCLXII. quo* M. Liuius Druſus *Tribunuſpl.ſeditionem commouit, qua de Liuius lib.*71. *Appian.lib.*1.*Florus lib.*3.*cap.*17. *Velleius libro* 2. *lege Præfationem Ciceronis in tertium de Oratore.* Prodigia dira.] *De his prodigiis Iulius Obſequens. Cicero quoq; libr.*1. *de Diuinat. refert nonnulla prodigia, quæ Siſenna initio belli Marſici expoſuerat.* Druſus tantis malis anx.] Druſus *in atrio domus ſuæ cultello percuſſus, qui affixus lateri eius relictus eſt, intra paucas horas deceſſit, Vellei. Seneca de breuit.vitæ ait, illum* vulnere per ignem accepto *collapſum, aliquo dubitante, an mors voluntaria eſſet in illo, an tempeſtiua. Lege præterea Plinium li.* 28.*cap.*9. *& Auctorem de viris illuſtr.* C.Seruiliũ.] C.Stuium, *vulgo mendosè habent libri, idemque mendum eſt in Velleio. Liuius lib.*72. *Q.* Seruiliũ Proconſulem, *Appianus* σερουίλιον ἀνθύπατον *vocat*, Papium Mutilum] Papius Mutilius *eſt apud Velleium: ſed Appianus* γάϊον πάπιον μότιλον, *nominat, Diod.in Excerptis li.*37. γάϊον ἀπώνιον μότυλον. Iulius Cæſar.] L.Iulius Cæſar *Coſ.pro quo Appianus* Sex. Cæſarem *habet, Vide Liuium li.*73. Tolenus fluuius.] *Appianus ſcribit Rutilium & Marium ad Lirim fluuium non ita magno interuallo diſiuncta caſtra habuiſſe, Mariumq; cladem Rutilij ex cadaueribus, quæ eo flumine deferebantur conieciſſe.* Marius deinde ſex millia.] *Huius prælij, quo*

quo Marius ſex millia hoſtium cæcidit meminit Plutarchus in eius vita. Senatus laticlauia.] *Sic libri vet Liuius lib.* 74 *ait propter hanc victoriam Romæ prætextas, aliaque magiſtratuum inſignia ſumpta eſſe.* Cato Prætor Etruſcos.] *Hæc quoque vulgo confuſè leguntur, quæ in exemplaribus antiquis ſunt diſtincta. vide Liuium.* Dux Iudacilius.] γάϊ@ ἰνδακίλι@. *Appian. qui cum* Aſculi *venenum hauſiſſe ait.* Poſtumius Albinus.] *De huius A. Poſtumij Albini cæde Valerius lib. 9. cap.* 8. C. Gabinius] *A. Gabinius dicitur Liuio lib.* 76. Caij *prænomen ab vno manuſcripto abeſt.* Pompædius.] *Ita eſt in Gualtheri libro Appianus κοῖντον πομπάδιον appellat, qui in Liuij & Velleij libris* Silo Popedius *dicitur. Apud Plutarchum in Apophthegmatis πομπίυ σίλων@, in Mario ποπίυ σίλων@, mendosè legitur. Apud Diodorum rectè, κόιντ@ πομπαίδι@ σίλων.* A. C. Sentio Prætore.] σέντι@ ὁ ϛρατηγὸς τ̃ μακεδονίας *eſt apud Plutarchum in Sylla, de quo Cicero Verrina* 5. Modo C. Sentium vidimus, hominem vetere illa ac ſingulari innocentia prę ditum, propter caritatem frumenti, quæ fuerat in Macedonia, permagnam ex cibariis pecuniam reportare. *Aduerbium,* infeliciter, *quod in nullis manuſcriptis legitur, atq; ineptè additum fuit, deleuimus.*

In Caput XIX.

Anno ab v. c. DCLXII.] *Ita numerat Eutrop. lib.* 5. *alius eſt annus DCLXV. quo L. Cornelius Sulla,*

& Q. Pompeius Rufus Conſules fuerunt. Alij XXX alij XL.] *Si à Sulla & Pompeio numeres ad Piſonem & Meſſallam Conſules, quibus Pompeius confecto bello Mithridatico triumphauit, inuenies annos* XXVII. *Sed Florus libro 3. capite 5. ſcribit, Mithridatem annis XL. reſtitiſſe: Appianus in Mithridatico ait hoc bellum geſtum annis XLII.* In Campania tamen.] Nola pertinaciſſime arma retinebat, exercituque Rom. obſidebatur. *Velleius.* Gratidium Marij legatum.] *Gratidium à Mario legatum miſſum ad Syllam accipiendarum legionum cauſa milites trucidarunt, Val. lib. 9. cap. 7. Plutar. in Mario ſcribit, miſſos ab ipſo duos tribunos milit. qui Syllæ exercitum acciperent, eoſque à milit. interfectos.* Sulpicius Marij collega.] *P. Sulp. Tribun. ſp. legem tulerat, vt Mario bellum Mithridaticum decerneretur, atq; auctor ſeditionis fuit, Liu. lib. 77. Vellei. 2. Valer. li. 6. c 5. Appia. lib. 1. Plut. in Mario & Sylla, Sic. in Bruto, & alij.* In Minturnenſium pal.] *Lege præter eos, quos nominaui, Cic. pro Sextio & in Piſonem.* Cinnæ Conſuli.] *L. Cornelius Cinna Cõſul cum Cn. Octauio fuit poſt Syllæ Conſulatum, à quibus bellum Octauianum commotum eſt, cuius meminit Cicero lib. 2. de Nat. deor. Lege Pluta. in Sylla, Appian. lib. 1. Liu. 79. & 8. Velleium, Flor. Eutrop. & alios.* Partem Sertorius.] *De Q. Sertorio Plutarchus in eius vita* Coloniam Oſtienſem.] *Hoc ſcribit Appian. lib. 1. Plut. in Sylla, Liu. li. 79.* Antium & Ariciam.] *ἄντιον καὶ ἀρικίαν καὶ λανύβιον. Appia* Nobiliſſimos quoſque.] *In his fuerunt tres Oratores*

*tores.*Q. Catulus, M. Antonius, C. Iulius Cæſar, *de quibus Cicero in Bruto. Tum quoque* Octauius & Merula *Coſſ.*Craſſus pater & filius, *multique alij interfecti: de quibus Appianus li.*1.*Liu.*80. *Lucan.lib.*2.*Velleius & alij.*Cum Cinna tertium Coſ.] *Anno vrb.*DCLXVII *quo C.Marius VII.Cinna iterum Conſul fuit, ac Marius quidem initio Cōſulatus Idib. Ianuar. deceſſit, Liu.libr.*80. *Plutarch. in Mario. In eius locum ſuffectus eſt L. Valerius Flaccus, de quo libro ſequenti.*Introducta per Marium fugit.] *Appianus ſcribit, ſeruos, qui propoſita libertate ad Cinnam perfugerant, cum rapinæ atque cædis modum nullum facerent, ipſius iuſſu à Gallis trucidatos fuiſſe. Plutarchus tradit Sertorium ad quatuor millia ſeruorum, quos Marius in bello ſocios, in tyrannide ſatellites habuerat, interfeciſſe.* Cinna quartum Conſul.] Cinna *in quarto Conſulatu Ancone ab exercitu ſuo lapidibus occiſus eſt. Liuius libro octuageſimo-tertio, Appianus* 1. *Plutarchus in Pompeio & alij.*

In Caput XX.

Septem millia tunc Ro.] *Eundem numerum edit Eutrop.*VII.*millia de exercitu Norbani caſa tradit quoq́; Plut. Appianus vero ſcribit militum Norbani millia ſex, Syllæ LXX. cecidiſſe.* Fabius Adrianus.] Adriani *huius meminit Cic.Ver.*3.*vbi Aſcon. ita ſcribit:* Cinnabis tēporib. cū C. Fab. Adria. vt alij aiūt, Legatus, vt alii putāt, pro pręto re, vel pretor, prouinciā obtineret Afric. Vticę in

prætorio ſuo viuus vſtus eſt, quod corrupto ſeruitio ciuitatis illius de principum nece cōſpiraſſe diceretur. *De eodem Liuius lib.* 86. *Valer. lib.* 9. *cap.* 10. Damaſippus Prætor.] *Solus Appianus hunc Prætorem* Brutum *nominat, quem Liuius lib.* 86. *Velleius* 2. *Valerius lib.* 9. *cap.* 2. *L. Damaſippum nominant. Cicero quoque epiſt.* 21. *lib.* 9. *ad Pætum ita ſcribit*: Nam præter hunc C. Carbonem (Cn. Carbonem *vulgo corruptè legitur*) quem Damaſippus occidit, ciuis è *Rep.* Carbonum nemo fuit. Q. Metellus Carrinatis cop.] *Q. Metellus Pius Carrinatem legatum ad Aeſim, quem Appian.* αἰσινὸν ποταμὸν *appellat, fudit. Apud Plutarchum in Pompeio eſt* ἄρσις ποταμὸς, *corrupte vt opinor, ad quem Carbonis equitatum in fugam coniectum ſcribit.* Apud Sacriportum.] *De victoria Syllæ apud Sacriportum Liuius lib.* 87. *Velleius libr.* 2. *Florus libro* 3. *capite* 21. *Marius iunior, Setio à Sylla occupato, prope caſtra poſuit. cumque cedendo ad Sacriportum veniſſet, aciem inſtruxit, vt ſcribit Appianus, qui* Sacriportum ἱερὸν λιμένα *vocat. Plutarchus in Sylla prælium hoc ad* Signium *commiſſum fuiſſe ait.* Signium & Setium *finitima oppida inter viam Latinam & Appiam collocat Strabo libr.* 5. Cæſa ſunt viginti-quinque millia.] xx. *millia partis aduerſæ hoc prælio ſe interfeciſſe Sylla ſcripſit, auctore Plutarcho, idemq; numerus eſt apud Eutropium.* Metellus Norbani agmen.] *Hoc prælium commiſſum fuiſſe apud Fauentiam, ſcribit Velleius.* Lucullus cū à Quinctio.] *Vulgo mendoſè* Quinto *le-*

to *legitur. De victoria M. Luculli apud Fidentiam, Velleius & Plut.in Sylla.* Plus quam decem millia.] ὀκτακισχιλίους ἐπὶ μυρίοις, *Plut.* Cum Lamponio,] Lamponij *nomen in Oroſij libris varie deprauatum fuit, ſed apud Liuium, Appia. Plut. Florũ & Eutrop. recte legitur. De pugna ad portam Colli, nam cum Lamponio Lucano & Teleſino Samnite lege etiam Velleium.* Ad horam diei nonam.] σχεδὸν εἰς ὥραν δεκάτην ἤδη τῆς ἡμέρας καταστρεφούσης. *Plutarchus.*

In Caput XXI.

Tria millia hominum.] *In vno manuſcripto eſt* IV. millia, *fortaſſe pro* VII. millia, *errore manifeſto & vulgari. Nam Aug. de Ciu. Dei li.3.c.28.* VII. *millia edit, Liu. lib.* 88. VIII. *millia. Plutarc. in Sylla.* ἑξακισχιλίους, *Valer. lib.9.cap.2* quatuor legiones. *In meo Floro manuſcripto ita legitur:* Quatuor millia deditorum inermium ciuium in villa publica interfici iuſſit, *cum vulgo mendosè legatur,* in via publica, *quod mendum è Liuiana epitoma Sigonius quoque ſuſtulit.* Q. Catulus palam.] Palam *additur quoque in Diaconi additionibus ad Eutropium. Ceterum pro* Q. Catulo *Plutarch.* C. Metellum *habet.* L. Furſidio.] *Huius meminit Florus, quem Plutarchus* ἀφίδιον *appellat.* Prima proſcriptio LXXX. hominum fuit.] *Vulgo contra veterum librorum auctoritatem legunt* LXXX. millium hominum. *Plutarchus in Sylla,* ὁ δ᾽ οὖν Σύλλας εὐθὺς ὀγδοήκοντα προέγραψεν. *Sic enim le-*

gendum, non προστέχαψεν, *vt eſt impreſſum.* M.M
rium] M. Marium Prætorem *nominat Valeri*
lib. 9. cap. 2. Marium ducis ipſius fratrem, Florus:
crudeli eius interitu Luca. lib. 2. P. Lætorius.] *Hu*
puto eſſe illum, quem Sylla Conſul cum Mario ſeni
re proſcripſit, quemq́; Appianus Λαιτώριον *nomina*
Eſſe autem ſcribendum Lætorium, *non* Lectoriũ
cognoſcitur ex libris Græcorum, & antiquis Latino
rum: Itemq́; ex Faſtis Capitolinis in quibus anno v
bis CDXCVI. *eſt* M. LÆTORIVS M. F. M. N
PLANCIANVS. *magiſter Equitum cum Dicta*
tore Q. Ogulnio Gallo. Valer. Max. hunc non P. Læ
torium, *ſed* M. Plætorium *nominat, & in non*
nullis Oroſij libris Lætorij *prænomen cum nomine i*
pſo iungitur. Cum Teleſino.] *Idem eſt in Epitom*
Liuiana. Sed alij aliter de Marij *morte ſcripſerunt*
vt eſt apud Velleium. A. Coſſura inſula.] Coſſu-
ra, *non* Coſſyra *eſt in manuſcriptis duobus. Nam*
in vno mendoſè Corſica *legitur, ſicut in Epitom*
89. Corcyra. *Appianus* κάρβωνα δ' ἐκ λιβύης ἐς σι-
κιλίαν μετὰ πολλῶν ἐπιφανῶν, καὶ ἀπ' αὐτῆς ἐς κοσσύρα
νῆσον ὑποφεύγοντα, πέμψας τινὰς ὁ πομπήϊος συλ-
λάμβανε, *id eſt*: Carbonem ex Africa in Sici-
liam multis nobilibus comitatum, atque in-
de in Coſſuram fugientem Pompeius ſubmi
ſis quibuſdam comprehendit. *In lapidibus Ca-*
pitol. extant nauales triumphi Ser Fuluij Nobilioris,
& M. Aemilij Paulli de Coſſurenſibus *&* Pœneis
ann CDXCIX. Hiertam Numidiæ regem.] Hi-
ertam *habent omnes libri manuſcripti, eũdemq́; an-*

tiquus

tiquus meus Eutropius Hierdam *nominat, cum im preſſi* Hierbam, *Plutar.* ἰάῤῥαν *Epitoma* Hieram *edat.*

In Caput XXII.

Creatis itaque P.Seruilio.] *P.Seruilius Vatia, & App. Claudius Pulcher Conſules fuerunt anno* DCLXXIII.*iiſque Conſulibus creatis Sylla Dictatura ſe vltro abdicauit. Appianus libr.* 1. *Plutarchus in Sylla.* Aut Crixi.] *De* Crixo *gladiatorum duce infra capite vlt dicemus. In impreſſis vulgo malè, aut* Craſſi *legitur.* Sylla mortuo Lepidus.] *M. Aemilius Lepidus & Q.Lutatius Catulus Coſſ. fuerunt an. vrbis* DCLXXV *de quibus Salluſt.lib.*1.*hiſt.* Res populi *R.M.*Lepido, Q. Catulo Conſulibus militiæ & domi geſtas compoſui. *De diſſenſione horum Conſulum Cicero Catil.*3. *Liu.lib.*90. *Appian.* 1.*Plut.in Sylla & Pompeio, Eutrop & alij.* Brutus in ciſal.] *Hic eſt* M.Iunius Brutus, *M. Bruti, qui Ceſarem interfecit, pater. Plut. in Pompeio & Bruto.*

In Caput XXIII.

Anno ab Vr.c.DCLXXIII.] *Annum intelligit, quo Lepidus & Catulus Conſules fuerunt, quem nos iam* DCLXXV. *poſt Romam conditam nominauimus. iis vero Coſſ. quatuor hæc bella exorta fuiſſe Eutrop. initio libr.* 6. *auctor eſt.* Sertorius ſiquidem.] *De bello Sertoriano Appian. libro* 1. *Plutarchus in Sertorio & Pompeio, Liu. li.* 90. *& deinceps, Florus lib.*3.*c.*22.*Eutropius libr.*6. *& auctor de viris illuſt.* Domitius ab Hirculeio.] Hirculeius *eſt in*

noſtris

noſtris manuſcriptis Oroſij, Eutropij & Flori libri Hirculeium *Quæſtorem nominat Liuius libr.* 9[…] *eundem Plutarchus in Sertorio intelligit his verbi*[…] δομ[ί]τιον ἢ καλούσιον (*fortaſſe* καλβῖνον) ἀνθύπα[…] τον ὄντα τ' ἑτέρας ἰβηρίας διὰ τ' ταμίου καταλω[…] σάμενος. *Meminit ibidem Plutarchus* Thoran[…] *legati Metelli, quem Sertorius cum exerc tu cæcidi*[…] *In meo etiam Floro manuſcripto legitur:* Cum hin[…] Domitius & Thorius, inde Herculei prælu[…] derent. *vbi impreſsi habent,* cum hinc Domitiu[…] & cohortes. Manilius Procoſ. Manilius *eſt i*[…] *vno manuſcripto,* Manlius *in cæteris. Apud Plutar*[…] *eſt,* ὥςε λεύκιον μὲν λόλλιον ἐκ τ' περὶ ναρβῶνα γαλατίας ἐλθεῖν αὐτῷ βοηθὸν. *vbi Sigonius legit* ὥςε λεύκιον μανίλιον. Apud Pallantiam.] *In aliis eſt* Polentiam, *mendoſè. De Pallantia Strabo lib.* 3. *De Pallantinis, Plinius lib.* 3 *cap.* 3. *De Lauronis excidio Plu*[…] *tarch. & Appian.* Reliquum agmen Lauron.] *Plutarch. aliter in Sertorio ſcribens ipſum Lauronenſibus peperciſſe, eoſque dimiſiſſe.* Non Proconſule] *Lege Plutarchum in Pompeio.* Hirculeius cum Metello.] *De Metelli victoria contra Hirculeium, Liu.* *lib* 91 *Frontinus lib.* 2. *Stratagem.* Memmius quæſtor.] *Memmium in agro Seguntino interfectum ait Plutarch. in Sertorio. De Memmio Quæſtore Pompeij Cicero pro Balbo.* Perperna.] Perperna *non* Perpenna, *ſcribi debere teſtimonio ſunt Faſti Capitolini, in quibus anno* DCLXI. *cum Claudio Pulchro Conſul* M. PERPERNA *comparatur: idemque à Dione lib.* 41 περπέρνας *appellatur, vnde non eſt du-*

bium,

bium, quin apud Plutarchum & Appianum librarij pro Perperna *ſubſtituerint* περπέννα*. Cum præſertim in Appiani Iberna ab Hen. Steph. edita* Perperna *hic, quo de agimus* Περπέρνας *appellet:* Sertorius decimo demum an.] *In Eutropij libris ſcriptũ eſt,* Sertorium octauo decimum anno à ſuis occiſum eſſe. *ſed Cuſpinianus recte corrigit,* octauo demum anno. *Nam & Appianus de re geſta cum Sertorio ita ſcribit:* λοιπὸν δὲ ἔτι τῶν συμμείων ἔργων τὸ σερτορίου γινόμενον ὀκτάετες. *Ac* Sertorius quidem octauo ſui ducatus anno interfectus, *bellum verò decimo confectum fuit, auctore Liuio lib.* 96. Macedonicum bellum Claudius.] *Hic eſt Ap. Claudius Pulcher, quem Conſulem cum P. Seruilio fuiſſe, diximus cap. ſuperiore de re ab eo geſta, Liuius libro* 91. *Eutropius* 6. Vnde cum animo æger & curis.] *Hæc lectio eſt in omnibus noſtris manuſcriptis, cuius loco in aliis impreſſis corruptè legitur:* Vnde cum hæc animo gereret, curis circumſeptus, *&c.* Succeſſor Scribonius.] *C. Scribonius Curio, qui cum Cn. Octauio Conſul fuit anno DCLXXVII. Ap. Claudio in Macedonia ſucceſſit, Eutrop lib.* 6. *Liu. lib.* 92 *&* 95 *Triumphi Curionis è Macedonia meminit Cicero in Piſonem.* P. Seruilius ex Conſule.] *De Seruilij Conſulatu dictum eſt ſupra.* Ex Conſule, *id eſt, conſulatu iam perfunctũ miſſum ad Ciliciam & Pamphyliam ſcribit etiam Eutropius.* Ex Conſule ἀπὸ ὑπάτων, *in Græca Digeſtorum præfatione dicitur.* Phaſelim euertit.] Phaſelidis *nomen vulgo corruptum eſt. Dionyſius:*

Ἄλλαι

Ἄλλαι δ' ἑξείης παμφυλίδες εἰσὶ πόληες,
Κώρυκος πέργη τε, καὶ ἣν ἐμμόρεσα φάσηλις.

Salluſt.lib.1.hiſt.res à Seruilio geſtas deſcribens. Ad Olympum atque Phaſelida. item. ad Corycum dixit, *auctore Priſc.lib.15.Cicero Verr.5.Phaſelis illa quam cepit P. Seruilius, non fuerat vrbs ante Cilicum atq; prædonum, &c.* Coſconius Procoſ. *De rebus à Coſconio geſtis Eutropius libro 6. vbi libri eiCnei prænomendant, perperam, vt opinor: eſt enim hic C. Coſconius, cuius literis planum factum fuit, legionem eſſe à Bulbo ſolicitatam in Illyrico, vt teſtatur Cicero pro Cluentio.*

In Caput XXIV.

Anno ab Vr.co.DCLXXIX. *Eutropio hic an nus eſt DCLXXVIII. aliis DCLXXX. quo Conſules fuerunt, M. Terentius Varro Lucullus, & C. Caßius.* Gladiatores LXXIV.] *eundem numerum habet Liuius, & Eutropius: Appianus,* μονομάχους ἑβδομήκοντα, *Plutar.in Craſſo,* ὀγδοήκοντα δυοῖν δέοντας. Crixo & Oenomao.] *Ita hos duces nominando eſſe non modo Appianus, verum etiam libri vetuſ probant.* Clodij Prætoris.] Claudium Pulchri *legatum habet Liuius libro 95.* Clodium Gla brum *Florus libro 3. capite 20.* κλώδιον στρατηγὸν *Plutarchus.* In exequiis captiuæ.] *Appianus:* ὁ Σπάρτακος τριακοσίους ῥωμαίων αἰχμαλώτους ἐναγίσας κρίξῳ δυοδέκα μυριάς ῥωμαίων πεζῶν ἐς ῥώμην ὑπήγετο. Spartacus vbi trecentos captiuo

Romar

Roman. Grixo inferias miſit, cum cxx. millibus peditum Romanorum ad vrbem contendit. *Hinc Florus*: Defunctorum prælio ducum funera imperatoriis celebrauit exequiis, captiuoſque circa rogum iuſſit armis depugnare. Gellius Crixum.] *Crixum circa Garganum montem oppreſſum fuiſſe, Appianus ſcribit, à quo, & à Plutarcho plura pete.* Ad caput Silari.] *De Silaro, qui &* Silaris *dicitur, Strabo libro quinto extremo, Plinius libro tertio, capite 103. & libro tertio, capite quinto. De numero interfectorum Liuius libro nonageſimo-ſeptimo.*

PAV-

PAVLI OROSII

HISPANI ADVERSVS PAganos Hiſtoriarum

Liber Sextus.

CAPVT I.

Vnum eſſe Deum, tam gentilium quam Chriſtianorum iudicio.

OMnes homines cuiuslibet vel ſectæ, vel vitæ, vel patriæ ita ſemper ad proſpectum prudentiæ naturali bono eriguntur, vt oblectamento corporis rationale mentis, etſi non actu præferant, iudicio tamen præferendum ſciant. Quæ mens ratione duce illuſtrata in medio virtutum, quibus genuino fauore, quamuis vitiis inclinetur, aſſurgit, ſcientiam Dei quaſi arcem proſpicit. DEVM enim quilibet hominum contemnere ad tempus poteſt, neſcire in totum non poteſt. Vnde quidam, dum in multis Deum credunt, multos Deos indiſcreto timore finxerunt. Sed hinc iam vel maximè cum auctoritate veritatis operante, tum ipſa etiam ratione diſcutiente diſceſſum eſt. Quippe & Philoſophi eorum, vt de noſtris ſanctis ſileam, dum intento mentis ſtudio

dio quærunt,ſcrutanturq́ omnia,vnumDeum auctorem omnium repererunt,ad quem vnum omnia referrentur, vnde etiam nunc pagani,quos iam declarata veritas de contumacia magis quàm de ignorantia conuincit, cum à nobis diſcutiuntur, non ſe plures ſequi, ſed ſub vno Deo magno plures miniſtros venerari fatentur. Reſtat igitur de intelligentia veri Dei per multas intelligendi ſuſpiciones confuſa diſſenſio, quia de vno Dea omnium penè vna opinio eſt.Hucuſque humana ſcrutatio,etſi cum labore deliberare potuit:at vbi ratiocinatio defecit,fides ſubuenit. Niſi enim crediderimus, nõ intelligemus.Ab ipſo audias,ipſique Deo credas,quod verum velis ſcira de Deo. Itaque idem vnus & verus Deus,in quem omnis,vt diximus,& ſi ex diuerſis opinionibus ſecta cõcurrit,mutans regna, & diſponens tempora, peccata quoque puniens, quæ infirma ſunt mundi elegit,vt cõfundat fortia,Romanumque imperium aſſumpto pauperrimi ſtatus paſtore fundauit. Hoc per reges & conſules diu prouectum,poſtquam Aſiæ,Africæ atque Europæ poſitum eſt,ad vnum imperatorem,eundemque fortiſsimum & clementiſsimum, cuncta ſui ordinatione congeſsit. Sub hoc imperatore, quem omnes fere gentes amore & timore permixto iuſtè honorarent, Deus verus, qui ſuperſtitione ſolicita ab ignorantibus colebatur, magnum illum intelligentiæ ſuæ fontem aperuit,promptiusq́ per hominem docturus homines filium ſuum miſit

Digitized by Google

operantem virtutes,quę præcellerent homi-
nem,coarguentemque dæmonas , quos al
qui deos putauiſſent,vt qui ipſi tanquam ho
mini non credidiſſent , operibus tanquam
*Deo. * Dei crederent;deinde,vt in magno ſilenti
ac pace latiſsima inoffenſæ & celeriter no
nominis gloria, & annuntiatæ ſalutis velo
fama percurreret,vel etiam, vt diſcipulis
ius per diuerſas gentes euntibus , vltroqu
per cunctos ſalutis dona offerentibus,obeu
di ac differendi,quippe Romanis ciuibus in
ter ciues Romanos,eſſet tuta libertas. Quo
ideo commemorandum putaui , quia h
ſextus libellus vſque ad Cæſarem Auguſtun
de quo hæc dicuntur , extenditur. Quo
ſi aliqui hanc lucidiſsimam rationem irr
tam putant , ſuiſque dijs potius aſsignan
quos primum prudentia elegerint , deinc
præcipuo cultu inuitarint, vt ſibi per eos a
pliſsimum hoc pulcherrimumque imper
um conderetur:ſic enim iactitant , quia ip
optimo genere ſacrorum emeruerint pr
cipuum deorum fauorem, quibus adempt
vel prætermiſsis , diſceſſerint omnes ad
tis ariſque relictis dij, quibus imperium h
ſteterat:vnde quamuis reuerentia ſanctitat
tuę multa fortiſsimè veriſsimeque diſſeru
rit, tamen & mihi locus exigit,vt pauca ſu
iiciam.Si Romani colendo deos emeruerur
fauorem deorum,& non colendo amiſerun
vt ipſe Romulus parens Romæ inter tot m
la ab ipſo ortu ſuo ingruentia ſaluus eſſet c
lendo quis meruit? An Amulius auus,qui e
poſu

poſuit ad necem? An pater, qui incertus fuit? An Rhea mater ſtupri rea? An Albani parentes, ipſa quoque ab initio Romani nominis germina perſequentes? An tota Italia, quæ per quadringentos annos dum audere potuit excidio eius inhiauit? Non, inquiunt, ſed dij ipſi, quia ſe colendos ſciebant, futuros cuſtodiere cultores. Ergo præſcij ſunt. Si præſcij ſunt, cur hoc imperium inter tot annorum ſæcula eo potiſsimum tempore ad ſummam potentię arcem perduxerunt, quo ſe ille naſci inter homines atq; agnoſci vt homo voluit, poſt huius nomen & ipſi pro nihilo contempti ſunt, & cum vniuerſo mundo etiam illi, quos ipſi prouexerant, cucurrerunt? Sed humiliter obrepſit, inquiunt, & latenter intrauit. Latentis & humilis, vnde tam celebris fama? tam indubitata fides? tam manifeſta potentia? Signis quibuſdam & virtutibus mentes hominum ſuperſtitione ſolicitas cepit & tenuit. At hæc ſi potuit homo, dij magis poſſe debuerunt. An quia ille hanc potentiam à patre ſibi traditam prædicabat, peruentum eſt aliquando ad intelligentiam illius noti & ignoti dei, quam apprehendere, vt dixi, nemo niſi per ipſum poteſt? Neç quiſquam poteſt, niſi qui toto ſe perſpecto ac deſpecto, conuerſus ad ſapientiam Dei omnem quærendi rationem tranſtulerit ad credendi fidem. Veruntamen breuiter diſcutio: Dij iſti, quos tantos ferunt, vt Romanam Rempubl. & propitij prouexiſſe, & auerſi afflixiſſe videantur, eo certe tempore,

quod palam conſtat, quo naſci Ch
luit,& annuntiari gentibus cæpit,
me atque intentiſsime colebantu
conſulentes & ſibi & cultoribus ſu
tuerunt vel reprimere,vel repeller
tionem eius , propter quam ſpe
cultoreſque ſuos deſtituendos vid
quam ſi ab inuitis danda venia, ne
di fuerunt;ſi à voluntarijs ſeruand
tia,nec prius fuerant adiuuandi.H
eſt,inquiunt:nam excitauimus ge
dimus reges,inſtituimus leges, di
iudices , præparauimus pœnas ſ
crucibus , orbem totum ſcrutati
quo modo Chriſtianum nomen &
niuerſo mundo poſſet abradi. H
factum eſt, donec fœcunda crudeli
inter tormenta ac per tormenta p
quandiu ipſum regium culmen,pe
lum prohiberi potuerat,occupare
poſtea conſecutum eſt?Imperato
unt,Chriſtiani ceſſare ſacra, & cl
pla iuſſerunt atque ideo exceſſere
ytis, ariſque relictis dij , quibus
hoc ſteterat. O quanta & quam in
veritatis eſt,ſi non aduerſus eam v
ferentem imbecilli infeliciter oc
rentur. Si Chriſtiana fides per m
tempora ſæuientibus vndique ad
cruciatib. gentibus,regibus,legibus, cædibu
bus ac mortibus reprimi nullo mo
immò vt dixi , inter hæc & per h
cultus autem idolorum iam quod

ex ſe deficiens, ac ſibi erubeſcens, ad vnam clementiſsimam iuſsionem ſine vllo pœnali terrore ceſſauit; cur dubium eſt, hoc per iſtius intelligentiæ demonſtrationem de creatore ſuo tandem innotuiſſe creaturæ, quod illa eatenus per varias ratiocinationes mentis intentæ quamlibet alijs offuſcata quæſierit, ac per hoc ſtatim amori eius, quem etiã ignorans dilexerat, *inhæſiſſe? Nec igitur mirum eſt, ſi in magna familia inueniuntur aliqui ſerui, qui conſuetudine, laſciuiaque ſeductorum aſſuefacti, patientia domini ſui ad contemptum ipſius abutantur, vnde & merito Deus vel ingratos, vel incredulos, vel etiam contumaces varijs correptionibus arguit: quod ſemper vtique fatendum eſt, tunc tamen præcipue, quando adhuc per vniuerſum mundum nulla erat eccleſia, quæ interuentu fidelium precum meritas mundi pœnas iuſtumque iudicium Dei, exorata ipſius clementia, temperaret, vnde etiam hæc, quæ mala hominibus videntur qualiacunque ſunt, grauiora ſine dubio omnia fuerunt, ſicut ipſo, quo cœpta ſunt, ordine probabuntur. Bellum Mithridaticum, vel, vt verius dicam, belli Mithridatici clades, multas ſecum inuoluẽs prouincias tracta & protenta per quadraginta annos fuit. Nam ſexcenteſimo ſexageſimo ſecundo (vt dixi) anno ab vrbe condita, quo etiam primum ciuile bellum cœperat, inardeſceres, conſulatu Ciceronis verò & Antonii, vt verbis poetæ optimi loquar, Barbarico vix conſummata

*adhæſiſſe

veneno eſt. Sed in his temporibus
gerendi belli inueniuntur anni. Qu
tem XL. à pleriſque * dicti ſint, non
distincti. cernitur.

CAPVT II.

Proſequitur hic bellum Mithridati
Sylla confecit.

IGitur Mithridates rex Ponti at
niæ, poſtquam Nicomedem Bi
gem amicum populi Romani reg
re molitus eſt, atque à ſenatu mon
cere tentaret, bellum ſibi à populo
dum fore, iratus Cappadociam co
uaſit: atque expulſo ab eo Ariobar
cunctam prouinciam igni ferro
uit. Bithyniam deinde pari clade
Paphlagoniam ſimili exitu affixit
ea Pylæmene & Nicomede regibu
veniſſet Epheſum, crudeli præce
vt per totam Aſiam quicunque i
ſent ciues Romani, ſub vna die on
rentur. Et factum eſt. Nec explicar
prehendi vllo modo verbis poteſt,
multitudo Romanorum ciuium
quis mœror plurimarum proui
quis gemitus occidendorum par
occidentium fuerit, cum ſinguli
prodere innocentes hoſpites & am
ipſi periclitari pœna hoſpitum c
Archelaus quoque dux Mithridat
tum viginti millibus peditum a

tum in Achaiam præmiſſus, Athenas cunctamque Græciam partim vi, partim deditione obtinuit. Sylla cui poſt conſulatum Mithridaticum bellum obuenerat, Archelaum apud Piræum Athenienſium portum ſeptemplici muro communitum diu obſedit, ipſam Athenienſium vrbem vi cepit, ac poſtea iuſto prælio cum Archelao conflixit. Centum & decem millia de exercitu Archelai interfecta, vix decem millia ſuperfuiſſe referuntur. Comperta clade Mithridates lectiſsima ſeptuaginta millia militum Archelao in ſubſidium miſit ex Aſia. Secundo prælio XV. millia ex his interfecta ſunt, ibique Diogenes Archelai filius trucidatus eſt. Tertio bello omnes copiæ, quas Archelaus habebat, extinctæ ſunt. Nam viginti millia militum eius in paludem pulſa, cum Syllę fidem implorarent, inſatiabili victoris ira interfecta ſunt, totidemque alia in flumen coacta ac necata, reliqui miſerorum paſsim trucidati ſunt. Porrò autem Mithridates in Aſia nobiliſsimarum vrbium principes occidere, bonaque eorum publicare animo intenderat. Cumque iam MDC. ita interfeciſſet, Epheſij exemplum verẽtes, excluſo præſidio eius, portas obiecerunt. Similiter Smyrnæi, Sardi, Colophonij, Trallianique fecerunt. Perturbatus Mithridates, per Archelaum ducem ſuum cum Sylla de pace pepigit. Interea Fimbria Marianorum ſcelerum ſatelles, homo omnium audaciſsimus, Flaccum conſu-

lem,cui legatus ierat,apud Nico
cidit : ac mox arrepto exercitu
filium ex Aſia ad Miletopolim fu
onem regis inuadit,ipſumque P
lit,fugientemque inſecutus apu
obſedit:& profectò cepiſſet,ſi L.
uilibus diſcordijs curam reipub.
eumque mari coartare obiecta cl
ſet. Inde Fimbria Ilienſibus ir
bus pro Syllanæ partis ſtudio o
tarum repulſus videbatur, ipſan
um,antiquam illam Romæ parer
tus cæde incendioque deleuit. Se
continuo reformauit. Idem Fi
Thyatira cum ab exercitu Sylla
tur,deſperatione adactus, in ten
lapij manu ſua interfectus eſt. Fan
gius de exercitu Fimbriæ profugi
ti ſeſe adiunxerunt:quorum hort
dates cum Sertorio per legatos in
miſſos,fœdus pepigit. Sertorius a
cum Marium firmandi fœderis
Quem rex apud ſe retentum,breu
cit in locum Archelai, qui ſe ad S
vxore liberiſque contulerat. Ma
machus duces à Mithridate aduer
lum miſsi,magno exercitu breui
to,cum P.Rutilio apud Chalcedo
ſi ſunt,eumq́ cum plurima exer
parte ceciderunt. Lucullus Mi
Cyzicenos obſidentem,foſſa cinx
quod faciebat,pati compulit:atq
Cyzicenos,vt bono animo eſſent

miſit vnum ex militibus nandi peritum: qui duobus vtribus ſuſpenſus, mediam ipſe regulam tenens, plantisq́ſubremigans; ſeptem millia paſſuum tranſmeauit: Mithridates inopia laborans, partem copiarum inſtructam armis domum abire præcepit: quam Lucullus excipiens, vniuerſam diſperdidit. Nam amplius quàm quindecim millia hominum tunc interfeciſſe narratur. Tunc etiam Fannius, qui ſe Mithridati iunxerat, & Metrophantes regius prætor, à Mamerco victi, cum duobus millibus equitum in Mœſiam profugerunt: atque inde in Mæoniam digreſsi, in colles campoſque Inarimos inciderunt. vbi non ſolũ montes vſti, vel ſaxa quaſi quadam fuligine offuſcata cernuntur, verumetiam cãpi ambuſto ſolo ſqualidi, per quinquaginta millia paſſuum, ſine vllo ignis vel fornacis indicio & pendulo in profundum cinere putres iacent. Tribus etiam locis torridæ voragines oſtenduntur, quas Græci phyſas vocant: in quibus diu oberrantes, inopinatis tandem periculis exempti ſunt, & clam in Regis caſtra venerunt. Deioratus rex Gallogræciæ, præfectos regis bello trucidauit. Interea Mithridates apud Cyzicum eadem mora, qua obſidebat obſeſſus, in magnam penuriam peſtilentiamque exercitum ſuum coartauit. Nam plus quàm trecẽta millia hominum fame & morbo in eadem obſidione amiſiſſe fertur: ipſe cum paucis arrepta naui clam fugit è caſtris. Lucullus incruento milite ſpectator cladis alienæ, nouum ge-

nus victoriæ adeptus eſt, moxq
adortus vicit fugauitque. In quo
quàm vndecim millia Mariano
interfecta referuntur. Lucullus p
dem Mario nauali prælio congreſ
ta & duas naues regias, & compl
rias, aut demerſit aut cepit. Mul
quos Sylla proſcripſerat, interēpt
rius poſtera die de ſpelunca, vbi l
eractus, meritas hoſtilis animi pœ
dem verò Lucullus impetu Apan
uit, & ſub monte Olympo Pruſa
ſimam ciuitatem captam expugn
ripuit. Mithridates aduerſus Byz
ſtructa claſſe nauigans, tempeſtat
octoginta roſtratas naues perdidi
quaſſata iam naui mergeretur, in
nem Seleuci piratæ, ipſo pirata iu
ſiliuit. Inde Synopem, ac poſt An
magna difficultate peruenit.

CAPVT III.

De Catilinæ inceſtu, & Lucullorum
Beſſos, Mithridatem, & Tigra
roſque bellis.

EOdem anno apud Romam C
ceſti accuſatus, quod cum Fal
Veſtali commiſiſſe arguebatur, C
fultus euaſit. Lucullus Sinopen e
rus obſederat. Hanc Seleucus arch
Cleochares ſpado, qui præſidii cau

expilatam atque incenſam reliquerunt. Lucullus miſerorum hoſtium inteſtina clade permotus, celeri occurſu immiſſum reſtinxit incendium. Ita miſera ciuitas, verſa vice hoſtium ſociorumque, vnde defendenda, diſperdita, & vnde diſperdenda, ſeruata eſt. At verò M. Lucullus, qui Curioni in Macedonia ſucceſſerat, totam Beſſorum gentem bello appetitam, in deditionem recepit. Eodem tempore Metellus Siciliæ prætor, cum fœdiſsima illa C. Verris prætura Siciliam afflictam inueniſſet, maxime * Pyrganione archipirata nefariis prædis & cædibus dilacerante, qui pulſa claſſe Romana, Syracuſanum portum obtinuerat, quem mox naualiterreſtrique prælio comminutum, Sicilia decedere compulit. Præterea Lucullus tranſgreſſus Euphratem & Tigrim, apud Tigranocertam vrbem cũ Mithridate & Tigrane cõgreſſus, paruiſsima ſuorum manu magnum hoſtium numerum occidit. Nam triginta millia hominum in eo bello cæſa referuntur. Tigranes vix CL. equitibus comitatus aufugit, diademate & tiara ne agnoſceretur abiectis. Tunc ad Lucullum totius pene Orientis ſupplices venere legati: is imminente hyeme per Armeniam in Meſopotamiam regreſſus, Niſibin vrbem illis in locis tunc inclytam expugnauit & cepit.

*Perganione.

CAPVT IV.

De bello Piratico & Cretico, deque re cum Mithridate à Pompeio geſta.

Iiſdem

IIſdem diebus Piratæ per omni
ria, etiam non tantum interci
uium commeatus, ſed etiam inſ
ciaſque vaſtantes, impunitate
uiditate prædæ vulgò ſeſe aſſoci
immenſum augebantur, quos C
poſt multam quidem vaſtatione
ra mariq; diu egerant, mira tame
compreſsit. Eodem tempore Cr
per biennium Metellus euertit, d
bello domitam in poteſtatem re
que Minois Romanis legibus
Pompeius poſtea ſucceſſor Lucu
ri Armenia iuxta montem Daſtr
regis obſidione concluſit. Rex cu
copijs, eruptione per noctem fac
etiam perſequentem bello repel
Pompeius fugientes perſequi int
bellum nocte commiſſum eſt. Lu
ta, à tergo Romanis erat. Regij l
vmbrarum proximitatem hoſtiu
cta in irritum tela fuderunt. Ro
inermes poſtea aggreſsi, ſine labo
Nanque de exercitu regio quadr
lia cæſa vel capta ſunt. Roman
mille vix autem quadraginta int
inter tumultus belli fuga lapſus, a
iam beneficio ſubluſtris noctis, e
ctuſque ab omnibus amicis, philo
ptoribus rerum vel carminum,
ſolus per deuia equum manu trah
ad omnes nocturnos ſtrepitus tre
quoddam caſtellum diuertit, atq

Armeniam perrexit, Pompeius regem inſecuturus, inter duo flumina, quæ ab vno mõte diuerſis ſpecubus exoriuntur, hoc eſt, Euphratem & Araxem, vrbem Nicopolim ſenibus laſsis & ægris volentibus condidit. Oranti Tigrani veniam dedit. Exercitũ Orodis Albanorũ regis, præfectoſque eius ter prælio vicit: poſtea epiſtolas Orodis & munera cum Albanis pace inſtauranda libenter accepit. Atrocem regem Iberiæ bello fudit, totamq́ Iberiam in deditionem accepit. Inde cum Armeniam, Colchos, Cappadociam & Syriam ordinatis rebus cõpoſuiſſet, promouens de Ponto in Parthiam, ad Ecbatanam vrbem caput Parthici regni quinquageſimo die venit.

CAPVT V.

Quod Mithridates filios ac amicos peremerit, ipſeque viciſſim à filio peremptus ſit.

IN Boſphoro Mithridate cerealia ſacra celebrante, terræmotus adeo grauis repente exortus eſt, vt magna clades ex eo vrbium atque agrorum ſecuta narretur. Eodem tempore Caſtor Mithridatis Præfectus, qui Phanagorio præerat, interfectis amicis regijs arcem occupauit, & quatuor Mithridatis filios ad præſidia Romana tranſmiſit. Mithridates accenſus ira, in ſcelera exarſit. Nam complures tunc amicos ſuos, & Exipodram filium ſuum interfecit, cum antea iam alium Macharem nomine parricidio trucidaſſet: Phar-

Pharnaces alter filius eius, exem
territus, exercitum ad perſeq
miſſum, ſibi conciliauit, & m
patrem duxit. Mithridates diu
muro filium fruſtra precatus, vl
lem vidit moriturus exclamaſſe
niam Pharnaces, inquit, mori
eſtis dii patrii, precor, vt quanc
hanc vocem à liberis ſuis audiat
deſcendens ad vxores, pellices a
venenum omnibus dedit. Q
nouiſsimus hauſiſſet, nec tamen
media, quibus vitalia ſua adu
ſuccos ſæpe obſtruxerat veneno
fruſtraque ſpatiaretur, ſi quo ta
infuſa peſtis per venas vegetati
acta diſcurreret, Gallum quenc
iam fracto muro diſcurrentem
que iugulum præbuit. Hunc exi
thridates habuit nobiſque ſent
tiſsimum argumentum reliqui
nium, vt ferunt, ſuperſtitioſiſ
natus ſeptuagintaduos, haben
per philoſophos, omniumque a
ſimos. Si eſtis, inquit, dii patrii. I
lendo, ac diu quærendo perſenſ
eſſe certos Deos, qui eſſe putabãt
tæ experientiæ atque æuo graui
um, ad cuius notitiam non niſi
dem venitur, non intelligebat.
falſos eſſe rationis ipſius luce pe
liud conſuetudini, aliud menti
Si eſtis, inquit, dij, hoc eſt dicere

eſſe ſuper hominem potentiorem ipſo homine poteſtatem, precandi neceſsitate motus, commendo diligentiam & excuſo ignorantiam meam. Inuoco qui eſt, dum conuenio qui non eſt. Quapropter cum dolore & timore conſiderandum eſt, qua pœna, quoue iudicio digni erunt, qui contra interdictum iam propalatæ & publicæ veritatis eos ſectantur & colunt deos, de quibus etiam illi iam tunc dubitare poterant, qui adhuc præter eoſdem ſcire nihil poterant. Veruntamen breuiter conſulo, qualia tunc toto Orienti tempora videbantur, cum per quadraginta annos miſeræ nationes alternis tantorum ducum vaſtationibus terebantur: cum quæque ciuitas tantis concurſibus media ineuitabiliter periclitabatur, inde accenſura alterum, vnde alterum temperaſſet: hoc mox habitura ſupplicij, quod remedij ad tempus habuiſſet: cum trepidæ diuerſarum prouinciarum legationes inter ſuccedentes Romanorum duces, & truculentiorem notitia Mithridatem, alternis ad vtrunque, prout quenq; ſors belli attollebat, incertis ſatisfactionibus transferebantur, augendo pericula quæ ſanabant. Nunc quid continuo Pompeius, & quidem Pompeius homo Romanorum moderatiſsimus, per plurimas partes Orientis, finito Mithridatico bello egerit, paucis proferam.

CAPVT VI.

De geſtis Pompeii in Syria, Phœni
& coniuratione Catilinæ.

ANno ab vrbe condita DC
M. Tullio Cicerone, & C. Ant
ſulibus, Pompeius occiſi Mithrid
accepto, Syriam cœlen & Phœni
greſſus Ituræos primum Arabe
muit, vrbemque eorum, quam
minant, cepit. Hinc Iudæos, qu
bulus expulſo fratre Hyrcano p
cerdote rex præerat, atque ad H
vrbem eorum Gabinium cum e
tit. Ipſe continuo ſubſecutus, & à
be ſuſceptus, ſed à plebe muro t
ſus, oppugnationem eius intend
lum natura loci, verumetiam in
foſſaque maxima munitum, cu
legiones, dies noctesque ſucce
quie cogeret, vix tertio menſe
Tredecim millia ibi Iudæorum
tur, cætera multitudo in fidem
peius muros ciuitatis euerti, æ
lo imperauit: & cum aliquant
Iudæorum ſecuri percuſſiſſet, H
cerdotio reſtituit, Ariſtobulu
Romam duxit. Hoc bellum Orie
ginti & duobus regibus ſeſe geſſ
peius pro concione narrauit. In
ratio Catilinæ aduerſus patrian
dies in vrbe habita ac prodita, i

rò ciuili bello extincta eſt. Romæ conſcij coniurationis occiſi ſunt. Sed hanc hiſtoriam agente Cicerone, & deſcribente Salluſtio, ſatis omnibus notam, nunc à nobis breuiter fuiſſe perſtrictam ſat eſt. Motus etiam in Pelignis ortus à Marcellis patre & filio, per L. Vettium proditus, patefacta Catilinæ coniuratione, quaſi ſuccisa radice compreſſus eſt: & de vtroque per Bibulum in Pelignis, per Ciceronem in Brutiis vindicatum eſt.

CAPVT VII.

Cæſar quas prouincias ſortitus, quomodo Heluetios & Belgas domuerit.

Anno ab vrbe condita DCXCIII. C. Cæſare & L. Bibulo conſulibus, lege Vatinia Cæſari tres prouinciæ cum legionibus ſeptẽ in quinquennium datæ, Gallia tranſalpina, & ciſalpina, & Illyricus. Galliam Comatam poſtea ſenatus adiecit. Hanc hiſtoriam Suetonius Tranquillus pleniſsime explicuit, cuius nos competentes portiunculas decerpſimus. Heluetiorum animos fortiſsimæ Gallorum omnium gentis, ea vel maxime cauſa, quod perpetuo pene cum Germanis bello altercabantur, à quibus Rheno tantum flumine dirimuntur, Orgetorix quidam princeps gentis, ſpe totas inuadendi Gallias, in arma accẽderat. Quo cæteri optimates correpto & ad mortem coacto, cohibere tamen ſemel animatas in prædam plebes nequiuerunt. Qui coniuratione facta ac die dicta, exuſtis vicis

ac domibus ſuis, ne quod deſider
reuertendi foret, profecti ſunt. Qu
Rhodanum flumen obuios Cæſar
magno difficilique bello bis vicit,
ad deditionem coegit. Horum fu
mum progreſſa eſt omnis multit
tiorum, Tulingorum, Latobrogi
carorum & Boiorum, vtriuſque
VII. millia hominum. Ex his XL.
lia in bello ceciderunt: cætera in
prias remiſſa ſunt. Poſtea Cæſar
uiſtum regem, excitantem inue
ſecum incredibiles Germanorũ
bus nuper vniuerſos Galliarum
ſubegiſſe iactabat, apud Sequano
autem diu exercitus Cæſaris Ge
multitudine & virtute perterri
detrectaſſet, Ariouiſtus in Germ
pta nauicula Rhenum tranſue
vxores eius duæ totidemq; filiæ
Fuerunt autem in exercitu Ario
des, Marcomani, Triboci, Vangi
tes, Edures, & Suedi. Pugna ma
ex phalange Germanorum fuit, c
in vnum agmine, ſcutiſque
contextis, ad irrumpendam Ro
ciem tuti vndique præſtruxeran
quam aliqui Romanorum milit
te audaciaque inſignes, ſupra o
liere teſtitudinem, ſcutiſque ſing
ut ſquamis reuulſis deſuper nud
ſorum detectorumq; humeros p
territi hoſtes nouo mortis peric

lem diſſoluere compagem. Exinde in fugam verſi, per quinquaginta millia paſſuum inſatiabiliter cæſi ſunt, neq; conijci potuit numerus Germanorum, vel quantus pugnæ affuerit, vel quantus fuerit occiſorum. Poſt hæc Belgarum gens, quæ tertia pars Galliarum eſt, aduerſus Cæſarem exarſit. Quorum diſtributim copia hæc fuit. Bellouaci, qui cæteris numero & virtute præſtare viderentur, habuere lectiſsima ſexaginta millia armatorũ; Sueſsiones ex duodecim oppidis quinquaginta millia; Neruij, quorum adeo indomita feritas prædicabatur, vt nunquam in id temporis mercatores ad ſe admiſerint vina cæteraque venalia deferre, quibus inducta iucunditas torporem virtutis afferret, habuerunt ſimiliter quinquaginta millia: Atrebates & Ambiani decem millia, Morini viginti quinque millia, Menapij nouem millia, Caleti decem millia, Velocaſſes & Veromandui æque decem millia, Aduatici XVIII. millia: Condruſi, Eburones, * Cæreſi, Cæmani, qui vno nomine Germani vocantur, quadraginta millia. Et ita fuiſſe referuntur CCLXXII. millia armatorum lectiſsima. His repente ſilua erumpentibus, exercitus Cæſaris perturbatus, atque in fugam actus plurimis ſuorum amiſsis, tandem hortatu ducis reſtitit, victoreſque aggreſſus, vſque ad internecionem pene deleuit. *Ceroſi.

CAPVT VIII.

Galbæ expeditio in Veragros & Sedun… rebus geſtis Cæſaris in coniuratos … netis, item Titurij Sabini & P. Cr… peditionibus.

IGitur Cæſar magnis in Gallia rebus
cum in Italiam proficiſci decreuiſſe
bam cum legione duodecima ad Ve
Sedunoſque miſit. Qui cum hiemand
in vico Veragrorum, cui nomen erat
durus, conſediſſet, mediamque oppi
tem, quæ torrente diſtinguebatur,
conceſsiſſet, quadam die eoſdem diſ
per noctem, ac proximo inſediſſe colli
Quippe illi paucitatem vix mediæ le
deſpectui habentes, vltroneam ſibi p
nullo ceſſuram negotio arbitrabantu
timoſque ſuos in hanc cædis ac prædæ
tatem vocauerant. Igitur Galba tam p
tibus periculis circunſepto ac trepido
inter varias conſultationes certi conſi
certo, repente Galli deſcenſu montis
caſtra imperfecta circundant, raros p
lum propugnatores ſaxis teliſque on
Cumque iam caſtra irrumperentur, P
primipilaris & Voluſeni tribuni conſil
cti Romani portis eruperunt: incaut
ſubito aggreſsi hoſtes, primum pertur
runt, deinde in fugã verſos miſerabili
fuderunt. Nam amplius triginta millia

bar

barorum tunc cæſa referuntur. Igitur Cæſar cum iam pacatas vniuerſas Galliarum gentes putaret, ad nouum & maximum bellum retractus eſt. Namque dum P. Craſſus adoleſcens cum legione ſeptima Oceano tenus apud Andegauos hiemat, Veneti cæterique confines repente in arma coniurant, legatos Romanorum vinciunt, eoſque ita demum ſe reddituros, ſi obſides ſuos recipiant, Romanis indicant. Socios ſibi ad id bellum Oſiſmios, Lexouios, Nannetes, Ambiuaritos, Morinos, Diablintres, & Menapios aſciſcunt. auxilia quoque à Britannia accerſunt. Cæſar per Craſſum de rebellione, deditarum gẽtium certior factus, quamuis intelligeret quanta ineundi belli difficultas eſſet, tamen rem tanti negotij non negligendam ratus eſt, ne cæteris exemplo eiuſmodi audendi licentia laxaretur. Itaque terreſtri prælio perſequi hoſtes per interfuſa ex Oceano æſtuaria, atq; inacceſſos receſſus, tutis terrarũ finibus munirentur, naues longas ædificari in Ligeri fluuio iubet: per quem in Oceanum deductæ, mox vt hoſtibus viſæ ſunt, continuo ducentæ viginti naues eorum paratæ, atque omni genere armorum inſtructiſsimæ, progreſſæ portu, ex aduerſo conſtiterunt. Bruto circũſpicienti imparem longe nauium eſſe conflictum, quia barbarorum naues ſolido robore intextæ, cauerniſque præualidis obduratæ, ſaxorum modo adactos roſtratarum ictus retundebant, hoc primum auxilio fuit, quod falces acutiſsimas non pertinaciter contis

præfixas,funibus autem ſubnexas
quibus cũ opus eſſet apprehenſos e
dẽtes.ſubductis haſtilibus per fun
retrahendo ſuccidereni.His celerit
tis,dirumpi hoſtiliũ antennarum
ta præcepit.Ita antennis ruentibu
res illico naues velut captas imme
didit.Alij hoc periculo territi,ſuſp
qua ventus intenderet fugere con
te mox vento deſtituti,ludibrio fu
nis Itaque incenſis omnibus naui
fectiſque his qui pugnauerant Gal
ſeſe omnes dediderunt. Sed Cæſa
ob iniuriam legatorum,& vt genti
conſilia mobili terribilis exempli
ureret,cunctis principibus per tor
terfectis,reliquos ſub corona vend
diebus Titurius Sabinus Aulercos,
ces,Lexouioſq́;qui primates ſuos,
res belli reſuſcitandi eſſe nollent, i
rant, eruptione facta, incredibili c
uit. Publius vero Craſſus cum in
perueniſſet,bello exceptus eſt.Nanc
ntes magno equitatu pedeſtribuſq
præualidis Romanos adorti,diu gr
bauerunt:pòſt victi,atque in oppid
tiatum coacti obſeſsique, cum ſe e
viderent,armis traditis in dedition
pti ſunt.Aquitani clade permoti,v
ercitum contrahunt:de citeriore q
pania auxilia acceſſunt:duces bello
eos præficiunt, qui cum Sertorio
rant.Hi omnes dum obſidionem

rant, in caſtris ſuis Craſſo obruente deleti ſunt. Nam ex Aquitanis & Cantabris, quorum quinquaginta milia tunc in auxiliū venerant, triginta & octo millia cæſa referuntur. Cæſar Germanos, qui Rhenum cum immenſis copijs tranſmiſerant, ſimul & totas Gallias ſubiicere ſibi parabant, bello adortus, vſque ad internecionem cæcidit. Quorum fuiſſe numerum ad CCCCXL. millia ferunt.

CAPVT IX.

Cæſar quomodo Sueuos & Britannos ſubiecerit.

TVnc Cæſar in Germaniā facto ponte trāſgrediens, Sicambros & Vbios obſidione liberat. Sueuos maximam & ferociſsimam gentem, quorum eſſe centum pagos & populos, multi prodidere, totamque Germaniam aduentu ſuo terret: mox in Galliam, reſciſſo ponte concedit. Inde ad Morinos venit, vnde in Britanniā proximus & breuiſsimus tranſitus eſt. Nauibus circiter onerariis atq; actuarijs octoginta præparatis, in Britanniā tranſuehitur. Vbi acerba primū pugna fatigatus, deinde aduerſa tempeſtate correptus, plurimam claſsis partem, & non paruum numerum militum, equitum vero pene omnem diſperdidit. Regreſſus in Galliam, legiones in hyberna dimiſit, ac ſexcentas naues vtriuſque commodi fieri imperauit. Quibus iterū in Britanniam primo verè tranſuectis, dum

CAPVT X.

Cæſarem aduerſus nouam Gallorum conſpirationem profectum fuiſſe, eoſque denuo ſubegiſſe.

EXin Cæſar à Britannis reuerſus in Galliam, poſtquam legiones in hyberna miſit, repentinis bellorum tumultibus vndique circunuentus & conflictatus eſt. Namque Ambiorix cum Eburonibus & Aduaticis conſpirans, animatus Treuirorum conſilio; Cottam & Sabinum legatos apud Eburones cum tota funditus legione inſidijs circunuentos interfecit. Ambiorix hac victoria elatus, Aduaticos & Neruios plurimoſque alios raptim in arma contrahit, atque ad Ciceronem legatum, qui ſimiliter tunc legioni in hibernis præerat, contendit. Multitudo hoſtium ex hoc colligi potuit, quia cum in obſidione caſtrorum vallum circundandum eſſe à captiuis Romanis docerentur, & inſtrumenta ruralia non haberent, gladijs concidendo terram, & ſagulis exportando, vix tribus horis vallum pedum decem, & foſſam pedum quindecim per millia paſſuum quindecim in circuitu perfecerunt. Præterea centum viginti turres miræ altitudinis extruxerunt. Et cum iam ſeptem dies noctesque ſuccidui hoſtium cunei pugnarent, ac ventus ſubito plurimus exortus eſſet, teſtas feruentes intorſere fundis, flammataque focis tela, ac mox concepto igne

rutilantia, intra caſtra iecerunt.
per culmina raptim ventus inſiſt
ſum animauit incendium. Se
dem Romani, cum vndique ol
vulneribus, laboribus, vigilijs,
cendijsque ceſſerunt. Tandem
tiatum eſt, vnam deletam eſſe le
teram iam pene confectam.
cum duabus legionibus Cæſare
hoſtes obſidionem, atque in eum
ptis copijs ruunt. Cæſar paruiſ
ſtris conſultò condidit, equitil
miſsis, vt fugam fingerent impe
tranſitum vallis quæ media erat,
riculoſa videbatur, hoſtes con
inuitaret. Quibus aduentanti
obſtrui portas præcepit. Quo
quaſi iam viciſſent, ad obducend
ſecus vallum conuerſi ſunt. Cæ
pente portis paratum effudit exer
ſoſque in fugam Gallos vaſtiſsim
fecit. Nam ſexaginta millia tu
feruntur, è quibus pauci per pal
euaſerunt. Indutiomarus Treuir
ceps, magnas armatorum copias
quam de conſenſu Galliæ totius
ditus eſt, Labieni caſtra, legione
præerat, quod facile factu arbitra
lere ſtatuit: ac deinde Eburonib
que coniunctus, ad opprimen
rem pergere Labienus quibus po
ſimulat timorem, atque ita Indu
negligentiorem cum inſultanti

pro vallo oberrantem, repentina irruptione proſtrauit. Hac victoria Labieni, reliqui Gallorum conatus repreſsi ſunt, & Cæſar paulo quietior reliqua parte hyemis fuit. Sed intelligens ſibi maiora belli ſupereſſe negotia, maxime quia plurima parte exercitus amiſſa, alijſque grauiter ſaucijs, ne ad ſuſtinendum quidem ſibi idoneus, non dicam ad comprimendum Gallorum impetum videretur, à Cn. Pompeio proconſule conſcribi legiones, ſibique mitti in auxilium petit. Itaque ante exactum hyemem tres ad eum legiones in caſtra venerunt. Igitur Cæſar prius quàm in vnum hoſtium copiæ coirent, ineunte Vere aggredi trepidos & opprimere ſparſos in ſuis finibus parat. Primum itaque Neruiorum fines diripit: prædam vero, quæ copioſiſsima erat, exercitui permittit. Deinde Menapios, qui ſibi propter immenſas paludes atque impeditiſſimas ſiluas munitiſsimi videbantur, tribus agminibus inuadit: nimiaque cæde vulgo agitata, reſiduos ſupplices in deditionem recepit. Labienus ſequenti prælio omnes Treuirorum copias interfecit, arte in bellum prouocatas, prius quàm Germanis aduentātibus iungerentur, & continuò ipſam ciuitatem capit. Cæſar vlciſci mortem Sabini & Cottæ legatorum volens, in Ambiorigem & Eburones deletæ legionis auctores, poſtquam in Arduennam ſyluam refugiſſe comperit, quæ ſylua totius Galliæ maxima eſt, atque à ripis Rheni finibuſque Treuirorum

ad Neruios vſque pertingit, &
ne plus quàm quingenta millia
tet, permetiens rem ſui maxim
re, ſi per obſtructas ſpatioſaſque
ti diuiderentur, hoſtemq́ locis
quærerent, omnem Galliam pe
uitat, vt quique ſecundum placi
conditas in Arduenna ſylua præ
diripiantq́. Quo facto Gallis vtr
entibus, maximas Romanorum
cuiuſquam Romani diſcrimine
Ita hoc tutiſsimo vincendi gene
Italiam rediјt.

CAPVT XI.

Cæſar item nouam Gallorum in a
ſu ſeſe conſpirationem multa
primit.

IGitur Cęſare in Italiam reuerſo
ſus in arma coniurat, multique
li coëunt. Dux his Vercingetori
conſilio ſtatim omnes Galli ciuit
tro incenderunt, prima à ſuis in
rigo. Inde ad Cæſarem, qui m
ribus per Narbonenſem prouin
ad exercitum recurrerat, impetu
*Auericum Cæſar tunc oppidum nomine *
obſidione concluſerat: quod diu
tum, tandem poſt multas Roma
des pluuio die, cum hoſtilium ma
amenta neruique languerent, app

ribus captum atque deletum eſt. Quadraginta millia ibi hominum fuiſſe referuntur: è quibus vix octoginta per fugam elapſi ad proxima Gallorum caſtra venerunt. Præterea Aruerni ceterique confines ſolicitatis etiam ad ſe Æduis, multis aduerſus Cæſarem prælijs bellauerunt. Qui cum ſe pugnando fatigati, in quoddam Caſtellum recepiſſent, milites prædæ inhiantes, ad expugnationem oppidi animum intendunt, fruſtra Cæſare de loci iniquitate cauſandi. Itaq; ibi Cæſar erumpentibus deſuper hoſtibus preſſus, multa exercitus ſui parte perdita, victus aufugit. Dum hæc ad Alæſiam geruntur, Vercingetorix, quem omnes conſenſu pari regem præoptauerant, ſuadet vti ex tota Gallia omnes qui arma ferre poſſent, huic bello præſto ſint. Hoc enim eſſe vnum bellum, quo aut perpetua libertas, aut æterna ſeruitus, aut mors omnium conſequatur. Itaque abſque eo numero, quem infinitum ante contraxerat, equitum circiter octo millia, peditum ducenta quinquaginta millia contracta ſunt. Dehinc duo colles ſibi inuicem obuerſos Romani Gallique ceperunt. Vnde multis ſæpe eruptionibus & varijs prouentibus præliantes, tandem Romani præcipua Germanorum equitum, quos ſibi iamdudũ amicos nunc in auxilium adſciuerant, virtute vicerunt. Vercingetorix alia die congregatis omnibus, qui fuga euaſerant, dixit ſe auctorem bona fide defendendæ libertatis, atque rumpendi fœderis fuiſſe, & nunc

ſiue

ſiue Romanis ſeſe ad mortem
rant,ſiue ſe ſolum pro omnibus
ratum animo fore. Itaque Galli
quam pudore aliquandiu texer
conſilio regis aſſumerent , ilicc
precantes, eum ſolum velut a
gni ſceleris dediderunt. Bellou
Gallorum gentibus ipſorum o
*Corbeo. tiores habebantur. Hi * Chori
lum inſtaurant, ſibique in hanc
li ſocietatem Ambianos, Auler
Velocaſſes, Atrebateſque coniu
cum quendam cinctum atque
vndique paludibus capiunt : c
prælio magnam Remorum mai
xilio Romanis erat ,trucidant.
opportunum ipſi locum inſid
occupaſſent , atque hoc comp
ad inſidiarum locum inſtructi
veniſſent, commiſſo prælio Rc
fugientes eiſdem locorum m
quibus clauſi fuerant, incluſer
que ad internecionem cæciderv
reus vel fugam vel deditionem
Romanos,ne viuus caperetur in
dendo , vt occideretur,coëgit.
pacatam eſſe vuiuerſam Gallian
que auſuram fore ad aliquos aſ
arbitraretur , legiones in hyb
ipſe autem Ambiorigis fines ,
excitauerat, horrenda homin
ſtauit. At verò C. Caninius le
apud Pictonas inuenit : vbi ma

multitudo impeditam itinere legionem circundedit,atque ad extremum diſcrimen adduxit. Porrò autem Fabius legatus,acceptis Caninij literis,in Pictonas proficiſcitur,ibique à captiuis deopportunitate locorum certior factus,inopinantes hoſtes opprimit,magniſque ſtragibus factis, plurimas prædas agit. Deinde cùm Caninio ſignum aduentus ſui dediſſet,Caninius totis caſtris ſubito exiliuit,ſeſeque iniecit hoſti.Ita Fabio ex alia parte,& Caninio ex altera inſiſtente,maximo & diuturno bello innumeræ Gallorum copiæ trucidatæ ſunt.Inde Fabius in Carnutes profectus eſt. Sciebat enim Dumnacum ducem antiquiſsimum, rebellionis totius incentorem,ab hoc bello elapſum ,ſi Armoricis gentibus adiunctus eſſet , maximos iterum tumultus in Gallia eſſe moturum:ſed eos adhuc ipſa nouitate trepidantes,mira virtute & celeritate perdomuit. Interea Drapes vnaque Lucterius, cum adeſſe Caninium & legiones in finibus ſuis viderent,vndique collectis copijs oppidum Vxellodunum occupant. Hoc oppidum in editiſsima montis arce pendebat, duabuſque partibus per abrupta latera non paruo flumine cingebatur: medio deinde deſcenſu largiſsimo fonte ſecurum,plurimaque introrſum copia frumenti tutum,irritos procul diſcurſus hoſtium deſpiciebat: Caninius,quod ſolum Romana prouiſione potuit , ambos duces cum parte copiarum plurima in campum euocatos,maximo prælio

lio ſuperauit. Nam vno è ducibus interfecto, alter cum paucisſimis fugit, nullus in oppidum rediit, ſed ad id oppugnandum Cæſare opus fuit. Itaque certior per nuntios factus Cæſar accurrit: circunſpectiſque omnibus videt, ſi expugnare vi moliatur, ludo & ſpectaculo hoſtium delendum eſſe exercitum ſuum: vnum ſolum eſſe præſidium, ſi quoquo modo hoſtes aqua arceantur. Sed & hoc quoque nemo niſi Cęſar potuiſſet: ſiquidem fons quo ad potum vtebantur, medio diuexi mõtis latere fundebatur. Cæſar ad proximum fontis admoueri vineas, turremque extrui iubet. Fit magnus ilico concurſus ex oppido. Quibus ſine periculo præliantibus, Romani quamuis pertinaciter obſiſterent, crebriuſque ſuccederent, complures tamen trucidantur. Igitur extruitur agger, & turris pedum ſexaginta, cuius vertex adæquare fontis locum poſſet, vt vel ex equo tela conijci queant, vel præcipitata deſuper ſaxorum volumina non timeri. Oppidani autem, vbi exanimari ſiti non ſolum pecora ſua, verum etiam infirmiores hominum ætates vident, cupas pice, ſeuo & ſcandulis repletas, ac deinde immiſſo igne, in prona præcipitant, eaſque ipſi toto oppido effuſi ſubſequuntur. Ardentibus machinis, cum graue prælium ſuis Cæſar ac periculoſum videret, cohortes in circuitum oppidi ire velociter per occultum imperat, atque vndique ſubito vaſtum clamorem attollere. Quo facto conſternati oppidani, dum re currere ad muniendum oppidum volunt,

volunt, ab oppugnatione turris vel demolitione aggeris receſſerunt. Illi tamen qui ad incidendas fontis venas ſub obtentu aggeris tuti cuniculos perfodiebant, repertos in abſtruſo aquarum meatus, per multa diuidendo tenuari in ſemetipſis, conſumique fecerunt. Oppidani fonte ſiccato, vltima deſperatione correpti, deditionem ſui faciunt. Cæſar autem, omnibus qui arma tulerant, manus ſuſtulit, & vitam reliquit, quo teſtatior eſſet etiam poſteris pœna improborum. Multum enim ad coercendam audaciam valet propoſitum punitionis exemplum, cum ipſa miſeri præſens forma viuentis, & ad recordationem admonet conſcios, & ad ſciſcitationem cogit ignaros.

CAPVT XII.

Miſeriam & calamitatem Galliæ acceptam à Cæſare ſubiicit quaſi ſub oculos.

EXhauſtis atque edomitis Gallis, ſecurus Cæſar cum legionibus in Italiam rediit, nullos poſt ſe Gallorum motus pertimeſcens certo ſe ſciens, minime aliquos, qui vel moueri audeant, vel ſi moueantur, timendi ſint, reliquiſſe. Conſtitui nunc ante oculos velim exanguem * defœtamque Galliam, poſt illas ardentiſſimas febres internoſque æſtus vitalium molliora torrentes, vt ſeſe habeat, quanta macie, quantoque pallore ſit, quàm demiſſa ac reſoluta iaceat, quàm ipſos quoque neceſſarij officij motus, ne eundem incurſum

* defectamq.

 malo-

malorum reuocent, pertimeſcat. Irruit enim in eam repentino impetu Romanus exercitus, veluti fortiſsimo corpori fortior lues: quæ tanto grauiùs accenditur, quanto impatientiùs toleratur. Sitiebat miſera cum inſtãte gladio, profiteri ſponſionem ſeruitutis æternæ, auulſis inſuper obſidibus, cogeretur. Sitiebat, vt dixi, notam illam omnibuſque ſuauiſsimam velut aquæ gelidæ dulcedinem libertatis: quantoque eam magis ſubtrahi intelligebat, tanto auidius deſiderabat. Hinc illa tam frequens contra vetita præſumptio inuadebatur, & pro defendenda libertate, importuna libertas: pręreptaque inſatiabiliter potiundi licentia, quod male conceptam perniciem reſtinguere videbatur, augebat. Hinc Romanus ante pugnam inſidiator argutior, hinc in pugna hoſtis infeſtior, hinc poſt pugnam victor immitior, hinc omnia ad domandam impatientiam crudeſcētia, hinc iam nec remedijs credebatur: itaque ſi interrogare poſſem hanc, de qua loquimur, nationem, quid tunc, cùm hæc ipſa ſuſtinebat, de illis temporibus iudicarit, reſponderet, vt arbitror, dicens: Sic me illa tunc febris exanguem reddidit, ac frigidam fecit, vt etiam æſtas hæc, quæ omnes penè perſtrinxit, feruefacere vel commouere nequiuerit: atque ita me Romani inclinauerunt, vt nec ad Gothos ſurgam, ſed ne ipſa quidem Roma clades quas intulit, euitauit. Exercitæ atque diu auctæ ſunt per totos mundi cardines potentia ducum, vireſque legionum: quæ in ſeſe concurren-

rentes,eius damno vincerent,cuius periculo vincerentur. Nam victorem Cæſarem de Gallia reuerſum ciuilia bella comitata ſunt, aliaque grauiſsima mala,interfecti apud Parthos Craſsi & trucidati exercitus præceſſerunt.

CAPVT XIII.

De Craſſi auaritia,rebus contra Parthos geſtis & interitu.

ANno ab vrbe condita ſexcenteſimo XCVII. Craſſus in conſulatu collega Pompeij prouinciam ſortitus in Parthos, homo inexplebilis cupiditatis, audita in Hieroſolymis templi opulentia,quam Pompeius intactam reliquerat, in Palæſtinam diuertit, Hieroſolymam adit,templum peruadit, opes diripit.Inde per Meſopotamiam tendens in Parthiam quacunque iter habuit, ſocijs ciuitatibus auxilia indixit,pretia exegit:moxque vt Euphratem tranſijt, illico Vageſem legatum ab Orode rege Parthorum ad ſe miſſum, obuium habuit,à quo vehementer increpitus eſt, quod contra fœdus Luculli, Pompeij auaritia inductus, Euphratem tranſierit. Quamobrem ſine mora futurum, vt pro auro Parthico ſerico ferro oneraretur. Itaque cum prope Carras ventum eſſet. Parthi ſubito ingruentes cum Surena & Sillace præfectis ſagittis oppreſſere Romanos. Cecidere ibi plurimi ſenatores, aliquot

etiam conſulares, & prætorij viri. Craſſus quoque filius Craſsi, lectiſsimus iuuenis, in acie occiſus eſt. Præterea quatuor cohortes cum Vargunteio legato, medijs deprehenſæ campis & interfectæ ſunt. Surenas rapto equitatu Craſſum perſequi intendit: eumque circunuentum, ac fruſtra colloquium eius petentem, interfecit, quamuis viuum auferre maluiſſet. Pauci noctis beneficio liberati, Carras confugerunt. Cognita clade Romanorum, multæ Orientis prouinciæ à ſocietate vel fide populi Romani defeciſſent, ni Caſſius collectis ex fuga militibus paucis, intumeſcentem Syriam egregia animi virtute ac moderatione preſsiſſet: qui & Antiochum copiaſque eius ingentes prælio vicit, & interfecit: Parthos quoque ab Orode in Syriam miſſos, iamque ingreſſos Antiochiam, bello expulit, ducemque eorum Oſacen interfecit.

CAPVT XIV.

De mutabilitate Romani imperii, prædictorum velut epilogus.

IGitur Romani ſtatus agitur ſemper alterna mutatio, & velut forma Oceani maris, quæ omni die diſpar, nunc ſucciduis per ſeptem dies attollitur incrementis, nunc inſequentibus totidem diebus naturali damno & defectu interiore ſubducitur. Vt enim de proximis ordiar, Cimbris Tiguriniſque vincentibus, cum apud Rhodanum flumen Roma-

manus exercitus perijt, arctiſsimas Roma ſenſit anguſtias, refuſa continuo clade Cimbrorum, magnis elata prouentibus, priorum oblita defectuum eſt. Hanc deinde recentiſsimæ proſperitatis iactantiam Italicum bellum & delaceratio Syllana caſtigat. Rurſus poſt hanc domeſticam inteſtinamque perniciem, qua vſque ad medullas pene euiſcerata & exeſa eſt, paribus propemodum ſpatijs temporum non ſolum reparata, verum etiam extenta eſt, cum Lucullus Aſiam, Pompeius Hiſpaniam, Cæſar Galliam perdomuit, Romanumque imperium vſque ad extremos propemodum terræ terminos propagatum eſt. Hanc nunc ampliſsimam dilatationem vaſtiſsima ruina conſequitur. Apud Parthos enim Conſul Romanus occiditur, exercituſque deletur, atrociſsimum illud Pompeij & Cæſaris bellum ciuile conſeritur, & inter hæc Roma ipſa repentino correpta incendio concrematur. Anno ſiquidem ab vrbe condita DCC. incertum vnde concretus, plurimam vrbis partem ignis inuaſit, neque vnquam antea tanto incendio correptam ac vaſtatam ciuitatem ferunt. Nam quatuordecim vicos cum vico iugario conſumptos fuiſſe memoriæ proditum eſt.

Hinc iam bellum ciuile committitur, quod magnis iamdudum diſſenſionibus ac molitionibus parabatur.

)?(

CAPVT XV.

De bello ciuili, quod cruentiſſimum Cæſar & Pompeius geſſerunt.

NAm rediens Cæſar victor ex Gallia, decerni ſibi abſenti alterum conſulatum popoſcit. Contradictum eſt à Marcello conſule, annitente Pompeio, deinde decretum eſt à Senatu, vt in vrbem Cæſar non niſi dimiſſo exercitu veniret, & ex Marcelli conſulis auctoritate ad legiones, quæ apud Luceriam erant, Pompeius cum imperio miſſus eſt. Cæſar Rauennam ſeſe contulit. M. Antonius, & Q. Caſsius tribuni plebis pro Cæſare intercedentes, interdicente Lentulo conſule, curia foroque prohibiti ad Cæſarem profecti ſunt, Curione Cœlioque ſimul comitantibus. Cæſar Rubicone flumine tranſmeato, mox vt Ariminum venit, quinque cohortes, quas tunc ſolas habebat, cum quibus, (vt ait Liuius) orbem terrarum adortus eſt, quid facto opus eſſeet, docuit. Deplorans iniurias ſuas, cauſam belli ciuilis pro reſtituendis in patriam tribunis, eſſe teſtatus eſt. Inde per Antonium ſeptem cohortes, quæ apud Sulmonem morabantur, à Lucretio recepit, tres legiones quæ cum Domitio apud Corfinium morabantur, ad partes ſuas traduxit. Pompeius atque omnis ſenatus, creſcentibus Cæſaris viribus trepidi, tanquam Italia pulſi, in Græciam tranſuecti, Dyrrhachium gerendi belli ſedem delegerunt. Cæſar Romam

venit

venit, negatamque ſibi ex ærario pecuniam, fractis foribus inuaſit, protulitque ex eo auri pondo IV. M. centum triginta quinque, argenti pondo prope DCCCC. millia. Inde digreſſus Ariminum ad legiones, mox Alpes tranſuectus, Maſſiliam venit, ad quam oppugnandam, cur receptus non eſſet, Trebonium cum tribus legionibus relinquens, ad Hiſpanias contendit, quas L. Afranius, & M. Petreius, & M. Varro Pompeiani duces cum legionibus obtinebant. Ibi multis prælijs Petreium Afraniumque ſuperatos, compoſita pactione, dimiſit. In vlteriore vero Hiſpania duas legiones à M. Varrone ſuſcepit. Similiter & duces eius, hoc eſt, Curio Catonem Sicilia expulit, Valerius Cottam Sardinia, Tuberonem Africa Varrus eiecit. Cęſar Maſſiliam rediens, obſidione domitam, vita tantum & libertate conceſſa, ceteris rebus abraſit. At verò Dolabella partium Cæſaris, in Illyrico per Octauium & Libonem victus, copijſque exutus, ad Antonium fugit. Baſillus & Salluſtius diuidentes ſingulas legiones, quibus præerant, ſimiliter & Antonius, Hortenſius quoque ab infimo mari cum claſſe concurrens, omnes pariter aduerſus Octauium & Libonem profecti, & victi ſunt. Antonius cum ſe Octauio cum quindecim cohortibus dediſſet, omnes ad Pompeium à Libone deducti ſunt. Curio ex Sicilia in Africam cum exercitu tranſgreſſus eſt: quem Iuba rex continuo exceptum cum omnibus copijs trucidauit. Octauius Salonas

oppugnare conatus, omnes penè copias quas duxit amiſit. Cœlius deſciuit à Cæſare, ac ſe Miloni exuli iunxit. Cumque ambo ſeruorum manu Capuam oppugnare molirentur, occiſi ſunt. Bibulus apud Corcyram pudore * victus, quod cuſtodiæ eius, quam pelago & oppido prætendebat, hoſtis illuſerat, inedia ſeſe vigilijſque confecit. Appius Claudius cenſorinus, qui iuſſu Pompeij Græciam tuebatur, iam abolitam Pyrrhici oraculi fidem voluit experiri: quippe ab eo adacta vates deſcendere in ſpecum, reſpondiſſe fertur de bello conſulenti: Nihil ad te hoc Romane bellum pertinet, Eubœæ cœla obtinebis. Cœla autem vocant Euboicum ſinum. Ita Appius perplexa incertus ſorte diſceſsit. Admonet nos aliquid obtrectatoribus noſtris conſultor iſte conſulere. Queruntur vtique fide Chriſtianorum ſibi ſacra interdicta, ceremoniaſque ſublatas, & * ob hoc maxime, quod extis vaticinijſque ceſſantibus futuræ clades, quia ſciri nequeunt, non vitantur. Cur ergo longe ante imperium Cæſaris natiuitatemq; Chriſti, ſicut ipſorum auctores atteſtantur abolita fuerat Pythici oraculi fides? Abolita autem ideo, quia contempta. Porro autem quare contempta, niſi quia vel falſa, vel vana, vel dubia? vnde prudēter poëta præmonuit. Inconſulti abeunt, ſedemq; odere Sybillæ: Et ne forte parui id pendant, quod contemptu abolitum atq; antiquatum fuit, hoc eſt, aut numen aut ſedem, Apollo ille Pythius erat, quem ferunt magno illo Py-

tho-

*ductus.

* hoc ideo maximè.

thone ſerpente interfecto, totius vaticinatio-nis auctore & principe, hæredem & ſedis & diuinationis & numinis extitiſſe: ibique eum reddere elegiſſe reſponſa, vbi orta cū auctore ipſa diuinatio videbatur: præterea quē per alias quoq; terrarum partes ſpumantib. buccis, rabidoq; diſcurſu omnis furiatorū ructat inſania, ad quem plurimi terrarū reges, quaſi ad viuam vocem conſulti numinis concurrerunt, cui ſæpiſsimè ipſi quoque Romani opulentiſsima dona miſerunt. At ſi Apollo iſte Pythius paulatim diſcernente experientia contemptus, relictus atque abolitus eſt, quid viuūm de mortua pecude, quid verum de amente muliercula ſperari poteſt? Quid poſtremò, inflauit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras, expoſitis opimæ pecudis inteſtinis, non finget eſuriens? Nam *ſicut ipſi fatentur, vel obſcura, vel falſa dicendo, ipſe Apollo ſeducit. Quamobrem æquo animo ferant, ſi imitari interim nolunt, nos id veritatis iudicio etiā prohibere, quod potuerunt maiores eorum vel experiendo contemnere. Interea apud Dyrrachium multi Orientis reges ad Pōpeium cum auxilijs conuenerunt. Quo cum Cæſar veniſſet, Pompeium obſidione fruſtra cinxit, ipſe terram quindecim millum paſſuum foſſa præſtruens, cum illi maria paterent Pompeius caſtellum quoddam propinquum mari, quod Marcellinus tuebatur, euertit, præſidiaque Cæſaris quæ ibidem morabantur occidit. Cæſar Torquatum legionemque vnam, vt expugnaret, aggreſſus eſt. Hoc peri-

*ſi vt ipſi.

culo ſociorum Pompeius cognito, omnes eo copias contraxit: in quem ſe ilico Cæſar omiſſa obſidione conuertit. Torquatus autem è veſtigio prorumpens, auerſum inſecutus eſt. Ita Cæſaris milites ancipiti periculo territi, ipſo Cæſare fruſtra obſiſtente, fugerunt. Pompeius vero Cæſaris quoque teſtimonio victor, perſequentem reuocauit exercitum, quatuor millia militum Cæſaris, centuriones viginti duo, equiteſque Romani complures in eo prælio cæſi ſunt. Cæſar inde citato agmine per Epirum in Theſſaliam perrexit. Pompeius cum maximis copijs ſecutus, bellumque commiſſum eſt. Itaque inſtituitur vtrinq; acies. Pompeius octoginta octo cohortes triplici ordine locauit. Fuerunt autem peditum quadraginta millia, equites in ſiniſtro cornu ſexcenti, in dextro quingenti, preterea reges multi, ſenatores, equiteſque Romani plurimi, abſque leuium armaturarum magna copia. Cæſar ſimiliter octoginta cohortes triplici ordine diſpoſuit, cui fuerunt non minus quam triginta millia peditum, equites mille. Videre ibi & gemere erat, contractas Romanorum vires in campis Pharſalicis ad occiſionem mutuam conſtitiſſe: quas ſi concordia rexiſſet, nulli populi, nulli reges ferre potuiſſent. Prima congreſsione equitatus Pompeij pulſus, ſiniſtra latera nudauit. Deinde cum diu vtrinque dubia ſorte cæderentur, atque ex alia parte Pompeius inter hortandum diceret, Parce ciuibus, nec tamen faceret, ex alia vero Cæſar hoc

faceret,

faceret, quod vrgeret, dicens, Miles, faciem feri: tandem vniuerſus Pompeij fugit exercitus, caſtraque direpta ſunt. Cæſa ſunt in eo prælio Pompeianorum quindecim millia, centuriones triginta tres. Hic exitus pugnæ ad Palæopharſalum fuit: Pompeius fugiens in oſtio Penei amnis onerariam nauem nactus, in Aſiam tranſijt. Inde per Cyprum in Aegyptum venit: ibique mox vt litus attigit, iuſſu Ptolemæi adoleſcentis, in gratiã Cęſaris victoris occiſus eſt. Põpeij vxor filijque fugerunt: Cætera Pompeiana claſsis direpta eſt, omnibus qui in ea erant crudeliſsime trucidatis: ibique & Pompeius Bithynicus occiſus eſt. Lentulus vero vir conſularis apud Peluſium interfectus eſt. Cæſar compoſitis apud Theſſaliam rebus, Alexandriam venit, perlatoque ad ſe ac viſo Pompeij capite, annuloque, fleuit: Cumque ſe in regiam recepiſſet, eludebatur à tutoribus, quo minus pecuniam acciperet, templa ſua aſtu ſpoliantibus, vt & regios theſauros vacuos eſſe oſtenderent, & in inuidiam Cæſaris populum concitarent. Præterea Achillas dux regius, imbutus ſemel Pompeij ſanguine, Cæſaris quoque necem meditabatur. Nam iuſſus exercitum dimittere, cui præerat, viginti millium armatorum, non modo ſpreuit imperium, verum & aciem direxit. In ipſo prælio regia claſsis forte ſubducta, iubetur incendi. Ea flammã cum partem quoq; vrbis inuaſiſſet, quadringenta millia librorum, proximis forte ædibus condi-

condita exuſsit: ſingulare profectò monimentum ſtudij, curæque maiorum, qui tot tantaque illuſtrium ingeniorum opera congeſſerant. Vnde quamlibet hodieque in templis extent, quæ & nos vidimus armaria librorum: quib. direptis exinanita ea à noſtris hominibus, noſtris temporibus memorent, quod quidem verum eſt: tamen honeſtius creditur, alios libros fuiſſe quæſitos, qui priſtinas ſtudiorum curas æmularentur, quàm aliam vllam fuiſſe tunc bibliothecam, quæ extra quadringenta millia librorum fuiſſe, ac per hoc euaſiſſe credatur. Cæſar poſtea inſulam vbi Pharus eſt, cepit. Eò Achillas cum Gabinianis militibus venit. Ingens pugna commiſſa eſt, magna ibi Cæſarianorum militum multitudo cecidit: omnes etiam interfectores Pompeij interfecti ſunt: Cæſar vi inſiſtentium hoſtium preſſus, ſcapham aſcendit: qua mox pondere ſubſequentium grauata ac merſa, per CC. paſſus ad nauem vna manu eleuata, qua chartas tenebat, natãdo peruenit, mox nauali certamine pulſatus, magna * felicitate claſſem regiam aut depreſsit aut cepit.

[margin: …cilitate.]

CAPVT XVI.

Cæſar Alexandrinis regem reddit, Alexandriam ſubigit, ciueſque multos cædit.

ALexandrinis petentibus, regem reddidit, monitum, vt magis amicitiam Romanã, quam arma experiri ſtuderet. Qui tamẽ ilico

vt li-

vt libe r fuit, bellum intulit, ſed continuo cũ toto exercitu ſuo & ipſe deletus eſt. Nam viginti millia hominum in eo bello cæſa referuntur, duodecim millia cum ſeptuaginta longis nauibus dedita, quingenti ex victoribus cecidiſſe referuntur. Rex ipſe adoleſcens ſcapha exceptus vt fugeret, multis inſilientibus merſus necatuſque eſt: Corpus eius ad litus deuolutum, indicio loricæ aureæ cognitum fuit. Qua Cæſar Alexandriam prætermiſſa, Alexandrinos omnes ad deditionem deſperatione compulit, regnumque Aegypti Cleopatræ dedit. Inde Syriam peruagatus, Pharnacem in Ponto vicit. Poſtea vero quàm Romam venit, dictator & conſul creatus, in Africam tranſijt; & apud Thapſum cum Iuba & Scipione pugnauit, maximamque ibi hominum multitudinem interfecit. Caſtra vtriuſque direpta ſunt, ſexaginta elephanti capti. Cato ſeſe apud Vticam occidit. Iuba percuſſori iugulum pretio dato, præbuit. Petreius eodem ſe gladio perfodit: Scipio in naui, qua ad Hiſpanias fugere contendens vento coactus in Africam redierat, ſemetipſe iugulauit. In eadem naui etiam T. Torquatus occiſus eſt. Cæſar Pompeij Magni nepotes, filiamque Pompeiam, ſimulque cum his Fauſtum Syllam & Aufranium & Petreium filium iuſsit occidi. Inde quatuor triumphis vrbem ingreſſus, diſpoſito recuperatæ Reip. ſtatu; continuo in Hiſpanias contra Pompeios Pompeij filios profectus, decimoſeptimo quam egreſſus ab vrbe fuerat die, Saguntum perue-

peruenit, ſtatimque aduerſus Pompeios duos, & Labienum atque Attium Varum, multa bella & varia ſorte geſsit. Vltimum bellum apud Mundam vrbem geſtum eſt, vbi tantis eſt viribus dimicatum, tantaque cædes acta, vt Cæſar quoque, veteranis etiam ſuis cedere non erubeſcentibus, cum cædi cogique aciem ſuam cerneret, præuenire morte futurum victi dedecus cogitarit, cum ſubito verſus in fugam Pompeiorum ceſsit exercitus. Et quidem eo die hoc bellum actum eſt, quo Pompeius pater ab vrbe bellum geſturus aufugeret, quatuorque annis hoc ciuile bellum indeſinenter toto orbe tonuit: T. Labienus & Attius Varus in acie cæſi ſunt. Sex. Pompeius cum centeſimo equite aufugit. Frater eius Cn. Pompeius contracta celeriter non parua Luſitanorum manu, cum Cæſonio congreſſus & victus, fugiensque interfectus eſt. Munda ciuitas cum immenſa hominum cæde, Cæſare oppugnante, vix capta eſt.

CAPVT XVII.

De Cæſaris interitu, & ob eum tumultibus & bellis.

CAEſar Romam rediit: vbi dum Reipublicæ ſtatum contra exempla maiorum clementer inſtaurat, auctoribus Bruto & Caſsio, conſcio etiam plurimo ſenatu, in curia viginti & tribus vulneribus confoſſus interiit. In qua coniuratione fuiſſe amplius

ſexa-

ſexaginta conſcios ferunt. Duo Bruti & Caius Caſsius alijque ſocij, ſtrictis pugionibus in Capitolium ſeceſſerunt. Diu deliberatum eſt, vtrum Capitolium cum auctoribus cædis oporteret incendi. Corpus eius raptum, populus dolore inſtimulatus in foro fragmentis tribunalium ac ſubſelliorum cremauit. Percenſuit latitudinem regni ſui Roma cladibus ſuis, atque in ſuam conuerſa cædem, ſingulas quaſque gentes ibidem, vbi domuit, vindicauit. Aſiæ Europæ, atque Africæ, non dico tribus mundi partibus, ſed totis trium partium angulis, edidit gladiatores ſuos: feriatiſque inimicis ſpectaculum miſeræ vltionis ingeſsit. Nec tamen ſufficit ipſas quoq; cum auctoribus cauſas fuiſſe conſumptas: recidiua ſemina in eodem agro germinant, magna continuo metentibus malorum incrementa cum magno ſudore factura: victor ciuilis belli à ciuibus Cæſar occiditur, in cædem vnius trahuntur agmina cõſciorum. Certum enim erat, quia Cæſar indigne peremptus, plures poſſet habere vltores. Plurimaq; nobilitas vna ſimul catena ſceleris copulatur, ne forte tanta malorum materia non belli magnitudine ſuppleatur, ſed vindictæ breuitate tenuetur. Medeam illam fabulæ ferunt, dentes quoſdam occiſi ſeuiſſe ſerpentis, è quibus quaſi competens ſemini ſeges, armati homines terra emerſerint, ſeſeque mox inuicem pugnando proſtrauerint. Et quidem hoc poetarum commenta finxerunt: noſtra autem Roma Cæ-

ſare

ſare occiſo, quanta de cineribus eius agmina armata parturijt? Quanta bella in teſtimonium miſerę fœcunditatis non legenda pueris, ſed ſpectanda populis excitauit? & tamen horum omnium malorum initium ſuperbia eſt. Inde exarſerunt bella ciuilia, inde iterum pullularunt. Non ergo iniuſta cædes eſt eorum, qui eam iniuſte conſectantur, ſi ambitionis æmulatio per ipſos atq; in ipſis & agitur & punitur, donec qui detrectauere collegium, diſcant ferre dominatum: ſummaque imperij totius ad vnum redacta, longe aliud omnes homines viuendi genus ſubeant, vt omnes humiliter placere ſtudeant, non inſolenter offendere. Sed ad tam ſalubrem humilitatis doctrinam magiſtro opus eſt. Itaque opportunè compoſitis rebus, Auguſti Cæſaris temporibus natus eſt Dominus Chriſtus: qui cum in forma Dei eſſet, formam ſerui humiliter aſſumpſit: vt tunc demum aptior fieret humilitatis inſtitutio, quando iam per to- Philip. 2. tum mundum pœna ſuperbiæ omnibus eſſet exemplo.

CAPVT XVIII.

De Cæſare Octauio Auguſto, rebuſque per eũ geſtis.

ANno ab vrbe condita DCCX. interfecto Iulio Cæſare, Octauianus qui teſtamento Iulii Cæſaris auunculi & hæreditatem & nomẽ aſſumpſerat, idemque qui poſtea rerum potitus Auguſtus eſt dictus, ſimul vt

Romam

Romam adoleſcens admodum venit, indolem ſuam bellis ciuilibus *nouit. Nam, vt breuiter coaceruationem malorum explicem, bella ciuilia quinque geſsit, Mutinenſe, Philippenſe, Peruſinum, Siculum, Actiacum: è quibus duo, hoc eſt, primum & nouiſsimũ, aduerſus Marcum Antonium, ſecundum aduerſus Brutum & Caſsium, tertium aduerſus L. Antonium, quartum aduerſus Sex. Pōpeium Cnei Pompeij filium confecit. Antonius à ſenatu hoſtis pronuntiatus, D. Brutum apud Mutinam obſidione concluſerat. Conſules Hirtius & Panſa, & cum his Cæſar ad liberandum Brutum, expugnandumque Antonium miſsi. Panſa primo veniens, exceptus inſidijs, inter ſuorum clades, ipſe quoque pilo grauiter vulneratus, ab eodem vulnere interpoſitis diebus eſt mortuus Hirtius auxilium collegæ ferens magnas Antonij copias vaſta ſtrage deleuit. Cæſar eatenus caſtra cuſtodiit. Secunda aduerſus Antonium pugna magnæ vtrinque ſtrages actæ ſunt. Namque tunc ibi Hirtius conſul occiſus eſt, victus fuit Antonius, Cæſar victoria potitus eſt, cui D. Brutus de coniuratione occiſi Iulii Cæſaris confeſſus, preces pœnitentiæ fudit: Dolabella Trebonium vnum ex interfectoribus Cæſaris Smyrnæ interfecit: Dolabellam ſenatus hoſtem pronuntiauit. Conſulum occiſorum vterque exercitus Cæſari paruit. Poſtea D. Brutus in Gallia è Sequanis captus & occiſus eſt. Baſillus autem æque vnus de percuſſori-

cuſſoribus, manu ſeruorum ſuorum necatus eſt. Lepido ſatiſagente, Cæſar Antonium recepit in gratiam: atque ob fidem reconciliatæ gratiæ, filiam eius matrimonio ſortitus eſt. Inde cum ad vrbem acceſsiſſent, ac rumor de futura proſcriptione ortus eſſet, C. Thoranius vir prætorius nihil tale metuens, incurſu militum domi ſuæ interfectus eſt, alijque complures trucidati ſunt. Itaque ne latius atque effrenatius incircunſcripta cædes ageretur, centum triginta & duûm ſenatorum nomina in tabula propoſita ſunt, primùm Lepidi præcepto & nomine, deinde Antonij, tertio Cæſaris. Ibi Antonius Tullium Ciceronem inimicum ſuum, ibi L. Cæſarem auunculum ſuum, & (quod exaggerando ſceleri acceſsit) viua matre proſcripſerat, ibi Lepidus L. Paullum fratrem ſuum in eundem proſcriptorum gregem coniecerat. Adiecti ſunt poſtea ad numerum proſcriptorum triginta equites Romani. Multæ diu & variæ cædes actæ, domus proſcriptorum, direptis omnibus, dirutæ ſunt. At Dolabella in Syria multa cum Caſsio bella geſsit, à quo victus ſeſe interfecit. Brutus & Caſsius magnis exercitibus comparatis apud Athenas conuenerunt, totamque Græciam depopulati ſunt. Rhodios Caſsius terra marique depugnatos ad deditionem coegit, quibus præter vitam nihil reliquit. Igitur. Cæſar & Antonius eoſdem in Macedoniam magnis bellorum apparatibus perſecuti, ad mortem compulerunt

runt: quamuis manifeſtiſsime illa tunc pugna non virtute partis Antonij, ſed Cæſaris felicitate confecta ſit. Cæſar enim tunc æger, cum ſe in caſtris capiendæ quietis cauſa tenere ſtatuiſſet, hortatu, & precibus medici ſui, qui per ſomnium admonitum ſeſe fatebatur, vt ea die caſtris Cæſarem ſalutis ipſius cauſa educeret, in campum æger inter copias egreſſus eſt, ac mox caſtra eius ab hoſtibus capta ſunt: ſed rurſus Cæſariani milites Caſſij caſtra ceperunt. Quare ad deſperationem adacti Brutus & Caſsius, immaturam ſibi mortem ante belli terminum conſciuerunt, Nam inuitatis percuſſoribus, Caſsius caput, Brutus latus præbuit. At Romæ Fuluia vxor Antonij, ſocrus Cæſaris, dominatum vt mulier agitabat: incertum in hac mutatione conſularis regijque faſtigij, vtrum deficientis potentiæ vltima, an incipientis prima nominanda, certe etiam in eos inſolens, per quos vt inſoleſceret, agebatur. Nam & Cæſarem reuerſum apud Brunduſium contumelijs, factionibus, inſidijſque petijt. A quo propulſata, ad Antonium conceſsit in Græciam. Sex. Pompeius poſtquam ſe in proſcriptorum numerum relatum comperit, conuerſus in latrocinia, omnem oram Italiæ cædibus rapiniſq; vaſtauit. Sicilia prærepta, cōmeatibuſq; impeditis, Romam fame affecit. Mox cum eo pacem triumuiri, vt non dicam tyranni, id eſt, Lepidus, Cæſar, Antoniusque fecerunt. Sed continuo cum contra pactum Pompeius fugitiuos adlegeret, vt hoſtis ha-

bitus eſt. Mena libertus Pompeij cum ſexaginta nauium claſſe ad Cæſarem defecit, eidemque claſsi ipſe iuſſu Cæſaris præfuit. Idemque continuo cum Statilio Tauro aduerſus Menecratem Pompeianum ducem naiuale bellum geſsit. Deinde ipſe Cæſar aduerſus eoſdem Pompeianos cruentiſsimum bellum nauale confecit: ſed continuo victricem claſſem pene vniuerſam apud Syllaceum naufragio amiſit. Ventidius Perſas & Parthos in Syriam irrumpentes, tribus bellis maximis fudit, regemque eorum Pacorum in acie interfecit, ea ſcilicet die, qua Craſſus à Parthis fuerat occiſus. Antonius vno vix caſtello expugnato, pacem cum Antiocho fecit, vt ipſe tantam rem conſummaſſe videretur. Ventidium Syriæ præfecit, iuſsitque vt Antigono bellum inferret: qui Iudæos tunc forte debellauerat, captisq; Hieroſolymis, templum ſpoliauerat, regnumque Herodi dederat: quem continuo victum in deditionem recepit. Mena libertus cum ſex nauibus ad Pompeium redijt, à quo clementer receptus, Cæſaris claſſem incendit; quamuis nuper Cæſar alteram ſecundo naufragio perdidiſſet. Idemque Mena poſtea ab Agrippa nauali prælio circunuentus, cum ſex triremibus ad Cæſarem tranſiit. Sed hunc Cęſar tertio trãſfugam, indulta tãtum vita, ſegnem reliquit. Deinde Agrippa inter Mylas & Liparas aduerſus Democharem & Pompeium nauale prælium geſsit, ac vicit; ibique tunc naues triginta aut demerſit, aut cepit: reliquis lace-

ratis

ratis Pompeius Meſſanam confugit. Cæſar interea Taurominium traiecerat, quem repentino impetu Pompeius afflixit. Vnde mul tis demerſis nauibus ſuis, ac magna multitudine ſuorum militum perdita in Italiam Cæſar aufugit, nec interueniente mora, in Siciliam rediјt: ibique Lepidum ex Africa aduentantem obuium habuit, ſummas ſibi partes terrore, minis ac ſuperbia vendicantem. Poſt dies paucos Agrippa iuſſu Cæſaris à litore cum acie inſtructa proſpectantis, atrociſsimo nauali prælio aduerſus Pompeium conflixit & vicit. Nam CLXIII. naues aut demerſit aut cepit. Pompeius cum decem & ſeptem nauibus vix elapſus euaſit. Lepidus magna viginti legionum inſolentia tumens, cum Meſſanam militibus permiſſam diripuiſſet, ipſum Cæſarem ad ſe venientem ſemel atque iterum ſpreuit, ac potius telis appeti iuſsit: quæ ille, collecta in læuum brachium lacerna, repellendo vitauit. Mox immiſſo equo ad ſuos reuerſus, inſtructo exercitu aduerſus Lepidum veniens, plurimas le giones Lepidi paucis interfectis, tranſire in ſuam partem compulit. Lepidus tandem intelligens, quo vanitas ſua tenderet, depoſito paludamento, aſſumptaque veſte pulla, ſupplex Cæſari factus vitam & bona impetrauit, perpetuo quidem emendatus exilio. Taurus Cæſaris præfectus totam pene Siciliam ferro pertentatam conterritamque in fidem recepit, quadragintaquatuor legiones ſub vnius tunc imperio Cæſaris erant. Milites multitu-

dine ferociores, quoſdam pro accipiendis agris tumultus excitauerunt. Sed Cæſar animo ingẽs viginti millia militũ exauctorauit, triginta milli a ſeruorum dominis reſtituit, ſex millia quorum domini non extabant, in crucem egit. Ouans vrbẽ ingreſſus, vt in perpetuum tribunitiæ poteſtatis eſſent, à ſenatu decretum eſt. His diebus trans Tiberim è taberna meritoria fons olei terra exundauit, ac per totum diem largiſsimo riuo fluxit.

CAPVT XIX.

De rebus ab Antonio geſtis, & bello Actiaco.

ANtonius, poſtquam Araxem tranſmiſit, omnibus vndique malis circumuentus, vix tandem Antiochiam cum paucis redijt. Nam cum multitudine equitum & ſagittariorum ab omnibus prælijs, quæ plura tentauit, victus ſemper effugeret, tum præterea incertis & ignotis regionis locis impeditus, grauiſsima fame ad nefandos cibos coactus eſt, plurimique militum ſeſe hoſtibus dediderunt. Inde in Græciam tranſiit iuſſitque Pompeium, qui victus à Cæſare exercitum bellumq́; reparabat, cum paucis ad ſe venire. Pompeius fugiens, à Titio & Furnio Antonianis ducibus ſæpe terreſtri naualique bello victus & captus, ac poſt paululum interfectus eſt. Cæſar Illyricum, Pannoniã partem

que

que Italiæ bellis ſubegit & domuit, Antonius Artabanen Armeniæ regem, proditione & dolo cepit: quem argentea catena vinctũ ad confeſsionem theſaurorum regiorũ coegit. Expugnatoque oppido, in quo conditos eſſe prodiderat, magnam vim auri argentiq́ abſtulit. Qua elatus pecunia, denuntiari bellũ Cæſari, atq; Octauiæ ſorori Cæſaris, vxori ſuæ repudium indici iuſsit, & Cleopatram ſibi ex Alexandria occurrere imperauit. Ipſe Actium, vbi claſſem conſtituerat, profectus, cũ prope tertiam partẽ remigum fame abſumptam offendiſſet, nihil motus: remi inquit, modo ſalui ſint. Nam remiges non deerunt, quoad Græcia homines habuerit. Cæſar ducentis triginta roſtratis nauibus à Brunduſio in Epirũ profectus eſt. Agrippa vero præmiſſus à Cæſare, multas onerarias naues frumento atque armis graues, ab Aegypto, Syria, Aſiaq; ad ſubſidium Antonio venientes cepit. Peragratóq; Pelopponenſium ſinu, Methonam vrbem validiſsimo Antoniano præſidio munitam expugnauit. Inde Corcyram cepit: fugientes nauali prælio perſecutus, profligauit; multiſque rebus cruentiſsime geſtis, ad Cæſarem venit. Antonius defectu & fame militum ſuorum permotus bellũ maturare inſtituit, ac repente inſtructis copijs, ad Cæſaris caſtra proceſsit, & victus eſt. Tertio poſt pugnam die, caſtra Antonius ad Actium tranſtulit, nauali prælio decernere paratus, ducentæ triginta roſtratæ fuere Cæſaris naues, & triginta ſine roſtris, triremes velo-

citate liburnicis pares, & octo legiones claſſi ſuperpoſitæ, abſque cohortibus quinque prætoriis. Claſsis Antonii CLXX. nauium fuit, quantum numero cedens, tantum magnitudine præcellens. Nam decem pedum altitudine à mari aberrant. Famoſum & magnum hoc bellum apud Actium fuit. Ab hora quinta vſque in horam ſeptimam, incerta vincendi ſpe, grauiſsime vtrinque cædes actæ: reliquum diei cum ſubſequente nocte in victoriam Cæſaris declinauit. Prior regina Cleopatra cum ſexaginta velociſsimis nauibus fugit, Antonius quoque, detracto inſigni prætoriæ nauis, fugientem ſecutus eſt vxorem. Illuceſcente iam die victoriam Cæſar conſummauit ex victis XII. millia cecidiſſe referuntur, *ſeptem millia vulnerata ſunt, è quibus mille inter curandum defecerunt. Antonius & Cleopatra communes liberos cum parte regiæ gazæ ad rubrum mare præmittendos cenſuerunt. Ipſi præſidijs circa duo Aegypti cornua Peluſium Paretoniumque diſpoſitis, claſſem & copias inſtaurando bello parauerunt. Cæſar ſextum imperator appellatus, & quartum ipſe cum M. Licinio Craſſo conſul. Brundiſium venit; ibique orbis terrarum præſidia, diuiſis legionibus, compoſuit. Inde in Syriam profectus, mox Peluſium adijt; vbi ab Antonianis præſidijs vltro ſuſceptus eſt. Interea Cornelius Gallus præmiſſus à Cæſare, quatuor legiones, quas Antonius apud Syrenas præſidij loco conſtituerat, ſuſcepit in fidem: at-

que

*ſex.

que inde Parætonium primam Ægypti à Lybiæ parte ciuitatem victo cepit Antonio, ipſumque continuo apud Pharum vicit: Antonius equeſtre aduerſus Cæſarem bellum inijt, in eo quoque miſerabiliter victus aufugit. Kalendis Sextilibus prima luce Antonius cum ad inſtruẽdam claſſem in portum deſcenderet, ſubitò vniuerſæ naues ad Cæſarem tranſierunt. Cumque vnico præſidio ſpoliatus eſſet, trepidus ſe cum paucis recepit in regiam. Deinde imminente Cæſare, turbataque ciuitate, idem Antonius ſeſe ferro tranſuerberauit, ac ſemianimis ad Cleopatram in monumentum, in quod ſe illa mori certa condiderat, perlatus eſt. Cleopatra poſtquam ſe ad triumphum ſeruari intellexit, voluntariam mortem petens, ſerpentis (vt putatur) morſu in ſiniſtro tacta brachio, exanimis inuenta eſt, fruſtra Cæſare etiam Pſyllos admouente, qui venena ſerpentum è vulneribus hominum hauſtu reuocare atque exugere ſolent. Cæſar Alexandria, vrbe omnium longe opulentiſsima & maxima, victor potitus eſt. Nam & Roma in tantum opibus eius aucta eſt, vt propter abundantiam pecuniarum, duplicia, quàm vſque ad id fuerant, poſſeſsionum aliarumque rerum venalium prætia ſtatuerentur. Occiſi ſunt iuſſu Cæſaris, maior Antonij filius, & P. Canidius infeſtiſsimus quidem ſemper Cæſari, ſed & Antonio infidus, & Caſsius Parmenſis, vltima * violatæ partis Cæſaris victima, & Q. Ouinius ob eam maxime notam, quod obſce-

*violati patris.

ſcenißimè lanificio textrinoque reginæ ſenator populi Romani præeſſe non erubuerat. Dehinc Cæſar pedeſtribus copiis in Syriam venit, deinde in Aſiam ad hyberna conceſsit, ac poſt per Græciam Brundiſium peruectus eſt.

CAPVT XX.

De triumpho Cæſaris & nomine Auguſti, monarchia Rom. & Epiphaniis noſtris, deinde fontis olei explicatio.

ANno ab vrbe condita DCCXXV. ipſo Imperatore Cæſare Auguſto quinquies, & L. Apuleio conſulibus, Cæſar victor ab Oriente rediens, octauo Idus Ianuarias vrbem triplici triumpho ingreſſus eſt: ac tum primum ipſe Iani portas, ſopitis omnibus, finitiſque bellis ciuilibus, clauſit. Hoc die primum Auguſtus conſalutatus eſt. Quod nomen cunctis antea inuiolatum; & vſque ad nunc ceteris inauſum Dominis, tantum orbis licite vſurpatum apicem declarat imperij: atque ex eodem die ſumma rerum ac poteſtatum penes vnum cœpit eſſe & manſit, quod Græci monarchiam vocant. Porrò autem hunc eundem eſſe diem, hoc eſt, octauum idus Ianuarias, quo nos Epiphania, hoc eſt, apparitionem, ſiue manifeſtationem dominici ſacramenti obſeruamus, nemo credētium, ſiue etiam fidei contradicentiū, neſcit. De quo noſtræ iſtius fideliſsimæ obſeruationis ſacramento vberius nunc dicere, nec ratio, nec lo-

cus

cus flagitat: vt & quærentibus reſeruaſſe, & negligentibus non ingeſsiſſe videamur. Hoc autem fideliter commemoraſſe ideo par fuit, vt per omnia venturi Chriſti gratia præparatum Cæſaris imperium comprobetur. Nam cùm primùm, Caio Cæſare auunculo ſuo interfecto, ex Apollonia rediens vrbem ingrederetur, hora circiter tertia repente liquido ac purò ſerenoque die circulus ad ſpeciem cœleſtis arcus orbem ſolis ambijt, quaſi eum vnum ac potentiſsimum in hoc mundo ſolumque clariſsimum in orbe monſtraret, cuius tempore venturus eſſet, qui ipſum ſolem ſolus, mundumque totum & feciſſet & regeret. Deinde cum ſecundò in Sicilia receptis à Pompeio & Lepido legionibus, triginta millia ſeruorum Dominis reſtituiſſet, & quadraginta quatuor legiones ſolus imperio ſuo ad tutamen orbis terrarum diſtribuiſſet, ouanſque vrbem ingreſſus, omnia ſuperiora populi Romani debita donanda literarum etiam monumentis abolitis, cenſuiſſet (in diebus ipſius) fons olei largiſsimus, ſicut ſuperius expreſsi de taberna meritoria per totum diem fluxit: Quo ſigno quid euidentius, quàm in diebus Cæſaris toto orbe regnantis futura Chriſti natiuitas declarata eſt? Chriſtus enim lingua gentis eius in qua natus eſt, vnctus interpretatur. Itaque cum eo tempore quo Cęſari perpetua tribunicia poteſtas decreta eſt, Romæ fons olei per totum diem fluxit: ſub principatu Cæſaris Romanoque imperio per totum diem, hoc eſt, per omne Romani tempus

Parentheſi hac incluſa, quidam abundare cenſent.

pus

pus imperij, Chriſtum & ex eo Chriſtianos, id eſt, vnctum, atque ex eo vnctos, de meritoria taberna, hoc eſt, de hoſpita largaque Eccleſia affluenter, atque inceſſabiliter proceſſuros, reſtituendoſque per Cæſarem omnes ſeruos, qui tamen cognoſcerent Dominum ſuum, ceteroſque, qui ſine dominio inuenirentur, morti ſupplicioqne dedendos, remittendaque ſub Cæſare debita peccatorum in ea vrbe, in qua ſpontaneum fluxiſſet oleum, euidentiſsima his, qui Prophetarum voces non audiebant, ſigna in cœlo, & in terra prodigia prodiderunt. Tertiò autem, cum vrbem triumphans quintùm conſul ingreſſus eſt, eo ſcilicet die, quem ſupra nominauimus, cum & Ianum poſt ducentos annos primum ipſe clauſit, & clariſsimum illud Aguſti nomen aſſumpſit, quid fidelius ac verius credi aut cognoſci poteſt, concurrentibus ad tantam manifeſtationem, pace, nomine, die, quàm hunc occulto quidem geſtorum ordine, ad obſequium præparationis eius prædeſtinatum fuiſſe: qui eo die, quo ille manifeſtandus mundo poſt paulum erat, & pacis ſignum prætulit, & poteſtatis nomen aſſumpſit? Quid autem in quarto reditu cum finito Cantabrico bello, pacatiſque omnibus gentibus, Cæſar vrbem repetijt, ad conteſtationem fidei, quam expromimus, actum ſit ipſo ordine melius proferetur.

)?(

CAP.

CAPVT XXI.

Cæſar quomodo Hiſpanias ingreſſus, Cantabros Aſtureſque vicerit. Druſus quos in Germania ſubegerit, & Coſſus in Africa, deque Tiberij, Quintilij Vari, & Agrippæ geſtis.

ANno ab vrbe condita DCCXXVI. imperatore Auguſto Cęſare ſexies, & bis M. Agrippa conſulibus, Cæſar parum in Hiſpania per ducentos annos actum intelligens, ſi Cantabros atque Aſtures duas fortiſsimas gentes Hiſpaniæ ſuis vti legibus ſineret, aperuit Iani portas, atque in Hiſpanias ipſe cum exercitu profectus eſt. Cantabri & Aſtures Galleciæ prouinciæ portio ſunt, qua extentum Pyrenæi iugum haud procul ſecundo Oceano ſub ſeptentrione deducitur. Hi non ſolum propriam libertatem tueri parati, verum etiam finitimorum prærip ere auſi, Vaccæos & Turmodigos & Antrigonas aſsiduis eruptionibus populabantur. Igitur Cæſar apud Segiſamam caſtra poſuit, tribus agminibus totam penè amplexus Cantabriam. Diu fatigato fruſtra atque in periculum ſæpe deducto exercitu, tandem ab Aquitanico ſinu per Oceanum incautis hoſtibus admouere claſſem atque exponi copias iubet. Tunc demum Cantabri ſub mœnibus * Belgicæ maximo congreſsi bello & victi, in Vinnium montem natura tutiſsimum confugerunt, vbi *Atticæ.

*Racilium. vbi obſidionis fame ad extremum pene conſumpti ſunt. * Aracillum deinde oppidum magna vi ac diu repugnans, poſtremo captum ac dirutum eſt. Præterea vlteriores Galleciæ partes, quæ montibus ſyluiſque Oceano terminantur, Antiſtius & Firmius legati magnis grauibuſque bellis perdomuerunt. Nam & Medullium montem Minio flumini imminentem, in quo ſe magna multitudo hominum tuebatur, per quindecim millia paſſuum foſſa circumſeptum obſidione cinxerunt. Itaque vbi ſe gens hominum trux natura & ferox, neque tolerandæ obſidioni ſufficieniem, neque ſuſcipiendo bello parem intelligit, ad voluntariam mortem ſeruitutis timore concurrit. Nam ſe pene omnes certatim igne, ferro, ac veneno necauerunt. Aſtures verò poſitis caſtris apud Aſturam flumen, Romanos, niſi proditi præuentique eſſent, magnis conſilijs viribuſque oppreſsiſſent. Tres legatos cum legionibus ſuis in tria caſtra diuiſos, tribus æque agminibus obruere repente moliti, ſuorum proditione detecti ſunt. Hos poſtea Cariſius bello exceptos, non parua etiam Romanorum clade ſuperauit. Pars eorum prælio elapſa Lanciam confugit. Cumque milites circundatam vrbem incendio adoriri pararent, dux Cariſius & à ſuis ceſſationem impetrauit incendij, & à barbaris voluntate deditionis exegit. Studioſe enim nitebatur integram atque incolumem ciuitatem victoriæ ſuæ teſtem relinquere. Cantabricæ victoriæ hunc honorem Cæſar

Cæſar detulit, vt tunc quoq; belli portas clau ſtro cohiberi iuberet. Ita tūc ſecundo per Cæſarē, quarto poſt vrbem conditā clauſus eſt Ianus. Poſt hoc Claudius Druſus priuignus Cæſaris Galliā Rhetiamq; ſortitus, maximas fortiſsimasq; gentes Germaniæ, armis ſubegit. Nā tunc veluti ad conſtitutū pacis diem feſtinarent, ita omnes ad experientiā belli deciſionemue fœderis vndatim gentes cōmouebantur: aut ſuſcepturæ conditiones pacis, ſi vincerentur: aut vſuræ quieta libertate, ſi vincerent. Norici, Illyrij, Pannonij, Dalmatæ Mœſi, Thraces, Daci, Sarmatæ, plurimique & maximi Germaniæ populi per diuerſos duces, vel ſuperati, vel repreſsi, vel etiam obiectu maximorum fluminum Rheni Danubijque ſecluſi ſunt. Druſus in Germania primo Vſipetes, deinde Tencteros & Cattos perdomuit. Marcomannos penè ad internecionem cæcidit. Poſtea fortiſsimas nationes, & quibus natura vires, conſuetudo experientiam virium dabat, Cheruſchos, Suenos & Sicambros pariter vno bello, ſed etiam ſuis aſpero, ſuperauit. Quorum ex eo conſiderari virtus ac feritas poteſt, quod mulieres quoq; eorum ſi quando præuentu Romanorum inter plauſtra ſua concludebantur, deficientibus telis, vel qualibet re, qua velut telo vti furor poſſit, paruos filios colliſos humi in hoſtium ora iaciebant, in ſingulis filiorum nece bis parricidæ. Tunc etiam in Africa Muſolanos & Getulos latius vagantes Coſſus dux Cæſaris arctatis finibus coërcuit, atque Romanis limitibus

tibus abſtinere metu compulit. Interea Cæſarem apud Tarraconem citerioris Hiſpaniæ vrbem legati Indorum & Scytharum toto orbe tranſmiſſo, tandem ibi inuenerunt, vltra quod iam quærere non poſſunt, refuderuntque in Cæſarem Alexandri Magni gloriam: quem ſicut Hiſpanorum Gallorumque legatio in medio Oriente apud Babylonem contemplatione pacis adijt: ita hunc apud Hiſpaniam in Occidentis vltimo ſupplex cum gentilitio munere eous Indus, & Scytha boreus orauit. Cantabrico bello per quinque annos acto, totaque Hiſpania in æternam pacem cum quadam reſpiratione laſſitudinis reclinata ac repoſita, Cęſar Romam redijt. Quibus etiam diebus multa per ſe, multaque per duces & legatos bella geſsit. Nam inter ceteros & Piſo aduerſum Vindelicos miſſus eſt. Quibus ſubactis, victor ad Cæſarem Lugdunum venit. Pannonios nouo motu intumeſcentes Tiberius priuignus Cęſaris cruentiſsima cęde deleuit. Idemque continuò Germanos bello arripuit: è quibus quadraginta millia captiuorum victor abduxit. Quod reuera bellum maximum & formidoloſiſsimum quindecim legionibus per triennium geſtum eſt, nec ferè vllum maius bellum, ſicut Suetonius atteſtatur, poſt Punicum fuit. Sub eodem verò tempore Quinctilius Varus cum tribus legionibus à Germanis rebellantibus, mira ſuperbia atque auaritia in ſubiectos agens, funditus deletus eſt, quam reipub. cladem Cæſar Auguſtus ad-

ce

eò grauiter tulit, vt ſæpe per vim doloris caput parieti collidens, clamaret: Quinctili Vare, redde legiones. Boſphoranos verò Agrippa ſuperauit, & ſignis Romanis, quæ illi quondam ſub Mithridate ſuſtulerant, bello recuperatis, victos ad deditionẽ coëgit. Parthi quaſi toto terrarum orbe vel domito vel pacato, omnium oculis ſignarentur, atq; in ſe ſolos omnis vigor Romani imperij vertendus eſſet, quippe quos priſtina vlciſcendæ Craſſianæ cædis conſcientia mordebat, vltro ſigna, quę Craſſo interfecto abſtulerant, ad Cæſarem remiſerunt: regijsq; obſidibus traditis, firmum fœdus fideli ſupplicatione meruerunt.

CAPVT XXII.

Octauius Auguſtus compoſita vndiq; pace, Ianum ipſe tertio clauſit, & rempubl. compoſuit, deque cenſu Cæſaris acto.

ANno ab vrbe condita DCCLII. Cęſar Auguſtus ab Oriente in Occidentem, à ſeptentrione in meridiem, ac per totum Oceani circulum cunctis gentibus vna pace compoſitis, Iani portas tertio ipſe tunc clauſit. Quas ex eo per duodecim fere annos quietiſsimo ſemper obſeratas otio ipſa etiam rubigo conſignauit: nec prius vnquam niſi ſub extrema ſenectute Auguſti pulſatæ, Athenienſium ſeditione & Dacorum commotione patuerunt. Clauſis igitur Iani portis, remp. quam bello quęſiuerat, pace enutrire atq; amplificare ſtudens, leges plurimas ſtatuit, per quas huma-

num genus libera reuerentia diſciplinæ morem gereret, Domini appellationem, vt homo declinauit. Nam cum eodem ſpectante
in mimo. ludos, pronuntiatum eſſet à quodam mimo O dominum æquum & bonum, vniuerſique, quaſi de ipſo dictum eſſet, exultantes approbauiſſent, ſtatim quidem manu vultuq; indecoras adultiones repreſsit, & in ſequenti die grauiſsimo corripuit edicto, dominumq; ſe poſthac appellari ne à liberis quidem aut nepotib. ſuis vel ſerio vel ioco paſſus eſt. Igitur eo tempore, id eſt, eo anno, quo firmiſsimam veriſsimamq; pacem ordinatione Dei Cæſar compoſuit, natus eſt Chriſtus: cuius aduentui pax iſta famulata eſt, in cuius ortu audientibus hominib. exultantes angeli cecinerunt Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominib. bonæ voluntatis. Eodemq; tempore hic ad quem rerum omnium ſumma conceſſerat dominum ſe hominum appellari non paſſus eſt; imò non auſus, quo verus dominus totius generis humani inter homines natus eſt. Eodem quoq; anno tunc primum idem Cæſar, quem his tantis myſterijs prędeſtinauerat Deus, cenſum agi ſingularum vbiq; prouinciarum, & cenſeri omnes homines iuſsit, quando & Deus homo videri, & eſſe dignatus eſt. Tunc igitur natus eſt Chriſtus, Romano cenſui ſtatim aſſcriptus vt natus eſt. Hæc eſt prima illa clariſsimaq; profeſsio, qua Cæſarē omnium principem, Romanosq; rerũ dominos ſingillatim cunctorum hominum edita aſſcriptione ſignauit, in qua ſe & ipſe, qui cunctos

ctos homines fecit, inueniri hominem, aſcribiq́ inter homines voluit. Quod nunquam penitus ab orbe condito atq́ ab exordio generis humani in hunc modum, ne Babylonio quidem vel Macedonico, vt non dicam minori cuiquam regno conceſſum fuit. Nec dubium, quin omnium cognitioni, fidei, inſpectioniq́; pateat, quod dominus noſter Ieſus Chriſtus hanc vrbem nutu ſuo auctam defenſamque, in hunc rerum apicem prouexerit, cuius potiſsime voluit eſſe cum venit, dicendus vtiq́; ciuis Romanus, cenſus profeſsione Romani. Quamobrem quia ad id temporis peruentum eſt, quo & dominus Chriſtus hunc mundum primum aduentu ſuo illuſtrauit, regnumq́ Cæſari tranquilliſsimum dedit, hũc quoq́; ſextum libellum hoc fine concluſerim: vt germinantia tempora Chriſtiana, magisq́ inter reprimentium manus creſcentia, & quę adhuc in prouectu poſita, horum ipſorum, quibus hæc reſpondere cogimur, inſectatione, mordentur, ſeptimo libello, ſi tamen adiuuante Domino ſuffecerim, comprehendam: vt quoniam ab initio & peccare homines, & puniri propter peccata non tacui, nunc quoque, quæ perſecutiones Chriſtianorum actæ ſint, & quæ vltiones ſecutæ ſint, abſque eo quod omnes ad peccandum generaliter proni ſunt, atque ideo ſigillatim corripiuntur, expediam.

)?(

Hh 2 FRANC.

FRANC. FABRICII MARCODVRANI IN Pauli Oroſii Librum Sextum

Annotationes.

In Caput primum.

DIſceſſerunt omnes adytis] *Verba ſunt Virg. Aeneid. 2.*

Exceſſere omnes adytis, ariſque relictis
Dii, quibus imperium hoc ſteterat.

DCLXIII. vt dixi, anno.] *Dictum hoc eſt libro ſuperiore cap. 19. vbi de ſpatio belli Mithridatici in Annotationibus ſcripſimus.*

In Caput ſecundum.

Poſtquam Nicomedem.] *Eadem Eutr. lib. 5. Lege Appiani Mithridaticum, & Iuſtini li. 38* Crudeli præcepit edicto.] *De hoc edicto præter Appianum Liu. lib. 78. Florus lib. 3. cap. 5. Eutropius libr. 5. Hinc Cicero pro lege Manilia ait,* Mithridatem vna die tota Aſia, tot in ciuitatibus, vno nuntio atque vna litterarum ſignificatione ciues Romanos necandos, trucidandosq; denotaſſe. Sylla cui poſt Conſul.] *Sylla ad bellũ Mithridaticum profectus fuit poſt Conſulatum, cum iam Cinna Conſul ei accuſationem per Verginium Tribunum pleb.*

pleb.compararet, Plutarchus in Sylla. Septemplici muro communitum.] *Sic Florus,* Mox ſubruto Piræi portu, ſex quoque & amplius muris mu nito. *Munierat eum pluribus muris contra Syllæ impetum Archelaus, vt ſcribit Appianus.* Iuſto prælio cum Archelao conflixit] *Hoc prælium in Bœotia ad Chæroneam commiſſum fuit: in quo ex CXX. mil libus Archelai vix decem millia Chalcidem effugiſſe Appianus, Plutarchus & Eutropius ſcribunt. Quare in Liuiana epitoma octuageſimaſecunda vbi legitur,* cæſis hoſtium centum millibus, *ſcribendum puto,* CX. millibus. Lectiſsima LXX. millia.] *Eũdem numerum habet Eutropius: ſed apud Appianum & Plutarchum ſunt, ὀκτὼ μυριάδες, id eſt, LXXX.* millia, *quæ Mithridates cum Dorylao ad Archelaum miſit.* Secundo prælio XV. millia.] *Cum in omnibus libris Oroſij,* quinquaginta millia, *legatur, ego tamen non dubitaui, XV.* millia, *ex Eutropio meo manuſcripto (nam impreſſi XX.* millia *habent) reponere: cum præſertim Appianus ſcribat,* τῶν πολεμίων ἀπώλοντο ἀμφὶ μυρίους καὶ πέντακισχιλίους, *& ſequentes numeri, ſi* L. millia *legas, conſtare non poſſint. Commiſſum hoc ſecundum prælium fuit ad Orchomenum, Appianus, Plutarchus, Florus.* Diogenes Archelai F.] ὁ παῖς ἀρχελάου διογένης. *Appian.* διογένης ὁ τῆς ἀρχελάου γυναικὸς υἱός. *Plutarch.*

Cumque iam MDC.] ἀμφὶ τοὺς χιλίους καὶ ἑξακοσίους ἄνδρας *habet quoque Appianus, quem hac de re conſule.* Interea Fimbria.] *Cum* L. Valerius

 Flaccus

Flaccus *in Marii locum Conſul ſuffectus, à Cinna, vt Sylla ad bellum Mithridaticum ſuccederet, miſſus, in Aſiam traiec ſſet,* à C. Flauio Fimbria *interfectus eſt. Appianus in Mithridatico, Plutarchus in Sylla, Strabo libro* 13. *Liuius* 81. *Velleius* 2. Fimbriæ *meminit Cicero in Bruto.* Ad Miletopolim.] *Vide Strabonem libro* 2. Eumque mari coartare.] *Hic locus verbis ſuperuacaneis deprauatus à nobis è manuſcriptis reſtitutus eſt. Plutarchus in Lucullo eandem rem exponens inter cetera ſic ait:* εἰ φιμβρίᾳ τότε πεισθεὶς ὁ λούκουλλος οὐ μακρὰν ὢν περιήγαγεν ἐκεῖσε τὰς ναῦς, καὶ συνέφραξε τὸν λιμένα ταῖς ὅλαις, πέρας ἂν εἶχεν ὁ πόλεμος, *id eſt:* Si Lucullus, qui non longe aberat, tum Fimbriæ conſilium ſecutus naues eo circumduxiſſet, portumque obiecta claſſe obſtruxiſſet, bellum cõfectum fuiſſet. Ilienſibus iratus.] *De* Ilii excidio *Appianus & Strabo libro decimotertio.* Apud Thyatira.] πρὸς θυατείροις, *Plutarch. in Sylla.* Fannius & Magius.] *Ita legitur in omnibus manu deſcriptis libris, hancque veram lectionem iudico: nam etſi impreſſus liber Appiani habeat* λουκίους μαγκιόντε καὶ φάνιον, *ego tamen lego,* μαγόντε καὶ φάννιον. *cum præſertim Aſconius Verrina tertia hos eoſdem* L. Magium, & L. Fannium *appellet, quamuis in Ciceronis libr. corrupte ſit,* L. Magio & L. Rabio.) M. Marium] *Appian. hunc* μάρκιον ὀυάρον *ſiue, vt Interpres Candid. legit,* ὀυάριον *appellat. Sed Plutarchus in Lucullo,* Marium *cum Oroſio nominat.* Cum P. Rutilio.] Rutilium *M. Cottæ legatum fuiſſe arbitror: Nam*

Mithridates Cottam *apud Chalcedona terra fudit, mari exuit claſſe pulcherrima, vt ipſe ſcribit in epiſtola ad Arſacem,quæ ex libr.4.Hiſto.Salluſtij extat. Sed de hac re,ſicut & de* Cyzicenorum obſidione *lege Appianum & Plutarchum.* De Cyzico *etiam Cicero pro lege Manilia,pro Murena,& pro Archia* Nam amplius quàm quindecim millia.] *Lucullus ad Rhindacum fluuium conſecutus eos, qui in Bithyniam à Mithridate mittebantur, magnum eorum numerum interfecit:cepit verò equorum millia VI virorum millia XV.Ita Plut.& Appian.*Camposque Inarimos.] *Vulgo legitur,* Campoſque & in eremos. *Ego particulam,* & *in nullis vetuſtis inueni. Sed hi partim ,* campoſque inheremos, *partim,* campoſque inharemos.*habent Vnde adductus ſum,vt crederem Oroſium,* Campoſque Inarimos,*ſcripſiſſe. Notum eſt illud Homeri in Catalogo*, εἰν ἀρίμοις, ὅθι φασὶ τυφωέος ἔμμεναι εὐνάς. *Vbi cùm Græci omnes* εἰν ἀρίμοις *duabus vocibus legant,&* ἄριμα *vel in Cilicia vel in* Syria *aut* Lydia *collocent.Plinius tamen lib.3.cap. 6.* Ænariam *inſulã Homero* Inarimẽ *dictã ſcribit. Virgil.quoq́, Ouid.Hor.Lucan.cæteriq́ poetæ Latini* Inarimẽ *dixerũt.Ita putaui Liuiũ etiã, vel quẽ aliũ, à quo hiſtoriã Oroſius ſũpſit,*cãpos Inarimos,*dixiſſe, tũ præſertim Scepſius,vt eſt apud Strab li.13.probabiliorem eorũ ſentẽtiã iudicauerit,qui* Arimos *in exuſta Myſiæ regione cõſtituũt,& Xanth.tradat,* Arimũ *quẽdã in iis locis regnaſſe* Deiot.Rex Gallogr.] *Idẽ eſt in Ep.Liu.li.94 Phrygiã inuaſerat Eumach.Mithrida-*

tis præfectus, de quo Appianus. Pluſquam CCC. millia.] *Plutarchus in Lucullo*, λέγονται δὲ ἐκ τῶ παντὸς ἀπολοῦθωντε καὶ μαχίμων ὄχλου μυριάδες οὐ πολὺ δὴ τῶν τριάκοντα λείπουσαι διαφθαρῆναι. Sub monte Olympo Pruſam.] *Impreſſi libri omnes pro* Pruſam, *habent*, prius Athan, *ſed cum poſterior vox à manuſcriptis abſit, atque in vno* prius *ſam legatur, ego*, Pruſam *ſcripſi. Plinius libro quinto capite vltimo* A Cio intus in Bythynia Pruſa, ab Annibale ſub Olympo condita, *Appian.* βέρβας ᾗ πρυσιάδα εἷλε τὴν πρὸς τῷ ὄρει. *De* Pruſiade, *quæ antea* Cius *dicebatur, Strabo libro duodecimo.* LXXX. roſtratas naues] *Appianus* ναῦς ἀμφὶ τὰς ἑξήκοντα, *habet.* Ac poſt Amiſum.] *Ita rectè manu ſcripti: vide Appianum & Plutarchum.*

In Caput tertium.

Catilina inceſti accuſatus.] *Huius iudicij meminit Aſconius in orat. Ciceronis contra competitores vbi ſcribit hanc Fabiam virginem Veſtalem fuiſſe ſororem Terentiæ Ciceronis. Vnde in Plutarchi Catone legendum*, ἐν οἷς καὶ φαβία τερεντίας ἀδελφὴ τῆς κικέρω νος γυναικὸς ἐκινδύνευσεν. M. Lucullus.] *De re à M. Lucullo contra Beſſos & Thracas geſta, Eutrop. & Sex. Rufus.* Eodem tempore Metellus.] *Cn. Pompeio. M. Craſſo primum Coſſ. an. DCLXXXIII. L. Metellus Verri in Sicilia ſucceſſit. Res nota eſt ex Ciceronis Verr. & Aſconio.* Pyrganione] *Duplicē ſcripturam huius archipiratæ in noſtris manuſcriptis inuenimus: alij cū Pergamænonē in ſuis lib. nominarūt.* Nā

XXX.

XXX. millia]*Legitur & XX. millia. At Plutarchus peditum C.millia cæſa,equitum,quorum millia LV.erant,paucos effugiſſe tradit.* Is imminente hyeme.] Niſibis, *quam Græci* Antiochiam Mygdonicam *nominant, capta fuit L.Metello & Q.Marcio Coſſ auctore Dione li.35.vide quoque Appianum & Plutarchum,* De Antiochia *autem Didacus Couarruuias li.4.variar.Reſol.pertractat.*

In Caput quartum.

Iiſdem diebus piratæ.] *De bello* piratico, *quod &* Maritimum *nominatur,accurate Dio lib. 36.& Plutarchus in Pompeio.De eodem Cicero pro lege Manilia,Liuius lib. 99.Florus lib.3.ca.6 Velleius & Eutropius.*Eodem tempore Cretam.]*De bello* Cretico *Xiphilinus in Pompeio,Liui li.98.& ſeq.Florus libr.3 capit 7.Velleius libr.2.*Pompeius ſucceſſor Luculli.]*Pompeio bellum Mithridaticum mãdatum fuit lege Manilia,quam Cicero ſuaſit,Appianus,Plutarchus & Diod.* Bellum nocte commiſſum eſt.] *De hoc prælio nocturno præter Appianum,Plutarchum & Dionem Florus li.3.ca.5. Eutrop lib.6.vbi ſcribit Pompeium XL. millibus occiſis,triginta autem de exercitu ſuo perdidiſſe,& duos centuriones.*Senibus laſsis & ægris.] *In aliis eſt,* ſenibus lixis & ægris.*Ego è Gualtheri libro,* ſenibus laſſis *emendaui.Sic Dio lib 36.* πόλιν ἐν τῷ χωρίῳ ἐν ᾧ ἐνενικήκει σύνῴκισε τοῖς τετραυματίαις, καὶ τοῖς ἀφηλικεστέροις τῶν στρατιωτῶν.*id eſt,* Vrbem eo

loco, vbi victoriam pepererat, vulneribus & ætate confectis militibus condidit. Senes laſſos: *eodem modo Seneca dixit.* Orodis Albanorũ regis.] *In Gualtheri li. eſt,* Hierodis, *in aliis,* Horodis. Orodis *quod erat in impreßis reliqui. nam & Florus* Orodem *nominat, qui ab Appian.* ὀρροίζης, *à Dione* ὀρροίσης *dicitur.* Artocem regem Iberiæ.] ἀρτώκην *hunc quoq́; Dio. lib. 37. nominat, qui in Appiani libris mendoſe* ὤτοκος *dicitur, iidem* κέρτον *mendoſe habent pro* κρύνον, *nec aliter Candidus Interpres legit.*

In Caput quintum.

Terræmotus adeo grauis.] *De hoc terræmotu Dio. lib. 37.* καὶ ὁ σεισμὸς μέγιστος γῆ τῶν πώποτε εἰωθότως ἐνεχθεὶς αὐτοῖς πολλὰς τῶν πόλεων ἔφθειρεν. *i.* Terræmotus maior apud illos tum quàm vnquam alias extitit, multas vrbes euertit. Caſtor Mithridatis præfectus.] *κάστορ φαναγορεὺς Appiano dicitur, qui* φαναγόρειαν *nominat, quæ hic in vetuſtis libris,* Phanagorium *appellatur. Vide Strabonem li. 6.* Quatuor filios.] *Hi fuerunt* Artaphernes, Darius, Xerxes & Oxathres, *auctor Appianus.* Exipodram.] *De hoc alii quod ſciã nihil, niſi forte hic eſt* Xiphares, *de quo Appianus.* Macharem.] *Hoc nomen, quod in vulgatis libris variè corruptũ eſt, in manuſcriptis rectè legitur. Græci quoque hunc* μαχάρην *vocant.* Gallum quendã militem.] *In Epitoma* 102. *eſt.* A milite Gallo, nomine Bithoco. *Auctor de viris illuſtribus,* Gallum Sithocum *nominat. Verum cum Appianus*

hunc Σιτοιτον *nominet, vide ne vtrobique* Bitoetũ *ſit ſcribendum.*

In Caput ſextum.

Anno ab v. c DCLXXXIX] *Alijs eſt annus ab v.c.DCXC.Cum Oroſio facit Eutropius li.*7.Ituræos primum..] *De* Ituræis *eorumque caſtellis à Pompeio euerſis Strabo li.*16 *in Ciceronis Philippicis hi* Ithyrei *nõ ſatis emẽdate nominãtur.*Quã Petrã] *Arabũ rex Aretas, quẽ Põpeius vicit & cepit* , βασιλεὺς τῶν περὶ τὴν πέτραν ἀράβων *dicitur à Plut. in Pomp. Apud* Petrã *vero Aretas regiã ſuam habebat, Ioſeph.lib.*14. *Ant.c.*2. *Lege Dion.lib.*37. Vix tertio menſe.] *Idem ſcribit Ioſeph. li.*14 *c.* 8.*quẽ lege.*Per L. Vettiũ.] *Hic eſt* L. Vettius *iudex, de quo Cic.in Vatin. & ep.*24.*li.*2 *ad Attic.Eũ Dio li.*38. λούκιον οὐέττιον *nominat.apud Appian. hoc nomen vnico* τ *non recte ſcribitur:Plutarchi quoque libri in Lucullo mendoſe* βρέττιόν τινα *pro* βέττιον *habent.*

In Caput ſeptimum.

Anno ab v. c DCXCIII.] *Eutropij libri impreſſi omnes, etiam is quem Sconhouius edidit, hunc annum vrbis cond.* DCXCVIII *faciunt: verũ noſter manuſcriptus recte* DCXCIII. *habet. In Faſtis Capit.hic annus eſt* DCXCIV. Lege Vatinia.] P.Vatinius *Tribunuſpl. hanc legem ad populum tulit Cæſare & Bibulo Coſſ. de quo Suetonius in Iulio.*Cum legionibus ſeptem.] *Eutropius ſic:* Decreta eſt ei Gallia & Illyricum cũ legionib. decem.*Plutarchus in Cæſare ſcribit ipſum Galliam*

ciſalpi-

ciſalpinam & tranſalpinam adiuncto illyrico accepiſſe in quinquennium, cum legionibus quatuor. Nã populus Cæſari Galliam citeriorem & Illyricum in quinquennium cum tribus legionibus dedit: Senatus vlteriorem cum vna legione adiecit, auctore Dione libro 38. Hanc hiſtoriam Suetonius.] *Nos eam ab ipſo Cæſare ſumma diligentia ſimul & eloquentia expoſitam non ſine fructu libenter & legimus ipſi, & interpretamur.* Bis vicit.] *Primum pagum Tigurinum in tranſitu Araris fluminis vicit, deinde cæteros inſecutus poſt variam fortunam ſuperauit, Cæſar & Dio libro* 38. *In vno manuſcripto eſt,* bis vix vicit. Latobrogiorum.] *Cæſar hos* Lacobrigos *nominat.* Ad CLVII. millia.] *Summa omnium, inquit Cæſar fuerunt ad millia CCCLXVIII. Plutarchus,* τειάκοντα μὲν αἱ πᾶσαι μυριάδες ὄντες εἴκοσι δὲ αἱ μαχόμεναι μιᾶς δέουσαι, *id eſt:* Summa omnium fuerunt millia CCC. eorum qui arma ferre poſſent millia CXC Ex his & XLVI.] *Strabo lib. 4 de bello Heluetierum,* ἐν ᾧ πολέμῳ, *inquit,* περὶ τετ]αράκοντα μυριάδες σωμάτων διεφθάρησαν, *id eſt:* In bello ad CCCC. millia hominum perierunt. *In quo numero ego vitium ſubeſſe arbitror.* Edures.] *Legitur &* Edures. *Apud Cæſarem hi ſunt* Seduſii, *de quibus variæ ſententiæ feruntur.* Supra obduct. ſaliere.] *De hac re Florus lib. 3. c. 10.* Poſt hæc Belgarum.] *Quæ hic vſque ad finem capitis ſequuntur, ea copioſe Cæſar libr. 2. & Diodorus initio libr. 39. perſequuntur.*

Sexa-

Sexaginta millia armat.] *Cæſar Belloūacos polliceri millia armata quinquaginta ſcribit. Idem Atrebatibus XV.millia tribuit.* Menapii nouem.] *Ita manuſcripti, impreßi decem.* Cæſar Menapios VII. millia pollicitos ſcribit. Aduatici XVIII.] *In vno manuſcripto eſt,* Atuati: *Cæſar* Catuacos *cum XIX. millibus habet.* Cæreſi, Cæmani.] *In noſtris manuſcriptis omnibus eſt,* Cæroſi, Cæmani. *Cæſar illos* Cæreſos, *hos* Pæmanos *vocat. In vulgatis Oroſii libris,* Cenomanni, *mendoſe legebatur. Robertus Stephanus, quem honoris cauſa nomino, hanc Epitomen rerum geſtarum à Cæſare in Gallia ſub Eutropij nomine Commentariis Cæſaris emendatißime diligentißimeque à ſe impreßis adiunxit, ibique ex Cæſare hæc nomina reſtituit.*

In Caput octauum.

Quæ hoc capite Oroſius comprehendit, ea copioſe Cæſar lib.2. Com. perſequitur, quibus ſtudioſi vtriuſque linguæ coniungent ea, quæ ſunt apud Dionem lib 39. Pacunii primipilaris.] *Hic primipili centurio à Cæſare. P. Sextius Baculus nominatur.* Ambiuaritos] *Pro his Cæſaris libri,* Ambiliates, *habent.*

In Caput nonum.

Quæ hoc capite Oroſius, ea Cæſar lib.4 & 5. Com. expoſuit De ijſdem Dio lib.39. & Plutarchus in Cæſare. Sicambros] *In manuſcriptis noſtris eſt,* Sigambros, *D.o.* συγγάμβρους *nominat.* Ibique Labienus.]

bienus.]Labienus *eſt in vetuſtis, & Roberti libr. Cæſar li.5* Q. Laberium Durum *habet.* Androgorio.] *In Gualtheri libro eſt,* Andragio. *Cæſar.* Mandubratium *vocat.*

In Caput decimum.

Cum Eburonibus & Aduaticis.] *In noſtris manuſcriptis fere omnibus hic & ſupra cap. 7.* Atuatici *nominantur, quos vulgo* Aduaticos *vocant. Dio. quoque illos ἀτουατικοὺς appellat. Hos Cæſar lib. 5. Cottæ & Sabino interfectis ſecum Ambiorigẽ coniunxiſſe ait.* Ad Ciceronem.] Q. Tullium Ciceronem *Marci fratrem, Cæſaris legatum, Cæſar lib. 5. Dio lib. 40.* Vallum pedum X.] *Cæſar, ped. XI. habet Ex eo quod ſequitur,* per millia paſſuum quindecim, *cognoſcitur quomodo ſit legendum apud Cæſarem, vbi quidam libri XV: cæteri X.* millia paſſuum *habent, in qua varietate hæret Glareanus.* Per culmina.] *Roberti liber habet,* per culmea culmina, *Tu lege Cæſarem.* Cum duab. legionibus] *Plutarch. ſcribit Cæſarẽ tũ habuiſſe ἑπτακισχιλίους τοὺς σύμπαντας.* Nam LX. millia. *Hunc numerum eorum, qui Q. Ciceronis caſtra obſederunt, edit etiam Plutar. in Cæſare.* Indutiomarus.] ἰνδουτιόμαρος, *Dio.* Repentina eruptione proſtrenit.] Eruptione, *recte quoque Rob. cum vulgo in impreßis male,* irruptione, *legatur.* Sed intelligens] *Quæ deinceps vſque ad finem capitis ſequuntur, ea ſunt apud Cæſarem lib. 6. Com. &*

Dionem

*Dionem li.*40.Hoſtemque locis notiſſimum.] *in Roberti lib.eſt,* hoſtemque loci gnariſsimum.

In Caput duodecimum.

*Hoc capite breuiter perſtringuntur ea quæ Cæſar lib.*7.*& Hirtius lib.*8.*copioſe expoſuerunt.* Oppidum nomine Cenapum.] Cenapum *eſt quoque in vetuſtis, corruptè omnino: Rob.Stephanus,* Genabum *ſcripſit.Verùm cùm ea, quæ huius oppidi obſidioni Oroſius tribuit, ad Auaricum eueniſſe ex Cæſare & Dione conſtet, mihi dubium non eſt, quin pro hoc, illud irrepſerit.*In quoddam caſtellũ.]Gergouiam *Cæſar nominat,* γεργουΐαν *Strabo,* γοργεθῦιαν, *Dio.*Dum hæc ad Aleſiam.]*Verba Cæſaris vſurpat, quamuis nihil quod ad* Aleſiam *geſtum ſit, deſcripſerit. Hoc vero oppidum Mandubiorum in manuſcriptis Oroſii & Cæſaris libris recte* Aleſia *nominatur. Nam & Plutarchus in Cæſare* ἀλησίαν *vocat & Diodorus Siculus libr.*4.*ſcribit, Herculem hoc oppidum condidiſſe, atque* ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν στρατεῖαν ἄλης ἀλησίαν *nominaſſe. Guil.Xylander, qui in Dione conuertendo è corruptiſsimo exemplari egregia ingenij ſui documenta dedit, rectè vidit* ἐς σαλεσίαν *mendoſe in libro eſſe pro* ἐς ἀλεσίαν. *apud Strabonem li.*4.*legitur,* περὶ ἀλησίαν πόλιν μανδιβούλων. Peditum CCL. millia.] *Cæſar peditum circiter CCXL millia habet:*Romanos ne viuus cap.]*Roberti lib. habet:* Romanos vt viuus caperetur inſtantes, occidẽdo vt occideretur coegit. *Tu lege Hirtium li.*8.*Comment.*

Scan-

Scandu'is repletas.] *In manuſcriptis eſt*, ſcindulis: *nos ex Hirtio*, ſcandulis, *ſcripſimus cum Roberto*. A ſcindendo *autem, vt vult Iſidorus, dictæ ſunt* ſcandulæ: *quæ ſunt paruæ tabellæ ex robore vel alio ligno aſſulatim ſecto. Vnde Vitruuius libr. 2. cap. 1. quibuſdam nationibus ex ſcandulis robuſteis ædificia conſtitui ſcribit. Cornelius vero Nepos, ſcandula contectam fuiſſe Romam vſque ad bellum Pyrrhi annis* CDLXX. *auctor eſt. Lege Plinium libr. 16. cap.* 10.

In Caput decimumtertium.

Anno ab V. c. DCXCVII. *Idem numerus eſt in manuſcripto noſtro Eutropio, cum in impreſſis ſit annus vrbis conditæ* DCXCIX. *Cæterum ex ratione Capitolinorum Faſtorum annus, quo C. Pompeius M. Craſſus iterum Coſſ. fuerunt, eſt* DCXCVIII. *Craſſus vero prouinciæ cupidus in ipſo Conſulatu paludatus in Syriam profectus fuit, Plutarchus & Dio.* Audita in Hieroſolymis.] *Hanc rem narrat Ioſephus lib* 14. *Antiq. cap.* 12. *quem lege.* Vageſem.] *Ita ſcripſi ex Gualtheri libro. Plutarchus in Craſſo, & Appianus in Parthica (ſi modo liber ille ab Appiano ſcriptus eſt)* οὐαγίσην *habent.* Cum Surena & Syllace.] *Vulgo mendoſe*, Sylacea, *legitur: Apud Plutarchum eſt*, σιλλάκης. Parthos ab O. ode.[

De re à Caſſio contra Parthos geſta, & Oſace duce occiſo Cicero epiſt. 20. *libr.* 5. *ad Attic. Dio libro quarto.*

In Ca-

In Caput decimumquartum.

Anno ſiquidem ab v.c. DCC.] *Hoc incendium, quod, maxima vrbis parte deleta, prodigij loco eſt habitum, fuit L. Paullo, C. Marcello Coſſ. anno DCCIII. Obſequens. De eodem Liuij auctoritatem adducit Oroſius li. 7. c. 2.*

In Caput decimumquintum.

A Marcello Conſule.] *Roberti liber hoc amplius habet,* à Bibulo, à Catone. *Cæterum de his diſſenſionibus cum omnes multa ſcribant, putidum eſſet, hic velle aliquid annotare. Lege Cæſarem, Appianum, Plutarchum, & cæteros.* Q. Caſsius.] *Ita omnes hunc nominant, exceptis Oroſii libris, in quibus* Publii *prænomen habet.* Curione, Cœlioq;] *Hic eſt,* M. Cœlius Rufus, *de cuius interitu paulo poſt. Quod ego annotādū propter Dionē putaui, apud quē initio li. 41. καικιλίυ pro καιλίυ, ſeu potius κοιλίυ bis mēdoſè legitur.* Negatam ex ærario pecuniā.] *Interpoſuit ſe huic rei L. Metellus Tribunuſpl. App. li. 2. Dio. 41. Lucan. li. 3.* At vero Dolabella.] *Hunc locum ſtudioſi diligenter legere debēt, cū tota hæc res à Cæſare non longe ab initio li. 3. de bello Ciuili deſcripta interciderit. Eadem breuiter narratur ab Appiano & Dione. ſed à Lucano fuſius deſcribitur li. 4. Vide Florum li. 4. c. 2.* Baſillus] *Lucanus li. 4.* Et Baſilū videre ducē: *Sed de hoc nomine dicemus c. 18* Curio ex Sicilia] *Quæ hic de Curionis interitu, & Salonarum oppugnatione, item de M. Cælio & T. Milone*

lone perſtringuntur, ea Cæſar copioſe narrat. Ap. Claudius] *Hanc rẽ exponit Valerius lib. 1. c. 8. Vide Lucan. lib. 5.* Eubœæ cœla] *In impreſſis Valerij libris eſt,* Eubœæ cellã, *in manuſcripto,* Eubœæ cœlam, *& deinde,* cœlæ Eubœæ. *Lucanus.*

- - -Solusque quietem
Euboici vaſta lateris conualle tenebis.

Pythone ſerpente.] *De Pythone Callimachus in Apollinem:*

πυθῶτοι κατιοντι συνήντετο δαιμόνιος θὴς
αἰνὸς ὄφις, τὸν μὲν σὺ κατήνναρες, ἄλλον ἐπ' ἄλλῳ.
βάλλων ὠκὺν ὀϊστόν. *id eſt.*

Horridus occurrit ſerpens fera beſtia, Pytho:
Quem tu deſcendens perimis cito fatifero arcu,
Continua volucres dum dirigis arte ſagittas.

Dionyſius Afer δράκοντα δελφύνην *appellat. Tibullus lib. 2.* vbi Delphica Pytho? Inflauit cum pinguis.] *Verſus eſt Virgilij de ſecundo libro. Georg.* Ipſe terram XV. millium paſſ.] *Munitionis ſpatium Cæſar non expreſſit, ſicut nec Lucanus initio li. 6. Appianus lib. 2.* ςαδίους διακοσίους καὶ χιλίους *edit. Florus ſcribit Cæſarem Pompeij caſtra XVI. millium vallo obduxiſſe.* Quod Marcellinus.] *Lentulus Marcellinus quæſtor: Cæſar.* Cæſaris quoque teſtimonio victor:] *Hoc prælio commiſſo ad Dyrrachium victus Cæſar Pompeio non inſtante, negauit*

tiit eum vincere ſcire: Suetonius in Iulio, Plutarh. in Pompeio & Caſare. Quatuor millia milit.] Plutarch. in Pompei διςχιλίους habet. Centuriones Caſar libr. 3. Com. edit XXXII. non XXII. Pompeius LXXXVIII. cohortes.] De numero copiarum non idem omnes ſcripſerunt, quo de Appianus li. 2. Parce ciuibus.] Ita ſcripſimus ex vetuſtis, nec aliter eſt apud Florum Pompeius fugiens.] De Pompeij fuga & interitu Caſar lib. 3. Plutarchus in Pompeio, Appianus libr. 2. Dio. 42. Velleius libr. 2. Pompeius Bithynicus.] Q. Pompeius A. F. qui Bithynicus dictus eſt. Cicero in Bruto Lentulus.] L. Lentulus Crus, qui anno ſuperiore Coſ. fuerat. Eum Caſar ſcribit à Rege comprehenſum, in cuſtodia necatum eſſe. Ea flamma.] Hanc bibliothecam laudans T. Liuius elegantiæ Regum curæque egregium id opus ait fuiſſe, vt eſt apud Senecam de Tranquillitate vitæ. Vbi quadringenta millia librorum Alexandriæ arſiſſe legitur. Bibliothecæ Alexādrinæ incenſæ meminit & Plutar. in Caſare, & Dio lib. 42. De omni re geſta cū Alexand. Præter cæteros copioſe Hirt.

In Caput decimumſextum.

Pharnacē in Ponto] De Pharnace & re cū eo geſta, Hirt. de bel. Alex. Dio li. 42. & alij. Dictator & Conſul.] Oroſius fortaſſe Liuiū, hic aperte Cæſarem an. v. DCCVII. Dictatorē & Conſulē III, creatū oſtēdit: quāuis hæc Dictatura non omnes Annales ſuffragātes habeat, qua de re Sigonius in Faſtis. De bello Africo. extat Hirtij Comm. De eodem omnes alij ſcriptores, quare in re aperta noſtris verbis minime

opus eſt. Iuba percuſſori.] *Dio ſcribit* Iubam *cum Petreio ferro congreſſum, atque ita vtrunque periſſe. Florus tradit* Petreium *ſuper menſas Iubam, & ſe interfeciſſe. De Scipionis interitu præter hiſtoricos Seneca li.3 Epiſt* Continuo in Hiſpanias.] De bello Hiſpanienſi *extat Commentarius Hirtij. De eodem Plutarch. & Dio libr.*43. Atium Varum.] Attius *recte in libris vetuſtis legitur. Nam & Dio* πούπλιον ἄττιον οὐάρον *nominat. Vulgares libri modò* Actium *modò* Accium *habent. In Plutarch. Catone mendoſe* οὐᾶρος ἄππιος *vocatur.* Et quidem eo die.] *Plutarchus in Cæſare de prælio Mundenſi:* ταύτην τὴν μάχην ἐνίκησε τῇ τῶν διονυσίων ἑορτῇ, καθ' ἣν λέγεται καὶ πομπήϊος μάγνος ἐπὶ τὸν πόλεμον ἐξελθεῖν· διὰ μέσου δὲ χρόνου ἐνιαυτῶν τεσσάρων διῆλθεν. *id eſt,* Hoc prelium ſecundum Cæſar Liberalibus fecit, quo die Pompeius Magnus primum ad hoc bellum profectus dicitur, cũ interea quatuor anni effluxiſſent. Sex. Pompeius.] *Hæc nos ex Roberti Stephani lib. ſic reſtituimus, cum in aliis libris è duobus fratribus* Cn Pompeius aufugiſſe, Sextus interfectus *contra hiſtoriæ veritatem legatur.* Cũ Cæſonio.] Cæſonio *eſt etiam in vetuſtis, ſed vide, ne potius legendum ſit,* Ceſennio. *Nam Dio hunc* Ceſenniũ Lentonem *vocat: cuius mentio eſt Philippica XII.*

In Caput decimumſeptimum.

Qvomodo Cæſar Idibus Martijs in curia Pompeij XXII. vulneribus confoſſus fuerit, Suetonius, & omnes

omnes alij ſcribunt. Amplius LX. conſcios.] *Suetonius:* Cōſpiratum eſt in eum à LX. amplius, *quorum nonnullos Cicero nominat Philip. 2. plures Appianus lib. 2.* Medeam illam] *Fabula eſt in Apollonij Argonauticis libr. 3. & Ouidij Metamorph. lib. 7.*

In Caput decimumoctauum.

Octauianus.] *recte manuſcripta exemplaria. Nam* C. Octauius *Iulii Caſaris teſtamento adoptatus more Romanorum dictus fuit,* C. Iulius Cæſar Octauianus, *Dio lib.* 47. Cæſaris auunculi] *Iulium Cæſarem Octauiani* auunculum *nominat etiam infra c.* 20. *& Suetonius in* Auguſto *ait:* Nihil conuenientius ducens, quam necem auũculi vindicare. *cum tamen* auunculus magnus *fuerit, neſcio autem an Oroſius Octauianum ex ſorore Cæſaris natum putauerit, quem errorem Io. Pierius, Carolus Sigonius, ac poſtremo Guiliel Xylander (qui in Dionis hiſtoria conuertenda & emendanda præclara ingenii ſui documēta dedit) refutarunt.* Antonius hoſtis] *Hiſtoriam non aliunde commodius adoleſcentes, quàm ex Ciceronis epiſtolis & Philippicis cognoſcent Legendi ſunt etiam Plutarchus, Appianus, Dio, & Paterculus.* Panſa primo veniēs.] De pugna Mutinenſi *extat epiſtola Galbæ ad Ciceronem libr.* 10 *Epiſtol. Familiar.* Dolabella Trebo.] *Hæc Dio libr.* 47. *& Appianus* 3. Poſtea D. Brutus in Gallia.] *D. Brutus non à Sequanis, ſed à* Capeno Sequano *occiſus fuit, vt Liuius ait*

lib.120. vel in domo Capeni ab ijs quos Anton. miſerat, vt Paterculus ſcribit. Baſillus] *App. li.3. extremo,* τῷ δ' αὐτῷ χρόνῳ καὶ μινούκιος βάσιλλος, σφαγεὺς καὶ ὅδε καίσαρος ὑπὸ τῶν θεραπόντων ἀνῃρέθη, *i.* Eodẽ tẽpore Minucius Baſillus vnus de percuſſorib. Cæſaris à ſeruis ſuis interfectus eſt. *Bene igitur gentis* Minuciæ *cognomen* Baſillus *in libris vetuſt. ſcribitur. Nec probo* ꝗ *Hieron. Ferrarius Philippica ſecunda vnũ librũ ſecutus contra cæterorũ fidẽ* Baſillũ *in* Baſiliũ *mutauit. Imo vero nõ dubito quin li 3. de Off. & apud Cæſarẽ V. de bello Gall. legendũ ſit,* L. Minucius Baſillus. *Nã & Plut. in Sylla* λεύκιον βάσιλλον *habet, & cognomina non in* ius, *ſed in* us *definũt vſitate.* C. Thoran.] *De hoc App. li.4. Suet. in Aug. & Valer. vt puto, li.9. c.11.* Centũ triginta & duũ] *In Epitoma Liui. li.120. eſt,* cxxx. *Senatorũ nomina. Plut. in Anto. ſcribit,* ccc. *proſcriptos à Triũuiris occiſos fuiſſe.* Igitur Cęſar & Antonius] De bello Philippenſi *Plut. in Antonio & Bruto, App. li.4. Dio.47. Liuius 124. Florus li.4. c.6. Velleius, Eutropius, & alij.* Hortatu & precibus medici] *De hoc ſomnio medici Dio. Amicum ſuum hunc fuiſſe ipſe ſcripſit, auctore Plutar. in Antonio.* At Romæ Fuluia] *De* Fuluiæ *inſolentia Plut. in Antonio, & Dio. li.48* Sex. Pompeius.] *De Sex. Pompeio rebusq́; ab eo & cum eo geſtis Liu. li.127. & ſeqq. Appian. lib.5. Dio.48. & 49. Florus lib.4. c.8.* Cum Statilio Tauro,] *Dio libr.48. Menam non cum Tauro, ſed cum Caluiſio Sabino bellum aduerſus Menecratẽ geſſiſſe tradit.* Scyllaceũ.] *Dio* σκύλ-

λαιον habet App. σκυλλάκιον. Vergil. libr. 3 ÆEneid. Nauifragum Scylaceum *dicit, quo in loco de huius nominis ratione Pierius, & Erythraeus.* Ventidius Perſas] *De re à P.* Ventidio *proſpere cum Parthis geſta Plutarchus in Antonio, Dio li.*48. *&* 49. *Flor. lib.*4.*c.*9. *Valerius lib.* 6.*c.*10. Iuſsitque vt Antigono.] *Lege Ioſephum lib.*14. *Antiquit.* Aduerſus Democharem] *In aliis corrupte eſt,* Democham, *δημοχάρην* Appianus *& Dio nominant. Suetonius quoque* Democharem *bene habet.* Lepidus magna XV. legio.] *De Lepidi diſſenſione cum Octauiano, & quomodo coactus fuerit abdicare, copioſe Dio lib.*49. *Appia.*5. *Velleius* 2. Veſte pulla.] *In quibuſdam* pura, *mendoſe legitur. Dio.* καὶ οὕτω καὶ ἐκεῖνος ἠναγκάσθη ἐθελοντὴς ἐν ἐσθῆτι φαιᾷ ἱκέτης αὐτοῦ γενέσθαι. *i.* Hoc modo Lepidus quoque adactus, aſſumpta veſte pulla vltro ſupplex Cæſari factus eſt. *Velleius etiam ſcribit,* Lepidũ pullo velatum amiculo genibus Cæſaris aduolutum. Taurus totam pene Siciliam.] *Vide ne,* Africam, *potius legendum ſit. Nam Tauri virtute Octauianus vtranque Africam obtinuit, auctore Dione. Ex Africa eum triumphaſſe indicant tabulæ Capitolinæ, in quibus eſt,* T. STATILIVS. T. F. TAVRVS. PROCOS. EX AFRICA. A. DCCXIX. PRIDIE K. IVL. Ouans vrbẽ ingreſſus.] *Hinc in Capitolinis triumphus eſt,* IMP. CAESAR DIVI F. C. N. II. III. VIR. R. P. C. II. OVANS EX SICILIA AN. DCCXVII. IDIB. NOVEMBR.

In Caput decimumnonum.

Antonius poſtquam.] *De infelici* bello Antonii cum Parthis *præter Plutarchum lege Velleium.* A Titio & Furnio.] *Ita recte libri antiqui. Vulgo,* Tito, & Formo, *corrupte legitur. Sex. Pompeium à* M. Titio, & Furnio *occiſum ſcribunt quoque Appianus & Dio.* Titii *meminit Velleius.* Antonius Artabanem.] *Hanc hiſtoriam lege in Dionis lib* 49. *& in Epitoma Liuiana* 122. Ipſe Actium. *De* bello Actiaco, *quo Antonius & Cleopatra victi ſunt à Cæſare, Plutarchus in Antonio. Dio li.* 50. *Florus li.* 4 *c.* 11. *Eutropius li.* 7. *Velleius & alii.* P. Canidius] *Ita recte libri manuſcripti, cum vulgo,* Caninius *legatur. Vide Plutarchum & Velleiũ.* Caſsius Parmenſis.] *Huius meminit quoque Velleius. Apud Appianum li.* 5. *eſt,* Κάσσιος ὁ παρμήσιος *Huius fortè poemation Orpheus exſtat.*

In Caput vigeſimum.

Anno ab vrbe cond. DCCCXXV.] *Ita numerat etiam Dio li.* 51. *Collega autem Cæſaris quinto Conſulatu* Sex. Appuleius, *non* Lucius *ab aliis omnibus appellatur.* VIII. Idus Ianuar.] *Cæſar, ſi Macrobiũ li.* 1. *Saturnal. ſequimur, Sextili menſe, nõ Ianuario triplici triumpho ingreſſus eſt vrbẽ.* Nã cũ primum,] *Hoc ex Suetonii Auguſto deſcriptũ eſt. Refert idem Iulius Obſequens.* Cum & Ianum.] *De Iano clauſo mentio fuit initio libri primi. Hinc Virgil. Aeneid. dixit:* Claudentur belli portæ. Au-

guſti

guſti nomen] *Cæſarem à ſenatu, ceteriſque ciuibus ſententia Munatij Planci* Auguſtum *dictum fuiſſe ante diem XVI. Kal. Febr. ſe ſeptimum & M. Vipſanio Agrippa Coſſ Cenſorinus ſcribit.*

In Caput vigeſimumprimum.

Cæſare ſexies, & bis M. Agrippa.] *Agrippam hoc anno iterum Conſulem fuiſſe Caßiodorus quoque teſtatur. Rectè igitur Guil. Xylander apud Dionem initio lib. quinquageſimitertii vbi* τὸ γ *legitur, ſcribendum monet* τὸ ϛ. De bello Cantabrico *Dio, & Florus libro quarto capite vltimo. Iidem de aliis quoque bellis, quorum hic mentio, ſunt legendi.* Poſt hoc Claudius Druſus.] *Bellum cum Rhetis geſtum eſt, Druſo & Piſone Coſſ. anno vrbis* DCCXXXVIII. Coſſus dux.] *De hoc & rebus ab eo geſtis, Dio libro* 55.

In Caput vigeſimumſecundum.

Iani portas tertio. *Auguſtum Ianum ter clauſiſſe Suetonius etiam teſtatur.* Domini appellationem.] *Hæc deſcripta ſunt è Tranquilli Auguſto.* Cenſum agi.] *Cenſus hic è Luca ſatis notus eſt.*

PAVLI OROSII HISPANI ADVERSVS Paganos Hiſtoriarum

Liber ſeptimus.

CAPVT I.

Vnum ſolum verumque Deum, mundi omniumque conditorem, atque adeo potentiam ſuam ac patientiam per vnum, hoc eſt Chriſtum, voluiſſe hominibus innoteſcere.

SVfficientia vt arbitror documenta collecta ſunt, quib. abſque * vllo arcano, quod paucorum fidelium eſt, probari de medio queat, vnum illum & verum Deum, quem Chriſtiana fides prædicat, & condidiſſe mundum creaturamq; eius cum voluit, & diſpoſuiſſe per multa, cum per multa ignoraretur, & confirmaſſe ad vnum, cum per vnicum declaratus eſt, ſimulque potentiam patientiamque eius multimodis argumentis eluxiſſe. In quo quidem anguſtas, deiectaſque mentes offendi pauliſper intelligo, quo tantæ potentiæ patientia tanta miſcetur. Si enim potens erat, inquiunt, creare mundum, componere pacem mundi, inſinuare

Alio.

are mūdo cultum ac notitiam ſui, quid opus fuit tanta, vel vt ipſi ſentiunt, tam pernicioſa patientia, vt in vltimo erroribus, cladibus, laboribuſque hominum fieret, quod à principio virtute eius, quem prædicas Dei, ſic potius cœpiſſe potuiſſet? Quibus quidem veraciter reſpondere poſſem, ad hoc ab initio creatum & inſtitutum humanum genus, vt ſub religione cum pace ſine labore viuens, fructu obedientiæ æternitatem promeretur: ſed ab uſum bonitate creatoris, libertatem indulgentis in contumacem vertiſſe licentiam, atque ex contemptu in obliuionem defluxiſſe, iuſtamque nunc eſſe patientiam Dei, & iuſtam in vtramque partem, vt nec contemptus diſperdat in totum, cui miſereri velit; & affici laboribus, dum velit, ſinat contemptus potens. Deinde ſubſequens eſſe, iuſte ſemper adhibere quamuis ignorāti gubernationem cui aliquando pie reſtituturus ſit pœnitenti antiquæ gratiæ facultatem. Sed hæc quoniam etſi veriſsime fortiſsimeque dicuntur, fidelem tamen atque obedientem requirunt: mihi autem, videro an aliquando crediturus, certe nunc cum incredulis actio eſt, promptius ea proferam, quæ ipſi & ſi probare noluerint, improbare non poſsint, Itaque quantum ad conſcientiam humanarum mentium pertinet, *vtique ſub reuerentia religionis & confeſsione, cultuque ſupernæ potentiæ viuimus, diſtante duntaxat fide: quia noſtrum eſt fateri, ex vno & per vnum Deum conſtare omnia: illorum tam multos deos puta- *vtrique.

putare, quàm multa ſunt elementa. Si potentiæ Dei, inquiunt, quem prædicatis fuit, vt Romanum imperium tam amplum, ac tam ſublime fieret, cur igitur patientia eiuſdem obfuit, vt ante non fieret? Quibus ſub eodem verbo reſpondebitur: Si potentiæ deorum, quos prædicatis fuit, vt Romanum imperium tam amplum ac tam ſublime fieret, cur igitur patientia eorundem obfuit, vt ante non fieret? an ipſi dij nondum erant? an adhuc Roma ipſa non erat? an illi non colebantur? an hæc nondum idonea imperio videbatur? Si nondum erant dij, ceſſat intentio. Vt quid enim iam ibi eorum diſcutio moram, vbi ne ipſam quidem inuenio naturam? Si autem erant dij, aut potentia eorum, vt ipſi iudicant, aut patientia in culpa eſt: vel patientia, ſi fuit: vel potentia, ſi defuit: aut ſi magis ſuadibile videtur fuiſſe, tunc quidem deos, qui prouehere potuiſſent, ſed nondum extitiſſe Romanos qui prouehi iure poſſent. Nos auctorem rerum potentiam, non artificem ſcientiam quærimus. De dijs quippe (vt putant) magnis, non de fabris viliſſimis quæſtio eſt, quibus, niſi materia accedat, ars ceſſat. Si enim præſciſſe illis ac voluiſſe præſto ſemper fuit, immo etiam ſubiacente preſcientia, quia apud omnipotentiam de operibus duntaxat ſuis, hoc eſt, præſcire, quod velle, quodcunque illud præſciebatur, cui volũtas aſtipularetur, nõ expectari oportuit, ſed creari: maximè cum & Iouem illum ſuum aceruos formicarum in populos homi-

num

num ludo vertere ſolitum ferant. Porro autem de cura, cærimoniarum nec recenſendū arbitror: quoniam inter ſacra continua inceſſabilibus cladibus nullus finis, ac nulla requies fuit, niſi cum ſaluator mundi Chriſtus illuxit: cuius aduentui prædeſtinatam fuiſſe imperij Romani pacem & ſi iam ſufficienter oſtendiſſe me arbitror, paucis tamen adhuc ſupplere conabor.

CAPVT II.

Babylonem & Romam, regnumque illius & huius in pleriſque omnibus conuenire. De quatuor mundi monarchiis, de incendio quodam Romæ, Chriſti & Abraham ſeculis.

PRincipio ſecundi libelli cum̄ tempora Romanæ conditionis ſtili tenore perſtringerem, multa conuenienter inter Babyloniam vrbem Aſſyriorum tunc principem gentium & Romam æque nunc gentibus dominantem, compacta conſcripſi: fuiſſe illud primum, hoc vltimum imperium: illud paulatim cedens, at iſtud ſenſim conualeſcens: defluxiſſe illi ſub vno tempore nouiſsimum regem, iſti primum fuiſſe: illam deinde tunc inuadente Cyro captam velut in mortem concidiſſe, cum iſtam fiducialiter aſſurgentem, poſt expulſos reges liberis vti cœpiſſe conſilijs: præcipuè cum vindicante libertatem ſuam Roma, tunc quoque Iudęorum po-

pulus

pulus, qui apud Babyloniam ſub regibus ſeruiebat, in ſanctam Hieruſalem recepta libertate redierit, templumque Domini ſicut à prophetis prædictum fuerat, reformarit. Pręterea interceſsiſſe dixeram inter Babylonium regnum, quod ab Oriente fuerat, & Romanum, quod ab Occidente conſurgens hæreditate Orientis enutriebatur, Macedonicum Africanumque regnum, hoc eſt, quaſi à meridie ac ſeptentrione breuibus vicibus partes tutoris curatoriſque tenuiſſe. Orientis & Occidentis regnum Babylonium & Romanum iure vocitari, neminem vnquam dubitaſſe ſcio. Macedonicum regnum ſub ſeptętrione eſſe cum ipſa cœli plaga, tum Alexandri Magni aræ poſitæ vſque ad nunc ſub Riphæis montibus docent. Carthaginem verò vniuerſæ præcelluiſſe Africæ, & non ſolum in Siciliam, Sardiniam, ceteraſque adiacentes inſulas, ſed etiam in Hiſpaniam regni terminos tetendiſſe, hiſtoriarum ſimul monimenta vrbiumque declarāt. Dictum eſt etiam vaſtatæ per Medos Babyloniæ, & irruptæ per Gothos Romæ pares admodum annorum numeros cucurriſſe. Nunc autem his illud adijcio, quo magis clareat vnum eſſe arbitrū ſæculorum, regnorum, locorumq; omnium Deum. Regnum Carthaginienſe à conditione vſque ad euerſionem eius, paulo amplius quam ſeptingentis annis ſtetit: ęque regnum Macedonicum à Catano vſque ad Perſen paulo minus quam DCC, vtrumque tamen ſeptenarius ille numerus, quo iudicātur, omnia

terminauit. Roma ipſa etiam quamuis ad aduentum Domini noſtri Ieſu Chriſti perfecto proueheretur imperio, tamen paululum, & ipſa in occurſu numeri huius offendit. Nam ſeptingenteſimo conditionis ſuæ anno, quatuordecim vicos eius, incertum vnde cõſurgens flamma conſumpſit, nec vnquam, vt ait Liuius, maiore incendio vaſtata eſt, adeo, vt poſt aliquot annos Cæſar Auguſtus ad reparationem eorum, quę tunc exuſta erant, magnam vim pecuniæ ex ærario publico largitus ſit. Poteram quoque oſtendere, eundem duplicatum numerum manſiſſe Babyloniæ, quæ poſt mille quadringentos & quod excurrit annos, vltimè à Cyro rege capta eſt, niſi præſentium contemplatione reuocarer. Illud ſane libenter adijcio, quia primi illius regum omnium Nini (quamuis & pater eius Belus obſcure primus regnaſſe referatur) illius ergo Nini anno, poſtquam regnare cœperat, XLIII. natus eſt ſanctus ille Abraham, cui dictæ ſunt repromiſsiones, ex cuius ſemine promiſſus eſt Chriſtus: deinde nunc primi iſtius Imperatorum omnium Auguſti Cæſaris (quamuis & pater eius Cæſar metator imperij potius quam Imperator exſtiterit) iſtius * inquam Cæſaris, poſteaquam imperare cœpit, emenſo propemodum anno XLII. natus eſt Chriſtus, qui Abraæ ſub Nino primo rege fuerat repromiſſus. Natus eſt autem VII. Kalend. Ianuarij, quando primum incremẽta omnia anni venientis incipiunt. Ita factum eſt, vt cum Abraham XLIII. anno natus ſit,

*ergo.

ſit,ſub fine XLII.natiuitas Chriſti conueniret, vt iam non ipſe in parte tertij anni, ſed in ipſo potius tertius annus oriretur. Qui annus, quantis, quàm nouis, quamque inuſitatis bonis abundauerit, ſatis etiam me non proferente compertum haberi arbitror, toto terrarum orbe vna pax omnium, non ceſſatione, ſed abolitione bellorum, clauſæ Iani gemini portæ, extirpatis bellorum radicibus, non repreſsis, cenſus ille primus & maximus fuit, cum in hoc vnum Cæſaris nomen vniuerſa magnarum gentium creatura iurauit, ſimulque per communionem cenſus, vnius ſocietatis effecta eſt.

CAPVT III.

Chriſtus quando ad hominum ſalutem natus, quomodo ſtatim vexatus, de ingenti Romæ fame, & ingi pace.

IGitur anno ab vrbe condita DCCLII: natus eſt Chriſtus, ſalutarem mundo afferens fidem, verè petra medio rerum poſita: vbi comminueretur, qui offenderet, qui crederet, ſaluaretur: verè ignis ardens, quem, qui ſequitur, illuminatur; qui tentat, exuritur: ipſe eſt Chriſtus, Chriſtianorum caput, ſaluator bonorum, malorum punitor, iudex omnium, qui formam ſubſecuturis verbo & opere ſtatuens, quo magis doceret patientes in perſecutionibus, quas pro vita æterna exciperent, eſſe oportere, mox vt virginis partu editus, mundo apparuit, à paſsionibus ſuis

cœ-

cœpit. Namque eum rex Iudææ Herodes ſimul vt natum comperit, necare decreuit, plurimosq́; tunc paruulos, dum vnum inſectatur, occidit. Hinc malignis improbè incurrentibus digna punitio eſt. Hinc in quantum tranquille agitur mundus, credentium gratia, in quantum pernitioſe inquietatur, blaſphemantium pœna eſt: ſecuris per omnia Chriſtianis fidelibus, quibus aut æternæ vitæ requies in tuto, aut etiam huius in lucro eſt; quod promptius cum per ordinem referam, ipſis rebus oſtendam. Poſtquam redemptor mundi Dominus Ieſus Chriſtus venit in terras, & Cęſaris cenſu ciuis Romanus aſcriptus eſt, dum per duodecim, vt dixi, annos, cauſæ belli portæ beatiſsima pacis tranquillitate cohibentur. Caium nepotem ſuum Cæſar Auguſtus ad ordinandas Ægypti Syriæque prouincias miſit, qui præteriens ab Ægypto fines Palæſtinæ, apud Hieroſolymam in templo Dei tunc ſancto & celebri adorare contempſit, ſicut Suetonius Tranquillus refert. Quod Auguſtus vbi per eum comperit, prauo vſus iudicio, prudenter feciſſe laudauit. Itaque anno imperij Cæſaris quadrageſimo octauo, adeo dira Romanos fames conſecuta eſt, vt Cæſar laniſtarum familias, omnesq́; peregrinos, ſeruorum quoq; maximas copias exceptis medicis & præceptoribus, trudi vrbe præceperit. Ita peccante principe in ſanctum Dei, & correpto per famem populo, quantitatem offenſionis qualitas vltionis oſtendit. Deinde, vt verbis Cornelij Taciti lo- Matth. 2.

Kk quar,

quar, ſene Auguſto Ianus patefactus, dum apud extremos terrarum terminos nouę gentes ſæpe ex vſu, & aliquando cum damno quæruntur, vſque ad Veſpaſiani durauit imperium. Hucuſque Cornelius. Cæterum & tunc capta euerſaque vrbe Hieroſolymorum, ſicut prophetæ prænuntiauerunt, extinctiſque Iudęis, Titus qui ad vindicandum Domini noſtri Ieſu Chriſti ſanguinem iudicio Dei fuerat ordinatus, victor triumphans cum Veſpaſiano patre Ianum clauſit. Igitur etſi ſub extremis Cęſaris temporibus apertus eſt Ianus, tamen per multa ex eo tempora, quamuis in procinctu eſſet exercitus, nulla bella ſonuerunt. Vnde etiam Dominus ipſe Ieſus Chriſtus in Euangelijs, cum temporibus illis in ſumma tranquillitate vniuerſus mundus ageret, cunctaſque gentes pax vna velaret, & à diſcipulis ſuis interrogatus eſſet, de concluſione temporum ſubſequentium, inter cetera ſic ait: Audituri autem eſtis prælia & opiniones pręliorũ, videte ne turbemini. Oportet enim hæc fieri: ſed nondum eſt finis. Conſurget enim gens in gentem, & regnum in regnum, & erunt peſtilentiæ, & fames & terræmotus, per loca. Hæc autem omnia initia ſunt dolorum. Tunc tradent vos in tribulationem; & occident vos: & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. Hoc autem diuina prouidentia docens, & credentes præmonendo firmauit, & incredulos prædicendo confudit.

Matth. 24.

CAP.

CAPVT IV.

De vita & geſtis Tiberii Cæſaris, quomodo Chriſtum amplexus ſit, de eius crudelitate in plurimos.

ANno ab vrbe condita ſeptingenteſimo LXVII. poſt mortem Auguſti Cæſaris Tiberius Cæſar imperium adeptus eſt, manſitque in eo annis viginti & tribus. Hic per ſemetipſum nulla bella geſsit, ſed ne per legatos quidem aliqua grauia, niſi quod tantum aliquantis in locis præcogniti cito gentium rumores comprimebantur. Sane quarto imperij eius anno Germanicus Druſus filius Caligulæ pater, de Germanis, ad quos ab Auguſto ſene miſſus fuerat, triumphauit. Ipſe autem Tiberius plurima imperij ſui parte, cum magna & graui modeſtia reipublicę præfuit, adeo vt quibuſdam præſidibus augenda prouincijs tributa ſuadentibus ſcripſerit, Boni paſtoris eſſe tondere pecus, non deglubere. At poſtquam paſſus eſt Dominus Chriſtus, atque à mortuis reſurrexit, & diſcipulos ſuos ad prædicandum dimiſit, Pilatus præſes Palæſtinæ prouinciæ ad Tiberium Imperatorem atque ad ſenatum retulit de paſsione & reſurrectione CHRISTI, conſequentibuſque virtutibus, quæ vel per ipſum palam factæ fuerant, vel per diſcipulos ipſius in nomine eius fiebant, & de eo quod certatim creſcente plurimorum fide Deus crederetur. Tiberius cum

ſuffragio magni fauoris retulit ad ſenatum, vt Chriſtus Deus haberetur. Senatus indignatione motus, cur non ſibi prius ſecundum morem delatum eſſet, vt de ſuſcipiendo cultu prius ipſe decerneret, conſecrationē Chriſti recuſauit, edictoque conſtituit exterminandos eſſe vrbe Chriſtianos: præcipue cum & Seianus præfectus Tiberij, ſuſcipiendæ religioni obſtinatiſsimè contradiceret. Tiberius tamen edicto accuſatoribus Chriſtianorum mortem comminatus eſt. Itaque paulatim immutata eſt illa Tiberij Cæſaris laudatiſsima modeſtia, in pœnam contradictoris ſenatus. Nam regi, quæcunque voluntate faciebat, voluptas erat: atque ex manſuetiſsimo principe ſæuiſsima beſtia exarſit. Nam plurimos ſenatorum proſcripſit & ad mortem coëgit. Viginti ſibi Patricios viros conſilij cauſa elegerat; horum vix duos incolumes reliquit, ceteros diuerſis cauſis necauit. Seianum præfectum ſuum res nouas molientem interfecit. Filios ſuos Druſum & Germanicum, quorum Druſus naturalis, Germanicus adoptiuus erat, manifeſtis veneni ſignis perdidit. Filios Germanici filij ſui interfecit. Referre ſingillatim facta eius horret animus, pudetque, tanta libidinis & crudelitatis rabie efferbuit, vt qui ſpreuerant Chriſto rege ſaluari, rege Cæſare punirentur. Huius tamen imperij anno duodecimo: noua & incredibilis clades apud Fidenatium vrbem accidit. Amphitheatri cauea populo gladiatorium munus ſpectante collapſa eſt, & pluſquam

quam viginti millia hominum occidit. Dignum ſane poſteris tantæ correptionis exemplum, tunc ad ſpectandas hominum mortes auidos homines conueniſſe, quando pro ſalute hominum prouidenda Deus homo eſſe voluiſſet. Deinde anno eiuſdem XVII. cum Dominus Ieſus Chriſtus voluntarie quidem ſe tradidit paſsioni, ſed impiè à Iudæis apprehenſus, & patibulo ſuffixus eſt, maximo terræmotu per orbem facto, ſaxa in montibus ſciſſa ſunt, maximarumque vrbium plurimæ partes plus ſolita concuſsione ceciderunt. Eadem quoque die ad horam diei ſextam ſol in toto orbe obſcuratus, tetraque nox ſubito obducta terris eſt, & ſicut dictum eſt, Impiaque æternam timuerunt ſæcula noctem. Vſqueadeo autem neque Lunam lumini Solis, neque nubes obſtitiſſe manifeſtum eſt, vt XIV. eadem * die Lunam tota cœli regione interiecta, longiſsimè à cōſpectu Solis abfuiſſe, & ſtellas tunc diurnis horis, vel potius in illa horrenda nocte toto cœlo fulſiſſe referatur. Quod non ſolum ſanctorum Euangeliorum fides, ſed etiam aliquanti Grecorum libri atteſtantur. Iamhinc poſt paſsionem Domini, quem Iudæi quantum in ipſis fuit perſecuti ſunt, continuæ clades Iudæorum, donec exinaniti diſperſique deficiant, inceſſabiliter ſtrepunt. Tiberius ſiquidem iuuentutem eorum intumeſcētem per ſpeciem ſacramenti in prouincias grauioris cœli relegauit, reliquos gentis eiuſdem vel ſimilia ſectantes vrbe ſubmouit, ſub pœ-

*die Luna cœli inte[…] cta longi[…]

na perpetuæ ſeruitutis, niſi obtemperaſſent. Sane Aſiæ ciuitates illo terræmotu dirutas, tributo dimiſſo, propria etiam libertate donauit. Hic ambiguis ſignis veneni obijt.

CAPVT V.

C. Caligulæ Cæſaris mores, res geſtæ & crudelia facinora.

ANNo ab vrbe condita ſeptingenteſimo XC. tertius ab Auguſto Caius Caligula cœpit regnare, manſitque in imperio annis non plenis quatuor, homo ante ſe omnium flagitioſiſsimus, & qui vere dignus Romanis blaſphemantibus, & Iudæis perſecutoribus punitor adhibitus videretur. Hic, vt breuiter magnitudinem crudelitatis eius exprimam, exclamaſſe fertur: Vtinam populus Romanus vnam ceruicem haberet. Sæpe etiam de conditione temporum ſuorum conqueſtus eſt, quod nullis calamitatibus publicis inſignirentur. O beata germina temporis Chriſtiani, quantum præualuiſtis in rebus humanis, vt etiam crudelitas hominis magis potuerit clades deſiderare, quàm inuenire. Ecce de tranquillitate generali feritas ieiuna conqueritur. Furor impius intus Sæua ſedens ſuper arma & centum vinctus ahenis. Poſt tergum nodis fremit horridus ore cruento. Serui rebelles & fugitiui gladiatores perterruere Romam, euertere Italiam, Siciliam deleuere, iam pene vniuerſo humano generi toto orbe metuen-

tuendi. In diebus autem ſalutis, hoc eſt, temporibus Chriſtianis, conuellere quietem non poteſt vel Cæſar infeſtus. Hic ſiquidem magno & incredibili apparatu profectus quęrere hoſtem viribus ocioſis, Germaniam Galliamque percurrens, in ora Oceani circa proſpectum Britanniæ reſtitit. Cumque ibi Minocynobellinum Britannorum regis filium, qui à patre pulſus cum paucis oberrabat, in deditionem recepiſſet; deficiente belli materia, Romam redijt. Iiſdem autem diebus Iudæi, qui iam tunc ob paſsionem Chriſti meritis vbique cladibus exagitabantur, apud Alexandriam ſeditione excitata, profligitati cæde, atque vrbe propulſi, expromendarum querelarum cauſa Philonem quendam virum ſane in primis eruditum, legatum ad Cæſarem miſerunt. Sed Caligula cum omnibus hominibus, tum precipuè Iudæis infeſtiſsimus, ſpreta legatione Philonis, omnes Iudæorum ſacras ædes, atque in primis antiquum illud in Hieroſolymis ſacrarium profanari ſacrificijs gentilium, ac repleri ſtatuis ſimulachriſque impe- rauit, ſeque ibi vt Deum coli præcepit. Pilatus autem præſes, qui ſententiam damnationis in Chriſtum dixerat, poſtquam plurimas ſeditiones in Hieroſolymis excepit, ac fecit, tantis irrogante Caio angoribus coarctatus eſt, vt ſua ſe tranſuerberans manu, malorum compendium mortis celeritate quæſierit. Caius Caligula libidinibus ſuis etiam illud ſceleris adiecit, vt ſorores ſuas primum

ſtupro pollueret deinde exilio damnaret: qui poſt omnes ſimul exules iuſsit occidi. Ipſe autem à ſuis protectoribus occiſus eſt. Duo libelli in ſecretis eius reperti ſunt, quorum alteri pugio, alteri gladius pro ſigno nomini aſcriptum erat: ambo lectiſsimorũ virorum vtriuſque ordinis ſenatorij & equeſtris nomina & notas continebant morti deſtinatorum. Inuenta eſt & arca ingens variorum venenorum pocula continens, quibus mox Claudio Cæſare iubente demerſis, infecta maria traduntur non ſine magno piſcium exitio, quos necatos per proxima litora paſsim æſtus eiecit. Magnum reuera iudicium miſerentis Dei, propter ſuffragium gratiæ in populum continuo ex parte crediturum, & propter iræ temperamentum in populum tunc infideliter obſtinatum, vt quanta multitudo hominum præparatam mortem euaſerit, ex multitudine interfectorum piſcium diſceretur: omnibuſque noteſceret, quid tanta veneni moles arte aucta, agere in miſera ciuitate potuiſſet: quæ negligenter effuſa, etiam maria corrupit.

CAPVT VI.

Claudij Tiberij Cæſaris vita & res geſtæ, & grauiſſima ſub eo fames Romæ.

ANno ab vrbe condita DCCXCV. Tiberius Claudius ab Auguſto quartus, regnum adeptus eſt: manſitque in eo annis quatuor-

tuordecim. Exordio regni eius Petrus Apoſtolus domini noſtri Ieſu Chriſti Romam venit,& ſalutarem cunctis credentibus fidem fideli verbo docuit,potentiſsimiſque virtutibus approbauit. Atque exin Chriſtiani Romæ eſſe cœperunt. Senſit hoc collatum fidei ſuæ Roma beneficium. Nam cum interfecto Caligula multa de abrogando imperio , ac republ. in antiquum ordinem reſtituenda euertendaque penitus Cæſarum vniuerſa familia ſenatus & conſules decreuiſſent, Claudius mox vt confirmauit imperium , magna atque adhuc Romæ incognita vſus clementia, ne in tantā nobilium multitudinem vltio ſi eſſet cœpta, ſæuiret biduum illud , quo de reipubl. ſtatu infeliçiter conſultatum actumque fuerat , memoriæ exemit , omniumque factorum dictorumve in eo veniam & obliuionem in perpetuum ſanxit. Ita illam præclaram & famoſam Athenienſium amneſtiam, quam quidem Romæ inducere Iulio Cæſare interfecto Senatus, Cicerone ſuadente, tentauerat: ſed Antonio & Octauiano propter vltionem extincti Cæſaris irrumpētibus , in irritum ceſſaret : hanc Claudius, quamuis multo truculentiore cauſa in cædem conſperatorum ſtimularetur, vltronea clementia nullo expetente firmauit. Accidit etiam eodem tempore præſentis gratiæ Dei grande miraculum, ſiquidem Furius Camillus Scribonianus Dalmatiæ legatus, bellum ciuile molitus, legiones multas fortiſsimaſque ad ſacramenti mutationem pellexerat.

[Ed]dato. Itaque die * dicto, vt in vnum vndique ad nouum imperatorem conueniretur, neque aquilæ ornari, neque conuelli quoquomodo ſigna, mouerive potuerunt. Exercitus tanta & tam inuſitata miraculi fide motus, & conuerſus in pœnitentiam, Scribonianum quinto ſtatim die deſtitutum interfecit, ſeſeque ſacramento prioris militiæ continuit. Triſtius ac pernicioſius vrbi Romæ nihil vnquam fuiſſe, quàm bella ciuilia, ſatis notum eſt. Itaque propter aduentum Apoſtoli Petri, & tenera Chriſtianorum germina, vix dum adhuc pauca ad ſanctæ fidei * profeſsionem erumpentia, hanc exorientem tyrannidem, & conſurgens iſtud ciuile bellum neget quiſquam diuinitus eſſe cõpreſſum? * Quis præteritis temporibus de compreſsione bellorum ciuilium ſimile probarit exemplum? Claudius quarto imperij ſui anno, cupiens ſe vtilem reipub. oſtentare principem, bellum vbique & victoriam vndecunque quæſiuit. Itaque expeditionem in Britanniam mouit: quæ excitata in tumultum propter non * redditos transfugas videbatur; tranſuectusque in inſulam eſt, quam neque ante Iulium Cæſarem, neque poſt eum quiſquam adire auſus fuerat. Ibique, vt verbis Suetonij Tranquilli loquar, ſine vllo prælio ac ſanguine intra paucißimos dies plurimam inſulæ partem in deditionem recepit. Orcadas etiam inſulas vltra Britanniam in Oceano poſitas, Romano adiecit imperio, ac ſexto quam profectus e-

[Margin notes: T. Liuius. — *profectionem. — *His Chriſtianiſmi commodis adiici queant quę fauſta Imperio Dio refert accidiſſe, lib. LX. — *redhibitos.]

rat menſe Romam rediit. Conferatur nunc, ſi cuiquã placet, inſula & inſula, tempus & tẽpus, bellũ, & bellũ Cæſar & Cæſar. Nã de fine nihil profero : quoniam hoc feliciſsima victoria, illud acerbiſsima clades fuit: & ſic demum Roma cognoſcat, per eius latentem prouidentiam in * augendis rebus antea ſe partem felicitatis habuiſſe, cuius agnitione ſuſcepta, pleniſsima felicitate perfruitur, in quantum non tamen blaſphemiarum offendiculis deprauatur. Eodem anno * imperij eius fames grauiſsima per Syriam facta eſt, quam etiam prophetæ prænuntiauerant: ſed Chriſtianorum neceſsitatibus apud Hieroſolymam, conuectis ab Aegypto frumentis, Helena Adiabenorum regina conuerſa ad * fidem Chriſti, largiſsime miniſtrauit. Anno imperii eius quinto inter Theram & Theraſiam inſula & profundo emicuit triginta ſtadiorum ſpatio extenta. Anno eius ſeptimo, ſub procuratore Iudææ Cumano in Hieroſolymis tanta ſeditio in diebus azymorum exorta eſt, vt in portarum exitu populo coartato, triginta millia Iudæorum cæde proſtrata & compreſsione ſuffocata referantur. Anno eiuſdem nono, expulſos per Claudium vrbe Iudæos, Ioſephus refert : ſed me magis Suetonius mouet, qui ait hoc modo : Claudius Iudæos impulſore Chriſto aſsidue tumultuantes Roma expulit. Quod, vtrum contra Chriſtum tumultuantes Iudæos coerceri & comprimi iuſſerit, an etiam Chriſtianos ſimul velut cognatæ

*agendis.

an. quarto, vt & Euſebius ait: at Dio lib. LX. anno ſecundo Baronius ad an. Chriſti. 44.

*ad Iudaiſmum, ait Ioſeph. lib. XX Antiq. cap 2.

gnatæ religionis homines voluerit expelli, nequaquam diſcernitur. Veruntamen ſequenti anno tanta fames Romæ fuit, vt medio foro imperator correptus à populo conuitijs & fragminibus panis turpiſsime infeſtatus, ægre per Pſeudotyrum in palatium refugiens, furorem excitatæ plebis euaſerit. Paruo autem intercedente tempore trigintaquinque ſenatores & trecentos ſimul equites Romanos minimis cauſis interfecit: ipſe autem manifeſtis veneni ſignis eſt mortuus.

CAPVT VII.

Neronis Claudii Cæſaris fœdi mores, & ſceleſta facinora.

ANno ab vrbe condita octingenteſimo octauo Nero Cæſar ab Auguſto quintus principatum adeptus eſt, manſitque in eo annis non plenis quatuordecim, Caij Caligulæ auunculi ſui erga omnia vitia ac ſcelera ſectator, immo tranſgreſſor, petulantiam, libidinem, luxuriam, auaritiam, crudelitatem nullo non ſcelere exercuit, ſiquidem petulantia percitus omnia pene Italiæ ac Græciæ theatra perluſtrans, aſſumpto etiam varij veſtitus dedecore, * cerices, cithariſtas, tragœdos, & aurigas ſæpe ſibi ſuperaſſe viſus eſt. Libidinibus porro tantis exagitatus eſt, vt ne à matre quidem vel ſorore vllaue conſanguinitatis reuerentia abſtinuiſſe referatur, virum in vxorem duxerit, ipſe à viro vt vxor acce-

*ſcenicos.

acceptus ſit: Luxuriȩ vero tam effrenatȩ fuit, vt retibus aureis piſcaretur, quæ purpureis funibus extrahebantur: frigidis & calidis lauaret vnguentis. Qui etiam nunquam minus M. carrucis confeciſſe iter traditur. Denique vrbis Romæ incendium voluptatis ſuæ ſpectaculum fecit. Per ſex enim dies ſeptemque noctes ardens ciuitas, regios pauit aſpectus. Horrea quadro ſtructa lapide, magnæque illæ veterum inſulæ, quas diſcurrens adire flāma non poterat, magnis machinis quondam ad externa bella præparatis, labefactatæ atq; imflammatæ ſunt ad monimentorum buſtorumque diuerſoria infelici plebe compulſa. Quod ipſe ex altiſsima illa Mȩcenatiana turre proſpectans, lȩtusque flāmæ (vt aiebat) pulchritudine, tragico habitu Iliadem decantabat Auaritiæ autem tam præruptæ extitit, vt poſt hoc incendium vrbis, quam ſe Auguſtus ex lateritia marmoream reddidiſſe iactauerat, neminem ad reliquias rerum *ſuarum adire permiſerit, cuncta quæ flammæ quoquo modo ſuperfuerant, ipſe abſtulit. Centies centena millia ſeſtertium annua ad expenſas à ſenatu ſibi conferri imperauit. Plurimos ſenatorum, nulla extante cauſa, bonis priuauit. Negotiatorum omnium ſub vna die tormentis quoque adhibitis omnem penitus cenſum abſterſit. Crudelitatis autem rabie ita efferatus eſt, vt plurimam ſenatus partem interfecerit, equeſtrem ordinem pene deſtituerit. Sed ne parricidiis quidem abſtinuit, matrem, fratrem, ſororem, vxorem,

*vaſtarum.

cæte-

cæteroſque omnes cognatos & propinquos ſine hæſitatione proſtrauit. Auxit hanc molem facinorum eius temeritas impietatis in Deum. Nam primus Romæ Chriſtianos ſupplicijs & mortibus affecit, ac per omnes prouincias pari perſecutione excruciari imperauit: ipſumque nomen extirpare conatus, beatiſsimos Chriſti Apoſtolos, Petrum cruce, Paulum gladio occidit. Mox aceruatim miſeram ciuitatem obortæ vndique clades oppreſſere. Nam ſubſequente autumno tanta vrbi peſtilentia incubuit, vt triginta millia funerum in rationem Libitinæ venirent. Britannica deinde clades è veſtigio accidit, qua duo præcipua oppida, magna ciuium ſociorumque clade & cæde direpta ſunt. Præterea in Oriente magnis Armeniæ prouincijs amiſsis Romanæ legiones ſub iugum Parthicum miſſæ, ægræque Syria retenta eſt. In Aſia tres vrbes, hoc eſt, Leodicea, Hierapolis, Coloſſæ terræmotu conciderunt. At vero Nero poſtquam Galbam in Hiſpania imperatorem creatum ab exercitu cognouit: totus animo ac ſpe concidit. Cumque incredibilia perturbandæ, imo ſubruendæ reipub. mala moliretur, hoſtis à ſenatu pronuntiatus, & ignominioſiſsime fugiens, ad quartum ab vrbe lapidem ſeſe ipſe interfecit, atque in eo omnis Cæſarum familia conſumpta eſt.

CAP.

CAPVT VIII.

De Galba, Othonis & Vitellii imperio, & moribus & facinoribus.

ANno ab vrbe condita octingenteſimo XXIV. Galba apud Hiſpanias vſurpauit imperium: qui mox vt Neronis mortem comperit, Romam venit. Cumque omnes auaritia, ſæuitia, ſegnitiaque offenderet, Piſonem ſibi nobilem induſtriumque adoleſcentem in filium atque in regnum adoptauit: cum quo ſeptimo menſe imperii ſui ab Othone iugulatus eſt. Luit Roma cædibus principum excitatiſque ciuilibus bellis, recentes Chriſtianæ religionis iniurias: & ſigna legionum illa, quæ ſub aduentu in vrbem Petri Apoſtoli diuinitus coercita conuelli nullo modò ad excitandum ciuile bellum valuerant, quod per Scribonianum parabatur. Petro in vrbe interfecto, & Chriſtianis pœnarum diuerſitate laniatis, toto ſe orbe ſoluerunt. De Hiſpania ſiquidem illico Galba ſurrexerat: quo mox oppreſſo, Otho Romæ, Vitellius in Germania, Veſpaſianus in Syria imperia ſimul atque arma rapuerunt. Probent ſane etiam inuiti potentiam ſimul & clementiam Dei, qui Chriſtianis temporibus offenduntur, quanta celeritate tantorum incendia bellorum & excitata ſunt & repreſſa, cum & antea minimis cauſis magnæ ac diuturnæ clades agitarentur, & nunc maximi vndique concrepantes magnorum

norum malorum fragores, minimo negotio ſopirentur. Iam enim erat Romæ, quamuis perſecutione vexata eccleſia, quæ iudici omnium Chriſto etiam pro inimicis & perſecutoribus ſupplicaret. Igitur Otho, cum Galba & Piſone Romæ interfectis inter tumultus cædesque inuaſiſſet imperium, ac mox creatum imperatorem Gallia per Germanicas legiones Vitellium comperiſſet, bellum ciuile molitus, tribus primum leuibus præliis, hoc eſt, vno apud Alpes, alio circa Placentiam, tertio circa locum, quem Caſtoris vocant, contra Vitellianos duces congreſſus victor extitiſſet, quarto apud Bebriacum prælio, cum animaduertiſſet ſuos vinci menſe tertio quam imperare cœperat, ſeſe interfecit. Vitellius victor Romam venit: vbi cum multa crudeliter ac nequiter ageret, incredibili etiam voracitatis appetitu humanam vitam probris aggrauaret, poſtquam de Veſpaſiano comperit, primum deponere molitus eſt imperium: poſtea à quibuſdam animatus Sabinium Veſpaſiani fratrem nihil mali tùm ſuſpicantem, cum cæteris Flauianis in Capitolium compulit; ſuccenſoque templo, & mixta ſimul flamma ruinaque, omnes in vnum pariter interitum ac tumulum dedit. Pòſt deficienti in Veſpaſiani nomen exercitu ſuo deſtitutus, appropinquantibus iam hoſtibus trepidus, cum ſe in quandam proximam palatio cellulam contruſiſſet, turpiſsime inde proſtratus, cum per viam ſacram nudus duceretur, paſsim cunctis fimum in os eius con-

iectan-

iectantibus,in forum deductus,VII.quam regnum præſumpſerat menſe,apud Gemonias ſcalas minutiſsimorum ictuum crebris compunctionibus excarnificatus,atque inde vnco tractus,& in Tiberim merſus,etiam communi caruit ſepultura.Multis autem & nefarijs modis per complures dies à Veſpaſiani militibus,aduerſum ſenatum populumque Romanum indiſcreta cæde ſæuitum eſt.

CAPVT IX.

Veſpaſiani Auguſti & Titi imperium quomodo rebellantes Iudæos compreſſerit, ad hæc vrbem Hieroſolymam cum templo ſolo æquauerit. De cæteris eorum geſtis.

ANno ab vrbe condita octingenteſimo vigeſimoquinto,breui illa quidem ſed turbida tyrannorum tempeſtate diſcuſſa tranquilla ſub Veſpaſiano duce ſerenitas redijt. Nanque vt paulo *altius repetam,Iudæi poſt paſsionem Chriſti deſtituti in totum gratia Dei,cum omnibus vndique malis circunuenirentur,quibuſdam in Carmelo monte ſeducti ſortibus, quæ portenderent exortos à Iudæa duces rerum potituros fore,prędictũque ad ſe trahẽtes,in rebellionem exarſerũt. Extinctiſque Romanis præſidijs , legatum quoque Syriæ ſuppetias ferentem , rapta aquila & cæſis copijs, fugauerunt.Ad hos Veſpaſianus à Nerone miſſus, Titum filium ſuũ

*latius.

maiorem inter legatos habuit. Nam multas & validas legiones ſecum in Syriam traiecit. Itaque cum Iudæos multis eorum oppidis captis, in vrbem Hieroſolymorum, præcipuè ob diem feſtum congregatos, obſidione clauſiſſet, cognita Neronis morte, hortatu plurimorum regum & ducum, maximè Ioſephi Iudæorum ducis ſententia, qui captus, cum in vincula conijceretur, conſtantiſſimè dixerat (ſicut Suetonius refert) continuo ſe ab eodem, ſed imperatore, ſoluendum, imperiũ adeptus eſt: relictoque in caſtris ad procurationem obſidionis Hieroſolymorum filio Tito, per Alexandriam profectus eſt Romam. Sed cognita interfectione Vitellij, paulisper Alexandriæ ſubſtitit: Titus vero magna ac diurna obſidione Iudæos premens, machinis cunctiſque bellicis molibus non ſine multo ſuorum ſanguine tandem muros ciuitatis irrupit. Sed ad expugnandam interiorem templi munitionem, quam reclusa multitudo ſacerdotum ac principum tuebatur, maiore vi & mora opus fuit. Quod tamen poſtquam in poteſtatem redactum opere atque antiquitate ſuſpexit, diu deliberauit, vtrum tanquam incitamentum hoſtium incenderet, an in teſtimonium victoriæ reſeruaret. Sed eccleſia Dei iam per totum orbem vberrimè germinante, hoc tanquam effœtum ac vacuum, nulliq; vſui bono commodum, arbitrio Dei auferẽdum fuit. Itaque Titus imperator ab exercitu pronuntiatus, templum in Hieroſolymis incendit ac diruit: quod à die conditio-

ditionis primæ vſque ad diem euerſionis vltimæ, manſerat annis MCII. Muros vrbis vniuerſos ſolo adæquauit. DC. millia Iudæorum eo bello interfecta, Cornelius & Suetonius referunt. Ioſephus vero Iudæus, qui ei tunc bello præfuit, & apud Veſpaſianū propter prædictum Imperium veniam gratiamque meruerat, ſcribit vndecies centena millia gladio & fame periſſe: reliquias vero Iudæorum diuerſis actas conditionibus toto orbe diſperſas: quarum numerus ad nonaginta millia hominum fuiſſe narratur. Veſpaſianus & Titus imperatores, magnificum agentes de Iudæis triumphum, vrbē ingreſsi ſunt. Pulchrum & ignotum antea cunctis mortalibus inter trecentos viginti triūphos, qui à conditione vrbis, vſq; ad id tempus acti erant, hoc ſpectaculum fuit, patrem & filium vno triumphali curru vectos, glorioſiſsimā ab his qui patrem & filium offenderant, victoriā reportaſſe. Qui continuo omnib. bellis ac tumultibus domi foriſque compreſsis, pacem totius orbis pronuntiauerunt, & Ianum geminum obſeratis cohiberi clauſtris, ſexto demum ipſi poſt vrbē conditam cenſuerunt. Iure enim idem honos vltioni paſsionis Domini impenſus eſt, qui etiam natiuitati fuerat attributus. Tunc deinde ſine vllis bellorum tumultibus in immenſum reſpublica Romana prouehitur: ſiquidem Achaia, Lycia, Rhodus, Byzantium, *Samos, Thracia, Cilicia, Cōmagine, tum primum redactæ in prouincias, Romanis iudicibus, legibuſque pa-

*Samothracia.

paruerunt. Nono autem imperij eius anno tres ciuitates Cypri terræmotu corruerunt, & Romæ magna peſtilentia fuit. Veſpaſianus autem in villa propria circa Sabinos nono anno principatus ſui profluuio ventris mortuus eſt. Anno ab vrbe condita octingenteſimo vigeſimooctauo, Titus ſegregatis à numero principum Othone & Vitellio, ab Auguſto octauus biennio poſt Veſpaſianum regnauit. Cuius tanta tranquillitas in imperio fuit, vt nullius omnino ſanguinem in republica adminiſtranda fudiſſe referatur. Et tamen Tunc Romæ orto repente incendio, plurimæ ædes publicæ concrematæ ſunt. Abruptum tunc etiam Veſuuij montis verticem magna profudiſſe incendia ferunt, torrentibuſque flammarum vicina regionis cum vrbibus hominibusq; deleſſe. Titus cum ingenti omnium luctu in eadem villa, qua pater eius, morbo abſumptus eſt.

CAPVT X.

De Flauii Domitiani Cæſaris imperio, rebus geſtis & facinoribus.

ANno ab vrbe condita octingenteſimo triceſimo, Domitianus Titi frater, ab Auguſto nonus, fratri ſucceſsit in regnum. Qui per annos quindecim ad hoc paulatim per omnes ſcelerum gradus creuit, vt confirmatiſsimam toto orbe Chriſti Eccleſiam, datis vbique crudeliſsimæ perſecutionis

nis edictis, conuellere auderet. Is in tantam ſuperbiam prolapſus fuit, vt dominum ſeſe ac Deum vocari, ſcribi, colique iuſſerit, Nobiliſsimos è ſenatu, inuidiæ ſimul ac prædæ cauſa, alios palam interfecit, alios in exilium truſit, ibique trucidari imperauit. Libidinis intemperantia quicquid cogitari poteſt, fecit. Plurimas vrbis ædes, deſtructis populi Romani rebus extruxit. Bellum aduerſum Germanos & Dacos per legatos geſsit pari reipub. pernicie; cum & in vrbe ipſe ſenatum populumque laniaret, & foris male circumactum exercitum aſsidua hoſtes cæde conficerent. Nam quanto fuerint Diurpanei Dacorum regis cum Fuſco duce prælia, quantæque Romanorum clades, longo textu euoluerem, niſi Cornelius Tacit. qui hanc hiſtoriam diligentiſsime contexuit, de reticendo interfectorum numero, & Salluſtium Criſpum, & alios auctores quamplurimos ſanxiſſe, & ſe ipſum idem potiſsimum elegiſſe dixiſſet. Domitianus tamen prauiſsima elatus iactantia, ſub nomine ſuperatorum hoſtium de extinctis legionibus triumphauit. Idemque efferatus ſuperbia, qua ſe Deum coli vellet, perſecutionem in Chriſtianos agi ſecundus à Nerone imperauit. Quo tempore etiam beatiſsimus Iohannes Apoſtolus in Patmum inſulam relegatus fuit. Inter Iudæos quoque acerbitate tormentorum & cruentiſsimæ quæſtionis exquiri genus Dauid, atque interfici præceptum eſt, dum prophetis ſanctis & inuidetur, & creditur, quaſi ad-

huc futurus eſſet ex ſemine Dauid, qui regnũ poſſet adipiſci. Continuo tamen Domitianus crudeliter in palatio à ſuis interfectus eſt: cuius cadauer populari ſandapilla per Veſpillones exportatum, atque ignominioſiſsime ſepultum eſt.

CAPVT XI.

Coccaij Nerua Cæſaris imperium.

ANno ab vrbe condita octingenteſimo quadrageſimo ſexto, quamuis Eutropius quinquageſimum hunc eſſe annum ſcripſerit, Nerua admodum ſenex à Petronio præfecto prætorio, & Parthenio ſpadone interfectore Domitiani, imperator decimus ab Auguſto creatus, Traianum in regnum adoptauit, per quem reuera afflictæ Reipubl. diuina prouiſione conſuluit. Hic primo edicto ſuo cunctos exules reuocauit: vnde & Iohannes Apoſtolus hac generali indulgentia liberatus, Epheſum rediјt: emenſoque anno imperij ſui, Nerua confectus morbo diem obijt.

CAPVT XII.

D. Vlpii Traiani Cæſaris Auguſti imperium & res geſtæ.

ANno ab vrbe condita octingenteſimo quadrageſimo octauo, Traianus genere Hiſpanus, XI. ab Auguſto reipub. gubernacula Nerua tradente ſuſcepit, ac per annos decem

cem & nouem tenuit. Apud Agrippinã Galliæ vrbem inſignia ſumpſit imperij: mox Germaniam trans Rhenum in priſtinum ſtatum reduxit; trans Danubium multas gentes ſubegit. Regiones autem trãs Euphratem & Tigrim ſitas prouincias fecit, Seleuciam & Cteſiphonten & Babylonem occupauit. In perſequendis ſane Chriſtianis errore deceptus, tertius à Nerone cum paſsim repertos cogi ad ſacrificandum idolis, ac detrectantes interfici præcepiſſet, plurimique interficerentur, Plinij Secundi, qui inter cæteros iudices perſecutor datus fuerat, relatu admonitus, eos homines præter confeſsionẽ Chriſti honeſtaq; conuenticula nihil contrarium Romanis legibus facere, fiducia ſane innocẽtis confeſsionis nemini mortem grauem ac formidoloſam videri, reſcriptis illico leniorib. temperauit edictum. Veruntamen continuo Romæ aurea domus à Nerone totis priuatis publiciſque rebus impenſis, condita repentino conflagrauit incendio, vt intelligeretur miſſa etiam ab alio perſecutio in ipſius potiſſime monumentis, à quo primum exorta eſſet, atque in ipſo auctore puniri. Terræmotu IV. vrbes Aſiæ ſubuerſæ, Helea, Myrina, Pitane, Syme & Græciæ ciuitates duæ, Opuntiorum & Oritorum. Tres Galatiæ ciuitates eodem terræmotu dirutæ. Pantheon Romæ fulmine concrematum. Terræmotus Antiochiam pene totam ſubruit ciuitatem. Incredibili deinde motu ſub vno tempore Iudæi, quaſi rabie efferati, per diuerſas terrarum

partes exarſerunt. Nam & per totam Libyam aduerſus incolas atrociſsima bella geſſerũt: quæ adeo tunc interfectis cultoribus deſolata eſt, vt niſi poſtea Hadrianus Imperator collectas illuc aliunde colonias deduxiſſet, vacua penitus terra, abraſo habitatore manſiſſet. Aegyptum verò totam & Cyrenem & Thebaida cruentis ſeditionibus turbauerunt. In Alexandria autem commiſſo prælio victi & attriti ſunt. In Meſopotamia quoque rebellantibus iuſſu Imperatoris bellum illatum eſt. Itaque multa millia eorum vaſta cæde deleta ſunt. Sane Salaminam vrbẽ Cypri, interfectis omnibus accolis deleuerunt. Traianus, vt quidam ferunt apud Seleuciam Iſauriæ vrbem profluuio ventris extinctus eſt.

CAPVT XIII.

D. Ælius Hadrianus Cæſar, eiusque imperium.

ANno ab vrbe condita octingenteſimo ſexageſimo ſeptimo Hadrianus conſobrinæ Traiani filius, XII. ab Auguſto principatum adeptus, vno & viginti annis imperauit. Hic per Quadratum diſcipulum Apoſtolorum, & Ariſtidem Athenienſem, virum fide ſapientiaque plenum, & per Serenum Granium legatum, libris de Chriſtiana religione compoſitis inſtructus atque eruditus, præcepit per epiſtolam, ad Minucium Fundanum

procon-

proconſulem Aſiæ datam, vt nemini liceret Chriſtianos ſine obiectu criminis aut probatione damnare. Idem quoque continuò pater patriæ in ſenatu vltra morem maiorum appellatur,& vxor eius Auguſta. Hadrianus Rempublicam iuſtiſsimis legibus ordinauit, bellum contra Sauromatas geſsit & vicit. Iudæos ſanè perturbatione ſcelerum ſuorum exagitatos,& Palæſtinam prouinciam,quondam ſuam depopulantes, vltima cæde perdomuit: vltuſque eſt Chriſtianos, quos illi Cotheba duce, quod ſibi aduerſus Romanos non aſſentarentur, excruciabant. Præcepitque, ne cui Iudæo introëundi Hieroſolymam eſſet licentia, Chriſtianis tantum ciuitate permiſſa: quam ipſe in optimum ſtatum,murorum extructione reparauit, & Æliam vocari de prænomine ſuo præcepit.

CAPVT XIV.

D. Antonini Pii Cæſaris imperium.

ANno ab vrbe condita octingenteſimo octogeſimooctauo, Antoninus cognomento Pius, decimuſtertius ab Auguſto Imperator creatus,cum liberis ſuis Aurelio & Lucio viginti, & non plenis tribus annis rempubl. gubernauit,adeo tranquille & ſancte,vt merito pius,& pater patriæ nominatus ſit. Hujus tamen temporibus Valentinus hæreſiarches, & Cerdo Magiſter Marcionis Romam venerunt. Verum Iuſtinus philoſphus librum

pro Chriſtiana religione compoſitum Antonino tradidit, benignumque eum erga Chriſtianos homines fecit. Antoninus ad duodecimum ab vrbe lapidem morbo correptus, interit.

CAPVT XV.

M. Antoninus Verus quid in imperio ſuo geſſerit.

ANno ab vrbe condita DCCCCXI. Marcus Antoninus Verus, decimuſquartus ab Auguſto, regnum cum Aurelio Commodo fratre ſuſcepit, manſitque in eo annis decem & nouem. Hi primi rempublicam æquo iure tutati ſunt, bellum deinde contra Parthos admirabili virtute & felicitate geſſerunt. Lucius Antoninus Verus ad id bellum profectus eſt. Vologæſus enim rex Parthorum, graui eruptione Armeniam, Cappadociam, Syriamque vaſtabat. Sed Antoninus per ſtrenuiſsimos duces magnis rebus geſtis, Seleuciam Aſſyriæ vrbem ſuper Hydaſpen fluuium ſitam, cum quadringentis millibus hominum cepit, & cum fratre de victoria Parthica triumphauit: ac non multo poſt, dum cum fratre in vehiculo ſedet, caſu morbi, quem apoplexiam Græci vocant, ſuffocatus interijt. Eo defuncto, Marcus Antoninus ſolus reipublicæ præfuit, ſed in diebus Parthici belli perſecutiones Chriſtianorum quarta iam poſt Neronem vice, in Aſia & in Gallia graues præcepto eius extiterunt, multique

tiq́ſanctorum martyrio coronati ſunt. Secuta eſt lues plurimis infuſa prouincijs: totamq́ Italiam peſtilentia tanta vaſtauit, vt paſsim villæ, agri atq́ oppida ſine cultore atq́ habitatore deſerta, in ruinas ſyluasq́ conceſſerint. Exercitum verò Romanorum cunctasq́ legiones per longingua late hyberna diſpoſitas ita conſumptas ferunt, vt Marcomannicum bellum, quod continuo exortum eſt, non niſi nouo delectu militum, quem triennio iugiter apud * Carnotum Marcus Antoninus habuit, geſtum fuiſſe referatur. Hoc quidem bellum prouidentia Dei adminiſtratum eſſe cum plurimis argumentis, tum præcipue Epiſtola grauiſsimi ac modeſtiſsimi Imperatoris apertiſsime declaratū eſt. Nam cum inſurrexiſſent gentes immanitate barbarę, multitudine innumerabiles, hoc eſt, Marcomanni, Quadi, Vandali, Sarmatæ, Sueui, atq́ omnis pene Germania, & in Quadorum vsq́ fines progreſſus exercitus: circumuentusq́ ab hoſtibus, propter aquarū penuriam, prę ſentius ſitis quam hoſtis periculū ſuſtineret: ad inuocationem nominis Chriſti, quam ſubito magna fidei conſtantia quidam milites effuſi in preces palam fecerunt, tanta vis pluuiæ effuſa eſt, vt Romanos quidē largiſsime ac ſine iniuria refecerit, barbaros aūt crebris fulminū ictibus territos, præſertim cum plurimi eorū occiderentur, in fugam coëgerit. Quorū terga Romani vsq́ ad internecionem cędentes, glorioſiſsimam victoriam, & omnibus penè antiquorū titulis pręferendam, rudi paruoq́ mili-

*Carnuntium.

militum numero, ſed potentiſsimo Chri[illegible] auxilio, reportarunt. Extare etiam nũc apud pleroſque dicuntur literæ Imperatoris Antonini, vbi inuocatione nominis Chriſti per milites Chriſtianos, & ſitim illam depulſam & collatam fatetur fuiſſe victoriam. Idemque Antoninus Commodum filium ſuum aſſumpſit in regnum: præteriti etiam temporis per omnes prouincias tributa donauit, omniaq; ſimul fiſcalium negotiorum calumnioſa monimenta congeſta in foro iuſsit incendi, ſeueriores'q; leges nouis conſtitutionibus temperauit. Poſtremo in Pannonia conſtitutus, repentino morbo diem obijt.

CAPVT XVI.

L. Antonini Commodi, P. Ælij Pertinacis, & Didij Iuliani Cæſarum Auguſtor. imperia.

ANno ab vrbe condita nongenteſimo triceſimo, Lucius Antoninus Commodus, decimus quintus ab Auguſto patri ſucceſsit in regnum: manſitque in eo annis tredecim. Aduerſus Germanos bellum feliciter geſsit. Ceterum per omnia luxuriæ & obſcœnitatis dedecora deprauatus, gladiatorijs quoque armis ſæpiſsime in ludo depugnauit; & in amphitheatro feris ſeſe obiecit frequenter: interfecit etiam quamplurimos ſenatores, maxime quos animaduertit nobilitate induſtriaque excellere. Flagitia regis, pœna vrbis inſequitur. Nam fulmine Capitolium ictum,

ictum, ex quo facta inflammatio bibliothecam illam maiorum cura ſtudioque compoſitam, ædeſque alias iuxta ſitas, rapaci turbine concremauit. Deinde aliud incendium poſtea Romæ exortum, ædem Veſtæ & palatium, plurimamque vrbis partem ſolo coæquauit. Commodus conctis incommodus, in domo Veſtiliani ſtrangulatus interijſſe fertur, hoſtis generis humani etiam viuus iudicatus. Poſt hunc à ſenatu creatus eſt ſenex Ælius Pertinax, XVI. ab Auguſto, qui ſexto mẽſe quàm regnare cœperat, Iuliani Iuriſperiti ſcelere in palatio occiſus eſt, Iulianus interfecto Pertinace, inuaſit imperium: ſed mox à Seuero apud fontem Muluium bello ciuili victus, & interfectus eſt menſe ſeptimo poſtquam cœperat imperare. Ita inter Pertinacem & Iulianum vnus annus abſumptus eſt.

CAPVT XVII.

De imperio Septimij Seueri Pertinacis Cæſaris Auguſt. quomodo Chriſtianos afflixerit.

ANno ab orbe condita nongenteſimo quadrageſimoquarto, Seuerus genere Afer Tripolitanus, ab oppido Lepti: qui ſe ex nomine Imperatoris, quem occiſum vltus fuerat, Pertinacem appellari voluit, decimuſſeptimus ab Auguſto deſtitutum adeptus imperium, decem & octo annis tenuit. Hic natura ſæuus, multis ſemper bellis laceſsitus, fortiſsi-

tiſsimè quidem remp. ſed laborioſiſsimè rexit. Peſcennium nigrum, qui in Ægypto & Syria ad tyrãnidem aſpirauerat, apud Cyzicum vicit & interfecit. Iudæos & Samaritas rebellare conantes ferro coërcuit. Parthos & Arebas Adiabenosq́; ſuperauit. Quinta poſt Neronem, perſecutione Chriſtianos excruciauit, plurimique ſanctorum per diuerſas prouincias martyrio coronati ſunt. Hanc profanam in Chriſtianos & Eccleſiam Dei præſumptionem Seueri, cœleſtis vltio è veſtigio acta ſubſequitur. Nam continuo rapitur, vel potius retrahitur in Galliam Seuerus, è Syria ad tertium ciuile bellum, vnum iam enim Romæ aduerſum Iulianum, aliud in Syria contra Peſcennium geſſerat, tertium Clodius Albinus Iuliani in occidendo Pertinace ſocius, qui ſe in Gallia Cæſarem fecerat, ſuſcitabat: cuius bello multum vtrinq; Romani ſanguinis fuſum eſt. Albinus tamen apud Lugdunum oppreſſus & interfectus eſt. Seuerus victor in Britannias defectu penè omnium ſociorum trahitur. Vbi magnis grauibusq́; prælijs ſæpe geſtis, receptam partem inſulæ à ceteris indomitis gentibus vallo diſtinguẽdam putauit. Itaque magnam foſſam firmiſsimũque vallum crebris inſuper turribus communitum per centum triginta & duo millia paſſuum à mari ad mare duxit. Ibiq; apud Eboracum oppidum morbo obijt, relinquens duos filios, Baſſanum & Getam: quorum Geta hoſtis publicus iudicatus, interijt. Baſsianus Antonini cognomine aſſumpto, regno potitus eſt.

CAP.

CAPVT XVIII.

De Aurelij Antonini Caracallæ, Opilij Macrini, M. Aurelij Antonini Heliogabali, & Aurelij Alexandri Seueri imperiis.

ANno ab vrbe condita nongenteſimo ſexageſimo ſecundo, Aurelius Antoninus Baſsianus, idemque Caracalla, decimus octauus ab Auguſto principatum adeptus eſt, manſitque in eo annis non plenis ſeptem. Vixit patre aſperior, omnibus autem hominibus libidine intemperantior, qui etiam nouercam ſuam Iuliam vxorem duxerit. Hic contra Parthos bellum moliens inter Edeſſam & Carras ab hoſtibus circunuentus, occiſus eſt. Poſt hunc decimus nonus ab Auguſto Opilius Macrinus, qui præfectus prætorio erat, cum filio Diadumeno inuaſit imperium: ſed emenſo anno continuo apud Archelaidem militari tumultu occiſus eſt. Anno ab vrbe condita nongenteſimo ſeptuageſimo, Marcus Aurelius Antoninus, XX. ab Auguſto, imperiũ adeptus, tenuit annis quatuor. Hic ſacerdos Heliogabali templi, nullam ſui niſi ſtuprorum & flagitiorum totiuſque obſcenitatis infamem ſatis memoriam reliquit. Tumultu autem militari exorto, Romæ cum matre interfectus eſt. Anno ab vrbe condita nongenteſimo ſeptuageſimo quarto, Aurelius Alexander, viceſimus primus ab Auguſto, ſenatus ac militũ voluntate

Impe-

Imperator creatus, tredecim annis digno æquitatis præconio fuit. Cuius Mater Mamæa Chriſtiana Origenem Presbyterum audire curauit. Nam ſtatim expeditione in Perſas facta, Xerxem regem eorum maximo bello victor oppreſsit. Vlpiano vſus aſſeſſore ſummã ſui moderationem reip. exhibuit: ſed militari tumulto apud Moguntiacum interfectus eſt.

CAPVT XIX.

De Iulij Maximini & Gordiani iuniorũ imperiis, & Chriſtianorum perſecutione.

ANno ab vrbe condita nongenteſimo LXXXVII. Maximinus viceſimuſſecundus ab Auguſto, nulla ſenatus voluntate imperator ab exercitu, poſtquam bellum in Germania proſpere geſſerat creatus, perſecutionem in Chriſtianos ſextus à Nerone exercuit. Sed continuo, hoc eſt tertio quam regnabat anno, à Pupieno Aquileiæ interfectus, & perſecutionis & vitæ finem fecit. Qui maxime propter Chriſtianam Alexandri, cui ſucceſſerat, & Mamææ matris eius familiam, perſecutionem in ſacerdotes & clericos, id eſt, doctores, vel præcipue propter Origenem presbyterum miſerat. Anno ab vrbe condita nongenteſimo XCI. Gordianus vigeſimuſtertius ab Auguſto Imperator creatus eſt, manſitque annis ſex. Nam Pupienus interfector Maximini, & frater eius Albinus: qui vſurpauerant imperium, in palatio mox interfecti ſunt.

Gor-

Gordianus admodum puer in Orientem ad bellum Parthicum profecturus, ſicut Eutropius ſcribit, Iani portas aperuit: quas vtrum poſt Veſpaſianum & Titum aliquis clauſerit, neminem ſcripſiſſe memini, cum tamen eas ab ipſo Veſpaſiano poſt annum apertas, Cornelius Tacitus prodat. Igitur Gordianus ingentibus prælijs aduerſum Parthos proſpere geſtis, ſeruorum fraude haud longè à Circeſſo ſuper Euphratem interfectus eſt.

CAPVT XX.

Imperium M. Iulij Philippi cum filio.

ANno ab vrbe condita nongenteſimo XCVIII. Philippus viceſimus quartus ab Auguſto Imperator creatus, Philippum filium ſuum conſortem regni fecit, manſitque in eo annis ſeptem. Hic primus Imperatorum omnium Chriſtianus fuit, ac poſt tertium imperij eius annum, milleſimus à conditione Romæ annus impletus eſt. Ita ludis magnificis auguſtiſsimus omnium præteritorum hic natalis annus à Chriſtiano Imperatore celebratus eſt. Nec dubium eſt, quin Philippus huius tantę deuotionis gratiam & honorem ad Chriſtum, & Eccleſiam reportarit, quando vel aſcenſum fuiſſe in Capitolium, immolataſque ex more hoſtias nullus auctor oſtendit. Ambo tamen, quamuis diuerſis locis tumultu militari & Decij fraude interfecti ſunt.

CAPVT XXI.

Quincti Traiani Decij, & Galli Hoſtiliani cum Voluſiano filio imperium.

ANno ab vrbe condita milleſimo quarto, Decius ciuilis belli incentor & repreſſor, occiſis Philippis, XXV. ab Auguſto inuaſit imperium, tenuitque annis tribus. Idem continuo, in quo ſe etiã ob hoc Philippos interfeciſſe docuit, ad perſequendos interficiendoſque Chriſtianos, VII. poſt Neronem feralia diſperſit edicta, plurimoſque ſanctorum ad coronas Chriſti de ſuis crucibus miſit. Idemque filium ſuum Cæſarem legit, cum quo ſimul cõtinuo in medio barbarorum ſinu interfectus eſt. Anno ab vrbe condita milleſimo ſeptimo, Gallus Hoſtilianus viceſimuſſextus ab Auguſto regnum adeptus, vix duobus annis cum Voluſiano filio obtinuit. Exoritur vltio violati nominis Chriſtiani, & vſquequo ad profligandas Eccleſias edicta Decij cucurrerunt, eatenus incredibilium morborum peſtis intenditur: nulla fere prouincia Romana, nulla ciuitas, nulla domus fuit, quæ non illa generali peſtilentia correpta atque vaſtata ſit. Hac ſola pernicie inſignes Gallus & Voluſianus, dum contra Æmilianum nouis rebus ſtudentem bellum ciuile moliuntur, occiſi ſunt. Æmilianus tamen tertio menſe inuaſæ tyrannidis extinctus eſt.

CAP.

CAPVT XXII.

Valerianus & Gallienus quomodo & quamdiu imperauerint. Interim de perſecutione Eccleſiæ, eiuſque per varia bella & tyrannorum conſpirationes vltione.

ANNo ab vrbe condita milleſimo X. duo Imperatores vigeſimoſeptimo poſt Auguſtum loco creati ſunt. Valerianus in Rhetia ab exercitu Auguſtus eſt appellatus. Romæ autem à ſenatu Gallienus Cæſar creatus, manſitque Gallienus in regno infeliciter annis quindecim, reſpirante pauliſper ab illa ſupra ſolitum iugi & graui peſtilentia humano genere. Prouocat pœnam ſuam obliuioſa malitia. Impietas enim flagella quidem excruciata ſentit, ſed à quo flagellatur, obdurata non ſentit. Vt de ſuperioribus taceam, facta à Decio Chriſtianorum perſecutione, totum Romanum imperium peſtilentia magna vexauit. Mentita eſt iniquitas ſibi, prauo in perniciem ſuam circumuenta iudicio peſtilentiam communis caſus eſſe, accidentemque ex morbis mortem, naturæ finem eſſe, non pœnam. Rurſus igitur atque in breui iram Dei ſceleratis actionibus prouocat, exceptura plagam, cuius aliquando meminiſſe cogatur. Valerianus ſiquidem, mox vt arripuit imperium octauus à Nerone, adigi per tormenta Chriſtianos ad idololatriam, abnegan-

teſque interfici iuſsit, fuſo per omnem Romani regni latitudinem ſanctorum ſanguine. Valerianus illico, nefarij auctor edicti, à Sapore Perſarum rege captus, Imperator populi Romani, ignominioſiſsima apud Perſas ſeruitute conſenuit: hoc infamis officij continua, donec vixit, damnatione ſortitus, vt ipſe accliuis humi, regem ſemper aſcenſurum in equum non manu ſua, ſed dorſo attolleret. Et Gallienus quidem tam claro Dei iudicio territus, tamque miſero collegæ permotus exemplo, pacem Eccleſijs trepida ſatisfactione reſtituit. Sed non compenſat iniuriæ vltionisque menſuram vnius impij, quamuis perpetua & ſupra modum abominanda captiuitas, contra tot millia excruciata ſanctorum, iuſtorumque ſanguis ad Deum clamans, in eadem ſeſe terra vbi fuſus eſt, vindicari rogat. Non enim de ſolo conſtitutore præcepti iuſto ſupplicium iudicio flagitabatur, ſed etiam executores, delatores, accuſatores, ſpectatores ac iudices, poſtremo omnes qui iniuſtiſsimæ crudelitati vel tacita voluntate * aſſentiebãtur, quia Deus ſecretorum cognitor eſt, & quorum maxima per omnes prouincias pars hominum verſabatur, eadem vltionis plaga corripi iuſtum erat. Soluuntur repente vndique permiſſu Dei ad hoc circumpoſitæ relictæque gentes, laxatiſque habenis, in omnes Romanorum fines inuehuntur. Germani Alpibus, Rhetia, totaque Italia penetrata, Rauennam vſque perueniunt. Alemanni

*aſſentabantur.

Gal-

Gallias peruagantes, etiam in Italiam tranſeunt. Græcia, Macedonia, Pontus, Aſia Gothorum inundatione deletur. Nam Dacia trans Danubium in perpetuum aufertur. Quadi & Sarmatæ Pannonias depopulantur. Germani vlteriores abraſa potiuntur Hiſpania, Parthi Meſopotamiam auferunt, Syriamque corrodunt. Extant adhuc per diuerſas prouincias in magnarum vrbium ruinis paruæ & pauperes * ædes, ſigna miſeriarum, & nominum indicia ſeruantes: ex quibus nos quoque in Hiſpania Tarraconem noſtram ad conſolationem miſeriæ recentis oſtendimus. Et ne quid forte Romani corporis ab hac dilaceratione ceſſaret, conſpirant intrinſecus tyranni, conſurgunt bella ciuilia, funditur vbique plurimus ſanguis Romanorum. Romanis barbariſque ſæuientibus, ſed cito ira Dei in miſericordiam vertitur, & cœptæ vltionis maior forma quàm pœna in menſuram plenitudinis reputatur. Igitur primus Genuus, qui purpuram imperij ſumpſerat, apud Myrſam occiditur. Poſtumus in Gallia inuaſit tyrannidem, multo quidem reipublicæ commodo. Nam per decem annos ingenti virtute ac moderatione vſus, & dominantes hoſtes expulit, & perditas prouincias in priſtinam faciem reformauit, ſeditione tamen militum interfectus eſt. Æmilianus apud Moguntiacum, cum res nouas moliretur, oppreſſus eſt. Poſt mortem Poſtumi Marius ibidem inuaſit imperium, ſed continuo interfectus eſt, Deinde

*ſedes.

Victorinus à Gallis vltro creatus, & poſt paululum occiſus eſt. Huic ſucceſsit Tetricus, qui tunc Aquitanicæ præſidatus adminiſtrabat officium, multaſque ſeditiones militum pertulit. At vero in Oriente per Odenatum quendam, collecta agreſti manu, victi repulſique Perſæ, defenſa Syria, recepta Meſopotamia eſt, & vſque ad Cteſiphontem ruſticani Syriæ cum Odenato ſuo vincendo venerunt. Gallienus autem cum remp. deſeruiſſet, ac Mediolani libidinibus inſeruiret, occiſus eſt.

CAPVT XXIII.

Flauius Claudius, Aurelius Quintillus, & Valerius Aurelianus Imperatores.

ANno ab vrbe condita milleſimo viceſimoquinto, Claudius XXVIII. voluntate ſenatus ſumpſit imperium, ſtatimque Gothos iam per annos quindecim Illyricum Macedoniamque vaſtantes bello adortus, incredibili ſtrage deleuit, cui à ſenatu clypeus aureus in curia, & in Capitolio ſtatua æque aurea decreta eſt, ſed continuo apud Syrmium priuſquam biennium in imperio expleret, morbo correptus interijt. Claudio mortuo, Quintillus frater eius ab exercitu Imperator electus, vir quidem moderationis vnicæ, & ſolus fratri præferendus, XVII. Imperij die interfectus eſt. Anno ab vrbe condita milleſimo viceſimoſeptimo, Aurelianus viceſimuſnonus imperium adeptus,

ptus, quinque annis & ſex menſibus tenuit, vir induſtria militari excellentiſsimus. Expeditione in Danubium ſuſcepta Gothos magnis prælijs profligauit, ditionemque Romanam antiquis terminis ſtatuit. Inde in Orientem conuerſus, Zenobiam, quæ occiſo Odenato marito ſuo Syriam receptam ſibi vindicabat, prælij magis terrore quàm prælio in poteſtatem redegit. Tetricum in Gallia minime ſufficientem ſuſtinere ſeditiones militum ſuorum, ſcribentemq; etiam, Eripe me his inuicte malis, ac per hoc proditorem exercitus ſui, ſine labore ſuperauit. Sic Orientis & aquilonis receptor magna gloria triumphauit: vrbem Romam muris firmioribus cinxit. Nouiſsime cum perſecutionem aduerſus Chriſtianos agi, nonus à Nerone decerneret, fulmen ante eum magno pauore circunſtatium ruit, ac non multo pòſt in itinere occiſus eſt.

CAPVT XXIV.

Claudius Tacitus, Annius Florianus, Aurel. Valerius Probus, & M. Aurelius Carus Imperatores.

ANno ab vrbe condita milleſimo triceſimoſecundo, Tacitus triceſimus adeptus imperium, ſexto menſe occiſus in Ponto eſt. Poſt quem Florianus parem regni ſortem ferens, tertio demum menſe apud Tarſum interfectus eſt. Anno ab vrbe condita milleſimo triceſimotertio, Probus tri-

ceſimuſprimus regnum ſortitus, obtinuit annis ſex & menſibus quatuor. Gallias iamdudum à barbaris *occupatas, per multa & grauia prælia deletis tandem hoſtibus, ad perfectum liberauit. Bella deinde ciuilia equidem plurimo ſanguine duo geſsit: vnum in Oriente, quo Saturnium tyrannide ſubnixum oppreſsit & cepit, aliud, quo Proculum & Bonoſum apud Agrippinam magis prælijs ſuperatos interfecit. Ipſe autem apud Syrmium in turre ferrata militari tumultu interfectus eſt. Anno ab vrbe condita milleſimo triceſimonono, Carus Narbonenſis, triceſimuſſecundus ſuſcepit imperium, ac biennio tenuit. Qui cum filios ſuos Carinum & Numerianum conſortes regni effeciſſet, bello Parthico, poſtquam duas nobiliſsimas Parthorum vrbes Cochem & Cteſiphontem cepit, ſuper Tigridem in caſtris fulmine ictus interijt. Numerianus, qui cum patre fuerat, rediens, fraude Apri ſoceri ſui interfectus eſt.

*incurſatas

CAPVT XXV.

C. Aurelius Valerius Diocletianus quomodo imperauerit, & quid ſub eo perque eum geſtum ſit. Romanum imperium primo diſſectum.

Anno ab vrbe condita milleſimo quadrageſimoprimo, Diocletianus triceſimuſtertius ab exercitu Imperator electus, annis viginti fuit. Statimque vt poteſtatis copiam ha-

habuit, Aprum interfectorem Numeriani, manu ſua interfecit. Carinum deinde, quem Carus Cæſarem in Dalmatia reliquerat, flagitioſe viuentem, difficillimo bello & maximo labore ſuperauit. Dehinc in Gallia Amãdus & Aelianus collecta ruſticanorũ manu, quos Vacaudas vocabant, perniciosos tumultus excitauiſſent, Maximianum cognomento Herculium Cæſarem fecit, miſitque in Gallias: qui facile agreſtium hominum imperitam & confuſam manum militari virtute* compeſcuit. Deinde Carauſius quidam, genere quidem infimus, ſed conſilio & manu promptus, cum ad obſeruanda Oceani litora, quæ tunc Franci & Saxones infeſtabant poſitus; plus in perniciem, quam in prouectum reipublicæ ageret, ereptam prædonibus prædam nulla ex parte reſtituendo dominis, ſed ſibi ſoli vindicando, accedens ſuſpicionem, quia ipſos quoque hoſtes ad incurſandos fines artifici negligentia permitteret: quamobrem à Maximiano iuſſus occidi, purpuram ſumpſit, ac Britannias occupauit. Igitur per omnes Romani imperij fines ſubitarum turbationum fragores concrepuerunt. Carauſio rebellante in Britanniis, Achilleo in Aegypto, cum & Africam Quinquegentiani infeſtarent, Narſeus etiam rex Perſarum Orientẽ bello premeret. Hoc periculo Diocletianus permotus Maximianum Herculium ex Cæſare fecit Auguſtum; Conſtantinum verò & Maximianum Galerium, Cæſares legit. Conſtantius Herculij Maximiani priuignam

* cõpoſuit.

Theodoram accepit vxorem: ex qua ſex filios fratres Conſtantini ſuſtulit. Carauſius Britannia ſibi per ſeptem annos fortiſsime vindicata ac retenta, tandem fraude Allecti ſocij ſui interfectus eſt. Allectus poſtea ereptam Carauſio inſulam per triennium tenuit, quē Aſclepiodorus præfectus prætorio oppreſsit, Britanniamque poſt decem annos recepit. Conſtantius vero Cæſar in Gallia primo prælio ab Alamannis profligato exercitu ſuo vix ipſe ſurreptus eſt: ſecundo autem ſecuta eſt ſatis ſecunda victoria. Nam paucis horis ſexaginta millia Alamannorum cæſa referuntur. At Maximianus Auguſtus Quinquegentianos in Africa domuit. Porro autem Diocletianus Achilleum obſeſſum per octo menſes apud Alexandriam cepit & interfecit. Sed immoderata victoria vſus Alexandriam direptioni dedit, Aegyptum totā proſcriptionibus cædibuſque fœdauit. Præterea Galerius Maximianus, cum duobus iam prælijs aduerſus Narſeum conflixiſſet, tertio inter Gallinicum & Carras congreſſus & victus, amiſsis copiis, ad Diocletianum refugit. A quo arrogantiſsime exceptus eſt, ita vt per aliquot millia paſſuum purpuratus ante vehiculum eius concurriſſe referatur. Veruntamen hac contumelia quaſi cote ad virtutem vſus eſt, per quam detrita regij faſtus *rubigine, aciem mentis expedijt. Itaque mox per Illyricum & Mœſiam vndique copias contraxit, raptimque in hoſtem reuerſus, Narſeum magnis conſiliis viribuſque ſupe-

*rubigine.

ſuperauit. Extinctis Perſarum copijs ipſoque Narſeo in fugam acto, caſtra eius inuaſit, vxores, ſorores, liberoſque cepit, immenſam vim gazæ Perſicæ diripuit: captiuos quamplurimos Perſarum nobilium abduxit. Reuerſus in Meſopotamiam à Diocletiano plurimo honore ſuſceptus eſt. Poſtea per eoſdem duces ſtrenue aduerſus Carpos, Baſternasque pugnatum eſt Sarmatas deinde vicerunt: quorum copioſiſsimam captiuam multitudinem per Romanorum finium diſperſere præſidia. Interea Diocletianus in Oriēte, Maximianus Herculeus in Occidente vaſtari eccleſias, affligi interficique Chriſtianos decimo poſt Neronem loco præceperunt, quæ perſecutio omnibus fere ante actis diuturnior atque immanior fuit. Nam per decem annos incendijs eccleſiarum, proſcriptionibus innocentum, cædibus martyrum, inceſſabiliter acta eſt. Sequitur terræmotus in Syria, ex quo apud Tyrum & Sidonem paſsim labentibus tectis, multa hominum millia proſtrata ſunt. Secundo perſecutionis anno Diocletianus ab inuito exegit Maximiano, vt ſimul purpuram imperiumque deponerent, ac iunioribus in rempubl. ſubſtitutis, ipſi in priuato otio conſeneſcerent. Itaque ſub vna die Diocletianus apud Nicomediam, Maximianus apud Mediolanū poteſtatē imperij ſimul cultumque poſuerunt, Galerius & Conſtantius Auguſti, primi Romanum imperium in duas partes determinauerunt: Galerius Maximianus

mianus Illyricum, Aſiam & Orientem: Conſtantius Italiam, Africam, Hiſpaniam, & Gallias obtinuit. Sed Conſtantius vir tranquilliſsimus, Gallia tantum Hiſpaniaque contentus, Galerio cæteris partibus ceſsit. Galerius duos Cæſares legit, Maximinum, quem in Oriente cõſtituit: & Seuerum, cui permiſit Italiam, ipſe in Illyrico conſtitutus. Conſtantius vero Auguſtus ſummæ manſuetudinis & ciuilitatis, in Britannia mortem obijt, qui Conſtantinum filium ex concubina Helena creatum imperatorem Galliarum reliquit.

CAPVT XXVI.

Conſtantinus Magnus Imperator Cæſ. Aug. Interim obiectiones aduerſariorum de nouiſſima decennalique Eccleſiæ vaſtatione pulchre diluit.

ANno ab vrbe condita milleſimo ſexageſimoprimo, Conſtantinus triceſimuſquartus ab Auguſto gubernacula imperij à Cõſtantio patre ſuſcepit, quę vno & triginta annis feliciſsime tenuit. Occurritur mihi ſubito, & tripudijs quibuſdam inſultatur: Eia, inquiunt, tandem in foueas noſtras diu expectate veniſti, hic te decurſurũ operiebamur, hic delapsũ opprimimus, hic confusũ tenemus. Suſtinuim⁹ te hactenus, artificioſe quodammodo & callide fortuitas temporum mutationes Chriſtianorum vltionibus coaptantem. Et interdum quidem veriſimilium

lium ſpecie permoti, vtpote homines ignari diuinorum ſecretorum, timore palluimus ſed nunc euacuauit Maximianus noſter omnem ſcenam fabulæ tuæ, noſtræque religionis antiquitatem columna inexpugnabilis fulſit. Per annos decem euerſæ ſunt eccleſiæ veſtræ, vt etiam tu fateris: dilacerati cruciatibus, exinaniti mortibus toto Chriſtiani. Tenemus euidens teſtimonium tuum, nullam ſuperiorem perſecutionem adeo vel grauem vel diuturnam fuiſſe. Et tamen ecce inter tranquilliſsima temporum bona ipſorū quoque imperatorum, qui iſta fecerunt, inuſitata felicitas. Nulla domi fames, nulla peſtilentia, nullum foris bellum, niſi voluntarium, quo exerceri vires non periclitari, queant. Res præterea humano generi hucuſque incognita, multorum ſimul regum patiens conſortium, & magna concordia, poteſtasque communis, alias nunquam, nunc in commune proſpiciens. Deinde etiam quod abſq; vlla hactenus mortalium notitia eſt, imperatores illi maximi quippe & perſecutores, honore depoſito & aſſumpta quiete, priuati, quod beatiſsimum homines, & ſummum bonum vitæ bonæ iudicant, & hoc tunc velut præmij loco auctores perſecutionis adepti ſunt, quando accenſa perſecutio, medio ſui tempore toto orbe ſæuiebat. At etiam hanc beatitudinem illis temporibus pænaliter accidiſſe aſſeris, & nos hinc quoque terrere moliris? Quibus humiliter reſponderim, me plurima cura pietatis accinctum, commonere de

de veris,non terrere de falſis. Decem perſecutiones à Nerone vſque ad Maximianum eccleſia Chriſti paſſa eſt. Nouem (vt ego dixi) vltiones,vt ipſi non negant,calamitates è veſtigio conſecutæ ſunt. Nec in verbo premor,vtrum debitæ vltiones,an fortuitę permutationes fuiſſe videantur,quæ tamē meo ſuoque teſtimonio clades fuerunt in decima hæſitatū putant miſeri & cæci,non videntes tanto eam ipſis fuiſſe grauiorem,quanto minus intellecta eſt.Impius enim flagellatur; & non ſentit:quod cum expoſitum fuerit, inuiti licet propter ipsā rerū fidē fatebuntur: quia ex illa Maximianæ perſecutionis maxima punitione iſta ſunt vulnera,quibus etiam nunc iſti dolent,& intantum dolent, vt etiā clament,noſque ad reclamandum laceſſant, ſolicitos fieri,qualiter conticeſcant.

CAPVT XXVII.

Collatio populi Iſraelitici & Chriſtiani, Ægyptiaci item & Romani,quomodo illi pro Deo in afflictionibus,hi à Deo in plagis ſimilia fere paſſi ſunt.

IN primo libello expoſitum à nobis eſt,Pōpeium Trogum, & Cornelium Tacitum commemoraſſe , non plene quidem , noſtrum vero Moyſen,etiam ipſorum teſtimonio fidelem,fideliter, ſufficienterque dixiſſe, Aegyptios & regem eorum , cum populum Dei ſeruire intentum & paratum Deo ſuo impediendæ deuotionis inſtinctu,ad lutum paleaſque reuocarent,decem açerbiſsimis plagis

gis fuiſſe vexatos. Deinde violentia malorum edomitos, non ſolum coegiſſe feſtinantem, ſed etiam propriis ſuis argenteis & aureis vaſis accumulauiſſe. Poſt oblitos plagæ ſuæ, & cupidos prædæ indebitæ, inuidos etiam religionis alienæ, dum innocentes auide perſequuntur, mari rubro vltime receptos omnes funditus interiiſſe. Quod ego nunc refero ac renuncio, etſi forte fide non acceptatum, exitu tamen probandum, quia hæc in figuram noſtri facta ſunt. Vterque populus vnius Dei eſt, vna populi vtriuſque cauſa. Subdita fuit Iſraelitarum ſynagoga Aegyptiis, ſubdita eſt Chriſtianorum eccleſia Romanis. Perſecuti ſunt Aegyptii, perſecuti ſunt & Romani. Decem ibi contradictiones aduerſus Moyſen, hic decem edicta aduerſus Chriſtum. Diuerſæ ibi plagæ Aegyptiorum, diuerſæ hic calamitates Romanorum. Nam vt etiam ipſas inter ſe plagas, inquantum tamen figura formæ comparari poteſt, conferam: ibi prima habuit correptio, ſanguinē vulgo vel manaſſe de puteis, vel in fluminibus cucurriſſe: hic prima ſub Nerone exigit plaga, vt vbique morientium ſanguis eſſet, vel morbis in vrbe corruptus, vel bellis in orbe profuſus. Ibi ſequens plaga prodidit, perſtrepentes perſultanteſque in penetralibus ranas, inediæ propemodum cauſam habitatoribus atque exilii fuiſſe: hic ſequens ſub Domitiano pœna, ſimiliter oſtēdit ſatellitum militumque eius improbis effrenatiſ-

natiſque diſcurſibus cruentiſsimi iuſſa principis exequentium, ad inopiam pene omnes ciues Romanos adactos exilioque diſperſos. Ibi tertia vexatio habuit cyniphes, muſculas ſcilicet paruiſsimas ac ſæuiſsimas, quæ mediis ſæpe æſtibus per loca ſqualida coadunatim vibrando denſatæ, & in nullo volatu allabi ſolent capilliſque hominum ac pecudum ſetis cum vrente morſu interſeri: hic itidem tertia ſub Traiano plaga Iudæos excitauit: qui cum antea vbique diſperſi ita iam quaſi non eſſent, quieſcerent, repentino omnes calore permoti, in ipſos, inter quos erant, toto orbe ſæuierunt, abſque magnis multarum vrbium ruinis, quas crebri terræmotus iiſdẽ temporibus ſubruerunt. Ibi in quarta plaga muſcæ caninæ fuerunt, reuera alumnæ putredinis, vermiumque matres: hic itidem quarta ſub Marco Antonino plaga, lues plurimis infuſa prouinciis, Italiam quoque cum vrbe Roma vniuerſam, exercitumque Romanum per longinquos limites & diuerſa hyberna diſperſum, in mortem diſſolutum, putredini ſimul ac vermibus dedit: Ibi quinta correptio pecorum ac iumentorum repẽtino interitu expleta eſt: hic ſimiliter quinta vltione ſub perſecutore Seuero creberrimis ciuilibus bellis propria viſcera & adiumenta reipub hoc eſt, plebes prouinciarum, & legiones militum comminutæ ſunt. Ibi ſexta vexatio intulit veſicas efferueſcentes, hulceraque manantia: hic æque ſexta punitio, quæ poſt Maximini perſecutionem fuit, qui

qui ſpecialiter epiſcopos & clericos omiſſa turba populari, hoc eſt, eccleſiarum primates trucidari imperauerat, intumeſcens crebro ira atque inuidia, non per vulgi cædem, ſed per vulnera, morteſque principum ac potentium *exaltata eſt. Ibi ſeptima plaga numeratur coacta aëre grando profuſa, quæ hominibus iumentiſque ſatis exitio fuit: hic ſimiliter VII. ſub Gallo & Voluſiano, qui perſecutori Decio mox interfecto ſucceſſerant, plaga extitit, corrupto aëre peſtis infuſa: quę per omnia Romani regni ab Oriente in occidentem ſpatia, cùm omne propemodum genus hominum & pecudum neci dedit, tum etiam corrupit lacus, infecit pabula tabo. Ibi octauam Aegypti contritionem fecere excitatæ vndique locuſtæ, tenentes, terentes, tegenteſque omnia: hic octauam æque in ſubuerſionem Romani orbis excitatæ vndique intulere gentes, quæ cædibus atque incendijs cunctas prouincias deleuerunt. Ibi nona turbatio diuturnas craſſas ac pene tractabiles tęnebras habuit, plus omnino periculi comminata quàm fecit: hic itidem nona correptio fuit, cum Aureliano perſecutionem decernenti, diris turbinibus terribile ac triſte fulmen ſub ipſius pedibus ruit, oſtendens quid, cum vltio talis exigeret, tantus poſſet vltor, niſi & clemens eſſet & patiens: quanquam intra ſex abhinc menſes ſuccidui tres Imperatores, hoc eſt, Aurelianus, Tacitus & Florianus, diuerſis cauſis interfecti ſunt. Ibi poſtredecima plaga, quæ & nouiſsima om-

*exhalata.

Nn nium

nium fuit,interfectio filiorum,quos primos quique genuerant : hic nihilo minus decima,id eſt, nouiſsima pœna eſt omnium idolorum perditio,quæ primitus facta in primis amabant.Ibi rex potentiam Dei ſenſit, probauit,& timuit,ac per hoc populum Dei liberum abire permiſit:hic rex potentiam Dei ſenſit,probauit & credidit, ac per hoc populum Dei liberum eſſe permiſit.Ibi nunquam populus Dei poſtea ad ſeruitutem retractus, hic nunquam poſtea populus Dei ad idololatriam coactus eſt. Ibi Aegyptiorum vaſa pretioſa Hebræis tradita ſunt:hic in eccleſias Chriſtianorũ præcipua paganorum templa ceſſerunt.Sane illud,vt dixi, denunciandum puto,quia ſicut Aegyptijs poſt has decem plagas dimiſſos Hebræos perſequi molientibus, irruit per ſuperductum mare æterna perditio:ita & nos libere quidem peregrinantes, ſuperuentura quandoq; perſecutio gentiliũ manet,donec mare rubrum, hoc eſt, ignem iudicij,ipſo domino noſtro Ieſu Chriſto duce & iudice,tranſeamus.Hi verò in quos Ægyptiorum forma transfunditur, permiſſa ad tempus poteſtate*ſeruientes,grauiſsimis quidem permiſſu Dei Chriſtianos cruciatibus perſequentur.Veruntamen ijdem omnes inimici Chriſti cum rege ſuo Antichriſto,accepto ſtagno ignis æterni,quod magna impediente caligine,dum non videtur, intratur, perpetuam perditionem immortalibus arſuri ſupplicijs ſortientur.

*ſęuientes.

C A P.

CAPVT XXVIII.

De Conſtantini Magni Auguſti, Maxentii, Licinii & Maximiani imperiis, & rebus geſtis. Item de Ario hæretico, eiuſque dogmate damnato.

IGitur mortuo, vt dixi, Conſtantio in Britannijs, Conſtantinus Imperator eſt creatus, primus Imperatorum Chriſtianus, excepto Philippo, qui Chriſtianus annis admodum paucißimis ad hoc tantum conſtitutus fuiſſe mihi viſus eſt, vt milleſimus Romæ annus Chriſto potius, quam idolis dicaretur. A Conſtantino autem ſemper omnes Chriſtiani Imperatores vſque in hodiernum diem creati ſunt, excepto Iuliano, quem impiæ (vt aiunt) machinantem: exitiabilis vita deſeruit. Hæc eſt lenta illa paganorum pœna, ſed certa. Hinc ſani inſaniunt, hinc non vulnerati compunguntur, hinc ridentes gemũt hinc viuentes deficiunt, hinc ſecreto excruciantur, quos nemo perſequitur: hinc iam paucißimi remanſerunt, qui nunquam aliquo perſequente puniti ſunt. Veruntamen quales tunc perſecutores illos, de quorum impunitate non ſolum gloriari, ſed etiam inſultare conantur, finis manſit, expediam. Cõſtantino in Gallijs ſtrenuißime rempub. procurante, prætoriani milites Romæ Maxentium filium Herculij, qui priuatus in Lucania morabatur, Auguſtum nuncupauerunt, Maximianus Herculius iam ex Auguſto pri-

uatus,& adhuc publicus perſecutor,occaſio ne filij ſolicitatus, qui imperium abiecerat, arripuit tyrannidem, Gallerius Auguſtus Seuerum Cæſarem aduerſus Maxentium Romam cum exercitu miſit. Seuerus cum vrbem obſideret, militum ſuorum ſcelere deſertus & proditus,atque ex eo fugiens,Rauẽnæ interfectus eſt. Herculius Maximianus perſecutor,& ex Auguſto tyrannus confirmatum iam in imperio filium veſte ac poteſtate regia ſpoliare conatus,conuicijs autem ac tumultibus militum palam conterritus,in Galliam profectus eſt,vt Conſtantino genero æque dolis iunctus auferret imperium:ſed per filiam deprehenſus & proditus,deinde in fugam verſus, Maſsiliæ oppreſſus & interfectus eſt.Porro Gallerius occiſo Seuero Licinium Imperatorem creauit. Cumque perſecutionem à Diocletiano & Maximiano miſſam ipſe atrociorib. edictis accumulauiſſet, ac poſtquam per annos decem omni genere hominum exhauſit prouincias, putrefacto introrſum pectore,& vitalibus diſſolutis,cũ vltra horrorem humanæ miſeriæ etiam vermes eructaret,medicique vltra iam fœtorem non ferentes,crebro iuſſu eius occiderentur, à quodam medico conſtantiam ex deſperatione ſumente increpitus,iram Dei eſſe pœnam ſuam, atque ideo à medicis non poſſe curari,edictis late miſsis,Chriſtianos de exilijs reuocauit. Ipſe autem cruciatus non ſuſtinens,vim vitæ ſuæ attulit. Ita nunc Reſp. ſub nouis quatuor principibus fuit,Conſtã-

tino

tino & Maxentio filijs Auguſtorum, Licinio autem & Maximiano hominibus nouis. Conſtantinus pacem eccleſijs poſt decem annos, quàm à perſecutoribus vexabantur, indulſit. Deinde inter Conſtantinum & Maxentium bellum ciuile exortum eſt. Maxentius ſæpe multis prælijs fatigatus, vltime ad pontem Muluium victus & interfectus eſt. Maximianus perſecutionis Chriſtianorum incentor, executorque infeſtiſsimus, apud Tarſum dum ciuile bellum contra Licinium diſponit, interijt. Licinius repentina rabie ſuſcitatus, omnes Chriſtianos è palatio ſuo iuſsit expelli. Mox bellum inter Licinium ipſum & Conſtantinum efferbuit. Sed Conſtantinus Licinium ſororis ſuæ virum in Pānonia primum vicit deinde apud Cibalas oppreſsit. Vniuerſa Græcia potitus, Licinium crebris bellis terra marique aſſurgentem & repreſſum, tandem ad deditionem coegit, ſed Herculij Maximiani ſoceri ſui motus exemplo, ne iterum depoſitam purpuram in perniciem reip. ſumeret, priuatum iuſsit occidi, quamuis omnibus iam miniſtris nefariȩ perſecutionis extinctis, hunc quoque in quantum *exercere potuit perſecutionem, digna punitio flagitaret. Conſtantini filij, Criſpus & Conſtantinus, & Licinius adoleſcens, Licinij Auguſti filius, Conſtantini autem ex ſorore nepos, Cæſares ſunt creati. His diebus Arius Alexandrinæ vrbis presbyter, à veritatē fidei catholicæ deuians, exitiabile plurimis dogma conſtituit. Qui ſimul vt primum

*exerere.

Alexandriæ vel notus vel notatus inter confuſos vulgo ſectatores inſectatoreſque factus eſt, ab Alexandro eiuſdem tunc vrbis epiſcopo pulſus eccleſia eſt. Cumque homines quos in errorem ſeduxerat, etiam in ſeditionem excitaret, apud Niceam vrbem Bithyniæ cõuentus CCCXVIII. epiſcoporum factus eſt, per quos Arianum dogma exitiabile & miſerum euidentiſsime deprehenſum, palam proditum ac reprobatum eſt. Sed inter hæc latent cauſæ, cur vindicem gladium, & deſtinatam in impios punitionem, Conſtantinus imperator etiam in proprios egit affectus. Nam Criſpum filium ſuum & Licinium filium, ſororis filium interfecit. Præterea multas gentes diuerſis præliis ſubegit. Vrbem nomine ſuo Romanorum regum vel primus vel ſolus inſtituit. Quæ ſola expers idolorum, ad hoc breuiſsimo tempore condita à Chriſtiano imperatore prouecta eſt, vt ſola Romæ, tot ſæculis, miſeriiſque prouectæ, forma & potentia merito poſſet æquari. Tum deinde primus Conſtantinus iuſto ordine & pio vicem vertit edicto, ſiquidem ſtatuit citra vllam hominum cædẽ paganorum templa claudi. Mox Gothorum fortiſsimas & copioſiſsimas gentes in ipſo barbarici ſoli ſinu, hoc eſt in Sarmatarum regione deleuit. Calocerum quendam in Cypro aſpirantem nouis rebus oppreſsit. Tricennalibus ſuis Dalmatium Cæſarem legit. Cumq; bellum in Perſas moliretur, in villa publica iuxta Nicome

diam

diam, diſpoſitam bene rempub. filiis tradens diem obiit.

CAPVT XXIX.

Conſtantinus, Conſtantius & Conſtans Imperatares Interim de Magnentio arripiente imperium, & Decentio.

ANno ab vrbe condita milleſimo nonageſimo ſecundo, Conſtantinus triceſimusquintus cum Conſtantio & Conſtante fratribus ſuis adeptus eſt imperium, viginti quatuor annis tenuit. Fuit inter ſucceſſores Conſtantini & Dalmatius Cæſar fratris filius, ſed continuo militari factione decerptus eſt. Interea maligna ſemper aduerſus Deum verum diaboli inſectatio, quæ ab initio mundi vſque ad nunc, à ſyncero fidei religioniſque tramite, offuſis errorum nebulis; lubrica hominum corda perturbat, poſtquam Chriſtianis imperatoribus ſummam regiæ poteſtatis in meliora vertentibus eccleſiam Chriſti zelo idololatriæ perſequi deſtitit, aliud machinamentum, quo per eoſdem Chriſtianos imperatores Chriſti eccleſiam vexaret, inuenit. Fit, igitur Ario noui erroris auctori, ceteriſque diſcipulis ipſius ad familiaritatem Conſtantii imperatoris promptus aditus & facilis via. Suadetur Conſtantio, vt quoſdam in Deo gradus credat: & qui per ianuam ab errore idololatriæ fuerat egreſſus, rurſus in ſinum eius, dum in Deo deos quærit, tanquam per pſeudothyrum indu-

citur. Peruerſo igitur zelo poteſtas armatur illuſa, & ſub nomine pietatis vis perſecutionis agitatur. De noua nominis electione contẽditur, vt Arianorum potius eccleſiæ, quàm catholicorum ſint. Sequitur terræmotus horribilis, qui plurimas Orientis vrbes ſolo ſtrauit. Conſtantinus dum Conſtãtem fratrem bello inſectatur, incauta petulantia periculis ſeſe offerens, à ducibus eius occiſus eſt. Cõſtans aduerſus Perſas & Saporem, qui Meſopotamiam vaſtauerant, nouem prælijs parum proſpere decertauit. Seditione nouiſſime atque intemperantia militum nocte adoriri pugnam coactus patratam pene victoriam inſuper victus amiſit. Pòſt cum ſe intolerandis vitijs dediſſet, ac pœna prouincialium fauorem militũ compararet, Magnentij dolis in oppido cui Helena nomen eſt, in proximo Hiſpaniæ interfectus eſt. Magnentius enim apud Auguſtodunum arripuit imperium, quod continuo per Galliam, Africam Italiamque porrexit. In Illyrico autem Vetranionem ætate grandæuum, imperatorem ſibi milites creauerunt, virum natura ſimplicem, cunctiſque iucundum, ſed qui ne prima quidem vnquam literarum elementa didiciſſet. Itaque cum primas literas, literarumque ſyllabas Imperator ſenex, interdum intus meditaretur, à Conſtantino, qui tunc in Magnentium, vltione fratris accenſus, bellum parabat, deponere iuſſus imperium, abijciens cum literis purpuras, contentuſque priuatis ferijs, palatium ſimul ſcholam-

Iamque dimiſit. Nepotianus deinde Romæ Conſtantini ſororis filius, gladiatorum manu fretus, inuaſit imperium: qui deinde cum improbus ac per hoc inuiſus cunctis eſſet, à Magnentianis ducibus oppreſſus eſt. Sequitur bellum illud horribile inter Conſtãtium Magnentiumque apud Murſam vrbem geſtum, in quo multa Romanarum virium profligatio etiam in poſterum nocuit. Magnentius tamen victus aufugit, ac non multo pòſt apud Lugdunum propria ſe manu interfecit. Decentius quoque frater eiuſdem, quem Cæſarem Gallis præfecerat, apud Senonas laqueo vitam finiuit. Conſtantius continuo Gallum patrui filium, Cæſarem legit: quem rurſus crudeliter ac tyrannice agentem, paulò pòſtquam creauerat, occidit. Syluanum quoque per Gallias rebus nouis inhiantem, mature circunueniendum opprimendumq́ curauit. Igitur Syluano interfecto, Iulianum patruelem ſuum, Galli fratrem, Cæſarem creatum miſit ad Gallias. Itaque Iulianus Cæſar euerſas oppreſſaſque ab hoſtibus Gallias ſtrenuiſsimè in integrum reſtituit. Alamannorum paruis copijs magnam multitudinẽ fudit. Rheno Germanos reuinxit. His elatus ſucceſsibus, faſtigium vſurpauit Auguſti: & mox Italiam Illyricumque peruadens, Conſtantium Parthicis prælijs occupatum, regni parte priuauit. Conſtantius Iuliani ſcelere comperto, dimiſſa expeditione Parthorum, dum ad ciuile bellum reuertitur, in itinere inter Ciliciam Cappadociamque defun

ctus eſt. Ita ille qui diſciſſa pace & vnitate fidei Catholicę, Chriſtianos aduerſus Chriſtianos armans, ciuili (vt ita dicam) bello Eccleſiæ membra dilacerauerat, totum inquietum tempus imperij ſui, moleſtiſsimumq; ſpatium vitæ ſuæ, bellis ciuilibus etiam per propinquos & conſanguineos excitatis, exercuit, exegit, expendit.

CAPVT XXX.

Fl. Claudius Iulianus Imperator Cæſ.

ANno ab vrbe condita milleſimo centeſimo decimoſexto, Iulianus dudum Cæſar, poſt autem triceſimuſſextus ab Auguſto regno potitus, anno vno & menſibus octo imperij ſummam ſolus obtinuit, Chriſtianam religionem arte potius quàm poteſtate inſectatus, vt negaretur fides Chriſti & idolorum cultus ſuſciperetur, honoribus magis prouocare, quam tormentis cogere ſtuduit. Aperto tamen præcepit edicto, ne quis Chriſtianus docendorum liberalium ſtudiorum profeſſor eſſet. Sed tamen ſicut à maioribus noſtris compertum habemus, omnes vbiq; propemodum præcepti conditiones amplexati, officium quàm fidem deſerere maluerunt. Iulianus autem bellum aduerſus Parthos parans, cum Romanas vires contractas vndiq; ad deſtinatam ſecum traheret perditionem, Chriſtianorum ſanguinem dijs ſuis vouit, palam perſecuturus Eccleſias, ſi victoriam potuiſſet adipiſci. Nam & Amphitheatrum

atrum Hieroſolymis extrui iuſsit, in quo reuerſus à Parthis, Epiſcopos, monachos omnesq́ eius loci ſanctos, beſtijs etiam arte ſæuioribus obijceret, ſpectaretq́ laniandos. *Itaq́ poſtquam à Cteſiphonte caſtra mouit, dolo cuiuſdam tranſfugæ in deſerta perductus, cũ vi ſitis & ardore ſolis, atq́ inſuper labore arenarum confectus periret exercitus, Imperator tanto rerum periculo anxius, dum per vaſta deſerti incautius euagatur, ab obuio quodam hoſtium equite conto ictus interijt. Sic miſericors Deus impia conſilia impij morte diſſoluit. *Igitur.

CAPVT XXXI.

Iouinianus Imperator Caſ. Auguſtus.

ANNo ab vrbe condita milleſimo centeſimo, decimoſeptimo, Iouinianus triceſimuſſeptimus Imperator, in ſũmmo rerum diſcrimine ab exercitu creatus, cum & locorum iniquitate captus, & hoſtibus circũ ſeptus, nullam euadendi facultatem nanciſceretur, fœdus cum Sapore Perſarum rege, etſi parum putant dignum, ſatis tamen neceſſarium pepigit: quippe vt tutum & incolumem Romanum exercitum non ſolum ab incurſu hoſtium, verumetiam à locorum periculo liberaret. Niſibin oppidum & partem ſuperioris Meſopotamiæ. Perſis conceſſit. Inde dum ad Illyricum rediens, per Galatium iter agit, cum in cubiculum quoddam nouum ſeſe cubitum recepiſſet, calore pru-

prunarum & nidore parietum nuper calce illitorum, aggrauatus & ſuffocatus, octauo demum menſe quàm imperare cœperat, vitam finiuit.

CAPVT XXXII.

Fla. Valerius Valentinianus imp. Cæſ. Auguſt. cum Valente fratre. Deque Gratiano iam Cæſare.

ANNo ab vrbe condita milleſimo centeſimo, decimooctauo, Valentinianus triceſimuſoctauus apud Niceam conſenſu militum Imperator creatus eſt, manſitque in eo annis vndecim: qui cum Chriſtianus integra fide ſacramentum militiæ gereret, & ſub Iuliano Auguſto tribunus ſcutariorum, iuſſus ab Imperatore ſacrilego aut immolare idolis, aut militia excedere, fideliter ſciens & grauiora Dei eſſe iudicia, & meliora promiſſa, ſponte diſceſsit. Ita parua interiecta mora. Iuliano interfecto, ac mox Iouiniano mortuo, qui pro Chriſti nomine amiſerat tribunatum, retribuente Chriſto, in locum perſecutoris ſui accepit imperium: qui poſtea fratrem ſuum Valentem participem fecit imperij, & Procopium tyrannum pluresque poſtea ſatellites eius occidit. Terræmotus per totum orbem factus, ita turbatum quoque pelagus excuſsit, vt per vicinas terrarum campeſtrium partes refuſo mari, plurimæ inſularum vrbes concuſſæ & ſubrutæ, periiſſe referantur. Valens ab

Eu-

Eudoxio Epiſcopo Ariani dogmatis aſſertore & baptizatus & perſuaſus, in ſæuiſsimam hæreſim declinauit: ſed malignam inſectationem diu texit, nec voluntati poteſtatem admiſcuit, quo ad viuentis fratris auctoritate compreſſus eſt. Contemplatur enim de eo, quantam vim in vlciſcenda fide Imperator poſſet exercere, qui tantam conſtantiam pro retinenda quondam miles habuiſſet. Horum anno imperij tertio, Gratianus Valentiniani filius Imperator eſt factus. Eodem anno apud Atrebatas vera lana de nubibus pluuiæ mixta defluxit. Præterea Athanaricus rex Gothorum Chriſtianos in gente ſua crudeliſsime perſecutus plurimos barbarorum ob fidem interfectos, ad coronam martyrij ſublimauit, quorum tamen plurimi in Romanum ſolum non trepidi velut ad hoſtes, ſed certi, quod ad fratres pro Chriſti confeſsione fugerunt. Valentinianus Saxones gentem in Oceani litoribus & paludibus inuijs ſitam, virtute atque agilitate terribilem, periculoſam Romanis finibus, eruptionem magna mole meditantem, in ipſis Francorum finibus oppreſsit. Burgundionum quoque nouorum hoſtium nouum nomen, qui pluſquam octoginta millia (vt ferunt) armatorum, ripæ Rheni fluminis inſederunt. Hos quondam ſubacta interiore Germania à Druſo & Tiberio adoptiuis filijs Cæſaris, per caſtra diſpoſitos: aiunt in magnam coaluiſſe gentem: atque ita etiam nomen ex opere

re præſumpſiſſe, quia crebra per limitem habitacula conſtituta, Burgos vulgo vocant: eorumque eſſe præualidam & perniciosam manum, Galliæ hodieque teſtes ſunt, in quibus præſumpta poſſeſſione conſiſtunt, quamuis prouidentia Dei omnes Chriſtiani modo facti Catholica fide, noſtriſque clericis quibus obedirent receptis, blande, manſuete, innocenterque viuant, non quaſi cum ſubiectis Gallis, ſed vere cum fratribus Chriſtianis. Anno autem vndecimo imperij ſui, Valentinianus, cum Sarmatæ ſeſe per Pannonias diffudiſſent, eaſque vaſtarent, bellum in eos parans, apud Brigitionem oppidum ſubita effuſione ſanguinis, quod Græcè Apoplexis vocatur, ſuffocatus & mortuus eſt. Poſt quem Gratianus filius eius occidentis imperium tenuit. Valente patruo in Orientis partibus conſtituto, Valentinianum etiam fratrem ſuum paruum admodum, ſocium creauit imperij.

CAPVT XXXIII.

Valens Imperator, quomodo Chriſtianos punierit, & quæ bella geſſerit, deque Gratiani imperio.

Anno ab vrbe condita milleſimo centeſimo viceſimooctauo, Valens tricemuſnonus imperium quatuor annis Valentiniano mortuo tenuit, cui ſoli cum impie ageret, & potuiſſet erubeſcere, illico velut effrenata li-

ber

bertatis audacia legem dedit: vt monachi, hoc eſt, Chriſtiani, qui ad vnum fidei opus, dimiſſa ſecularium rerum multimoda actione, ſe redigunt, ad militiam cogerentur. Vaſtas illas tunc Ægypti ſolitudines, arenaſque diffuſas, quas propter ſitim ac ſterilitatem periculoſiſsimamque ſerpentum abundantiam conuerſatio humana non noſſet, magna habitantium monachorum multitudo compleuerat. Huc tribuni & milites miſsi, qui ſanctos ac veros milites Dei alio nomine perſecutionis abſtraherent, interfecerunt ibi agmina multa ſanctorum. Quæ autem per diuerſas vbique prouincias, his ſimilibuſque iuſsis aduerſus Eccleſias Catholicas, & rectæ fidei populos geſta ſint, ſatis ſignificatum ipſa reticendi electione ſufficiat. Interea in Africæ patibus Firmus ſeſe, excitatis Maurorum gentibus, regem conſtituens, Africam Mauritaniamque vaſtauit. Cæſaream vrbem nobiliſsimam Mauritaniæ dolo captam, deinde cædibus incendijſque completam, barbaris in prædam dedit. Igitur comes Theodoſius, Theodoſii qui pòſt imperio præfuit, pater, à Valentiniano miſſus effuſas Maurorum gentes multis prælijs fregit, ipſum Firmum afflictum & oppreſſum coëgit ad mortem. Pòſt cum experientiſsima prouidẽtia totam cum Mauritania Africam meliorem priſtinis legibus reddidiſſet, inſtimulante & obrepente inuidia iuſſus interfici, apud Carthaginem baptizari in remiſsionem peccatorum præopta-

optauit: ac poſtquam ſacramentum Chriſti, quod quæſierat, aſſecutus eſt, poſt glorioſam ſæculi vitam, etiam de vitæ æternitate ſecurus, percuſſori iugulum vltro præbuit. Gratianus interea Imperator admodum iuuenis, cum inæſtimabilem multitudinem hoſtium Romanis infuſam finibus cerneret, fretus CHRISTI potentia longè impari militum numero ſeſe in hoſtem dedit: & continuo apud Argentariam oppidum Galliarum, formidoloſiſsimum bellum incredibili felicitate confecit. Nam plus quam triginta millia Alemannorum, minimo Romanorum detrimẽto in eo prælio interfecta narrantur. Tertiodecimo autẽ anno imperij Valentis, hoc eſt, paruo tempore poſtea quam Valens per totum Orientẽ Eccleſiarum lacerationes, ſanctorumque cędes egerat, radix illa miſeriarum noſtrarum copioſiſsimos ſimul frutices germinauit: ſiquidem gens Hunnorum diu inacceſsis ſeclusa montibus, repentina rabie percita, exarſit in Gothos: eóſque ſparſim conturbatos ab antiquis ſedibus expulit. Gothi tranſitu Danubio fugientes, à Valente ſine vlla fœderis pactione ſuſcepti, ne arma quidem, quo tutius barbaris crederetur, tradidere Romanis. Deinde propter intolerabilem auaritiam Maximi ducis, fame & iniurijs adacti, in arma ſurgentes, victo Valentis exercitu, per Thraciam ſeſe miſcentes, ſimul omnia cædibus, incendijs, rapiniſque fœdarunt. Valens egreſſus de Antiochia: cu m vltima infe-

infelicis belli ſorte traheretur, ſera peccati maximi pœnitentia ſtimulatus, Epiſcopos cæteroſque ſanctos reuocari de exilijs imperauit. Itaque decimoquinto imperij ſui anno lachrymabile illud bellum in Thraciæ cum Gothis, iam tunc exercitatione virium rerumque abundantia inſtructiſsimis, geſſit. Vbi primo ſtatim impetu Gothorum perturbatæ Romanorum equitum turmæ, nuda peditum deſeruere præſidia. Mox legiones peditum vndique equitatu hoſtium cinctæ, ac primum nubibus ſagittarum obrutæ, deinde cum amentes metu ſparſim per deuia cogerentur, funditus cæſæ, gladijs inſequentium contiſque perierunt. Ipſe Imperator cum ſagitta ſaucius, verſuſque in fugam, ægre in çuiuſdam villulæ caſam deportatus lateret, ab inſequentibus hoſtibus deprehenſus, ſubiecto igne, conſumptus eſt: & quo magis teſtimonium punitionis eius & diuinæ indignationis terribili poſteris eſſet exemplo, etiam communi caruit ſepultura. Conſoletur ſe, ſed in hoc ſolo peruicacia miſeriaque gentilium, quia temporibus & regibus Chriſtianis tantæ ſimul congeſtæ clades, preſſam reipublicæ onerauere ceruicem: euerſæ prouinciæ, deletus exercitus, Imperator incenſus. Magnum reuera, hoc eſt ad noſtrum dolorem, magiſque miſerum, quo magis nouum. Sed quid hoc ad conſolationem proficit paganorum, qui palam peruident & in his quoque perſecutorem Eccleſiarum fuiſſe punitum? Vnus Deus vnam fidem tra-

didit, vnam Eccleſiam toto orbe diffudit, hãc aſpicit, hanc diligit, hanc defendit. Quolibet ſe quiſquis nomine tegat, ſi huic non ſociatur alienus: ſi hãc impugnat, inimicus eſt. Conſolentur ſe gentiles in quantum volunt, Iudæorum hæreticorumq; ſupplicijs: tantum & vnum Deum eſſe, & eundem perſonarum acceptorem non eſſe, vel ex hac potiſsimum Valentis extincti probatione feteantur. Gothi antea per legatos ſupplices propoſcerunt, vt illis Epiſcopi, à quibus Chriſtianæ fidei regulam diſcerent, mitterẽtur. Valens Imperator exitiabili prauitate doctores Arriani dogmatis miſit. Gothi primæ fidei rudimentũ quod accepere, tenuerunt. Valens Catholicæ fidei normam quam prius habuerat derelinquens peruerſo Arrianorum dogmati ſeſe illexit. Itaq; iuſto Dei iudicio ipſi eum viuum incenderunt, qui propter eum etiam mortui, vitio erroris arſuri ſunt.

CAPVT XXXIV.

Gratianus Imperator quanta prudentia imperium rexerit. Theodoſius Orienti & Thraciæ imperat: deque Arcadio & Maximo.

ANno ab vrbe condita milleſimo centeſimo XXXII. Gratianus quadrageſimus ab Auguſto, poſt mortem Valentis ſex annis imperium tenuit, quamuis iamdudum antea cum patruo Valente & cum Valentiniano fratre regnaret; qui cum afflictum ac pene col-

collapſum reip.ſtatum videret, eadem proui ſione qua quondam legerat Nerua Hiſpanum virum Traianum, per quem reſpublica reparata eſt, legit & ipſe Theodoſium æque Hiſpanum virum; & reſtituendæ reipub.neceſsitate apud Syrmium purpuram induit, Orietiſque & Thraciȩ ſimul præfecit imperio: in hoc perfectiore iudicio, quia cum in omnibus humanæ vitæ virtutibus iſte par fuerit, in fidei ſacramento religioniſque cultu ſine vlla cōparatione precęſsit: ſiquidem ille perſecutor, hic propagator Eccleſiæ. Ita illi ne vnus quidem proprius filius, quo ſucceſſore gauderet, indultus eſt: huius autem Orienti ſimul atque occidenti per ſucciduas vſque ad nunc generationes glorioſa propago dominatur. *Itaque vt Theodoſius afflictam Rempubl. ira Dei reparandam credidit miſericordia illius, omnem fiduciam ſui ad opem Chriſti conferens, maximas illas Scythicas gentes, formidataſq; cunctis maioribus, Alexandro quoque illi Magno, ſicut Pompeius Corneliuſque teſtati ſunt, euitatas, nunc autem extincto Romano exercitu, Romanis equis armiſque inſtructiſsimas, hoc eſt, Alanos, Hunnos & Gothos, incunctanter aggreſſus, magnis multiſque prælijs vicit. Vrbem Conſtantinopolim victor intrauit: & ne paruam ipſam Romani exercitus manum aſsiduè bellando deterreret, fœdus cum Athanarico rege Gothorum percuſsit. Athanaricus autem continuo vt Conſtantinopolim venit, diem obijt. Vniuerſæ Gothorum gen-

tes,regę defuncto, aſpicientes virtutem benignitatemque Theodoſij,Romano ſeſe imperio dediderunt. In ijſdem etiam diebus Perſæ, qui Iuliano interfecto alijſque Imperatoribus ſæpe victis,nunc etiam Valente in fugam acto,recentiſsimę victorię ſatietatem cruda inſultatione ructabant,vltro Conſtantinopolim ad Theodoſium miſere legatos, pacemque ſupplices popoſcerunt :ictumque tunc fœdus eſt, quo vniuerſus Oriens vſque ad nunc tranquilliſsime fruitur.Interea cum Theodoſius in Oriente ſubactis barbarorum gentibus, Thracias tandem ab hoſte liberas reddidiſſet, & Arcadium filium ſuum conſortem feciſſet imperij, Maximus vir quidem ſtrenuus & probus, atque Auguſto dignus, niſi contra ſacramenti fidem per tyrannidem emerſiſſet, in Britannia inuitus propemodum ab exercitu Imperator creatus,in Galliam tranſijt: vbi Gratianum Auguſtum ſubita incurſione perterritum,atque in Italiam tranſire meditantem, dolis circumuentum interfecit, fratremq́ eius Valentinianum Auguſtum Italia expulit. Valentinianus in Orientem refugiens, à Theodoſio paterna pietate ſuſceptus, mox etiam imperio reſtitutus eſt.

CAPVT XXXV.

Theodoſius Imperator Cæſar Auguſtus quæ bella geſſerit. Interim de Maximi, Andragatij & Valentiniani interitu, deque Arboga-

bogaſte & Eugenio tyranno, per Theodoſium deletis.

ANNo ab vrbe condita milleſimo centeſimo, trigeſimooctauo Theodoſius XLI. interfecto per Maximum Gratiano, imperium Romani orbis ſolus obtinuit, manſitque in eo annis vndecim, cum iam in Orientis partibus ſex annis Gratiano viuente regnaſſet. Itaque iuſtis neceſſarijſque cauſis ad bellum ciuile permotus, cum è duobus Auguſtis fratribus, & vltionem vnius interfecti ſanguis exigeretur, & reſtitutionem miſeria alterius exulantis oraret, poſuit in Deo ſpem ſuam, ſeque aduerſus Maximum tyrannum ſola fide maior (nam longe minor erat vniuerſa apparatus bellici comparatione) proripuit. Aquileiæ tunc Maximus victoriæ ſuæ ſpectator inſederat. Andragathius comes eius ſummam belli adminiſtrabat: qui cum largiſsimis militum copijs, ipſaque magnarum copiarum fortitudine, præcellente conſilio, omnes incredibiliter Alpium ac fluminum aditus communiſſet, ineffabili iudicio Dei nauali expeditione dũ incautum hoſtem præuenire & obruere parat, ſponte eadem, quæ obſtruxerat clauſtra, deſeruit. Ita Theodoſius nemine ſentiente, vt non dicam repugnante, vacuatas tranſmiſit Alpes, atque Aquileiam improuiſus adueniens, hoſtem illum magnum Maximum trucem, & ab immaniſsimis quoque Germanorum gentibus tributa ac ſtipendia ſolo

terrore nominis exigentem, ſine dolo & controuerſia clauſit, cepit & occidit. Valentinianus, *recepta Italia, potitus imperio eſt. Andragatius comes cognita Maximi nece, præcipitem ſeſe è naui in vndas dedit, ac ſuffocatus eſt. Theodoſius incruentam victoriam Deo procurante ſuſcepit. Ecce regibus & temporibus Chriſtianis qualiter bella ciuilia cum vitari nequeunt, tranſiguntur. Ad victoriam peruentum eſt, irrupta eſt ciuitas, correpus tyrannus, & hoc parum eſt. Ecce à parte alia victus hoſtilis exercitus, atque ipſo tyranno truculentior comes tyranni ad mortem coactus, tantæ diſſolutæ eluſæque inſidiæ, tanti apparatus exinaniti ſunt: & tamen nullus dolus inſtruxit, nullus aciem diſpoſuit, poſtremo nullus (ſi dici licet) gladium de vagina extulit. Formidoloſiſsimum bellum ſine ſanguine vſque ad victoriam, & in victoria duorum morte confectum eſt. Et ne hoc quiſquam caſu factum putet, quo magis potentia Dei, qua & diſpenſantur & iudicantur vniuerſa, propalato ſui teſtimonio declarata, obſtrepentium mentes vel ad confuſionem vel ad fidem cogat, dico rem & ignotam omnibus, & omnibus notam. Poſt hoc bellum, quo Maximus interfectus eſt, multa vtiq; ſicut omnes recognoſcimus, Theodoſium filiumque eius Honorium vſque ad nunc & externa bella & ciuilia ſubſecuta ſunt: & tamen omnia penè vſque in hodiernum diem, & quidem cum fructu ſimplicis ſanctæque victoriæ, vel nullo

*recepta Italia.

vel

vel minimo ſanguine quieuerunt. Igitur Valentinianus iunior regno reſtitutus, extincto Maximo, eiuſque filio Victore, quem Imperatorem Gallis Maximus reliquerat, ipſe in Galliam tranſiuit: vbi cum tranquilla rep. in pace ageret, apud Viennam dolo Arbogaſtis comitis ſui, vt ferunt, ſtrangulatus, atque vt voluntariam ſibi conſciuiſſe mortem putaretur, laqueo ſuſpenſus eſt. Mortuo Valentiniano Auguſto, Arbogaſtes Eugenium tyrannum mox creare auſus eſt, legitque hominem cui titulum Imperatoris imponeret, ipſe acturus imperium: vir barbarus animo, conſilio, manu, audacia, potentiaque nimius contraxit vndique innumeras, inuictasque copias, vel Romanorum præſidijs vel auxilijs barbarorum, alibi poteſtate, alibi cognatione ſubnixus. Hiſtoriam notam etiam oculis plurimorum, quam melius qui ſpectauere nouerunt, dilatari verbis non opus eſt. Potentia Dei, non fiducia hominis, victorem ſemper extitiſſe Theodoſium, Arbogaſtes iſte præcipuum in vtroque documentum eſt: qui & tunc, cum Theodoſio paruit, tantis inſtructum præſidijs Maximum ipſe minimus cœpit: & nunc cum aduerſus eundem Theodoſium collectis Gallorum Francorumque viribus exundauit, nixus etiam præcipuo cultu idolorum, magna tamen facilitate ſuccubuit. Eugenius atque Arbogaſtes inſtructas acies campis expedierant, arcta Alpium latera atque ineuitabiles tranſitus, præmiſsis callidè inſidijs, occupa-

rant: vt etiam ſi numero ac viribus impares forent, ſola tamen belli diſpoſitione victores. At verò Theodoſius in ſummis alpibus conſtitutus, expers cibi ac ſomni, ſciens, quod deſtitutus * ſuis, neſciens quod clauſis alienis, Dominum Chriſtum ſolus ſolum qui poſſet omnia, corpore humi fuſus, mente cœlo fixus, orabat. Dehinc poſtquam inſomnem noctem precum continuatione tranſegit, & teſtes propemodum, quas in pretium præſidij cœleſtis appenderat, lachrymarum lucunas reliquit, fiducialiter arma corripuit ſolus: Sciens ſe eſſe non ſolum ſigno crucis tuendum, ſed & victoriam adepturum, ſigno crucis ſe muniens, ſignum victoriæ dedit, (ac ſigno crucis ſignum prælio dedit,) ac ſe in bellum, etiam ſi nemo ſequeretur, victor futurus immiſit. Prima ſalutis via extitit Arbitrio, hoſtilium partium comes: qui cum ignarum Imperatorem circunpoſitis excepiſſet inſidijs, conuerſus ad reuerentiam præſentis Auguſti, non ſolum periculo liberauit, verumetiam inſtruxit auxilio. At vbi ad contigua immiſcendæ pugnæ ſpatia peruentum eſt, continuò magnus ille & ineffabilis turbo ventorum in ora hoſtium ruit. Ferebantur per aërem ſpicula miſſa noſtrorum, atque vltra menſuram humani iactus manu in aëre portata, nuſquam propemodum cadere, priuſquam impingerent, ſinebantur. Porrò autem turbo continuus ora pectoraque hoſtium nunc illis grauiter ſcutis euerberabat, nunc impreſſis pertinaciter

*vel à ſuis.

Parentheſi hac incluſa manuſcripta quædam exemplaria non habent

citer obſtructa claudebat, nunc auulſis violenter deſtituta nudabat, nunc oppoſitis iugiter in terga trudebat: tela etiam, quæ ipſi vehementer intorſerant, excepta ventis impetu ſupinata, ac retrorſum coacta ipſos infeliciter configebant. Proſpexit ſibi humanæ conſcientiæ pauor: Nam continuo ſeſe, parua ſuorum manu fuſa, victori Theodoſio hoſtilis proſtrauit exercitus, Eugenius captus atque interfectus eſt. Arbogaſtes ſua ſe manu perculit. Ita & hic duorum ſanguine bellum ciuile reſtinctum eſt, abſque illis decem millibus Gothorum, quos præmiſſos à Theodoſio Arbogaſtes deliſſe funditus fertur, quos vtique perdidiſſe lucrum & vinci vincere fuit. Nō inſulto obtrectatoribus noſtris. Vnum aliquod ab initio vrbis conditæ bellum proferant, tam pia neceſsitate ſuſceptum, tā diuina felicitate confectum, tam clementi benignitate ſopitum, vbi nec pugna grauem cædem, nec victoria cruentam exegerit vltionem: & fortaſſe concedam, vt non hæc fidei Chriſtiani ducis conceſſa videantur, quamuis ego hoc teſtimonio non laborem, quando vnus ex ipſis poeta quidem eximius, ſed paganus peruicaciſsimus, huiuſmodi verſibus & Deo & homini teſtimonium tulit, quibus ait:

O nimium dilecte Deo, tibi militat æther,
Et coniurati veniunt ad claſſica venti.

Ita cælitus iudicatum eſt inter partem etiam ſine præſidio hominum de ſolo Deo humiliter ſperantem, & partem arrogantiſsime de

viribus ſuis, & de idolis præſumentem. Theodoſius autem cõpoſita tranquillataq; Rep. apud Mediolanum conſtitutus, diem obiit.

CAPVT XXXVI.

De imperio & rebus geſtis Arcadii, Theodoſii iunioris & Honorii Cæſarum. De Gildonis perfidia ac molitionibus, tamen per Maſcezilem compreſſis.

ANno ab vrbe condita milleſimo centeſimo XLIX. Arcadius Auguſtus, cuius nunc filius Theodoſius Orientem regit, & Honorius Auguſtus frater eius, cui nunc Reſpub. innititur, XLII. loco commune imperium, diuiſis tantum ſedibus tenere cœpe rũt: vixitque Arcadius poſt patris exceſſum annis duodecim, imperijque ſummam Theodoſio filio ſuo paruo admodum moriens tradidit. Interea Gildo comes, qui in initio regni eorũ Africæ præerat, ſimul vt defunctum Theodoſium comperit, ſiue, vt quidam ferũt, quadam permotus inuidia, Africam Orientalis imperij partibus iungere molitus eſt: ſiue, vt alia tradit opinio, minimam in paruulis ſpem fore arbitratus, præſertim cum abſque his non facile antea quiſquam puſillus in imperio relictus, ad maturitatem virilis ætatis euaſerit: iſtique propemodum ſoli inueniantur, quos ob egregiam patris ac ſuam fidem & diuiſos & deſtitutos Chriſti tutela prouexerit. Africam excerptam à ſocie-

cietate Reip. ſibi vſurpare auſus eſt,gentili magis licentia contentus quàm ambitu regię affe ctationis inflatus. Huic Maſcezil frater fuit,qui nouarum rerum molitiones in fratre perhorreſcens , relictis apud Africanam militiam duobus filijs adoleſcentibus , in Italiam redijt. Gildo & abſentiam fratris & præſentiam filiorum eius ſuſpectam habens, adoleſcentes dolo circumuentos interfecit. Ad hunc iam vt hoſtem bello inſequendum Maſcezil frater miſſus eſt,quem idoneũ procurandæ reip. fore propriæ orbitatis recens dolor pollicebatur.Igitur Maſcezil iam inde à Theodoſio ſciens,quantum in rebus deſperatiſsimis oratio nominis per fidem Chriſti à clementia Dei impetraret, Caprariam inſulam adijt , vnde ſecum ſanctos ſeruos Dei aliquot permotos precibus ſuis ſumpſit:cum his,orationibus,ieiunijs,pſalmis dies & noctes continuans,ſine bello victoriam meruit, ac ſine cæde vindictam , Ardalio fluminis nomen eſt , quod fluit inter Thebaſtem & *Metrideram ciuitates: vbi cum parua manu,hoc eſt,cum quinque millibus (vt aiunt) militum,contra ſeptuaginta millia hoſtium caſtra metatus,cum interiecta mora excedere loco , oppoſitaſque præiacentis vallis anguſtias tranſgredi vellet, intercurrente nocte,beatum Ambroſium epiſcopum,Mediolani paulo ante defunctum per ſomnium ſibi videre viſus eſt, ſignificantem manu, & impacto ad humum ter baculo dicentem: Hic,hic,hic. Quod ille prudenti coniectura intel-

*Ammederam.

intellexit merito annuntiantis fidem victoriæ, verbo locum, numrro diem ſignificari, Subſiſtit, ac tertio demum die, poſt noctem orationibus hymniſque peruigilem ab ipſis cæleſtium ſacramentorum myſterijs, in hoſtem circunfuſum proceſsit : & cum ad eos qui primi occurrerant, pia pacis verba iactaret, ſigniferum quendam inſolenter obſiſtẽtem, & iamiamque pugnam excitantem, gladio percuſsit in brachio: eumque manu debilem, ipſo vulnere coegit pronum inclinare vexillum. Quo viſo, reliquæ cohortes deditionem iam fieri priorum exiſtimantes, certatim ſeſe ad Maſcezilem ſignis tradidere cõuerſis. Barbari quorum magnam multitudinem Gildo ad bellum deduxerat, defectu militum deſtituti, in diuerſa fugerunt. Gildo & ipſe fugam molitus arrepta naui, vt in altum prouectus, ac deinde reuocatus in Africam, poſt aliquot dies ſtrangulatus, interijt. Periclitaremur ſub tantorum miraculorum relatu, præſumpta mentiendi impudentia, niſi adhuc vocem noſtram conſcientia eorum, qui interfuere, præcurreret. Nullæ aguntur inſidiæ, nulla corruptio, ſeptuaginta millia hoſtium vincuntur pene ſine pugna: fugit victus ad tempus, ne plus audeat victor iratus. Trãſportatur in diuerſum locum, vt neſciat frater occidi, quo vindicatur occiſo. Sane idem Maſcezil elatus rerum ſecundarum inſolentia. poſthabito ſanctorum conſortio, cũ quibus antea Deo militans vicerat, etiam eccleſiam temerare auſus eſt, atq; ex ea quoſ-

dam

dam non dubitauit extrahere. Secuta eſt pœna ſacrilegum. Nam iiſdem ſuperſtitibus atque inſultantibus, quos ab Eccleſia ad pœnã protraxerat, poſt aliquantum tempus ſolus & ipſe punitus eſt: probauitque in ſe vno, ad vtrunque ſemper diuinum vigilare iudicium: quando & cum ſperauit, adiutus, & cum contempſit, occiſus eſt.

CAPVT XXXVII.

De Ruffini & Stiliclonis ſceere: item Rhadagaiſi regis Gothorum, quomodo Romam terruerit & victus ſit.

INterea cum à Theodoſio Imperatore ſenio re, ſingulis potiſsimis infantum cura & diſciplina vtriuſque palatij commiſſa eſſet, hoc eſt, Ruffino Orientales aulæ, Stiliconi occidentalis imperij, quid vterque egerit; quidve agere conatus ſit, exitus vtriuſque docuit: cum alius ſibi, alius filio ſuo affectans regale faſtigium, vt rebus repente turbatis, neceſsitas Reip. ſcelus ambitus tegeret, gentes barbaras ille immiſit, hic fouit. Taceo de Alarico rege cum Gothis ſuis ſæpe victo, ſæpe concluſo, ſemperque dimiſſo. Taceo de infelicibus illis apud Polentiam geſtis, quum barbaro & pagano duci, hoc eſt, Sauli ſumma belli commiſſa eſt: cuius improbitate reuerendiſsimi dies & ſanctum Paſcha violatum eſt, cedentique hoſti propter religionem, vt pugnaret extortum eſt: cum quidem, oſtẽdente in bre-

in breui iudicio Dei, & quid fauor eius poſſet, & quid vltio exigeret, pugnantes vicimus, victores victi ſumus. Taceo de ipſorum inter ſe barbarorum crebris dilacerationibus, cum ſe inuicem Gothorum cunei duo, deinde Alani atque Hunni varijs cædibus populabantur. Rhadagaiſus omnium antiquorum præſentiumque hoſtium longe immaniſsimus, repentino impetu totam inundauit Italiam. Nam fuiſſe in populo eius plus quam ducenta millia Gothorum ferunt. Hic ſupra hanc incredibilem multitudinem indomitamque virtutem paganus & Scytha erat: qui, vt mos eſt barbaris huiuſmodi gẽtibus, omnem Romani generis ſanguinem diis ſuis propinare deuouerat. Hoc igitur Romanis arcibus imminente, fit omnium paganorum in vrbe concurſus, hoſtem eſſe cum vtique viriũ copia, tum maxime præſidio deorum potentem: vrbem autem ideo deſtitutã & mature perituram, quia deos & ſacra perdiderit. Magnis querelis vbiq; agitur, & continuo de repetendis ſacris celebrandiſque tractatur. Feruent tota vrbe blaſphemiæ, vulgo nomen Chriſti tanquam lues aliqua præſentium temporum probris ingrauatur. Itaque ineffabili iudicio Dei factum eſt, vti, quoniam in permixto populo pijs gratia, impijs pœna debebatur, oportebatque permitti hoſtes, qui inſuadibilem in plurimis, & cõtradicentem ciuitatem ſeuerioribus ſolito flagris coarguerẽt, non tamen eos qui indiſcrete euectos intemperata cæde delerẽt, duo tunc

tunc populi Gothorum cum duobus potentiſsimis regibus ſuis per Romanas prouincias baccharentur: quorum vnus Chriſtianus propriorque Romano, & (vt res docuit) timore Dei mitis in cæde, alius paganus barbarus, & vere Scytha, qui non tantum gloriam aut prædam inquantum inexaturabili crudelitate ipſam cædem amaret in cæde: & hic iam receptus ſinu Italiæ, Romam è proximo trementem terrore quaſſabat. Itaque ſi huic vltionis poteſtas permitteretur, quem Romani ob hoc præcipue timendum arbitrabantur, quia fauorem Deorum ſacrificiorum obſequijs inuitaret, & immoderatior cædes ſine fructu emendationis arſiſſet, & error nouiſsimus peior priore creuiſſet: quandoquidem in pagani & idololatriæ manus incidiſſe, non ſolum paganis reſiduis de inſtaurando cultu idolorum eſſet indubitata perſuaſio, ſed etiam Chriſtianis periculoſa confuſio, cum & hi terrerentur præiudicio, & illi confirmarentur exemplo: Quamobrem iuſtus diſpenſator humani generis Deus perire paganum hoſtem voluit, & Chriſtianum prævalere permiſit, vt pagani blaſphemantesq; Romani, & illo confunderentur perdito, & hoc punirentur immiſſo: maxime cum Imperatoris Honorij admiranda in rege continentia, & ſanctiſsima fides non parum diuinæ miſericordiæ mereretur. Conceduntur quidem aduerſus immaniſsimum illum hoſtem Rhadagaiſum, aliorum hoſtium cum copijs ſuis inclinati ad auxilium animi. Adſunt

ſunt Vldin & Sarus Hunnorum & Gothorum duces præſidio Romanorum:ſed non ſiuit Deus rem potentiæ ſuæ,virtutem hominum & maxime hoſtium videri.Conterritũ diuinitus Rhadagaiſum,in Fæſulanos montes cogit:eiuſque (ſecundum eos qui parciſsime referunt) ducenta millia hominum inopum conſilij & cibi,in arido & aſpero montis iugo,vrgente vndique timore concludit: agminaque quibus dudum anguſta videbatur Italia , latendi ſpe in vnum ac paruum verticem trudit.Quid multis morer ? Non diſpoſita in bellum acies fuit,non furor , timorque incerta pugna prætulit , non cædes acta , non ſanguis effuſus eſt , non poſtremo (quod felicitatis loco deputari ſolet) damna pugnæ euentu compenſata victoriæ edentibus,bibentibus,ludentibuſque noſtris,tanti illi tamque immanes hoſtes,eſurientes & ſitientes languenteſque confecti ſunt. Parum hoc eſt,niſi captum & catenatum ac ſubiugatum ſciant:quem timuere Romani:illumque idololatram ſuum,cuius ſacrificia ſe magis pertimeſcere quàm arma fingebant, ſine prælio victum ac vinctum ſub iugo cateniſque deſpiciant.Igitur rex Rhadagaiſus ſolus ſpem fugæ ſumens,clam ſuos deſeruit,atque in noſtros incidit:à quibus captus , ac pauliſper retentus,deinde interfectus eſt. Tanta vero multitudo captiuorum Gothorum fuiſſe fertur,vt viliſsimarum pecudum modo, ſingulis aureis paſsim greges hominum venderentur.Sed nihil ſupereſſe Deus de eodem popu-

populo ſinit. Nam ilico cunctis qui emebantur morientibus, quod improbi emptores eorum non impenderunt turpiter pretijs, expēderunt miſericorditer ſepulturis. Igitur ingrata Roma, quæ ſicut nunc ſenſit, non ad remittendam, ſed ad reprimendam idololatriæ præſumptionem, iudicis Dei obliquam miſericordiam, ita continuo propter viuorum mortuorumque ſanctorum piam recordationem, Dei iram paſſura non plenam, ſi forte confuſa pœniteat, & per experientiam fidem diſcat, ab incurſu Alarici regis & hoſtis, ſed Chriſtiani, aliquantulo ad tempus ſpatio, differtur.

CAPVT XXXVIII.

De molitionibus Stiliconis comitis, eiuſque & Eucherii interitu.

INterea comes Stilico Vandalorum imbellis, auaræ, perfidæ & doloſæ gentis genere editus, paruipendens quod ſub Imperatore imperabat, Eucherium filium ſuum, ſicut à pleriſque traditur, iam inde Chriſtianorum perſecutionem à puero priuatoque meditantem, in imperio quoquo modo ſuſtinere nitebatur. Quamobrem Alaricum cunctamq; Gotborum gentem pro pace optima & quibuſcunque ſedibus ſuppliciter ac ſimpliciter orantem, occulto fœdere fouens, publice autem & belli & pacis copia negata, ad terendā terrendamq; Rempubl. reſeruauit. Præterea

gentes alias copijs viribuſque intolerabiles, quibus nunc Galliarum Hiſpaniarumq́ꝫ prouinciæ premuntur, hoc eſt, Alanorum, Sueuorum, Vandalorum, ipſoque ſimul motu impulſorum Burgundionum, vltro in arma ſolicitans, deterſo ſemel Romani nominis metu, ſuſcitauit eas interim ripas Rheni quatere, & pulſare Gallias voluit, ſperās miſer ſub hac neceſsitatis circunſtantia, quia & extorquere imperium genero poſſet in filium, & gentes barbaræ tam facile comprimi quam commoueri valerent. Itaq́ꝫ vbi Imperatori Honorio exercituiq́ꝫ Romano hæc tātorum ſcelerum ſcena patefacta eſt, commoto iuſtiſſime exercitu: occiſus eſt Stilico: qui vt vnum puerum purpuram indueret, totius generis humani ſanguinem dedit. Occiſus eſt & Eucherius, qui ad conciliandum ſibi fauorem paganorum, reſtitutione templorum & euerſione eccleſiarum imbuturum ſe regni primordia minabatur, paucique cum ijſdem ſatellites tantarum molitionum puniti ſunt. Ita minimo negotio paucorumque pœna, eccleſiæ Chriſti cum Imperatore religioſo & liberatæ ſunt & vindicatæ. Itaque poſt hęc tanta augmenta blaſphemiarum, nullamque pœnitentiam, vltima illa diuque ſuſpēſa vrbem pœna conſequitur.

CAPVT XXXIX.

Quomodo Roma per Gothos irrupta fuerit, depradata & incenſa, ſolis Chriſtianis tutis & liberis.

Adeſt

ADeſt Alaricus, trepidam Romam obſidet, turbat, irrumpit. Dato tamen præcepto prius, vt ſi qui in ſancta loca præcipueque in ſanctorum Apoſtolorum Petri & Pauli baſilicas confugiſſent, hos in primis inuiolatos ſecuroſque eſſe ſinerent. Tum deinde inquantum poſſent prædæ inhiantes, à ſanguine temperarent. Accidit quoque, quo magis illa vrbis irruptio indignatione Dei acta, quã hoſtis fortitudine probaretur, vt beatus Innocentius Romanæ Eccleſiæ epiſcopus, tanquam Iuſtus Lot ſubtractus à Sodomis occulta prouidentia Dei apud Rauennam tunc poſitus, peccatoris populi non videret excidium. Diſcurrentibus itaque per vrbem barbaris, forte vnus Gothorum idemque potens & Chriſtianus, ſacram Deo virginem iam ætate prouectam, in quadam Eccleſiaſtica domo reperit: cumque ab ea aurum argentumque honeſte expoſceret, illa fideli conſtantia eſſe apud ſe plurimum, & mox proferendum ſpoſpondit, ac protulit. Dumque expoſitis opibus, attonitum barbarum magnitudine & pondere ac pulchritudine, ignota etiam vaſorum qualitate intelligeret, virgo Chriſti ad Barbarum ait: Hæc Petri Apoſtoli ſacra miniſteria. Præſume, ſi audes, de facto tu videris. Ego quia defendere non valeo, neque tenere audeo. Barbarus verò ad reuerentiam religionis, timore Dei & fide virginis motus, ad Alaricum hæc per nuntium retulit: qui continuo reportari ad apoſtoli baſilicam vniuerſa, vt erant, vaſa imperauit:

uit:virginem etiam, ſimulque omnes qui ſe adiungerent Chriſtianos, eodem cum defenſione deduci. Ea domus à ſanctis ſedibus longo, vt ferunt, & medio interiectu vrbis aberat. Itaque magno ſpectaculo omnium diſpoſita per ſingulos ſingula, & ſuper capita elato palam aurea atque argentea vaſa portantur, exertis vndique ad defenſionem gladijs, pia pompa munitur. Hymnis Deo Romanis barbariſq; concinnentibus, publice canitur. Perſonat latè in excidio vrbis ſalutis tuba, omneſque etiam in abditis latentes, inuitat ac pulſat. Concurrunt vndiq; ad vaſa Petri, vaſa Chriſti; plurimi etiam pagani Chriſtianis profeſsione, ſi non fide admiſcerentur; & per hoc tamen ad tempus, quo magis confundantur, euadunt. Quanto copioſius aggregantur Romani confugientes, tanto auidius circunfunduntur barbari defenſores O ſacra & ineffabilis diuini iudicij diſcretio. O ſanctum iſtud & ſalutare flumen, quod parua exortū domo, dum beato alueo in ſanctorum ſedes tendit, oberrantes periclitanteſque animas in ſalutis ſinum pia rapacitate peruexit. O præclara illa Chriſtianæ militiæ tuba, quæ generaliter cunctos dulciſsimo ad vitam modulamine inuitans, quos ad ſalutem inobedientes non ſuſcitauit, inexcuſabiles reliquit ad mortem. Myſterium hoc, quod in transferendis vaſis, dicendis hymnis, ducendis populis fuit, tanquam magnum cribrum fuiſſe arbitror, per quod ex congregatione populi Romani tanquam ex magna maſſa frumen-

ti, per omnia ex vniuerſo ambitu ciuitatis latebrarum foramina effluxere grana vi ua, ſiue occaſione, ſiue veritate commota, omnia tamen de præſente ſalute credentia, ex horreo dominicæ præparationis accepta ſunt: Reliqua vero ſicut ſtercora, & velut paleæ, ipſa vel incredulitate vel inobedientia præiudicata, ad exterminiū atq; incendium remanſerunt. Quis hic perpendere plenis miracùlis, quis prædicare dignis laudibus queat? Tertia die barbari, quam ingreſsi vrbem fuerant, ſponte diſcedunt, facto quidem aliquãtarum ædium incendio, ſed ne tanto quidẽ, quantum ſeptingenteſimo conditionis eius anno caſus effecerat. Nam ſi exhibitam Neronis Imperatoris ſui ſpectaculis inflammationem recenſeam, proculdubio nulla comparatione æquiparabitur ſecundum id, quod excitauerat laſciuia Principis, hoc quod nũc intulit ira victoris. Neq; vero Gallorum meminiſſe in huiuſmodi collatione debeo, qui continuo pene anni ſpatio incenſæ euerſæq; vrbis attritos cineres poſſederunt. Et ne quiſquam forte dubitaret ad correptionem ſuperbæ laſciuiæ, & blaſphemæ ciuitatis hoſtibus fuiſſe permiſſum, eodem tempore clariſſima vrbis loca fulminibus diruta ſunt, quæ inflammari ab hoſtibus nequiuerunt.

CAPVT XL.

De irruptione, vaſtationeque Alanorum, Sueuorum & Vandalorum Item de Gratiano ty-

no tyranno & Conſtantino imperatore apud Britannos. Deque Didymi & Veriniani geſtis & interitu.

ANno itaq; ab v.c. M. DLXIV. irruptio vrbis per Alaricũ facta eſt: cuius rei quãuis recẽs memoria ſit, tñ ſi quis ipſius populi Romani & multitudinem videat, & vocem audiat, nihil factum, ſicut etiam ipſi fatentur, arbitrabitur, niſi aliquantis adhuc exiſtentibus ex incendio ruinis forte doceatur. In ea irruptione Placidia Theodoſii principis filia, Arcadij & Honorii Imperatorum ſoror, ab Ataulpho Alarici propinquo capta eſt, atque in vxorem aſſumpta, quaſi eam diuino iudicio velut ſpeciale pignus obſidem Roma tradiderit, ita iuncta barbari potentiſſimi regis coniugio; multo Reip. commodo fuit. Interea, ante biennium Romanæ irruptionis, excitatæ per Stiliconem gentes Alanorum, vt dixi, Sueuorum, Vandalorũ, multæque cum his aliæ, Francos proterunt, Rhenum tranſeunt, Gallias inuadunt, directoq; impetu Pyrenæum vſque perueniunt: cuius obice ad tempus repulſæ, per circuniacentes prouincias refunduntur. His per Gallias bacchantibus, apud Britannias Gratianus municeps eiuſdem inſulæ tyrannus creatur & occiditur. Huius loco Conſtantinus ex infima militia propter ſolam ſpem nominis ſine merito virtutis eligitur, qui continuo vt inuaſit imperium, in Gallias tranſijt. Ibi ſæpe à barbaris incertis fœderibus illuſus, detrimen-

mento magis Reipub. fuit. Miſit vero in Hiſpaniam iudices, quos cum prouinciæ obedienter accepiſſent, duo fratres iuuenes nobiles & locupletes, Didymus & Verinianus non aſſumpſere, ne aduerſus tyrannum quidem tyrannidem, ſed Imperatori iuſto aduerſus tyrannum & barbaros tueri ſeſe patriamque ſuam moliti ſunt. Quod ipſo geſtæ rei ordine patuit. Nam tyrannidem nemo niſi celeriter maturatam ſecreto inuadit, & publice armat, cuius ſumma eſt, aſſumpto diademate ac purpura, videri antequam ſciri. Hi vero plurimo tempore ſeruulos tantum ſuos ex proprijs prædijs colligentes, ac vernaculis alentes ſumptibus, nec diſsimulato propoſito abſque cuiuſquam inquietudine ad Pyrenæi clauſtra tendebant. Aduerſus hos Conſtãtinus Conſtantem filium ſuum, proh dolor, ex monacho Cæſarem factum cum barbaris quibuſdam, qui quondam in fœdus recepti atque in militiam allecti, Honoriaci vocabantur in Hiſpanias miſit. Hinc apud Hiſpanias prima mali labes. Nam interfectis illis fratribus, qui tutari priuato præſidio Pyrenæi alpes moliebantur, his barbaris quaſi in precium victoriæ, primum prædandi in Palatinis campis licentia data: dehinc ſupradicti montis clauſtrorumq́ꝫ eius cura permiſſa eſt, remota ruſticanorum fideli & vtili cuſtodia. Igitur Honoriaci imbuti præda, & illecti abundantia, quo magis ſcelus impunitũ foret, atq́ꝫ ipſis ſceleris plus liceret, prodita Pyrenæi cuſtodia, clauſtrisq́ꝫ patefactis cunctas

gentes quæ per Gallias vagabantur, Hiſpaniarum prouincijs immittũt, ijſdemque ipſi adiunguntur, vbi actis aliquandiu magnis cruentiſque diſcurſibus, poſt graues rerum atque hominum vaſtationes, quarum ipſos quoque modo pœnitet, habita ſorte & diſtributa vſque ad nunc poſſeſsione conſiſtunt.

CAPV XLI.

Dictorum velut epilogus. Item omnes omnia iuſte ſuſtinuiſſe, ſiue pij ſiue impij fuerint.

MVlta nunc mihi de huiuſmodi rebus facultas loquendi foret, ſi non ſecundum omnes homines apud vniuſcuiuſque mentẽ conſcientia ſecreta loqueretur. Irruptæ ſunt Hiſpaniæ, cædes vaſtationesque paſſæ ſunt. Nihil quidem nouum, hoc enim nunc per biennium illud, quo hoſtilis gladius ſæuit, ſuſtinuere à barbaris, quod per ducentos quondã annos paſſæ fuerunt à Romanis, quod etiam ſub Imperatore Galieno per annos propemodum duodecim, Germanis euertentibus exceperunt. Veruntamen quis non ſe, qui ſui ſuorumque actuum vel etiam cogitationum conſcius, iudicia Dei metuit, iuſte omnia paſſum, vel etiam parua ſuſtinuiſſe fateatur? aut qui ſe non intelligit, Deumque non metuit, quomodo non iuſte iſta & quidem parua ſuſtinuit? Quæ cuncta ita ſint, illud tamen clementia Dei eadem pietate qua dudum

dum prędixerat, procurauit, vt ſecundum Euangelium ſuum, quo inceſſabiliter commonebat. Cum vos perſecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam, quiſq; egrediens quò abire vellet, ipſis barbaris mercenarijs miniſtris ac defenſoribus vteretur. Hoc tunc vltrò ipſi offerebant. Et qui auferre omnia interfectis omnibus poterant, particulam ſtipendij ob mercedem ſeruitij ſui & tranſuecti oneris flagitabant. Et hoc quidem à plurimis factũ eſt. Qui autem non crediderunt Euangelio Dei, quaſi contumaces, vel ſi etiam non audierũt, dupliciter contumaces, non dederunt locum iræ, iuſtè à ſuperueniente ira comprehenſi & oppreſsi ſunt. Quanquam & poſt hoc quoque continuo barbari execrati gladios ſuos, ad aratra conuerſi ſunt, reſiduosq; Romanos vt ſocios modo & amicos fouent, vt inueniantur iam inter eos quidam Romani, qui malint inter barbaros pauperem libertatem, quàm inter Romanos tributariam ſolicitudinem ſuſtinere. Quanquam ſi ob hoc ſolum barbari Romanis finibus immiſsi forẽt, quod vulgo per Orientem & occidentem Eccleſiæ Chriſti Hunnis, Sueuis, Vandalis & Burgundionibus, diuerſisq; & innumeris credentium populis replentur, laudanda & attollenda Dei miſericordia videretur: quandoquidem & ſi cum labefactatione noſtri, tantæ gentes agnitionem veritatis acciperent, quam inuenire vtiq; niſi hac occaſione nõ poſſent. Quid enim damni eſt Chriſtiano ad vitam æternã inhianti, huic ſæculo quolibet tẽpore & quo- Matth. 10.

mi vires trãquillis ſtudijs accommodauiſſe generum allegit: cum quo quorundam periculorum ſuſpiciones dum patitur, fecit, atq; aliquandiu Africana annona extra ordinem retenta, ipſe tandem cum immenſa, certè tẽporibus noſtris & ſatis incredibili claſſe nauium, Romam contendit. Nam habuiſſe tunc IIIMDCC. naues dicitur: quem numerum nec apud Xerxem quidem præclarum illum Perſarum regem, nec Alexandrum Magnum, vel quenquam alium regum fuiſſe, hiſtoriæ ferunt. Is ſimul vt cum agmine militum ad vrbem pergens litore egreſſus eſt, occurſu comitis Marini territus & in fugam verſus, arrepta naui, ſolus Carthaginem redijt, atq; ibi continuo militari manu interfectus eſt. Sabinus gener eius Conſtantinopolim fugit, vnde poſt aliquantum temporis retractus, exilioq; damnatus. Hunc omnem catalogum, vt dixi, vel manifeſtorum tyrannorum, vel in obedientium ducum optima Honorius Imperator religione & felicitate meruit, magna Conſtantius comes induſtria & celeritate confecit: merito ſanè, quia in his diebus præcipiente Honorio, & adiuuante Conſtantio, pax & vnitas per vniuerſam Africam Eccleſiæ Catholicæ reddita eſt: & corpus Chriſti, quod nos ſum', redintegrata diſciſsione ſanatum eſt. Impoſita executione ſancti præcepti Marcellino tribuno viro, in primis prudenti & induſtrio, omniumq; ſtudiorum bonorum appetentiſsimo, quem Marinus comes apud Carthaginem (incertum zelo ſtimulatus, an auro corru-

ruptus) occidit: qui continuo reuocatus ex Africa, factuſque priuatus, vel ad pęnam, vel ad pœnitentiam conſcientiæ ſuæ dimiſſus eſt.

CAPVT XLIII.

Quomodo Gothi expulſi, quid Ataulphus rex eorum inſtituerit. De Sigerico & Vallia regibus Gothorum.

ANNo ab vrbe condita milleſimo centeſimo ſexageſimooctauo, Conſtantius comes apud Arelatum Galliæ vrbem conſiſtens magna rerum gerẽdarum induſtria, Gothos Narbona expulit, atq; abire in Hiſpaniam coegit, interdicto pręcipuè, atq; intercluſo omni commeatu nauium, & peregrinorũ vſu commerciorum. Gothorum tunc populis Ataulphus rex præerat: qui poſt irruptionem vrbis ac mortem Alarici, Placidia, vt dixi, captiua ſorore Imperatoris in vxorem aſſumpta, Alarico in regnum ſucceſſerat. Is vt ſæpe auditum, atq; vltimo exitu eius probatũ eſt, ſatis ſtudioſe ſectator pacis, militare fideliter Honorio Imperatori, ac pro defendenda Romana republica impendere vires Gothorum præoptauit. Nam ego quoq; ipſe virũ quendam Narbonenſem illuſtris ſub Theodoſio militiæ, etiam religioſum prudentemque & grauem apud Bethleem oppidum Palæſtinæ, beatiſsimo Hieronymo presbytero referente; audiui ſe familiariſsimum Ataulpho apud Narbonam fuiſſe: ac de eo ſæpe ſub teſtificatio-

tio-

mi vires trãquillis ſtudijs accommodauiſſet, generum allegit: cum quo quorundam periculorum ſuſpiciones dum patitur, fecit, atq; aliquandiu Africana annona extra ordinem retenta, ipſe tandem cum immenſa, certè tẽporibus noſtris & ſatis incredibili claſſe nauium, Romam contendit. Nam habuiſſe tunc IIIMDCC. naues dicitur: quem numerum ne apud Xerxem quidem præclarum illum Perſarum regem, nec Alexandrum Magnum, vel quenquam alium regum fuiſſe, hiſtoriæ ferunt. Is ſimul vt cum agmine militum ad vrbem pergens litore egreſſus eſt, occurſu comitis Marini territus & in fugam verſus, arrepta naui, ſolus Carthaginem rediit, atq; ibi continuo militari manu interfectus eſt. Sabinus gener eius Conſtantinopolim fugit, vnde poſt aliquantum temporis retractus, exilioq; damnatus. Hunc omnem catalogum, vt dixi, vel manifeſtorum tyrannorum, vel inobedientium ducum optima Honorius Imperator religione & felicitate meruit, magna Conſtantius comes induſtria & celeritate confecit: merito ſanè, quia in his diebus præcipiente Honorio, & adiuuante Conſtantio, pax & vnitas per vniuerſam Africam Eccleſiæ Catholicæ reddita eſt: & corpus Chriſti, quod nos ſum⁹, redintegrata diſciſsione ſanatum eſt. Impoſita executione ſancti præcepti Marcellino tribuno viro, in primis prudenti & induſtrio, omniumq; ſtudiorum bonorum appetentiſsimo, quem Marinus comes apud Carthaginem (incertum zelo ſtimulatus, an auro corru-

ruptus) occidit: qui continuo reuocatus ex Africa, factuſque priuatus, vel ad pęnam, vel ad pœnitentiam conſcientiæ ſuæ dimiſſus eſt.

CAPVT XLIII.

Quomodo Gothi expulſi, quid Ataulphus rex eorum inſtituerit. De Sigerico & Vallia regibus Gothorum.

ANNo ab vrbe condita milleſimo centeſimo ſexageſimooctauo, Conſtantius comes apud Arelatum Galliæ vrbem conſiſtens magna rerum gerẽdarum induſtria, Gothos Narbona expulit, atq; abire in Hiſpaniam coegit, interdicto pręcipuè, atq; intercluſo omni commeatu nauium, & peregrinorũ vſu commerciorum. Gothorum tunc populis Ataulphus rex præerat: qui poſt irruptionem vrbis ac mortem Alarici, Placidia, vt dixi, captiua ſorore Imperatoris in vxorem aſſumpta, Alarico in regnum ſucceſſerat. Is vt ſæpe auditum, atq; vltimo exitu eius probatũ eſt, ſatis ſtudioſe ſectator pacis, militare fideliter Honorio Imperatori, ac pro defendenda Romana republica impendere vires Gothorum præoptauit. Nam ego quoq; ipſe virũ quendam Narbonenſem illuſtris ſub Theodoſio militiæ, etiam religioſum prudentemque & grauem apud Bethleem oppidum Palæſtinæ, beatiſsimo Hieronymo presbytero referente; audiui ſe familiariſsimum Ataulpho apud Narbonam fuiſſe: ac de eo ſæpe ſub teſtifica-

tio-

tione didiciſſe,quod ille cum eſſet animo, viribus,ingenioq́ꝫ nimius, referre ſolitus eſſet, ſe in primis ardenter inhiaſſe: vt obliterato Romano nomine, Romanum omne ſolum, Gothorum imperium & faceret & vocaret: eſſetq́ꝫ,vt vulgariter loquar, Gothia, quod Romania fuiſſet; fieretq́ꝫ nunc Ataulphus, quod quondam Cæſar Auguſtus. At vbi multa experientia probauiſſet, neq́ꝫ Gothos vllo modo parere legib. poſſe propter effrenatam barbariem,neque reipubl. interdici leges oportere,ſine quibus Reſp.non eſt Reſp.elegiſſe ſe ſalutem, vt gloriam ſibi & reſtituendo in integrum, augendoque Romano nomine Gothorum viribus quæreret, habereturque apud poſteros Romanæ reſtitutionis auctor, poſtquam eſſe non poterat immutator. Ob hoc abſtinere à bello, ob hoc inhiare paci nitebatur,præcipuè Placidæ vxoris ſuæ,fœminæ ſanè ingenio acerrimæ & religionis ſatis probatæ,ad omnia bonarum ordinationum opera perſuaſu & conſilio temperatus.Cumque eidem paci petendæ atque offerendæ ſtudioſiſsimè inſiſteret, apud Barcinonem Hiſpaniæ vrbem dolo ſuorum, vt fertur, occiſus eſt. Poſt hunc Segericus rex à Gothis creatus, cum itidem iudicio Dei ad pacem pronus eſſet,nihilominus & à ſuis interfectus eſt. Deinde Vallia ſucceſsit in regnum, ad hoc electus à Gothis, vt pacem infringeret: ad hoc ordinatus à Deo, vt pacem confirmaret. Hic igitur territus maxime iudicio Dei, quia cum magna ſuperiore ab hinc anno Gothorum

ma-

manus inſtructa armis nauigijſque, tranſire in Africam moliretur, in XIIM. paſſuum Gaditani freti tempeſtate correpta, miſerabili exitu perierat: memor etiam illius acceptæ ſub Alarico cladis, cum Gothi in Siciliā tranſire conati, in cōſpectu ſuorum miſerabiliter arrepti & demerſi ſunt, pacem optimam cum Honorio Imperatore, datis lectiſsimis obſidibus pepigit. Placidiam Imperatoris ſororem honorifice apud ſe honeſteque habitam, fratri reddidit. Romanæ ſecuritati periculum ſuum obtulit, vt aduerſum cæteras gentes, quæ per Hiſpanias conſediſſent, ſibi pugnaret, & Romanis vinceret: quamuis & cæteri Alanorum, Vandalorum Sueuorumque reges eodem nobiſcum placito depacti forent, mandantes Imperatori Honorio: Tu cum omnibus pacem habe, omniumque obſides accipe: nos * nobiſcum confligimus, nobis perimus, tibi vincimus: immortalis vero quæſtus erit Reipubl. tuæ, ſi vtrique pereamus. Quis hæc crederet, niſi res doceret? Itaque nunc quotidie apud Hiſpanias geri bella gentium, & agi ſtrages ex alterutro barbarorum crebris cèrtiſque nuntijs diſcimus, præcipuè Valliam Gothorum regem inſiſtere patrandæ paci ferunt. Ex quo vtcunque conceſſerim, vt licenter Chriſtiana tempora reprehendantur, ſi quid à conditione mundi vſque ad nunc ſimili factum felicitate doceatur. Manifeſtauimus, vt arbitror, atque oſtendimus, non magis verbo pene quàm digito innumera bella ſopita, plurimos

* nobis

mos extinctos tyrannos, compreſſas, coanguſtatas, addictas, exinanitasq; immaniſsimas gentes minimo ſanguine, nullo certamine, ac pene ſine cæde. Supereſt vt obtrectatores noſtros molitionum ſuarum pœniteat, veritatiq; erubeſcant; Deumq; verum & ſolum, qui poteſt omnia, credant, timeant, diligant, ſequantur: cuius omnia, & quæ mala putant, bona eſſe didicerunt. Explicui, adiuuante Chriſto ſecundum tuum præceptum, beatiſſime pater Auguſtine, ab initio mundi vſq; in præſentem diem, hoc eſt, per annos quinque MDCX. & VIII. cupiditates & punitiones hominum peccatorum, conflictationes ſæculi, & iudicia Dei, quam breuiſsime & quam ſim plicisſime potui, Chriſtianis tamen tempori bus, propter præſentem magis Chriſti gratiam, ab illa incredulitatis confuſione diſcretis. Ita iam ego certo & ſolo, quem concupiſcere debui, obedientiæ meæ fructu fruor. De qualitate autem opuſculorum tu videris, qui præcepiſti tibi adiudicanda, ſi edas: per te iudicata, ſi deleas.

FR ANC.

FRANC. FABRICII MARCODVRANI IN Pauli Oroſii Librum Septimum Annotationes.

In Caput ſecundum.

PRincipio ſecundi.] *Lege caput primum, lib.* 2. Emenſo propemodum anno *42.) Hic numerus Chriſti nati eſt etiam apud Euſebiũ, ſunt tamen qui* 41. *& alij qui* 44. *Imperii Auguſti Chriſtum natum ſcribunt.*

In Caput tertium.

Anno ab v.c. DCCLII.] *Caſſiodorus ſcribit Chriſtum natum Cn. Lentulo, M. Meſſalla Coſſ. qui cadunt in annum vrbis DCCL.* Sicut Suetonius.] *In Auguſto c.93.* Capta vrbe Hieroſoly.] *Lege inf. c. 9*

In Caput quartum.

Tiberii vitam & res geſtas hic breuiter perſtrictas copioſe habes à Dione, Tacito, Suetonio & Zonara deſcriptas. Pilatus Præſes.] *De Pontio Pilato Paleſtinæ Præſide, eiusq; rebus lege Ioſephum l.* 18. *Antiq. Epiſtola Pilati ad Tiberium de Reſurrectione Chriſti extat apud Egeſippum.* Deinde an-

gentes quæ per Gallias vagabantur, Hiſpaniarum prouincijs immittũt, ijſdemque ipſi adiunguntur, vbi actis aliquandiu magnis cruentiſque diſcurſibus, poſt graues rerum atq; hominum vaſtationes, quarum ipſos quoq; modo pœnitet, habita ſorte & diſtributa vſque ad nunc poſſeſsione conſiſtunt.

CAPV XLI.

Dictorum velut epilogus. Item omnes omnia iuſte ſuſtinuiſſe, ſiue pii ſiue impii fuerint.

MVlta nunc mihi de huiuſmodi rebus facultas loquendi foret, ſi non ſecundum omnes homines apud vnumſcuiuſque mentē conſcientia ſecreta loqueretur. Irruptæ ſunt Hiſpaniæ, cædes vaſtationesque paſſæ ſunt. Nihil quidem nouum, hoc enim nunc per biennium illud, quo hoſtilis gladius ſæuit, ſuſtinuere à barbaris, quod per ducentos quondã annos paſſæ fuerunt à Romanis, quod etiam ſub Imperatore Galieno per annos propemodum duodecim, Germanis euertentibus exceperunt. Veruntamen quis non ſe, qui ſui ſuorumque actuum vel etiam cogitationum conſcius, iudicia Dei metuit, iuſte omnia paſſum, vel etiam parua ſuſtinuiſſe fateatur? aut qui ſe non intelligit, Deumque non metuit, quomodo non iuſte iſta & quidem parua ſuſtinuit? Quæ cuncta ita ſint, illud tamen clementia Dei eadem pietate qua dudum

dum prędixerat, procurauit, vt ſecundum Euangelium ſuum, quo inceſſabiliter commonebat. Cum vos perſecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam, quiſq; egrediens quò abire vellet, ipſis barbaris mercenarijs miniſtris ac defenſoribus vteretur. Hoc tunc vltrò ipſi offerebant. Et qui auferre omnia interfectis omnibus poterant, particulam ſtipendij ob mercedem ſeruitij ſui & tranſuecti oneris flagitabant. Et hoc quidem à plurimis factũ eſt. Qui autem non crediderunt Euangelio Dei, quaſi contumaces, vel ſi etiam non audierũt, dupliciter contumaces, non dederunt locum iræ, iuſtè à ſuperueniente ira comprehenſi & oppreſsi ſunt. Quanquam & poſt hoc quoque continuo barbari execrati gladios ſuos, ad aratra conuerſi ſunt, reſiduosq; Romanos vt ſocios modo & amicos fouent, vt inueniantur iam inter eos quidam Romani, qui malint inter barbaros pauperem libertatem, quàm inter Romanos tributariam ſolicitudinem ſuſtinere. Quanquam ſi ob hoc ſolum barbari Romanis finibus immiſsi forẽt, quod vulgo per Orientem & occidentem Eccleſiæ Chriſti Hunnis, Sueuis, Vandalis & Burgundionibus, diuerſiſq; & innumeris credentium populis replentur, laudanda & attollenda Dei miſericordia videretur: quandoquidem & ſi cum labefactatione noſtri, tantæ gentes agnitionem veritatis acciperent, quam inuenire vtiq; niſi hac occaſione nõ poſſent. Quid enim damni eſt Chriſtiano ad vitam æternã inhianti, huic ſæculo quolibet tẽpore & quo- Matth. 10.

quo pacto abſtrahi? Quid autem lucri eſt pagano in medio Chriſtianorum aduerſus fidẽ obdurato, ſi paulo diutius diẽ protrahat, quã doquidem morituro deſperata cõuerſio eſt? Et quia ineffabilia ſunt iudicia Dei, quæ nec ſcire omnia, nec explicare quæ ſcimus, poſſum⁹, breuiter expreſſerim correptionẽ iudicis Dei, quoquo pacto accidat, iuſtè ſuſtinere qui ſciunt, iuſtè ſuſtinere qui neſciunt.

CAPVT XLII.

Recitat Catalogum quendam tyrannorum, qui tandem omnes opera Conſtantij comitis deleti fuerint.

ANno ab vrbe condita milleſimo centeſimo ſexageſimoquinto, Honorius Imperator videns, tot oppoſitis tyrãnis, nihil aduerſum barbaros agi poſſe, ipſos prius tyrannos delere iubet. Conſtantio comiti huius belli ſumma commiſſa eſt. Senſit tũc demum Reſpub. & quam vtilitatem in Romano tandem duce receperit, & quam eaten⁹ perniciem per longa tempora barbaris comitibus ſubiecta tolerarit. Igitur Conſtantius comes in Galliam cum exercitu profectus, Conſtantinum Imperatorem apud Arelatum ciuitatem clauſit, cepit & occidit. Iam hinc, vt de Catalogo tyrannorum quam breuiſsimè loquar, Conſtantem filium Conſtantini, Gerontius comes ſuus, vir nequam ac improbus, apud Viennam interfecit, atq; in eius locum Maximũ quendam ſubſtituit. Ipſe vero Gerontius à

ſuis

ſuis militibus occiſus eſt. Maximus exutus purpura, deſtitutusq; à militibus Gallicanis, qui in Africam traiecti, deinde in Italiam reuocati ſunt, nunc inter barbaros in Hiſpania egens exulat. Iouinus poſtea vir Galliarũ nobiliſsimus, in tyrannidem mox vt aſſurrexit, cecidit. Sebaſtianus frater eiuſdem, hoc ſolũ vt tyrãnus moreretur, elegit. Nam continuo vt eſt creatus, occiſus eſt. Quid de infœliciſsimo Attalo loquar, cui occidi inter tyrannos honor & mori lucrum fuit? In hoc Alaricus Imperatore facto, infecto, refecto ac defecto, citius his omnibus actis penè quã dictis, mimũ riſit, & ludum ſpectauit imperij, nec mirum ſi iure hac pompa miſer luſus eſt, cuius ille vmbratilis conſul Tertullus auſus eſt in curia dicere, Loquar vobis patres conſcripti conſul & pontifex, quorum alterum teneo, alterum ſpero, ſperans ab eo qui non habebat ſpem, & maledictus vtiq; quia ſpem ſuam po ſuerat in homine. Attalus itaq; tanquam inane imperij ſimulachrum cum Gothis vſq; ad Hiſpanias portatus eſt: vnde * diſcedens naui, incerta moliens, in mari captus & ad Con ſtantium comitem deductus, deinde Imperatori Honorio exhibitus, truncata manu, vitæ relictus eſt. Heraclianus interea Africæ comes miſſus, cum idem Attalus vmbram geſta ret imperij, Africam ſtrenuè aduerſum iudices ab eo miſſos tutatus, conſulatum aſſecutus eſt, quo elatus ſupercilio: Sabinum domeſticum ſuumũ, vir ingenio callidũ, induſtriaque ſolertem & ſapientẽ nominandũ, ſi animi

* deſcendẽs

mi vires trāquillis ſtudijs accommodauiſſet, generum allegit: cum quo quorundam periculorum ſuſpiciones dum patitur, fecit, atq; aliquandiu Africana annona extra ordinem retenta, ipſe tandem cum immenſa, certè tēporibus noſtris & ſatis incredibili claſſe nauium, Romam contendit. Nam habuiſſe tunc IIIMDCC. naues dicitur: quem numerumne apud Xerxem quidem præclarum illum Perſarum regem, nec Alexandrum Magnum, vel quenquam alium regum fuiſſe, hiſtoriæ ferunt. Is ſimul vt cum agmine militum ad vrbem pergens litore egreſſus eſt, occurſu comitis Marini territus & in fugam verſus, arrepta naui, ſolus Carthaginem redijt, atq; ibi continuo militari manu interfectus eſt. Sabinus gener eius Conſtantinopolim fugit, vnde poſt aliquantum temporis retractus, exilioq; damnatus. Hunc omnem catalogum, vt dixi, vel manifeſtorum tyrannorum, vel in obedientium ducum optima Honorius Imperator religione & felicitate meruit, magna Conſtantius comes induſtria & celeritate confecit: merito ſanè, quia in his diebus præcipiente Honorio, & adiuuante Conſtantio, pax & vnitas per vniuerſam Africam Eccleſiæ Catholicæ reddita eſt: & corpus Chriſti, quod nos ſum⁹, redintegrata diſciſsione ſanatum eſt. Impoſita executione ſancti præcepti Marcellino tribuno viro, in primis prudenti & induſtrio, omniumq; ſtudiorum bonorum appetentiſsimo, quem Marinus comes apud Carthaginem (incertum zelo ſtimulatus, an auro corru-

ruptus) occidit: qui continuo reuocatus ex Africa, factuſque priuatus, vel ad pęnam, vel ad pœnitentiam conſcientiæ ſuæ dimiſſus eſt.

CAPVT XLIII.

Quomodo Gothi expulſi, quid Ataulphus rex eorum inſtituerit. De Sigerico & Vallia regibus Gothorum.

ANNo ab vrbe condita milleſimo centeſimo ſexageſimooctauo, Conſtantius comes apud Arelatum Galliæ vrbem conſiſtens magna rerum gerēdarum induſtria, Gothos Narbona expulit, atq; abire in Hiſpaniam coegit, interdicto pręcipuè, atq; intercluſo omni commeatu nauium, & peregrinorū vſu commerciorum. Gothorum tunc populis Ataulphus rex præerat: qui poſt irruptionem vrbis ac mortem Alarici, Placidia, vt dixi, captiua ſororę Imperatoris in vxorem aſſumpta, Alarico in regnum ſucceſſerat. Is vt ſæpe auditum, atq; vltimo exitu eius probatū eſt, ſatis ſtudioſe ſectator pacis, militare fideliter Honorio Imperatori, ac pro defendenda Romana republica impendere vires Gothorum præoptauit. Nam ego quoq; ipſe virū quendam Narbonenſem illuſtris ſub Theodoſio militiæ, etiam religioſum prudentemque & grauem apud Bethleem oppidum Palæſtinæ, beatiſsimo Hieronymo presbytero referente, audiui ſe familiariſsimum Ataulpho apud Narbonam fuiſſe: ac de eo ſæpe ſub teſtifica-

tio-

tione didiciſſe, quod ille cum eſſet animo, viribus, ingenioq; nimius, referre ſolitus eſſet, ſe in primis ardenter inhiaſſe: vt obliterato Romano nomine, Romanum omne ſolum, Gothorum imperium & faceret & vocaret: eſſetq;, vt vulgariter loquar, Gothia, quod Romania fuiſſet; fieretq; nunc Ataulphus, quod quondam Cæſar Auguſtus. At vbi multa experientia probauiſſet, neq; Gothos vllo modo parere legib. poſſe propter effrenatam barbariem, neque reipubl. interdici leges oportere, ſine quibus Reſp. non eſt Reſp. elegiſſe ſe ſalutem, vt gloriam ſibi & reſtituendo in integrum, augendoque Romano nomine Gothorum viribus quæreret, habereturque apud poſteros Romanæ reſtitutionis auctor, poſtquam eſſe non poterat immutator. Ob hoc abſtinere à bello, ob hoc inhiare paci nitebatur, præcipuè Placidæ vxoris ſuæ, fœminæ ſanè ingenio acerrimæ & religionis ſatis probatæ, ad omnia bonarum ordinationum opera perſuaſu & conſilio temperatus. Cumque eidem paci petendæ atque offerendæ ſtudioſiſsimè inſiſteret, apud Barcinonem Hiſpaniæ vrbem dolo ſuorum, vt fertur, occiſus eſt. Poſt hunc Segericus rex à Gothis creatus, cum itidem iudicio Dei ad pacem pronus eſſet, nihilominus & à ſuis interfectus eſt. Deinde Vallia ſucceſsit in regnum, ad hoc electus à Gothis, vt pacem infringeret: ad hoc ordinatus à Deo, vt pacem confirmaret. Hic igitur territus maxime iudicio Dei, quia cum magna ſuperiore ab hinc anno Gothorum

manus inſtructa armis nauigijſque, tranſire in Africam moliretur, in XIIM. paſſuum Gaditani freti tempeſtate correpta, miſerabili exitu perierat: memor etiam illius acceptæ ſub Alarico cladis, cum Gothi in Siciliã tranſire conati, in cõſpectu ſuorum miſerabiliter arrepti & demerſi ſunt, pacem optimam cum Honorio Imperatore, datis lectiſsimis obſidibus pepigit. Placidiam Imperatoris ſororem honorifice apud ſe honeſteque habitam, fratri reddidit. Romanæ ſecuritati periculum ſuum obtulit, vt aduerſum cæteras gentes, quæ per Hiſpanias conſediſſent, ſibi pugnaret, & Romanis vinceret: quamuis & cæteri Alanorum, Vandalorum Sueuorumque reges eodem nobiſcum placito depacti forent, mandantes Imperatori Honorio: Tu cum omnibus pacem habe, omniumque obſides accipe: nos * nobiſcum confligimus, nobis perimus, tibi vincimus: immortalis vero quæſtus erit Reipubl. tuæ, ſi vtrique pereamus. Quis hæc crederet, niſi res doceret? Itaque nunc quotidie apud Hiſpanias geri bella gentium, & agi ſtrages ex alterutro barbarorum crebris certiſque nuntijs diſcimus, præcipuè Valliam Gothorum regem inſiſtere patrandæ paci ferunt. Ex quo vtcunque conceſſerim, vt licenter Chriſtiana tempora reprehendantur, ſi quid à conditione mundi vſque ad nunc ſimili factum felicitate doceatur. Manifeſtauimus, vt arbitror, atque oſtendimus, non magis verbo pene quàm digito innumera bella ſopita, plurimos

* nobis.

mos extinctos tyrannos, compreſſas, coangu ſtatas, addictas, exinanitasq; immaniſsimas gentes minimo ſanguine, nullo certamine, ac pene ſine cæde. Supereſt vt obtrectatores noſtros molitionum ſuarum pœniteat, veritatiq; erubeſcant; Deumq; verum & ſolum, qui poteſt omnia, credant, timeant, diligant, ſequantur: cuius omnia, & quæ mala putant, bona eſſe didicerunt. Explicui, adiuuante Chriſto ſecundum tuum præceptum, beatiſſime pater Auguſtine, ab initio mundi vſq; in præſentem diem, hoc eſt, per annos quinque MDCX. & VIII. cupiditates & punitiones hominum peccatorum, conflictationes ſæculi, & iudicia Dei, quam breuiſsime & quam ſimpliciſsime potui, Chriſtianis tamen temporibus, propter præſentem magis Chriſti gratiam, ab illa incredulitatis confuſione diſcretis. Ita iam ego certo & ſolo, quem concupiſcere debui, obedientiæ meæ fructu fruor. De qualitate autem opuſculorum tu videris, qui præcepiſti tibi adiudicanda, ſi edas: per te iudicata, ſi deleas.

FRANC.

FRANC. FABRICII MARCODVRANI IN Pauli Oroſii Librum Septimum Annotationes.

In Caput ſecundum.

PRincipio ſecundi.] *Lege caput primum, lib. 2.* Emenſo propemodum anno *42.*) *Hic numerus Chriſti nati eſt etiam apud Euſebiũ, ſunt tamen qui 41. & alij qui 44. Imperii Auguſti Chriſtum natum ſcribunt.*

In Caput tertium.

Anno ab v.c. DCCLII.] *Caſſiodorus ſcribit Chriſtum natum Cn. Lentulo, M. Meſſalla Coſſ. qui cadunt in annum vrbis DCCL.* Sicut Suetonius.] *In Auguſto c.93.* Capta vrbe Hieroſoly.] *Lege inf. c.9*

In Caput quartum.

Tiberii vitam & res geſtas hic breuiter perſtrictas copioſe habes à Dione, Tacito, Suetonio & Zonara deſcriptas. Pilatus Præſes.] *De Pontio Pilato Paleſtinæ Præſide, eiusq; rebus lege Ioſephum l. 18. Antiq. Epiſtola Pilati ad Tiberium de Reſurrectione Chriſti extat apud Egeſippum.* Deinde an-

no eiuſdem XVII.] *Numerum hunc reliquimus, quamuis non ſine cauſa Euſebium ſequantur plures, qui paßionem* Chriſti *in Tiberij annum XVIII. confert.*

In Caput quintum.

De Caligula Suetonius & Dio. item Eutrop. li. 7. & Euſ. in hiſt. Eccl. lib. 2. Minocynobellinum] *Suetonius in Caligula c.* 44. Adminocinum Bellini Batauorum regis filium *habet.* Spreta legatione Philonis] *De hac legatione Euſeb. li.* 2. *c.* 5. *Ioſephus lib.* 18. *Antiq. c.* 10. Pilatus autem] Pilatus *anno ſecundo imperij Caligulæ ſibi manus intulit, Caßiodorus, & Euſebius.*

In Caput ſextum.

De Claudio Cæſare, Suetonius, Dio, Eutropius & Sex. Aurelius. Imperauit annis XIII. menſibus VIII. diebus XX. Ioſephus lib. 20. *Antiq. c.* 5. *Xiphilin. in Epitoma Dionis.* Exordio regni.] *Anno ſecundo, Saturnino & Venuſto Coſſ. Caßiodorus. Lege Euſeb. in Chronic.* Biduum illud.] *Hic locus ita recte legitur in manuſcriptis, vt cognoſcitur ex Suetonij Claudio c.* 11. Vt verbis Suetonii.] *Sueton. in Claudio c.* 17. Fames grauiſſima.] *De hac fame Lucas in Actis Apoſtol. c.* 11. *Ioſephus Antiq. lib.* 20. *c.* 2. *Euſebius hiſt. Eccl. li.* 2. *c.* 8. Inter Therani] *Idem Caßiod. & Euſeb. in Chronic. De* Thera & Theraſia *Strab. li.* 10. Anno eius VII.] *De hac ſeditione Ioſephus Antiq. li.* 20. *c.* 4 *Euſeb. Eccl. hiſt. li.* 2. *c* 19. Sed me magis Sueton.] *Sueton. in Claudio c.* 24.

In Caput ſeptimum.

Neronis vitam & res geſtas ſi vis cognoſcere, lege præter Suetonium & Dionis Epitomam, Taciti libr. 13.14.15.&16. Vrbis Romę incendium] *De hoc incendio Tacitus li.*15. Chriſtianos ſuppliciis.] *Meminit Tacitus li* 15 *Suetonius c* 16.*lege Auguſtinum de Ciuit. Dei lib.*18.*c.*52. *Egeſippum lib.*3.*Euſeb.hiſt. Eccl.li.*2.*c* 25.

In Caput Octauum.

Galba apud Hiſpanias.] *Lege Tacitum lib* 15. *& Sueton. Sed Galbæ vita diligenter à Plutarcho ſcripta inprimis legenda. Idem Othonem deſcripſit, de quo Xiphilinus, Suetonius, Eutrop. & alij.* Bebriacum] *Bebriacum habet etiam Tacitus li.* 18.*Eutrop. lib.*7.*Suetonius & Sex.Aurelius. Sed non puto negligendum quod in Gualtheri libro eſt*, Betriacum *nam & Plut.in Othone* βητριακὸν *habet.* Sabinum Veſp.fratrem.] *Xiphilinus in Vitellio de* Sabino *inquit*, συγγενὴς οὔτ@ οὐεσπασιανοῦ. *Cum Oroſio Tacitus, Eutropius, cæterique faciunt.*

In Caput Nonum.

In Carmelo monte. *Ita recte legitur in manuſcriptis. Lege Suet.in Veſpaſ.c.*4.*ſed de bello Iudaico Ioſephi libri omnia abunde ſuppeditabunt* DC. millia Iudæor.] *Idem numerus eſt apud Euſebium. Tu præter Ioſephum lege* Egeſipp.*lib.*5. Ioſephus vero] *De bello Iudaico li.*7.*c.*17. Siquidē Achaia Lycia]

Eadem Eutropius lib. 7. Sueton. in Veſpaſiano ca. 8. Anno ab v.c.] *Titi vitam ſcribunt copioſe Xiphil. & Suetonius, breuiter Eutropius & Sex. Aurelius.* Veſuuii.] *Incendium Veſuuii montis lege apud Xiphilinum in Tito meminit Suetonius in Tito capi. 8. & Plin. in Epiſt.*

In Caput Decimum.

De Domitiano Xiphilinus, Suetonius, Eutrop. & Aurelius Victor. Diurpanei.] *In Gualth. lib. eſt* Diurpanis, *Xiphilinus Dacorum Regem* Decebalum *nominat. Eum lege, quando Tacitus, cuius Oroſius meminit, ad nos non peruenit.* Beatiſſim. Iohannes.] *Sophronius ſcribit, Ioannem Apoſtolum in exilium relegatum anno XIII. imperij Domitiani. Idem eſt in Euſeb. Chron.*

In Caput vndecimum.

De Nerua lege Xiphilinum, Eutropium & Aurelium. Quamuis Eutropius) *Eutropius initio libri octaui.*

In Caput Duodecimum.

Per annos XIX.) *His Xiphilinus ex Dione addit menſes 6. (Caſſiodorus 4. habet) dies 15.* Plinii Secundi.) *Epiſtola Plinii ad Traianum de Chriſtianis extat l. 10.* Terræmotu.) *De hoc Terræmotu Euſebius in Chron. De Antiochia Terræmotu Xiphilinus in Traiano.* Apud Seleuciam.) *Sic Eutropius, Euſebius & Caſſiodorus. At Xiphilin. ita.*

καὶ ἐς σελινοῦντα κιλικίας ἐλθὼν, ἣν δὴ καὶ τραϊανόπωλιν καλοῦμεν, ἐξαίφνης ἀπέψυξε.

In Caput decimumtertium.

Hadriani vita ex Dione à Xiphilino, & à Spartiano deſcripta extat. Per Epiſtolam ad Minucium.] *Huius Epiſtolæ exemplum legitur in Eccleſiaſt. Hiſtor. Euſebius lib. 4. capite nono.* Iudæos ſane per turb.] *De hoc bello Xiphilinus, qui ſcribit Hadrianum colonia Hieroſolymam deducta, vrbem* Æliam Capitolinam *appellaſſe.*

In Caput decimumquartum.

Antonini Pij vita ad Diocletianum ſcripta à Capitolino extat. Valentinus hæreſiarches.] *Lege Euſebij Hiſt li. 4. c. 10 & deinceps. Iuſtini liber inter opera ipſius à Roberto Stephano impreſſus extat.*

In Caput decimumquintum.

M. Antoninus.] *Huius quoque Antonini vitam Capitolin. deſcripſit. De eodem Xiphilinus è Dione.* Secuta eſt lues.] *De hac peſte Lampridius, & Euſebius in Chronico.* Quidam milites.] Militeni *hi milites erant, de quibus contra Dionem Xiphilinus in Antonino philoſopho. Lege præterea Euſebium hiſtoriæ Eccleſiaſt. lib. 5. cap. 5.*

In Caput decimumſextum.

Commodi vitam deſcripſerunt Lampridius, Xiphilinus, & Herodianus lib. 1. Ælius pertinax.] *Pertinacis vitam Capitolinus deſcripſit. De eodem Herodianus*

dianus libro ſecundo. Xiphilinus. & Eutropius. Iuliani Iuriſperiti.] *De hoc* Iuliano *Spartianus, Xiphilinus, Herodianus, & alij.* Pontem Mulujum.] *Sic libri manuſcripti hoc nomen infra quoque edunt ca. 28 nec aliter in vetuſtis Salluſtij libris ſcriptum inuenio.*

In Caput Decimumſeptimum.

Seuerus genere Afer] *Seueri vitam Spartianus ſcripſit. De eodem Xiphilinus & Herodianus libr. 2 & 3.* Contra Peſcennium] *De Peſcennio Nigro ijdem, quos modo nominaui.* Victor in Britannias] *De Seueri expeditione in Britannias præter ſuperiores ſcribit Caſsiodorus.*

In Caput decimumoctauum.

Caracalla.] *Xiphilinus huius nominis rationem explicans* καρακάλλον *habet. Eius vitam Spartianus deſcripſit De eodem Herodianus lib. 4.* Opilius Macrinus.] *De hoc Capitolinus, Xiphilinus & Herodianus lib. 4. & 5.* M. Aurelius Antoninus.] *De Antonino Heliogabalo Lampridius, & Herodianus li. 5.* Aurelius Alexander.] *Alexandri vitam Lampridius quoque ſcripſit, de eodem Herodianus li. 6.* Xerxem.] *Ita nominatur etiam à Caſsiodoro, qui Herodiano eſt,* ἀρταξέρξης ὁ περσῶν βασιλεύς.

In Caput decimumnonum.

Maximinus.] *Duorum Maximinorum patris & filii vitam deſcripſit Capitolinus, de eodem Herodianus*

nus lib.7.& 8. Pupienus interf.] *De Pupieno & Albino Eutropius lib.9. Pro* Pupieno *Capitolinus, & Herodianus* Maximum *habent. Idem tres Gordianos vno libro complexus eſt.*

In Caput vigeſimum.

De Philippo patre, & Philippo filio Eutropius & Sex. Aurelius. Milleſimus à conditione] *Milleſimus annus vrbis expletus eſt 3. anno imperij Philippi. Caſsiodorus.*

In Caput vigeſimumprimum.

De *Decio, item de Gallo & Voluſiano, Eutropius lib.9.& Sex. Aurelius.* Morborum peſtis] *Huius peſtis, inquit Euſebius teſtis eſt Cyprianus de mortal. libr.*

In Caput vigeſimumſecundum.

Valerianus in Rhetia.] *De Valeriano & Gallieno legendus eſt Trebellius Pollio, qui vtriuſque vitam ſcripſit.* Conſpirant intrinſecus tyranni.] *Triginta tyranni eo tempore imperio Romano extiterunt: de quibus Pollionis liber extat.*

In Caput vigeſimumtertium.

Claudij vitam Trebellus ſcripſit. Aureliani Vopiſcus, qui etiam Quintilli meminit. Lege præterea Eutropium & Aurelium. Eripe me his] *Lege Pollionem in Tetrici tyranni vita.*

In Caput vigeſimumquartum.

Taciti Floriani, Probi, Saturnini, Proculi & Boſoſi vitæ à Flauio Vopiſco deſcriptæ extant: quas lege. Syrmium.] *Herodiano libro ſeptimo* σίρμιον μεγίςη παιόνων πόλις *eſt.* Carus Narbon.] *De Caro Vopiſcus, & Sex. Aurel. Eoſdem de Carino & Numeriano conſule.* Cochem.] *Schonhouij Eutropius,* Corchen, *habet: meus manuſcriptus,* Soænen.

In Caput vigeſimumquintum.

Vacaudas] *Schonhouij Eutropius habet,* Baucadarum *nomen, meus* Bagaudarum. *Quæ autem hic ab Oroſio ſcribuntur, ea ſunt quoque in Eutropio libr. 9. & apud Sex Aurelium.*

In Caput vigeſimumoctauum.

Conſtantinus Imperator.] *Conſtantini vitam copioſe Euſebius libris quinque deſcripſit. De eodem Sex. Aurelius & Eutropius.* Ariæ Alexandrinæ vrbis.] *De Ario & Concilio Niceno tam multa ſcriptores Eccleſiaſtici, vt mihi tacendum putem.* Vrbem nomine ſuo] Conſtantinopolim *intelligit, quæ prius* Byzantium *erat.*

In Caput vigeſimumnonum.

De Conſtantini tribus filiis, qui illi in imperio ſucceſſerunt, Eutropius libro vltimo. Cui Helena] *Eutrop. ſcribit Conſtantem periiſſe haud longè ab Hiſpaniis in caſtro cui Helenæ nomē eſt. Schōhouius nō rectè*

caſtris,

caſtris, *legit, quod ex Caſsiodoro & Hieronymi Chronico perſpicitur.* Vetranionem.] *Ita hoc nomen ſcribitur etiam in meo Eutropio.*

In Caput trigeſimum.

De Iuliano *Eutropius & Sex. Aurelius: copioſiſſime vero Ammianus Marcellinus libr. 22. & deinceps.*

In Caput trigeſimumprimum.

Iouinianus] *De hoc Eutropius extremo lib.* 10. *Ammianus lib 25. & Sex. Aurelius.*

In Caput trigeſimumſecundum.

Quæ deinceps Oroſius ſcribit, ea Paulus Diaconus quoque perſequitur in ſua hiſtoria, quam Eutropio adiunxit. Vnde qui volet, ea petere poteſt: nos, qui in iis nihil quod annotatione opus habeat, inuenimus, hic finem facimus.

Digitized by Google

PAVLI OROSII, PRESBYTERI LIBER APOLOGETICVS, contra Pelagium.

De Arbitrij Libertate.

POſsibilitatis non eſt, neque præſumptionis meæ, beatiſsimi ſacerdotes, ſed arctiſsimæ ac pene extremæ vt ipſi agnoſcitis neceſsitatis: vt ego nunc videar. Quod quidem vt facerem, iniuria coactus ſum: non ſolum defenſor fidei meæ, ſed etiam perfidiæ manifeſtator alienæ. Sicut enim purgationi propriæ ſtudere debeo propter conſciéntiam: conſcientiam autem dico non meam, ſed alterius; ita & deprehenſos in grege ouium lupos oſtentare ad digitum cogor, propter fidem & zelum; zelum autem non meum dico, ſed Chriſti: ſed neque egó cum ſim minimus omnium aliquid temeritate præſumo. Mihi neceſsitas eſt iniuriam manifeſtare, quam paſſus ſum, cunctis pateat qui fecerunt: Dei enim & voluntas & ordinatio eſt, vt malum quod per patientiam tolerabatur, neceſſariè proderetur, & per contentionem furoris eorum ipſis dignam mer-

Google

mercedem quam oportuit erroris ſui recipientibus non ſolum peſsimorum denotatio fieret dogmatum; ſed corripiendarum manifeſtatio perſonarum. Patres enim & qui iam quieuerunt martyres & concordes, Cyprianus, Hilarius & Ambroſius, & quibus etiam nunc permanere adhuc in carne neceſſarium eſt, qui ſunt columnæ & firmamenta Eccleſiæ Catholicæ, Aurelius, Auguſtinus, & Hieronymus, multa iam aduerſus hanc nefariam hæreſim abſque deſignatione nominum hæreticorum ſcriptis probatiſsimis ediderunt; quanquam & hæc venenatiſsimorum dogmatum abominatio habet etiam nunc viuentes mortuos, mortuoſque viuentes. Nam Origenes & Priſcillianus, & Iouinianus olim apud ſe mortui, in his viuunt; & non ſolum viuunt; verum etiam loquuntur: nunc vero Pelagius, & Cæleſtius, ſi in his perſeuerauerint viuentes mortui, ecce aduerſus Eccleſiam, quod miſerum eſt, & quod multo miſerius eſt, in Eccleſia palam ſibilant, impijque ſerpentes vibrantibus infecta linguis ora lambentes, dum ſanctam & munitiſsimam ſedem, cui ſubtiliter irrepſere obſident: cunctos fideles ne ad illud firmiſsimum quondam in Syon refugium conuellemus, exterrent. Contra hunc ſerpentem ſuffocantemque halitum multa vtique beatiſsimi quos ſupra memorauimus viri, & multifaria ſuaueolentia ſcripturarum vnguenta conficiunt, & ad reficienda æſtuantium corda populorum, fragrantiſsimum thy-

thymiama cum oblatione orationis incendunt. Sed hoc parum eſt, incerto propemodum auctore contendere, & contraria ſubſtituendo contrariis, infectum peſtifero halitu aerem temperare: niſi ipſi in mediũ protrahantur proteranturque ſerpentes. Qui cũ tuendi ſolius capitis cauſa, reliquum conciſioni atque iniuriæ corpus exponunt, nihil damni arbitrantes, ea tantum ſui parte à periculo libera, quæ multimodas, venenataſque in ſe obtinet linguas, ſi etiam membris omnibus amputentur, nobis ſufficere videtur, tẽperando ſaltẽ putori ſatisfacere, ipſos aũt à penetralibus nón mouere, quaſi vllus exalationis fœtidæ finis ſit, niſi authore finito: & inter hæc illud Salomonis teſtimoniũ nũc occurrit: *Vnus ædificans, alius deſtruens, quis eorum proficiet niſi labor?* Stát etiam immaniſsimus ſuperbia Goliat, carnali potentiá tumidus, omnia ſe per ſe poſſe confidens; caput, manus, totum inſuper corpus plurimo apparatu veſtitus, habens poſt ſe armigerum ſuum: Qui & ſi ipſe non dimicat, cuncta tamen æris & ferri ſuffragia ſubminiſtrat. Et non mirum eſt, ſi competenter hunc locum prouidens Scriptura pronunciat: vbi ait, *Philiſthiim ſtabant ſuper montem ex hac parte.* Ab eccleſia ſiquidem hæreſeos impugnator expellitur & nutriri in ſinu Eccleſiæ hæreticus inuenitur. & propter hoc per ſpiritum ſanctum *inde Iſrahel ſtare* pronuntiatur, *hinc hoſtis.* Et hoc ſæpe. Nam & rex Dauid vſque ad impium filium pius pater ab Hieruſalem depoſito

poſito regis habitu fugatur: vbi protinus Abſolon tyrannus ingreditur. Stat ergo Goliat, proh dolor, ex hac parte id eſt, in Eccleſia, & non ſolum ſtat, verum & prouocat: ſimulque per dies plurimos ſanctum Iſrael manifeſti timoris exprobrat. Ne, quæſo, beatiſsimi ſacerdotes, quiſquam me arbitretur ſub prætextu ſpeciei Goliat, Dauid nomine gloriari, vos me participem certaminis veſtri eſſe voluiſtis, vt auxiliator non auctor accederem. Latebam ſiquidem in Bethleem ignotus aduena pauper. Quid miſer ego ſic loquor, iterum forſitan iactantiæ notandus? Quoniam quidem & ipſe Dauid, & talis & inde proceſſit. *Latebam* ergo *in Bethleem*, traditus à patre Auguſtino, vt timorem Domini diſcerem, ſedens ad pedes Hieronymi: inde Hieruſalem vobis accerſentibus vocatus adueni. Dehinc in conuentum veſtrum vna vobiſcum, Ioanne Epiſcopo præcipiente conſedi, Illico à puſillitate mea poſtulaſtis vniuerſi, vt ſi quid ſuper hac hæreſi, quam *Pelagius & Cæleſtius* ſeminarunt, in Africa geſtum eſſet cognoſcerem, fideliter ac ſimpliciter indicarem Expoſui coronæ veſtræ breuiter, vt potui, Cæleſtium iam ad honorem presbiteri ſubrepẽte, apud Carthaginem plurimis Epiſcopis iudicantibus proditum, auditum, conuictum, confeſſum, deteſtatumque ab Eccleſia, ex Africa profugiſſe: contra librum vero Pelagii B. Auguſtinum diſcipulis ipſius Pelagij prodentibus ac petentibus pleniſsime reſpondere: Extare etiam in manibus meis epiſtolam ſupra-

Cæleſtius hæreticus.

B. Auguſt. cont Pelagiũ

ſupramemorati Epiſcopi, quam nuper ad Siciliam ordinaſſet, in qua multas quæſtiones hæreticorum retulit. Quã etiam ibidem vt legerem, præcepiſtis: & legi. Ad hæc Ioannes Epiſcopus, vt Pelagius coram intromitteretur expetijt. Cui & propter paternitatis ipſius reuerentiam, & propter actionis vtilitatem dum præſentem ab Epiſcopo rectius credere tis confutandum, intromittendi cõniuentia præſtita eſt. Intromiſſum Pelagium vnanimiter omnes interrogaſtis: an hæc quibus Auguſtinus Epiſcopus reſpondiſſet, ſe docuiſſe cognoſceret. Illico ille reſpondit, Et quis eſt mihi Auguſtinus? Cumque vniuerſi acclamarent blaſphemantem in Epiſcopum, ex cuius ore Dominus vniuerſæ Africæ vnitatis indulſerit ſanitatem, non ſolum à conuentu illo, verum ab omni Eccleſia pellendum, Epiſcopus Ioannes illicò eum hominem videlicet laicum, in conſeſſu presbyterorum reum hæreſeos, manifeſte in medio Catholicorũ ſedere præcepit: & deinde ait, Auguſtinus ego ſum: vt ſcilicet perſona quaſi præſentis aſſumpta, liberius ex authoritate eius qui lædebatur ignoſceret, & dolentium animos temperaret. Cui mox à nobis dictum eſt, Si Auguſtini perſonam ſumis, Auguſtini ſententiam ſequere. Tunc idem epiſcopus nobis omnibus ait, Hæc quæ leguntur, in alios dicta ſunt, aut de Pelagio ſuggerendum putas? Si in ipſum autem Pelagium, quid dicatis expromite. Ego autem vobis annuentibus dixi. Pelagius mihi dixit, docere

ſe,

ſe,hominem poſſe eſſe ſine peccato,& mandata Dei facile cuſtodire,ſi velit. Reſpondit Pelagius audiētibus vobis:Hoc & dixiſſe me & dicere,negare non poſſum. Ego ilico proſecutus ſum :Hoc in Cæleſtio Africana Synodus deteſtata eſt:hoc Auguſtinus Epiſcopus ſcriptis ſuis,ſicut audiſtis,exhorruit: hoc in ipſius nunc Pelagij ſcriptis ſua reſponſione condemnat:hoc & beatus Hieronymus, cuius eloquium vniuerſus Occidens, ſicut ros in vellus,expectat. Multi enim iam hæretici cum dogmatibus ſuis ipſo oppugnante ſupploſi ſunt , & in epiſtola ſua quam nuper ad Cteſiphontem edidit,condemnauit. Similiter & in libro,quem nunc ſcribit, collata in modum dialogi altercatione confutat. Hoc eſt enim lubricū in antichriſto draconem tenere,ne poſsit effugere. Porro autem Epiſcopus Ioannes nihil horum audiens,à nobis exigere conabatur,vt accuſatores nos,ipſo iudice fateremur. Reſponſum ſæpiſsime eſt ab vniuerſis. Nos accuſatores huius non ſumus, ſed quid fratres tui patres noſtri ſenſerint & decreuerint ſuper hac hæreſi,quam nunc laicus vulgo prædicat intimamus;ne Eccleſiam tuam præſertim,ad cuius ſinum conuolauimus , te ignorante conturbet. At ille cum ſæpe nos docendi ſimulatione in aliquam profeſsionis ſpeciem tentaret inducere,dicebat,Quia ad Abraham dictum eſſet à Domino , Ambula coram me,& eſto ſine macula: & Zachariam & Elizabet, pronuntiatos eſſe iuſtos ambos ante dominum,incedentes in omni-

Agit de Dialogo,quem contra Pelagianos conſcripſit.

Gene.17.

Luca 1.

omnibus iuſtificationibus Domini ſine quę-rela:quod quidem ab Origene dictum,ab eo proferri compluribus nobis notum erat. Cui reſponſum per me eſt, Nos filii Eccleſiæ Catholicæ ſumus. Non exigas à nobis pater, vt doctores ſuper doctores eſſe audeamus, aut iudices ſuper iudices. Patres quos vniuerſa per orbem Eccleſia probat,quorum communioni nos adhærere gaudetis, dãnabilia hæc eſſe dogmata decreuerunt. Illis probantibus, nos obedire dignum eſt. Quur interrogas filios quid ſentiant,cùm patres audias quid decernant? At quod ille diu diſputans, & noſtris propter imperitiam ignoti nobis interpretis,quem ſæpiſsime viri primarii & religioſi Poſſerius & Auitus presbyteri & Dominus ex duce,vel praue interpretantem, vel plura ſupprimentem,vel alia ex aliis ſuggerentem confutauerunt:noſtris,vt dixi,actionib. vel interpolatis plerunque vel tacitis, Epiſcopus Ioannes ait. Si ſine adiutorio Dei hoc hominem poſſe diceret,peſsimum & damnabile erat. Nunc autem cum adijciat, poſſe hominẽ eſſe ſine peccato,non ſine adiutorio Dei,vos quid dicitis? An forte vos Dei adiutorium denegatis? Cui reſpondi ego:Teſtibus & teſtificantibus etiam nunc nobis & ſupra memoratis viris,anathema ei, qui negat adiutoriũ Dei. Ego certe non nego: præcipuè cùm econtrariò in hæreticos confutarim. Deinde cum intellecto iudice, & interprete prodito, clamaremus Latinum eſſe hæreticum, nos Latinos hæreſim Latinis magis partibus notam,

notam, Latinis iudicibus differendam, à ſe pe-
ne impudenter ad iudicandum, cum quidem
nos accuſatores non eſſemus, & vnus & ſuſpe-
ctus ingererer, dici à pluribus neceſſariũ fuit,
Non poſt quiſquam idem & hæreticus eſſe &
aduocatus & iudex. Multiſque aliis actitatis,
Ioannes Epiſcopus nouiſsimam ſententiam
protulit, confirmans tandem poſtulationem
intentionemque noſtram, vt ad beatum In-
nocentium Papam Romanum, Fratres & e-
piſtolæ mitterentur, vniuerſi quod ille de-
cerneret ſecuturi: ſed vt hæreticus Pelagius
impoſito ſibi eatenus ſilentio conticeſceret,
& vt noſtri ab inſultatione conuicti Ioannis
confuſique temperarent, vniuerſi in hanc ſen-
tentiam conſenſimus: gratiarum actione ce-
lebrata, pace facta, & conſummata ad pacis te-
ſtimonum oratione diſceſsimus. Nunc au-
tem poſt dies quadraginta & ſeptem, cum pri-
mo Enceniorum die, vt ſolitus eram, qnan-
do aderam ad obſequium Ioannis Epiſcopi
cucuriſſem, ſtatim ab eo notam falſi criminis
pro gratia ſalutationis accepi. Ait enim mi-
hi: Quare ad me venis homo, qui blaſphema-
ſti? Volens, næ credo, intelligi, noli me tange-
re, quia mundus ſum & abſque peccato. At e-
go nihil mihi conſcius, interrogaui, quando,
aut quo audiente, aut cuiuſmodi illud eſt di-
ctum, quod blaſphemiæ poſsit adſcribi. Epi-
ſcopus reſpondit, Ego te audiui dixiſſe: quia
nec cum Dei adiutorio poſsit eſſe homo ſine
peccato, Ego quidem beatiſsimi Sacerdotes,
ſicut & vos teſtes eſtis, & vniuerſa fraterni-

tas,& præterea ſancti viri, qui huic teſtimonio amore veritatis aſsiſtunt, ſtatim teſtificatus ſum, dicens, quia eiuſmodi verbum, quod nunc à me dictum Epiſcopus intenderit, nunquam de ore meo antea proceſsiſſet: quanquam hanc incontinentiam miſeræ falſitatis ruminare ſæpius crebra expoſitione, non tam me probaſſe, quam alium videar prodidiſſe. Concedo enim, vt qualecunque dictum illud eſt, dixerim, quomodo Latinũ expers latinitatis Græcus audiuit? Aut ſi audiuit ſacrilegum verbum, cur non ſtatim coarguit blaſphemantẽ, vel vt leuius ageret, quaſi incautum filium pius pater de cohibenda licẽtia periculoſi ſermonis admonuit? Sed cõtrario poſt plurimam magni temporis obliuionem, ipſe per ſe accuſationem intulit, ipſe teſtimonium perhibuit, ipſe iudicium promulgauit, omnium ſcelerũ officia in ſuæ perſonæ authoritate ſuſcipiens: præſertim Euangelica lectione inſtructus, Dominum noſtrũ Ieſum niſi teſtimonio principis non fuiſſe damnatum. Et alio mihi latere fratres mei aſſiſtebant: ex alio falſi fratres. Deinde in conſeſſu eodem, ex vna mecum parte conſederant Auitus & Vitalis presbyteri, ex alia neſcio quis ignotus interpres, & deinde probati & ſeculo & Deo viri Paſſerius presbyter & Dominus ex duce: qui ambo vt pro experientia ac fide ſua adeſſe interpretes dignarentur, ipſo conueniente Epiſcopo Ioanne à corona veſtra conrogati deductique conuenerant. Medius quoque vobis ipſe fuit, quem in illa

tunc

tunc circumſtantiã nõ minus audiſſe, quàm vidiſſe mirandum eſt, quomodo ſermo dimiſſus tãtus aduerſarios collegas auditoresq́; præterierit, & inſcias aures gnari auditoris intrauerit. Sed ego calore veritatis impulſus ſatis vrgeor. Excedo profeſsionis modum. Concedendum eſt magis, vt Interpres erraſſe dicendo, quàm Epiſcopus audiendo finxiſſe videatur, & nunc ad vicem mercedis quã hæreticis præſtitit exigendæ, falſos in adiutorium ſui teſtes quærere: quippe cum mirari iã nemo debeat * conqueri, & exiſtere falſos teſtes in Hieruſalem à ſacerdotibus atque ſenioribus: hoc ſanguis Stephani clamat: hoc Dominicæ crucis vexilla ſignificant: hoc etiam nunc excitata per eos perſecutio manifeſtat. Sed hæc vtrum ab Epiſcopo temere credita, an malitioſe ficta, an ignare ſubaudita videantur, Chriſto iudici diſcutienda commendo. Abſit à me vnquam, vt ego pauper peccator, ignotus, Epiſcopum & præcipue Hieroſolymæ audeam ad Epiſcopos prouocare. Mea mihi apud eminentiſsimam Trinitatem omnipotentiæ Dei, & apud vniuerſos ſeruos eius Catholicos ſimplicitas & probatio, ſat eſt. Teſtem inuoco Deum ſuper animam meam beatiſsimi Sacerdotes, ſcribentibus vobis hæc eadem mecumque teſtantibus, nullam me in illo conuentu veſtro ore meo protuliſſe blaſphemiam, neque huiuſcemodi verba quæ mihi ab Epiſcopo Ioanne ſunt obiecta dixiſſe: hoc eſt, etiam cum Dei adiutorio non poſſe eſſe hominem ſine peccato. Satisfa-

ctum etiam contentioni opinionis ignaræ à nobis ideo volo, ne forte à vobis quidem nō auditum, à me tamen dictum putantes, teſtimonio laboretis ambiguo. vulgo autem rumori que propterea, ne dum Epiſcopum mentiri poſſe non crederet, alia innocentem credulitate æſtimaret peccare. Et inde quis ignoret, authores, vel in accuſatione Suſannæ, vel in lapidatione Nabuthæ? Et ne forte quis neſciat, in Hieroſolymam nunquam ad effundendum ſanguinem Chriſtianum, vel argenti ſuffragia, vel flagella militum defuiſſe, nunc quoniam ab hoc qualicunque verbo eſſe me liberum reor, liberum fide veſtra, liberum conſcientia mea, ipſius verbi ambiguitate diſcuſſa conabor exquirere, hi qui ita nos reſpondiſſe aſſerūt, qualiter ipſi interrogaſſe videantur. Forſitan per modum interrogationis ipſorū arcanum dogmatis denudabitur: vt reciprocis feriendo vulneribus, emiſſorem ſuū remiſſa certius tela caſtigent. Ait enim à nobis eſſe reſponſum, nec cū Dei adiutorio poteſt homo eſſe ſine peccato. Hoc ſi quiſquam hominum ita dicendū putet, vt ſub infirmitate hominis Deum non poſſe cōfirmet, & omnipotentiæ Dei aliquid impoſſibile ſuſpicetur, in omni creatura cœleſtium & terreſtrium, & infernorum, hunc non tantum ſententia mea dixerim blaſphemum; a-
Leuit.10. nathema deteſtandum, ſed etiam in exemplum Nadab & Abiu diuino igne damnan-
Deut.11. dum, vel iuxta perditionem Datan & Abyron, hiatu terræ receptum viuum ad inferna mer-

mergendm. Vtrique ſiquidem præſumptione cordis Dei potentiæ derogarunt, vel illi dum ignem alienum, quaſi hoc indigeret Deus offerunt, vel iſti dum reſiſtentes Moyſi in terram repromiſsionis introduci ſe poſſe diffidunt. Deus omnia poteſt, & quæ vult, ſemper poteſt. Quam potens in faciendo de nihilo, tam facilis in perficiendo de facto. Ipſi enim ſubeſt, cum velit, poſſe. Hoc indulta ſecundum ſpiritum gratia confitetur, hoc ſecundum literam lex conſcripta teſtatur, hoc in vniuerſis lex naturalis intelligit, hoc ordinatiſsimus mundi motus oſtendit. Quis enim Gentilium hoc audeat dicere, cui in pro ſpectu ſemper ſunt cœli terræque ac maris elementa diſtincta? Quis Iudæorum hoc ſuſpicari queat, ad quem traditæ per Moyſen legis ſcientia quantulacunque peruenerit, cum ſcriptum & agnoſcat & credat, nuda diſciſſis rubri maris fluctibus profunda patuiſſe, & tutum iter in pelago pediti præbuiſſe terreno, diuiſumque Iordanem reſupinis infontem refluxiſſe gurgitibus: vel mortalem, in corpore Heliam euectum flammei currus igne, nec læſum: vel præparatis onuſtum eſcis Abacuc, vt * ieiunio inter eſurientes feras iuſto prandium miniſtraret, vt vulgata narrat editio, in momento diei à Iudæa in Babyloniam tranſlatum fuiſſe protinus ac relatum? Quis hoc Chriſtianus in cor ſuum, vel in atomo cogitationis admittat, qui ſciat Lazarum quatriduanum mortuum fœtentibus membris, ac liquida iam intra ſemet pelle fluitan-

Sapien. 12. *Exod.* 14. *Ioſue* 3. 4 *Reg.* 2. *Daniel* 14. * ieiuno. *Ioan* 11.

tibus, Domini deuoto proſiluiſſe ſeruitio: qui legerit cæcum à natiuitate, eundemque iam
Ibidem 9. ætatem habentem, vel factis ſubito vel refe-
Matt. 8. ctis viguiſſe luminibus: qui probauerit ventos, fluctus ac tempeſtates ſimulque inuicem elementa rixantia dominicæ increpationis
Ibidem 14. audito manſuetaſſe præcepto: qui credat Petrum carnali ſarcina grauem, & ter dominũ continuo negaturum ſuper tumidos fluctus pendulis inceſsiſſe veſtigijs; Itaque vniuerſos homines arbitror, vel qui excellenti fide & ſapientia præditi ſunt, vel qui ſe aliter habent, hoc quod Deus omnia poteſt venerari, crede
Luca 18. re, confiteri. Ideo enim generaliter ab vniuerſa creatura dicitur omnipotens, quia omnia
Ioan. 15. poteſt. Et hoc eſt Deus ſolus, qui ait, Hæc apud homines impoſsibilia ſunt. Atque alibi docet, dicens: Sine me nihil poteſtis facere. Poteſt ergo omnia in homine: qui vtique põt omnia. Porro autem quid ſuperbit terra & cinis; vt dicat, homo poteſt, cum Deus poſsit? Clamat Apoſtolus, Gratia eius ſum quod
1 Cor. 15. ſum, & gratia eius egena in me non fuit, ſed abundantius illis omnibus laboraui: Non ego autem, ſed gratia Dei mecum. Quid incautè præſumptor aſpicis, quia dixerit, *mecum*? Attẽde quia præmiſerit, *non ego*. Quapropter in hæc duo verba, non ego, & mecum, gratia Dei media eſt: cuius eſt vere & velle & perficere pro bona voluntate, & tamen voluntate hominis. Vnde & ille confiſus eſt, vt diceret, mecum; quia dixerat, non ego. In voluntate ergo hominis gratia diuinæ virtutis operatur

tur,quæ & hoc ipſum velle donauit.Ita conſcientia hominis profitetur vt dicat, nõ ego: gratia Dei largitur,vt mecum. Clamat Apoſtolus;gratia Dei ſum quod ſum.Meminerat *Ioan.6.*
n.Domini prædicantis; Nemo venit ad me, niſi quem pater attraxerit. Et rurſum alibi; *Matt.28.*
Ego autem vobiſcum ſum omnibus diebus vſq; ad conſummationem ſæculi. Et in alio *Ioan.16.*
loco de Spiritu ſancto,ſic ait; Expedit vobis, vt ego eam: Nam ſi non abiero, non veniet conſolator ille ad vos. Si autem iero, mittam eum ad vos.Infelix ô homo, ſecundum veritatem ſententiæDei,Pater te attrahit,Filius tecum eſt,& Spiritus cõſolatur, & in hac tanta diuinæ maieſtatis circumſtantia audes dicere,gratia quidem Dei adiuuante,ſed mea poſsibilitate ſum quod ſum? Aſſeris n.nunc poſt hanc ſociã antiquo errori emendationem poteſt homo ſine peccato eſſe cum Dei adiutorio; quanquam in libro tuo, quẽ teſtimoniorum titulatione ſignaſti,hæc ipſa ſententia,hoc modo conſcripta ſit, poſſe hominem ſine peccato eſſe,& facile Dei mandata cuſtodire,ſi velit. Nulla ibi gratia, Dei nullum adiutorium nominatum eſt: quamlibet crebro dicas de gratia Dei,non ideo negaui,quia non dixi,ſed ideo dixiſſe accipiendus ſum,quia nõ negaui.Quaſi vero & Suſanna ideo de adulterio cõfeſſa credẽda ſit,quia arguentibus alijs non negauit; aut teſtimoni um falſorum teſtium Dominus Ieſus quia tacuit approbauit.Quod ſi apud vos,non negaſſe,dixiſſe eſt; & tacuiſſe,clamaſſe eſt; fru-

Pſal.140. ſtra Dauid poſtulat, Pone Domine cuſtodiã ori meo, & oſtium circunſtantiæ labiis meis: fruſtra & ego me nõ dixiſſe in quo arguor, teſtibus & teſtificatione confirmo, ſi alter audire potuit, quod meus ſermo non dixit. Sed concedo, vt quod nequaquam dixeris, pro dicto accipiendum putes. Quid agimus ex eo quod inuenientes ex ſenſu diuerſitatem ſermonis, iuncturis diſcordibus non cohærent, quod ipſa quoq; pagina diſcrepantia in ſe verba non recipit? Scribis enim, poſſe hominem ſine peccato eſſe: & facile Dei mandata cuſtodire, ſi velit. Et quemadmodum beatiſsimus pater Hieronymus de hac eadem ſententia in epiſtola, quam ad Cteſiphontem ſcribit, expoſuit. Nouiſsime quaſi ex grauiſsimo ſomno expergiſcens adijcis, non ſine adiutorio Dei? In hoc enim repugnat tibi ipſa veritas, & redamat. Quid per faſtidioſum tumorẽ, nauſeantemque verecundiam non neceſſarium tibi in ore tuo adiutorium Dei detines, qui facilia tibi cuncta arbitraris? Summis labiis me
Ezech.29. honoras, cor autem tuum longe eſt à me. Nõ eſt opus duobus in operatione, quod vni facile eſt: fruſtraque ſe gratia diuinitatis interſerit, vbi fatetur ſe homo quod facile poſsit, ſi velit. Tu volenti facilia eſſe mandata dixiſti: at ego etiam illud aſſero, quod & difficilia dicas compleri. Tamen quoquo modo per hominem poſſe promittas, Dominum exprobras inuidiæ, qui adiuncto adiutorio ſuo te net aſcribere, quod ſolus per voluntatem homo potuiſſet implere. Aut tolle homi-

hominì,ſi velit,& gratiæ aſſcribe, quod poſſit: aut quia homini tribuis poſſe cum velit, remoue ſimulatam gratiæ palpatamque,neç cohęrentem participationem, & nudam ex abundantia cordis profitere blaſphemiam. Sed mearum iſta partium non ſunt latius indagare: præſertim vnde beatiſsimi patres, Auguſtinus & Hieronymus, pleniſsimam conuictæ hæreſeos probationem Occidentalibus prouincijs tradiderunt. Ad propoſitam ſupra redeam quæſtionem, ad quam non fiducia ſuſcitatus ingenij, ſed iniuria motus acceſsi. Dicis poſſe in hoc ſeculo eſſe hominem ſine peccato cum Dei adiutorio. Tu dicis, poteſt homo: ego dico, poteſt Deus. Tres in camino pueros æſtuans introrſum flamma non læſit. Quis eorum quod contra naturam factum eſt, potuit, verum ne ipſi, an quartus in medio eorum, ſimilis filio Dei? Leproſus exclamat Domine ſi vis potes me mundare, poſsibilitate voluntatem manifeſtans, voluntatem poſsibilitate confirmans. Ipſe eſt enim ſolus, cui cum velit, poſſe ſubſiſtit. Acceſſerunt ad eum cæci, vt illuminarentur, orantes: quibus ait Ieſus, Creditis, quod poſſum hoc facere? Dominus Chriſtus ſummo præmio fidei dignum iudicat, ſi quis hæc filium Dei poſſe crediderit, & Britannicus noſter mox vt voluerit ſe poſſe confidit? Fideli paralitico Dominus dicit, Conſtans eſto fili, dimiſſa ſunt tibi peccata tua: & nunc nouus Magiſter miniſterque menſarum, remiſsio-

Dan 3.

Matth.8.

Matth.9.

Ibidem.

bituri, quomodo ſine examine in hac vita & ante mortem abolitos eſſe cognoſcimus, quos non ſolum poſt mortem, verum etiam poſt reſurrectionem legimus proferendos? Ego in poteſtate habui peccare: liberari à peccato in poteſtate non habeo. Precari meum eſt, abſolui non meum. Vbi verò peccato me dedi, ſeruus factus ſum accuſatoris, reus iudicis. Poſſum propter aſsiduarum precum præmiſſa ſuffragia de bono iudice ſpem ferre: innocentem ſine timore conſcientiam ante promulgationem ſententiæ vendicare non poſſum. Dicit enim Apoſtolus, Nolite ante tempus quid iudicare, donec veniat Dominus, qui & illuminabit occulta tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium: & tunc laus erit vnicuique à Deo. Alioquin ſi in poteſtate hominis eſt, vt liberum ſe ipſe faciat à peccato ſuo: aut non eſt iudex Chriſtus, aut fruſtra eſt. Sed dicis, Ego dixi hominem ſine peccato, ſecundum hunc ſenſum: Peccator cum ingemuerit, tunc ſaluus erit, hoc eſt, tunc ad ſalutem incipiet pertinere: tamen ſine peccato ſtatim non erit. Dominus enim cum intraſſet domum Zachæi credentis, ait, Hodie ſalus domui huic facta eſt. Nunquid ſi vnus credidit, ſtatim vniuerſa domus familias ſine peccato fuit, cui tunc vtique * maior domus credenti initium ſalutis intrauit? Nam & Dauid cum peccaſſet ingemuit: Et quamuis meruiſſet audire dimiſſum ſibi eſſe delictum, multo tamẽ poſtea idipſum exilio, & plurimo expiauit opro-

1. Cor. 4. *Luc. 19.* * maiore

mus, & in nomine tuo virtutes magnas fecimus? At tunc ego iurabo illis, & dicam: *non noui vos*, diſcedite à me operarij iniquitatis. Dicitur per Prophetam Dauid in perſona Chriſti: Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requieſcet in monte tuo ſancto? Qui ingreditur ſine macula, & operatur iuſtitiam. Hoc eſt reuerà dicere: qui poteſt eſſe, & eſt ſine peccato. Nam & ipſe de ſe Dominus ait: Venit princeps mundi huius, & nihil in me inuenit ſuum. Quid enim eſt diabolus? Haud dubium quin peccatum. Ab initio enim diabolus mendax eſt: & contrà Dominus meus eſt, qui loquitur veritatem in corde ſuo, & non egit dolum lingua ſua. Angelus magnus & fortis, ſcriptura teſtante, clamat in cœlo, Quis eſt dignus aperire librum, & ſoluere ſigna eius? Nec quiſquam poterat, neque in cœlo, neque in terra, neque ſub terra aperire librum, neque perſpicere eum. Flet multum Ioannes & luget, quod ex vniuerſitate rationalium creaturarum nemo dignus repertus eſſet, qui aperiret librum vt videret eum. Flentem Ioannem vnus è ſenioribus conſolatur & dicit: Noli flere Ioannes, Ecce vicit Leo ex tribu Iuda, radix Dauid, aperire librum & ſoluere ſigna eius: Quis rogo iſte liber eſt, quem de manu viuentis in ſæcula nullus fuit dignus accipere, niſi qui ingreditur ſine macula & operatur iuſtitiam? Parum eſt quia ſine macula, parum quia agnus, niſi & occiſus, niſi puritatem vitæ, paſsionis teſtimonio coronaſſet, habens ſe-

Pſal. 14. *Ioan. 14.* *Apoc. 5.* *Pſal. 14.* *Apoc. 5.*

ſeptem cornua & oculos ſeptem, qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei: nec dubium, quin ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilij & virtutis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis, ſpiritus timoris Domini. Quis ergo iſte eſt liber? vt credo, iudicij. Pater enim non iudicat quemquam, ſed omne iudicium filio dedit. Proch dolor, cogor dicere, quod horrui cogitaſſe. Ecce nunc & Pelagius, qui auſus eſt profiteri, ſe eſſe ſine macula atque peccato, conſequenter arbitratur dignum ſe ad accipiendum librum atque iudicium: proximumque eſt vt dicat ſibi, Ego poteſtatem habeo ponendi animam meam, & iterum ſumendi eam, & præparat ſe in throno Chriſti futurum eſſe conſortem. Miſer homo, qui non potius intelligit præparare ſe Antichriſti aduentui præcurſorem, qui cum fuerit reuelatus, extollit ſe ſuper omne quod dicitur aut quod colitur Deus: iuxta hunc qui ſe iam comparat in coæquationem vnici filij Dei. Agnus Dei, filius Dei, vt accipiat librum de manu patris, præfert ſtigmata paſsionis, non iudicans perpetratam niſi in morte atque in ſurrectione victoriam & anamartitus meus venire ſibi poſſe perfectionem vitæ immaculatæ manducanti, bibenti, dormientique confirmat? Dominum noſtrum Ieſum poſt quadraginta dierum ieiunium ter diabolus tentans, terque ſuperatus reliquit, & non reliquit in perpetuum, ſed ad tempus, acrior vſque ad mortem crucis Apoſtolo præuaricante redi-

Ioan. 8.

2. Theſſ. 2.

Matth. 4.

tu-

turus, & apathes noſter ſanè, vt ſibi videtur, cum autore tentationibus non poſſe ſe vltra tentari, perturbarique confidit? Agnus ille perfectus, ille qui non ſolum peccatum non habet, ſed etiam tollit peccatum mundi, & qui habet cornua ſeptem in capite, non ita ventilare ſufficiat tentatorem quin redeat, & noſter hic mutilus, læuis in fronte monophthalmus non neceſſarium ſibi æſtimat munimen in capite, qui poſsibilitatem præſumit in carne? Miſer, qui ſecundum Euangelium magis fortè ſi cæcus eſſet, peccatum non haberet. Sed forſitan *Ioan.15.* quia ſeptem oculi ſeptem ſpiritus ſunt, abundare ſe his omnibus iactat, & quaſi interiorem hominem ſuam congeſtis ſeptiformis gratiæ vigere virtutibus: præſertim qui ſibi totidem dogmatum ſuorum titulis gloriatur. Vnde fieri põt, vt iudicio ſuo ſe arbitretur ſpirttu ſapientiæ refertum, præcipuè cum dicat, facilia Dei eſſe mandata: ſpiritu intellectus ſufficientem maximè qui prænoſcat & prædicat omnes peccatores ſimulcum impijs in æternum ignem eſſe damnandos: ſpiritu conſilij diuitem, qui moneat malum nec cogitandum: ſpiritu virtutis potentem, quo affirmet poſſe eſſe hominem ſine peccato: ſpiritu ſcientiæ inflatum, quo ſperat, niſi qui ſcientiam legis habuerit, ſine peccato eſſe non poſſe: ſpiritu pietatis exuberantem, quo doceat inimicum velut amicum diligendum oblitus quia ipſe dixerit, Inimico omnimodis non credendum: ſpiritu timoris Dei

Dei cohoneſtatum, qui poſt multam crapulam nouiſsimè expergefactus adiungit, poſſe hominem ſine peccato eſſe, non ſine adiutorio Dei, & per hos præſumptionum, vt arbitror, gradus non reformidat aſcendere, vſque in id elatus, vt dicat, quia in ſimilitudinem Chriſti perfecta ſui potentia plenus, in toto ſuper eum deſcenderit ſpiritus ſanctus & manſerit: cum tamen hoc illi ſoli à patre Deo datum ſit, cui etiam dedit nomen, ſolus ſine peccato eſt & ingreditur ſine macula, apud quem manet ipſum ſanctitatis vnguentum. Nos autem in odorem vnguentorum eius currimus, & interim ſuper nos auræ vitalis afflatu dulcia vitæ ſpiramina Domino præcedente captamus. Sed dicis: Cur tanta me laceſsis iniuria? Cur tam arrogantibus verbis inuidia grauas? Ego ne me ſeruus comparare audeam Domino meo? Ego ne terra & cinis conferam verbo Dei: Ego ne morti obnoxius, dici debeam victori mortis æqualis? Bene quidem ô condemnata nequitia, dans teſtimonium Deo, humiliaris in verbis, ſed aliter ſenſus tuus clamat in paganis. Dicis, hominem poſſe eſſe ſine peccato. Iterum ac ſæpius repeto. Homo qui hoc poteſt, Chriſtus eſt. Aut præſume nomen, aut depone fiduciam. Deus illud vni tantum donauit, & hoc non niſi primogenito in multis fratribus. Sic Catholica fide traditur, ſic tenemus: Sanè Dominus noſter admonuit infideles, Ego veni in nomine patris mei, & non me recepiſtis. Veniet alius in nomine ſuo;

Philip. 2. *Cant. 1.* *Rom. 8.* *Ioan. 5.*

ſuo: forſitan ipſum recipietis. Aut nobiſcum illum cui credimus peccatores vnum ſine peccato eundemq; vnigenitum ſequere, aut ſi tu es ille alius, confitere. Ipſe eſt Dominus Ieſus, qui morte deuicta & diabolo triumphato aſcendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. De eius *Pſal. 67.* plenitudine nos omnes accepimus, ſicut Apoſtolus docet: Vnicuique autem noſtrum *Ioan. 1.* data eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti. *Epheſ. 4.* Et ad Romanos idem Magiſter *Rom. 12.* gentium ſcribit: Dico enim per gratiam, quæ data eſt mihi, omnibus qui ſunt inter vos nō plus ſapere quàm oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem. Et vnicuique ſicut Deus diuiſit menſuram fidei. Deinde ad Corinthios prædicat, Diuiſiones verò gratiarum ſunt: idem autem ſpiritus. Et diuiſiones operationum ſunt: idem autem Dominus. Et diuiſiones miniſtrationum ſunt, gratiarum atq; *1. Cor. 12.* virtutum. Subijcit. Hæc autem omnia operatur vnus atque idem ſpiritus, diuidens ſingulis prout vult. Deinde per comparationem membrorum in corpore hominis, manifeſtat corpus vnitatis Eccleſiæ ex diſparibus operum modis, in vnam perfectionis conuenire concordiam, probans nullum penitus eſſe membrorum, quod non egeat alterius ope atque compage, ipſo Domino capite conſtituto, in quo omnes ſenſus ac theſauri ſapientiæ & ſcientiæ ſunt abſconditi. Vnde & nobis dedit ſenſum, per quem ſci- *Coloſſ. 2.* remus, quod eſt verbum in Chriſto Ieſu, in *Ioan 1.*

quo eſt omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: in quem, iuxta teſtimonium Ioannis, deſcendens ſpiritus ſanctus & permanens in
Mar. 1. ipſo, eſſe Dominum declarauit. Itaque ſi & nemo habet, niſi quia à te petit, & nemo niſi ſecundum diuiſionem menſuramque accepit, & qui acceptum habet, ad ipſum cuſtodiendum alieno eget auxilio, qua rogo amentia ſibi de plenitudine promittit, qui in
Ioan. 1. ſingularitate non ſufficit? De Domino Euangeliſta teſtatur, Erat autem lux vera, quæ illuminat omnem hominem veniẽtem in hũc mundum. Dicit verò Dominus Apoſtolis ſuis, Vos eſtis lux huius mundi. Ibi in ſolo Domino lux tota, quia vera: hic in cunctis Apoſtolis lux quidem, ſed de luce, quæ tota eſt. Et cum hoc in Apoſtolis ita eſt in quorum electione vniuerſum Eccleſiæ corpus aſſumptum eſt, quid nos, nos inquam, & ſin-
2. Pet. 1. guli, quid poſt eos videri poſſumus, niſi ſecundum Apoſtolum Petrum homines ignari, credentes tantum per fidem Euangelico
Luc. 12. propheticoque ſermoni, tanquam lucernæ lucenti in caliginoſo loco? Qua illuſtrati etiam ipſi perſuademur, vt præparatæ in operibus bonis ſint lucernæ ardentes in manibus noſtris, quæ multimodis tentationibus fatigatæ, & defectu ſemper proprio & verbere periclitantur alieno. Vnde & Dominus in Euangelio ait, Et ſi ipſa lux, quæ in nobis eſt, tenebræ ſunt: ipſæ tenebræ quantæ erunt? Sed concedo, vt hoc quantulumcunque lumen eſt, indeficienti vſque in

finem

finem vigore permaneat, id eſt, donum illud, quod ſortitus eſt ſpecialis gratiæ, non amittat, (Alioquin plenitudo lucis aſsiſtit in toto, caligo non remanet: caliginem autem dico inſipientiæ, de peccati ſordibus accidentem) quid ſi competens ratio eſt, vt quantum de luce fuerit, tantum de caligine ſuperſit? Porro autem difficillimum eſt, vt offendiculum caligo non habeat. Neceſſe eſt homini in quantitate luminis, & in reliquijs caliginis conſtituto, volenti bonum & non effugienti malum: & ſubſiſtere adiutorium, & non deeſſe peccatum. Quod ſi cuiquam obſcurè dictum videtur, accipiat exemplum conuerſationis humanæ. Duo ſinguli habent dona diuerſa: vnus vt ſit humilis in ſilentio, alter vt ſit ſuadibilis in docendo. Ille cui ſilentium cordi eſt, ſi fortè poſcatur rationem de fide reddere, putasne nullam aſſumit in humilitate fallaciam? Aut facilè arbitraris, vt ſimplex ſcurrilitate careat, lætus verbo, ſollicitus iracundia, patiens negligentia, mitis pigritia, doctus iactantia, ſummiſſus inuidia, extra illam quæ eſt omnium bonorum operum caligo generalis, vanæ gloriæ concupiſcentiam. Quod ſi hoc pie ſanctèque intelligitur, vnuſquiſque noſtrum aſſumat comparationem, vt magis ſemetipſum in melioris prælatione condemnet, quàm in minoris deſpectatione iuſtificet. Ita demum inuicem membra ſociabit, præcipuè ſi vna charitate veluti pelle oſſa circundante ner-

uiſque iunctis indigentia ſui conſcius homo; hanc ipſam quam habet gratiam, donum intelligat eſſe non meritum: & magis ex eo vnde accepit glorietur in Domino, quam
Epheſ 2. vnde non acceperit iraſcatur. Nos enim cum eſſemus naturaliter filij iræ propter delictum noſtrum facti ſumus filij miſericordiæ propter clementiam Domini, nihil digni niſi damnatione. Non ingeramus Domino de non accepto querelam, ſed de accepto gratiam repenſemus, gloriamque ſoli illi creatori redemptoriq; noſtro Domino Ieſu Chriſto tri-
Rom 3. buamus, quem poſuit Deus propitiatorem in ſanguine ſuo, vt in nomine eius omne genu curuetur, cœleſtium & terreſtrium & in-
Philip. 2. fernorum: quem in illa prædicta poteſtate iudicantem omnis caro videat, & cui omnis lingua fateatur. Vnde & Apoſt. ait, Ideo contendimus ſiue abſentes, ſiue præſentes place-
2. Cor 5. re illi: Omnes enim nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſque propria corporis prout geſsit ſiue bonum, ſi-
Rom 14. ue malum. Et alibi, Omnes enim ſtabimus ante tribunal Dei: Paulus Apoſtolus dixit etiam ſe ſtaturum ante tribunal Dei, & propria corporis prout geſsit cum cæteris redditurum: contra autem Pelagius confidenter audet dicere; ita conſummo vniuerſam in carne perfectionem, vt de iudicis bonitate nihil ſperem. Iuſti in illa die iudicis operum ſuorum glorias audientes, adhuc tamen velut ignorantes interrogabunt, Do-
Matth. 23. mine quando te vidimus, & hæc fecimus tibi, &

bi, & hic noſter ſcientiſsimus legis agnoſcit, quo die, qua hora, quo momento, vltimam ſedem vltra quam non ſit alia pleniſsimæ ſanctitatis intrabit? Aut forſitan reclamat & loquitur: Rectè mihi hæc amentiæ, vt non dicam ſuperbiæ ingererentur opprobria, ſi dicerem, ſine adiutorio Dei hominem poſſe eſſe ſine peccato: nunc autem quum adiutorium adijcio. Nihil difficile aſſero. An tu fortaſsis Dei adiutorium negas? Concedo pauliſper calumniæ tuæ, vt dum quod in te conuincere volo, in me videar detegere, inueniamur ſimul, & ego in mei defenſione purgatior, & tu in tua confuſione manifeſtior. Mea ſemper hæc eſt fidelis atque indubitata ſententia, Deum adiutorium ſuum non ſolum in corpore ſuo, quod eſt Eccleſia, cui ſpecialia ob credentium fidem gratiæ ſuæ dona largitur, verum etiam vniuerſis in hoc mundo gentibus propter longanimem ſui æternamque clementiam ſubminiſtrare, nõ vt tu aſſeris cum diſcipulo tuo Cœleſtio, cui iã apud Africanam Synodũ occulta ille impiorum dogmatum natura contuſa eſt, in ſolo naturali bono, & in libero arbitrio generaliter vniuerſis vnam gratiam contributã: ſed ſpeciatim cotidie per tempora; per dies, per momenta, per atomas & cunctis, & ſingulis miniſtrare. Dicit enim ſcriptura, Qui facit ſolem ſuum oriri ſuper bonos & malos. *Matth. 5.* At tu fortè reſpondes. Ordinem ſuum compoſita bene natura cuſtodit, ac per hoc Deus elementarijs ſemel curſibus conſtitutis, facit

inde quæ facit. Quid ergo de illa ſententiæ parte, quæ ſequitur, opinaris? Dat pluuiam ſuper iuſtos & iniuſtos. Vtique qui dat, cum vult dat, & vbi vult dat: vel diſpenſando diſpoſitam conſtitutionem, vel effundendo propriam largitatem. Ac ne ſecundum amentiam impietatis tuæ etiam hoc euacuare mediteris, audi prophetam ſuper hac veritate teſtantem. Qui aduocat aquas maris, & effundit eas ſuper faciem terræ, Dominus nomen eſt illi. Quid vero dicam de ſpe vera generis humani, quia omnis qui arat, in ſpe arat. Sperare autem, non eſt poſsibilitatis propriæ, ſed largitatis alienæ. Cum autem quis ſeminauerit, iactamque ſementem in ſinu terræ cultor abſconderit, non habet vltra quod faciat, niſi vt oculos tendat ad cœlum, oret non terram cui commiſit, ſed Deum cui credidit, vt labores eius vel matutino vel ſerotino imbre fœcundet. Et vt ſpiritali teſtimonio etiam ad communes vſus perfruar, neque qui plantat, neque qui rigat quicquam ſunt, ſed qui incrementum dat Deus. Quantum ergo de Dei adiutorio gaudeam, per id metire, quod miniſtrari per ſingula etiam gẽtibus probo: vt manifeſtum nobis eſſet, quẽ vſque in finem cauere, & quem ſine ceſſatione inuocare debeamus. Diabolus interrogatur à Domino, Vnde ades? At ille reſpondit Circuiens terram & peragrans, quæ ſub cœlo ſunt, adſum. Rogo te, ſollicitudo iſta diaboli bonæ voluntatis, an malæ eſt? Fatearis neceſſe eſt omnino malæ. Hoc enim & ſe-

quens

Amos 5. *1. Cor. 9.* *1. Cor 3.* *Iob 1.*

quens poſtulatio eius oſtendit. Manifeſtatio iſta diaboli tempore Iob facta eſt, ſcilicet tempore Moyſi. Certè tunc nulla Iudæa, nulla Hieruſalem, nulla per orbem Eccleſia erat. Adhuc vniuerſa gentilitas Dei notitiam non habebat, & iam tamen diabolus circuiens terram, omnia quæ ſub cœlo ſunt peragrabat: atq; ad ſeducendum & diſpergendum humanum genus inceſſabili malitiæ ſuæ ſollicitudine ferebatur. Itaque cum videas hominibus ignaris tantam diaboli incubuiſſe nequitiam in diſperdendum, nullam hinc credis Dei in cuſtodiendo gratiam præfuiſſe? Aut fortè fruſtra dictum putas, Domini eſt terra & plenitudo eius, orbis terrarum & vniuerſi qui habitant in ea? At verò vt adeſſe adiutorium Dei, & per ſingula & per ſingulos manifeſtius probes: en ipſe diabolus dum teſtatur de vniuerſitate, de vno interrogatur. Animaduertiſti inquit Deus, in puerum meum Iob, quia nõ eſt quiſquã ſimilis illi ſuper terram? Nouit ſpeciatim vnumquemque Dominus, nouit & diabolus. Ille poteſtate naturæ: iſte labore nequitiæ. Iſte vt tentet: ille vt probet. Iob contradicente aduerſario à creatore laudatur. Vult Dominus opus iudicare hominis, quod ipſe operatur in eo: at verò de adiutorio etiam diabolus confitetur. Dicit enim. Nonne tu circunſepiſti quæ ſunt extra domum, & intra domum eius? Expetente inimico famulum ſuum Deus ſpoliat per tentationem, non nudat: aufert ſubſtantiam & dat gratiam: Ecce, inquit, om-

Pſal. 23.

nia quæcunque habet do in manu tua, ſed ipſum noli tangere. Parum eſt. Inuidus fuerit, mortem conatur inducere, ſed è contrario diſpenſatione Dei mouetur, gratia non aufertur: expetita prædoni præda præmitur, & rurſus prædæ ſuæ cuſtos adhibetur. Dicitur enim ad eum, Ecce trado eum tibi, tantũ animam eius cuſtodi. Nemo ex hoc æſtimet diabolum ad ſeducendam in corpore tantũmodo animam laborare, niſi etiam ab ipſo corpore vellendam: ſi non ſaucium infirmumque hominem miſerentis Dei tutela muniret, & obuia, cunctis inſidiarum eius conatibus ſemper occurreret. Habes, vt arbitror, etiam in Gentibus ſufficientem cooperantis gratiæ probationem: accipe manifeſtam quoque ſignificantiam de illo præcipuè dono, quod Eccleſiæ & corpori ſuo peculiare largitur. Paulus Apoſtolus ad Corinthios ſcribit, Gratias ago Deo meo ſemper pro vobis; in gratia Dei quæ data eſt vobis in Chriſto Ieſu: quia in omnibus diuites facti eſtis in illo, in omni verbo, & in omni ſcientia, ſicut teſtimonium Chriſti confirmatum eſt in vobis: ita vt nihil vobis deſit in vlla gratia. Et iterum, Iuſtificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum: per quem & acceſſum habemus fidei in gratia iſta, per quam ſtamus, & gloriamur. Vnde & Petrus Apoſtolus admonet dicens, Recipientes finem fidei veſtræ, ſalutem animarum. De qua ſalute exquiſiuerunt atque ſcrutati ſunt Prophetæ,

1.Cor 1.

Rom. 5.

1.Petr. 1.

tæ,

tæ,qui de futura in nos gratia Dei prophetauerunt. Ex quo euidentiſsime declaratum eſt,nemini hominum deeſſe Dei adiutoriũ: præſertim cum & ſeductor inſiſtat, & inſit infirmitas. Confuſa euacuataque eſt calumnia cæci arguentis,qui ait,Forte tu Dei adiutorium negas? Sed quoniam de Iob fecimus mentionem, dicamus quod & ſuperiori teſtimonio,recenſitum eſt, Domino dicente, Homo ſine crimine verax Dei cultor, abſtinens ſe ab omni malo.Solet enim à vobis ſæpiſsime dictitari, ad probandum hominem ſine peccato poſſe eſſe, quia fuerit, hoc eſt. quia & Iob teſtimonio Dei homo ſine crimine eſt dictus & verax.Et Zacharias ſine querela in Euangelio probatus oſtenditur. Dixit Dominus ad Iob,Homo ſine crimine, nunquid dixit ſine peccato?Peccatum enim cogitatio concipit,crimen vero non niſi actus oſtendit: Eſſe etiam ſine querela eorum cognitioni iudicioque aſcribitur, quibus in promptu eſt,in facie quidem manſuetudinẽ aſpicere,ſed cordis bella neſcire. Vnde & Paulus coufidenter iubet dicens, Oportet enim Epiſcopum ſine crimine eſſe.Et alibi generale dat teſtimonium Corinthijs,atque aſſerit, Ita vt non indigeatis vlla gratia, expectantes reuelationem Domini noſtri Ieſu Chriſti: qui & confirmabit vos vſque in finem ſine crimine.Ecce Paulus quos teſtimonio ſuo vſque in finem cõfirmat eſſe ſine crimine, mox eoſdem in eadem epiſtola corripit ſcribens; Iam quidem omnino delictum eſt in vobis,

Luc.2.
Iob.1.
Peccatum.
Crimen.
Tit.1.
1.Cor.1.
1.Cor 6.

quod iudicia habeatis inter vos. Sub vno titulo iiſdemque perſonis, ecce ſine crimine, ecce delictum: vnde declarat, non ſtatim ſine delicto aſſeri, quem videas ſine crimine no-
Luc.7. minari. Dixit enim & Dominus Ieſus, Venit Ioannes non manducans neq; bibens. Et ite-
Matth 3. rum ſcriptum eſt, Eſca illius erat locuſta, & mel ſilueſtre. Nunquid ex alterutro aut Ioannes non manducaſſe, aut Dominus fefelliſſe credendus eſt? ſedècontrario in vtroque veritas eſt: quia & Ioannes in ſubſtantiam carnis eſcæ aliquid ſumpſerit, & rurſum verè dixerit Dominus in Ioannem, nec cum cæteris, nec id manducaſſe, quod cæteros probans ſe ſcripturaſque ſanctas, occultata ſæpe ſcientia Dei, hominum manifeſtare ſententias. Quamobrem obſequenter accipitur, quotieſcunque ſcriptura commemorat, & iuſtũ & ſine querela pro captu temporis & ſecundum illud vltimum iudicium Dei, cui vniuerſorum conſcientia ſubijcitur, & lingua omnium confitetur. Denique liquido intellige, quia iuſtificatio Iob, paſsionumque eius in carnem permiſsio, prouido conſilio Dei confuſionem diaboli arrogantis operata eſt: vt dum homo de honore creatoris, ipſo domino probante laudatur, infidelitatis notam declinans angelus puniretur. Rurſus autem ne famulo ſuo grauiorem plagam faceret, dũ ſanaret, & per curam carnis, animæ vulnus infligeret, hoc eſt, ne beatus Iob tanta tentatione ſuperata, duplicatiſque omnibus & reſtitutis in ſuperbiam elatus, & iudicium incide-

ciderct diaboli, admonetur ab occultis ſuis, vt & ſi à foris de iuſtitia laudaretur, intus tñ ei ſe ſciret ſubditũ eſſe debere à quo cuſtodire tur. Dicit n. ad eũ Dominus. Quis eſt hic qui cœlat me conſiliũ, cõtinens ſermones in cor- *Iob.37.*
de, & me putat latere? Accinge tanquam vir τίς οὗτος
lumbos tuos. Interrogabo: tu autem reſpon- ὁκρύπτων
de mihi, Vbi eras cum fundarem terras, in- μεβουλήν
dica mihi, ſi noſti ſcientiam. Et poſt multam *Sic ſeptua-*
docendi correptionem, vel corripiendi do- *ginta.*
ctrinam: reſpondens Iob Domino dixit, Quid ergo iudicor commonitus & increpatus à Domino, audiens talia cum nihil ſim? Talis & Zacharias, homo ſine querela, dignus ho- *Luc. 2.*
nore hominum, dignus teſtimonio ſcripturarum, quem aliqua iam, vt arbitror, ex hoc inflatio titillabat, incipiebatque plus credere famæ, quàm conſcientiæ; per corripientem Angelum nota infidelitatis arguitur, & temperario ſilentio caſtigatur. Vnde & Paulus dicit, Itaque qui ſe exiſtimat ſtare: videat ne ca- *1.Cor.10.*
dat. Et quaſi forma hominum de ſe ipſe pronuntiat dicens, Caſtigo corpus meum & in *1.Cor.9.*
ſeruitutem redigo: ne forte cùm alijs prædicauerim, ipſe reprobus efficiar. Ita ſine crimine dici quenquam & ſine querela: non eſt perfectionis teſtimonium, ſed conuerſationis exemplum. De immaculato autem vbicumque ſcriptura pronunciat, ſicut Dauid ait, Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini, ſana doctrina traditum reor, quia *Pſal.118.*
vere beati ſint, qui ſunt immaculati in via, hoc

hoc eſt , perfecta fide in veritate gradientes, non declinantes hæretica prauitate, neque in dexteram, neque in ſiniſtram. Via Chriſtus eſt, qui per ſpiritum ſanctum ducit ad patrē. Igitur qui ſine macula atque lepra, nec conuiolatus ab his quorum ſermo ſerpit vt cancer, venerandæ gloriam trinitatis audit, credit, intelligit, beatus in fide immaculatuſque conſiſtit. Ex quo etiam dicitur ad Abraham, Ambula coram me, & eſto ſine macula. Neceſſario enim Abraham, qui credidit Deo & reputatum eſt ei ad iuſtitiā, vt ſit in eo quod credidit , vidit & grauiſus eſt, perfectus eſſe ac ſine macula commouetur, multarum gentium pater conſtitutus in fide, & fidelium ſinus in requie vt ſimus omnes, qui ſperamus in Deo cum fideli Abraham. Beati immaculati in via, ſcriptum eſt: per fidem enim ambulamus non per ſpeciem. At vero ſi vis de immaculato, qualem Dauid orans quærit audire, vanam impoſsibilitatis tuæ depone fiduciam, & proſtratus in precibus cum Propheta oratione coniungere, flens pariter ac dicens Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce ſeruo tuo. Si enim mihi non fuerint dominati, tunc immaculatus ero. Infelix ego homo, delicta quę nondum intelligo, quando vitabo ? Petrus diligit Chriſtum, nec vnquā à dilectione declinat, Teſtimonio dilectionis Domini, nunc petra fundamenti Eccleſiæ conſtituitur, nūc Satanæ vocabulo deprauatur. Vnum atque idem ſemper operanti, nunc dicitur, Non reuela-

Gene. 17.

Pſal. 18.

Matth 16.

Ibidem 8.

uelauit hoc tibi caro & ſanguis, ſed pater meus, qui eſt in cælis: Nunc rurſus ingeritur, Nõ ſapis quæ Dei ſunt, ſed quæ ſunt hominum. Apoſtolus diligendo electus eſt, diligendo confuſus: habẽs pro nimio amore peccatum. Siquidem annuntianti de paſsione ſua Domino amoris impatientia dixerat: propitius tibi eſto domine, non erit iſtud tibi. O miſeria miſerorum. Si Petrus in aliquo Chriſtum amando peccauit, delicta quis intelligit? Clamat Propheta & clamat in Spiritu ſancto: clamat ille, de quo dixerat Dominus, Manus mea auxiliabitur ei, & brachium meum confortabit eum, & nihil proficiet inimicus in eo: & quid clamet attende, Ab occultis meis munda me Domine. Dauid ille electus ſecundum cor, ille quem promiſit Deus facturum omnes voluntates ſuas, ille quem vnxit in regem, ille quem prophetici ſpiritus ſanctificatione donauit, ſtupens in obreptione peccaminum clamat ad dominum, vt ab occultis ſuis mundetur implorat & dicitur ei à Domino in alio loco, Non ædificabis domum nomini meo, eo quod ſis vir bellator & ſanguinem fuderis, quaſi vero ſordium abolitione cunctarum ita emundare eum nequiuerit, vt dignum digno operi præpararet, Dauid vſque ad mortem non emundatur, ſed prælato in templi conſtructione ſibi filio ſe ipſe condemnat: & Goliat cum Armigero ſuo calumniatur mihi, cur Dominus non faciat in eo, quod nunquam fecit in ſeculo? Dicit & Eccleſiaſtes, Nihil ſub ſole nouum, nec valet quiſquã dicere

Pſal. 88.

Ibidem 14.

1. Par. 17.

Pelagium dicit & Caleſtium.

Eccl. 1.

dicere, ecce hoc recens eſt, iam enim præceſsit in ſeculis quæ fuerunt ante nos: & nouorum dogmatũ inſtructor affirmat, põt fieri quod nunquam factum eſt. Non requiras vtrum fuerit, quod poſſe eſſe non ambigis. Aedificari voluit Deus templum nomini ſuo, & hoc, vt non niſi innocens & bene immaculatus extrueret. Duo ad hoc Reges cunctis viribus eliguntur, vterque ad adiutorium : de
Pſal.88. cuſtodia vtrique promittitur. Ad Dauid ſiquidem dicit Deus, Veritas mea & miſericor
1.Par.28. pia mea cum eo. De Salomone vero teſtatur, ipſum legi mihi in filium, & ego ero ei in patrem. Ex his duobus templum Domini vnus præparat, alter ædificat: præparat ſenex, perficit puer, Dignum eſt enim vt ſanctum Domini templum ſanctus ædificet. Præparat, vt dixi, ſenex, ſed quaſi poſtquam peccare ceſſauit: perficit puer, ſed tamen pene cum adhuc peccare non cœpit: Ille ante peccauit: hic poſt ea. Ille multo peccato ædificare non meruit: iſte multum peccando quod ædificauerat, dereliquit. Et inter hæc mirabiliter ſibi ordinatio ſancta diſpoſuit: vt inter duas ætates, quod perpetuum in homine eſſe non poterat, pro captu temporis inueniret. Vterque
Rom.3. aliquando non peccauit, tamen vterque ſine peccato eſſe non potuit: vt ſit Deus verax, omnis autem homo mendax : ſicut ſcriptum eſt, Vani filij hominum mendaces filij hominum in ſtaturis. Habentes vtique gratiam &
Pſal.61. adiutorium Dei, tamen ſine peccato eſſe, nec obtinere Dauid, nec Salomon valuit cuſtodire,

dire, & Iouiniani filius vt omnipotens Deus pro ipſo diſcipuliſque eius tantum rerum ordinem mutet, ſperat, quod ſi factum forte nõ fuerit, Deum impoſsibilitatis accuſet? Poteſt, inquit, homo eſſe ſine peccato; tamen cum Dei adiutorio. Quid faciam? Tolerabo interim pannum nouum, veſtimento veteri colligatum, donec emendationis miſeræ falſitatem peior ſciſſura patefaciat. Concedo enim, vt contra ducem veritatis loquentis, cùm dixerit, poteſt homo ſi velit, dixiſſe videatur, poteſt homo cum adiutorio Dei. Nunc demum, mihi veluti ad exordium propoſitionis ſermo reuocandus eſt; & pauliſper iniuriæ dolore ſepoſito, cum reuerentia diſputandi ad celſitudinem capitis recurrendum. Caput enim noſtrum eſt Chriſtus Ieſus, quem, ſicut Apoſtolus ait, Propoſuit Deus propitiationem per fidem in ſanguine ipſius ad oſtenſionem iuſtitiæ, propter remiſſionem præcedentium delictorum, in ſuſtẽtationem Dei & oſtenſionem iuſtitiæ eius in hoc tempore; vt ſit ipſe iuſtus & iuſtificans eum, qui ex fide eſt Ieſu. Itaque propitiator per fidem in ſanguine ſuo poſitus ad oſtenſionem formamque iuſtitiæ, ipſe eſt mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus. De quo Ioannes vſque ad ipſam pene inacceſſibilem lucem introductus exclamat; In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipſum facta ſunt. Ac poſt paululum expoſita diuini operis veritate

Rom. 3.

Ioan. 1.

ritate ſubiungit. Et verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis: & vidimus honorem eius, gloriam tanquam vnici nati à patre, plenum gloria & veritate. Qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius, qui tâquam agnus coram tondente, ſic non aperiens os ſuum, cum flagellatus, crucifixus & mortuus eſt, qui aculeum mortis edomuit, qui à mortuis reſurrexit, qui captiuam duces captiuitatem, aſcendit in cœlos. Hic eſt vnigenitus in patre, primogenitus in multis fratribus: in quo eſt omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Hic ergo Dominus Chriſtus, hic inquam, filius Dei, in virtute patris & gloria: quæ in principio condidit, & redemit in medio, etiam in nouiſsimo iudicabit. Itaque poſt conditionem vniuerſæ, quæ ſecundum voluntatem eius extitit creationis, compoſitionis modum rebus impoſuit, vt quod rationale factum fuerat, ratione ſubſiſteret: & quod libero donarat arbitrio, ne in licentiam perditionis excurreret præcepti lege reſtrinxit: vt cum creatura creatorem & Domini donum agnoſceret, & præcepti ſtabilitatem: in ſubiectione lapſus libertatem proſpiciens, ad hoc tantum ipſa libertate vti vellet, vt per eam ſeruitium quo regeretur eligeret, digno habitus iudicio, vt ex prudenti ſeruitute defenſionem, ità ex libera voluntate mercedem confirmante Apoſtolo qui ait: Si enim volens hoc ago, mercedem habeo. Duo luminaria magna omnipotens Deus dixit & facta ſunt, præcepitque vt diuidant diem ac noctem

Eſaia 53.

Pſal 67.
Rom. 8.
Coloſſ. 2.

noctem & ſint in ſigna, & tempora, & dies, & annos; Nũquid hæc ſemel decreta diſtinctio, non vſque in præſentem permanet diem? Et tamen hæc ipſa, quæ ſic ordinato motu feruntur, creatori mutare cum velit, potentia inerat, ſi ratio non teneret: quoniam in omnibus potentiæ Dei ratio coniuncta eſt. Si enim eſſet apud creatorem mutatio operum, qualiter à creatura expectari poſſet obſeruatio mandatorum? Iuſſum à Deo eſt, vt germinet terra herbam, fœnum lignumque fructiferum, hoc etiam nunc annuis vicibus inceſſabili parturitione cuſtodit. Et tamen iratus ſæpiſsime Deus terræ, fructus negata imbriũ vbertate diminuit, & quod auferre in totum potuit, maluit caſtigare, vt & correctionem plaga oſtenderet, & ordinem natura ſeruaret. Fecit Deus hominem de limo terræ, & vitalis ſpiritus inſufflatione viuẽtem poſuit in paradyſo deliciarum: libero inſuper donauit arbitrio circumdatumque mandato medio immortalitatis & mortis; quamuis aſſerant tui, qui abundantiora de pectore tuo venena ſuxerunt, mortalem eum fuiſſe factum, nihilque eidem damni ex tranſgreſsione contigiſſe præcepti. At verò præuaricante homine, terra maledicitur, laboribus ac doloribus homo ipſe coonuſtatur, vt in ſudore faciei panem adquirat iubetur: nota mortis circumſcribitur, donec in terram, de qua ſumptus eſt, reuertatur. Eijcitur Adam de Paradyſo, generat filios trahẽtes ſecum ſeminis infidelis originale peccatũ: peccat humanũ genus,

Deum quoque pœnituit quod hominem feciſſet in terra. O Domine ſuſtine pauliſper ſtultitiam meam, donec qui ſapiens & prudens videtur, erubeſcat & ſentiat imprudentiam. Peccante vno homine, ex quo in vniuerſam ſucceſsionem dira contagio tranſierunt, regnumque in vniuerſos mortis inualuit, pœnitet te, iraſceris, doles: & vſquequo verbum caro factum paſsione, cruce, ac morte opus habeat commoueris. Forte ſatius fuerat vnum deleri ilico peccatorem, & mox alius ſecunda plaſmatione ſubſtitueretur, quo ab omni ſorde libera & immaculata propago deſcenderet. At hæc te Deus omnipotens quia non feciſſe agnoſcimus, non potuiſſe credimus? O Petre ſupra quam petram Chriſtus ſuam fundauit Eccleſiam, & ô Paule qui fundamentum poſuiſti, præter quod aliud nemo poteſt ponere, qui eſt Chriſtus Ieſus, beati Apoſtoli columnæ & firmamenta veritatis, vos ſaltem huic, qui conſiliarius Deo eſt & mediator, ſacris reſpondete ſermonibus. Ait Petrus, Benedictus Deus & pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem vocati eſtis in hæreditatem, incorruptibilem, & incontaminabilem, conſeruatam in cælis, vos qui in virtute Dei cuſtodimini per fidem in ſalutem paratam, reuelari in tempore nouiſſimo. Deinde Paulus vas electionis, profert theſauros ſalutares, & ait Benedictus Deus & Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui benedixit nos in omni benedictione ſpiritali in cœleſtibus in Chriſto, ſicut elegit nos in ipſo ante

Matt 16. *1.Cor.3.* *1.Petr.1.* *Epheſ.1.*

ante mundi conſtitutionem, vt eſſemus ſancti & immaculati in conſpectu eius in charitate, qua prædeſtinauit nos in adoptionem filiorum per Ieſum Chriſtum in ipſum ſecundum propoſitum voluntatis ſuæ in laudem gloriæ ſuæ, in qua gratificauit nos in dilecto filio ſuo, in quo habemus redemptionem per ſanguinem eius, remiſsionem peccatorum, ſecundum diuitias gratiæ eius, quæ ſuperabundauit in nobis in omni ſapientia & prudentia: vt notum nobis faceret ſacramentum voluntatis ſuæ ſecundum bonum placitum eius, quod diſpoſuit in eo, in diſpenſationem plenitudinis temporum, reſtaurare omnia in Chriſto, quæ in cælis ſunt & quæ in terra. Dicit Petrus in ſalutem paratam reuelari in tempore nouiſsimo: teſtatur & Paulus, quod propoſuit in eo in diſpenſationem plenitudinis temporum inſtaurare omnia in Chriſto: & nunc nobis neſcio quis quaſi rana è cœno emergit & perſonat: Quid mihi eſt expectare tempus, expectare iudiciũ? Deus ſi poteſt, ſemper poteſt: ſi ſemper poteſt, perſonarum acceptor non eſt. Poteſt ergo, & modò poteſt: & in te vere perſonarum acceptor probandus, ſi quod in omnibus poteſt, & vtique acturus in tempare ſuo eſt, in te ſolo ante tempus facceret, quod neque in Moyſe fecit, cui vnum tantummodo in hac vita peccatum exprobrauit, & tamen ante mortem remiſit: quem ob hác culpam mori iuſſit, ne terram repromiſsionis intraret. Audiat ergo Salomonem, ſuper ordinatione tem-

 porum

porum & Dei conſtitutione teſtantem, Omnia tempus habẽt, & ſuis ſpatiis tranſeunt vniuerſa ſub cælo. Tempus naſcendi & tempus moriendi. Tempus plantandi; & tempus euellendi, quod plantatum eſt. Tempus occidendi, & tempus ſanandi. Deinde alio loco dicit; Vidi ſub ſole in loco iudicii impietatẽ, & in loco iuſtitiæ iniquitatem, & dixi in corde meo; Iuſtum & impium iudicabit Deus & tempus omnis rei tunc erit. Quamobrem ô homo vacue, ſi quam fiduciam habes, patienter expecta ordinem Dei, quem dignatus eſt & ipſe Dominus expectare qui fecit: factus ſub lege, qui fecerat legem. Audi ipſum tibi dicentem, Non eſt veſtrum ſcire tẽpora, quæ pater poſuit in ſua poteſtate. Aut ſi vis apertius accipere teſtimonium, quia cum vtique poſsit Deus, tamen pro ipſa ſui ordinatione non faciat, dicit ad Petrum, An putas nõ poſſe me modò rogare patrem meum, & exhibebit mihi pluſquam duodecim legiones Angelorum? Sed quomodo complebuntur ſcripturæ? Quia ſic oportet fieri. Vides ergo quia operator temporis, temperat virtutes: & ratio diſpoſitionis, miſcet potentiæ patientiam. Deinde ait Dominus, Reconde gladium in theca. Fieri enim non poteſt, vt calicem quẽ dedit mihi pater non bibam illum. Et tamen Deus nihil nõ poteſt: nec eſt quicquam quod non faciat niſi forte quod nolit, non oporteat, non proponat. Loquitur Paulus ad Theſſalonicenſes, ſignificans de aduentu Antichriſti: Non retinetis, quod cum adhuc eſſem apud

Eccl. 2.

Matt. 6.

pud vos, hæc dicebam vobis? Et nunc quid detineat ſcitis: vt reueletur in ſuo tempore. Tanta vis eſt decreti Dei, & tam irreuolubilis ſtatus conſtitutorum in ſuis quibuſq; cauſis temporum, vt propter electos ſuos dies ſæculi abbreuiari dixerit dominus, nō auferri; vt faceret temporum ſtatutorum pro maieſtate plenitudinem, pro pietate breuitatem: ſimulque & compendium miſericordia caperet, & numerum mundus impleret, & tu vis iam? Ecce ego cum dolore miſericordiæ loquor, tu, inquam, vis ô homo ſimilis mei, vt tibi homines in hoc præſenti tempore, quod nunquam antea dictum in ſacris voluminibus inuenitur, quenquam ſine peccato eſſe reſpondeant, & ſi in hoc forte conſenſerint, de die momentoque ſubſcribant: nouam calumniæ machinam inſtruēs, vt quod non fieri dicimus, non poſſe fieri dixiſſe videamur, & in quo præcipue operantem in diſpoſitionem quam ſtatuit omnipotentiam prædicamus, ne impatienter infamare impotentiam iudicemur? Vanum, quæſo te, furorem abijce: quoniam hoc ipſum ad peccatum proficit, de quo abſtergendo poſsibilitatem temporis non clementiam iudicis cogitaſſe. Hactenus de potentia Dei, quam prædicamus & colimus, & de præfinitione temporum, quæ profundiſsimo ipſius ſunt ſtatuta conſilio, dixiſſe ſufficiat, de qua & ſi plura quę ſunt ſanctorum ſcripta non eſſent, dæmonū ſaltem reſponſio ſola ſufficeret, qui propria damnati conſcientia vociferantur ad Domi-

num. Quid tibi & nobis fili Dei? Quid veniſti ante tempus perdere nos? Quos cum intelligas de conſtitutione iudicij confidentes cape certiſsimum ipſius contra te exemplũ. Si illos in oppreſsione miſerit homines comprehenſos: vltimo tunc iudicio intelligis eſſe damnatos. Accipe & teipſum hic imperturbabile emundatione purgandum. Sin autem, vt legitur, patientia Dei adhuc illis liberum indulget arbitrium: adhuc & te crede tentādum. Nunc ad aliam ſtrictim tranſeo quæſtionem, quam tu aduerſus omnes Catholicos vibrare ſæpius diceris. Nam etiam in epiſtola tua illa lucubratiſsima hæc ipſa intelligere vix potuimus. Ita iſta, inquam ad Demetriadem, puellam (vt audio) ſacram & ſanctam, homo verecundiſsimus ſcribere non erubuiſti: docens, vt credo, reuerentiam caſtitatis ſub ſtropha Ioſeph luxuriantis dominæ ſuæ, vbi dixiſti, contempta freqnenter domina, propriores adoleſcenti tendit inſidias, ſecretum ac ſine teſtibus manu impudens apprehendit, in opportunam hiſtoriam obſcœniſsimo ſermone contexens: quanquā hoc quod neque apte, neque decore dicitur tibi imputare non debeamus, cui neque natales dederunt, vt honeſtioribus ſtudijs erudireris, neque naturaliter prouenit, vt ſaperes, ſed illis dictatoribus tuis, qui miſerum ſenſum miſerrimo ſermone conſcribunt, & te legendum cachinnis quaſi titulum confuſionis exponunt. Inter hæc ergo huiuſmodi ſenſum in eadem epiſtola indigeſtis ſermonibu

nibus eructaſti, quod plerique noſtrorum dicerent, Deum malam hominibus condidiſſe naturam. Quod etiam ille Phinees tuus pe detentim nobis tentauit intendere: vnde breuiter primum profiteor, deinde reſpondeo, Ante tribunal Chriſti in dextera inter agnos Dei non ſit dignus aſsiſtere, nec mereatur videre Dominum in regione viuorum, nec in gloria reſurrectionis vita Ieſu manifeſtetur in mortali corpore eius, qui dicit Deum aliquam malam vel hominis vel cuiuſque rei condidiſſe naturam, vel qui liberum in aliquo tollit arbitrium: cum ſcriptum legerit, omnia quæcunque fecit Deus, bona valde. Et de libero hominis arbitrio ſcriptum eſt: Deus creauit hominem inexterminabilem, & reliquit eum in manu conſilij ſui. Cæce & maligne, aliter enim tibi loqui nequeo, ſenſum dominicæ authoritatis, ſenſum propriæ fragilitatis, ſenſum communis intelligentiæ non habenti; nos naturam hominis infirmam dicimus eſſe, non malam. Nam ſi mala eſſet, bonum omnino non caperet: nunc vero cum genuino affectu concupiſcat bonū & adhæreat bono, malumq; omnino fugiat, vbi in ea mala dicēda eſt eſſe ſubſtantia? Dominus clamat, Spiritus quidē promptus eſt, caro aūt infirma. Clamat Abrahā, Ego aute terra & cinis. Clamat Iob, Homo putredo & filius hominis vermis. Clamat Eſaias, O miſer ego quoniam cōpunctus ſum, quia cū ſim homo, & immunda labia habeam, in medio quoq; poquli immūda labia habētis habito.

Marc. 14. *Gen. 18.* *Iob. 25.* *Eſa. 6.*

Clamat Hieremias: Anima in anguſtijs, & ſpiritus anxius clamat ad te; Vide Domine & miſerere. Clamat Abacuc: Cuſtodiui, & expauit venter meus, à voce orationum intra me turbata eſt habitudo mea. Clamat Dauid: Exaudi me in tua iuſtitia, & nõ intres in iudicium cum ſeruo tuo, quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. Clamant omnes Apoſtoli infirmitatis timore turbati: Domine libera nos, perimus. Clamat Ioannes: Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Clamat Iacobus: In multis enim offendimus omnes. Clamat Paulus: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Et vt generaliter vniuerſorum clamet infirmitas, clamat Spiritus ſanctus in ſanctis. Omnis caro fœnum, & gloria hominis ſicut flos fœni. Fœnum aruit, flos decidit; verbum autem Domini manet in æternum. Cõtra has tam ſplendidas perſpicuaſque diuinorum nubes teſtimoniorum, audiat laborans in gemitu ſuo mundus vniuerſus Pelagium reclamantem; atque humili veritati non ſolum verborum impudentia, ſed etiam cauteribus reſiſtentem. Ait enim in epiſtola, quam ſupra nominauimus, Verum è contrario remiſſo ac faſtidioſo animo ac nequam ore nos Domino reclamamus & dicimus: Durum eſt, arduum eſt, non poſſumus, homines

Baru.3. *Abac.3.* *Pſal.142.* *Luc.8.* *1.Ioan.1.* *Iacob.3.* *Rom.7.* *Eſa 40.*

mines ſumus, fragili carne circundamur. Et ô cęcam inſaniam! & ô profanã temeritatem! Duplicis ignorantiæ accuſamus ſcientiæ Dominum: vt videatur neſcire, quod fecit: neſcire, quod iuſsit. Et quaſi oblitus fragilitatis humanæ, cuius autor ipſe eſt, impoſuerit homini quod ferre non poſsit. Quid rogo hac præſumptione feralius? Quid hac increpatione peruerſius? Exprobras Eccleſiæ Catholicæ, cuius nos viſcera ſumus, quod quaſi dicere deſperando videatur, quod Deus author hominis impoſuerit homini, quod ferre non poſsit: cuius tamen fideliſsima eſt & ore & humilitate profeſsio: Deum & primo omnia poſsibilia præcepiſſe, & nemine tamẽ poſsibilia complente, propter quod ſubditus ſit omnis mundus Deo, poſtea pondus præcepti ſubſtituta gratiæ indulgentia ſubleuaſſe. Veruntamen tu ſerue nequam, & maligne; qui quod tibi Dominus tuus remiſit, conſeruis tuis conaris exigere: tuum primum ſenſum diſcutio, & meum poſtea ſi videtur explano. Tu qui non poſſe ferre onus legis dixiſſe quoſdam arguis, ergo tu ipſum ferre poſſe confidis? O miſer! qui ſecundum quod ſcriptum eſt, dicis in corde tuo, Diues ſum & ditatus, & nullius rei egeo, & neſcis quia tu es miſer & miſerabilis & pauper, & cæcus & nudus. Nunquid ad te locutus eſt Chriſtus, Amen dico tibi, non tibi reuelauit caro & ſanguis, ſed pater meus qui eſt in cœlis? Nũquid tibi dixit, tu vocaberis Cephas? Nunquid tibi ſpopondit, ſuper hanc petram

Matth. 18.

Apoc. 4.

Matth 16.

fundabo Eccleſiam meam ? Attende enim quid Petrus Apoſtolus ſpiritu ſancto docente commoneat, qui ait: Et nunc ergo vos quid tentatis Deum , imponere iugum collo diſcentium, quod neque nos ipſi , neque patres noſtri potuimus portare? ſed gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti credimus nos poſſe ſaluos fieri , ſicut & illi. Petrus Apoſtolus dicit, quia ille verè Deum tentet, qui nunc homini onus legis moliatur imponere : contra autem tu obijcis & minaris, quod ille criminetur iniuſtitię Deum, qui per confeſsionem propriæ infirmitatis , ad gratiam ſpiritus à litera occidente confugiat. Samuel, Helias, Heliſæus, Eſaias, Hieremias, Daniel, Zacharias, omnes ſancti, vel Iudices, vel Reges, vel Prophetæ, patres ſine dubio noſtri ſunt , & neminem Patrum Petrus affirmat , ſed neque ſemetipſos, hoc eſt , Apoſtolos, cum eſſent Iudæi, onus legis ferre potuiſſe , ſed fide Chriſti ſecundum ſpem gratiæ fuiſſe ſaluatos.

Act. 15.

An fortè ſecundum te omnes iſti ſancti patres Dei adiutorium non habebant ? Ecce Petrus increpat illos, qui graue iugum collo diſcentium ponere conabantur: tu è contrario ſcandalum Petri increpas eos, qui ad fidelem Dei miſericordiam confugiunt : & ſe per ſemetipſos onus legis ferre diffidunt. Sed tibi ſpecialis inde portandi oneris fortaſſe fiducia eſt, quod balneis epuliſque nutritus, latos humeros geſtas robuſtamque ceruicem: præferens etiam in fronte pinguedinem, ſicut

ut ſcriptum eſt. Tetendit enim aduerſus Deum manum ſuam & contra omnipotentem roboratus eſt. Cucurrit aduerſum eum erecto collo, & pingui ceruici armatus eſt. Operuit faciem eius craſsitudo, & de lateribus eius aruina dependet: At illi tales eſſe non poſſunt, quibus ſemper in corde loquitur Chriſtus: Contendite per anguſtam viam introire: lata eſt enim, quæ ducit ad mortẽ. Et Paulus Apoſtolus monet, Curam carnis ne feceritis in cõcupiſcentijs. Eſt in me veritas Chriſti, quia multum doleo pro vobis. Iuxta ſententiam enim beati patris mei Auguſtini, Nõ eſt ſani fiducia ſed inſani. De vno præcepto eodemque primo, te ſi dignaris interrogo. In lege Dominus per Moyſen iubet, quod & in Euangelijs Chriſtus affirmat, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis: & ſecundum ſimile huic, Diliges proximum tuũ tanquam te ipſum. Rogo te, reſponde non mihi, ſed Deo: non voce, ſed conſcientia: ſi ita ex toto corde Deum diligis, vt nullam vnquam in eo cogitationem, quæ abſq; timore & dilectione Dei intelligi poſsit, admittas: ſi ita in tota anima ſequeris, vt ſuſcepta ſemel cruce in nullam penitus oblectationem habita ad tẽpus iocunditatis ſuccedas: ſi ita in totis viſceribus tuis calore charitatis ardes, vt nulla penitus per augmẽta neceſsitatis in firma concupiſcẽtijs aut deſiderijs adquieſcas. Deinde cũ ſcriptum ſit, Omne quod nõ ſit ex fide peccatũ ſit: & ſiue nobiliũ locorũ Epiſcopos videris, ſi-

Iob. 15. *Luc. 13.* *Rom. 13.* *Matth. 22.* *Rom. 14.*

ris,ſiue potentes ſeculi viros, ſiue diuites ſub religione videas,vtrũ omnino nihil vel adulationi,vel timori,vel ſpei acceptione perſonarum captus indulgeas , nec quicquam in quo te cor tuum reprehendat, & conſcientia remordeat,vel ſi nulla verba tempori potius quàm veritati accommodata reſpondeat.Illud etiam conſulo,vtrum æquè omnes Chriſtianos ſicut teipſum diligas. Nos enim ſub vno capite,quod eſt Chriſtus: & ſub vna Eccleſia,quæ eſt Chriſtus,omnes fratres ſumus, & vnum corpus in CHRISTO. Vtrum ergo ſicut teipſum diligas omnes qui miſericordiam Dei ſperant , quos tamen noueris, confitere. Non enim te de ignotis conſulo: quos ex eo te diligere arbitraris , quod quia non noueris, non odiſti. Sed quid ego hæc à confeſſione tua exigo,cum conuerſationem tuam vulgus agnoſcat? Tu perfectus ſine infirmitate , tu omnem legis ſarcinam ferre poſsibilis,tu,inquam, homo inflate,ſed vacue: audi ſi dignaris Dominum ſaluatorem, te ſi tamen hoc poteris ad ſancta reuocãtem:

Luc.9. Amen dico vobis, quiſquis non receperit regnum Dei, velut infans, non intrabit illud. Infans nihil in ſe habet, niſi quod diligit blãdientem, & quod panem ſuum non in ſudore ſuo,ſed in precibus ſperans alimoniam vitæ,ſimplici petitione conſequitur, quam fiduciali opere non meretur:qua tu comparatione commonitus,conuertere ad infantiam vt reuertaris ad vitam.Et quoniam ſuperius dixeram, de poſsibilitate oneris ſuſtinendi,

tuum

tuum primum ſenſum diſcutio, & meum poſtea ſi videatur, explano. Meâ ſententia eſt, quia & in hoc quoq; peccamus, qui cùm infirmi ſumus, de infirmitate conquerimur, hanc eſſe intentionem legis arguentis, vt propter illa, quæ perperam fiunt, confugiatur ad gratiam Domini miſerantis, velut pedagogo concludēte in eandem fidem, quæ poſtea reuelata eſt: vbi & remittantur quæ malè fuit, & eadem gratia iuuante nō fiant. Proficiſcentium eſt enim via, quamuis bene proficiſcentes dicantur perfecti viatores: illa eſt autem perfectio ſumma, cui nihil addatur, cum id quo tenditur, cœperit poſsideri. Iam vero illud quod eis dicitur, ipſe tu ſine peccato es? reuera non pertinet ad eam rem, de qua vertitur quæſtio: ſed quod dicit negligentiæ ſuæ potius imputari, quod non eſt ſine peccato bene quidem dicit, ſed dignetur inde & orare Dominum, ne illi hæc iniqua negligentia dominetur. Quam rogabat quidam quando dicebat: Itinera mea dirige ſecundum verbum tuum, & ne dominetur mihi omnis iniquitas: ne dum ſuæ diligentiæ quaſi proprijs viribus fidit, neque hic ad veram iuſtitiam, neque illic vbi ſine dubio perfecta deſideranda eſt & ſperanda, perueniat. Et illud quod eis à quibuſdam dicitur: nuſquam eſſe ſcriptum his omnino verbis, poſſe eſſe hominem ſine peccato, facile refellit: quia non ibi eſt quæſtio, quibus verbis dicatur quæque ſententia. Non tamen fortaſſe ſine cauſa, cum aliquotiens in ſcripturis inueni- *Pſal. 118.*

nia-

niatur, homines dictos eſſe ſine querela, non inuenitur, qui dictus ſit ſine peccato: niſi vnus ſolus de quo apertè dictum eſt, eum qui
2. Cor. 5. non nouerat peccatum. Et eo loco vbi de ſacerdotibus ſanctis agebatur. Etenim expertus eſt omnia, ſecundum ſimilitudinem ſine peccato: in illa ſcilicet carne, quæ habebat ſimilitudinem carnis peccati, quamuis non eſſet caro peccati. Iam illud quomodo acci-
1. Ioan. 3. piendum ſit. Omnis qui natus eſt ex Deo non peccat, & non poteſt peccare, quia ſemen eius
1. Ioan. 1. in ipſo manet, cùm ipſe Apoſtolus Ioannes quaſi non ſit natus ex Deo, aut eis loqueretur qui nondum eſſent nati ex Deo, apertè poſuerit, Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt: in libris quos ad Marcellium de hac re ſcripſi, ſicut potui explicare curaui. Et illud quod dictum eſt: Non poteſt peccare, pro eo dictum eſt, ac ſi diceretur, non debet peccare: non improbanda mihi videtur huius aſſertio. Quis enim inſanus dicat debere peccari, cùm ideo ſit peccatum, quia non debet fieri? Sanè quod Apoſtolus Iacobus ait: Linguã autem nullus hominum domare poteſt, non mihi videtur ita intelligendum, quaſi per exprobrationem dictum tanquam diceretur. Ergóne linguam nullus hominum domare poteſt? Tanquam, obiurgans & dicens. Domare feras poteſtis, linguam non poteſtis? Quaſi facilius ſit linguam domare, quàm feras. Non puto quod iſte ſit ſenſus in hoc loco. Si enim id ſentiri vellet de facilitate domandæ

dæ linguæ, cætera ſequerentur in beſtiarum comparatione: Nunc verò ſequitur. Inquietum malum plena veneno mortifero: vtique nocentiore, quam beſtiarum atque ſerpentũ. Nam illud carnem interficit: hoc vero animã. Os enim quod mentitur, occidit animam. Non ergo quaſi id eſſet facilius, quàm manſuefactio beſtiarum, ſanctus Iacobus illam ſententiam pronuntiauit, aut ea voce voluit pronuntiari: ſed potius oſtendens, quantum ſit in homine linguæ malum, vt à nullo homine domari poſſit, cùm ab hominibus domẽtur & beſtiæ. Neque hoc ideo dixit, vt huius in nos mali dominationem per negligentiam permanere patiamur: ſed vt ad domandam linguam diuinæ gratiæ poſcamus auxilium. Non enim ait, Linguam nullus domare poteſt, ſed nullus hominum: vt cùm domatur, Dei miſericordia, Dei adiutorio, Dei gratia fieri fateamur: Conetur ergo anima domare linguam. & dum conatur, poſcat auxilium: & oret lingua, vt dometur lingua donante illo, qui dixit ad ſuos: Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri, qui loquitur in vobis. Itaque præcepto facere commonemur: quod conantes & noſtris viribus non valentes, adiutorium diuinum precemur. Proindè & ipſe cum exaggeraſſet linguæ malum, inter hæc dicens, Non oportet fratres mei hæc ita fieri: continuò monuit, conſummatis his, quæ hinc dicebat, quo adiutorio iſta non fierent, quæ dixit fieri non oportere. Quis ſapiens, inquit, & diſciplinatus

Sap. 1

Matt. 10

tus inter vos? Oſtendat ex bona conuerſatione operationem ſuam in manſuetudine ſapientiæ. Quod ſi zelum amarum habetis & contentiones in cordibus veſtris, nolite gloriari & mendaces eſſe aduerſum veritatem Non eſt iſta ſapientia de ſurſum deſcẽdens, ſed terrena, animalis, diabolica. Vbi enim zelus & contentio: ibi inconſtantia & omne opus prauum. Quæ autem deſurſum eſt ſapientia: primum quidem pudica eſt, deinde pacifica, modeſta, ſuadibilis, plena miſericordiæ & fructibus bonis, non iudicans, ſine *æmulatione. Hæc eſt ſapiẽtia, quæ linguam domat, deſurſum deſcendẽs, nõ ab humano corde proſiliens. An & iſtam quiſq; abrogare audet gratiæ Dei, & tam ſuperba vanitate ponet in hominis poteſtate? Cur ergo oratur, vt accipiatur, ſi ab homine eſt, vt habeatur? An & huic orationi contradicitur, ne fiat iniuria libero arbitrio? Quod ſi ſibi ſufficit poſſibilitate naturæ ad implenda omnia præcepta iuſtitiæ, contradicatur ergo & eidem Apoſtolo Iacobo admonenti & dicenti, Siquis autem veſtrum indiget ſapientia, poſtulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat & dabitur ei. Poſtulet autem in fide nihil hæſitans. Hæc eſt fides ad quam præcepta compellunt: vt lex imperet, fides impetret. In multis offendimus omnes. Non enim & hoc iſte Apoſtolus alio modo pronunciauit, ſicut & illud quod ait, Linguam nullus hominum domare poteſt. Nec illud quiſquam

*ſimulatione.

Iac.1.

quam iſtis pro impoſsibilitate non peccandi ſimiliter obiecerit quod dictum eſt, Sapientia carnis inimica eſt Deo. Legi enim Dei non eſt ſubiecta, nec enim poteſt: qui autem in carne ſunt, Deo placere non poſſunt. Sapientiam quippe carnis dixit, non ſapientiam deſurſum deſcendentem: & in carne eſſe non eos, qui nondum de corpore exierunt, ſed eos, qui ſecundum carnem viuunt, ſignificatos eſſe, manifeſtum eſt. Non autem ibi eſt quæſtio, quæ verſatur. Illud eſt quod expecto ab iſto audire, ſi qui ſecundum ſpiritum viuunt, & ob hoc etiam hic adhuc viuentes, iam quodammodo in carne non ſunt, vtrum gratia Dei viuant ſecundum ſpiritum, an ſibi ſufficiant, iam data cum crearentur poſsibilitate naturæ in ſua propria volūtate: cum plenitudo legis nō ſit niſi charitas, & charitas Dei diffuſa ſit in cordibus noſtris, non per noſmetipſos, ſed per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Tractat etiam iſte de peccatis ignorantiæ, & dicit hominē præuigilare debere ne ignoret, ideoque eſſe culpandam ignorantiam, quia id homo neſcit negligentia ſua quod adhibita diligentia ſcire debuiſſet: dumtamen omnia potius diſputet, quàm vt oret, dicat, Da mihi intellectum, vt diſcam mandata tua. Aliud enim eſt non curaſſe ſcire, quæ negligentiæ peccata etiā per ſacrificia quædam legis videbantur expiari: aliud intelligere velle, nec poſſe, & facere contra legem, non intelligendo quæ fieri velit. Vnde admonemur petere à Deo ſapientiam, qui

Rom. 8. 1. Tim. 1. Rom. 5. Pſal. 118. Iac. 1.

Vu dat

dat omnibus affluenter: vtique his omnibus qui ſic petunt, & tantum petunt, quomodo & quantum res tanta petenda eſt. Diuinitus tamen expianda eſſe peccata commiſſa, & pro eis Dominum exorandum fatetur, propter veniam ſcilicet promerendam: quia id quod factum eſt, facere infectum multum ab iſto laudata potentia illa naturæ & voluntas hominis etiam ipſa fatente, non poteſt, quare hac neceſsitate reſtat vt oret ignoſci: vt autem adiuuetur ne peccet, nuſquam dixit, non hic legi. Mirum de hac re omnino ſilentium, cùm oratio dominica vtrunq; petendum eſſe commoneat: & vt dimittantur nobis debita noſtra, & vt non *inducamur in tentationem. Illud vt præterita expientur: hoc vt futura vitentur. Quod licet non fiat, niſi voluntas adſit: tamen vt fiat, voluntas ſola nō ſufficit. Ideo pro hac re, nec ſuperflua, nec impudens Domino immolatur oratio. Nam quid ſtultius, quàm orare, vt facias: quod in poteſtate habeas? Iam nunc videte quod ad rem maximè pertinet, quomodo humanam naturam, tanquam omnino ſine vitio vllo ſit, conatur oſtendere: & contra apertiſsimas ſcripturas Dei luctetur ſapientia verbi, qua euacuatur crux Chriſti. Sed planè illa non euacuabitur, iſta potius ſapientia ſubuertetur. Nam cùm hoc oſtenderimus, aderit fortaſſe miſericordia Dei, vt & ipſum hæc dixiſſe pœniteat. Primo, inquit, de eo diſputandum eſt: quod per peccatum debilitata dicitur & immutata natura. Vnde ante omnia quærendum puto, in-

*inferamur

inquit, quid ſit peccatum: ſubſtantia aliqua, an omni ſubſtantia carens nomen, quo non res, non exiſtentia, non corpus aliquod, ſed perperam facti actus exprimitur. Deinde adiungit. Credo ita eſt. Et ſi ita eſt, inquit, quomodo potuit humanam debilitare vel mutare naturam, quod ſubſtantia caret? Videte, quæſo, quomodo neſciens nitatur euertere medicinalium eloquiorum ſaluberrimas voces: Ego dixi Domine miſerere mei, ſana animam meam, quia peccaui tibi. Quid ſanatur, ſi nihil eſt vulneratum, nihil ſauciatum, nihil debilitatum atq; vitiatum? Porro ſi eſt quod ſanetur, vnde vitiatum eſt? Audis confitentem, quid deſideras diſputantem? Sana, inquit, animam meam, Ab illo quære, vnde vitiatum ſit, quod ſanari rogat: & audi quod ſequitur: quoniam peccaui tibi. Hunc iſte interroget, ab iſto quærat, quod quærendum putat, & dicat, O tu qui clamas, ſana animam meam, quoniam peccaui, quid eſt peccatum? Subſtantia aliqua, an omni ſubſtantia carens nomen, quo non res, non exiſtentia, non corpus aliquod, ſed tantum perperā facti actus exprimitur? Reſpondit ille: ita eſt vt dicis. Non eſt peccatum aliqua ſubſtantia, ſed tantum hoc nomine perperam facti actus exprimitur. Et contra iſte. Quid ergo clamas, ſana animam meam, quoniam peccaui tibi? Quomodo potuit vitiari anima tua? Medico indiget: quia ſana non eſt. Omnia quidem bona quæ habet in formatione, vita, ſenſu, mente, à ſummo Deo habet, creato-

re & artifice ſuo, vitium verò quod iſta naturalia bona contenebrat & infirmat, vt illuminatione & curatione opus habeat, non ab inculpabili artifice contractum eſt, ſed ex originali peccato quod commiſſum eſt libero arbitrio: ac per hoc natura pœnalis ad vindictam iuſtiſsimam pertinet. Si enim iam ſumus in Chriſto noua creatura: tamen era
Ephеſ. 2. mus natura filij iræ ſicut & cæteri. Deus autem qui diues eſt in miſericordia propter multam dilectionem qua dilexit nos cum eſſemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Chriſto: cuius gratia ſumus ſalui facti. Hæc igitur gratia Chriſti, ſine qua nec infantes, nec ætate grandes ſalui fieri poſſunt, non meritis redditur, ſed gratis datur: propter quod & gratia nominatur: Iuſtificati, inquit, gratis, per ſanguinem ipſius. Vnde hi qui non per illam liberantur, ſiue qui audire nondum potuerunt: ſiue qui obedire noluerunt, ſiue etiam cum per ætatem audire non poſſent, lauacrum regenerationis quod accipere poſſent, per quod ſalui fierent, non acceperunt, iuſte vtique damnantur: quia ſine peccato
Rom. 3. non ſunt, vel quod originaliter traxerunt: vel quod malis moribus addiderunt. Omnes enim peccauerunt, ſiue in Adam, ſiue in ſeipſis: & egent gloria Dei. Vniuerſa igitur maſſa pœnas debet. Et ſi omnibus debitum damnationis ſupplicium redderetur, non iniuſte proculdubio redderetur. Qui ergo inde per gratiam liberantur: non vaſa meritorum ſuorum, ſed vaſa miſericordiæ no-

mi-

minantur. Cuius miſericordiæ: niſi illius qui Chriſtum Ieſum miſit in hunc mundum peccatores ſaluos facere, quos præſciuit & prædeſtinauit, & vocauit, & iuſtificauit, & glorificauit? Quis igitur vſque adeo dementiſsimè inſaniat, vt non agat ineffabiles gratias miſericordiæ, quos voluit, liberantis, qui rectè nullo modo poſſent culpare iuſtitiam, vniuerſos omnino damnantis? Hoc ſi ſecundum ſcripturas ſapiamus, non cogimur contra Chriſtianam gratiam diſputare, & ea dicere, quibus demonſtrare conemur naturam humanam, neque in paruulis medico indigere, quia ſana eſt, & in maioribus ſibi ipſam ad iuſtitiam, ſi velit, poſſe ſufficere. Acutè ipſi videntur hæc dicere: ſed in ſapientia Verbi, qua euacuatur crux Chriſti. Non eſt iſta ſapientia deſurſum deſcendens, nolo quod ſequitur dicere, ne amicis noſtris, quorum fortiſsima, & acerrima ingenia, non in peruerſum, ſed in directum currere volumus, facere exiſtimemur iniuriam. Quanto igitur maiori zelo accenſus eſt libri huius quem miſiſtis conditor, aduerſus eos qui peccatis ſuis patrocinium de natura humanę infirmitatis perquirunt: tantò & multò ardentiore zelo nos oportet accēdi, ne euacuetur crux Chriſti. Euacuatur autem, ſi aliquo modo præter illius ſacramentum ad iuſtitiam vitamque æternam perueniri poſſe dicatur, quod in libro iſto agitur, nolo dicere à ſciente, ne illum qui eum ſcripſit, ne Chriſtianum quidem habendum iudicem, ſed quidem magis crede

à neſciente, magnis ſanè viribus, ſed eas ſanas volo, non quales phrenetici habere conſueuerunt. Nam prius diſtinguit aliud eſſe, quærere, an poſsit aliquid eſſe, quod ad ſolam poſsibilitatem pertinet: aliud, vtrúmne ſit. Hanc diſtinctionem veram eſſe nemo ambigit. Conſequens enim eſt, vt quod eſt, eſſe potuerit: non eſt autem conſequens, vt quod eſſe poteſt, etiam ſit. Quia enim Dominus Lazarum ſuſcitauit, ſine dubio potuit: quia vero Iudam non ſuſcitauit, nunquid dicencendum eſt, non potuit? Potuit ergo, ſed noluit. Nam ſi voluiſſet, etiam hoc eadem poteſtate feciſſet: quia & filius, quos vult viuificat. Sed hac diſtinctione vera atque manifeſta quo tendat, & quid efficere conetur, aduertite. Nos, inquit, de ſola poſsibilitate tractamus: de qua niſi quid certum conſtiterit, tranſgredi ad aliud grauiſsimum eſſe at-
* ducimus. que extra ordinē *dicimus. Hoc verſat multis modis & ſermone diuturno: ne quis eum aliud, quam de non peccandi poſsibilitate quærere exiſtimet. Vnde inter multa, quibus id agit, etiam hoc dicit. Idem iterum repeto. Ego dico, poſſe eſſe hominem ſine peccato. Tu quid dicis? Non poſſe eſſe hominem ſine peccato? De poſſe, & non poſſe: non de eſſe, & non eſſe contendimus. Deinde nonnulla eorum, quæ aduerſus eos de ſcripturis proferri ſolent, ad iſtam quæſtionem non pertinere, in qua quæritur, poſsit ne an non poſsit homo eſſe ſine peccato, iam commemorat:
Iob.14. Nam nullus, inquit, mūdus eſt à ſorde, & non eſt

eſt homo, qui non peccet, & non eſt iuſtus in terra, & non eſt, qui faciat bonum, & cætera his ſimilia, inquit, ad nõn eſſe, non ad nõn poſſe proficiunt. Huiuſmodi enim exemplis oſtenditur, quales homines quidam tempore aliquo fuerint: non quod aliud eſſe non potuerint. Vnde & iure inueniuntur eſſe culpabiles. Nam ſi idcirco tales fuerunt, quia aliud eſſe non potuerunt, culpa carent. Videte quid dixerit. Ego autem dico paruulum natum in eo loco, vbi ei non potuit per baptiſmum ſubueniri morte præuentum, idcirco talem fuiſſe, id eſt, ſine lauacro regenerationis exiſſe, quia eſſe aliud non potuit. Abſoluat ergo eum, & aperiat ei contra ſententiam Domini regnum cœlorum. Sed non eũ abſoluit Apoſtolus, qui ait, Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines per tranſiit in quo omnes peccauerunt. Recte ergo ea damnatione, quæ per vniuerſam maſſam currit, non admittitur, in regnum cœlorum; quamuis Chriſtianus non ſolum non fuerit, ſed nec eſſe potuerunt. Sed non damnatur, inquiunt, quia in Adam peccaſſe omnes, non propter peccatum naſcendi origine attractum, ſed propter imitationem dictum eſt. Si ergo ideo dicitur Adam auctor omnium, qui ſubſecuti ſunt, peccatorum, quia primus in hominibus peccator fuit: cur non potius Abel, quàm Chriſtus ponitur caput hominum iuſtorum, quia primus in hominibus fuit iuſtus? Sed de infante nõloquor. Iu- *Rom. 5.*

uenis vel ſenex in ea regione defunctus eſt, vbi non potuit Chriſti nomen audire, potuit fieri iuſtus per naturam & liberum arbitriũ, an non potuit? Si potuiſſe dicunt, ecce quod eſt crucem Chriſti euacare, ſi ſine illa quemquam per naturalem legem & voluntatis arbitrium iuſtificari poſſe contendere. Dicamus & hic, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. Hoc enim omnes poſſent, etiam ſi mortuus ille non eſſet. Et ſi iuſti eſſent, quia vellent, eſſent: non quia iuſti eſſe, non poſſent: Si autem ſine Chriſti gratia iuſtificari omnino nõ potuit, etiam iuſtum ſi audet abſoluat ſecundum verba ſua: quia idcirco talis fuit, quod alius eſſe non potuit, culpa caruit. Sed obijcit ſibi quaſi ab alio dictum: & ait, Poteſt quidẽ eſſe, ſed per Dei gratiam, Deinde velut reſpõdendo ſubiungit: Ago humanitati tuæ gratias, quod aſſertionem meam, quam dudum oppugnabas, non modo non oppugnare aut non confiteri ſolum contentus non es, verũ etiam non refugis comprobare. Nam dicere poteſt quidem, ſed per illum, aut per illud, quid aliud eſt, quàm non ſolum conſentire quod poſſet eſſe, verumetiam quomodo vel qualiter poſſet oſtendere? Nullus itaque magis alius rei poſsibilitatem approbat, quam qui eius etiam qualitatem fatetur, quia nec abſq; re qualitas eſſe poteſt. His dictis: iterum ſibi obiicit: Sed tu, inquies, hoc in loco Dei gratiam quandoquidem eam non commemoras videris abnuere. Deinde reſpondet; Egóne abnuo, qui rem confitendo, confitear ne-

neceſſe, & per quod effici res poteſt: an tu, qui rem negando, & quicquid illud eſt, per quod res efficitur, proculdubio negas? Oblitus eſt iam ſe illi reſpondere, qui rem non negat, cuius obiectionem paulò ante propoſuerat, dicentis: poteſt quidem eſſe, ſed per Dei gratiam. Quomodo ergo illam, pro qua iſte multum laborat, poſsibilitatem negat, qui etiam dicit, poteſt eſſe, ſed per Dei gratiam? Verũtamen quia iſto dimiſſo, qui rem iam confitetur: agit adhuc aduerſus eos, qui negant eſſe poſsibile hominem eſſe ſine peccato, quid ad nos? Contra quos vult agat, dum tamen hoc confiteatur, quod impietate ſceleratiſsima negatur, ſine gratia Dei hominem ſine peccato eſſe non poſſe. Dicit ergo, ſiue per gratiam, ſiue per adiutorium, ſiue per miſericordiam, & quicquid illud eſt, per quod eſſe homo abſque peccato poteſt, confitetur quiſquis rem ipſam fatetur. Fateor dilectioni veſtræ cum iſta legerem, lætitia repentè perfuſus ſum, quod Dei gratiam non negaret, per quam ſolam homo iuſtificari poteſt, hoc enim in diſputationibus talium maxime deteſtor & horreo, ſed pergens legere cætera, primò ex datis ſimilitudinibus cœpi habere ſuſpectum. Ait enim, Nunc ſi dixero, homo diſputare poteſt, auis volare, lepus currere, & non etiam per quæ hęc effici poſsint commemorauero, id eſt, linguam, alas, pedes: num ego officiorum qualitates negaui, qui officia ipſa confeſſus ſum? Videtur certe hæc eum

commemoraſſe, quæ natura valent, creata ſunt enim hæc membra huiuſmodi naturis, lingua, alæ, pedes, nõ tale aliquid poſuit, quã de gratia intelligi volumus, ſine qua homo non iuſtificatur: vbi de ſanandis, non de inſtituendis naturis agitur. Hinc iam ego ſollicitus, cœpi legere & cætera, & me non falsò comperi ſuſpicatum: quò priuſquam veniam, videte quid dixerit. Cum tractaret quæſtionem de Differentia peccatorum, & obijceret ſibi, quod quędam ſæpè irruant, non poſſe cuncta vitari, negauit debere argui, ne leui quidem correptione, ſi vitari omnino non poſſunt: ſcripturas vtiq; non aduertẽs noui teſtamenti, vbi didicimus, ſicut
Rom. 9. Apoſtolus ait. Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit, quid me feciſti ſic? Infirmitatis ei querela propriæ virtutis ambitio eſt, quoniam occultè adiutorium Dei faſtidit, qui peculiarem fortitudinem quærit. Et hic diabolus eſt, qui dicit, viribus faciam. Ego
2. Cor. 11. autem ſecundum Apoſtolum gloriabor ſemper in infirmitatibus meis: vt ſemper dicat
Pſalm. 62. cor meum Deo, In velamento alarum tuarum exultabo, adhęſit anima mea poſt te: me ſuſcepit dextera tua. Vnde & ſcriptũ eſt. Poſtulationes veſtræ innoteſcant corã Deo, & pax Dei quæ ſuperat omnem mentem, cuſtodiat corda & corpora veſtra in Chriſto Ieſu. Habeo itaque infirmitatem; & gaudeo in cognitione infirmitatis meæ. Cum enim infirmor, tunc potens ſum, potentem inuocando Deum, qui me exaudit infirmum, qui nobis

bis fideliſsime repromiſit: ego autem vobiſcum ſum omnibus diebus vſque & conſummationem ſæculi. Peculiare opus infirmitatis eſt, in omni loco ſemper orare, vt omnipotens Deus, qui ſpopondit non deſerere, etiam iuuare non ceſſet Ecce enim ſcriptura clamat infirmis: Quærite dominum & confirmamini: quærite faciem eius ſemper. Cui reſpondit vera & pia confeſsio: Ecce ſicut oculi ſeruorum in manibus dominorum ſuorum, ita oculi noſtri ad Dominum Deum noſtrum donec miſereatur noſtri. Magna & certa eſt de perfectione fiducia, cum omnipotens facit quod optat infirmus. Rurſuſque magna & certa eſt de confirmatione ſecuritas, cum omnipotens ſeruat, nec perdit infirmos, ſicut ſcriptum eſt. Ei autem qui poteſt omnia abundantius facere quam petimus & intelligimus, ſecundum virtutem qua operatur in nobis: ipſi gloria in Chriſto Ieſu. Quamobrem admonet Apoſtolus, Quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram. mortui enim eſtis & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Cum Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria. Vitæ fructus eſt ſanctitas: ſanctitas vero eſt, eſſe ſine peccato. Si ergo incorruptionis gloria abſcondita eſt ab omnibus hominibus in hoc tempore, tu quomodo hoc eodem tempore ipſa incorruptione poſſe te ſuperindui gloriaris? Sicut enim corruptionis principium fuit homini declinare in peccatum, ita incorruptionis initi-

Matt. 28.

Pſal. 122.

Epheſ. 3.

initium erit, non habere peccatum. Quis ergo illud ante iudicium Dei abſcondit, aut de ſinu Chriſti abſtulit, & tibi tradidit? An forte quia non meretur eam in futuro de manu
1 Cor. 15. Domini intelligis? Hæc præſumnus inſtruit Paulus, & dicit, Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem; tunc fiet ſermo, qui ſcriptus eſt, Abſorpta eſt mors in victoriam, Vbi eſt mors victoria tua? Vbi eſt mors ſtimulus tuus? Stimulus autem mortis peccatum eſt. Per quod oſtendit Apoſtolus, nullo modo eatenus quenquã inſultare poſſe morti atq; peccato, donec mortalitatem immortalitas, & corruptionem incorruptio conſequatur, & vbi infirmitate deleta virtus perfecta ſuccedit, vbi non erit maſculus & fœmina, ſed erunt omnes ſimiles angelis Dei. Porro autem, ſi quis iam in tantum cumulũ ſanctitatis excreſcit, vt viuens in hac carne, vel maſculum ſe eſſe, vel fœminam neſciat, ſi iam pleniſsima ſui puritate percepta, nec habens veſtimẽta ſordida, ſimilis eſt angelis Dei, & ſi iam illa quæ promiſſa eſt ſanctis in ſpeciem ſolis claritate circũdatur, digne hác perfectionem non voce, ſed habitu profitetur. Veruntamen præſumptio iſta perditio eſt; quin potius huiuſmodi homini expedit, vt non ſuũ cor, ſed Paulum magiſtrum Gentium audiat & ſequatur, ſimulq; oret cũ eo, cui oranti reſpondeat Dominus: Sufficit tibi
2. Cor. 12. gratia mea: virtus aũt in infirmitate perficitur. Itaq; quod ſolum & in quo ſolo liberum arbitriũ proficit: præbeat ſe vnuſquiſq; noſtrum

ſtrum Deo terram voluntariam: Dei aũt agri cultura ſumus, Dei ædificatio ſumus. Mittat in agrũ ſuum ſemen verbũ, credat in corde, ipſe plãtet, ipſe riget, ipſe fœcundet, ipſe tribuat incrementum, qui eſt verus agricola. Quod ſolum tamen in nobis poteſt voluntaria deuotio, ad continendam in ſe radicem ſeminis & nutriendos vberes partus fideliter ſubminiſtret ſemperque orationibus ſuis agricolam ſuum, ne inimicus zizania ſuperſeminare poſsit exſuſcitet. Hęc ſit eius in opere Dei cooperatio, cum ſpe non dubia & charitate ſyncera. Ait enim Dominus Ieſus: Ego ſum vitis, vos eſtis palmites: quodcunque habet, de vite habet. Non enim, inquit Aplũs, tu radicem portas, ſed radix te. Quid ſe ergo extollit in fructibus, qui videntur in eo, cum totum pertineat ad vitam non ſolum vt poſſit, verumetiam vt ſit? Alioquin excidetur & in ignem mittetur. Non enim palmes, ſed vitis poteſt: & quod vitis poteſt, palmes oſtendit. Sufficit ergo vnicuique vt habeat. At verò vnde & vbi habeat, & humiliter agnoſcat, & patienter expetat; ne dum non habet, & habere ſe credit, idipſum quod habet auferatur ab eo. Primum hominem peccantem de paradyſo abiecit Deus, deinde in cruce credentẽ, primum in paradiſum Chriſtus induxit. Merito ergo quam diu in Paradyſo non ſum, & in terra peregrinationis Adæ maneo, ſine peccato me eſſe non credo. Si autem in Paradyſum gratia Dei traductus fuero, ibi perfectione mea, & morte ſuperata, peccatoq; deleto, ætet-

1. Cor. 3.

Ioan 15.

Rom. 11.

æternam in conſpectu Dei potentiæ eius gloriam prædicabo. Hæc ergo vt potui beatiſsimi Sacerdotes, cauſa fidei & ſimplicitatis expoſui. Nō mihi ſuccenſeant, qui læſerunt, ſi in aliquo per comparationes nominum * titulantur. De quæſtionibus verò æquanimiter ferant, magiſque, ſi timorem Dei habent, gaudeant reſponſum fuiſſe quod verum eſt. Ego, teſte Ieſu Chriſto, odiſſe me fateor Hæreſim non Hæreticum; ſed ſicut iuſtum eſt, interim propter Hæreſim, Hæreticum vito; quia & prohibui, & corripui. Deteſtetur & damnet ore pariter ac manu, & cunctis fraternitatis vinculo hærebit; quia ſcriptum eſt, Inuicem onera veſtra portate; & ſic adimplebitis legem Chriſti.

*forte titillantur.

F I N I S.

BIBLIOTECA NAZIONALE V.E. III NAPOLI

527259

Digitized by Google

Digitized by Google

527259

Digitized by Google

Digitized by Google